

РАҲИМ ҶАЛИЛ

*Асарҳои мунтакаб иборат
аз се чилд*

Чилди дуюм

ДУШАНБЕ, НАШРИЁТИ «АДИБ», 1988

РАҲИМ ҶАЛИЛ

*Асарҳои
мунтаҳаб*

Чилди дуюм

ДУШАНБЕ, НАШРИЁТИ «АДИБ», 1988

Муҳаррир Р. Атоева

Чалил Раҳим

Ч 26 Асарҳои мунтаҳаб. Иборат аз се ҷилд, ҷилди II.
Китоби Р. Роман «Шӯроб». Душанбе «Адиб» 1988.
— 464 с.

Романи «Шӯроб»-и Раҳим Чалил яке аз асарҳон барҷастаи адабиёти тоҷик аз ҳоёти дирӯзгуни имрӯзни синфи коргари маҷал мебошад, ки сазовори лауреати Мукофоти давлатии РСС Тоҷикистон ба номи Рӯдакӣ гардидааст.

Джалил Раҳим

Шураб: Книга II.

Во второй том избранных произведений лауреата Государственной премии Таджикской ССР имени Рудаки Раҳима Джалила включен роман «Шураб» часть второй.

Р 4702540201 — 156
М 503(12) — 88

ББК 84 Тоҷик 7—4

Rahim Jalil

Избранные произведения

ШУРАБ, КНИГА II

(на таджикском языке)

Аз рӯи нашри соли 1967 ҷоп мешавад.

Ороиши Ф. Хоҷаев

Муҳаррири ороиш А. Муҳаммадиев

Муҳаррири техникий М. Саидова

Мусаҳҳех О. Ғафурова

БИ № 15

Ба матбаа 2.12.87 супурда шуд. Ба чопаш 26.09.88 имзо шуд. Формати 84×108^{1/2}. Қоғози типографии № 1. Гарнитурааш адабӣ. Чопаш барҷаста. Ҷузъи чопии шартӣ 24,36. Ҷузъи рангай шартӣ 24,465. Ҷузъи нашрию ҳисобӣ 25,604. Адади нашр 14000. Супориши № 7225. Нарҳаш 2 с. 10 тин.

Душанбе, нашриёти «Адиб» кӯчаи Рӯдакӣ, 33.

Матбааи № 1 Комитети давлатии РСС Тоҷикистон оид ба корҳои нашриёт, полиграфия ва савдои китоб.

Душанбе, хиёбони Ленин, 37.

© Нашриёти «Адиб», 1988

С 24473

19856

С 24473

Ба 40-солагин Партияни Коммунистӣ ва Республикаи Советии Социалистии Тоҷикистон мебахшам.

Муаллиф

БОБИ I

ДАР ПОЕЗДИ БА ПО ҲИНОБАСТА

Аз поезди сустгард, ки гӯё ба поящ ҳино баста буд, ҳамаи мусофиран ба дод омаданд. Гармои токатфарсои тобистон вагонҳоро мисли мис метасфонд. Гиръяву нолаи бачагон, шикваю ҳасрати занон, аз машинист сар карда, то проводникҳоро бо ҳар баҳона ва беодобона дашномидҳии ҳақоратгарон ҳамаро безор карда буд. Поезд ҳоло дар як биёбони лаққу дақ хеле боз меистод. Гармӣ нафасро мегардонд. Аз сару рӯи мусофиран, ки дар роҳраву даҳлезҳо ҷафс нишаста, илочи бархостану роҳ гаштанд надоштанд, арақ мешорид. Аз тирезаҳои майдаи вагон гармсеп гарду ҷанги сӯзонро ба дарун медаровард, ки аз он бӯи сӯхтор меомад. Нафасе даҳон кушоед, кому забон хушк мешуд. Магасҳои хира аз гармӣ ҳудро ба даҳону бинии кас мезаданд.

— Худоё, ба дӯзах афтодем магар? Ҷон ба лабомад. Ҳаво нест, ки нафас гирий. Ҳонаи дурӯғгӯ сӯзад. Ин дашти сӯзонро ба мо ҷаннати рӯи замин гуфта навишта буданд, — шикоят мекард пиразане, рӯи арақшорашро бо остини чиркинаш пок карда.

— Пас ту, пиразол, душманонатро дӯст пиндоштай, — писханд мезад ба ў марди каландриш, ки аз зери бурути лаби ғафс даҳони бедандонаш базур менамуд. — Ахмақ кардаанду фиребат додаанд. — У ба ҳавои бе ин ҳам вайрон ва бадбӯву тафсон дуди маҳоркаро пух намуд. — Ин не-вай не, дар ҷавонӣ, эй пиразол, чӣ гуноҳи азим кардай, ки бо хости илоҳию амри моҳӣ акнун рост ба ҷаҳаннам меравӣ. Иқрор шав, оё ба шавҳарат ҳиёнат накарда бе.

— Ба шумо ҳангомаи ҷаҳаннам бешад! Нас бурна

МАГОСИКИ ТЕПИШУДА

Таджикская ССР г. Душанбе

кард пиразан, ки ҳам меранциду ҳам мекандид.—Шумо, мардон, дар ҳар қадам хиёнат мекунед, дўзахро худованд барои шумо офаридааст. Ин қадар маҳорка кашида аз даҳонат мӯрӣ барин дуд баровардан нагир! Бе ин ҳам ришу мӯйлабат мисли гандумпоя забзард шудааст.

— Рост. Охир ин вагони зормонда бе дуди тамокукашон ҳам месӯзад! Боз ин гӯрсӯхтаҳои...—касе бо дашномҳои дастабиринҷӣ ба пиразан тарафдорӣ намуд.

— Коля, ба ин сӯ, он сӯ нигариста фаҳм, охир барои чӣ истодаем?—гуфт зани фарбехе, ки ҷои ду қасро банд карда менишаству куртai аз арак тар шуда ба тан часпидаашро кӯчонида шамол дода мемонд. Ӯ даҳони ба ҳарза аз нав вошудаи марди каландришро баст.—Э худо-е!...

Шайтон медонад, ки барои чӣ!—аз даҳлез ҷавоне овоз баровард.—Аз дур ду-се юрти сартҳо менамояду ҳалос.

— Ин тавр бошад, фаҳмо,—шӯҳиро давом дод аз роҳрав ҷавоне, ки дар ҷунин ҳавои гарм зуком шуда буду беором атсаву сулфа мекард.—Ман худам дидам, ки аз истгоҳи гузашта паровозамон нав шуду машинист ҳам, ба назарам аз одамони инҷоӣ намуд. Эҳтимол, зани сеюм ё ҷаҳорӯми ӯ дар ҳамон юрт бошад. Агар ҳамин тавр бошад, хотиратонро ҷамъ дореду саросема нашавед. Вай ба пеши занаш рафтагист. Занҳои ин тарафро ҳавои ин ҷо барин гарму ҳарис мегӯянд. Шав-ҳарро зуд сар намедиҳанд.

— Бас кун, беҳаё!—хитоб намуд пиразан, ҳарчанд, ки ӯ ҷавонро намедид.—Намедонам, ба одамон чӣ ҷин задааст? Аз занон, пирон ва бачагон ҳам истиҳола на-карда, ҳарчи ба даҳонашон ояд, гуфтан мегиранд.

— Коля нодуруст мегӯяд,—ҷавони дигар ба гап ҳамроҳ шуд.—Ба пеши паровоз одам ҷамъ мешавад. Тахминан митинг карданӣ ҳастанд.

— Боз чӣ хел митинг? Аз митингҳо гурехта рафта истодаему...

— Сӯзишвории паровоз тамом шудааст. Чӣ илоҷ?—Ҷавон суханашро давом дод.—Митингу қарор карда, пассажирҳои боқувватро ба саксавулкани бурданӣ ҳастанд. Ана ҳамин хел, мегӯянд, ду-се станцияи дигар рафта гирен, он тарафаш боз ягон гап мешавад.

Ҳанда баланд шуд. Ба ҳандаи умумӣ, ҷизе нафаҳмида бошад ҳам, як ӯзбек миёнсол, ки бо писараш аз

станцияи кӯли Арал ба вагон савор шуда буду аз пур-сопурсай ўро безор мекард, низ ҳамроҳ шуд. Вале ҳамин ки ханда андак паст шуд, ў барои чӣ ҳандидани одамонро фаҳмида, риши мошу биринчашро дар даст қабза карду худаш алоҳида кайфкуон боз ҳандид.

— Ин аз қарз софшавии Насридин-афандӣ барин, — гуфт ў ба писараш ва ду-се нафар қазоқу ўзбекон, ки дар ин вагон ҳар ҷо хол-хол нишаста буданд.—Хочанаасридин аз як одам қарздор будааст. Барои ба вай рӯ ба рӯ нашудану дар хичолат намондан, ҳар пагоҳ аз ҳавли барвакт рафта бевакт гашта меомадааст. Занаш гуфтааст, ки Афандӣ, «ту-ку ҳар рӯз гурехта ҳалос мешавӣ, мани бечора чӣ қунам? Қарзҳоҳ аз паси дар гапҳое мегӯяд, ки аз шарм замин намекафад, дароям». Ту агар гуфтаи маро гӯй, дигар вай намеояд, мегӯяд Афандӣ. Хуш, чӣ гӯям? Ана ҳамин тавр, ҳамин тавр гӯй, ҳам ҷони ман ҳалосу ҳам ҷони ту.

— Афандӣ, ҳой Афандӣ!— қарзҳоҳ ҳаррӯза барин омада ҷеғ мезанад.

— Афандӣ нестанд, ба бозор рафтанд,— ҷавоб мединад аз ҳавли зан.

— Ба бозор барои чӣ рафт?

— Тухми хор ҳарида меоянд.

— Тухми хор? Тухми хорро чӣ мекардааст?—тааҷҷуб намуда мепурсад қарзҳоҳ.

— Бурда ба дашт мекоштаанд,— мегӯяд зан, худро аз ханда базӯр дошта.—Агар худо борон динҳаду хорҳо баромада калон шаванд, агар аз байнӣ онҳо бузу гӯсфандҳо гузаранду пашмашон агар ба хор дармонад, онҳоро ғундошта, ришта тофта, шолҷаҳо бофта ба бозор мебурдаанд. Агар худо як ҳаридори ҷазбанд расонад, фурӯҳта пулашро ба қарзашон дода, ҳалос мешудаанд...

Қарзҳоҳ аз ханда рӯдакан шуда, аз баҳри пул гуаштааст,— ўзбек ба шунавандагони ҳикояаш ҳамроҳ шуда боз ҳандид.

— Ана ба ту нону мана ба ту нон!— гӯён дар ҳамин дам зане аз гӯшай вагон тарс-турс ба сару рӯи баҷааш фаровард.— Юҳо шудаию носерӣ задааст, чӣ бало, ки даҳонат аз нонхӯй ором намегирад?

Бача фаръёд бардошту дар ҳамин асно ҳайратоварона ҳуштаки гӯшдаррони паровоз ҳам ба он ҳамроҳ шуд.

— Эй ҳайрият, рафтем! То Ванюша дод назад, паро-

воз хам дамашро набаровард. Саҳл барвақттар мезадед-ку хола...

— Ту фисин ақаллан хап мешудй. Ту монда будй, ки намелаққидй...—гуфт модари Ванюша, ки дар болои чаҳл бачаро зада акнун дилаш ба вай месӯхту пушаймон шуда буд.

Овозҳои хушҳолона, ханда ва фарьёди сақфпечи баҷаи калтакхӯрда бо садои ҷарҳо ва ғичирроси вагони кӯҳнае, ки кайҳо ин тараф руи таъмиргарро надидааст, омехта рафтанд.

Ҳамин тарик, дар ин вагони пур аз одаму мағал бо вучуди ин қадар машаққат дар байни ҳақорату дӯғу дурӯштӣ, афсонаву ҳикоягӯй ва ҳандаву бозиҳо мешуданд, ки ҳамаи бошандагон ба онҳо ширкат менамуданд. Лекин ба ҷуз як ҷавон, ки аз қабати дуюм фақат барои зарурати обу нонхӯрӣ як нафас мефаромад. Вале зуд боз ба ҷояш баромада, дароз мекашид, ҷашмҳои қалон қалони сиёҳро аз берун намеканд. Ҳамеша банди чӣ гуна ҳаёле буд.

Ин ҷавони хушқомати либоси низомидарбар, ки шиғни хеле навро печонида, ба банди даст օвёзон намуда, дар дasti дигар ҷомадони майдаро бардошта буд, аз Оренбург ба вагон баромад. Бо вучуди он, ки дар вагон мусоғирон монанди донаҳои ба ҳам ҷағси сари шакарангур яқдигарро фишурда менишастанд, ба ўроҳ доанд, ки чой ёбад.

Ҷавон ба саволҳои ҳангомаҷӯёни аз пурсопурсӣ монданашаванда ҳар дафъа ноҳоҳамона, кӯтоҳ-кӯтоҳ ҷавоб медоду боз гарки ҳаёлоти худ мешуд. Қист ин ҷавон ва чӣ ҳаёлҳо дар сар дорад, ки аз онҳо ўро даме раҳӣ нест? Магар ўро нашиноҳтед? Магар ў Арслоналии мо нест, ки тамоми ҳушу ёдаш банди Даръя аст? Бале, худи ў.

Ба Арслоналий барин мардикорон, ки дар заводи тирсозии Тула кор мекарданд, баъди революция ҷавоб дода буданд. Аксарияти мардикорон рафтанд. Вале ҷанде аз онҳоро дӯстони меҳрубон ва омӯзгороне, ки аз он ҷо пайдо карда буданд, боздоштанд. Дар байни онҳо Арслоналии мо ҳам буд, ки дар завод пособон шуда хизмат мекард.

Вале баҳор, ки ба туғъёноваранди ишқ аст, баъдили Арслоналий ғулғула меандоҳт. Баҳори якуми Ҳокимияти Советӣ, баҳори ғайриоддӣ мерасид. Ба даштруя сабза медамид. Насим нарм-нарм мевазид. Дилро қи-

тиқ мекард. Ошики бечораи мо Арслоналй милтиқ дар даст, чашм дар атроф, дар болои манора меистоду ба ҳар сӯ нигарад, фақат Шуробро медид. Ҳар сабза ба назара什 Даша менамуд. Ҳамон Даша, ки аз даشت дили бро сайд карда рафта буд. Бечиз ҳам нагуфтаанд:

Ба ҳар кӯе, ба ҳар шахре гузар кардам, туро дидам,
Ба ҳар ғунча, ба ҳар барге назар кардам, туро дидам.

Ишқи аз нав ба туғъёномадаву ҳичрони пурукубати ҳам сохта аз гиребони Арслоналй гирифта, ба назди маъмурият бурданд. Таваллою зорӣ кунонданд. Модари пири танҳо ва беланоҳ мондаи ӯро шафेъ оварданд. Дар як рӯзи нағз ба ӯ ҷавоб гирифта доданд. Лекин ба деги ҷӯшони хушнудӣ яхи нокомӣ фаромад. Дар ос тонаи Оренбург поездеро, ки Арслоналй савораш буд, дар ҳимстанция боздоштанд. Дар ҳамаи вагонҳо зуд ҳабари ноҳуше паҳн шуд, ки роҳзанони атаман Дутов якчанд ҷақрим дурттар дар масофаи хеле қалон роҳро вайрон кардаанд. Чанд нафар роҳиоҳанчиёро, ки шабонгоҳ рафта роҳро аз нав барқарор карданӣ буданд, дутовчиён дастгир намудаанд. Овоза рост баромад. Ба вагон ду нафар аз гвардиячиёни сурх даромаданд.

— Дӯстон ва бародарони азиз!—яке аз онҳо, ки марди хеле солхӯрдаи ба риштарошонӣ фурсат наёфта ва ҷашмонаш аз камхобӣ сурх буд, ба мусофири ӯ овард.—Дутови ҳаромзода бо қаллабурони худ роҳи оҳанро вайрон кард. Вай Туркистони Советиро аз Россияи инқилобӣ ҷудо карда ба сари мардум фалокату мусибатҳо оварданист. То омадани қувваҳои асосӣ ба мо мадад зарур аст. Ман дар ин вагон ҳам ҷавонони бақуввату бардамро мебинам.—Ҷашми ӯ ба Арслоналий афтод.—Вақти мададгорист, рафиқон. Ҳамаи онҳоеро, ки ба қадри революция мерасанд, онҳоеро, ки ташни революции ҷаҳонанд, ман ба мусаллаҳшавию маддрасонӣ даъват мекунам. Ин даъвати дохии мо Ленин аст.

— Аввал бигӯй, ки худи ту кистӣ? Шумо кистед?—пурсид аз ӯ пирамарде, ки як порҷаи моҳиро ба даҳон бурда меовард.

— Ман як нафар ватандӯст, коммунист ҳастам. Агар аслу насабамро пурсида гирифтани бошед, пас бидонед, ки аъзои ревкоми шаҳри Оренбург Симонов Дмитрий Иванович мебошам. Комиссари батальони гвардиячиёни сурх. Боз чӣ меҳоҳед бидонед? Ана ин

хүччати ман аст,— ў коғазеро баровард ва азбаски ҳеч кас даст ба сүи он дароз накард, ба дасти пирамард дод.— Ана, падар. Агар савод дошта бошй хон. Натавонй, ба ҳар кас, ки хоҳй бидех хонад.

— Не, не. Хочат не. Шумо аз ман наранчед,—пирамард узрхой намуд.— Як пурсыдам-дия.—Пирамард хүччатро چарх занондаву ба мүхру штампаш назар дўхтаравон ба сохибаш баргардонд ва моҳипораро ба рӯи миз гузошта аз ҷой бархост.—Ман шахтёрам. Дурусташ шахтёр будам. Лекин аз милтиқ бехато тир мепарронам. Дар ҷангал ҳукҳои ёбояи аз ман гурехта ҳалос шуда наметавонистанд. Бовар кунеду милтиқ дихед, ман...

Духтарчаи такрибан даҳ-дувоздаҳсолаи мӯйпахмок, ки доги қунцидаки ҳамранги мӯяш—малла ба тамоми руҳсораш пош ҳӯрда буд, аз домони пирамард гирифта, ба ҳой-ҳой гиристан даромад.

— Не, бобо, ман туро намемонам. Маро монда ба кучо меравӣ? Ман танҳо чӣ кор мекунам?—нола мекард ў.—Ҷон бобоҷон, ту марав, ту пирӣ. Мон, ки ҷавонҳо раванд.

— Шумо, комиссар, ўро айб накунед,—пирамард узри духтаракро меҳост,—гӯлу гумроҳ набошад, магар ҳамин тавр мекунад? Гӯё бекасу кӯй дар арасот мемонад. Ту натарс, ин қадар ҳудоҷӯён нишастаанд. Наход туро бурда ба ҳолаат насупоранд? Охир вай туро дар вокзали Тошканд пешвоз мегирад...

— Не-не. Ман намемонам, ки равӣ! Агар наҳоҳй, маро ҳам бигир. Ба кучое, ки равӣ, меравам, бобо,—илтиҷову зорӣ мекард духтарча.

— Ҳайр, азизакам. Мағал мабардор,—комиссар ба ў тасаллӣ бахшид.— Ба бобоят барои ҳамин ҳаводориаш ҳам ташаккур. Парастории бачагон низ кори инқилоб аст, падар. Зеро ояндаи мо ҳамин бачагонанд.

Пирамард суханони самимӣ мегуфт, ё ҳамин тавр ҷунон ки гӯянд, барои гап шуда, донистан душвор буд. Аммо ҷанд нафар ҷавонон ва миёнсолон баъди ў аз ҷой бархостанд, ки дар байнашон Арслоналии мо ҳам меистод.

Дар дашт ихтиёриён саф оростанд. Комиссар Симонов онҳоро сардорӣ карда гирифта бурд. Аксари фидоиён калонсолон буданду аз ақибашон занону бачагон фаръёду фифон бардошта монданд.

Арслоналий дар ҳарбу зарбҳои паёпаи аксаран нога-

хонӣ аз пешгардони ҷанг қафо намонда, иштирок дошт. Ҷандин бор ба разведкаҳои хатарнок рафт. Ба ифодаи ҳарбиён гӯем, забонҳо оварда, номаш чун ҷанговари ногарс, разведкагари зирақ ва боинтизом басе зикр мешид, ба фармонҳо сабт мегардид.

Воласин разведкае, ки аз он Арслонали қариб буд сар дода сир оварад, то даме ки зинда аст, аз ёдаш на-меравад.

БОБИ II

ШАБЕ ДАР ҚАРОРГОҲИ ДУТОВ

Боре фармондехи батальон—одами хеле қалонсолувале ҷавонона бардам ва меҳруbonу саҳтири Арслоналиро, ки ӯро бар хилофи қавоиди низомӣ «писарҷон» меномид, ба назди худ ҳонд.

— Аҳволат чӣ тавр, писарҷон?—пурсид ӯ, бо имои ҷашм барои нишастан стул нишон дода.

— Бечо не, рафиқ фармондехи батальон,—по ба по задаву қоматашро рост намуда ва сандуқи дилро ба пеш бароварда, бардамона ҷавоб дод Арслонали.

— Фақат бечо не, ё ин кӣ?..

— Аҳвол ҳуб, рафиқ фармондехи батальон. Ба иҷрои супориш...

— Медонам, ту ҳамеша омодай,—бо табассум сӯхани ӯро бурид комбат.—Лекин супориши навбатӣ аз ҳамаи супоришҳое, ки то ба ин дам гирифтай ва бачо ӯвардай, масъулиятноктар ва барои худи ту, пинҳон намекунам, пурхатар аст,—комбат думи папиросро ба стол зада, тамокумайдои ба найчай вай фаромадаро резондаравон назари озмоянда ба ӯ андохт.—Душман аз кучо бошад, яроқу аслиҳаи нав гирифтааст. Ин аз тирборони бедарефи вай ҳам намоён аст. Ба чи гуна қувваи мададгоре ҳам нигарон мебошад. Бо вуҷуди ин қадар саъӣ, мо аз кучову чигунагии онҳо ҳанӯз бехабарем. Ин бошад, рӯзе ба сари мо тасодуфе оварданаш мумкин аст,—комбат нафасе таваққуф намуда, гӯғирди даргиронидашударо ба папирос наздик накарда алвонҷ дода ҳомӯш намуд.—Бинобар ин, ба мо забоне лозим аст, ки аз ҷумлаи ҳолдонҳои душман бошад. Ин гуна забонро бевосита аз ҳарбгоҳ ёфтани гумон. Бафрои он ба даруни хонаи гургон сар ҳалидан лозим. Аз

дехае, ки душман нишастааст ва қаріб як ҳафта ин тараф бино ба мавқеи хуб доштан моро ҳатто наздик шудан намегузорад, як ғавон—собиқ подабон дар батальони мо ҳаст. Иванов Петя. Саровози гармоннавози мо. Үро ҳама медонанд, ту ҳам медонй.

— Баду бало!— гүфта монд хүшхолона Арслонай.

— Ба қадом маъний?— пурсид комбат.

— Турфа нотарс аст Петя. Ба дарачаи беақлона,— шарҳ дод Арслонай.

— Хуб пай бурдай. Дуруст мегүй. Ҳоло ғавон аст. Лекин ў, аз гүфташ, тамоми күчаву пасткӯча, ҳавлиюхонаҳои деҳаро чун панҷ аңгушташ медонад. Албатта ҳамин тавр ҳам бояд бошад. Охир ў аз хурдиаш подаи ҳамин деҳаро бонӣ кардааст. Ҳӯш, ки бошад, агар ўро ба ту, ба сифати роҳбалад ва ёридиҳанда ҳамроҳ кунем, чӣ мегүй?

Дарро кӯфта, пойҳои дарозашро баланд бардоштаву гузашта Петя гармоннавоз даромада омад.

— Бо фармони шумо, рафиқ комбат, солдати революция,— ў худро бо ифтихор ҳамеша ҳамин тавр меномид, — Петя Иванов ҳозир шуд.

— Даро, даро,— руҳсат дод комбат табассумкунон ва ба саломи аскар алек гирифта чой нишон дод.— Шин. Ту үро мешиносӣ?

— Набошад чӣ, рафиқ комбат! Лев ҳамкаси ман, подабон будааст.

— Номи ў магар Лев аст?— бо тааҷҷуб пурсид комбат.

— Бале, Арслони онҳо ба забони мо Лев аст,— аз бозъёфти худ ҳурсандона ғавоб дод Петя.— Алӣ, медонед, чӣ маъний дорад?

— Не, намедонам,— даруннокӣ завқ мекард комбат.— Қаний гӯй, чӣ маъний доштааст?

— Галиуллинини пулемётчиро албатта медонед, рафиқ комбат,— ба гап даромада рафт Петя лоуболона чун бо рафиқи наздик.— Аз отделенияи Петрови қаҷбинӣ. Вай баъди ҷангӣ дӯнгӣ мегуфт, ки Арслонай монанди Алӣ мечангид. Алӣ, рафиқ комбат, медонед, кӣ будааст? Саркомандадеҳи қувваҳои ҳарбии худи Могамет будааст, ки пайғамбари басурмонҳо буд мегӯянд.

— Офарин! Офарин!— қоҳ-қоҳ ҳандид комбат.— Рости гапро гӯям, ман намедонистам, ки ту фазилати кунҷковӣ ҳам дорӣ. Ин бад нест. Ҳӯш,— комбат лаҷоми суханро ба сӯи мақсад тофт.— Үро ҳамчун аскари сур-

хи шердил, корбудкун, аз ҳама мұхиммаш байнизом ҳама мешиносаду ҳурмат мекунад. Ин бағоят хуб аст. Аз у ибрат гирифтап ба ҳар кас лозим аст. Намедонам, Петя, ту моро ҳушнуд карда метавонй ё?..

— Агар ғап дар сари ба деҳа рафта омадан бошад, рафік комбат, ҳеч ташвиш накашед, супориш ана ҳамин тавр бачо оварда мешавад!—муштро баланд намуда, сарангуштро нишон дод Петя.

— Ту ҷавони хубй, факт,—мехрубонона шакархана кард комбат.—Лекин андак сабук. Ин ҳам факт. Рөхсән солдат дар вакти ҷанг хатарнок аст. Аз ҳар тараф тиреву аз ҳар гӯша шамшере дар қасди ҷони вайанд. Дар назди комиссар будй?

— Будам, рафік комбат,—диккӣ аз ҷой бархост Петя.—Ним соат, рафік комбат...

— Вакти ҳудро ба ту дод? Бинишин, бинишин. Аз ҳуди ҳамин ҳам бояд бифаҳмай, ки супориш ниҳоят мұхиммум...

Комбат ҳам хеле вакти ҳудро ба ин ду нафари аз ҷиҳати ҳулқу табиат тамоман ба ҳам мұхолиф дод, ки бо ҳам ба роҳи пурхатар мерафтанд. Вазифаи ҳар кадомро як ба як зинҳор, таъину баён кард. Ҷавобашон дода, дастхояшонро саҳт фишурд. Барори корашонро орзу намуда, то дами дар гүселонд.

Фардо шаби ҳамон рӯз, чунон ки мегүянд, боди мұвоғиқ барои Арслоналий ва Петя вазид. Аз бегоҳӣ сар карда, шамоли саҳте бархост. Дар осмон абр набошад ҳам, аз гарду ғубор ҳаво тира шуда буд. Шабонгоҳ бод ба тұғон мубаддал шуд. Ду подабони собиқ посе аз шаб гузаронида, ба дили торикии пурдашшат даромада рафтанд. Петя, ки ҳамаи пайраҳа, тамоми пастию баландй, нишону намунаҳои ин гирду атрофро дар ҳақиқат мөнанди панҷ ангушти ҳуд медонист,—пеш-пеш мерафт. Дар кучо ҷий монеа ҳаст ва ҷо тавр аз он гузаштан лозим, мегуфт.

Петя Арслоналиро бо роҳи наздиктарин ба канорай деҳа овард. Деҳаи қалони бо дашт ихотаёфта асосан дар баландие воқеъ гардида буд, ки аз он ҷо ҳама ҷониб чун дар рӯи каф менамуд. Қисми ободи деҳа, иморатхой қалонтар ва аз ҷумла калисо дар фароз ва кульбаҳои бечорагон бо ҳавличаҳои таворапеч, порчаҳои боғчаю сабзавоткорӣ дар нишеби воқеъ буданд.

— Ту, Арслон, ана дар ҳамин ҷо ба ман нигарон мес-

шавӣ,— пиҷиррос зад Петя, даҳон ба гӯши Арслонали оварда.

— Хуб. Ту ба худ эҳтиёт шав.

— Ба ин тарафҳо ҳозир омадани одам гумон-ку, агар рафту пайдо шуда монад, начунбид, овозатро набароварда истодан гир. Туро ҳеч кас намебинад,— гуфт Петя рафтаравон ва дар торикий зуд ғоиб шуд.

Танҳои шаби тор дар ҷон бегона ҳавлангез аст. Шаб ба ҳамон шабе мемонд, ки шоире гуфтааст:

Ин на шаб ҳаст, аждаҳои сиёҳ,
Ки кунад бо ҳазор дидо нигоҳ.

Бод ак-ак ва нӯлакашии сагонро аз дуру наздик ба гӯш меовард. Ҷӣ гуна овози ба фаръёди имдодталабони зане монанд қанда-қанда шунида шуд. Ҷароғе аз қадом дар ё тирезаи қушодашуда як нафас намоён гардид. Арслонали ба канораи оббурдае оринҷҳояшро гузашта, аз пасу пеши худ боҳабар меистод. Аз байн андак вакт гузашта бошад ҳам, фурсати танҳой ба ҳаёлаш дер мекашид. Ногаҳон шарфай пои луч ба гӯши разведқагар расиду дар пеши ҷашмони тезбини ў сурабе пайдо шуд, ки бошитоб ба сӯяш меомад. Ба ҳар ҳол вай даст ба қабзай дудама бурд.

«Агар ин Петя бошад, эҳтиёткориро фаромӯш кардааст,— аз дил мегузаронд ў.—Чунон бепарвоёна, бо қомати рост меояд, ки...»

Ду-се қадам дуртар аз лаби оббурда Петя оҳиста овоз баровард:

— Арслон? Бархез, ки корҳо ванг.

— Ҳуш?

— Гуфтам, ки ванг, шуд-дия! Аз қафоям омадан гир. Дар ин гирду атроф ягон маҳлук нест. Мо беҳуда метарсиdem.

— Не, дӯстам,— эътиroz намуд Арслонали.—Эҳтиёт лозим аст.

— Хайр-хайр. Ҷӯраатон тавба кардааст,— бо ҳазли тামасхуромез гази насиҳатро, ки дӯст намедошт, кӯтоҳ карданӣ шуд Петя.— Рафтем.

— Кист?— овозе ногаҳон аз қафо баромада, ҳардуро як қад парронд.— Кист мегӯям?

«Ин посбон аст? Ҷаро вай ба истодан фармон намедиҳад?»—аз худ пурсид Арслонали ва аз банди дасти Петя гирифта, беихтиёр вайро ба қафои худ гузаронд.

— Амаки Кондрат, дар ин бевактии шаб дар ин чо чй мекунед?—пурсид Петя.

— Кистій ту?—боз пурсид оянда.

— Э, нашинохтам, гүед, амакчон. Саломи шабонгой!—Петя ба Арслоналай охиста «ҳамин чо бош» гүён жуд ба сүй оянда рафт. Дар равшании зажигалкае, ки даргирифту жуд хомуш гардид, Арслоналай мастеро дид, ки мекалавид.

«А! Ин ту ҳастай, ҳаромй!»—овоз баромад. Баъд садои «воҳ» ва афтодани касе ба гӯш расид. Арслоналай дартоz раfta, дар болои касе хам шудани Петя ва хирхиро гулуро шунид.

— Ин оқсақcoli ҳамин деха, ўро ба он тарафтар қашидан даркор,—гуфт Петя.

Аз ҳарду пои часад гирифта ба тарафе қашидан. Сари оқсақcoli ҳанӯз нимчон дак-дак ба замин мезаду камзули дарозаш заминро мерӯфт. Ўро қашолакунон то канорай чи гуна чуқурье бурданд. Петя хам шуда, ба набудани нафаси оқсақcoli қаноат ҳосил кард. Аз кисай камзӯли вай таплонча ва аз соаткисааш соатро гирифта, ба бағал андохт. Лагаде ба тахтапушти ўз зад, ки ғелида рафт.

— Рафтем!—хитоб намуд Петя ба Арслоналай ва баъд илова кард:—Охир қасосамро гирифтам.

— Лекин мо барои қасосигӣ нею забонбарӣ омадаем.

— Рост мегӯй,—тасдиқ кард Петя.—рафтем!

Аввал ба кӯчай канорай деха, пас аз андаке ба тангкӯча даромада, таг-таги девор қадам монда, баъди ягон даҳ дақиқа ба назди ҳавлии тахтадевор, ки дари майдаву паст дошт, расиданд. Дар дами дар онҳоро шахси қаддарозе пешвоз гирифт. Аз байни локу парҳои рӯи ҳавлӣ гузаронида, рост ба хона даровард. Аз хонаи даваш кушодаву тирезаҳояш баста бӯи гӯшти дамоварда ва кваси турш ҷа машом нофорам мерасид. Соҳиби хона даст дода, бо Арслоналай воҳӯрӣ намуду «Сашамак» гүён худро шиносонд. Лекин Петя ўро ба давомдихии сухан нагузошт.

— Аввал ин хушхабарро ба шумо расонам, ки кори оқсақcoliро тамом кардем. Акнун, амакчон, дар хонааш Қапкаев монду меҳмонаш,—Петя хабари кушта шудани оқсақcoliро бе ҳеч тарсу воҳима ба соҳиби ҳавлӣ расонд.

— Сабр кун, Петя, саросема нашуда гӯй.

— Хирсро пок-покиза хўрдем,— Петя ба тангии фур-
сат эътиборе надода, шириңкорй карданӣ буд.— Ман аз
вай қасоси ҳамаи мурдаю зиндаҳои дехаро гирифтам.
Ачали ин золим дар дасти худи ман будааст. Ба чуку-
рии хокрӯбаҳо ғалондем. Шамол нақши пойҳои мою ча-
сади вайро ҳам рӯфта бурд. Хотиратонро ҷамъ доред,
амак. Шумо акнун гӯед, ки...

Карсоси баланде, гӯё аз қафои тиреза, ба гӯш расил.
Ҳар се як қад париданд. Соҳибхона аз ҷой ҷаста бар-
хосту қадаме ба сӯи тиреза ниҳод. Лекин овози занӣ со-
ҳиби ҳона, ки аз рӯи ҳавлӣ шунида шуд, тапиши бечои
дилҳоро боздошт.

— Саша, ҳой Саша! Чангаки тирезаи ошхонаро гу-
заронда мон, ки гурдаамро кафонд.

— Ҳозир,—гӯён амак даричаро баста омада ба лаби
кати чӯбин нишастант, ки дар рӯ ба рӯи вай дар ҳараке
Арслоналий ва Петя менишастанд.— Сабил монад, худи
маро ҳам қариб буд, ки дилкаф кунад. Ба як ҳисоб хуб
кардӣ, ки куштӣ. Соат такрибан ҷанд?— ногоҳ пурсид
ӯ ва худаш ҷавоб дод:— ду ё се будагист. Саркардаву
амалдорони Дутов имшаб тоза ҳам масти мекунанд. Дар
ҳама ҷо айшу нӯш. Оксакқол аз ҳавлии Капкаев маст
рафтааст. Лекин ачал аз гиребонаш гирифтааст, ки па-
су пеш мегашт. Аз Қўқанд бо қадом роҳ бошад, контро-
ҳои он ҷо омадаанд. Мегӯянд, ки меваҳои хушку май
овардаанд. Яктои онҳо аз соатҳои дувоздаҳ ин тараф
меҳмони ҳамсояи мо тотор Капкаев аст. Ин ҷо биёed,—
соҳиби ҳона аз дасти Арслоналий гирифта назди тиреза
бурд. Тирезаи ҳонаэро нишон дод — ҳо, ҳамон тиреза
аз они вай аст. Аз ҳардии онҳо дига забони хубтар ҳеч
вақт ёфта наметавонед. Капкаев яке аз ҳавоҳоҳон ва
холдонони Дутов асту нусхай аз Қўқанд омадаи вай
ҳам аз ғуруру тақаббураш маълум, шахси мӯътабари
контрҳои он тараф барин. Агар ҳарду онҳоро гирифта
бурда метавонистед, бо як тир ду нишонро мезадед. Ав-
валан, қувван Дутов ва сонӣ, мақсади муносибати вай-
ро бо контрҳои Туркистон мефаҳмиданд. Лекин ин мум-
кин нест. Ҳайр, мо одамони фурӯтанем. Дуто нашавад,
ба яктоаш ҳам қаноат мекунем. Ҳамин тавр нест, баро-
дари ман?— даст ба китфи васеи Арслоналий гузошта
дар ин торикий рӯи ӯро хубтар дидани шуд Саша-амак.

Тапар-тапари пои аспҳо аз кӯча шунида шуд. Петя
ва Арслоналий ба нӯги по истоданд, ки аз паси девор
даргузар шудани саворахоро бинанд. Суроби онҳо ду-ду

шуда, ягон панчоҳ қадам дур аз якдигар мегузаштанд.

— Патрульхо,— фаҳмонд Саша-амак,— хеле зиёд карда шудаанд. Тақрибан дар ҳар бист дақиқа гузашта истодаанд. Андак пеш патрульҳои пиёда ҳам гузаштанд. Шумо ба ягноти онҳо дучор наомадед? Ачиб. Пас бархостем, фурсат наравад. Петя, гуфта монам, дӯлобкорӣ нашавад.

— Қабул. Бегуфтугу,— ваъда кард Петя.

Дар хусуси дӯлобкорӣ, саросемагиву беэҳтиёти Петя чи гуна сухане ба нӯги забони Арслонали ҳам омаду лекин вай сарзанишро ҳоло раво надид.

— Ба хоб раftанашон мунтазир мешавем. Аз дари қафо даромада, ки гирифтем, он тарафаш маълум мешавад. Аз паси ман, бачагон. Лекин эҳтиёт пеш аз ҳама. Патруле сояи моро бояд набинад. Умуман, аз ҳама кас руст мешавем. — Саша-амак дар даҳлез разведкагаронро гузашта берун рафт. Ба зан оҳист чизе гуфт, Гирдогирди ҳавлиро ҷашм давонд. Дари кӯчаро кушод ва паст-паст сулфид. Арслонали ва Петя баромаданд.— Ба ҳамгашти тангкӯча зуд гузашта гирифта, ба паси ҳо он рахни девор пинҳон мешавад. Ман наздиктар раftа, аҳвол мегирам,— амак монанди буз хез зада, ба он сӯи кӯча гузашт.

Дами шамол ҳанӯз нагашта буд. Вай деворҳои таҳтагиву чӯбиро ғиҷиррос мезанонд, худро ба дару даричаҳо мезад ва аз ин меҳнати барабас монда шуда наърай мастона мекашид.

Дар ҳавлии Қапкаев дари хонае кушода шуд. Овози ғафсу мастонае берун омад. Қасеро ҷеғ мезаданду ба забони тоторӣ ба фаэтон ҳамроҳ кардан аспҳоро мефармуданд. Арслонали ҳанӯз сухани шунидаашро фурсати тарҷима кардан наёftа, Саша-амак тозон омад.

— Ниятамон аз айти кор барбод меравад,—гуфт ў. —Саис тозон ба саисхона рафт. Мазмун ба вай баровардани аспҳоро фармуданд.

— Ба фаэтон ҳамроҳ кардан аспҳоро мефармояд,— туфт Арслонали.

— Ин нағз шуд. Фаэтони тотор дучарха аст,— пиҷиррос зад Петя.—Агар онҳо маст бошанду бе фаэтон ҷӣ савор шаванд, корамон ванг гуфтан гиред. Зада нимҷон карда монда, бо фаэтонашон гирифта гурехтани ҳарду осон мешавад. Ҷӣ гуфтӣ, Лев?

— Ту бо ҳаёлу даҳонат як олам корро дар як дам буд карда метавонӣ,— Саша-амак, ки зоҳирان феълу

автори хешбачаи худро нағз медонист, нарм хандида монд.—Сабр мекунему мебинем. Ин нашавад, дигарашро меёбем. Имшаб шаби мастану азхудрафтагон. Наход...

— Башир, ман туро дар ин бевақтӣ, шамоли саҳт ба фаэтонсаворӣ наме...—бод овози занеро оварду боз гардонда бурд.

— Ин овози зани Қапкаев,— гуфт Петя.

— Шавҳарашибро ба рафтан намондани,—гуфт Арслоналий, аз фаҳмидани суханони тотор дар дил хушнуд шуда:

— Ту, чонакам хавотир нашав. Аз пай кори муҳимме меравем. Кори давлатӣ. Илочи нарафтан нест. Эҳтимол бевақт монем. Баҳузур хоб рав, азизам.

— Баҳузур будааст,— эркагӣ мекард зан.— То ту наой, ман мижа таҳ намекунам. Сад кори давлатӣ бошад ҳам, тезтар биё. Хуб, Башир?

— Хуб-хуб. Акнун ба хона даро, зуком нашавӣ,— мегуфт Қапкаев.

Петя аз ғамхории соҳта ва риёкоронаи зани Қапкаев, ки ҷашми шавҳарашибро ҳато кардан ҳамон ба вай ҳиёнат менамуд, даруннокӣ ҳандид. Боре Петя ду гови ин ҳонаводаро аз пода оварда, ба ҳавлӣ даровардан ҳамон меҳост равад. Вале зани ҳӯҷаин, ки дар зинапояи ҳона меистод, ўро боздошт.

— Ҳой, йигитча, исто, ба ман нигар,— ў бо шеваи ба тоторҳои русидон хос,— ҷаро говҳо он қадар сер на-меоянд?

— Боз ҷӣ ҳел оянд? ҳолаҷон? Гов ҳам сер шавад, дигар намехӯрад, чунки дар ишкамаш ҷо намемонад,— шӯҳӣ кард Петя.

— Э ту бало-ку!— зан ҳандид.— Дар пеши дар наист, ба дарун даро. Ман ба ту як кор дорам,— зан ҳам бо дасту ҳам бо сар ишора намуд.— Ҷаро ибо мекуни? Ҳама ба ҳар тараф рафтаанд. Як қас нест, ки давида рафта аз баққол карасин ҳарида биёяд. Даро, говҳоро банду ман ҷова диҳам, рафта биё. Музди поятро мегирий, йигит.

Петя ночор даромад. Зарфу пулро гирифта, тозон карасин ҳарида овард. Ин вакт офтоб фурӯ мерафт. Петя «ҳола, мана инро гиред»—гӯён, ҷоваро дар назди зина гузошта, меҳост равад. Бойзан ўро боздошт. Ба ҷону ҳолаш намонда, ба ҳона даровард. «Андақ ҳӯрок ҳаст. Аз дашт гушна монда омадагистӣ, меҳӯрӣ»—гуфта аз даҳлез гузаронд. Ҳуш аз сари Петя парид. Тилисм

буд ин хона ё ачоибхона! Колинҳои лахчавор фурӯзни зери по ва девор, чинивориҳо, суроҳиву қадаҳҳои ғилӣ, қандакориву мурассаъ, ярсӯҳо нигоҳи Петяро меафҷониданд. Ӯ даҳон кушода монда буд. Бо сару либоси кӯҳнаву пурчанг ба он ҷо даромаданро раво надида, баргаштани буд, зан намоид. Ба дарун даровард.

— Шин, йигитча,— зан даст ба китфи Петя гузошта, уро ба ҳуш овард.— Шин, ту падару модар дорӣ? Не? Пас ятим монда будай? Бечора. Ҷандсолай? Ҳабдаҳ. Пас қаппа-калон шуда мондай. Биё, ман туро як зиёфат кунам. Ту шароб ҳурдай? Не? Шаробро ҳам аз куҷо ёбӣ?— зан як табақ мурғбириёни серпиёзро, ки буҳору бӯяш димоғро ба хориш меовард, ба назди ҷавон гузошт. Аз ҷевон суроҳии офтобамонандро гирифта, ба ду қадаҳ, ба ҳуд андак, ба Петя пур, май рехт.— Гир, йигит, чӣ шарм мекунӣ? Инро ҳур, гулакак, баъд мефаҳмӣ, ки чи шарбатҳои ҳушлаззат ҳастанд?— Ӯ қадаҳро ба сар бардошт, рӯи сурху сафеди бечирм ва дураҳшонашро бурма намуда, ба тарафи дигар гардонд. Лабро бо сачоқ пок карда, як бурда гӯштро бо панҷаҳои нозуки ҳино молидашуда гирифта ба даҳон андохт. Қадаҳи дигарро ба Петя дод, ки бинӯшад.

Петя ҳам нӯшид. Гӯё як каф сӯзандро фурӯ бурд, ки ҳар як алоҳида ба рӯда ҳудро меҳалиду меҳарошид. Дуде димоги Петяро сӯзонда берун омад. Дилаш бечо шуд. Тозон меҳост, ба рӯи ҳавлӣ барояд. Зан дasti ларзоронро ба китфи Петя гузошт. Ҷавон ба вай нигоҳ карду лавона задани рӯй ва шарорапош шудани ҷаш-монашро дид, шарм кард, ба суроҳӣ нигарист. Зан боз қадаҳе ба ў рехт.

— Нӯш, йигитча!— таклиф кард ў меҳрубонона.— Бадхӯр бошад ҳам, кайфи ачиб дорад. Биё, ки ба шарофати ту ман ҳам боз як қулт нӯшам.

Ў боз ба ҳуд андак рехт. Қадаҳ бар қадаҳи Петя зад.

— Ба саломатии ту, номат чӣ буд? Петя? Пас, Пётр. Ҷарои ошноии мо, Пётр! Ту маро ҳола-ҳола гуфтан нағир. Мебинӣ, ман ҳоло ҷавонам. Мани бечора, зани панҷуми ин бой мешавам. Пеш аз ман се зан гирифта сар дода, яктаашро куштааст. Номи ман Фолия,— Фолия майро ин дафъа ба осонӣ нӯшид. Боз ба Петя нӯшонд. Пардаи тирезаро кушод, ки одами омадаро бинад. Шармро ба яксӯ гузошт, ҳудро ба оғӯши ҷавон андохт. Лаб ба лабаш ниҳод. Петя аввал ўро аз ҳуд дур карданӣ шуд, аммо натавонист. Оғӯши гуворо ўро гӯё фу-

ру мебурд. Чисмашро меларзонд, дилашро метапонд. У ҳам рӯи шамолзадаву офтобсӯзонда ва лабони дуршти худро ба рӯю лабҳои ин нозанин молид. Бӯсид макид ва дақиқае чанд аз ҳамин зан дигар тамоми оламро фаромӯш намуд. Май, бӯи атр, мӯй, оғӯши гарм ва нарми ҷавонзани шӯхчашму шӯхшанг ўро масти аз худ бехабар карда буданд.

Агар Петя подаашро ронда, ба тарафи гвардиячиёни сурх намегузашт ва камар барои ниқоргирӣ намебаст, аз дасти ин ҷавонзан, ки шавҳари ҳаромпешаш, зоҳирان, сару кори дуруст бо ў надошт, ҳалос шуда на-метавонист. Ба қайфи май бепул паёпай ҳуморӣ мешуд, ки ҳалос шудан аз он, нисбат аз зан душвортар аст.

Фурсате аз миён нагузашта дарвоза қушода шуд. Аввал ду, сонӣ сеюмин суробе, ки аспро ҷуҳ-ҷуҳ гӯён қашола мекард ва фаэтон намоён шуд.

— Фолияхолаам дуруст мегӯянд, атӣ,—мегуфт саис.—Бинед, ҳаво чӣ тавр бад, ҳокборон. Шаб ин қадар то-рик.

— Гум шав, абллаҳ!—фарьёд зад Капкаев.—Ту сагмонда будӣ, ки насиҳат накардай. Дафъ шав аз пешӣ назар! Дарвозаро банду мурда барин нахоб.

— Хуб шудааст, атӣ. То омадани шумо бедор мешинам. Тезтар меомадед,— изҳори изтироб менамуд саис.

— Рав, мегӯям!—ҳочаин ин дафъа бо тозиёна таҳдид намуд.

Саис зуд ба ақиб баргашт. Ба ҳавлӣ даромада дарро аз дарун баст.

— Истед, афандим, ки ҷои мерафтагиамон бехатарӣ?—пурсид меҳмон, ки аз бағали Капкаев гирифта ба фаэтон савор мекард.—Ҳам хониматон ва ҳам пешхизмат, ки ба фаэтонсавориамон розӣ нестанд, рости гапро гӯям, поям накашида истодааст.

— Аҷаб содда будаед, абзӣ!—гила кард Капкаев.—Ман ки ҳастам, натарсед, абзии азиз. Ҳатар номи маро шунавад, мегурезад. Эҳ, маззае мекунед, ки як умр аз ёдатон намеравад. Ду мотурдуҳтар. Ду гулдастай тару тоза барин дилкаш. Инашро ҳам гӯям, ки хонаашон ҷудо-ҷудо. Яъне ба ҳамдигар ҳалал намерасонем. Дррр! Сабил мон!—лаҷоми аспи бекарорро қашид тотор.—Кани, тез бошеду баромада шинед. Ҳурсанд нашавед, ба рӯи ман туф кунед, абзӣ. Дар Қӯқанд шумо ин лаззатро аз кучо мейбед? Савор шудед? Оҳиста-оҳиста мевравем. Ин ба сари худ нашъа дорад, абзӣ. Ҷуҳ!

Аспи лачомаш чунбондаву кашидашуда, ки зоҳираш табиати хочанин худро медонист, оҳиста ба роҳ даромад. Фаэтонро аз назди деворе, ки дар пасаш се нафар меистоданд, гузаронд.

— Коратон барор кард, бачагон!—мужда расонд Саша-амак, ки аз сухани савораҳоро фаҳмидани Арслон-алӣ хушнуд буд.—Пас тотор меҳмонашро ба ҳавлии маъшуқаҳояш мебараад. Акнун аз онҳо ақиб намонда, рафтани ҳамин, ки фурсат шуд...

— Маъшуқаҳояш кист, амак?—бетоқатона пурсид Петя.

— Духтурзани таннозро оё намедонӣ, ки соли гузашта омада буд? Ана ҳамону дугонаи вай. Ҷои хилват, ки шуд, зада, бастаю ҳаста, бо худи фаэтонашон гирифта мебаред.

Фаэтон ба қӯчаи калон баромадан ҳамон патрульҳои пиёда пеши роҳи онро гирифтанд. Лекин зуд аз карда пушаймон шуданд. Қапкаев дар захирай забондониаш ҳар қадар ки дашномӣ русию тоторӣ дошт, ҳамаашро бароварда, аз сару рӯи патрульҳои шӯрбаҳт рехт.

— Шумо, валадзиноҳо, наҳод надонед, ки дар ин деха фақат Қапкаев фаэтон дораду бас! Ман модари зори шумо муфтҳӯрони даргоҳи генералро... Қаний, тез бошеду аробаатонро кашед! Аз хотиратон набарояд, рафта, ба сотникатон гӯед, ки ба ҳар дуи шумо лаънатиҳо якшабонарӯйӣ, ҳоло чӣ буд? Бало ба саратон! Якшабонарӯйӣ ҳабс карда монад. Қаний, марш! Пароль будааст! Пароль—аҷал, марг, бало, оғат!

Патрульҳои пиёда ҳанӯз нарафта чор патрули савора расида омад. Онҳо ҳам, киву чиро фаҳмидани шуда, ба бало монданд. Ба сари онҳо низ борони ҳақорат бориду пасу пеш ҳар чи зудтар гурехта ҳалос шуданд. Сенафарон боз аз ҷои пинҳон шудаашон бо эҳтиёт берун гашта аз паси фаэтон роҳӣ шуданд.

— Назари Мустафо Муҳаммадоватон, гап дар байни худамон монад, паст будааст. Боз он кас сардори ҳукумати муҳториятичиёни Кӯқанд!..—Қапкаев баъди андак ҳөмӯшӣ гап сар кард.—Боз он кас ҳамаи мусулмононро дар таҳти як туғ ҷамъ карданиу... Худо кашад! Ҳамин ҳам ҳадъя шудааст-мӣ? Панҷ-шаш ҳалта қоқу бодом, мавизу шафтولуқоқ! Ҳа, се бочка вино. Мустафоятон сари тоторҳои даргоҳи Дутовро ҳам карда монд, абзигӣ азиз! Инро шумо рафтани ҳамон аз номи ман ба вай гӯед.

— Албатта мегүям, афандим, албатта,—ба гардан мегирифт меҳмон.—Чаноби Мұхаммедов боварии комил надоштанд, ки мо ҳадъяи очизонаро ба ин ҷо расонда метавонем. Ҳа, ин ҳадъя очизона. Ба сад машаққат ба ин ҷо расонидем. Фардо агар худо ҳоҳаду ба муроду мақсадомон расем, ҳамаи сарвату давлати он тарафҳо аз они ҳудамон шуд гуфтан гиред,—рӯбоҳро нагирифта чил пустин дӯзондани мешуд меҳмон.—Аз шаҳри Туркестон то давони Кошғар биҳишти рӯи замин, афандим. Кони мева, фалла, пахта, кони пилла, чорво. Ўзбеку тоҷик мардуми бесавод, нодон, ба сари ҳокимият, ки баромада гирифтем, онҳоро ҳар барин кор мефармоему ҳолос.

— Хайр, Мустафо-афандӣ одами ўҳдабаро-мӣ?

— Агар ўҳдабаро намебуданд, сардори ҳукумат мешуданд-мӣ? Дар даст шаҳара доранд, ки авлоди Чингизи соҳибқиронанд. Ҳуди ман он шаҳарарабо бо ҷашми ҳудидам. Мӯҳри бисту як подшоҳ пашш шудааст.

— Он қадар мӯхрро аз кучо ёфтааст, корчаллон? Аз шалғам соҳтааст ё аз пӯк?

— Ҷӣ ширинкориҳо доред, афандим... Ман бо ҷашми ҳудидам. Қалбакӣ набуд. Коғази абрешимин. Мо аз деха гӯё берун омадем.

— Ба берун рафтанимон беҳтар аст, абрӣ,—атса дода, ҷавоб гардонд Қапкаев,—набошад, ин сагони Дуттов дар ҳар қадам воҳӯрда аз банди пой гирифтани мешаванд. Мегӯед, ки коғази абрешимин? Мӯҳрҳои шоҳон? Мардум пули қалбакии оқподшоҳро,—бод овозро нашунаво гардонд...—Хайр, гап дар башара ҳам нею шаҳара ҳам. Гап дар ўҳдабарой ва...

— Рост мегӯед, афандим. Беруни деха магар ҳатарнок нест?—меҳмон гӯё аз масти мифаромад, ки ҳаросаш торафт меафзуд.—Сурҳо мегӯянд, ки дур нестанд, охир.

— Ҳадди касе нест, ки ба ин тарафҳо наздикӣ кунад!—аррос мезад Қапкаев.—Ҳоло ба сари Башир афандӣ Қапкаев даст мебардоштагиро модараш назоиддааст. Ҳудо ҳоҳад, намезояд ҳам. Шумо, абрӣ, мегӯед, ки номаш чӣ буд? Ҳа, Мустафо-афандӣ ҳоло онқадар зӯр нест?

— Гуфтам-ку, ҷаноби афандим, як норасони ҳукумати он шаҳс ҳоло ҳозир кам будани қувваҳои мусаллаҳ асту бас. Албатта нест нею кам. Лашкарҳои Ҳамдамҳоҷӣ, Эргаш қўрбоши ҳама дар ихтиёри он касу як мӯй-

ялб карда монанд, худро ба обу оташ ҳам мезананд. Вазири ҳарбӣ Чанишев ҳам одами кордон, гурги...—бод суханхоро боз даме ба сӯи дигар бурд.—...Агар чаноб, Дутов ба ваъдааш вафо карда, аз ҳамон ҳабдаҳ полки аз Эрон ба воситай Ишқобод баргаштаи қазоқ-ӯрус ягон даҳтоашро ба Ҳӯқанд мефиристод, он гоҳ панҷаи чаноби Мустафо Муҳаммадовро на большевикон тоб дода метавонистанд ва на пойлучони пайрави онҳо.

Арслоналий, ки пинҳон-пинҳон аз фаэтон онқадар-кафо намонда мерафт, аз гуфтугӯи ин ду ҳоло хеле чизро фахмид. У донист, ки дар Ҳӯқанд мухториятчиён хукумати зиддиҳалқӣ доштаанду бо роҳзанони Дутов алоқа бастан меҳоҳанд. Дутов қазоқони аз кучо ба кучое-рафта истодаро ба ёрии Ҳӯқанд фиристоданист.

Дар ин фурсат фаэтон аз деҳа тамом берун омада буд, ки дар он ҷо вайро ин дафъа посбонҳо боздоштанд. Сенафарон, ки худро дар сари вакт ба партгоҳе пинҳон карда буданд, акнун суханҳои чи посбонон ва чи Капкаевро намешуниданд. Бод гоҳе калимаҳои ҷудогонай дашноми тотор ва пӯписаи посбонҳоро меовард. Онҳо гӯё бо вуҷуди шинохтан, ба фаэтонсаворон маслиҳати ба ақиб баргаштанро медоданд. Шояд ба дили посбонҳо шуда бошад, тотор сари аспро ба кафо гардонд ва баъди андаке дур шудан, ба бероҳае фаэтонро ронда, ба забони тоторӣ аҷдӯи авлоди русро ба ҳақоратдӣӣ даромад, ки поси хотирдорӣ намекунад.

Сенафарон роҳро миёнбур карда аз сари роҳи фаэтон баромаданд. Ҳар кадом дар ҷои пинҳон шуда, ба ҷаҳидану дарафтодан омода мешуд, ки ногоҳ ягон бистқадам дурттар аз онҳо Капкаев аспро боздошт ва расирано ба дасти меҳмон дода, аз фаэтон фаромад.

— Зор монад винои туруши Ҳӯқандатон!—Ҳик-ҳик-ханда кард ӯ.—Як тағора ҳӯрдему дурустакак масти нашудем. Лекин дилро бечо мекунад.

— Бинобар ин, чаноби афандим, бехтар мешуд аз баҳри корҳои дигар гузарему ба хонаатон баргардем ва фароғат кунем. Ҳамин замон рӯз ҳам мешавад. Пагоҳ боз...

Меҳмон суханашро тамом карда натавонист. Рӯмолчае ба даҳонаш ҳалонда шуд ва муште ба дамгаҳаш фаромада ӯро мадхуш кард. Асп аз пайдо шудану ба ҳам дарафтодани одамон рамида меҳост роҳи гурезро гирад. Вале дасти бақуввате лачоми вайро чунон ба сӯе сахт тофт, ки чун аспи ҷувоз дар гирди кунда ба

чархзанй даромад. Дар ин фурсат Петя чобукона Қапкаевро зада афтонд, даҳон ва дастонашро баст. Дукаса ўро кашолакунон оварда ҳардуро паҳлӯ ба паҳлӯ дар занбараки фаэтон хобонданд. Саша-амак бозгашт. Петя ва Арслоналий аз ду тараф дар болои фаэтон рост истода тозиёна ба сағрии аспи бардам зада, онро ба тарафи худ бо шитоби тамом ронданд.

Бод қанда-канда бошад ҳам, қадои ҷархи фаэтон ва пои аспи тозонро аз тарафи дигар ба гӯши посбонҳо расонд, ки онҳо аввал аз қафо бонги ҳатар заданд ва байдтире ба ҳаво кушоданд. Аз байн фурсате нагузашта шамол аз тарафи дигар ба гӯши Петя ва Арслоналий овозҳо, садоҳои навро меовард. Акнун ҳаяҷон ва изтироб гӯё тамоми қароргоҳи душманро фаро гирифта буд, ки тирпаррониҳо бевосита ба тарафи фаэтон сар шуданд.

— Дутов, дер кард! Ҳобатро акнун ба об гӯй!— ногоҳ бо тамоми овозаш дод зад Петя.

— Петя, ту магар девона шудай?— мегуфт Арслоналий.— Ману ту аз деҳа ҳанӯз дур нарафтаем. Ҳам шав, магар намешунавӣ, ки ба мо тир мепарронанд?

— Натарс, Лев! Ту агар шер бошӣ, наметарсӣ. Омада мондем. Даст дароз қунем, ба қароргоҳамон мерасад. Ӯх! Шайтон гирад онҳоро!

Тире, ки аз болои сари Петя виззосзанон гузашт, як дақиқа ўро беихтиёrona ҳам намуд. Лекин вай боз рост шуда гирифта ҳаёҳуи худро баландтар кард.

— Чӯҳ! Каний бош, қариб омада мондем!

Тирҳои аспакиён, ки аз қафо дам ба дам овозашон шунида мешуд, аз паҳлӯ ва аз болои фаэтон мегузаштанд. Ноҳост ӯҳ гуфтани Петя ба гӯши Арслоналий расид ва такон ҳӯрдани ўро дид.

— Ба ту чӣ шуд? Петя, оё тир нарасид?

— Аз афташ тир расид, Лев. Лекин... моро гирифта наметавонад. Чӯҳ, ҷонвар!

Аз он ки Петя тозиёнаро ба дасти чап гирифта ҳам шуд, Арслоналий донист, ки тир ба даст ё шонаи рости Петя расидааст. Ӯ тозиёнаро аз вай гирифта, аз китфаш зер кард, ки нишинад ва худ то метавонист фаэтонро бoshитob ронд. Лекин тирҳо аз қафо пайваста парронда мешуданд. Ногоҳ аз мавқеъҳои пеши аскарони сурҳиз тирхоликуй сар шуд. Ҳатто се-ҷор тир ба сӯи деҳа ва ба ҷониби онҳое, ки таъқиб менамуданд, аз тӯпҳо холӣ карда шуданд. Тирҳои тӯб монанди мушаку ситорадон паррон дар торикий шӯъла пошида гузаштанд. Ин

тэлкүбгаронро боздошт. Лекин онхо тирпаррониро давом медоданд. Дар ин ҳангом тире аз зери нармаки гүши Арслоналй даргузар шуд. Гардани ўро сўзонд ва зуд хуни гарм аз гиребон ба дарун шоридан гирифт. «Наход ин ҳама чидду чаҳди мо бехуда равад?—худ ба худ савол дод Арслоналй.—Ба остонаи хонаи худ расидаем. Сиёҳй ғафстар мешавад? Чаро ман қариб ҳеч чизро надида истодаам?»—Арслоналй даст ба гардан бурда хуни гарм, часпаки на ғақат шорида, балки пошхўрда истодаро ҳис намуд. Сараш чарх зад ва пеши чашмашро сиёҳй гирифт.

— Петя! Ҳой Петя, лачомро ба даст гир!—бо ҳаячону бим ҳоҳиш намуд Арслоналй—Ба ман ҳам тиррасид. Аз гулӯям. Петя, ту чй тавр?

— Омадем мегӯй, Лев? Лев, гӯй маро тезтар фароранд,—ниммадхушона мегуфт Петя, ки ин вакт мадораш хушкида, дигар хуро дошта натавониста ба болои тоторҳо афтода буд.

Дар чунин асно банди пои лучи Арслоналй гӯё ба даҳони анбӯри калон афтод, ки дандонҳояш то ба устуҳон расидаанд. У аввал чунин пиндошт, ки тир аз боли фаэтон гузашту ба соқи пой расид. Дилаш гум зад. Кам монда буд, ки аз ҳуш равад. Вале ў тамоми кувва ва ҳушашро ба ҷанг оварду ғаҳмид, ки банди пои ўро аз ин ду тан яке мегазад. «Ҳа, номарди ҳароммурдани! Ба ҳуш омадаию саг барин аз банди по мегирий?» Арслоналй бо пошини пои дигар лагади кироие ба маҳаҳи газанда зада, банди пойро аз даҳони вай халос намуд. Боз як тозиёна ба асп зад. Асп гӯё ҷаҳида аз болои чизе гузашт. Лекин ҳарду ҷархи фаэтон поён фаромад ва ба деворае заду Арслоналй ҳам такон ҳўрда, ба болои он се афтод. Дар ин дам дар пеши назар ў Дарьяро дид, ки механдид, мегирист ва метоҳт.

БОБИ III

МЕДАЛЬОНИ «ҲАНДАИ БАХТ»

— Ба ҷои ту каси дигар бошад, ҷавонмард, зинда монданаш гумон буд. Тану ҷони сиҳат ва куввати баҳодурона туро нигоҳ доштанд. Дили бакуввате доштай. Офарин! Акнун ҳатар гузашта рафт. Ларzonдаву таконда диду зўраш нарасид. Ба зудӣ саломат мешавӣ,

—дар беморхона духтур рўзи дуйўми ба хуш омадан ба Арслоналий дилдорӣ медод.

Арслоналий ба рӯи пирамарди захирранг нигарист. Ўхануз ба ёд оварда наметавонист, ки чӣ тавр шуда ба ин чо омада танҳо суханони баъдинаи духтур ба ёдаш дақиқаҳони охирини «забонбиёри»-ро овард. Пурсиданий буд, ки «забонҳо» чи шуданд. Лекин духтур оромона ва бешитоб такаллумро давом дод.

— Хеле хун аз ту рафтааст. Одамони нағз хуни худро доданд. Яктои онҳо ана ҳамин духтур аст, ки парерӯз ба ту хун доду имрӯз парасториат мекунад. Дашина...

— Даша мегӯед? — Арслоналий аз ин мужда даме лолу мабҳут шуда монд ва ҳарду дастро ба ду тарафи кат ниҳода меҳост ҷаҳида ҳезад. Вале ногоҳ дарди ҷонгуздозе дар гардан ва сӯзише дар пой ҳис намуда лаб газид. Ноларо фурӯ бурд. — Даша ба ин чо чӣ тавр?..

— Ин тавр мумкин нест, азизам, — духтур дасти панҷаояш дароз ва борикро ба кифти паҳлавононаи Арслоналий гузашта, ўро ба ҷунбидан нагузошт. — Ба ҳаёлам, аз ҳад зиёд таъриф кардам, ҷавонмард. Туро ёzonдам, — ҳазломез гуфт ў. — Пойро начунбон. Вай ҳам тир ҳурда, ҳам ба даҳони газанд афтодааст. Магар то ин дам Дашаро надида будӣ? Охир вай пагоҳӣ боз дар ҳамин палата навбатдорӣ мекунад. Дашишка, ба ў худро нишон дех, — духтур аз банди дасти ҳоҳари навбатдор, ки дар сари Арслоналий рост меистод, гирифта пештар қашида, ба бемор рӯбарӯ кард. — Дидӣ, Даша ҳамин аст.

Бемор бекаророна ва боизтироб ба он сӯ нигариста духтари нозукниҳоли сафедпӯст ва шаҳлочаашмеро дид, ки даҳони майдаву гардани дароз дошт ва ба назар бехолакак метофт. Аз яъсу навмеди дар ҷашми бемор филфавр об ҷарҳид, ки пеши онро, ҷунон ки шоир мегуяд, гирифтан имконнозазир аст:

Намешояд гирифтан ҷашмаи ҷашм,
Ки дарьёй дарун меоварад чӯш.

— Ба ту чӣ шуд, йигит, ба ман нигар? Ман ҳеч гумон накарда будам, ки ин гуна як баҳодур бе ҳеч ваҷҳ мегирияд. Худоё! — духтур ба ў тасаллӣ доданий буд. — Даша-ку туро наранҷондааст, ин чӣ шуд?

— Шумо магар Даша мегуфтед? — бемор зуд худро ба даст гирифт. — Ба гӯши ман Петя даромад. Охир мо ҳарду ҳамроҳ будем. Вай дар кӯчост?

— Ана ин гапи дигар. Хо, дар он кат хоби роҳат рафтааст, баҳодур. Хоби чавонй! — Пирамард бо ҳасаду ҳавас гуфт. — Ҳўш, ба ҳамин тарик ту аз ҳама тараф хотирчамъию мо ҳам.

Духтур ҳарду дастро ба рӯи зонухояш гузошта ҳастаёнаву вазнин пайкари лоғару дарози худро рост на-муда, аз болои айнак ба Арслоналий табассумкуон бознигоҳ кард ва аз палата берун омада, саволомез ба ҷониби Даша нигарист. Даша аз ин нигоҳ сурх шуда бо-хичолат гуфт:

— Степан Петрович, ин бемор дар ҳолати мадхушӣ ҳам ҳатто ба овози баланд Даша гӯён ҷеф мезад.

— Акнун фаҳмост, — духтур дандонҳои сунъиро ни-шон дода ҳандида монд. — Кадом Даши дигар дили ўро бурдааст. — Духтур дар долон касеро дид, ки аз рӯи либоси низомӣ ба китф яктаҳи майдаву кӯтоҳ партоф-та, ба қадри имкон нӯг-нӯги по нарм қадам ниҳода мемомад. Духтур ҷашмонашро нимкофкуон ба вай нигоҳ. карда аз Даша пурсид: — оё комиссари мо нест?

— Ҳа, Степан Петрович, худи ўст. Се рӯз интараф-чанд бор телефон карда аҳволи ин ду маҷрӯҳро мепур-сиid, — ҷавоб дод ҳоҳари навбатдор, ба пешвози комиссар қадаме ниҳода.

— Салом, Степан Петрович!

— Салом, комиссари азиз. Марҳамат, ба дидани раз-ведкачиёни худ омадаед?

— Бале, духтури азиз. Аҳволи онҳо? — комиссар бо-дуктур даст дода воҳӯрдикуон ба ҳоҳари навбатдор таъзим намуд.

— Сиҳатёбиашон, комиссари азиз, комилан қано-атбахш. Балки гуфтан мумкин аст, хуб. Ҳарду ҳам ча-вонҳои бардаму бақувват, мучаррадӣ, рафиқ комиссар, овони бебаҳои одамист. Аз онҳо онқадар хун рафта ра-мақе аз ҷонашон монда буду ана акнун яке дар ёди зан ё маъшуқаи худ мегиръяд. Дигаре чунон ба хоби-саҳт рафтааст, ки тӯб парронда бедор карда намета-вонед.

— Ациб, қадоме аз онҳо дар ёди маъшуқаи худ ме-гиръяд? — шавқи фаҳмидан изҳор намуд комиссар. — Оё Петя нест?

— Не, рафиқ комиссар. Дигарӣ, фамилияи ў чӣ буд?

— Ӯтбосаров Арслоналий, — ҷавоб дод Даша.

— Ана гапу мана гап! Мегирист мегӯед? Бовар на-mekунам, — комиссар оҳиста сухан гуфташо пиқ-пиқ ме-

хандид.—Аммо чй ҷои тааҷҷуб, дұхтур? Охир вай ҷа-
вонест, ки дили нафақат дұхтари миллати худ, балки
миллати дигарро ҳам метавонад барад. Баҳодур, хуш-
рой, баақлу идрок.—Аз он, ки камхушона дар назди
дұхтаре ин ҷаңынан, чун хостгор, ба ин дарача таъриф
намуд, хичил шуд.—Ту, дұхтаракам, бигүй, ки онҳо дар
қадом палатаанд ва ҳозир оё дұхтур ба иёдат ичозат
медиҳад?

— Марҳамат — марҳамат кунед, комиссари азиз. Фа-
қат моро бубахшед, ки вақти беморбинин мост. Разве-
дкачиени шумо ана дар ҳамин палатаанд. Хайрбод
намекунем. Баъд моро дида равед,—дархост намуд дұх-
тур ва бо шилингхой дароз майда-майда қадам ни-
хода ба палатаи дигар даромада рафт.

Комиссар ба палата даромад. Ба ҳамай беморони бе-
дор саломи умуми дод ва аз як сар нигариста аз байни
онҳо Арслоналиро ёфт, ки гулұ, манақ ва сарааш дока-
пек буданд.

— Салом, писарчон! — комиссар қадамгузориро тез-
тар намуд, ки бемор ҳаракати ҷунбидан накунад. Ү
дасти вайро гирифта фишурда аз рүяш падарвор бү-
сид.—Ман бағоят шодам, ки ту саломатй. Дұхтур ме-
гүяд, ки ба ин зудй тамом сиҳат мешавй. Дигар ба ту,
писарчон, аз номи фармондехй миннатдорй изхор меку-
нам. Забонхое ки шумо овардед, як олам сирри душ-
манро фош намуданд. Ин қаҳрамониест ҳайратангез!
Душман девона шуд. Аламгирй кардан буд. Аммо ҷу-
нон саҳт задем, ки мунтазираш набуд. Ҳоло пәйпай вай-
ро таъкиб ва дарача ба дарача торумор мекунем. Вайро
аз мададгирй ҳам маҳрум кардем. Хеле ярокҳои хори-
чин ба онҳо фиристодашударо ба даст даровардем. Ҳүш,
аҳволи Петя چай тавр?

— Ман, рафиқ комиссар, ҳанұз үро надидаам. Агар-
чанде ки вай дар рұбарой ман будааст. Ҳамин ҳозир
гуфтанд, ки вай дар ин ҷо. Ду ҷашмам ба ваю рү ба
девор, аз афташ саҳт хобидааст,—Арслонали аз хабар-
ҳо, аз миннатдорй ҷунон шод шуда буд, ки ҳатто дар-
ди гардан ва пои худро фаромыш намуд.—Қай ба ман
чавоб медода бошанд?—Шояд шумо фармоед зудтар...

— Не, писарчон,—сухани беморро бурид комиссар,—
ту шитоб накун. Аввал тамоман сиҳат шудан зарур аст.
Ман боварй дорам, ки дар ин бора ба онҳо ҳатто ҳоло
дахон намекушой, фахмидй? Ҳа, ҳамин тавр,—комиссар
ногоҳ мавзүи суханро тамоман дигар кард.—Писар-

чон, ман медонам, ки ту зан надорй. Лекин бигү, ки маҳбуба дорй?

Арслоналй хайрон шуд. Барои чӣ комисsar инро ме-пурсад? Ба ин саволи худ ҷавоб ёфта натавонист. Розе буд дар синаи ӯ, ки гуфтанаш ҳам душвору нагуфтанаш ҳам.

Розест дар ин сина, ки гуфтана натавонем,
Гуфтана натавонему нухуфтана натавонем.

— Ман, рафиқ комисsar, ҳанӯз ҳонадор нашудаам.
Лекин аз шумо пинҳон кардан чӣ ҳоҷат...

— Ҳа, боракалло!—Комисsar оҳиста ба ҳуди Арслоналй шунаво хитоб намуда як медальони тиллой ва тиллозанҷирро аз киса берун овард.—Инро аз кисай Қапкаев ёфтаанд. Ба ту тақдим мекунем. Бигир, писарҷон, ба заншавандат ҳадъя мебарӣ. Инро бой ба маҳбубаи худ баҳшидани будааст. Медонӣ, дар ин ҷо чӣ навишта шудааст? Мо инро нақш пиндоштаем, ҳуруфоти арабӣ будааст: «Ҳандай баҳт» навишта шудааст. Бигузор баҳт ба рӯи ту ҳандаду бо маҳбубаат баҳтьёر бошӣ.

— Охир, рафиқ комисsar, ин ҷиз ба соҳибаш, ки баҳт наовард?—Арслоналй табассум намуд. Аммо бинобар докапечӣ ин табассум намоён нагардид.

— Ту соддай, писарҷон,—зери лаб ҳандид комисsar.—Маъни революция пушт ба онҳо рӯй ба мо гардонидани баҳт. Ҳақ ба ҷояш қарор гирифт. Офариғори баҳт мо ҳастем. Вай бояд ба рӯи мо ҳандад. Ҳамин тавр нест? Ҳамин тавр. Бигир,—комисsar медальонро оҳиста ба рӯи кафи Арслоналй гузошт.—Саломат шуда, ки баромадӣ, ҷавоб медиҳем, ба ватанат меравӣ,—комисsar ҷавонона ҷашмакӣ зада монд.—Як сурат гиронида ба ин медальон мегузорӣ ва ба ӯ месупорӣ. Ҳа, соати абзии кӯкандиро бошад, ба Петя тақдим кардаем. Вай охир чӣ қадар меҳобад?

Номашро шунида Петяи бедоршуда рӯй аз девор баргардонд. Комиссарро дида даҳонро қалон кӯшода, бо меҳри гарми фарзандӣ ҳушнудона шакарханда кард.

— Салом, рафиқ комисsar!—Ӯ ҷунбид. Лекин комисsar зуд ба назди кати ӯ рафта вайро аз ҳаракат боздошт.

— Салом-салом, Петя. Ман мебинам, ки ту ҳеч бемор барин нестӣ. Духтур мегӯяд, ки пагоҳ-фардо ҷароҳат-

ҳоятон дуруст шуда мераванд. Шукр кунед. Устухонхоятон осеби калон надидаанд.

Ҳамин тавр комисsar хушгуфториву дилбардорӣ ва хайрбод карда рафт.

Арслоналий медальонро ба даст гирифта дақиқаи воҳиро бо Даша тасаввур намуд. Чашмони шарорапоши ўро аз шарм ба замин дӯхта ва дар гулӯяш медальонро овехта дид. Худ ба худ табассуму шодӣ кард ва ба ишқу ошиқӣ миннатдорӣ намуд.

Дили фориғ зи дарди ишқ дил нест,
Тани бе дарди дил чуз обу гил нест.
Фами ишқ аз дили кас кам мабодо,
Дили беишқ дар олам мабодо!

БОБИ IV

ҲАНГОМАҲОИ САФАР

Арслоналий медальони коғазу рӯймолчапечро аввал ба ҷомадон андохта бошад ҳам, зуд аз ин фикр баргашт. Зеро онро рӯзе ҷанд бор ба даст гирифта, дақиқаи ширини дидорро ба ёд меовард ва бо ҳамин ҳамеша қомати дилҷӯи ёрро дар мадди назар медошт.

Рӯзи ҳафтуми аз беморхона баромадан ва рӯзи панҷуми аз Оренбург ба поезд савор шудани Арслоналий буд. Поезд ба Тошканд омад. Мусофириён, ки якдигарро фишиурда меомаданд, сандуқҳо, ҷомадонҳои калони таҳтаву фанерӣ, наволаву бандҳои кӯрпаву палос, бӯғчаҳои гунбаззори либос, ҳалтаҳои пури лоқупари рӯзгорро бардошта мефаромаданд.

Арслоналий, ки чор рӯз боз аз дароз қашида хобидан дар қабати боло ба танг омада буд, ҳоло ба поён фаромада, назди тиреза менишаст. Ҷанзараҳои шиноси ба дил наздики диёр — дашту қӯҳсор, корвонҳои уштурхонаҳои кулӯҳдевор, ҳатто маркабҳоро, ки ба хоку гарди тафсони ҳавои сӯзон ҷӯлида ба сукут рафта буданд, тамошо мекарду сер намешуд.

Дар купе акнун ҳамагӣ ҳашт кас монда буд. Лекин аз истгоҳи пурмағали Ҳавос боз мусофириони нав баромаданд, ки яктои онҳо ҷавоне буд таҳминан биступанчсола. Ин ҷавони қадбаланд, сафедпӯст, дар сар се-ҷор печ салла дошт. Ӯ бе салому калом ба купеи Арслоналий омаду бо ҷомадон ба китфи як марди пирон-

ли сару либосаш күхна оқиста зада, сар чунбонда ба
ишорай «онсұттар нишин»-ро дод.

Пирамард аз ин беодобй наранцид. Җой холій кард.
«Куб шудааст, нишинед»—гуфт. Җавон бошад, мағру-
она нишааст. Җомадонро ба қафои ҳар ду соқи пой
гузаронда, пушт ба девор дода, аз як сар ба пасту боло
нигарист. Ҳамкупейнро аз назар гузаронд ва ногоҳ ни-
тохашро ба Арслоналй боздошт.

— Қазоқ би сен, қирғиз? Амон би? Қаердан?—
масхараомезона болои ҳам ба пурсопурсы даромад.

— Ваалайкум ассалом, пача,—чавоб дод Арслоналй,
барои салом надоданаш ҷавонро қалтак карда.—Қир-
ғиз ман. Шукр. Мардиқорликдан.

Җавон аз чавоби мазамматомез ранцид. Сурх шуд.
Дар ҷашмони айёronaаш аломати тамасхур пайдо шуда
бошад ҳам, худдорй намуд.

— Пас ба ту ҳам хати сиёҳ баромада будааст-дия.
Маънии гапамро фаҳмидағистай?—пурсид ў.

— Фаҳмидам, пача. Рафта омадем.

— Ҳизмати оқподшоро ба ҷояш монда омадам гүй?

— Ҷунон ба ҷояш мондем, ки то мурдан миннатдор
буд. Аз гиребонаш гирифта аз таҳт ба таҳтаи тобут ка-
шидем.

— Як даҳонатро пур карда гап мезани, ки гүё худат
уро вожгун карда бошай!..

— Мо барин одамхой камбағал, ба қавли шумо, вай-
ро бужғун кардан,—гуфт Арслоналй, ки калимаи вож-
гун ба гӯшаш бужғун, номи як хорбуттаи даштӣ, раси-
да буд.

Ҳамин баҳона шуду ҷавон таънаву таҳқирро сар
кард. Ў «бужғун-бужғун!»—гүён рӯдакан шуда механ-
дид.

— Бужғун не, қирғиз!—ба ӯзбекии лаҳчай точиқӣ
мегуфт ў.—Вожгун. Маънияш чаппа шудану чаппа кар-
дан. Фаҳмидӣ?

— Фаҳмидам, мулда.

— Агар инро фаҳмida бошай, ба қавли худат, мулда
шудам гуфтан гир, қирғиз!

Бе чиз намегүянд, ки захми тири камон мераваду
захми забон не. Ин вакт ба ёди Арслоналй рӯзи барои
ҳадъян Даشا ба Исфара омаданаш расид, ки ҷавоне ба
тардани ҳари ў савор шуда буду чун Арслоналй аз вай
сабаби ҷангро пурсид, бо масхара мегуфт: «Чанг меку-
нанд. Ту бошай, гови худою ҳари мустафо барин дар

дашт мегардию намедонӣ, ки аз олам чӣ мегузарад!» Он вакт Арслоналий барои дар ҳақиқат аз замон бехабарӣ забонкӯтаҳона ҷавобе барои вай наёфта буд. Акнун ўро замон ва одамон дигар карда буданд. Дар мардикорӣ дӯстоне барояш пайдо шуданд, ки хононданд, ҳатхону ҳатнавис, сафедиро аз сиёҳӣ, дӯстро аз душман фарқ карда метавонистагӣ намуданд. Арслоналий ин дам алами ҳар ду тири таънаро якбора гирифтани шуд.

— Бе тую бе вожгуни ту ҳам мулда шудаам,—Арслоналий ҳам ба ту-ту гузашт.— Ба ту дарс дода метавонам.

— Лоҳавла ва ло қуввата!—Гиребон ба даст гирифта ҷавон ҳандид.— Ту ба ман? Ба ман, ки кории курро, шогирдпешан мадрасаи Бухоро ҳастам? Тавба!

— Ҳа. Ба ту. Он вакт дуюю фотиҳаат дастирий ҳам намекунаду иону ош ҳам ба ту ёфта намедиҳад.

— Худо наҳоҳад!... — ришиҳанд намуд корӣ. — Бил фарз, илму амали мусулмонӣ нон ёфта надиҳад, ҷакмани ҷулхундӣ, ҷоруғи ғовӣ, қулоҳи лабгардон пӯшида гирифта, як таёку як дунбура дар даст ба дашту 'саҳро мебароям. Наход панҷ-даҳ савобталаб галаашро ба бони надиҳад?

— Лекин ту ба ҳамин тарҳу суммотат, баҳудо, подабонӣ ҳам карда наметавонӣ. Нӯлаи ягон гургро шунавӣ ё сояи ягон хирсро дида монӣ, ба кучо мегурезӣ?

— Даҳонам ҳаст гуфта, ин қадар ҳарза магӯ, қирғиз!—корӣ рӯймолчай боҳавсала таҳкардашудаи пиромунаш қашидадӯзиро босавлатона бароварда бинӣ пок кард.— Мазмун ўруս ҳуб азоимхонию дину диннататро суст кардааст, ки ба рӯи толиби илм медавӣ.

— Одами толиби илм бе салому қалом омада, бо ҷомадон одамро зада, ба ҳудаш ҷой ҳолӣ намекунад, мулда,— наст намефаромад Арслоналий.

— Бас, бас!—овозашро баланд кард қорӣ.— Ба одам қаҳт назадааст, ки одобу одамгариро аз ғӯли биёбон таълим гирам.

Лоларо гуфтам: сияҳдил буданат аз баҳри чист?
Гуфт: ҳолаш ин бувад ҳар кас, ки дар саҳро нишастан.

гуфтаанд,— овозашро маддохона баланд кард қорӣ, байтро тарчимакунон.— Ҳайр-дия! Билфарз ду-се сол дар саҳро набудиу дар Урусиya будӣ, чӣ шуд? Боз ҳамон ҳарӣ, ки ба Макка бурдаанд.

Арслоналий аз ҷояш начунбид, аз гиребони камзӯли

корй гирифт ва чунон фишурд, ки дар як нафас чашмони ўз аз косахонаааш берун баромаданд.

— Ту миллатчии даюс, чиҳо мегўй!—хитобу итоб намуд Арслоналй.—Хар худи ту! Диңсиех ҳам худи ту хастай.

— Гулўямро буғай накун, рафиқ. Агар ҳазлиобардориу тундмизочии туро медонистам, шўхӣ намекардам. Сабук нашав, ука,— илтиҷо кард қорй.—Ин камзўл чурук шуда мондагӣ. Надарад, ки ба меҳмонӣ ба ин ахвол наравам. Сар дех, гуфтагиам нагуфтагӣ, Арслонбала.

— Ха, сар дех, бачем,— гуфт пирамарде.

— Сар дех, танбехашро додӣ, уко,—гуфт дигаре.

— Миллатчий барин менамой.

— Худоро тавба кардам, миллатчиаш чист?—корй аз ҷой барҳоста тугмаи кушодашудаи камзўлашро мегузаронд ва номаълумона гулўяшро мемолид.

— Маънии миллатчиро намедонаду қирғиз, қирғиз—гӯён маро масхара мекунад...

Як марди дехқоннамое, ки ба фаҳми суханҳои қорй нарафта бошад ҳам «бөодобӣ» накун, муллоро азоб на-дех!—гӯён ба миён фаромада буд, ҳоло рӯяшро ба як тараф гардонида мекандид.

— Хайр, наздик омада мондем,— қорй худро ба но-дониву ношунавой зад,— ба фаромадан тайёр шавем, ки гузашта наравем.— У ба поёни вагон рафт.

Пешинӣ поезд ба Хучанд расид. Вакте, ки сол пеш аз ин Арслоналиро ба мардикорӣ мебурданд, ўз аз вагони сурҳ дида буд, ки дар ин истгоҳ меваҳои гуногуни хушку тар мефурӯхтанд. Мардикорон ба саркардаҳо ҳарчанд лобаву зорӣ менамуданд, ки фаромада мева бихаранд, иҷозат намедоданд. Дили Арслоналӣ ҳоло ба мева суст мерафт. Бинобар ин, вакте ки чанде аз му-софирони аз Россия омада «Омадем, омадем» гуфта ба Хучанд фаромаданд, Арслоналӣ ҳам аз ҷомадонаш бо-хабар шуда истодани касеро дарҳост намуда, ба нияти ҳаридани мева фаромад. Аммо ё ҳамон сол мева на-шуда буд, ё ҳанӯз меваи хушк набароварда буданд, ки дар вокзал се-чор нафар мевафурӯшон дар як-ду ҳалта нима-нима қоки луккаки ба донак часпида, ангурӯ ҳар-буза гирифта менишастанду ҳалос. Арсоналий як қадоқ ширгuri қадуҳусайӣ ҳариди, ба вагон мебаромад, ки як ҷавони кӯҳналибос ўро тела-телакунон ба он ҷо даромад. Лекин аз чи бошад, ки зуд баргашта фаро-

мад. Арслоналй ҳайрон шуда аз қафояш ба ў менигарист. Дар ин дам як одами бузурги камаш сегаза, ки дар даст бўгчай калоне дошт, чавонро маҳкам гирифт. Силие ба баногўши ў зад, ки вай парида афтор. Лекин ҳайратангезона зуд аз чой бархост. Мехост гурезад. Марди қадбаланд панча ба гардани ў зада боздошт ва фармуд:

— Канӣ, кисабури муттаҳам, чизи гирифтиагатро ин тараф дех! Бош, набошад ҳалқатро канда мегирам, пой дароз накарда мемурӣ? Ҳой, аскар! — ба Арслоналй бо ўзбекӣ хитоб намуд марди бузургчусса. — Ба кучо мера вӣ, додарчон, ин чо биё. Дар кисай сандуки дилат чӣ буд?

Арслоналй даст ба киса бурда, хуш аз сараш парид. Фаҳмид, ки чавони кӯхнапуш тела-телакунон ҳамроҳи ў ба вагон даромада, дар ҳамин миён аз кисай ў медальони инъом ва ҳадъя барои Дашаро гирифта будааст.

Кисабур, ки атрофашро ҳангоматалабон зуд печониданд, таваллокунон медальони коғазу рӯймолчапечро ба дasti марди қаддароз дод. У вайро ба Арслоналй дароз кард.

— Ҳушъёр нашавӣ, ин муттаҳамҳо аз чашм сурмаро мезананд, — гуфт ў ва ба дигарон рӯ овард. — Аскар вайро аз бaloҳо эмин мегардонаду вай кисай ўро мезанад, — ў ба кисабур ангушт чунбонида таҳдид намуд. — Агар ҳунарат ҳамин бошад, ягон рӯз ба дasti аламон афтида мемонӣ, ки якмуштӣ зада мекушанд. Ҳоҳӣ, ки ризқи ҳалол ёфта ҳўрию умр бинӣ, биё, ман ба Шўроб гирифта барам, аништкан мешавӣ. Рав! — ў кафашро ба тахтапушти кисабур монда тела дод. Вай ба одамони дар рӯ ба рӯяш будагӣ зада, ба худ роҳ кушод ва бадар рафт.

— Ҳуш, канӣ рафтем, додарчон, — марди қоматбaland ба китфи Арслоналй бел барин кафи дастро гузошт. — Ту аз ҳамин вагон-мӣ? Чиптай ман ҳам ба ҳамин вагон. Биё, ки гап-гап карда равем. Ман то Конибодом. Як станция.

— Шумо аз Шўроб ҳастед, амакҷон? — Арслоналй аз марди бузургчусса пурсид.

— Ҳа, аз Шўроб. Ту он чоро медонӣ?

— Ман ҳам аз наздикии Шўробам. Шумо агар аз Шўроб бошед, почкои маро нағз медонистагистед? Но-маш Эсанпай.

— Додарчон, Эсанпай почкои тус? Пас Ойқиз
тү? Хоҳарат, уко, турфа занест! Нафсуламри
гүйм,— марди бузургчусса оҳ кашид,—худди за-
матии ман барин. Мехмондустий вайро намегүй?
Грузар шавию ба ўтоваш даромада монй, чои ши-
й намеёбад. Буду шудашро ба пешат оварда ме-
д. Ту кай ба аскарӣ рафта будио номат чист, баро-
ни?

— Ман аввал ба мардикорӣ рафта будам. Сонӣ кам-
дар Армияи Сурх хизмат кардам. Номам Арслоналий
осаров.

— Хеш баромада мондем, додарчон. Падаратро ҳам
хистам. Полвони зўре буд. Гуштингири номй,—бо
гӯф сар ҷунбонд марди бузургчусса.—Афсӯс, ки
ҳамин ҳел кӯҳ барин одам ҳам мурда мерарад. Но-
ман, додарчон, Ҳол. Аз Ворух. Ҳоли ворухӣ гӯй, ҳур-
ӯлон ҳама медонанд. Ҳозир ҳам ангишткану ҳам
комитети кон. Мутасаддии одамёвию бакорда.

Гап дар байни ҳудамон монад, кори сахте буда-
Одам гуфтагиат, додарчон нафсуламри гапро гӯйм,
юзунуз, инчиқ мешудааст. Ба сарат нафарояд, на-
они. Якеро ако мегӯю дигареро уко, алда-сулда
ода, ба кор мефарорию пагоҳ мебинӣ, ки нест... Ҳа?
Реҳтааст. Охир вай пул гирифт, либос гирифт, мисро-
кasca гирифт, қўрпаю болишт гирифт. Ҳамаи онро чӣ
орд? Гирифта бурд ё партофта рафт, намедонӣ. Қасби
чист, додарчон?—ногоҳ пурсид ў.

— Подабонӣ мекардам.

— Қасби бад неву лекин аништканӣ, додарчон, кори
гулакак шудааст ин вакъто. Биё ҳудам кор ёд меди-
н. Ман, уко, ба Ҳучанд омада будам, ки ба ин мола-
— Ҳоли ворухӣ пойҳояшро ҷунбонида нишон дод,—
муза фармоям. Дар Исфараю Конибодом ба ин пойҳо
қолиб ёфт намешавад. Ҳайр, биё, ба вагон дароем,—
таклиф кард Ҳол ба Арслоналий ва ҳарду ба ватон да-
ромаданд.

БОБИ V

МУАММОИ ПОЙАФЗОЛИ ҲОЛ

Кафши чӯбине, ки Ҳоли ворухӣ ягон ҳафт сол пеш
барои пойҳои азимаш аз чӯби гучум тарошида буд ва
мӯзасе ҳам, ки замоне як дӯзандай исфарағӣ барояш қо-

либій маңсус тарошонида дүхтааст, аз ҳад зиёд күхна щуданд. Кафи кағыш акнун ба қавли сохибаш пардаи пиёз барин тунук, пошнаҳояш хұрда шуда буданд. Диғар онҳоро пұшида қалап-қалап по гузошта ба шахта фаромадан мүмкін набуд: дар пой намеистоданд. Мұзаҳо бошанд, бемуҳобот ҳар кадом чор чакса вазн дошт. Сохиби онҳо аз ҳар күчо ҳар хел нағылу мех, ҳар гуна тунукапора ёбад, ба пошнаву кафи он задаву парчин карда, ба даридаҳояш ҳар навъ ғармро ғоҳ бо ресмону ғоҳ бо сим дарбех намудааст. Аз ин рұ, онҳо ғайр аз шарфай мұқаррарый садоҳои ба худ хос доштанд. Одан мон дар күча, штреку лаваҳо Холро набинанд ҳам, аз садои мұзааш аз омада истоданаш огоҳ мешуданд.

Ду мохи охир Хол музди хеле калон гирифт. Ин мидор мохонаро ү дар гузашта камаш дар ҳафт моҳ мегирифт. Дуруст аст, ки ин күжкани таҳамтан дар давоми ду моҳ кори чормоҳаро ҳам кард. Ү акнун дар дастони құзарб, дар китфони Рустамона, ки ба ҳар кадом як одам баҳузур нишаста метавонад ва дар пайкари афсонавор бузург чи гуна як күввати хориқулоддаро ҳис менамуд. Ҳамкорони ангишткани ү тинг-тинги оханро шунида корро тамом мекарданду аз лаваҳо берун омада истода «Хол ако, бас акнун, ба фардо ҳам кор монад»—гүён шүхій менамуданд. Хол бошад, вакти кор аллакай тамом шуд?—гүён мепурсиду араки пешониашро бо ангушт шоронида, гум-гум метин ба ангишт мезад.

— Акнун, дүстон, ангиштро мо барои худ, барои фабрикаю заводҳо, парахұду паравозҳо, гармии хонаҳои мардуми меңнаткаш меканем,—мегуфт ү.

Хол аз мохонаи аввал масолеҳи хұрдухұроки якмоҳаро пешакй харид. Баъд ба бибии Чамила—Даша, ба холай фарзанди дигараши—зани Аверченко, аммаи ба-чай сайұмаш—Соро якмиқдорй пул чудо кард. Лекин бо вұчуди ин қадар сарғи калон боз пул зиёдій намуд. Бинобар ин, ү аз пай нав намудани саруло шуд. Зеро ба ибораи Буров ү—каси ба чашм намоён ва одамшавандаи Шұроб—пұшида гаштани мұзаҳои даҳқадоқиро ба худ муносиб надид.

Замона дигар шуд. Пештар касеро бо касе дар бобати либосу палос дар ин қитъай гүмноми олам гүё коре набуд. Фақат вакте ки Хол ба контора барои муздигирй меомад, аксар вакт Петухови тагкову ҳангомаңу гардани чун мурғи марчон дароз, пурчину сурхашро

— бо тамасхур ба мӯзаҳои ў чашмони рӯбоҳона-
хта мепурсид:

— Ҳуш, кани Ҳол, бигӯ, ки ин моҳ мӯзаҳоят аз дар-
воз чӣ қадар вазнин шуданд?

— Барнакашидаам, даюс,— ҷавоб медод Ҳол тег ка-
ни гариста.— Лекин ба кафондани каллаи дастка-
онанди ту кифоя мекунад.

Летухов завқкуон хандида, эҳтиётан худро дуртар
шнид.

Акнун дар маҷлису митингҳои аз ҳад зиёд мардум ба
пои якдигар нигоҳ мекарданд. Қариб ҳама меҳост,
билифарз, навашро ҳоло ҳозир ёфта натавонад, кӯх-
шро тозаву озода ва дарбех карда пӯшад. Либос-
даридаю чиркин дар ин гуна ҷойҳо дигар ба назар
арх метофтанд. Ангиштканон акнун аз шахтаҳо баро-
надан ҳамон дар гармобаи обаш гарму гуворо ғусл
менамуданд, монанди пештара дар ҷогаҳҳо мӯҳри ба-
шаро пахш намекарданд.

Ҳол ки барои пойҳои бузургаш ёфтани пойафзол
амре буд маҳол, як рӯзи пеш аз истироҳат аз маъму-
рият ҷавоб гирифта ба Исфара фаромад, ки ба он дӯ-
андай мушкилкӯшояш мӯзае фармояд. Аммо мутаас-
сифона ба дари ў рафта, тарбуз аз бағалаш афтод ва
дилаш чунон ки мегӯянд, сип-сиёҳ шуд. Дар дами дари
ӯча одамони асобадаст қасони ба азогирӣ омадаро
пешваз гирифтаву гуселонида меистоданд. Аз даруни
ҳавли «вой дадом, вой ҷигарам»—гӯни навҳагарони
ғавти одамӣ— занон шунида мешуд. Ҳол ҳам ҳамроҳи
ду-се нафар нишаста ба фотиҳа омин карда, барои бар-
маҳал, яъне боз як ҷуфт мӯза барои ў надӯҳта раҳти
сафар бастан, дар дил аз косиб гилакуон баромад. Пур-
сида-пурсида ба се-чор дӯконхонаи дӯзандагони дигар
рафт. Лекин ҳама гӯё маслиҳат карда буданд, ки пой-
ҳои ўро дидан ҳамон ҳандаро базӯр менуҳуфтанду «ин
хел қолиб надорем» мегуфтанд. Як косиби шӯтқарӣ бо-
шад, «пӯсти як шутур барои рӯи як пои мӯзаатон ра-
сад ҳам, барои соқ пуст ёфт намешавад»—гӯён ҳандид
ва ниҳоят чун узри гуноҳ дараке аз як мӯзадӯзи хӯҷан-
дӣ дод; ки барои суми бузу пои шутур ҳам, ба қавли ў,
қолиб дошт.

Баъди ин Ҳол пиёда рост роҳи Конибодомро гирифт.
Ў дастҳои дарозашро чун белҳои заврак пасу пеш бур-
да, бо қадамҳои Оч бинуи Ӯнук ҳамаи ҳаракиву аспа-
кӣ ва аробасаворони ба ин сӯ равонаро ба ақиб гузош-

та, ба он чо расид. Ба вокзал омада, мардумро бо оринч-хо ба ҳар тараф тела додаву узр хоста, ба касса наздик шуд. Лекин билет надоданд. Ў навмед нагардид. Аз паси як состави ба роҳ даромадаи вагонҳояш омехта тохта, ба охирии вагон савор шуда гирифт.

Хол ба дунболнишини состав, ки барои ин кори ғайриконунӣ ҳабс карда мешавӣ гӯён пӯписа менамуд, аз ҷайби ҷома бо викору ифтихор шаҳодатномаи латтапечи худро бароварда нишон дод.

— Маро ҳабс мекардагӣ аз очааш зоида намешавад, сода, фаҳмидӣ? Ана ҳон. Ҳондӣ? Нафаҳмида бошӣ, фаҳмонам? Ҳочаини кони ангишти шӯроб мешавам. Аъзои комитети кон. Назоратгари кори маъмурият. Бе ман ягон одам ба кор даромадаю аз кор рафта наиметавонад. Нафсулаамри гапро гӯям,— Хол ин суханро ба русӣ тарҷума карда натавониста гапро ба анҷом расонд.—Ана ҳамин тавр, бародар.

Дунболнишин аз фарқ то пой ба Хол нигариста, аз тамошои қадду қомат, китфу бозу ва либоси ў—ҷомаи тангу кӯтоҳ, куртаву эзори қаламӣ, мӯзаҳои аҷоибшакл, тӯппии нисбат ба сару рӯи калон ниҳоят майдан дар як шоҳи сар қаҷ ниҳодашуда даруннокӣ завқ кард. Қифт дарҳам қашида, гоҳ ба ҳуҷҷату гоҳ ба бинии калоне, ки ними рӯи калонро ишғол намуда буд, ришу бурути аз рӯи машварати Аверченко мувофиқи замон кӯтоҳкардашуда, абрувони ҳар қадом чун дами корди ош паҳн, ҷашмони ҷавонона нигариста, вай шаҳодатномаро баргардонд ва ба ҳар ҳол ғур-ғур кард:

— Ҳайр, буда бошӣ, будагистӣ. Қалоншавандои қону корхонаҳо кам нестанд. Аммо ин ба ту ҳақ намедиҳад, ки бе билету бе иҷозат ба вагон савор шавӣ.

— Не, бародар,— паст нафаромад Хол.—Ҳондию мазмун нафаҳмидӣ. Медонӣ ҳамин поездро чӣ мекашад? Нафсулаамри гапро гӯям, паравоз. Ҳамин тавр не? Паравозро чӣ мегардонад? Ангишт. Ҳамон ангишт, ки Шӯроб медиҳад. Як бе ангишт ҳай карда бин-ҷӣ, паравозат ақаллан ҳудашро қашида метавонад ё не. Ғақат паравоз не, ҷуко, зовуд ҳам, фабрика ҳам, истансай электрӣ ҳам бе ангишт нӯҳпула қадру қимат надоранд. Ҳой, мусулмон, мебахшӣ бародар, ангишт набошад, дар зимиистон хонаатро бо чӣ гарм мекунӣ? Сандалии ману печкаи ту ҳам аз ҳамин ангишт гарм.

Холи воруҳӣ ҳамин тавр то станцияи Ҳуҷанд ба дунболнишинӣ поезд гап додаву гап фаҳмонда, ўро аввал

ж навъ мuloим кард ва сонй бо вай ошнои чонй шуда гирифту унвони худро дод. Унвони ўро нависонида гирифт, ки аз ҳам бохабар шуда истанд. Фақат ўро як чиз тиҳоят хичил кард, ки савод надоштанаш буд. У дутарафа музтар шуд. Гуфт, ки саводи точикӣ дораду русӣ бе. Аммо ҷанд моҳ ин тараф зӯр зада ҳонад ҳам, хурӯфти печ дар печи арабиро то ҳанӯз дуруст ҳондаву нашишта наметавонист. Бинобар ин, дар ҳамин ҷо дар дил ба худ қавл дод, ки дигар сарашибро луч карда аз зикӣ ҳафад ҳам, ҳондану навиштанро ёд гирад.

Холи ворухӣ ба Ҳучанд бегоҳирӯй омада бошад ҳам, дам нагирифтау қӯшхонае наёфта ба суроғи ҳонай кафшдӯз даромада, онро аз як тангӯчай монанди ҷостини ҷомаи олуфтагони он замон танги маҳаллаи Ҷонбахорон ёфт. Кафшдӯз дар дӯкончаи лаҳадвор торик бо ҷеҳраи зард менишаст. У пойҳои нимгазиву мӯзаҳои пурдарбехӣ Ҳолро дидан ҳамон ҳанӯз суханҳои вайро то ба охир нашунида ҳушнуд гардид.

— Шуморо худо фиристод, бародар,— гуфт ў.— Як одами ба шумо ҳампой—аз қишлоқи Ғулакандоз, ба ман кафш фармуда буд. Ҷӣ шуд, ҷӣ монд, намедонам. Лекин ду моҳ боз даракаш не. Ман одами содда на бошам, на номашро пурсидаам, на ҳавлиашро. Омада гирифта меравад-дия, гуфта ҳаёл кардаам. Охир ҳамаи ҷадомони пойҳояшон қалону пойафзоли соқвайронпӯш пурсида-пурсида ба пеши ман меоянд. Мо, қосибҳо, одамони камдастмоя. Як-ду ҷуфт кафш ё мӯзаамон ба фурӯш, ки нарафта монд, қарздор мешавем,— ў ин суханҳоро мегуфту аз рафи дӯкон як ҷуфт кафши қалони ба латта печеннидашударо мегирифт. У як пои онро ба Ҳол дароз намуда ҳоҳиш кард:—Каний, мӯзаатонро кашида, як пӯшида бинед. Зоро худо меҳрубонӣ карда, лоик омада монад, ки ҳам муҳимми шумо буд шаваду ҳам мушкили ман осон.— Сандаличаро ба ҳаридори худо расонида наздиктар гузошт, — шинед, пӯшида бинед. Ба гумонам қоиммаком.

Ҳол ҳам пешакӣ курта-курта гӯшт мегирифт, ки кафши тайёро меҳарад. Зоро ў дар хотир надошт, ки кафши ғайриҷӯбинро кай пӯшидааст. У зуд нишаст. Як пои мӯзаро кашида кафши қаиқвор, дароз, баланддастаку баландпошни аз ҷарми ғафси Ӯфа маҳкаму мазбут дӯхташударо ба по кашид. Аз шодӣ қариб буд, ки даҳонаш ба қавле, бо бандогӯшаши ҳарифона ҳӯрад. Кафши лоик омад. Ҳол мӯзай пои дигарро ҳам кашида кафшро

пүшида дид. Гүё барои худи ў дўхта шуда буданд. Савдо зуд пухт. Хол аз хариду косиб аз фурӯш розӣ шуд. Дасть дода «барака ёбед» карданд. Баъд ба зарбулмасали байъи аввалу халоси охир амал намуда, қавлу байъ карданд. Хол ба мӯзадӯз мӯза фармуда бунак дод. Косиб аз хурсандӣ тавалло мекард, ки имшаб меҳмони вай шавад. Як коса дами гарму як нонро бо ҳам бинанд.

Лекин Хол бо баҳонаи чарх задан, ба қавли воруҳиён ин лаб — он лабро дидан, боз мӯзахояшро пӯшид. Кафшро ба бағал зада, хушбоҷӣ карда ба чорроҳаи машҳури бозори Панҷшанбеи шаҳр баромад.

Боде, ки ҳар чор фасли сол қариб ҳамеша дар ин шаҳри воқеи водӣ мевазад, дами ҳавои гармро як қадар мегардонд. Хол дар рӯ ба рӯи пештоқи наққошиву кошинкории масҷиди ҷомеи мазори шайх Муслиҳиддин, дар ҷойхонае ки бо гилемҳои пат, ҷойниҳои қирмизӣ, пиёлаҳои ҷигдагули хитой ва ҷои талхи худ шӯҳратманд буд, дар лаби катча нишаста нону ҷой фармуд.

Лекин баъди даме нишастан ба Хол ин ҷои серодам маъқул нашуд. Мардуми ин ҷо ҳама ба ҳар тараф мегавиданд. Шитоб мекарданд. Гүё ба гапи яқдигар гӯш надода, сухан мегуфтанд. Ба назар чи гуна як изтироб, ташвиш доштанд. Хол як ҷойник ҷойро чор пиёлаву ду ноири ҳафт-ҳашт лунҷ карда зуд барҳост. Акнун аз дил мегузаронд, ки нағзаш ба ягон ҷойхонаи канораи ороми шаҳр рафта шабро гузаронад. Пагоҳ, ки рӯзи бозор аст, бозори аҷоиби ин шаҳрро тамошо карда, сонӣ баргардад. Ана дар ҳамин вакт ногоҳ ба гӯшаш овози шиносе расид. Ў Маҳками Муҳторро дида монд. Лекин зуд нашиноҳт. Вай ришу бурутҳояшро покиза тарошонида, либосҳои навдӯҳт пӯшида буд.

— Э, Хол акои муборакру, маро нашиноҳтед-мӣ мегӯя? Салом!—ҳаёҳу бардошта омад ў. Бо ҷехраи кӯшоду хушнуд чун ҳамеша гарму меҳрубонона даст ба воҳӯйӣ дароз намуд.— Офтоб аз қадом тараф баромаду ҷӣ ҳел шамол шуморо парронда овард? Нағз-мӣ, дар оғият?

— Маро шамол-ку парронда наметавонад, поям парронда овард,— гуфт Хол бағал күшодаравон.

— Ҳам аз гапатон гардаму ҳам аз поятон—баланд-баланд меҳандид Маҳками Муҳтор.

Дӯстон хеле фурсат ҳамдигарро аз оғӯш раҳо намекарданд, ҳолу ахвол менурсиданд. Нихоят Маҳками

Хулхор даст аз бағали Хол гузаронда ўро ба сүе кашид.

— Хайрият рў ба рў омадем,— гуфт ў.— Ба хона мешавем. Имшаб се нафар меҳмони азиз дорам, ако. Чорум шавед.

— Агар мөхмонҳои азизатон бошанд, беҳтараш маронин аҳвол ба ҳонаатон набаред, додарчон.— Хол хиатомезона сарулибос ва мӯзаҳояшро ба ў нишон.— Ман шарм мекунам: дафъаи дигар. Ман мӯза фармудам. Ба гирифтанаш, ки омадам, албатта мөхмон шумо мешавам.

— Мөхмонҳоям ҳамин хел одамҳо, ки ба сарулибос ёю ба аклу амали одам нигоҳ мекунанд. Одамони аз ҳубаташон баҳравар шуданбоб. Пешакӣ гуфта монам, шумо ба онҳо маъқул мешавед,— гуфт Маҳкамӣ Мухтор.

— Намедонам чий қатӣ маъқул мешуда бошам. Худонд аз аклу амал зиёдтару калонтарашо надодааст. Агарчанде ки қадду қомати калонро дод,— хушгуфторӣ замуд Хол амалро ба маъни мансабдорӣ фаҳмида.— Ман пагоҳ барвакт баромада рафтани ҳастам. Биёед, и шуморо ташвиш надиҳам, додарчон.

— Қасам аввал ба қадду қомат, сонӣ ба қасбу кораон, ки домонатонро бурида гурезед ҳам, дошта, қашонун ба хона мебарам. Инашро ҳам гуфта монам, — Мухтор ҷашмакӣ зад,— таронаҳои Содирхони ҳизро шунида кайф мекунед.

Маҳкамӣ Мухтор бо ҳамин гуфтор дasti Холро сарнада ба роҳ даромад, Хол илочи гурехта ҳалос шудан дошт ва ночор розӣ шуд. Қарибии шом онҳо ба хонаи избони шилқин расиданд.

Ҳавлии Маҳкамӣ Мухтор майда ва бедолу дарахте буд. Дар он ҷо соҳиби ҳавлиро ҳафт нафар бачагон, ки ҳимониаш тақрибан ёздаҳсола буда, аз ҳама ҳурдӣ баъзур ба по меистод, тозону ғалтон омада, миёнагир карданд.

— Ин каллакулӯлаҳо ҳама меваи ҳамин боғанд,— Маҳкамӣ сари дузону нишаста бачагонро бо навбат ба шаш гирифта, аз киса ба ҳар қадом як дона қанди ҳамироқ бароварда дод.— Одат кунонида мондаам. Омаданамро мепоянд. Бе ин омада монам, димоғашон месӯзад.— Ў ба бачагон баъди додани қанд фармуд:— ҳуб, қанда гирифтед. Акнун ҷавоб. Раведу бозӣ кунед.

Шаш нафари бачагони ҳайратоварона гапдаро зуд ба ҳар тараф тохта рафтанд. Фақат фарзанди аз ҳама

хурд духтарчае монд, ки ҳоло тохта наметавонист. Ү қандро ба даҳон андохта буду даҳонашро пӯшида наметавонист ва аз лабони маҳинаш об мешорид. Ү рафтан намехост. Монанди гунчишки сиху сўзанбол оғӯш мекушод, ки падар ўро ба даст бигирад. Маҳкам ночор итоат намуд ва зани рӯгармашро, ки дар ин дам аз хона сар берун овард, ба назди худ хонд. Номи меҳмон ва аз кучо буданашро гуфта муаррифӣ намуд ва бо ишора воҳӯй кунонд.

Ростӣ, Холи мо аз ин вазъияти барояш тамоман бегона шарм кард. Ү дар умраш аввалин зани озодро медид, ки ба марди бегона даст дода, воҳӯриву ҳолпурсӣ кунад. Хол аз замин чашм бардоштаву ба рӯи зан нигоҳ карда наметавонист. Зан аз ҳоли ў пай бурда, табассумкунон зуд кӯдакро аз дasti шавҳар гирифт. «Чипчиркин шудай. Рӯятро чорта кучукча лесад, сер мешавад. Биё, ки шӯем, набошад амакат айб мекунанд»—гӯён ба хона даромада рафт. Маҳкам Холро ба хоначае сар карда бурд.

Хонаи шифташ паст сап-сафеди ғайриоддӣ буд. На таҳмон дошту на тоқчаҳо. Дар миёна столу стулҳо гузашта шуда буданд. Гилеми зардалои қирғизӣ дар он фарш гардида буд. Хол мӯзаашро кашида кафш пӯшид. Мӯзаҳоро берун бароварда пинҳон карда омад. «Меҳмонҳоятон инро дида, чи бало бошад гуфта натарсанд»...— шӯҳӣ намуд ў. Холро мизбон ба стуле нишонд, ки аз гаронии ў ба нола даромад. Ү ба омини меҳмон нигарон нашуда, хушомадед гуфт ва ҳанӯз фурсати суханҳои дигар нашуда дари кӯчаро кӯфтанд.

Соҳиби хона «мазмун меҳмонҳо омаданд»— гӯён рафт. Вай ҳамроҳи ҷавонмарди миёнақади гандумгун, шаҳлочашм ва дарозмижгон, бароқабрӯ ва марғуламӯй баргашт. Ҷавон дар тан китель ва шими нимгалифеи пистоқиранги шинам, дар по мӯзай хушдӯҳти хиром, дар сар тӯппии шафтологули Ҳуҷанд дошт.

— Шинос шавед, Пӯлод Қодиров, Холи ворухӣ анаҳамин кас мешаванд,— муаррифӣ кард Маҳками Мухтор.— Ин кас, Ҳолакои азиз, аз ревкоми Ҳуҷанд ҳастанд.

— Амакамро надида бошам ҳам, мешиносам,—Пӯлод даст ба Ҳол дароз ва беихтиёр лабханд кард: кафи дasti ў дар кафи бузургу шахшӯли Ҳоли ворухӣ мисли чумчае буд дар даруни кафлес.— Баъзе вакт таҳмин ҳам дуруст мебаромадааст. Аз тавсифи Маҳкам, қариб ҳа-

ин истоди шуморо ба пеши назар меовардам. Дар ин хизмати мизбони азиши мо ҳам ҳаст, ки дар тасвир бустихон,— хандид Пўлоду аз ин дандонҳои марворид вор дурахшони ў намудор шуда, ситораи гарми ўро гармтар кардан.

— Ман мегуфтам-а, гўшҳои ман ин қадар ҷефу ҷарнгос мезананд. Дўсти мо хуб гайбат мекардаандия! — шўйӣ кард Хол.

— Не, не, ҳамеша сифати шуморо мекардан. Аз шумо ин кас ниҳоят миннатдор.—Пўлод аз рӯи одати ҳуд тез-тез сухан мегуфт.—Авлал аз некиҳоятон дар ҳакки ў, кору боратон ва сонӣ аз сурату сифати шумо чунон накл карда буд, ки бе дуруғ ҳамин истоди шумо дар пеши назарам меомад.

— Чи иеки ҳам аз дasti мо меомад, додарчон?— фурутани мекард Хол.—Раҳмат бар падари Буров, Аверченко. Онҳо медонистанд, ки ҷонашон дар хатар мемонад. Лекин роҳ нишон медоданд.

— Албатта, албатта,—тасдиқ намуд Пўлод.—Хўш, дарвоқеъ аҳволи онҳо чӣ тавр?

— Салом мегўянд,— ҷавоб дод Хол.—Қалоншавандҳои навбаромад панҷ соат даромада ангишт мекананд. Равед, ки панҷ соати дигар ҳам ба идора шишта арзудод мешунаванд. Охир шумо медонед, ки дар Шўроби мо ҳеч хел идораи ҳукуматӣ нест. Тобеи ревкоми Исфараю дар он ҷо, ба хаёлам, ҳама саргардони кори ҳуд. Тамоми ҷанҷул дар пеши ҳуди мо ҳал мешавад. Аз Қуқанд бошад, ё моро фаромӯш кардан, ё дар он ҷо ҳам ба сарҳорӣ ноҳун намеёбанд, ки гайр аз ду каси як сари қадам омадарафта дигар ҳабару асаре нест. Ҳулоса, нафсуламри гапро пурсед, ҳамай ташвиш ба гардани Аверченко, Буров ва дигарҳо фаромадааст, ки бечораҳо ҷонашонро дареф надошта меҳнат мекунанд.

— Мардуми ачионанд ин буровҳо, аверченкоҳо,— балегӯи кард Пўлод.—Хўш, каний гап занед, амакчон Ангиштро ҳоло ҳам бо зорнӯл мекананд? Ё ягон асбоби дигари беҳтар бароварданд? Қувваи коргарӣ чӣ тавр? Дехқонон ба умеди заминҳои боён аз шахтаҳо баромада намераванд?

— Шумо, додарчон, валий-ку не-а?— Тахсин кард Хол.—Ман ҳайрон будам, ки то дирӯзакак ба дари идора омада мурдашонро партофта гирифта, тавалло карда ба кор медаромадагиҳо ҷаро акнун якто-якто раҳи қишлоқро пеш гирифта истодаанд. Акнун донистам, ки

тап дар кучо будааст. Чаро меравӣ, ҳой додарчон, мепурсам. Се-чор рӯз ба қишлоқамон ҳам рафта истем, охир ёд кардаем, мегӯяд яке. Дуйӯмаш бошад, дағалию дурштий карда чӣ, ман ғулюми кони ангишт-мӣ? Ҳарида гирифта бошед, гӯед?—мегӯяд. Лекин ягontoаш то ҳамин вакт дилашро кушода ба пешат монда, ба поси хотири дар як ҷо кор кардану ҳамкасаба шудан, нагуфтааст, ки ҳой додарчон, ҳукумати шӯрӯз заминро ба соҳибонаш гирифта медиҳад. Ана барои ҳамон рафта истодаем. Дехқонро, ки мегӯед, одами дамидарун. Ба одам қаҳт задагӣ барин, одамковио одамъёбиро ба гардани ман бор кардаанд. Азоби ман саҳт. Инашро қа-пед, ваяш турехта истодааст,—Хол андаке ба хаёл афтода боз суханашро идома дод.—Дар ҳақиқат дехқони бечора зори як порча замин буд. Бойҳои носерам ба сад ҳилаю найранг замину об, боғу майдони бечораҳоро қашида мегирифтанд, ки худашон бехабар мемонданд. Ана акнун ҳукумат ба дехқонон обу замин, асбобу анҷоми дехқонӣ, ҳатто ёрию қарз дода истодааст. Барои ҳамин ҳам...

— Шогирдҳо қабул кардан даркор,—маслиҳат дод Маҳками Муҳтор.

— Гӯсолаҳо ғов шаванду ҷигарҳо об шаванд, гуфтаанд,—хандид Хол.—То як шогирдро кор ёд дода ангишткан мекунед, ки шири модар ба даҳон мебиёяд.

— Хоҳед, наҳоҳед, Хол-ако, шогирдҳо қабул карда, кор ёд додан даркор аст,—ба Маҳкам тарафгирӣ кард Пӯлод.—Техникии ангиштканӣ то қиёмат ҳамин хел намемонад. Босаводӣ ва кордонии шахтёр талаб карда мешавад. Аз ин рӯ ҳам мактаби ангиштканон кушодан лозим. Баъд, дар атрофу ҷониби дараи Шӯроб захираи ангишт бояд қалон бошад. Ягон ду моҳ пеш ман дар вагон аз Тошканд то Ҳуҷанд бо як геолог омадам. Аз ин тараф-он тараф сухан гуфтему шинос шудем. Ҳикоя кард, ки ба Шӯроб меравад. Дар он ҷо дар тарафи рости Шӯроб захираи қалони ангишт ҳаст, гуфт. Мо як тӯда геологҳо мутасаддии муқаррар кардани миқдори захира шудаам. Ояндаи ин ҷойҳо қалон аст, гуфт. Аз босмачиён магар наметарсед, пурсидаам. Албатта, ҷони худоӣ надорем, хушъёр мешавем. Аммо босмачӣ ҳаст гуфта, кори имрӯзро ба фардо гӯзоштан магар мумкин аст? Охир Ленин ангишт — нони саноат гуфтааст, мединед, гуфт.

— Аз росташ Ленин ҳамин тавр гуфтааст-мй, додар-
н? — Хол бо ҳайрат пурсид.

— Ин сухани Ленин аст, Хол-ако,— тасдиқ намуд
Улод.—Ангишт нафақат сўзишворӣ. Ба ҳаёлам, дар
ъиков буд, аз дasti як ошноям як китобчай кадом
нишманди илми кимъёро гирифта, хонда будам. Дар
тобча номи як олам чизу чора, аз рангубор қашида
доруро гирифта буд, ки аз ангишт сохта мешаванд.
Тим тараққӣ қунад, ҳоло мебинед, ки ангишт чи қадар
биз даркорӣ будааст.

— Аз рӯи ҳавлӣ овози «ҳеч кас ҳаст?» ба гӯш расиду
соҳиби ҳавлӣ тозон баромада як ҷавони бодомқавоқ,
янги рӯяш қариб ҳамранги мӯю ҷашму абруাш сиёҳ,
дадбаландро ҳамроҳ гирифта даромад.

— Ассалому алайкум, ҷамоат ҷамъ-ку?—ба Пӯлод
муроҷиат намуд меҳмони нав.

— Ваалайкум ассалом, марҳамат. Шумо набудеду
золос...—ба ҳазл бо ҳазл ҷавоб гардонд Пӯлод.—Аз
боро гузаред.

— Шинос шавед, Абдуллоҷон, ин кас дӯсти қадрдо-
ни ман аз Шӯроб. Ангишткан Ҳоли ворухӣ—шинос на-
муд Маҳкам.—Ин кас дӯсти мо мудири маориф Раҳим-
боев.—Ба меҳмони нав ишора намуд ў.

Хол, ки бо Пӯлод як навъ унс мегирифту акнун су-
ҳанони нав ба нави ўро мешунид, бо дидани ин ҷавони
ба назараш мағрур ва ба гулӯш аз зери гиребон чи
гӯна латтае бастагӣ боз нафасе дар ҳолати ногувор рост
истода монд. Лекин зуд маълум шуд, ки Абдулло ҷа-
вони ба одам часпон, улфатпазир ва хушсӯҳбат будааст.
У ҳам монанди Пӯлод аз Шӯроб ва ҳоли ангиштканон,
аз ахволи деҳқонони гирду атрофи он ба пурсонурсӣ да-
ромад ва ба ҷавобҳои Хол бо дикқат гӯш медод.

— Беодобӣ бошад, айб накунед, додарҷон,—гуфт
Хол ба Абдулло, баъди бо ў гапаш тафсида рафтани
ошаш пухтан,—агар малол набиёд мегуфтед, ки ба
Маскав ба ҳондан рафта будед, ё?

— Бо коре рафта будам,—ҷавоб дод Абдулло ва
илова намуд:—Бо корҳои маориф.

— Зиндагӣ накунеду ба Хол-ако ҳам гуфта дихед,
ки Ленинро дига омадед,—фармуд Маҳками Муҳтор.

— Наход? — стули худро пештар ронд Хол, ки ҷаш-
монаш қалонтар кушодаву аз хушнудӣ шарорапош шу-
да буданд.—Шумо Ленинро дидед?

— Бале, Хол-ако. Ў ба як завод ба назди коргарон

омада нутк кард. Дидану шунидани ў хушбахтона ба ман муссар шуд, ки як умр аз ёдам намеравад.—гуфт Абдулло.

— Аз қудратат гардам, худо!—гуфт Хол хурсандона ва гүё аз гуфта пушаймон шуд, ки онро ислоҳ намуд. — Аз қудратат гардам, хуррият! Агар хуррият намешуд, точикбачаи бечора аз кучо ба Москов мерафт ва аз кучо дидори Ленинро медид? Нафсуламри гап ҳамин, ки хуррият дунъёро чаппагардон кард. Мо одамони омӣ, аз даҳонамон ҳар хел гап баромадан мегирад. Айб нақунед,— маъзуратхоҳона гуфт Хол.—Ба пеши вай даромадан албатта осон набудагист?

— Албатта, ҳар касро намемонанд, ки дарояд. Вале аз гуфти одамон, агар ба худи ў мемонданд, ҳар як доддоҳ, ҳар як мададҷӯй, ҳар як маслиҳату машваратгарро қабул менамуд. Одамони бузург, амак, мулоиму ҳалим, мушфиқу меҳрубон мешудаанд. Охир Ленин бузурги бузургон аст.

— Сарулибосҳои вай чӣ хел?

— Миёнайякак. Ленин хоксорона умр ба сар мебурдааст, амак. Одаме ки нони худаш меҳурдагиро барои бачагони дигарон мефиристад, чӣ хел бо карруфар буда метавонад?

— Наход? Ленин? Нонро худаш намехӯраду ба баҷаҳои мӯҳтоҷ мефиристад?—Хол пай дар пай мепурсиҳд ва аз камоли шодмониву мутаассирӣ ё аз раҳмдилӣ дар ҷашмони ў ашкҳо ҳалқа мезаданд, ки шармида эзуд онҳоро пок мекард.

Дар ин асно дари кӯча так-так шуд. Махками Мухтор, ки ин дам бо ҳамроҳии занаш рӯи столро аз ангурҳои сурху сафед, косаҳои ҳарбуза, қанду қандалот, фатирҳои равғанини ҷаззадори маҳсус барои меҳмонон пухташуда пур мекард, «ана ҳайрият устод ҳам омаданд,» — гӯён берун рафт. Меҳмон зуд ба хона надаромад. Ҷомаи бепахтаи абрешиминро қашида ба дasti Махкам доду даст шуст. Бисмиллоҳ гӯён ба назди меҳмонон даромад. Танбӯрро, ки дар ҷилд буд, ба дasti соҳиби хона дода, тозон омада, аз рӯи синну сол аввал бо Ҳоли ворӯҳӣ, сонӣ бо Пӯлод ва Раҳимбоев воҳӯрӣ кард. Ў бо ҳама, аз ҷумла бо Ҳол ҳам, бо чунин оҳанг, гармиву меҳрубонӣ воҳӯрӣ намуд, ки гӯё ошнои дерину қаринро муддати мадиде инҷониб надида бошад. Ў ҳарду дастро баъди воҳӯрӣ ба риши кӯтоҳакак бурда мемолид. Ин марди мавзунқомат, ҳандонрӯй, гӯсфанд-

им, Фарохпешона маҳбуби мардум Содирхони ҳофиз ки шунидани навоҳояшро ҳама орзу мекарданд. Ўштар улфату ҳамнафаси бечорагон буд.

— Магар беодобий намешавад, Маҳкамчон, пурсам, меҳмон,— ў ба Ҳоли ворухӣ ишора намуд,—хунари бонакгирӣ доранд ё на?

— Дар гӯштингирӣ Ҳол акои мо бемонанд,—ҷавоб Махками Мухтор.—Тахтапушти акои мо то ҳанӯз замин нарасидааст.

— Дурӯғ нашавад, як ду бор кашолакунон ба гӯштингирӣ дароварда буданд. Аммо гӯштингирӣ ҳам ба қидаи ман як хунар. Ҳавояшро донистан даркор. Мо бошем, зӯрамон буду хунарамон не,—гуфт Ҳол.

— Аз рӯятон гардам, меҳмон, аз умру чонатон барака ёбед,—ногоҳ Содирхон ба таваллову зории ҷиддӣ даромад.—Хучандӣ акнун сарашро бардошта наметавонад. Ҳоламон ҳароб, меҳмони азиз. Имрӯз...

— Худи гап чист, устод? Ба ман нигаред,—Махками Мухтор сухани Содирхонро гирифт.—Баногоҳ бо ҳон кас хобонак гирифта-ку ғалтида шарманда нашуд?

— Ман мебудам, гӯрба буд, Маҳкамчон!—Содирхон дил об карда афсӯс меҳӯрд.—Хайр-дия... Як ҳофиз ҳивас карда ба хобонак даромаду боб шуд, мегуфтанд мемонданд. Шоҳбози Ёлдор полвон имрӯз линги ҳамаи полвонҳои Хучанду Қистакӯз, Үнчию Ҷваро аз осмон овард. Шоҳбоз фурсати як чой нагузашта, ҳафт касро бардошта зад. Замин намекафид, ки мо дароем. Баъди ин ҳеч кас чуръат карда ба миёна нафарамад. Ёлдори азхудрафта чоркат зада нишаста гирифт. Абдувоҳиди поякор ва дигарҳо ҳарчанд одамҳоро ба хобонакгирӣ ҷеф мезаданд, дигар марди майдон ёфт намешуд. Бинобар ин панҷ-шаш ҷуфт ҳасакҳои худамон ба якдигар дарафтодаю..

— Истед-истед, устод. Ин ҳама кашу фарҳаш дар куҷо гузашт?—пурсид Раҳимбоев.

— Магар ҳабар надоред, уко?—Содирхон аз рӯи одат бурути бо риш омехтаро ба байни ангуштҳо гирифта мекашид ва мемолид.—Эргаш бойбача тӯи писар дода истодааст. Дина дар Занбарӣ бузкашӣ буду имрӯз баъди пешин инҷониб дар ялангии раҳи Үнҷӣ хобонак шуд.

— Падарлаънати ноинсоф!—бонги аз худ бехабарона зад Пўлод Қодиров,—хосил нашуд, аҳволи мар-

дум хуб не. Дар маҳаллаҳо дами гарм пухта ба мӯхтоҷ-
ҳо медиҳем. Дар маҳаллаи Пуларқиши ҳафтаи гузаштаз
як рӯз биринҷ кам буд ва амини маҳалла ба пеши ин-
бой рафта як пуд биринҷ дихед гӯяд, ман биринҷро аз
куҷо мейбам, гӯён нола кардааст. Ана акнун барои тӯи
писар ҳама чизро мейбад.

— Калонакак як андоз бароварондан даркор,—маш-
варат дод Раҳимбоев.— У рӯйрост саботаж мекунад.

— Контробуция андохта будем, гӯшашро наҷунбон-
да дод,— гуфт Пӯлод.

— Оби ҳавзро бо кафлес намекашонанд,—лабханд
намуд Ҳофиз,—контробуциятон эҳтимол ягон ўраи
вайро холӣ карда бошад. Охир вай ба сад гӯр оташ сар
медод. Ҳайр, як дам ин гапҳоро монетон,—оҳанги су-
ханро дигар кард ҳофиз,—ҳозир гап дар сари ҳоди па-
решони ишқбозони хобонак буд. Балотонро гирам, меҳ-
мон, пагоҳ як рафта дами Ҷелдорро паст мекардед, мо
як умр дуои ҷонатонро мегуфтем. Шумо розӣ?

— Ман гуфтам-ку, кифту бозую ба ҳамин муносиб
андак қувватам бошад ҳам, ҳавои гӯштингириро наме-
донам. Сонӣ пагоҳ рафтанам даркор.

— Не, меҳмон. Ҳудатонро кам нагиред. Илоҳӣ сад
сол умр бинед. Як рӯз қафо равед, ҳеч қисса не,— ис-
пор менамуд ҳофиз.— То Исфара бошад, извош ёфтаю
савор карда фиристодан ба ҳуди ман тан. Ҳа, гӯед,
меҳмон. Садақаи тану ҷонам, як рӯзи дигар мемонам,
гӯед.

— Лекин бо як шарташ, устод,— ба миён даромад
соҳиби хона.

— Ҳӯш-ҳӯш?—гӯш ба қимор шуд ҳофиз.— Қанӣ шу-
навем?

— Ба шарте ки имшаб шуронед. Ҳарчи донед, би-
хонед, устод. Охир Абдуллоҷон шуморо ёд карда ома-
данд.

— Қасам ба арвоҳи ҳамаи ҳофизони гузашта, ки то
пагоҳ, то ҳуди вақти хобонак дам нагирифта меҳонам.

— Ин тавр бошад, ҳамаамон баробар аз Ҳол-ако
илтимос мекунем,— рӯ овард Маҳкам.

— Чӣ гуфтед меҳмон?—бекаророна пурсид ҳофиз.

— Аз як тараф ба Эргаш бойбачаи маккор лаънат
меҳонему аз тарафи дигар ба маъракаи гӯштингириаш
наҳлавон ёфта мебарем. Ғалатӣ!—писханд намуд Ра-
ҳимбоев.

— Тасаддуқатон шавам, уко,— ба зорӣ даромад та-

мошогари ҹазбманди гүштингирй,—ҳар чи қадар, ки хохед, боз лаънат гуфтан мегирим. Лекин ба гуфтушунид хуб нест, ки як полвон ба ин шахри калон биёяд. Ҳамаро бардорад — бардорад, занад-занаду ҳам пул, ҳам ҷома гирад ва ҳам миенат дардро набинад, барака ёвро шунида равад. Мо бошем, даҳонамонро кушода монем. Не. Тахмоси таҳамтан, ки аз Ҳучанд баромадааст, аз пили дамону шери жаён рўй намегардонд. Темурмалики шердил ҳам аз Ҳучанд буд. Сайфиддин полвон, Неъмату Сангин полвон, ки доди полвонҳоро медоданд, аз ҳамин шаҳр буданд. Ҳар чи гўед-гўед, лекин, модоме ки ин паҳлавон монанди Ҳизр бо пои худ ома-даанд, пагоҳ мебарем. Як гап гўям-мй, Маҳкамчон уко, қиёмат мешавад, қиёмат! Дилем гувоҳӣ медиҳад, ки меҳмон Ёлдорро мезананд. Ҳӯш, шумо розӣ?

— Намедонам, мулло,—Хол ҳанӯз дудилагӣ мекард. У аз хаёл мегузаронд, ки агар не гўяд, мепиндоранд, ки аз Ёлдор тарсид. Агар розӣ шавад, як рӯз аз кор мемонад. Ҳуб нест, ки аъзои комитети коргарӣ аз пай корҳои худ шуда аз иҷрои вазифа монад.—Намедонам, мулло.

— Гап ин тавр нашудааст,—дӯстам,—ҳофиз хушомаду таваллору суст намекард.—Ман, меҳмон, ба ҳар кас тавалло намекунам. Лекин ишқбозӣ ин ҳам як дард будааст. Яке қафтарбоз, дуйумй — хурӯсбоз, сейумин бодпарбоз, ман бошам, худам агарчанде ки шаби зангирий келиноятонро ақаллан ба чойгах бардошта набаровардаам, ишқбози гүштингирй...

Ҳама баробар қоҳ-қоҳ хандиданд.

— То хуб нагуед, Хол-ако, аз устод ҳалос шуда наметавонед,—огоҳ намуд соҳиби хона, оби чашмашро поккунон.

— Ҳуб шудааст. Мондам. Ба гүштингирй мебароям, — розӣ шуд Хол.

— Ба муродатон расед, меҳмон!—Гул-гул шукуфт ҳофиз ва аз чой барҳоста чойникро аз дasti соҳиби хона гирифту як пиёла чой рехта ба Хол дод ва ба пиёлаи дигар чой кашида як қулт нӯшид. Чун одаме ки монда шудааст, оҳ кашид.—Ҳай меҳнат кардам-а, кардам! Аммо хайрият, ки меҳнатам беҳуда нарафт. Каний, уко, танбӯро ин тараф диҳед.

Содирхон танбӯро аз ҷилд берун овард. Ҳаракашро рост карда гузошт. Як ду пардаи пасу пеш лағжидаро ҷо ба ҷо карда, ноҳун ба ангушт кашид ва гушакҳоро

тоб додаву гүш ба косаи ин асбоби хушлахни мусиқӣ оварда, мизроб кард ва чашмонро нафасе нимпӯш намуда сарахбори муҳтасаре навоҳт. Ба соз шудани танбӯр қаноат ҳосил намуда, таронае оғоз кард:

Зулф барбод мадех, то надиҳӣ барбодам,
Ноз бунъёд макун, то наканӣ бунъёдам.
Рух ба рафруз, ки фориг кунӣ аз барги гулам,
Қад ба рафроз, ки аз сарв кунӣ озодам.
Зулфро ҳалқа макун, то накунӣ дар бандам,
Турраро тоб мадех, то надиҳӣ барбодам...

Хоғиз аз Шероз, бо ифши овозу сӯзу гудоз ва хоғизе аз Хуҷанд бо созу марғулаи овоз дақиқае аз миён нагузашта шунавандагонро мафтуну мамнун намуданд. Содирхон паси ҳам мақомҳои дилпазири шашмақомро, ки худаш такмил додааст, навоҳта, бо овози фораму фараҳбахш дилҳоро бурда, аз нашъай хониши худ маст шуда рафт. Оҳангҳон худ эҷоднамудаву дилчасптар кардаашро бо ғазалҳои Хоғиз, Қамол, Ҳилолӣ, Қассоб, Маҳастӣ ва Мушғиқӣ омехтаву ширину дилрабо намуда менавоҳт, меҳонд. Шунаванда гумон мекард, ки ин мақом, маҳсус барои он ғазал эҷод кардаву он ғазал маҳз барои ин оҳанг оғарида шудааст. Барои ин ғазал аз он оҳанг дида хубтар касе навоҳта ва барои ин оҳанг хубтар аз он ғазал касе ёфта наметавонад. Овози равонбахши хоғиз торафт кушода мешуд, баландтар мебаромад.

Холи воруҳӣ гоҳ дар дил мегирист, гоҳ дар чашм **об** табассум менамуд. Даме атрофиёнашро фаромӯш намуда баланд оҳ мекашид, «кам нашавед!»—оғарин меҳонд. Ҳама ҳӯрдану ошомиданро фаромуш намуда буданду ба яқдигар нигоҳҳои маънидор мекарданд. Бехабар монда буданд, ки рӯи ҳавлии майдо пур аз занону бачагони ҳамсаъҳо шуда буд.

Пира занон мегиристанд. Чавонзанон дам ба дам якдигарро нихта карда мондаю китғ ба китғ расонда табассум менамуданд. Дақиқаҳои ба мазмуну мақоми таронаҳо ҳамоҳангӣ ҷавониву зиндагониро ба хотир меоварданд. Завқ мекарданд, хайратоварона бачагон ором менишастанд. Қӯдакон дар оғӯшҳои модарон ҳузур карда ба хоб рафта буданд.

— Устоди муҳтарам, дастатон дардро набинад!— Раҳимбоев вақте, ки хоғиз таронаеро ба охир расонида ба ояндааш гузаштани буд, уро боздошт.—Дам гиред.

Нафас рост кунед. Як пиёла чой нүшед. Моро аз ҳад
зиёд миннатдор кардед.

— Илоҳӣ ба ҳазор дароед, мулло!—аҳсан гуфт Ҳо-
ли ворухӣ, ки дар ин дам Шӯроб, кор, гӯштингирии
фардоина ва ҳатто дар кучо будани худро фаромӯш
карда буд. Дар ҳангоми шунидани мақомҳои маҳзун
ҳамаи азобу уқубат, таҳқири мазаммате, ки аз сар гу-
заронидааст ва шунидааст, ба хаёлаш меомаданд. Он гоҳ
у дар дил мегирист. Чун тараннумҳои шодибакш, оҳанг-
ҳои шӯҳро мешунид, шаби хонадоршавӣ, ҳафт-ҳашт рӯ-
зи хуш гузаштаи зиндагонӣ, таваллуди аввалин фар-
занд, умеду орзухо ба оянда, ба озодӣ, муждаи инқи-
лоб ба ёдаш мерасиданд ва дар ҷашмҳо ҳалқаи об,
табассум менамуд. Ҳама ғарқи хиссииҳи худ буданду ба
ин ҳолати Ҳол гӯё касе эътиборе намедод.—Ба ҳамаи
муроду мақсадатон расед, додарҷон!

— Шумо ҳам, меҳмон, илоҳӣ пагоҳ линги Ёлдорро
аз осмон биёред, сари ҳамаи моро боло кунед,—Содир-
хон дар ҷавоби миннатдории Ҳол ба ёдаш гӯштингирии
фардоинаро овард.

Баъд ҳеле вақт аз ҷанг муқобили босмачиён, ҷабру
зулми онҳо ба аҳолии дехот, ташкильёбии отрядҳои их-
тиёриён, ба Тошканд фармондехи фронти Туркистон
таъин шуда омадани Фрунзе ва воқеоту ҳодисоти нави-
ни замон сухан рафт. Ҳол бошад дар ин гуна мавридиҳо
ба сухан ҳамроҳ нашуда чой рехта дода, гӯшу ҳуш ба
гуфтор медод ва аз омадани худ ба Ҳуҷанду меҳмони
Маҳками Муҳтор шудан дар дил хурсанд мегардид, ки
аз ин қадар навиҳои замон оғоҳ шуд.

Нимишабӣ вақте Раҳимбоев ба соати дастии худ ме-
нигарист, соҳибхоназан дар як табақи қалон ва ҷуқур
палави оринҷшори пур аз гӯши қоқ наҳӯду қарақотро
аз дар дароз кард, ки бӯи зираву зирк филфавр ба ҳо-
на паҳн шуд. Баъди таом Содирхон боз танбӯрро ба
даст гирифт. Ҳозирон гумон карданд, ки вай онро ба
ҷилдаш ҷо мекунад, лекин ҳофиз боз ду таронаи дигар
ҳонд ва сонӣ аз соҳиби хона иҷозати рафтани хост. Ди-
гарон низ барҳостанд, ки ҳамроҳ раванд. Содирхон дар
вақти ҳайрбод хотиррасон мекард, ки пагоҳ ба нонуш-
то расида меояд ва Ҳолро бо худ ба хонааш мебарад.
Меҳмонон рафтанд. Хона якбора ҳуввас карда монд.
Ҳол афсус меҳӯрд, ки дигар Раҳимбоевро намебинад,
вагарна аз Ленин боз мепурсид. Фаҳмида мегирифт, ки
оё Ленин ягон вақт фуррат ёфта ба ҳамин тарафҳо,

хайр, фарз кардему ба Шуроб набошад ҳам, ба Хучанд ё Конйбодом меояд ё на? То ин ки Хол дидори уро бинад. Барои ғамхориаш, барои инқилобу озодӣ ба ӯ бевосита миннатдорӣ кунад...

БОБИ VI

«ХОЛПОЛВОНИ ХУЧАНДӢ»

Дар хобонакчой ба дараҷае мардум ҷамъ омада буд, ки гумон мекардед замин кафидаву одам рӯидааст. Давран қалоне гирифтаанд. Дар пеши давра панҷ шаш қатор одамон ҷорҷат зада нишаста дар паси онҳо мардум рост меистоданд. Дар миёна ҷор ҷуфт гӯштингирон ҳамдигарро тела додаву бардошта ва ҷарҳ занонда партофта, усулҳои гуногуни зурозмоиро ба кор мебурданд. Лекин диккати ҳамаро Ҷалдор полвон дуздида буд, ки ба миён ба ҷои миёнбанд занҷир баста, бо қарруфар лангар андохта менишастан. Дастёракҳо ба вай ҷои реҳта медоданд. Ӯ ба гӯштингирон бо камоли ғурур менигарист ва писхандҳо мекард.

Дар ҳамин ҳангом пешопеш Содирхони ҳофиз ва аз қафо Ҳоли воруҳӣ ба он ҷо омаданд. Ҳол ҳайрон шуд. Ӯ ҳеч тасаввур накарда буд, ки барои тамоши гӯштингирӣ ин қадар одам ҷамъ мешавад. Чунон ки шаби гузашта Содирхон гуфта буд, атрофи давраи аз ҳазорон кас иборатро даҳҳо ароба, фаэтон, аспакиву ҳаракиҳои бисъёре печонида буданд, ки дар болояшон зич одамон рост меистоданд. Дар шоҳаҳои дарахтон бошад, ғуҷум-ғуҷум бачагон менишастанд. Ҷашм сиёҳӣ мезад.

Содирхон Ҳолро ба қафои он ҷои давра бурд, ки Ҷалдор менишастан. Дар паҳлуи вай бошад, дар рӯи сандаличаи барояш гузошташуда соҳибтӯй Эргаш бойбача менишастан, ки ба ғолибони гӯштин мукофот — ҷома, миёнбандҳои абрешимин, туппӣ, ҳар гуна зарфу анҷомҳои арзони рӯзгорро тақдим менамуд. Бой яке аз ташкили-кунандагони гӯштин — марди қаддарози кӯсаро ба назди худ ҳонда гуфт:

— Боз ду се бори дигар ҷеф занед, зоро ягон талабгори Ҷалдор баромада монад.

— Сад бор ҷеф задему садое намебарояд, — ҳандид кӯса. — Тоби кӣ ҳаст, ки ба дасти ин фаромада, як умр ба миёнғу гирифтор шуда монад? Ҳайр, боз ҷеф мезад-

нам.—Ү ба миёна фаромад. Ҳарду кафашро ба даҳон карнай намуда, овози баланди худро сар дод.—Қанй ҳаркас талабгор бошад, овозашро барорад. Кист он, ки бо-Ёлдор полвон хобонак бигирад?

— Ман!— овози Хол баланд шуд.

— Э, хайрият, қанй ба миёна фароед,—күса, ки ба гүаш бовар накарда ба ақиб нигарист, Холро дид ва хушнудона бонг зад.

— Қанй, бошед акнуң, фароед меҳмон.—Содирхон одамонро, ки чашм ба Хол дўхта буданд, аз сари роҳдур карданй шуд. Лекин ба ин ҳоҷат набуд. Аз давра зуд роҳе ба ў кушоданд.

Ду чуфт гуштингирон аз ҳам чудо шуданд, ки аз тамошо намонанд. «Полвони нав. Ана қаду мана қомат! Таҳамтани таппа-тайёр. Аз кучо бошад?»—даҳҳо саволу садоҳои ҳайрат аз ҳар тараф баланд шуданд. Ёлдор аз чой барҳост, ҷашмаш ба Хол афтоду дар динлаш чи гуна ҳаросе падид омад магар, ки ду-се қадам беихтиёр ба сӯи ў ниҳод. Ү бовуҷуди баландқомативу ҷуссабузургӣ, чун Хол ба ў наздик шуд, дар назари одамон аз будаш як сару гардан паст шуда монд.

Хол хушвоҳурдона дастҳои Ёлдорро гирифта ҳолпурсий кард ва хушомадед гуфт. Лекин ба миёни занҷирбанди ў нигариста ҳайрон шуд. Қўса миёнбанди чуруки Холро діда дарҳол рўймоли худро аз миён кушода ба ў бандонд, ки базӯр нӯги ба нӯг расид. Вай ба-кафши сари пои Хол нигариста ришҳанд намуд.

— Амак, охир Ёлдор полвон мӯза доранду шумо-кафш, чи мешавад гўед-а?—пурсид:—Шумо аз кучо, амак?

— Аз ҳамин шаҳр, додарчон,— ҷавоб дод Хол аз рӯи ҳоҳиши Содирхон.— Аз дарвозаи Қалъаи нав. Номам Ҳол, ман пойлуч ҳам гүштин мегирам.

— Ачаб! Ман шуморо ҳеч надида будам, Хол-ако,—кўса ба давра нигариста овозашро баланд кард:—аз маҳаллаи Қалъаи нав Хол полвон ҳозир меҳмони мо Ёлдор полвон катӣ хобонак мегиранд. Давраро қалонтар гиред, бародарон!— Баъд ў аз Ёлдор ҳоҳиш намуд:—Чий мешуд, ки шумо ҳам мӯзаатонро кашеду ҳарду пойлуч ба гүштин фароед?

— Не. Намешавад. Ман ҳамеша бо мӯза...—рад намуд ў.

— Ҳайр, зўрӣ накунед, писанд накард Хол.—Барои

ман ҳамааш як. Аммо полвон занчирро партофта миёнатонро аз болои чома бошад ҳам...

— Не, не. Ҳамин хуб, — яқравӣ ва гарданшахӣ кард Ёлдор.

— Хайр, худатон медонед,— Хол ба ин ҳам розӣ шуд.

Лекин тамошобинон фаръёд мезаданд:

— Охир занчирро вай чӣ хел ба даст мепечонад?

— Вай пойлучу ў чаро мӯзаашро намекашад?

— Набошад, барои миёни ин полвон ҳам занчир ёфттан даркор.

— Ин беинсофӣ!

Гулгула баланд шуд. Ҳар кас меҳост аз ҳама баландтар овоз барорад. Дар натиҷа як ҳаёҳуи гӯшкаркунанде боло шуд, ки барои ором намудани вай кӯса қарип буд аз овоз чудо шавад.

Лекин гулғуларо фақат миёни яқдигарро гирифтани гӯштингирон паст карда тавонист.

Хол аз рӯи одоби гӯштингирӣ, Ёлдор ҳарчанд ба наزارаш ҳафт-ҳашт сол аз худаш ҷавонтар намояд ҳам, аввал шуда даст ба миёнбанди ў назад. «Шумо меҳмон ҳастед, аз шумо шавад»—гуфта истодан гирифт, Ёлдор вақте, ки ҷомаи серпахтаро баландтар бардошта, дasti ростро ба миёнбанди Хол ду бор печонида ўро такон дода аз ҳамин ҳам қувваташро фаҳмиданӣ шуд, Хол ҳам полвон ва ҳам тамошобинонро дар тааҷҷуб мононда занчирро ба даст печонд. Садоҳои таҳсин дар давра баланд шуданд.

Ёлдор ва Хол баъди бо дастҳои чап ҳам гирифтани миёнбанд, ҳам шуда монанди гаҳвораи бузурги бо дасти ноаён ҷунбонида ҷунбида ба пасуҷеш қадам ниҳоданд. Вале ин навъи ҳаракат дер давом накард. Ногоҳ Ёлдор Ҳолро ба қафо тела карда бурда озод аз замин бардошт ва наъразанон ба пахлу гирифта ўро ба замин андоҳт.

Гулгула ба фалак пеҷид. Содирхон бо ҳарду каф рӯяшро руст карда меҳост ҳудро қафотар гирад, овозҳои ҳушҳолӣ баланд шуданд:

— Қанд зан! Ҳалолат бод!

Содирхон ҷашм күшода Ҳолро рост дид ба шукртӯй даромад.

Ёлдор полвон аз миён фосилай қалоне нагузаронида баъде андак рост намудани нафаси ҳуд боз хост Ҳолро бардорад ва ба тарафи чап ҳаво доданӣ шуда ба та-

рафи рост партофта, ҳарифро мағлуб гардонад. Лекин ин дафъа ў ҳарчанд зўр зад, ки миёно ба тарафи худ, кашад, натавонист. Хол гўё кўх барин вазнин ва сафедор барин дароз шуда буд.

Дар ин ҳангом Хол ҳам ба пои луч заминро шудгор-кунон полвонро ба пасу пеш ронда, дар зери қийғос ва ғалофулии мардум ўро аз замин озод барканда ба тарафи рости сандуки дил ниҳод.

Ёлдор гурги борондида буд. Ў фаҳмид, ки ҳариф пурқувватасту ғалабааш яқин. Як пойро то ба зону қат намуда омода мешуд, ки ба замин бо як по фароядуд зуд ҳам пои дуюмро гузошта ҳарифро дар ғафлат ёфта ин дафъа чолокона чалиш диҳад ва афтонад. Холо. Хол миёни ўро бо занцир чунон фишор медод, ки қарип буд фарьёд бардорад. Гумон кард, ки қабурғаҳояш нишастанд. Сад бор пушаймон буд, ки чаро аҳмақона ба миён занцир баста баромад. Хол ҳарсоссанон дар сурате-ки Ёлдор полвон то метавонист вазнинӣ андохта худро-поёнтар мекашид, бори дигар ўро баландтар гирифт ва ҷарҳ занонда ҳаво дод. Ёлдор ба замин расидан ҳамон бо пошнои мӯза чунон саҳт бараги по пошно зад, киғайри Хол дигар ҳар кас бошад ҳам пуштнокӣ меафторд. Лекин ў зуд худро дошта гирифт ва ба ҳариф фурсати ба худ омаданро надода боз бардошт ва тез ҳам ба замин зада худро ба болои ў партофт. Аз сўроҳихои бинии Ёлдор хун ҷаста баромад. Хол ўро бардошт, рост карда гузошта оҳиста гуфт:

— Чалишу пушти по ғирромӣ аст, полвон, ба шумоюноми шумо намезебад...

Фарьёд, ҳаёҳу, мағал ба ҳаво печиданд. Қўса тозон омада, аз миёнбанди Хол гирифт ва ба тарафи одамон кашид, ки пул ғундошта диҳад. Хол қабул намекард. Аммо қўса низ намонд. Ҳез карда аз сари Хол тўплии ўро гирифт. Одамон ҳамдигарро тела дода меомаданд ва ба тўплии тангаҳо меандохтанд. Ҳанӯз аз чоръяки давра тўплии лаболаб шуд. Қўса ба ҷону ҳолаш намонда пулҳоро ба кисай курта ва чомаи Хол андозонд.

Пўлодбойбача як чома, як тупливу рўймол ва як са-мовори калонро ба Хол инъом намуд. Азбаски аз сарулибос ягontoаш ба Хол лоиқ набуд, соҳибтўй ҳамаашро ба дасти ў дод. Хол, ки баъди суханони динашаб гуфтаи Қодиров аз ин бой гоибона нафрат дошт, «хайр кўр шавад, аз хирс мӯе» гуфта инъомро гирифт. Содирхон, ки басе хушнуд буду гирдогирди Хол мисли парвона:

чарх мезад, инъомхой ўро бўғча карда баст. Лекин дар ин бесару сомониву хушхолии ишқбозони Хучанд ҳеч жас тааҷҷуб намекард, ки ҳофизи номй чунин одами иззатманд чаро дастьёрана хизмати Холро мекунад ва бўғчай ўро мебардорад.

Содирхон аз рӯи вайда зуд фаэтон ёфт. Холро савор карда дар паҳлӯяш нишаста ба фаэтончӣ оҳиста «рост ба истанса ҳай кунед»—гуфта фармон дод.

— Охир, устоди азиз, аз рӯятон гардам, ба туфайли шумо, ки дар як нафас ин қадар пулу мол ёфтам, ба бачагонам аз нуғи ҳамир фатир дастовез барам,—гуфт Хол ба ў.

— Ба шарофати ман не, ба шарофати қуввати бозую миённатон, полвон. Масалан, чихо ҳаридани ҳастед?

— Чӣ мешуд?— Ба хаёл афтод Хол, ки ҳанӯз чи гуна ҳадъяҳо гирифтсанро муқаррар накарда буд.

— Ягон куртаворӣ ва қарс барои келин. Сонӣ ба бачагонатон ҳам куртаворӣ ва агар чени пойҳояшонро донед, кафшу мӯза ҳаридан даркор будагист,—маслиҳат медод ҳофиз ва аз фаэтончӣ дарҳост намуд, ки ба бозори Панҷшанбеи шаҳр, ба растаи бazzозӣ барад.

Фаэтони дуаспа ҷангиги кӯчаро ба ҳаво бардошта ба бозор даромад. Холу ҳофиз ба вай нигарон шуданро фармуда, ба таги тим медаромаданд, ки ногоҳ Хол аз китфи ҳофиз дошт.

Як нафас сабр кунед, устод—ҳоҳиш намуд ў ва як расми қалони Ленинро, ки дар киоскаи навкушодашудаи газетафурӯши овехта шуда буд, нишон дод,—ҳамон сурати рафиқ Ленин ҷанд пул бошад?

— Ин қадар сурати қалонро барои хона мекаред?—бо тааҷҷуб пурсид Содирхон.

— Не, барои идораи кон, устод,—ҷавоб дод Хол.—Дар он чо як сурати подшоҳ меистод, ки лахтаю пора карда партофтем. Ба ҷои ҳамон...

Хол тозон рафт. Расмро ҳариди бо эҳтиёти тамом пеҷонд. Баъд ба назди бazzозе омада, аз як сар барои ҳамаи бачагонаш ва барои Даша либосворӣ ҳарид. Ба бўғча баст. Баъд шитобон ба сӯи фаэтон тоҳт, ки аз поездни аввали шаб ба тарафи Андиҷон раванда намонад. Ҳофиз ҳам бовуҷуди эътирози Хол барои гуселонидани вай то вокзал рафт.

БОБИ VII

МУДИРИ АНГИШТКАН

Аверченко ба сархорӣ вақт надошт. Ӯ ҳеч тасаввур намекард, ки идора намудани кон ба ин дараҷа душвор аст. Агар аз субҳ то шом дар идора менишааст, ба ҳу-роқхӯрӣ ҳам фурсат намеёфт. Одамоне, ки ба кабинету даҳлези он ҳисоби даромадан наёфта, бе сабру қарор ба навбат нигарон мешуданд, кам набуданд.

— Хой, бародарам Ҳол, ба ҳаққи худо бигӯй,—аз Ҳол мепурсид ӯ боре мададталабона,— ягон ҳӯчайни кони Шӯроб дар як моҳ инқадар одам қабул мекард, ки мо дар як рӯз қабул мекунем?

— Ту ачаб одами ғалатӣ ҳастӣ, додарҷон,—ҷавоб медод Ҳол.—Ҳарчи гӯянд, гӯш мекунӣ. Ба дардашон дармону ба ҷароҳаташон марҳам мешавӣ. Мардум ба ин ҷо наомада ба кучо равад? Нафсулатми гап, дили бечора мардум пури ҳасрат буд. Намедонист, ки онро дар кучо ҳолӣ кунад. Фаму ғуссаашро ба кӣ гӯяд. Шукур кун, додарҷон.

— Дуруст мегӯй, Ҳол,— мегуфт Аверченкои ҳаста vale ҳушҳол.

Ӯ ҳар рӯз панҷ соат дар шахта мешуд. Ангишт ме-канд. Аммо ӯро дар он ҷо ҳам ба ҳолаш намегузоштанд. Яке меомад, ки дастъёраш ба кор набаромадааст. Ди-гарӣ ҳабар меовард, ки устуну болорҳоро дар вақташ наоваранд. Сейӯмӣ шикоят менамуд, ки ангиштро дар сари вақт намекашонанд. Ҷанд рӯз пеш бошад, ангиш-кане метини дасташ шикастаро ба пешӣ пои Аверченко-оварда партофта, мағал бардошт, ки дастаҳои метин аз ҷӯби саҳт не. Арбада мекард, ки метини нав ёфта диҳад.

— Амалдорӣ осон нест. Тавонӣ кун,—талхӯй мекард ӯ.—Аз кучо ёфта медиҳӣ, чӣ кор дорам! Ёфта на-диҳӣ, баромада меравам. Лекин гӯшатро начунбонда ҳаққи кори якрузаро медиҳӣ. Маъқул нашавам, ҷавоб дех. Ман ҳушдори ҳамин лаҳади торик нестам, ки ру-тубаташ ба мағзи устухон мерасад.

— Не, маро маъзур медорӣ, Иван Матвеевич,—ме-гуфт Аверченко, базӯр ҳуддорӣ карда.—Ту ҳамин рӯз ба Шӯроб наомадай, ки аҳволи дирӯзаро надонӣ. Одҳим гуфтагӣ носипос намешавад. Ту акнун барои ҳочайн не, барои ҳудат, мамлакати ҳудат кор мекунӣ.

— Аз шунидани миннат гүшам кар шудааст. Амалдор шуда бошй, ба худат. Лекин пеши роҳамро нагир,— довталабона мунокиша менамуд ангишткан.— Ҳозир чӣ қимат? Одам. Корхонаҳо қаланг-қаланг хой. Ба кучо, ки равам, хоки поямро сурма мекунанд.

— Иван Матвеевич, ин туй ё ягон кас аз даруни ту сухан мекунад?— Аверченко равшани чароғи дар пешонӣ фирӯзонро ба рӯи ангишткани маншагар бурда, ҷашм бар ҷашмони бехаёёнаи ў дӯхт.— Ман туро нашинохтаю нафаҳмида истодаам.

— Хайрият, худат гуфтӣ!— пичинг партофт ангишткан бо заҳрханда.— Охир ту мансабдор шудай. Қистӣ? Ҳочаини конҳои Шӯроб. Мо медонем, ки ту чаро ангишт меканий. Авомфиребӣ мекунӣ. Ту акнун ба пул ҳам мӯхтоҷ нею...

— Иван, салом!— Овози баланди Ҳоли ворухӣ, ки ногоҳ пайдо шуда монд, ҳардуро як қад парронд.— Ман гапҳоятро шунидам. Тоқат карда натавонистам додарҷон. Аверченко дуруст мегуфт, ки сухани каси дигтарро мегӯй. Ту ба ман гӯй, барои ошноиҷо ҳамқадаҳӣ аз Пысин нағзтарашро наёфтӣ? Ба одам қаҳат-ку наزادааст. Дириӯз ҳардурат аз майкада мебаромадӣ. Ту мекалавидию вай аз бағалат гирифта мебурд. Динашаб вай аз хонаат баромада мерафт. Охир ин саги сакалту чӣ хел ба минчики ту даромада гирифт? Ба ту чӣ метӯяду аз ту чӣ меҳоҳад? Вай шайтони дупо васваса мекардагисту ту бошӣ, шиликқи фаромада ба доираю дунбаки вай шоҳпартофта истодай.

— Аҷаб ҳунаре ёфтӣ ту, нарғӯл!— ангишткан беодобона ришханду туф кард.— Аз паси мардум мегардӣ, ки ба кучо мераваду бо кӣ мегардад.

— Астағфирулло!— беихтиёր гуфт Ҳол, ки раъшай пайкарашро базӯр нигоҳ медошт.— Гапчинию гапкашонӣ, Иван, бо Петухов аз Шӯроб умрбод рафт. Эҳтимол ба ту гуфтагистанд. Бист тобғӯлаи миёнбандро ба дунбаки вай ман зада будам, ки дигар Шӯробро орзу нақунад. Фаҳмидӣ?

— Зада пеш кардӣ, ки ҷои вайро гириф!

— Суханони аблаконаро мегӯй, Иван Матвеевич.— Аверченко ҳам аз ғазаб ларзид.— Ман ба гӯши худ бовар намекунам.

— Бовар кун, додарҷон,— гуфт Ҳол ба ў.— Қӯзпушти ҳаромӣ даҷҷол аст. Ҳари даҷҷолро медонӣ? Агар вай ҳозир ба дастам меафтид, зада туппа барин мепазондам.

Ба ман нигар, Аверченко ғайри некій ба ту чи кард? Шаб хобаш нею рұз тобаш. Барои ману ту چонашро дареф надошта давуғеч мекунад. Ту бошы, ба иғвои Пысин барин муттаҳам гүш дода, талху пичинг мекунй.

Аверченко аз гүфтөри Хол дар хичолат монда, ба забой даромадан рафту ангишткан нохақ нештарзаниро давом медод.

— Рав аз бечорагиат намон,— фармуд ү ба Хол.— Ман туро ба даллолій даъват накардаам. Насиҳататро ба қишлоқиҳои худат гүй, ки 'монанди рамаи гүсфанд ба кучо ҳай кунӣ, рафтан мегиранд.

— Номаъқул кардай! — Аверченко бозгашт аз забой зада берун омад ва ангиштҳои зери по аз қафои ү ба роҳрав рехт.— Акнун хубтар фаҳмидам, ки ту сухани Пысинро мегўй. Пысинҳо буданд, ки русро ба тоҷику тоҷикро ба тотор тезу нифоқ пайдо мекарданд. Обролай мекарданду моҳиро мегирифтанд. Мо аз Шуроб Александрову ҳамкоронашро, ҳама муттағиқ шуда, аз як гиребон сар бароварда, зада пеш кардем. Дуруст мегўяд Хол, тасдиқ намуд Аверченко.— Пысинро ҳам, ҳар касро ҳам, ки сухани ӯро гүяду гүftai вайро бачо оварад, зада пеш мекунем. Каний, марҳамат карда зорнўлро ба ман дех.

Аверченко аз дасти ангишткан зорнўлро рабуд. Мушти гиреҳшудаи Холи ворухӣ аз нав қушода гардид. Ү аз зарбае, ки Аверченко зад, хушнуд шуд ва худро ба даст гирифт. Лекин ба ҳоли ангишткани нафасе хомӯш мондаву ба ҳаёлафтода раҳмаш омад ва даст ба китфи вай гузошт.

— Иван Матвеевич, аз ин роҳи хато гард, додарчон,— насиҳатгариро пеша намуд Хол.— Қаҳрат наояд. Дар болои ҷаҳл гапҳои насту баланд мешавад. Бо Пысими муттаҳам ошной накун. Ба васвасаи вай гүш наадех. Пысин ба ту чи мегўяд?

— Ман бача нестам, ки гапи дигаронро гүям. Чӣ гүфтани чи карданамро медонам,— маншагар гүфт.

— Аз ин мебарояд, ки гапҳои худатро мегўй?

— Ҳа.

— Дурӯғ. Қўзпушти ҳаромӣ бағалатро бо чормағзи пуч пур кардагӣ барин. Қулоҳатро гирифта монда, андеша кун, ки ба гапи кӣ медарой.

— Насиҳататро, боз мегўям, ки ба худату қишлоқиҳоят кун.

— Пушаймон мешавию суд намекунад.— Холи вору-

жӣ, ки дар гузашта дар ин гуна мавридҳо аз муноқиша ва манша муштзаниро афзал медонист, ҳайратангезона батамкиниву вазнинӣ мекард.— Ману ту охири...

— Бас кун. Зафти ман майдагапиро намебардорад.

— Мон, равад!— фармуд аз дохили лава Аверченко, ки то ин дам аз ҳаяҷон фориг шуда кор карда наметавонист.

— Нагӯӣ ҳам, меравам,— ба роҳ даромад ангишткани талхзабон.

— Бедарак, додарҷон.

— Медонам, ки чӣ мекунам,— ангишткан рафт ва ҷун шарфай пояш дигар шунида нашуд. Аверченко берун омад.

— Хол, як дам ист,— ў Холро боздошт.

— Наход гунаҳгори ин кӯрнамакӣ, дӯғу дағалиҳои ў ва дигарон Пысини аъҷуба бошад? Намедонам, ту таҳмин мекунӣ ё не. Баъзеҳо ба ману ту аз чӣ сабаб бошад, бо шубҳа нигоҳ мекунанд. Занам хабар овард, ки гӯё мо ангиштро толону тороч карда, пинҳонӣ ба ҳар тараф фиристодаю фурӯҳта истода бошем.

— Айби Пысину ҳалос,— қатъӣ ҷавоб дод Хол ҳарҷанд, ки ҳудаш ҳанӯз иштибоҳ дошт.— Боз ту ўро ба кор қабул карданӣ будӣ. Мегуфтӣ, ки ба вай ҳисобу китобро месупорӣ. Ту агар ба гали ман дарой, ба ревком як шукқа ҳат навишта мефиристонӣ, ки ин кӯзпуштро як аз гудоз гузаронида бинанд. Чашмашро тарсонида монанд, бад намешавад. Чӣ гуфтӣ?

— Мебинем,— беихтиёrona ҷавоб дод Аверченко.

— Чиро мебинӣ, ҳамон қадар дидагиву ин қадар шунидагиҳоямон бас нест?

— Дуруст мегӯй. Лекин барои ин далелу исбот даркор,— гуфт Аверченко.

— Ту хубтар медонӣ,— пушти сар хорид ноҳоҳамона Хол.— Лекин дили ман гувоҳӣ медиҳад, ки Пысин аз алами бекориву ғами аз даст рафтани амал фитнагарӣ мекунад. Ҳам ҳудаш қаҷу ҳам дилаш.

— Хайр ту кай ба контора меравӣ?

— Баъди ягон ним соат. Имрӯз маззаи кор нашуд. Бисъёр ҳалал мерасонанд. Медонӣ, рӯзи гузашта аз парерӯз дила ҳеле кам ангишт кандаем. Аз Шӯроб одам рафта истодааст, ки намеояд. Наход ба ҳамин ҳам Пысин гунаҳгор бошад?

— Намедонам,— ҷавоб дод Хол.— Пеш реги биёбон барин аз қишлоқҳо одам ба Шӯроб мерехту ҳозир бо-

шад, секин-секин ба қишлоқдо рафта истодаанд. Як ба гирду атроф баромада мазмун гирифта омаданамон лозим будагист.

— Ын маслиҳати хуб,— маъқул ёфт машварати Холро Аверченко.—Лекин ҳеч кас ин корро аз худат хубтар бачо оварда наметавонад. Ҳеч набошад, ба Чоркүх ва ба қишлоқи худат Ворух як-ду рӯз мерафтӣ. Ақаллан сӣ-чил тани ангиштканҳои рафтаро боз мегардонӣ. Қоматамон андак рост мешуд. Охир роҳи оҳан ду пои моро ба як мӯза чо карда ҳадаҳа мегӯяду мо бошем, назар ба порсола камтар ангишт медиҳем.

Бо ҳамин онҳо ба ду тараф рафтанд. Аверченко боз ба забой даромад, то қусури вақти ба маншаю танаффусҳои ноҳоҳам рафтаро барорад. У баъди кор рост ба идора омада дар дами дар зани Пысинро дид. У сару тани нав пӯшида, сурхиву сафедӣ молида буд. Аверченко дар он ҷо Эсанпаю Акбарро дидо бо ишора бифармуд, ки занро ба наздаш нагузоранд. Лекин аз паси дар ғулғулаи зан баланд шуд.

— Аз гиребони ҳардуят мегираму каллачаи инро ба каллаи ту зада майнаи ҳардуятро пош-пош мекунам. Ман аз пагоҳӣ боз интизорӣ мекашам. Аз сари роҳ турез.

Гурс-гурси погузории ў фаршро ба ларза овард. Дар бо шиддати калон кушода гардид. Зани бузургчуссае якпахлӯ шуда даромад. Аз далҳез Эсанпаю Акбар очизу дармонда узроҳона ба Аверченко менигаристанд. Зан гирифт карда ба онҳо нигариста дарро пӯшиду зуд бо табассуму тамаллук ба Аверченко бори дигар таъзим кард.

— Диded, ҷаноб, афв қунед, рафиқ Аверченко,—бо тааҷҷуб бонг бардошт зан.—Қирғизи чиркину қишлоқибачаи фисин пеши роҳамро гирифтаанд, ки намедароӣ. Аз қудратат гардам, парвардигор! Ҳайр, ҳамаи ин хости худо. Шумо боре саломат ҳастед? Ҷаноби Александров агарчанде ки одами бадфеъл менамуд, дар сӯҳбати хос маҳфилоро буд. Лекин аз занаш мурданвор метарсид. Ақаллан нишин ҳам намегӯед. Ҳеч набошад, бодпарворо мекушодед. Ҳона ниҳоят дам. Ҳаво кӯҳнаю бӯи мағор меояд. Акнун ҷаноби рафиқ Аверченко ба ислику чиркинҳои даргоҳатон фармоед, санг қашонанд, як идораи ба назар намоёнакак созонед. Ҳа, гуфтанӣ будам, ки шумо монанди Александров аз зани худ наметарсидағистед. Охир мард бояд мардона рафтор ку-

над. Ҳамин аѣчубай ман, ки як мушт ба сараш занам, пачақ мешавад, чашми маро ки хато кард, юрмонвор чолокона худро ба хонаи занони бешавҳар, ё шавҳардори дилбар мезанад. Бехуда ҳам намегуфтаанд, ки зани бегона марди девона. Ақаллан, ҳой шин ҳам намегӯед, chanobi Aверченко. Ҳол он ки ба худо шукр дар Шўроб аз ман хушрӯю дилфирибтар зан набудагист...

Зан меҳост стулеро аз назди стол дурттар қашидаву зер карда қувваи борбардориашро фаҳмида нишинад, кадом як ангишткан дарро кушод. Зан тозон рафту пеши роҳи ўро гирифт. Ба «якто гапам ҳаст, ҳозир мебароями» ўнигоҳ накарда, ҳам бо дастони ҳузарб ва ҳам бо сандуки дили баланд ўро тела-тела карда, берун бароварда дарро баст. Гўё ҳеч воқеае нашуда бoshад, омада нишаст ва аз ҳарду тарафи стул гирифта, пештар лағжонд. Остин боло карда, дастҳои сафеди фафоро болои стол гузошта, нигоҳи бешармонае ба Аверченко кард.

— Ин одамони аз одобу одамгарӣ бехабар намемонанд, ки кас ба шумо рози дил гўяд,—боз як нози хунук кард зан.—Хайр охир ягон фурсати мувофиқ ёфта гапзанон мекардагистем, chanobi рафиқ Aверченко. Ҳа, барои ишқбозию шўҳӣ ягон хафт-ҳашт соламон мондагист. Фурсат ғанимат. Ман мебинам, ки шумо монда шуда омадаед. Эҳтимол, дар ҳамин ҷо истироҳат карданӣ ҳастед. Бинобар ин, гапҳои маҳсуси байни ҳардуямонро ба вакти дигар мегузорам ва арзи бечорагӣ мекунам.

— Ана аз худи ҳамин ҷо гап сар кардан даркор буд,— маслиҳат дод Aверченко.—Дар берун дидед, чӣ қадар одамон навбат мепоянд?

— Пинакатонро вайрон накунед, chanob,—даст афшонда лаб бурма кард зан.—Мудир гуфтагӣ аз рӯи қоиди қонун ба ҳайбату сиёsat мешавад. Набошад, ин ислику чиркинҳоятон аз ҷон сер мекунанд. Монед шинанд, интизор шаванд. Донанд, ки байни мудиру ангишткан фарқ ҳаст.

— Шумо боз ба тарафҳои дигар рафта мондед. Арзи бечорагӣ дорам гуфтед,—сухани пай ҳам рехтаистодаи ўро боздошт Aверченко.

— Хайр, майлаш, ба арз мегузарам. Ману шумо-ку аз Шўроб кўчида намеравем, chanob. Ҷои хилвату вакти сўҳбат гуфтагӣ гап ҳаст,— зан мулоимхунукона ҳандид.— Ман аз кори шавҳарам сухан гуфтани будам. Бе-

ара охир қоматашро дар ҳамин чо ҳаму қувваташро
дар ҳамин чо кам кард. Аз шумо пӯшида нест.

— Ҳамин тавр,—тасдиқ намуд бо ситета Аверчен-
ко.—Барои азоби ангишткану роҳати Александров ҷо-
шашро дареф надошт.

— Шумо нафақат ба кору бор, балки ба гуфттор
ам хунарманд барин, ҷаноби Аверченко. Бигузор гуф-
таи шумо бошад. Аммо вай, охир ҳарчи бошад ҳам,
заржданин аст ва бояд зиндагӣ кунад. Барои зиндагӣ
кор лозим аст. Ҳарчи доштем, тамом шуд.

— Ман Пысириро ба кор қабул карданӣ будам. Аммо
вай ризки худро олондани барин. Ба ин чо омада сад
қасам меҳӯрад, ки аз таҳти дил кор карда, аз гуноҳаш
пок мешавад. Лекин аз рӯ шонаву аз таг фона — ба
кӯча бâромада мардумро гумроҳ мекунад.

— Не, ҷаноби Александров, афв менамоед, рафиқ
Аверченко. Шавҳарамро аз ҳама қас хубтар ман медо-
нам. Ў ба ҳеч яке аз шумо, қасам ба Исой руҳулло,
арзан барин бадиро раво надорад.

— Худи шумо ҷаро кор намекунед?— Аверченко гӯё
барои ў ҷои кор мецуст, ки фурсате ба ҳаёл афтод,—
медонед, ба кучо? Ба ҷароғона шуморо ба кор мемон-
дем.

— Не-не-не! Аз сад маҳаллааш безорам!—Аз ҷой
барҳост зан.—Аҷаб гапҳоро мегӯед. Ман тоби шунида-
ни дӯғи дағалонро надорам. Ба шавҳарам кор дихед.
Ба камаш ҳам қаноат мекунем. Шавҳари ман ҳарчи
бошад, ба кор ҳақ дорад. Вай охир ҳоҷаин ҳам набуду
контр ҳам нест.

— Мебинем,—суханро кӯтоҳу аз ў ҳалос гардиданӣ
уд Аверченко.

— Чиро мебинед? Ваъдаи ба коргирии шавҳарамро
надиҳед намеравам,—тобе ҳӯрда ишва карданӣ шуд
 зан.—Ҷаноби мудир, одам ин қадар дилсаҳту бераҳм
намешавад. Вайро ба кор гирифта банд карда монед,
тар вақт ки ҳоҳед, ман ба хизмат тайёр.

— Аверченко аз фаччӣ ва беҳаёни зани сабукпо ба ҷон
мада меҳост, ки ҳезаду дарро кушояд ва нигаронҳоро ба
бинет даъват намояд, пешопеш Эсанпай ва аз қафо-
ш ду нафари дигар дарро калон кушода бе иҷозатпур-
даромаданд.

— Кори ман зарур асту ин малика ба ин наздикиҳо
афташ намеравад,—ишора ба ҷониби зан кард Эсан-
пай, ки ҳоло сардори корвони ангишткашони кон таъин

шуда буд ва биступанч аробаву фургон, сй сар аспу даҳ, сар уштур бо лашу луш ва ҷабдуқҳояшон дар ихтиёри ў буданд.—Беда тамом шудаасту ҷав кам мондааст. Ана худи саису сорбон гӯшашонро гирифта дод гуфта омадаанд.

— Ана одобу мана одоб!—лабони чун лабҳои уштур оvezонро қаҷ намуда, зан ба Эсанпай бад-бад нигоҳ кард.— Ба ин саҳроиҳо одобро кӣ таълим диҳад! Хайр ман рафтам, ҷаноби рафиқи мудир. Пас биёд, ба кор қабул мекунед?

— Ман ваъда надодаам. Мебинем гуфтам. Маънни ин бо дигарон маслиҳат кардан аст,— ҷавоб дод Аверченко.

— Ғалатӣ! Охир мудир бо кӣ маслиҳат мекардааст? Аз мудир қалонтар дар ин ҷо боз қист? Шутури кулаганг—Холи ворухӣ ё ин кӯсай қинҷирчаашм Эсанпай?—навмедона даст афшонд зан.—Дар ин ҷо набошад, аз ҷои дигар аз шумо одами қалонтарро мейбам. Уезд ҳаст, вилоят ҳаст. Ин ҷо шаҳри ҳал-ҳала-мӣ? Хуш монед,— ў бори дигар ба ростистводагон тег қашида нигариста, гум-гум по кӯфтаву сандуқи дил ларзонда баромада рафт.

БОБИ VIII

ҲУШЬЕРИ

Ҳамин тавр Холи ворухӣ аз Ҳучанд бӯғчай қалони даромади гӯштингириро бардошта ба вагоне савор шуд, ки Арслоналиро дид. Мусоғирони аз ин истгоҳ баромада пешдастӣ намуда, ҷойхоро банд карда буданд. Бинобар ин, Хол ба пешгоҳи вагон рафта, ба паҳлӯи қорӣ нишаст.

Кории аз ҳавобаландиву ҳудписандӣ танбеҳгирифта барои мусоғири пайкарбузург зуд ҷой васеъ намуд. Ў бошад, «саломат бошед»—гӯён, бӯғчаеро, ки дар он савовор, мӯзаҳо, ҷома ва ҳариди аз Ҳучанд кардашударо ҷечонида баста буд, бе ҳеч душворӣ ба рафи зери шифт гузошт. Баъд ба ин сӯ-он сӯ нигариста, барои ҳариди аз ҳама арzon, лекин аз ҳама ҳам пурбаҳо—расм, ҷои дилпуршаванда пайдо намуда нишаст.

— Ана ҳамин тавр,— мад қашид қорӣ, ба ҳозирон кадом як нақли ҳудро давом дода:— Азизӯ авлиёҳо аз

ноосудаги ману шумо ба ташвиш монда, ба хоб мэдэромадаанд. Пешояндро хабар медодаанд. Ҳамон шаб Баҳоваддини балогардонро дар хоб диданд. «Фарзандам, гам нахӯр,—гуфтаанд,—анқариб аст, ки Туркистан мусулмононобод шавад»...

Корй ба рӯи ҳозирон нигариста таъсири суханро санҷидани шуд ва чун чашмаш ба Хол афтод, аз ҷиддӣ шудани қиёфаи ў ба ҳарос афтод магар, ки лаб фурӯ баст.

— Рост мегӯед, қорй, оҳ қашид пирамарди морукрӯву лоғарандом, ки гӯлона аз гуфтаҳои қорй мутаассир шуда қариб буд оби дида кунад.—Дар Самарқанд ман ҳам ба гӯши худ шунидам, ки пирам, Шоҳи зинда ба хоби як кас (албатта, аз одамони пок будагистанд) даромада, гуфтаанд, ки ин ғулғулаҳо ҳама басандад шуда, замона нағз шуда меравад.

Фурсате ҳама ҳомуш шудаанд ва аз купеи ҳамсоя овози ҳузниагези зане ба гӯш расид:

— Пурсидад чӣ мекунед, гардам? Ба ҳавлии дуҳтарам рафта истодаам. Ҳабар омад, ки шавҳараш катӣ муроҷош хуб не. Домоди ионисофам дasti зананда дорад. Ҳамни ҳабарро шунидаму шиштагӣ будам, ҳестаму ба сад азоб ду руз авора шуда ба вагон чипта ҳаридам. Ана акниу наберачаро ба пеш андохта рафта истодаам.

— Осояд, боди очаю наосояд — доғи оча гуфтаанд,— овози ҳамдарданаи зани дигар шунида шуд.—Худо гӯед, ки дуҳтар ба дasti шавҳари занзанак нафарояд. Он ҳел мардҳо алами Исоро аз Мусо гирифта, аз кӯча хафа шуда биёнид ҳам, занро зада сабук мешаванд. Нагзаш домодро дониста, дуҳтар додан будааст.

— Домод аз Кӯқанд, гардам,—ҳасрат кард зани аввали.—На ман медонистам, ки вай киу на дадои бачаҳо. Домодро як маҳаллагиамон ёфта буд. Ҳонааш сӯзад, таъриф карда ба осмони ҳафтум бардошт. Тақдираш будааст, розӣ шудем. Андозу бардор қулӯла карду гирифту рафт. Ана акнун мурдаи таърифӣ тобутро олонда истодааст. Дуҳтаракам, гӯр қисмати пешониаш нашавад, ҳезуми тар барин сӯхту қумрон шуд. Боз ба болои алла залла, мегӯянд, қайнош ҳам як баду балои худо намуд кардагӣ. Ба бачаякам рӯз нишон намедодааст.

— Ба гап овора шудему чой аз ёдамон баромад,— як ўзбеки қулатариши миёнсол, ки аз нафаҳмидани суханони тоҷикон дилтанг шуда буд, ҳомӯшии куперо бартараф намуд.— Лекин, бародарҳо, чои ман қалбакӣ.

Мавиззирбон ҳам чои акоиб мешудаасту мо бошем, пӯстлохи ҳамаи санҷиди атрофро қанда ҷӯшонда ҳӯрдем. Дар тарафҳои шумо чӣ хел, намедонам. Мо ўзбакҳо мардуми аз ҳад зиёд ҷойхӯр. Ҳайтовур* аз қафои атола ҳам як ҷойник ҷойро ҳолӣ мекунем. Лекин як ҳамсоямон талаи вақт пӯстлохи бодомро дам карда задааст. Ранги вай ҷои кабуд барин бошад ҳам, мазааш ба ман маъқул нашуд.

— Ҳурӯс дар ҳама ҷо як хел ҷеф мезанад.—Дар зери муйлаб ҳандид морукрӯ.—Пудинаҷои ҳам ҷои хуб мешудааст. Мегӯянд, ки вай ҳатто дору. Рангаш ҳамайнан ҷои кабуд барин.

Ўзбек аз як кисай ҳамъён ҷойдонро берун оварда, се-чор дона мавизи дар дег зирбонда ба дараҷаи сӯхтан овардашударо нишон дод ва ду донаи онро кафмолкунон ба ҷойник андохтани шуд. Корӣ дасти ўро гирифт.

— Сабр кунед, амак,—гуфт ў ва ҷомадони майдан нимдоштро аз қафои пойҳояш гирифта ба рӯи зону монда, боз намуд.—Мардуми Бухоро, шукири худо, пӯстлоху мавиззирбонатонро то алҳол надидааст,—ӯ як кулӯла ҷои «шертамға»-и кабудро, ки дар вақтҳои осоишта ҳам бӯкорагонро он қадар дастрас набуд ва як қуттӣ папиросро берун овард. Миёнбанди кулӯлаи ҷойро бовиқорона қанда кушод, аввал ба каф ва баъд сарпӯши ҷойникро кушоёнда ба он реҳт.—Ба юмну баракати ҷаноби олий, ки худованди акбар ба Бухоро нури ҳудро реҳтааст. Ҳама ҷиз мисли пештара пурраю фаровон. Биҳиши рӯи замин.

Корӣ донаи папиросро намоишкорона ба нӯл гузошт. Гӯғирдро ҳам, ки дар он вақт ҷояшро сангӯ оҳани чаҳмок гирифта буданд, гиронида, қашид ва дуди онро фурӯ набурда аз даҳон роға-роға бароварда, сулфа кард.

— Ман попирус намекашаму дар сафар, ки чилим бардошта гашта намешавад, ҳар замон-ҳар замон попирус мекашам. Аммо он ҷои чилимро асло намегирифтааст,— корӣ табассумкунон боз папиросро ба даҳон бурда овард.—То дар чилим об булуққасу дар сарҳона тамоқу часар-чусур накунад, хумор намешиканад. Ҳеч қадоми шумо намекашед? Ҳуб. Ман ба гирифтор шудан шудаму ҳалос шуда наметавонам,— корӣ боз нафасе

* Ҳайтовур — ҳамин таър.

лаб фурӯ баста, аз як тараф номаълумона ба ҳама на-
зар андохта баромад.

Иштиёқи нӯшиданчи ҷои кабуди баланд зимнан хушу
ёди ҳамаро бастай чойнак карда буд, ки аҳли купе ғайр
аз Ҳоли мо, ба мағзу маъни ҳарфи корӣ нарафта буд.

— Ман намедонистам, ки дар ин тарафҳо ин қадар
қиматию қаҳтӣ,—суханро идома дод қорӣ.—Аз Қи-
зилтеппа инчониб нони зағораро мебинам. Нони зағо-
раю ишкам ҷағора гуфтаанд. Зағорай зормонда мегӯянд,
ки шираи бадани одамро макида мегирад. Пӯсту усту-
хон карда мемонад, мегӯянд. Ҳудо гӯед, ки аҳвол ин
тавр мондан нағирад. Охир дар Бухорою қаламрави
вай ҳазор серию пурӣ, амонию арzonӣ бошад ҳам, ба
ҳоли мардуми ин тараф дили кас месӯзад. Ҳамсоя осу-
да шавад, ки осуда шавӣ. Ҳамаамон, алҳамдулиллоҳ,
мӯъмину мусулмон. Мардуми Туркистон ҳама фарзанди
як падару модар.

— Рост мегӯед, қорӣ,—оҳ қашид марди морукрӯ.—
Ҳамин тавр гуфтеду мондед...

Ҳоли ворухӣ ин дам суханҳои шаби гузашта аз за-
бони Пӯлод Қодиров ва Абдулло Раҳимбоев дар ҳонаи
Маҳками Муҳтор шунидаашро ба ёд меовард. Ҳамаи
ин кулак, савдогар, рӯҳониёни муттаҳам зуволай як
ҳамиранду сангӯ порсанг. Моро ҷашми дидан надоранд.
Дар ғафлат ёбанд, корд ба синаамон меҳаланд. Эргаш
қўрбошӣ кист? Қаллабури шӯрои исломиёни Кўқанду
тороҷгари дар Фарғона будаи амири Бухоро. Ҷадидоне,
ки дирӯз нест бод амир — гӯён гулӯ медарониданд,
имрӯз бўқаламунвор ранги дигарро гирифта, шаҳр ба
шаҳр гашта, мусулмононро дар ҳаққи амирашон дуо
мегӯёнанд. «Оё нашунид,—мепурсид Раҳимбоев аз
Содирхони ҳофиз,—имоми масҷиди ҷомеи Кўқанд баъ-
ди намози ҷумъа ба намозхонон фармудааст, ки дар
ҳаққи амир ҳам дуо кунанд».

«Ин қорӣ аз ҷумлаи ҳамон дуоғундорони амир ба-
рии,—аз дил мегузаронд Ҳол. Дилаш мегуфт, ки ҳезу
ҷомадонро аз дasti ў кашида гиру кушода бин, ки чиҳо
дорад. **Маҳками Муҳтор** мегуфт, ки дар бисъёр ҷойҳо
варақаҳои эидди шӯроии дар Бухоро чопшударо ёфта-
анд. Мумкин аст дар ин ҷомадон ҳам ҳамин хел вара-
қаҳо бошанду ин шайтони либоси қорӣ пӯшидагӣ барои
коштани тухми душманӣ рафта истода бошад. Аммо
ман, ки қўр ҳастам, ҳонда наметавонам. Ҳайр Ҳол, дар
ни хел мавридҳо хомӯшӣ бех. Фақат калла чунбонда

гапат маъкул гуфта ист-чӣ, ин шайтон боз чи хел нағмаю дутор сар мекунад».

Марди кулӯтириш чойро се-чор бор бод кашида, ҳайҳаю бай-байкунон пиёлаи аввалро худ нӯшид ва пиёлаи дуйӯмро тегпарто карда, ҳарчанд у баъди пирамарди дигар нишаста бошад ҳам, ба қорӣ дароз кард:

— Кани мулло, марҳамат кунед. Шуморо чои худатон кати зиёфат кунам.

— Мо чои кабудро кам менӯшем,—қорӣ пиёларо ноҳоҳамона гирифт.— Дасти шуморо намегардонам, чои кабудро барои меҳмонҳои аз ин ҷонибҳо мерафтагӣ гирифта мемонем. Пас, дар тарафҳои шумо чои фомил ҳам камъёб-мӣ?

— Ноёб гуфтан гиред,—ҷавоб дод аз ҷониби ҳама марди морукрӯ ва барои тасдиқи суханаш ба ўзбек нигаристу гуфт.—Дар Асакаи шумо ҳам чой ноёб будагист?

— Ҳайтовур, қариб ҳафт-ҳашт моҳ боз пӯстлоҳу мавизирбонхӯрӣ мекунем. Мазай ҷойҳои дигар аз даҳонамон рафтааст. Ҳайр, қиматию қаҳтиро аввал намебинем-ку. Гузашта мерафтагист охир. Ана одамони хукумат гуфта истодаанд, ки зиндагӣ чунон нағз мешавад, ки дар хоби шабатон ҳам надидаеду...

— Шутур ба чои қумалок ҷормағз мепартояду аз осмон ба чои барф—орд ва ба чои борон —асал меборад гӯед...—қорӣ ҳингир-ҳингир хандида сухани ўзбекро бурид.

— Як амонию осудагӣ шуда равад, олам гулистану об ба лаби чӯ баробар,—ўзбек аз талҳу пичнингҳои қорӣ бехабарона.— Мамлакат осоиштаю фуқаро саришта гуфтаанд.

— Зинда бошем, дида арз мекунем,—қорӣ бо писханди нопинҳон аз тирезаи чали вагон берун нигарист.

Оби нуқрафоми дарьёни Сир дар зери шуои офтоб медураҳшид. Деҳоти дар канори он воқеъшуда бо кулбаҳои майдай кулӯҳдевор, дарахтони гуногун, заминҳои тақсими парчаҳои майда-майда ба қафо тозон мерафтанд. Садои паровоз, ки ба сӯи баландӣ бори гаронро зӯр зада мекашид, ба гуш мерасид. Дам ба дам шамоли гарм дуди ангиштро ба вагон ронда медаровард.

— Шумо, амак, чаро ҳомӯш?—қорӣ ногаҳон ба Ҳол рӯй оварда пурсид:—Шумо кучой?

— Аз Исфара,—ҷавоб дод ў.

— Исфараатон дар кучо?

— Агар Конибодомро донед, мулло, андак аз вай болотар,— аз чониби Хол мазмун саволи қориро фахмида чавоб дод ўзбек.— Як чои сабзу хуррам.

— Дехқонӣ мекунед-мӣ, амак?— пурсид боз қорӣ аз Хол, дар сурате ки ба шарҳу баёни ўзбек эътиборе намедод.

— Ҳа,— чавоб дод ў ноҳоҳамона.

— Худатон замин доред?

— Чоръяккор будам. Акнун заминдор шудаам,— чавоб дод Хол, қасдан ба қитиқи қорӣ расида.— Як бойбобоямон думашро хода карда гурехту чуфти гов, боғу роғашро ҳисса карда ба чоръяккору қарориҳояш доғанд. Аз рӯи ҳукумат гардам.

— Дар тарафҳои шумо гири гурез дар авҷ,— ришҳанд кард қорӣ.— Дар тарафҳои мо ин гуна беинсофӣ нест. Худованди карим панҷ панҷаро баробар насоҳтааст. Аз азал ҳам ҳамин тавр буд, то абад ҳам мешавад.

— Эҳтимол гапатон дуруст бошад,— дар сар ҳаёли дигару дар забон гуфтори дигар чавоб гардонд Хол.— Лекин бойбобо гурехт. Замин бесоҳиб монд. Чӣ кунем? Гирифтем.

— Ман ба чои шумо мебудам, намегирифтам,— даст ба рӯи зонуи Хол ниҳод қорӣ.— Ҳакқи кас ҳазм намешавад, гуфтаанд.

— Охир ҳакқи худи мо ҳам ҳаст-ку. Коштаем, сабзондаем. Расондаем.

— Замин, об, чуфти гов азони шумо нест.

— Бе дехқон обу замин, чуфти говатон ҳосил намедиҳад-ку.

— Аммо худи дехқон бе онҳо ҳеч чиз ҳам рӯёнида наметавонад.

— Шумо чаро гапгузаронӣ карда рафтед?— ба миён даромад ўзбек, ки маънни муноқишаро намефаҳҳид.— Ана шумо ҳам аз ин чои талҳ як пиёла нӯши чон кунед. Чой не, мӯмъё.— Ў пиёлаи чойро ба Хол дароз кард. Бӯи форами чои сабз ба бинии Хол расиду ў пиёларо гирифт.

— Ман ҳам аз шумо як гапро пурсам айб намекунед, мулло?— пурсид Хол.

— Марҳамат, пурсед.

— Шумо гуфтед, ки дар Бухоро худо нурашро рехтагӣ. Амонию арzonӣ. Ҳамин тавр не? Ҳа, бале! Акнун нафсуламри гапро гӯед, ки ҳамаи мардуми қаламрави

он чо серу пур-мӣ, ё пештара бойҳои худамон барин, баъзеҳо-мӣ? Сонӣ ҳамин чою папиросро дар Бухоро тайёр мекунанд, ё аз ҷойҳои дигар мебиёранд? Ҳамон хел як биҳишти рӯи заминро монда ба ин тарафҳои нотинҷ ҷаро сафар кардед?

— Э, барака ёбед, дехқон ака, барака ёбед!— оғарингӯй кард корӣ ва ба саволи аввал ҷавоб надода гуфт:— Фарз кардему дар Бухоро тайёр накунанд ҳам ба худо шукр, пуламон ки ҳаст, меҳарем. «Рӯзгор ойинаро мӯҳточи хокистар кунад»—гуфтаанд. Медонед, маъни ин чист?

— Аввалашро ҳам шунида будам, — ҷавоб дод Хол.—Ба хаёлам «Рӯ ба Ҳинд овардани соҳибдилон аз баҳри чист?»— буд. Ҳамин тавр не, мулло?

— Э, боракалло!— оғарин хонд корӣ.—Шумо одами ғалатӣ менамоед, дехқон ака. Агар маъни ин гапро фахмида бошед, медонед. Яъне бениёз ҳам мӯҳточу ниёзманд ҳам мӯҳтоҷ мешавад. Зарур бошад, раво бошад, гӯянд. Зарур, ки шуд, ба сафар баромадам. Як тағои ман қӯқандӣ шудагӣ. Ба писараш зан гирифта мединад. Ба тӯй меравам.

Ин вакт лулибачаи гамбусквор сиёҳ, ки дар тан фаяқт эзор дошт, даст афшондаю по кӯфта ғазал хонда ба вагон даромад. Дар роҳрав истода бо ҷашмони шаҳлои шӯълабор ва шӯҳ одамонро аз назар гузаронд. Чун ҷашмаш ба қории сарулибосаш аз ҳама ободтар афтод, даст ба сӯи ӯ дароз кард.

— Аз ҷонатон гардам, амакҷон, даҳ сӯм дихед. Ман бо ишкамам рақс карда медиҳам. Биёed, амакҷон, даҳ сӯмакак...

— Ту, қаллоб, моро фирефтани. Магар бо ишкам рақс карда мешавад?— даст афшонд қорӣ.

— Ба худо, ки дурӯf намегӯям. Даҳ сӯм дихед. Мебинеду худатон баллӣ мегӯед,—исрор менамуд лулизода.—Биёed, аз саратон гардам. Ӯмратон дароз шавад. Даҳ сӯм дихед, амакҷон.

Хол дид, ки қорӣ нияти кисаковӣ надорад, як даҳ-сӯмии сиккай Тошкандро, ки курбаш хеле паст буд, бароварда ба лулибача дод.

— Ана бигиру рав. Рақси ишкамат ҳам даркор нест,—фармуд ӯ.

Лулибача пулро аз киса баровардан замон зада гирифт. Ба пасу пешаш нигариста, таҳ намуда, ба ни-

фаи эзораш тиққонд. Лекин нарафта ба қорй боз час-
пиди гирифт:

— Амакчон, шумо ҳам дихед. Хайр, акнун даҳ сүм
чею панц сүм бошад ҳам, майлаш. Худо давлати шумо-
ро аз ин ҳам зиёд кунад. Биёед, амакчон.

Азбаски чашми ҳама ба қорй дўхта шуд, вай ночор
қапчуқро берун оварда, аз байни пулҳои коғазии сик-
каи Тошканд, Сибиру Бухоро як панчсўмиро қашида ба
лўлибача дод ва «канӣ, акнун рақси ишкаматро нишон
дех-чӣ»—гуфт.

Лўй ин пулро ҳам чолокона гирифт. Пойҳояшро
васеъ гузошта, ду дастро нақорачӯбу шикамро ба пеш
дамондаву ба дарун қашида нақора ва садои онро гу-
ногун намуда, дар айни замон тарарав-тарарав—гўён
овозашро бо он чўр карда чунон нақоразанӣ ва чунон
ракс кард, ки мусофири аз ҷой барҳоста, давра ги-
рифта, рӯдакан шуда хандиданд. Лўлибача ба ишкам
ракс накарда бошад ҳам, ҳамаро хурсанд намуда рафту
дар купе аз ҳаёти оворагарданаи лўлиён, саҳтии зинда-
ғонии онон сухан сар шуд. Як мусофири паҳлӯнишини
вагон аз дуздии лўлиён гап кушод.

— Як лўлии аспидуздро даст гирифта ба пеши қозӣ
овардаанд, ҳикоя кард ў.— Вай ба қозихона даромадан
замон фифон бардошта, зор-зор гиръя кардааст.

— Ўро барои чӣ ин ҷо овардед?— гўшҳояшро ба
даст пушида гуфтааст қозӣ.

— Асп дуздида ба даст фаромадааст,— ҷавоб до-
даанд одамони қозӣ.

— Дурӯғ-дурӯғ, таксир,— лўйи худашро ба пеши пои
қозӣ партофта фарьёд бардоштааст.— Дурӯғ мегўянд.
Ман мерафтам. Сари роҳро гирифта, як асп хоб карда
буд, таксир. Аз қафояш гузарам гўям, бандоҳоҳ лагад
назанад гуфта тарсидам. Аз тарафи сараш гузарам
гўям, аз газиданаш хавф бурдам. Охир аз рӯятон гар-
дам, эшони қозӣ, худатон ба ҷои ман мебудед, чӣ кор
мекардед? Албатта, аз болояш хез карда мегузаштед.
Ҳамту не? Аз болояш хез карда мегузаштам, ки зор-
монда рамида аз ҷояш хесту мани бечораро гирифта
турехт. Аз тарси ҷон, таксир, ба гарданаш часпида ги-
рифтам, ки наафтам. Як вакт ба ақиб нигоҳ карда би-
нам, ки аспакиҳо тохта меоянд. Хурсанд шудам. Гумон
кардам, ки аспро дошта мани бечораро ҳалос мекунанд,
таксир. Аммо инҳо бошанд, маро қашон-қашон ин ҷо
оварданд.

— Ин мардуми мотгар, бало!—гуфт касе хандакуон.—Мўлтонй ачаб баҳона ёфтааст.

— Хайр, қозӣ чӣ гуфтаасту чӣ кор кардааст?—пурсид каси дигар.

— Чӣ кор мекард? Ба ҳабс фиристодааст.

— Бейнсоф будааст,—хукм кард он кас, ки тақдири лӯлии аспидуздро то охириш фаҳмида гирифтани буд.—Ман ба ҷои вай мебудам, ба ҳамин баҳонаю гапи ёфтагият қанд зан, мегуфтаму сар медодам. Бехуда намегуфтаанд, ки қозӣ додрас намешаваду нокас—кас.

— Айби ҳуди лӯйӣ,—гуфт каси дигар.—Имою ишора карда як почай эзорашро ба қозӣ медиҳам мегуфт, дами табарро пахта мегирифту ҷон ба саломат мебурд.

— Аз масхараю мазамати қозӣ, ки вай шариатпаноҳ аст, шарм намекунанд,—димоғсӯҳта фур-фур кард корӣ.—Дар Бухоро мебуд, барои ин ҳакорат ў ба тахтапушт ягон бист дарра меҳӯрд.

— Нафсуламри гапро гӯям, аз он ҳел биҳишт, ки барои як ҳазл ба тахтапуштат бист дарра мезананд, ҳазор бор безорам,—даст афшонд Ҳол ва ба қади ҳудномуносиб будани нишастигоҳро аз хотир бароварда, росттар нишастанӣ хоста пушти сарро ба тахтай қабати дӯйӯм ҳеле саҳт зада гирифт, ки дилаш гум зада пеши ҷашмаш фурсате сиёҳ шуд.

— Ақай деҳқон, қаҳратон набиёяд,—гила кард корӣ, ки зимнан аз озор дидани Ҳол хурсанд шуда буд,—беодобӣ ҳуб нест.

Қории навакак гиребонашро аз дasti Арслоналий базур ҳалос намудагӣ аз ранги дигар гирифта истодани вазъият пай бурда, суханро ба сари обу ҳаво овард. Ӯзбек аз коммунае, ки деҳқонони бе обу замин ташкил кардаанд, ҳикояни дуру дарозе гуфт, ки то ба истгоҳи Конибодом расид. Ҳол поезд истодан ҳамон бӯғчаашро гирифта, бо ҳамнишинон хушбошед карда берун баромад. Ба истгоҳи Конибодом ҳам ба нияти ҳаридани мева мусофирони бисъёре, ки аксарапон русҳои аз хушсоливу беҳосилӣ, аз тоҳтутоҳҳои душманони дохилию ҳориҷӣ ба ҷон омада, рӯ ба Туркистон ниҳода буданд, занон, пиронсолон, бачаҳо, ба монанди об аз шаршара аз дари вагонҳо рехта мефаромаданд ва зуд паҳн мешуданд. Ҳол бошад, ба ин сӯву он сӯ тоҳта ба қавли ҳудаш як одами ҳукуматро ёфт. Гапро фаҳмонду бовар қунонд ва қориро аз вагон фароваронд. Дар ин вақт

овози шиносе ки ба гӯшаш мерасид, ўро боздошт. Нигоҳ карда Дашаро дид, ки Чамила дар як дасташ ва дasti дигар аз бағали аскаре гузаронида, хурсанду хандон ўро чег мезад.—«Воаҷабо, ин аскар кист?»—ба худ савол медод Ҳол.

— Ҳол амаки азиз, магар Пётрро нашинохтед? Пётр омад — хитоб намуд Даша.

— Э, ассалом, додарчон, зиёрат қабул! Саломат омадӣ?—Ҳол Пётрро ба бағали худ, ки ҳамай ёру дӯстонаш дар он меғунциданд, гирифта, фишурданӣ буд, Даша фаръёд бардошт.

— Ҳол-амак, шумо ўро нафишоред. Ба фишори шумо ярадор он тараф истад, каси саломат тоб намеоварад. Ӯ маҷrӯҳ аст.

— Ягон ҷояш латтапеч набошад, налангад, аз кучо донӣ, ки вай ярадор?— маъзаратҳоҳӣ намуд Ҳол ва Пётрро аз бағал сар дода, оҳиста ба гӯши ў гуфт:— Шумо ягон ҷои сояю салқинтар ёфта як дамакак шинед. Ман аз афти кор берунаш шайху дарунаш шайтон, як контрро қапидам. Ҳамонро бурда супурда хотирчамъ шуда меояму сонӣ ҳамроҳ меравем. Ин бӯғчаро гиретон.—Ҳол бӯғчаро ба замин ниҳод ва аз дунболи қории қуткандаву марди ҳарбӣ рафта, баъди хеле фурсат бозгашт кард.

— Аз валий шуданам худам бехабар будаам, Дашарон,— хандид ў.—Гумонам дуруст баромад. Контр аз тарафҳои худамону лекин саги амири Бухоро будааст, ки боб карда қапондам. Рафтем, воқеаро аз як сар ба шумо гуфта медиҳам, ки худатон қоил мешавед. Ман ягон улов ёбам?

— Як фургони Шӯробравро ёфта мондаем,—бо даст ишора кард Даша, аз дasti Чамила фатиламӯю дӯстӣ гирифта ба роҳ даромада.

Онҳо ба фургон савор ва сӯи Шӯроб раҳсипор шуданд. Пётр ва Даша ба якдигар пай ҳам саволҳо медоданд ва Чамила дар рӯн зонуи Ҳол нишаста бурутҳои ўро мекашид. Майнавор русиву тоҷикӣ омехта сухан мегуфт.

— Оббо, гӯр ҳуши ман нашавад!— иногоҳ пушаймон шуд Ҳол.— Як қайнии Эсанпаямон ҳам Пётр барин аз аскарӣ меомад. Даар вагони мо буд. Саргардони бухорӣ шуда вайро аз ёд баровардаам. Бечора ягон улов ёфт-мӣ гӯед-а? Як бачаи хушфेълу хушхӯ будааст. Но-

маш, чӣ мегуфт? Алиарслон, ё Арслоналӣ. Бародари занни...

— Арслоналӣ мегӯед, амак? Бародари занни Эсаннай? Истед, амак!—Даша бо як ҳаяҷон бӯғчай Холро беихтиёрон ба зери по ба аробаи аз гарди ангишт сипсёнҳ монда, аз ҷомаи фургонкаш кашид.—Истед, амак, аробаро боздоред.

БОБИ IX

ДАР ҚАБУЛИ СИПАҲСОЛОР

— Ассалом! Аз рӯят гардам, ҷӯраҷон. Ин ҷо биё. Аз маскарӣ омадӣ? Боз хубтар. Ту одами холис,—як марди миёнсоли аз сару либосаш дехқоннамо, вакте ки Арслоналӣ аз поезд фаромад, дартоз омада гарм воҳӯйрӣ намуда, дасташро сар надода, ба тарафе кашид.—Мо, ҷӯраҷон, даҳ ҳарбузаро ба миён монда ширинақбозӣ карда истодаем. Ба ман нигар, ҷаро гаранг шуда истодай? Гапи маро мефаҳмӣ ё туркӣ карда гӯям? Сан ӯзбек-мӣ тоҷик? Ҳаминро гӯй, намешавад?—Дехқон бо ӯзбекӣ, аз болою поён сар карда сухан ронда рафт.—Ҳарифи ман одами фирром,—хандида дигар як марди ҳамсоли худро нишон дод ширинақбоз.—Ёру дӯстони ҳудашро оварда, як ҳарбузан кадуи таппатайёро аз ҳарбузан асал барин ширини ман ширинтар гуфта шиштас. Мо шарт кардем, ки аз ҳамин вагон ҳар кас, ки сеюм шуда фарояд, ба ширинақчаши барем. Қаси сейум ту ҳастӣ, ҷӯраҷон, гард.

— Ширинақбозӣ гуфта, маро аз роҳам надоред, Ҷо,—илтиҷо кард ба у Арслоналӣ, ки нияти ҳарчи будтар улове ёфта ва агар ёфт нашавад, пиёда бошад Ҳам ба роҳ даромадану дидори дилдори худро баъди Ҳам қадар ҷудой тезтар дидан дошт. Акнун, ки ӯ забони Ӯсиро медонад, рози дили худро ба ӯ гуфта метавонад. Ҳуҳаббатномаи худро ба назди ӯ боз менамояд.

— Ту, ҷӯраҷон, аҷаб одами ғалатӣ будай. Ман туро ба ҳарбузахӯй гирифта мебараму ноз мекунӣ? Ба саллотӣ, албатта як моҳ нагаштай. Дар он тарафҳо ин хел ҳарбузахои обаш аз наботу гӯшташ аз асалро дар хоби шабат ҳам надидай. Ҳамту не? Ту ба кучо рафтани? Ба Шӯроб? Ягон шутур ё аробаи ангишткашро ҳама вақт мебӣ. Саросема нашав. Аз кӯнка намемонӣ. Дур намемонӣ.

равио як шикам харбуза хўрда мегирий. Агар бурида монам-чӣ, якта лўбиёгии нимпудиашро медиҳам, ба болояш савор шуда гирий, ғелида-ғелида ҳам туро ба Шўроб мебарад.

Деҳқони ширинкор бо чунин суханон Арслоналиро кашолакунон ба канораи бозорчай тармевафурӯшони истгоҳ овард.

— Ана, Мулловалий, як тилим аз саллакадуятон бурида ба ин кас дихед,—деҳқон ба ҳарифи худ таклиф намуд.

Ў хуб-хуб гўён аз як харбузай хушчомай шакарпора, ки дар зери тегаи корд часар-чусур мекард, порае бурида ба дasti Арслоналий дод ва бо ангушт ҳазломезона таҳдид намуд:

— Укоҷон, на тарафи ин касро гиру на тарафи маро. Фақат холисона, аз рӯи иносиф гўй. Мана. Харбуза не, косай асал. Агар лабатро аз лабат чудо карда натавонӣ, давида рафта аз самоворхона оби ҷӯш мебиёрам. Каний, марҳамат карда хўр.

Арслоналии берун аз ихтиёр ҳозир шудамонда харбузай аз рӯи гўшт дар ҳақиқат як қабати сурхчатоби ба асал шабоҳатдорро газид. Чӣ қадар ширин буд ин харбуза! Бемуҳобот ин хел харбузашо лабро ба лаб начаспонанд ҳам, кафондаву забонро аз камоли ширинӣ сўзонда метавонанд.

«Аз ин ширинтар харбуза намешудагист,—аз дил гузаронд ширинисанҷ.—Дар ёдам нест, ки то ба марди корӣ рафтан ин хел харбузаро ягон бор хўрда будам ё не. Савдогару ҳаннотон ба дашт аксар хомакҳоро бурда, ба қуруту чакка, гандуму ҷав бадал карда мерафтанд. Мазаи онҳо ин аз замин то осмон фарқ дорад».

— Ҳўш, чӣ тавр?— хотирчамъона пурсид соҳиби харбуза, ки деҳқони аввала Валий меномид.—Рост гуфтаам ё не? Бехуда ҳам мардум инро шакарпора мегўянд. Ман мебудам, асалпора мегуфтам.

— Ҳақиқатан ширин!— таҳсин намуд Арслоналий харбузаро хузуркунон фурӯ бурда.

— Агар ҳамон саллакадуро ту, ҷӯраҷон, ширин гўй, намедонам харбузай маро чӣ мегуфта бошӣ? Ширин гуфта ана инро мегўянд!— Деҳқон бо корд айнан мисли моҳи нав аз харбузай лўбиёй, ки бўи гуворояш ба машиш мерасид, як карч бурид.— Ман акнун як даҳан гап намезанам, худат гўй.

Деҳқон кордро ба нӯги рўймолаш газонда саҳт пок

кард ва ба ғилоф андохт. Як тӯда ҳангоматалабоне, ки зоҳирان, мазай ин ҳарду ҳарбузаро ҷашида буданд, бебабона фаҳмидан меҳостанд, ки ин аскар қадоме аз ин дуро ширинтар мегуфта бошад.

Арслоналий ҳарбузаро газидан ҳамон ҳам шуд, ки шарбат ба либосаш нарезад. Аз ду тарафи даҳон ва аз ҳуди карч шуввӣ шарбат рехт. Ҳарбузаро ба даҳон даромада мисли асал дар зери чой об шуд ва ба гулӯ рафта аз камоли ширинӣ част. Сулфонд, об аз ҷашмони ў бароваронд. Дехқон рост мегуфт. Ин ҳарбузаро аз аввали ширинтар буд. Арслон оби ҷашм ва лабро бо рӯймолча поккунон ба атрофаш нигарист. Дар ин вақт аз паси одамони бисъёре, ки ба ҳар тараф метоҳтанд, Ҳоли ворухӣ як намудор шуд ва зуд ғайб зад. Арслоналии мо аз ин саросема шуд.

— Пеш аз ман ҳам албатта ин ҳарбузахоро ҳӯрда диданд,— гуфт ў, алайҳолона, гӯё ба ҳама,— ҳама эҳтимол гапи маро гӯянд. Ҳарбузаро лӯбиёй ширинтар.

— Ҳа, бар падарат раҳмат!— Гул-гул шукуфт дехқон.

— Чандин вақт ин тараф, ки ҳарбузаро нахӯрдай, даҳонат мазафаҳмиро гум кардааст,— Валий малулу маҳзунона.

— Не, ако, гапи намешудагиро нагӯед,— гуфт яке аз ҳолисон.— Ба бача ҳам ҳӯронед, мегӯяд, ки лӯбиёй ширин. Ба тақдир тан дихеду ҳарбузахоро ба тарафи амакам гелонед.

— Қорҳо ба анҷому тамошо тамом! — Дехқон хурсандона сарашро якшоҳа ҷунбонда, лабонашро ба ҳам часпонида ба ҳариф нигоҳи ғолибонае кард.— Акнун ҳоҳед, наҳоҳед, уко, бой додед. Ман аз ду лаби ҷомаам ана ин тавр карда мегираму шумо нӯҳ донаи ин неъмати биҳиштро ба таҳтапушти ман бор мекунед, ки ба ҳирвори ҳуд бурда мерезаму пул мекунам. Ана ин яктоашро, эй ҷавони шӯробӣ, ба ҳонаат бар. Ҳӯрда кошташро нею бурдаашро дуо кунанд.

Дехқон домон ба қафо қат намуду каси бохта бо гардани ҳор-ҳорон ҳарбузахоро як-як ба таҳтапушти баҳтъёр бор кард ва уф гуфта рафт. Арслоналий дар як даст ҷомадон, дар дasti дигар шинелу ҳарбузаро бардошта боз ба перрон баромад. Дар он ҷо ҳанӯз даву тоzкунандагон кам набуданду лекин Ҳоли ворухӣ, ки аз байни як шаҳр одами ба якҷо ҷамъшуда ёфтанааш душвор набуд, дигар наменамуд.

Арслоналай ба ҳар сү менигарист ва Холро ме-
чуст, ки ногаҳ аз кучое ягон сад қадам дурттар ў пайдо
шуда монд. Арслоналай ба тарафаш мерафт, ки дар ин
асно бо аскаре бағал күшода вохӯй карда истодани
ўро дид. Вале духтаре хандакунон фарьёдзанон аскар-
ро аз оғӯши Хол кашида гирифт. Дасть аз бағали ў гу-
заронд. Чихо гуфт, хандид. Лекин Арслоналай аз байнин
гулғулаи мардум овози ўро намешунид. Чашми вай ин
дам ба духтарчай тақрибан панҷ-шашсолай гандумгун
ва фатиламӯй афтод, ки Хол ба рӯи дасть гирифт. Аммо
духтарча худро ба оғӯши духтар партофтани мешуд.
Ханда ва нигоҳҳои духтар ба назари Арслоналай ин
лаҳза лаҳчавор гарм намуданд. У синчакунон шинохт.
У маҳбубаи дурафтодааш буд, ки рӯзҳо аз ёдаш наме-
рафту шабҳо аз хобаш. Ба назари Арслоналай Даша ба
сӯяш нигоҳе кард. Вале зуд дида аз ў бардошт. Дилдо-
да чашм аз вай намеканд, ки бори дигар шояд ним на-
заре бикунад. Гӯё мегуфт:

Лутфе куну тири дигаре сӯи дил андоз,
Қ-он тири нахустин, ки задӣ, бар чигар афтод,

Аммо дилбурда гӯё тағофул менамуд, ки овораи ни-
шот ва ханда буд. Арслоналай аз камоли шодӣ меҳост
бол бароварда парад. Даша, Чамила гӯён фарьёд занад. Аммо аз зери дasti аскар гирифта қоҳ-қоҳ хандида худ-
ро ба ў партофта истодани Дашаро дида аз роҳравӣ
бозмонд. Аҷаб, дар як дақиқа ўро араки хунук пахш
намуд. Чизи лӯндаи талхе дар гулӯ пайдо шуд ва роҳи
нағаси ўро гирифт. У гиребонро күшод. Меҳост ором
шавад, дили ба тақопӯмадаро таскин дихад. Наметавон-
ист. Ноҳуни тези рашқ дили ўро беамон меҳарошид.

Ў тозон рафта аз дasti Даша маҳкам гирифта, аз
рӯяш, мӯяш бӯса карда ва ба аскар гуфтани шуд, ки
«Роҳатро гиру аз пай зиндагиат шав. Даша дилбару дил-
ситони ман аст. Ман меҳри ўро дар дил мепарварам,
дар ҳавои муҳаббати ў болу пар мезанам. У ҳасту ман
ҳастам. У ҳасту ишқ ҳаст. Орзу ҳаст. Бе вучуди ў ҳа-
май ин маънӣ надорад».

Вале чун медид, ки Даши шукуфон чашм аз аскар
намеканд, аз зери дasti ў тангу маҳкамтар мегирад,
ёрои пой бардоштану қадам ниҳодан пайдо намекард. Ҷӣ
дақиқаи вазнин, наҳс буд ин дақиқа барои ошике,
ки маъшуқаи худро дар паҳлуи дигаре медид! Гиристан,
фарьёд задани ў меомад.— «Охир, ҳой мардум, ин ҷӣ

Айдой! Се сол ин тараф ман дур аз ёру диёр нафасе
бэ ёди ў намегирифтаму акнун дар пеши назарам ме-
истад. Лекин ман ба пои ў сари худро монда намета-
вонам.

Аз ташнагиам шўълазанон синаву имрӯз
Шарбат бинамоянду чашидан нагузоранд.
Сад чок шуда синаву сад пора шуда чон,
В-ин бехабарон чома даридан нагузоранд...

Сари риштаи ақлу хуш нафасе аз дасти ў берун
рафт. Чомадон, харбуза ва шинелро ба замин ниҳод.
Гунгу лол, карахту мадхуш истод. Вале дере нагузашта
боз ба худ омад. Боз ба ҳамон сў, ки олиҳаи муҳабба-
таш меистод, нигарист. Ба чашмони худ бовар накард.
Ин мумкин нест. Мумкин нест, ки маликаи умеду орзу,
иродаву омоли вай дил ба яғмои дигаре дода бошад.
Мадор, қувват, шумо кучоед? Чаро ба Арслонали ёрӣ
намедиҳед?

Фикру андешаҳо мушавваш ва ба ҳам муҳолиф бу-
данд. Чаро ту ба чашмони худ бовар намекунӣ? Ин Да-
ша аст. Монанди гулдастай гулҳои баҳорони даштрӯя.
Ии ҳамон рӯи лолагуни пурлатофат, чашмони шаъша-
апош, гардани дарози булӯрини хаёле ба пеш ҳамида,
якто кокули фафси бофта аз тарафи чап ба рӯи дил пар-
тофта. Ҳамон торҳои ҳам андар ҳами мӯй, ки дар гар-
дан ва дар чаккаҳои ў аз банду асири занцири кокул
будан сарпечӣ намуда, ҳар кадом чун як ҳалқаи дило-
везд аз насим дар ҷунбиш буд. Ин ҳамон ҳандай шакар-
рез ва он ҳамон гесӯи диловез. Ин Даша аст. Духтар
хешутабор, ҳатто ака ё укаи худро ин тавр пурҳарорат
пешвоз ва ин сон аз зери даст намегирад. Пас ин ҷавон
аз ўст. Арслоналиро бошад фаромӯш кардааст.

Арслонали ба таънаи худ даромад. «Эҳ, ту нодон,
ту, ки ҳоло ҳат навишта метавонӣ, ба ў чаро ҳате нана-
виштӣ? Аз бенурии ҳати худ гӯлона шарм кардӣ. Ак-
нун хобатро ба об гӯй!» Ногаҳон ашк дар чашмони
Арслонали ҳалқа зад ва қатрае аз он ба рӯяш шорида
фаромад. Дар чунин ҷои пур аз одам гиристани ҷавон-
марде, ки сад азобу қулфати мардикорӣ, ҷанг, ғарбиӣ
ягон бор ўро гиръёнида натавонистаанд, магар айб
несть? Айб. Аммо чӣ ҷора! Шоир бе ҷиз нагуфтааст:

Шикофи сина тавонам, ки бандам аз марҳам,
Таровиши мижай ашкборро чӣ қунам?

Арслоналӣ оби дидаро пок намуд, ногоҳ дид, ки онҳо пушт ба ӯ гардонида ба роҳ даромадаанд. Беихтиёрона аз пасашон ба роҳ даромад. Вале онҳо бошиб тоб рафтанд. Ӯ медид, ки чи тавр Ҳол пешопеш, аз қафо Даша ва солдат, ки ҳанӯз ҳамдигарро раҳо накарда буданд, мерафтанд. Ҳол Ҷамиларо аз даст нагузашта лаби фурғони дуаспаро гирам-нагирам, савор шуд. Даст дароз карда аскарро ба он ҷо савор кард. Аскар дар навбати худ Дашаро ба ароба қашид. Ӯ даст ба китфи аскар гузашта рост истод. Арслоналӣ медид, ки чи тавр аспҳо якбора ба роҳ даромаданд. Ҳама ба қафо такон ҳӯрданд. Зангӯлаи ҳандаи Даша ба гӯши Арслоналӣ расида дили ӯро гӯё ду ним кард.

Арслоналӣ дар як нафас хеле дур рафтани аспҳои дам гирифтани фургонро дид. Фурсате нагузашта на тақар-тукури ҷарҳои он ва на ҳандаҳои ҷарангосии Даша дигар шунида нашуданд ва фургон аз назар ғоиб шуд.

То ин вакт Арслоналӣ аз боди қувват гирифтаистода бехабар шудааст, ки офтоби ба қиём омада ҳаворо тафсондаву лаппонда нисфирӯзӣ ниҳоят онро бархезонида буд. Бод ногаҳон хоки бисъёри валангорӣ, ҳасрӯбахои ҷои истодай ароба ва ҷизҳои дигарро пеш-пеши худ тозон ва ҷечон оварда ба ҳаво бардошт. Нафасе одамон нафас нагирифтаву якдигарро надида монданд. Бод ҳар чиро, ки бардошта тавониста буд, аз сари одамон ба болои ҳарбузахо, рӯи ҳурмаҳои ҷурғот, ҷуволҳои қушодаи қоқ, сабатҳои ангурудор, ба рӯи ҷӯи обаш бе ҳамин ҳам лой бехт, рехт ва ба тарафи дигар ғуррехт.

Одамон базӯр ҷашм қушода либос меафшониданд. Ҷашмонро пок мекарданд. Аз сари сабатҳои ангуру об мепошиданд, ки ҷангро шуста барад. Миёнбандҳои худро қушода, гарди ба рӯи қоқ нишастаро дур мекарданд.

Арслоналӣ ба сояи беде рафт. Ҳост дасту рӯи ҷанголуди худро бишӯяд. Аммо оби лойро дилаш накашид. Рӯймолча бароварда, гӯш, биниву рӯйро тоза кард. Ғақат ҳамин дам ҷашмаш афтод, ки биноҳои истгоҳи роҳи оҳан дигар шудаанд. Дар ҷои истиқоматгоҳи ҳодимони роҳи оҳан бошад, валангорие меистод. Ӯ сабаби нав карда шудани бино ва валангориро пурсиданӣ шуд. Лекин ин ҳам ба дилаш нағунҷид. Аммо ду нағар, ки омада ҷомаҳои ғафси худро таҳ намуда, ба

боляш нишаста гирифтанд, гүё ба саволҳои Арслоналий ҷавоб гуфтанд.

— Ҳаромзода Ҳамдамҳочӣ аҷаб номаъқулӣ кард!— бо таассуф ба сӯи ҳаробаи иморат нигарист яке.—Берраҳмиро бинед, ки одамҳоро аз дами шамшер гузаронидаю парронида ба ҳонаҳо оташ ҳам задааст.

— Мегӯянд, ки худи Ҳамдамҳочӣ чанд қасро бо шамшер қалам кардаасту ба оташи сӯхтор гарм шудааст. Инсофро бинед.

— Боз онҳо мӯъмину мусулмон,—гуфт дар ҷавоб дигаре.—Лекин ман ба ҳукумат ҳайрон. Қапидӣ, шарти намепарронӣ?

— Албатта, гумроҳона ба қӯрбошӣ йигит шудагиҳо кам не,—андешамандона гуфт аввалий.—Ҳамаи онҳоро ҳам куштан увол. Лекин саркардаҳояшонро нест кардан даркор.

Арслоналий аз суханони ин ду фақат ҳамин ҷизро фаҳмид, ки Ҳамдамҳочӣ ном қасе, ба назар саркардаи босмачиён, истгоҳи роҳи оҳани Конибодомро валангор кардааст ва роҳиоҳанчиёни бегуноҳро куштааст.

— Ба ҳарбуза чанд пул додед?—пурсид яке аз он ду, ки байти босмачиҳоро кушода буданд, ногоҳ ба Арслоналий нигариста.—Ба шумо мегӯям, йигит?

— Бепул шуд амак, бепул,—ҳичзолат қашида ҷавоб дод Арслоналий,—кордатон мебуд, мебуридем.

Селав шудааст-дия. Корду гап. Як карч-як карҷақки кордамонро ҳурда ҳалқоса карда мегирим,— ҳазлӯна гуфт дигаре ва аз зери ҷома қаҷкорди токбуриро гирифта кушод.—Худатон мебурен ё ман бурам? Қоса кунам? Саломат бошед. Як қосаи қалон азони шумою мондагиаш азони мо. Шумо ҳарбуза ҳӯрдаед? Ин хел бөшад, набурен? Ман рост мегӯям, ҳайф нашавад. Ҳарбузан қалон. Боз ягон қаси дигар ёфт мешавад мегӯед?—Мард ҳар гапи Арслоналиро ба ҳудаш савол карда дода «бисмилло, фабазабуҳо ило коду афъалун»—гӯён ҳарбузан сергӯштро бурид.—Худо ҳоҳад, шириғин баромад, шарик, —гуфт ӯ ба ҳамроҳаш.

Дар ин дам ба ҷои поезди савор шудаомадаи Арслоналий, ки ягон ним соат пеш рафта буд, дигар як поезди ҳамааш шуда аз ҷор ҷонибон иборат омад. Вай аз ҷои муқаррарӣ тақрибан сад қадам дурттар рафт. Аз кучо бошад, чанд нафар ҳарбиён дартоз ба назди вагонҳо рафтанду Арслоналий медид, ки онҳо ҳеч қасро намегузоштанд, ки дар назди вагони якум биистад.

Аммо чунин ҳолат тӯл накашид. Арслоналӣ медин, ки одамон чи тавр ба сӯи он вагон метохтанду гирд мемаданд ва аз якдигар ким чиҳоро мепурсиданд. Ин ҳол ўро низ ба мароқ оварду аз сари косай ҳарбуза бархезонд. Вай ба издиҳоми дар назди вагон гирд мадае, ки гӯё ҳангомаҷӯена ҷашм аз тирезаҳои вагон намеканд, пайваст. Дар ин дам назари ў ногаҳон дар паси яке аз ин тирезаҳо ба касе афтод, ки ба ҷашмаш гарм тофт. «Ин кас кист? Ман ўро дар кучо дидам? Одами ситорагарм»—аз дил мегузаронд Арслоналӣ.

Дар ин асно як нафар ҳарбии хушсарулибоси соҳиби рутбаи комиссарӣ, ки дар назди Арслоналӣ пайдо шуд, ба ў ишора намуд.

— Аскари сурх, аз паси ман. Шуморо ба номи ҳуд даъват мекунанд.

— Итоат!—Арслоналӣ даст ба чакка бурд ва аз он ки гиребонаш қушода буд, хичолат қашида, аз паси комиссар рафт.

Онҳо ба вагоне даромаданд, ки ба вагон монандӣ надошт. Аз роҳрав ба даҳлез медаромаданду аз он чо ба ҳонаи васеъ. Дар пеши тиреза як столча ва дар миёна столи қалони мудаввар меистод. Дар рӯяш як-ду шиши ҳолии об. Дар як ваза ангурҳои сиёҳу сафед. Аз дари рӯ ба рӯи вагон ҳамон одами ситорагарм, ки Арслоналӣ аз тиреза ўро дид, табассумқунон даромаду комиссар Арслоналиро оҳиста ниҳта карда: «фармондех».

«Аҷаб — аз дил гузаронд Арслоналӣ.—Ин одамро, айнан бо ҳамин сару либос, дар ҳамин қиёфа—мӯйсари кӯтоҳ қайчӣ задашуда, ҷашмони сабзгуни, рӯи пурра, бурути ғафс дар кучо дидам? У кист? Комиссар «фармондех» гуфт. Қист ў?—Аксар либоси низомии нави ба қомати баланди фармондех шинамфаромада—гимнастёркаю шими сабзгуни, мӯзай хироми пошнапасти ҷаракқосӣ, шамшери ғафсқабзай нӯги ғилофаш аз фарш андак баланди ўро дар як сония аз назар гузаронд.

— Салом, ман...—фармондех гурс-гурс қадам монда омада, даст дароз кард. Лекин дар ин дам, вакте ки ў худро ном гирифта муаррифӣ мекард, аз паҳлӯи вагон паровозе даргuzар шуда, ҳуштаки ҷунон баланде қашид, ки Арслоналӣ сухани фармондехро нашунид.—Шинос мешавем. Шумо мебинам, ки заҳмин шудаед, баргашта меоед?

— Ҳамин тавр, рафиқ фармондех,— даст аз чакка бардошта, ба дasti фармондех дод Арслоналй.

— Аз кучо меоед?

— Аз останаҳои Оренбург, рафиқ фармондех,— ҷа-воб дод Арслоналй ва аз он, ки номро нашунида монд ва ин одами шиноси гӯё наздикро нашинохта истода-аст, шармида, хун ба рӯяш зад.

— Пас ба муқобили Дутов мечангидед? Ҷавоб до-данد ё отпуш?

— Ҷавоб доданд, рафиқ фармондех.

— Аз тиреза дидан замон, бинед, ки ҳамин тавр ҳам гумон кардам. Шумо ўзбек ё точик?

— Қирғиз, рафиқ фармондех.

— Аз кучо?

— Аз наздикии Исфара, рафиқ фармондех.

— Исфара, Исфара,— фармондех сонияе хаёл кар-ду ногаҳон бо забони саҳехи қирғизӣ ба сухан даро-мад.— Аз ин ҷо ба гумонам он қадар дур нест? Ҳайрон нашавед,— табассуме кард ў,— ман дар байни қирғизон таваллуд ва қалон шудаам. Нишинед.

— Итоат. Дур не, рафиқ фармондех,— ҷавоб дод Арслоналй ва беихтиёр рост истодан гирифт.

— Марҳамат карда нишинед. Ба шумо аз қисм хуҷ-чат ҳам доданд?

— Бале, рафиқ фармондех,— Арслоналй дафтарча ва аз байни он қоғазе бароварда дод.

Фармондех, ки Арслоналй дар кучо дидани худро ҳа-нӯз зӯр зада хаёл менамуд ва ба ёд оварда наметаво-нист, ба ҳат ҷашм давонда боз табассум намуд.

— Хуҷҷати хубе додаанд. Ин имзои Иванов. Агар хато накунам, Дмитрий Иванович аст. Пас шумо дар батальони ў будед. Батальони номӣ. Бигӯед Арслон-алй, ки шумо чӣ қасбу кораед?

— Ман пеш аз мардикорӣ ва хизмати армия чӯпон будам, рафиқ фармондех.

«Эҳ, ман ҷаро ба ёд оварда наметавонам, ки ин одам қист? Охир ўро дидам, як бор не. Ҷанд бор ди-даам. Аммо дар кучо, кай?»— ба худ таъна мезад ва аз худ мепурсид Арслоналй.

— Чӯпониро ҳама метавонанд. Ҳама не-ку, бисъёр қас. Алалхусус қирғизҳо. Магар ҳамин тавр нест? Ал-батта. Лекин кореро, ки разведкагари Армияи Сурх ме-тавонад, на ҳама метавонанд. Шумо баҳузур нишинед.

Дар ин вақт комиссар дарро кушода бе, ичозат да-

ромад ва хабар дод, ки «роҳи оҳанчиёни ин ҷо, ки даъват намудаед, дар берун мунтазираанд».

— Фурсате сабр кунанд,— фармуд фармондех.— Моҳозир сӯҳбатро бо ин кас ба охир мерасонем. Шумо агар розӣ шавед, ман аминам, ки албатта розӣ мешавед, ба ихтиёри ревкоми Исфара мефириstem. Аз шумо дар он ҷо аз рӯи савобиди худ, лекин дар корҳои масъул, бояд фоида баранд. Шумо савод доред? Саводи русӣ? Тахсин. Шояд шумо дар Россия савод омӯхта бошед? Олиchanob!

Фармондех гӯё ба ҷавоби ҳар саволи худ нигарон нашуда оҳиста-оҳиста ғал турсида аз риштаву сӯзани ҷавони маҳаллӣ пурра огоҳ мешуд. Ў блокнотеро берун оварда, ручка гирифтаву сиёҳидонро ба тарафи худ қашида, дар рӯи қофаз пероро ҷавлон дода, ҷанд сатр навишт ва дар охираш имзо гузошт.

— Ман аминам, Арслоналӣ, шумо муносibi бовариамоц кору мубориза мекунед. Душманони Ҳокимиюти Советӣ—душманони ману шумо аз ҳар тараф сар бардошта истодаанд,— гуфт фармондех. Ин тарафҳо ҳам осоишта нестанд. Бойну муштэйрон ҳам, монанди капиталистон, Ҳокимиюти Советиро мурданвор бад мебинанд. Вожгуни онро орзу мекунанд. Онҳо босмачигариро ташкил кардаанд, ки онро тезтар бо оҳани тафсон сӯзондан лозим аст. Орзумандам, ки чун аскари сурхи обутобирифта дар муборизаи зидди душманони Ҳокимиюти Советӣ корномаҳо нишон дихед ва дар зиндагӣ ҳушбахт бошед,— ў ҳатро ба дasti Арслоналӣ дод ва барои ҳайрбод даст дароз кард.

Арслоналӣ як сония ба ҳуҷҷат ҷашм дӯхта дар болои саҳифа «фармондехи фронти Туркестон» ва дар поён «М. Фрунзе»-ро дидан монд ва қариб буд, аз ҳуширудиву ифтихор фаръёд занад.

Ташаккур, рафиқ Фрунзе. То ҷрамаке аз ҷон дар баданам ҳаст, хизмати ватанро, ҳалқро мекунам.

— Ҳайр, то дидан Арслоналӣ.

— То дидан, рафиқ фармондех!

Комиссар, ки дар вакти ҳайрухуши пурҳорат боз даромад, ҷомадони Арслоналиро ҷунон ҷолокона гирифт ва бардошта ба пеш даромад, ки аскар фурсати аз дасти ў гирифтсанро наёфт.

Арслоналӣ берун баромад. Ба тирезаҳои вагон ҷашм дâвонд, ки касе наменигарад. Қофазро бароварда бори дигар бо завқу ифтихормандӣ ҳонд ва аз нав боэҳтиёт

так карда, ба мобайни ҳүчкатхояш гузошта, ба роҳ даромад. Ўшод буд ва гүё худ ба худ мегуфт «Эй қирғизбачаи хушбахт, медонӣ, сӯҳбати кӣ муюссари ту шуд? Сипахсолор буд, ки ба ту раҳи ҳаёти ояндаро нишон дод. Акнун аввал ба ўтов не, ба Исфара, ба ревком рафтан лозим аст».

БОБИХ

ЯЪС ВА НИШОТ

Холи ворухӣ, ки ба ҳеч кас имконияти даҳонкушоӣ надода, аввал аз сафари худ ба Хучанд, аз гӯштингирӣ, аз мулоқоти худ бо Маҳками Муҳтор ва улфатҳои дилпазири вай, аз сурудҳои ҷонбахши Содирхони ҳофиз, аз қорӣ, ки ним ҷомадон варага гирифта мебурдаасту ба шарофати ҳушъёрии анигишткан дастгир шуд, сонӣ аз навиҳои Шӯроб—кӯшода шудани чойхона, магазин ва мактаб, ба вуҷуд омадани дастаи муғанниён, ки найнавозаш Давлат ва дойрадасташ Ақбар мебошад, аз вайронкориҳои Пысини қӯзпушт, якто биёю даҳторави таҷҷубовари кувваи коргарӣ ва амсоли ин суханон мегуфт, ба далелу исботаш байту ғазал, мақолу масал меовард ва ба қадри ҳол онҳоро барои ҳамсӯҳбатхояш баён мекард, аз парешонӣ ва мушаввашин хотири Дарья пай намебурд. Петр, ки се сол боз аз вазъияти ин ҷо бехабар буд, гоҳ-гоҳ ба Ҳол саволҳо дода бештар гӯш карда менишаст. Ҷашм аз ин марди ҷанде пеш ҳақоратгари гузаро ва майзада, ки ҳоло чун як бинокори бинои ҳаёти нав ташвиш, дилсӯзӣ, ғамхории ҳамаро дошт, намеканд: Ӯ ҳам аз ҳоли Дарья дар ғафлат буд.

Дарья намегириstu ҳалос. Табъи ў ниҳоят хира шуда буд. Ӯ ҳудро маломат мекард. Тъяна менамуд, ки овораи пешвозигирии Пётр шудаву Ҳолро дидар ба касе ва чизе назаре гүё наафканд. Вагарна Арслоналиро, ки бо Ҳоли ворухӣ пасу пеш аз як вагон фаромадаанд, магар надида мемонд? Ӯ гоҳо аз дилдори худ гилагузорӣ менамуд. «Хайр, ман-ку дар ғафлат монда ўро надидам. Вай ҷаро маро надид? Ӯ, ки аз Хучанд то он ҷо бо Ҳол ҳамроҳ омадааст, наҳод ҳамроҳаш то Шӯроб ҳам омадани набуд? Наҳод Ҳолро аз назар гум карда бошад? Ин мумкин нест. Вай одами аз ҳад зиёд шармин ва ба истиҳола аст, эҳтимол, ба назди мо ома-

данро ба худ раво надида бошад? Ин ҳам мумкин нест. Ү ҳам албатта дигар шудааст. Наход ў маро фаромӯш карда бошад? Агар фаромӯш намекард ва фаразан ҳанӯз ҳам бесавод аст, чаро ба ягон кас барои ман мактубе нависонда нафиристод? Ё дар ҳамон тарафҳо дил ба дигаре доду фаромӯшам кард? Аз Хол-амак пурсам ё на, ки ҳамроҳи Арслоналӣ дар вагон оё каси дигар ҳам набуд? Айб аст. Бе ҳамин ҳам, вакте ки аробакаши якравро боздоронда хоҳиш мекардам, ки барои Арслоналиро гирифтани баргардад, вай ҳандид: «Ба улов қаҳт назадааст, кизинка, ҳеч қисса не, мераравад». Пётр бошад «То Конибодом, ки омадааст, хонаашро ҳам ёфта мераравад, ғам нахӯр» гуфт. Хол сонӣ гӯё чизеро пай бурд, ки зӯр зада аробакашро розӣ кунониданӣ мешуд. Аммо аробакаш ба гап надаромад».

Бо ҳамин ҳаёлу минвол Дарья ба теппай кӯхи байни Конибодому Санто баромадани аробаро нафаҳмид. Хол, ки барои сабук шудани бори фургон фаромада аз паҳлӯи он қадам мезад, ҳанӯз беист сухан мегуфт. Фаънат саволҳои Петр гоҳ-гоҳ ўро нафасе танаффус мебод.

— Аз ҳамаву ҳама чиз сухан гуфтеду аз ташкилоти партияи даҳон накушодед. Вай дар Шӯроб ташкил шуд ё не? — пурсид Пётр аз Хол ва як лаҳза Дарьяро аз ҳаёли Арслоналӣ дур намуд.

— Ҳавзай фирқа, додарҷон, ташкил шуд. Қалоншавондаҳояш Бурову каминаи камтарин,—Хол бо табасуми ба худ хоси фараҳбахш ва ифтихормандӣ ангушт ба сандуқи дил ниҳод.—Дар як маҷлис ҳам қабул кардану ҳам аъзои ячейка хостанд. Нафсуламри гап, Аверченко ба ҳама кору ҳама чиз маро ҳамроҳ мекунад. Акунун худаш барин чунон серкор карда мондааст, ки ба сарҳорӣ даст намерасад. Худи ман ҳам, додарҷон, ба ҳар ош қайлаю ба ҳар коса ҷазза шудаам. Аралаш нашавам, дилам ғаш мекунад. Дириӯз ӯро барвақт ба кор рафта истам, дар пеши дӯкон мағал. Ҳӯш гуфтам, худи гап чист? Ин қадар ҷалочулий? Мегуфтанд, ки дӯкондор дина дӯконро барвакт руст карда, ба Исфара ба тӯй рафтааст. Ноҳи овардагиаш обаш гурехта, дар раф мегистад. Имрӯз бошад, то ин вакт дӯкон баста. Ҳой додарҷону ҳоҳарҷонҳо мегӯям, ҳоло зоғ ба қандҳӯрӣ нафаромадаасту шумо бошед ҷашмҳоятонро молида-молида ба атрофи дӯкон ҷамъ шудаед. Шумо, мегӯяд қадоме,— рафиқи Хол, тарафи ин дӯкондори аз тору пуд ме-

задагиро нагиред. Ба шумо айб. Одами ба роҳатон тӯғри, яктои роҳбарони кон,—дидӣ додарҷон, мардум аз кучо мегираду чӣ тавр боб мекунад?—ба ҷои ин гӯши вай тоб додаашро қашида монед, ки аз ҳуд наравад. Чӣ қунам? Ту ба ҷои ман мебудӣ, чӣ мекардӣ? Дилема ғаш ба кор рафтamu вакти танаффус тохта як сари қадам ба магазин омадам, ки чӣ шуду чӣ монд. Ту чӣ фикр мекунӣ? Дӯкондор ҳанӯз ҳам наомадаасту ғулғула Шӯробро ба сар мебардорад. Дар ҳамин вақт як маҳалле ана омад, ана омад шуда бинам, ки дӯкондор дандонков дар дасту дандонҳояшро кофта-кофта саллони-саллони қадам монда меояд. На парвои асаду на-ташвиши сунбула. Ҳой, додарҷон, туғу, бепарвофалак, гуфтам, қадаматро тезтар монӣ, намешавад! «Ишкамашоп нақора барин тарангу метарсанд, ки тез раҳ раванд. мекафад», мегуфт қадом шӯтқарӣ. «Қафад, вой бар ҳоли қӯчаю қӯй!—хандид дигаре,—ҳама ҷойро равғану карасин, зер мекунад».

— Пештар он қадар нигоҳ накарда будаам-мӣ на-медионам, баъди ин гапҳои одамон аз сараҷ то пояшро диди бароям, додарҷон, дӯкондорамон як хуми қалону гӯё меояд. Фарқаш ҳамин, ки ба ҷои сарпӯш ба даҳони хум дасткаду мондаанд. Ду рӯяш ҷарак-ҷарак мекунад,— Ҳол дам нагирифта нақлро давом медод.—Ба мағали мардум парво ҳам накарда меомаду ба ман фақат ба номаш, ки салом дод. Данонковро аз мобайни данонҳояш накашида лаънатӣ беодобона як оруғ дод, ки гумон кардам боди шиками қалонаш ҳама якбора аз даҳонаш баромад.

— Бехуда ҷамъ шуда қӯчаро ба қаллаатон набардоред. Имрӯз ҳам чит-пит нест. Ман ҳайрон. Ин қадар читро шумо чӣ мекунед?—дағдаға бардошт вай.

— Ту, ки нон намебиёй, биёй ҳам қоқ карда монда ғайб зада меравӣ, чӣ қунем? Чит меҳӯрдагистем-дия, хандид як зан.

— Як рӯз бевакт нон гирифтед чӣ шудааст? Аз гушнагӣ варам накардаед-ку! — ғурунгос зад дӯкондори бепарво.

— Ҷонам ба ҳалқам омад,—гуфт Ҳол беихтиёر мушт гирех намуда.—Аз қафои дӯкондор ба дӯкон даромада-му оҳиста имо кардам, ки ба анборҷаи қафо гузарад. Аз дасташ гирифта, ҷаҳл-дия, чунон сикқондам, ки вай мурдам гӯён фаръёд бардошт. Дастаншро сар додам. Бинам аз таги ноҳунҳояш хун баромадааст. Пушаймон

шудаму ба нағзій гүфтам: ки ҳой бетамиз, ман раиси комиссияи назорат ҳастам, фаҳмидій? Ба кори ту, ба дўкон ҳам назорат мекунам. Афсұс, ки дар вақти мuloимu ҳалим шуданам ба дастам афтодій. Набошад, як мушт ба каллаат мезадам, ки аз рұзат пеш по дароз накарда мемурдій. Холи ворухи ангиштканро медоній? Доній, ҳамон ман ҳастам. Дўкон аз дадоят мерос намондааст. Азони ҳукумати шуро, халқ. Як сұзанаш беңшо шаваду донам, аз ман гила накун. Дўконро ба вақташ күшо, ба вақташ банд, фаҳмидій?

— Фаҳмидам, Хол-ако, ба чонам,—тавалло кард ҳеч чиз нашудагі барин тохта баромада, дасташ ба дасташ нарасида савдо кардан гирифт. Лекин баъди се рўзи ин воқеа дўкондорамон дигар шуда монд,—хандид Хол.— То чон дорад, гурехтааст ишкамба. Аммо ман дар ҳасрат мондам, Пётр. Чаро? Ман вайро ба ангиштканй фароварданй будам. Агар донад, ин ба фоидаи вай мешуд. Чий? Ҳа, бале, аз балои ишками калон ҳалос мешуд. Набошад, вай ишкам ҳа нагуфта бемаҳал ўро ба гўр қашола мекунад. Ҳа, аз гап—гап баромаду ячейка ба як тараф монд. Аъзоҳои фирмә сий нафар шудаим. Аз мо, яъне аз маҳаллиҳо ҳамааш шуда даҳ кас. Қадоме тарсонидааст, ки агар коммунист шавед, аз дунъё беимон меравед. Чунки коммунист рўза намедорад, намоз намехонад. Фарқи зану шўй, духтарию писариро намедонад. Ангишткан намедонам, ки ягон вақт рўза доштаю намоз хонда бошад. Аммо аз ҳамон бефарқӣ тарсидаанд. Ту, Пётр, албатта аъзои фирмә шудагистай? Ин тавр бошад акнун боз як нафар зиёд шудем. Аммо ман Дашаро ба гап дароварда натавониста гаштаам,— гуфт Хол, Дарьяро аз оғӯши ҳаёлоти парешон кашида.—Аз гуфтан ба даҳонам мӯ баромад. Ба мuloимию ҳалимиаш ҳам тараф нею ба гапнодароияш ҳам. Ба фирмә ариза намедиҳад. Ана шукр, акнун ки ту омади, дукаса шуда миёна-гир мекунем.

— Наход ҳамин тавр, Дашаçon?—пурсид Петр.

— Бе ҳамин ҳам ташвиши ман кам набуд, Петр, ҷавоб дод хичолатмандона Дарья.—Гуфтаҳои Холамакро мешунавӣ? Чи қадар корашон бисъёр шудааст. Гүё ҳасрат мекунанд.

— Дарро задам, девор кафид!—хандид бо ситеза шодбаҳрона Хол.—Ман аз бисъёрии кор нанолидаамку, Дашаçon. Ҳамин тавр дар омади гап гүфтам. Кор чий қадар бисъёр бошад, миннат ба чонам. Рўй намегар-

донам. Як дилу чандин таманно, як сару чандин ҳавас гуфтаанд. Ман, духтарам, калонигарӣ нашавад, аз чумлаи фидоиҳо. Гӯянд, ки худро ба оташ зан, ки ба мардум фоидадор аст, нафсулами гап ҳамин, мезанам. Мобарои ҳама кор мекунем, хоҳарҷон, барои ҳама. Дар хона ҷароғ гиронӣ, дар кӯча раҳи ғоҳгузарро ҳам равшан кунад. Ба паси деворат дараҳт мешинонӣ, ки дар ҳавои гарм ба мусоғир соя дидҳад.

— Баъди ин қадар насиҳати падарона,—гуфт Петр, — акнун ҳочати гап набудагист. Даша ҳам ба партия бе гуфтугӯ доҳил мешавад, чӣ гуфтӣ?

— Кори ҳар кас ба қадри ҳиммати ўст, гуфтаанд, духтарҷонам,—пандгӯй мекард боз Ҳол,—кори метавонистагиу медонистагиатро месупоранд. Ту саводнок. Ба ячейка ту барин одам даркор. Мирзо даркор. Мирзое, ки навис-нависро донад. Ҳати аз як ҷо омадагиро ҳонда маънидод кунад. Аверченкою ман маслиҳат кардем, ки туро ба идора барем. Мирзо шавӣ, мирзогии ячейкаро ҳам мекунӣ.

— Ман, амакҷон, асло не нагуфтаам. Маро дар назди Петр музтар накунед,—ба тавалло даромад Даъя. — Хуб, ариза менависам.

— Ана гап ин тавр шудааст!—Ҳол хурсандӣ назмуд.—Акнун, ки Пётр омаду ба зиндагӣ мадад мекунад, ҳочат нест, ки кори саҳт кунӣ. Ҳелкунин ангишт ҳам ба назар осон менамояду кори зӯрталаб,—Ҳол бо ҳамин ба Пётр мефаҳмонд, ки Даъя ба навъҳо ҷудокундандаи ангишт шуда кор мекунад.—Даша аҷаб духта-ри бағайрат баромад.

Ароба ба поён тезтар мефаромаду Ҳол, ки барои аз он қафо намондан қадамро қалонтар мегузошт, боз хеле вақт таърифи Дашаро гуфт. Вале дар сари роҳ як нафас нефткашеро дид, бо ўсалому алек карду аз араба хеле ақиб монд. Даъя бошад, аз ногуворию ҳичолати таърифи Ҳол ҳалос шуда боз ғарқи ҳаёлоти худ гардид.

Петр дар ин муддат манзараҳои ачиби атрофро бо ҳаросат аз назар мегузаронд. Ҷашми ўчанд дақиқа ба силсилаҳои осмонбӯси кӯҳсори Туркистон дӯхта шуда буд, ки дар чунин ҳавои соғ ва гарм дар болои вай абрҳои ғафси сафед чун дуди аз мӯрии завод печидабаромада ғарона мезад.

— Ин сарзамин, Дашачон, чӣ қадар зебост!—Ин суханҳо аз даҳони Петр монанди оҳе, ки дар ҳангоми

хушнудй берун меояд, баромаданд.—Нозу неъмати боғот, кишту зироати водихо ва сарвати ҳоло ноаёни кўҳсor беинтиҳост. Ояндан маҳал ачоиб аст. Тасаввураш мушкил.

— Хамин тавр,— тасдиқ намуд Дарья, ба қадри имкон худро хурсанд нишон дода.

Вале Петр ба рӯи чун моҳу ба ҷашмони алмоснигоҳи ў нигариста он хушнудиро, ки дар истгоҳ дида буд, наёфт. Фақат акнун ў пай бурд, ки Дарья то ин ҷо танҳо ба саволҳо ҷавоб медод. Ба сухан ҳамроҳ намешуд. Хотираш гӯё парешону меҳоҳад онро пинҳон дорад. Данилов меҳост сабаби инро пурсад, Ҳол расида омад. Ў акнун аз он марде, ки рӯ ба рӯяш шуд, аз нефткашони Санто гап кушод.

Дарья боз ғӯтавари хаёлоти худ шуд ва яъсу андӯҳ ба фишурдани дилаш сар карданд. Ў меҳост ин роҳ кӯтоҳтар шавад. Зудтар ба манзил расад. Маҳбуби худро бинад. Гилагузорӣ кунад, узр пурсад. Агар шарми зормонда гиребонгирӣ нақунад, ба рӯи ў, ҷашмони ў то сер шудан назар дузад. Бе ҷиз нагуфтаанд, ки сабр дар дили ошиқ ба ҳукми об дар ғирбол. Сабру қарор ўро тарк карда буданд. Шоир ин сатрҳоро гӯё дар баёни ҳоли ҳозираи ў гуфтааст:

Ишқ бар сабр голиб омад боз.
Чангӣ худро ба қалб кард дароз.
Бурд дилрову сабру тоқатро,
Хотири ҷамъу хобу роҳатро.

Дар ин ҷо яъси Дарья, дар Шӯроб нишоти Давлат ҳадду худуд надоштанд. Давлат аз кор аз ҳама пеш тоzon баромад ва тохта ҳам ба хона омад. Пеш аз ҳама об гарм карда шустушӯй намуд. Ангур, нони гарм, тухм ҳарида омад ва асбоби зиёфатро омода соҳт. Қулбаро чун духтари хона ғундошту рӯфтаравон худро дар оина дида завқ кард. Ба ў аз он як ҷавони малламӯй, сафедрӯй, мешчашми навҳат нигоҳ мекард ва табассум менамуд. «Ҳа, қалон шуда мондаам. Овозам ҳам ба қавли одамҳо вайрон шудааст. Овози мардана». Ў барои шунидани овози худ, ба акси худ дар оина, салом дод. Ва аз овоз гӯё шармид, сурҳ шуд. Дар ў майли мукоиса падид омад. Суратеро, ки бо Петр дар Андичон гиронида буданд ва ҳоло дар ҷорҷӯба зери шиша меистод, гирифт. Аз сурат бачаи маҳзуну ҳазин, ҳӯсидаву рамида ба ў назар медӯҳт, ки дар тан аз болои куртаи ҷиҳак-

дор, яктахи алоча, дар по чоруки нүкболо, дар сар то-
кий пүпакдори ба хурма монанди хоси Бадахшон дошт.
Чун занги борики ток ба поя, ў ба Петр такъя намуда
меистод.

Чашм аз сурат бардошт ва боз ба оина нигарист. Му-
коиса ўро дар чунин соати саъд, наздикрасии лаҳзаи
пешвозгирии бародари меҳрубон ва мушфиқ бағоят
шод гардонд. Суратро ба ҷояш овехт. Бори дигар асбоби
зиёфат, тозаву озодагии хонаро аз назар гузаронд. Бе-
рун омаду чашм ба роҳ дӯхт. Ҳам ба ҷодаи каҷмакачи
доманаи дара ва ҳам аз роҳи аробагард одамон фақат
ба поён мерафтанд. Аз поён аз тарафи Исфара бошад,
касе ин сӯ намеомад. Давлат аз чунин тасодуф дар ҳай-
рат монд. «Гӯё ҳама ба пешвозгирии ақаи ман мера-
ванд»—аз дил гузаронд. Дари хонаро баст. Аз паси
он ангиштканоне, ки дар Шуроб истиқомат надоштанду
аз деҳоти ба он наздик омадурафт мекарданд, роҳ пеш-
гирифт. Аз тангнои Шуроб ба даштрӯя баромад. Аз он
ҷо ба кӯчабоғе даромад, ки вай ба лаби сои Исфара ме-
бурд. Инак, дар ҳамин ҷо дар кӯчабоғ аз дур фургонеро-
дида монд, ки дар болояш бо аробакаш се нафар мени-
шастанд ва аз паҳлӯи он одами қадбаланде қадам зада-
меомад. Фурсате нагузашта ў Холро шинохт. Давлат
дар хона ба худ шарт кард, ки вақти пешвозгирии ақа-
аш бачагона надавад, аз хурсандӣ нагиръяд. «Бигузор
акаам бинад, ки ман чӣ қадар калон шудаам». Вале дар-
ин дам он ҳама аҳду шарт аз ёди ў рафтанд. Бачавор
ба сӯи фургон тоҳт ва ҳанӯз худро ба бағали ақааш ҳа-
во надода гирист. Ў аз паси ҳалқаи ашк медид, ки Петр
аз фургон чӣ тавр фаромад ва нарм-нарм лангида оғӯш
кушодаву шукуфта, то тавонист тоҳт.

— Акачон, акачони азизи ман!—ба тоҷикию русӣ
фаръёд зад Давлат ва ўро ба оғӯш кашида бӯсидан ги-
рифт.

— Укачони ман, Давлати ман!—мегуфт дар навба-
ти худ Петр, ба оғӯши худ ҷавони нозукандом, лекин
бокуввату симпайро маҳкам кашида.—Хой, ту ба ман
нигар! Ин қадар калон шудӣ?—ӯ сонияе аз бӯсу ка-
ниор боз истода ба рӯи уқай худ нигарист.

— Омадед, акачон!—мепурсид аз ғап наёфтан ва
ҳаячон Давлат.

— Чи тавре ки мебинӣ. Монанди хобу ҳаёл,—ҷавоб
мегуфт Данилов.—Ман ҳеч гумон накарда будам, ки ин
қадар калон шудай.

Ҳама, ғайри Хол, боз ба фургон савор шуданд. Хол бошад акнун аз одаташ берун ба гап ҳамроҳ нашуда, девораи аробаро ба даст гирифта қадам мезад ва ғарки хаёле буд.

«Мардум гапхой мусулмону кофир, диндору бедиро барои чи бофта бароварда бошанд? Мегуфтанд, ки онҳо ба ҳам дӯст намешаванд. «Қабӯтар бо қабӯтар, боз бо боз». Ин тавр бошад, чаро Данилову Давлат ба ин дараҷа ако-укои меҳрубон шудаанд ва Даشا Чамиларо аз ҷони худ дӯсттар медонад? Пас ин гапҳо бехудаю беасосанд. Тухми душманиро дар байни мардум дин мекорад. Аверченко рост мегӯяд. Аммо Аверченко дар бобати худо хато мекунад. Мегӯяд, ки худоро аз тарсу бим худи одамон сохтаанд. Як ошдон, як мадонро насозӣ, худ ба худ бино намешаваду вай мегӯяд, ки дунъё худ ба худ сохта шудааст. Ҳонӣ, сонӣ мефаҳмӣ мегӯяд. Сабили ҳондан монда меравад. Ана имрӯз се рӯз шуд, ки ба курси маҳви бесаводӣ нарафтаам. Муаллим ҳайрон будагист, ки ба ман чӣ шуд. Имшаб сарро луч карда, сабақҳои гузаштаро нағзакак ҳонда баромадану навиштан даркор».

Бо ҳамин минвол дар болои фургон сӯҳбати Данилову Давлат метафсиду ду тан ғарки ҳаёлоти худ: Даръя дар ҳаёлоти Арслоналий ва Хол дар ҳаёли худову ҳондан ба Шӯроб омаданд. Аробакашро ҳарчанд ба меҳмонӣ даъват намуданд, қабул накард. Кирои роҳро доданд, нағирифт.

— Баъзе вақт кори ҳайр ҳам кардан даркор,—гуфт ў,—аҳлию улфатии шумо маро ҳайрон кард. Чӣ хел ин ду акою укои меҳрубон шудаанду ин духтарчай тоҷик чӣ хел дар бағали русдуҳтар, намефаҳмам,—ҳайрати худро пинҳон карда натавонист ў.—Худо ҳоҳад, ягон рӯз меҳмон шуда омада, сонӣ дурустакак мефаҳмам. Ҳуш бошед!

— Саломат бош, биё. Ана ҳамин кӯшк хонаи муроди ҳамаи мост,—Хол ширинзабонӣ кард.—Тангу нағирифту гуфта гумон накунед. Дил эътибор. Ба дил ғунҷад, шудааст.—Хол ҳамчун калонсоли оила аз рӯи одат бисмилло гӯён бо пои рост ба хона даромад. Мисли соҳиби хона пардаи тирезаро, ки акнун ба ҷои қоғазгир шишаҳо дошт, кушод.—Канӣ, Петр, марҳамат. Аз рӯи одати бобоҳоямон акнун ту аввал шуда шин. Омин, қадам расид, бало нарасад. Айб накун, ки Хол амак аъзои фирмӯза бошад ҳам, ҳанӯз омин мегӯяд. Охир

ягон чиз гуфтан даркор-дия. Хуш омадӣ, қадамат боюи дид.

— Хушвақт бошед, азизонам,—чавоб дод Петр ва ба ҳарак нишааст.

Дасте ба даст Дарьяву Давлат таоми болаззат—тухмбиръёни пиёзу картошкадор тайёр намуданд. Суфра кушоданд. Петр аз ҷомадон як қуттӣ консерви моҳӣ, як шиша вино ва ҷанд дона ҳалқанони ба рӯяш тухми қӯқнорпошидаро, ки ин ҳона шояд аввалин бор медиӣ,—баровард, рӯи дастархон бо меваҷот ва анвои таом пур шуда, зебоие пайдо кард. Аз рӯи илтимоси Ҳол ба қадаҳи ў ҷой рехтанд ва ба саломатии Пётр, ки аз гирдоби ҷанг сиҳат берун омада боз дидори дӯстонро дид, ба саломатии Ҳол амак, ки ба воситаи Ҷамила аъзои ин оила шудааст, ба саломатии Даشا, барои баҳту саодати ў, ба саломатии Давлат, ки ўро Ҳол давлати ин ҳонадон меномид, нӯшиданд. Давлат, ки виноро нахустин бор ба даҳон мегирифт, як қулт нӯшид. Лекин ба ҷону ҳоли Дарья намонда, ба ў як қадаҳ нӯшонданд.

— Тамоми роҳ ҳамин тавр, ҳаёл қунам, ман гап додаам,—хандид Ҳол узроҳона.—Ту бошӣ, Данилов, аз гуфтан шунидан беҳ гуфта, қӯки манаҷамро қанда мондӣ. Акнун, додарҷон, навбати ту. Бигӯ, ки дар кучоҳо будӣ, чӣ дидиу чӣ шунидӣ?

— Рафтам, ҷангидам. Ярадор шудам. Дар беморҳона будам. Андак дуруст шудам, ҷавоб доданд. Ана дидед, ки омадаму хушбаҳтона дидори шуморо мебинам. Қиссаи кӯтоҳ ҳамин,—табассум намуд Данилов.—ҷӣ ҳочат, ки даҳшатҳои ин ҷангӣ ҳонумонсӯзро батағсил гӯям?

— Не, додарҷон,—эътиroz намуд Ҳол.

Агар шабҳои пурдаҳшат намебуд,
Чӣ медонист Саъдӣ қадри имрӯз?

гуфтаанд. Барои ба қадри зиндагиамон нарасидан, маънии хушбаҳтиро фаҳмидан, азобу уқубати гузаштаро аз ӯд набарор. Қаний, гӯшамон ба ту, додарҷон.

— Баъди ин далелу даъво гурехта ҳалос шуда наметавонӣ,—мусаххарона гуфт Данилов — Маалмамнуният. Лекин ман ҳамаи саргузаштҳои ҳудро дар ҳату ҳасарҳое, ки ба Дашаю Давлат фиристодаам, навиштам. Пас онҳо саргузашти маро дар ғарбиӣ медонанд. Бинобар ин шуниданӣ он барояшон завқовар нест. Баъзан ҳамин тавр мешавад, ки кас аз гуфтан дид, хуб-

тар менависад. Аз ин рӯ, амаки азиз, биёед, наклро ба вакти дигар мавқуф гузорему дигар гапҳоро гӯем, хуб? Худи шумо охир мегуфтед, ҳар сухан чоеву ҳар нуқта макоме дорад. Ҳамин тавр нест?

— Ҳамин тавр,— ноилоҷ балегӯй кард Ҳол.—Аммо ман фақат гӯянда не, шунаванда ҳам ҳастам.

— Медонам, медонам, амакчон. Ба ҳикоя ман қарздор,— ваъда намуд Данилов ва даст ба китфи Давлат гузошт. — Қаний гӯй, укачон, корҳоят чӣ тавр?

— Нағз, акачон,— ҷавоб дод Давлат, ки ҳоло аз хурсандӣ ба курта намеғунҷид.

Офтиби ба ғуруб рафтаистода, ки абрпораҳои сурху гулобӣ ва маллагун онро мегузелониданд, аз дари кушодди хона ба рӯи ҳама нури охиринашро нисор мекард. Дар ин равшаний дидан душвор набуд, ки гарди ғамганий ба руҳкори Даръя торафт зиёдтар менишаст.

БОБИ XI

ЛЕНИН ДАР ШУРОБ

Холи ворухӣ сурати Ленинро, ки аз Ҳуҷанд гирифта бо эҳтиёти тамом ба Шӯроб оварда, пагоҳи барвақт ба идораи кон бурд, ки дар кабинет овехта Аверченкоро бо тӯҳфаи гаронбаҳои худ аз сафар шод гардонад ва узри дермониашро пурсад.

Дар болои ҷевони идора се сол интараф рамкаи зебои канҷакори зарандуд меистод, ки ангиштканон расми шоҳи охирини русро аз он канда, лаҳтаву пора наимуда, ба оташ дода буданд. Ҳол аз дил мегузаронд, ки агар сурати овардааш ба ҳамон рамка мувоғиқ ояд, бағоят хуб мешуд.

Дар идораи ҳанӯз ғайр аз посбон, ангишткани собиқ— тотори кӯҳансол ва пакана, ки дар ҳар ҷо дар ҳар фасли сол, ба ҳар кас ки рӯ ба рӯ ояд, пеш аз салому алек аз дарди миёну пой шикоят мекард, каси дигар набуд.

— Ҳа, додарҷон, ассалому алайкум, қаний пою миёнат чӣ тавр?— Ҳол барои воҳӯйӣ даст ба тотор дарозкард, ки вай аз болои пима пояшро молида менишаст.

— Напурс, Ҳолабзӣ, тамоми шаб зириқкос зада баромаданду мижа таҳ карда натавонистам,— посбон воӣ вайлокунон сар ҷунбонда даст аз қафо ба миён бурду

шудро ба як илоче рост намуд ва пойҳояшро зӯр зада бардошт.

— Дурӯғ мегӯй, додарчон,—суханро чун ёри ҳазли пирамард ба шӯҳӣ бурд Хол.—Ҳамин шаби дароз хурроқи ту маро хоб кардан намонду мегӯй, ки мижа таҳакардай.

— Хурроқи ман? Бӯалӣ шав рав!—Тотор аз иғроқи ғол ба завқ омад.—Вай ҳам дар Ҳирот ҳасрат карда будааст, ки кудунгарони Самарқанд шабкорӣ карда, хоби ўро мегурезонанд.

— Дӯк-дӯки кудунг ба хурроқи ту нӯги остин намешавад, додарчон. Аз қавоқҳоят маълум, хубам хобро задай. Кайй ин чо биё, ҳар ду як кор кунем.

— Чӣ хел кор будааст, ки ман карда метавонам? Миёни зормондаи ман ҳаму рост намешавад, Холабзӣ. Ба ту чӣ шуд? Касбатро дигар кардӣ магар? Маркшайдер барин коғази печонидагӣ бардошта гаштай?

— Эй пири аз кору бори дунъё бехабар. Агар медонистӣ, ки ин коғаз чист, бар падарат раҳмат Холабзӣ, мегуфти.

— Хӯш-хӯш?

— Аввал ин чо биё, додарчон. Дар болои ҷевон, агар хато накунам, як рамка меистод. Дар ёдат ҳаст, перор сол рӯзи хуррият?..

— Албатта, дар ёдам ҳаст, Холабзӣ. Ту ҷорҷӯбай сурати оқподшоҳро мегӯй? Ӯҳ, сабил мон!—пирамард шашмонашро пӯшид.—Зор монад ин дард. Ҷунон сихад, ки аз ҷавшани ҷонам гузашт. Холабзӣ, дар хонаат мон порча пӯстак надорӣ?

— Пӯстакро чӣ мекунӣ? Ба сарат мечаспонӣ?

— Як миёнбанд месоҳтам, аз гармиаш зоро дардам шавад.

— Дар ин хел ҳавои гарм ба миённат пӯстак бандӣ, бардо дар зимистон чӣ мекунӣ?

— Ғами зимистонро нахӯр, Холабзӣ. Медонӣ, чӣ мунам? Як илоҷ ёфта, саги Пысини кӯзпуштро мекапа-пӯст канда ош дода печонида мемонам. Зимистон шуд, аз вай як миёнбанд соҳтаний ҳастам. Мегӯянд, пашму пӯсти саг дарди баданро қашида мегирад.

— Аммо, додарчон, эҳтиёт шав,—гуфт бо ҷиддият.—Кӯзпушт фаҳмида монад, пӯсти худи туро канда ҷармгару гӯштатро ба собунгар пул мекунад.

— Боди дами Пысин анча ҳолӣ шудааст. Акнун вай соли худаш меҳаросад,—хандид пирамард.

— Душманат гар паша бошад, камтар аз филаш мадон, гуфтаанд азизон,— андешамандона насиҳатгарӣ намуд Хол.— Вай ба назар уволак менамояду лекин рӯдаш қач, ҳасибаш ало. Ба рӯихушдиҳии вай бовар нақун, додарҷон. Ҳайр, ин ҷо биё,—Хол рамкаро аз болои ҷевон гирифт. Ҷанги онро афшонд ва миёнбандашро күшода покиза намуд.— Илоҳӣ тӯғрӣ биёяд. Набошад ин рамкаро ҳозир ба пул созонда наметавонӣ.— У расмро бовикорона ва тантана күшод.— Диҷӣ, расми киро овардаам, шинохтӣ?

— Ҷӣ тавр нашиносам?— пирамард бо табассуми латиф, ки дар ҷеҳрааш ин дам падид омад, ҷашмҳои хираашро барои хубтар дидан нимкофкуон ба расм наздиктар овард.— Ленин.

— Ҳа, бале!— Хол ифтихормандона овозашро баланд кард.— Ленин, додарҷон. Ман инро аз Ҳуҷанд овардам.

— Ба Ҳуҷанд рафта будӣ?

— Ба мӯзажармой. Ҳоли ту ин қиссаро мону дуо кун, ки расм ба ҷорҷӯба тӯғрӣ ояд.— Хол пушти рамкаро гардонида расмро андоза намуда шод шуд.— Диљ соғу ният ҳолис, додарҷон. Коиммақом.— Гӯё рамкаро барои ҳамин сохтаанд.

Ҳол суратро чапдастона ба рамка гузашта, ба кабинети Аверченко даромад ва ба ҷое овехт, ки аз дар даромадан ҳамон ба ҷашм мерасид. Посбон, ки то ин дам пасу пеш рафта аз расм ҷашм намеканд, ниҳоят он чиро, ки дар диљ дошт, на нуҳуфту гуфт:

— Холабзӣ, сурати оқподшоҳ дар ёдат ҳаст?

— Ҳайр.

— Ҷӣ гуна зеҳн мондаю рангубораашро муддаои табъ дода буданд? Сару либосаш ҳам ранги худашро дошту сару рӯяш ҳам.

— Берунаш ҳой-ҳою дарунаш вой-вой буд,— сухани посбонро бурид Ҳоли аз мақсади ӯ бехабар, ки ҷаҳлаш меомад?— Ҷӣ гуфтани ҳастӣ?

— Гуфтани ҳастам, ки бало ба паси оқподшоҳ, гӯр ба гӯр гардаду аммо сураташ аҷоиб кашида шуда буд. Оҳ, зор монад ин дард! Миён боз сих зад. Яъне сурат-гар хуб бино монда буд. Аммо расми ҳамин хел як одами табаррукро қадом як қаси ба гумонам бехунаракак шарту парт бо қариндош кашидааст. Ман мебудам, ин хел расмро ба фурӯш намебароварондам.

— Дард аз миёну по ба каллаат ҳам задааст, до-
дарчон,—ранцид Хол.—Магар нашунидай, ки Ленин
одами шикастнафс. Ииро ҳама мегүянд. Ҳамин хел як
одам тарақко-турукро албатта бад мебинад. Лекин ба
хаёли ман, сураташ худашро қандагию гирифтагай. Ни-
гоҳ кун, бодомқавок, меҳрублоннигоҳ, хуштабассум. Ди-
лаш гүё ба рўяш нақш бастааст.

Шарфай ной шунида шуд ва Аверченко даромада
омад.

— Салом, Хол! Ҳўш, зиёрат қабул? Қай омадӣ, чаро
дер монди?—Дар ин асно ҷашми ў ба расм афтод ва
дар ҷеҳрааш табассум дамид.—Ииро ту овардӣ? Раҳ-
мати қалон. Аз Ҳучанд? Ин рамкаро аз кучо ёфтӣ? Гүё
аз дилу нияти ман боҳабар будӣ, бародарам. Ман ҳам
мехостам, ки як расми қалони Ленинро ёбему ба ин
рамка гузорем.

— Ман ҳолдону роздан ҳастам, Аверченко, медонӣ?
Кӣ чӣ дар дил дорад, медонам. Фаромӯш иакун, ки
рафик Ленинро ба Шуроб ман овардам.

— Асло фаромӯш намекунам. Саломат бош. Ташак-
кур. Нигар, рассом ҳулкухӯи ўро дар ин расм чӣ хел
моҳирона таҷассум намудааст. Нигоҳ, табассум!

— Шунидӣ, ҳой додарчон!—Хитоб намуд Хол ба
нирамард.—Ман ҳам ҳамин гапро намегуфтам?

— Гүё маслиҳат кардаеду ҳар ду ҳам ўро дидаде,
— ҷавоб дод пособон ҳичолатмандона.—Ман мегуфтам, ки
сурати як золими ашаддиро қадом кас он хел ҳунарман-
дона, обурангаш ҷоғ қашида буду сурати ҳамин хел
одами бузургворро, ба ҳаёлам, шарту шурт қашидагӣ
барин,— тотор, ки аз эродгириаш пушаймон мешуд,
мулзамона ҳайрухуш намуд.—Акнун омадеду ба ман
ҷавоб будагист? Рафта ба кампир гўям, ки як рёғдоғ
кунаду ба миён бандам, зоро андак арақ кунам.

— Ту ҳудро кошифи роз эълон кардӣ, Хол. Бигу, ки
ман чӣ сухани ба ту мегуфтагӣ дорам?—Аверченко аз
руй одат дар вакти сухангӯй айнак ба ҷашм гузошта ва
ҳангоми суханшувавӣ онро аз ҷашм мегирифт.

— Масъалаи одамро чӣ кунем, ангиштканони раф-
тагиро чӣ тавр гардонда биёрем гуфта пурсиданӣ ҳас-
ти,— ҷавоб дод Хол аз таваккал.—Ҳамин тазр не?

— Ба ман нигар, ту-ку фолбин нашудай?—пурсид
Аверченко.

— Фолбин не, ҳолдону роздан, додарчон. Нафсулам-

ри гап ҳамин, ки ба Хучанд рафтани ман, як рӯз бевакт омада бошам ҳам, бефоида набуд.

— Муборак шавад, мебинам, ки хушбахтона ба пойхоят пойафзол ёфтай,—Аверченко табассумкуон букафшҳои Хол ишора намуд.—Зиёфаташ кай?

— Ба зиёфат ман тайёр, додарчон. Як ҷуфт мӯза ҳам фармуда омадам. Аммо ин ҳам фоида несту аз гӯштингирӣ соҳиби пулу моли бисъёр шуда омаданам ҳам.

— Аз гӯштингирӣ? Парвардигоро!—Аверченко пушт ба такъягоҳи стул дод.—Дар кучо гӯштингирӣ кардӣ?

— Ин қисса дарозу сонӣ гуфта медиҳам,—Хол аз рӯи одат ҷунбида маҳкамии стулро санҷид.—Ман меҳмони Маҳками Муҳтор шудам. Туро пурсида монд.

— Аҳволи вай? Корҳояш чӣ тавр?—сухани Холро бурид Аверченко.

— Бисъёр нағз, як ҳавлӣ бачаю кacha дорад. Аммо улфатҳояш ҷони одам будаанд. Маҳками Муҳтор аз ман пурсид, ки дехқонҳо оё ба умеди заминҳои бобён аз шахтаҳо баромада намераванд? Ба ҳаёли ман, додарчон, фоидай қалони сафари ман ана ҳамин аст, ки сирри гурез-гурези мардумро ба қишлоқ фаҳмидаам.

— Ту гумон мекунӣ, ки сабаб як ҳамин аст?

— Ба ҳаёли ман сабаб ҳамину ҳалос.

— Медонӣ, Акбару Давлат ба ман аз Чоркӯҳ чӣ ҳабар оварданд?

— Хуш? Ту онҳоро ба он ҷо фиристода будӣ?

Аверченко нақл намуд, ки онҳо шаби истироҳат баъди кор ба он ҷо рафта рӯзи истироҳатро гузаронида гашта омадаанд. Дина дар шахта вақти таҳаффус онҳо ба назди ӯ омада гуфтаанд, ки дар он ҷо чӣ гуна як имоми масҷид зӯр зада ба мардум ташвиқот мекардааст, ки дар зери замин кор кардану ангишт қандан гуноҳи азим аст. Ангишт гӯё оташи хунуқшудаи дӯзах будааст.

— Ман ба омадани ту бесаброна нигарон будам,—Аверченко ба Хол маслиҳатчӯёнигу ёриталабона нигарист.—Ба андешаи ту, чӣ бояд кунем? Ба мо фармудаанд, ки шумораи коргаронро имсол ду-се баробар зиёд кунем. Лекин мардум аз Шӯроб рафта истодаанд. Шояд таҳмини Маҳками Муҳтор ҳам дуруст бошад. Мегӯянд, ки баъзе бойҳо ба ваҳм афтода гурехтаанду заминҳояшонро ба дехқонон тақсим карда, ба онҳо пули тухмӣ ҳам медодаанд. Дехқон як парча замини худӣ дошта бошад, ту медонӣ, ки сараш ба осмон мерасад.

— **Мар** як шарабашро хазорборй буса кун гүй, ба
ки мегүяд, — чилова намуд Хол. — Ин албатта сабад-
шылу бачаҳо рост гуфта бошанд, сағсаттан мулло
табаби дигар. Ту ин корро ба гардани ман мон, **Ми-
кола**. — Иш бори аввал буд, ки Хол фамилия неву номи
реченкоро мегирифт. Аз ин чост, ки щармиду хун ба
ий калонаш зада то гүшу гардашро сурх қард. — Ту
туноги ман гузар, додарчон, ки беодоби карда но-
ро мегирам. Одати мо, точиқҳо, ҳамин аст, ки каси
нидикамонро ҳам ту ту мегүем, ҳам номашро мегирем.
— Ту дусти аизи ман, одами ғалатай. — Хушнудона
бо бархоста, даст ба китфи баходуронай Хол ниҳод
Иверченко. — Ман-ку ягон бор номи падари туро наги-
рифтаам ва бубахш, ки ҳатто намедонам.

— Падари раҳматии маро Нори аробакаш мегуф-
танд, — оҳ кашид Хол. — Нори ворухӣ гүй, дар ин гирду
мурофҳама вайро мёдонистанд. Полвон буд. Аробай як
бойре ҳай мекард. Аз Воруху Чоркуҳ ба тарафҳои Ко-
нибодому Қӯқанд меваю шоли мекашонду аз он та-
рафҳо барои бакъолони ин чо мол меовард. Рӯзе аз рӯз-
и аробай вай ба лой мегӯтад. Асп кашида наметаво-
над. Падарам ба як кас мефармояд, ки аз лачоми асп
кашад. Худаш ба таги ароба даромада, бо ҳафтод пуд
борашозод ба кифт мебардораду аз лой мебарорад. Ле-
ни миёнаш ҷиззи карда мемонаду ба хона омада хеле
вакът ҳоб кард. Бо ҳамин аз тоб гашт ва мудом менолид,
ки миёнаш дар вақти шиштухез азоб медиҳад. Ту аз ман
наранҷ, ки ба як савол даҳ ҷавоб мегӯям. Ана ҳамин
жел аз номатро гирифтаам наранҷида бошӣ, нағз. Са-
ломат бош. Ман туро Микола, бародаркалони худ ме-
донам. Ҳабарат ҳаст, ки Данилов омад? — пурсид ў
бэъд ногоҳ.

— Шунидам. Ярадор шуда омадааст?

— Бале, аз поянҷ тир хўрдааст. Анча саҳт мелангад.
Як тир ба як қабурғаи ў ҳам осеб расондааст.

— Данилов ҳозир ба мо обу ҳаво барин зарур аст,
дустам.

— Ту ўро ба ангиштканӣ дароварданӣ нестӣ?

— Кори аз ин ҳам муҳимтаре барои ў ҳаст.

— Чӣ кор будааст, ки аз ангиштканӣ муҳимтар?

— Албатта, вай ба партия даромада омадааст.

— Ҳа, даромадааст, — тасдиқ намуд Хол.

— Бисъёр хуб. Пас вай ба мо ба кори партияйӣ ма-
ддиикалон расонида метавонад. Охир ману ту дар кори

партияйӣ, гап дар байни худамон монад, шогирдони устоноидаем. Данилов обутоби ташкилоти қалони партиявиро гирифта омадааст. Баъд ревком супурдааст, ки ҳар чӣ зудтар як отряди ихтиёрии мудофиаи конро ташкил қунем.

— Аз ин мебарояд, ки ҳавф аз босмачиҳо қалон?

— Мегӯянд, ки як дастай босмачиён ба конҳои Сулукта ҳуҷум оварда, ба шахтаҳо оташ задани шудааст,— ҷавоб дод Аверченко. — Барои ҳамин эҳтиёти шарт аст. Данилов, ки аз майдони ҳарбу зарб гашта омад, бешубҳа муаллими хуби кори ҳарбӣ шуда метавонад.

— Барои вай кори нағз пайдо кардай,— фикри Аверченкоро писандид Ҳол. — Ангишткани ҳозир барои вай вазнинӣ мекунад. Ба кори фирмӯза, рости гап, ҳамаамон пиёда.

Дар ҳамин асно шарфай номураттаби пой аз роҳрав ба гӯш расид ва нафасе нагузашта Данилов сар ба дарун ҳалид. Ҳар ду ба пешвози ў барҳостанд ва қадаме ба истиқболаш ниҳоданд.

— Биё-биё, Петр, магар имшаб хобат набурд, ки аз қаллаи қӯрак ҳестӣ? Баногоҳ, ба ман нигар, Ҳизр на бошӣ? Ҳамин дам аз ту гап мегуфтем,— хушгуфторӣ намуда, даст дароз кард Ҳол.

— Ҳизр ҳам ману шумо барин одам-дия,— ҳандид Данилов нарм-нарм қадам монда, то тавонистан лайгиро пинҳон намуда. — Қанӣ, сарангушти маро як гирифта бинед, Ҳоламак. Салом.

— Салом! Ҳизр охир аз гуфти одамҳо дастгиру мушкилкушо-мӣ? Ҳа, боракалло! Ту ҳам акнун дастгирию мушкилкушоӣ мекунӣ, додарҷон.

— Шумо чихо мегӯед, ки ман намефаҳмам? — дасти Даниловро гирифта Аверченко ҷашм ба ҷашмони ҳалимонаву оқилонаи ў дӯҳт. — Бисъёр сифати шуморо шунунида будам. Лекин ҳабар надоштам, ки забони тоҷикиро ҳам медонед. Марҳамат, шинед, хуш омадед. Чи таъре ки инҷоиён мегӯянд, Шӯробамон пешкаш.

— Ташаккур рафиқ Аверченко,— миннатдорӣ намуд Данилов нишастаравон. — Ман ҳам сифати шуморо аз ҳамаи ёру дӯстони инҷоӣ мешунидам. Дар мактубҳои ҳуд ҳам хешу табор аз кору бори шумо менавиштанд.

— Ин акнун, азизам, аз ҳад зиёд шуд... Таърифи тарафайн бо ҳамин тамом,— табассум намуд Аверченко ва ҷинҳои дар ҳар ду кунҷи лаб ва думи ҷашмҳо зиёдшуда ўро аз будаш бештар пир нишон доданд. Зоро ин

Чинҳо чунон чукур буданд, ки кас гумон мекард замоне
~~хар~~ ду рухсор ва пешонаи ўро тилим-тилим карда бо-
шанд. — Щумо албатта аз ҷанг дилгарону бозор шуда
~~омадаед~~. Аммо як ҳафта боз ревком моро маҷбур меку-
~~над~~, ки ба ангиштканон таълими ҳарбири сар қунем.
Вале ягон нафар каси ҳарбири барои ин кор ваъда на-
медиҳанд. Худатон ёбед, яроку аслиҳа медиҳем, мегӯянд.
Пеш аз ҳама ба мудофиаи корхонаи худамон бояд омо-
да бошем. Баъд ташкилоти партияйи...

Аверченко аз рӯи одати худ ҳам оҳиста ва ҳам бо
~~чинҳор~~ ҳар суханро қанда-қанда гуфта ва дар айни за-
мон фикру мулоҳизай шунавандаро аз рӯи ў меҳонд. Ў
~~медиҳид~~, ки Данилов ба суханонаш эътибори ҷиддӣ меди-
ҳад ва ба қабули таклифи ў розист, хушнуд мегашт.

— Ман имрӯз ангишт канам ё баромада ба қишлоқ
рафтган гирам? — пурсид Хол аз ҷой барҳоста.

— Аз ҳеч чӣ ҳар чӣ гуфтаанд. То ба шахта фарома-
дани ман ангишт кану сонӣ омада шаҳодатнома гир. Ба
ташкilotҳои партияйӣ, совети қишлоқҳо даромаданат
даркор мешавад.

— Дар гирду атрофи худамон бошад, маро бе шаҳо-
датнома ҳам медонаид. Аспи қашқа,— таъна кард
Хол. — Лекин барои савлату сиёсат бошад, нависонда
мон, зарар намекардагист. Ҳа, аз хотирам қариб буд,
хи барояд. Хол ва аз он ки дар пеши Петр бори дуйум
номи роҳбари конро гирифт, як қадар хичил шуд магар
ки забон хоид... — Ҳа, ман дина, Петр ҳам хабардор,
Дашаро ба гап даровардам. Вай розӣ шуд, ки ба мир-
зогии идора биёяд. Сонӣ ба партия ариза додани ҳам
шуд. Диљи кас ба вай об меҳӯрад. Сирдону ҳолдон.

— Медонам, нағз шудааст, вай аз кай ба кор мео-
мадааст? — пурсид Аверченко.

— Кай, ки ҳоҳӣ. Ҳамин тавр нест, Петр? Ягон касро
фиристонӣ, ана аз ҳамин рӯз сар карда ба кораш на-
мераваду ба ин ҷо мебиёяд. Ҳуш монед.

Хол берун баромада дид, ки офтоб акнун дараи Шӯ-
робро равшан мекунаду ангиштканон аз болову поён,
фаромадаю баромада ба тарафи кони аз ҳама қалон-
тар, собиқ шахтаи Александров меоянд. Ў ҳам ба байни
одамон даромад. Ҳар кас ки рӯ ба рӯяш мешуд, ба ў
бо эҳтиром салом медод. Ба тоҷикий, ўзбекӣ, қирғизӣ,
тоторӣ, русӣ, украинӣ ва қазоқӣ аз ў ҳолу аҳвол мепур-
сианд ва арзи аҳвол мекарданд.

Таклифи орзуҳои худро дар ину он бобат чун ба як

рохбар мегуфтанд. Хол барой онхо шуда бозменистод. Ка-
дами хурдро Майдава сүст мекард. Ҳамон Шуроб, ки
чанде Нештогоҳо нафасашро танг менамуд, ҳамон шах-
таҳо, ки ба қавли ҳудаши ангишткаиро монанди аждар
пагоҳий барвакт фурӯ дода, шабонгах бинобар ҳазм
карда натавонистан, берун бардоварда мепартофт, ҳамон
хоначай шахтабон, ки тирезаи дучаймай вай ҳамеша ба
ангиштканон чун ду ҷашми пур аз ғазаб тегкашида ме-
нигарист, акнун ба назари Хол дилрабо менамуданд. Ба
ҳаёлаш насими пагоҳон ҳам ҳоло дигаргун мевазид.
Хониши чаковак ҳам оҳанги фараҳбахшеро пайдо кар-
дааст. На чун пештара ба нолаю зорӣ монанд. Аз дуд-
барои утовҳо, кулбаҳо, заминканҳо, ки ҳанӯз аз онҳо бӯи
бечорагӣ нарафта буд, ба ҳар ҳол дуд чун ҷодаҳои бе-
шумори талу төлпакҳо пёчида-пёчида боло меравад ва
ғайб мезанд. Аз гирду атроф садоӣ ғову гӯсола, бузу
бузғолай ба подаи камшумори шуробиён рафтанистода
форам-форам ба гӯш мерасид.

Аз ҷониби конҳои боло корвони калони уштурҳои ан-
гишт ба пушт намудор шуд. Ҳамчун ҳамеша ин қатори
ҷонварҳои бузургро ҳараке қашолакунон меовард. Шу-
турҳо бардам-бардам қадам мегузоранд. Зангӯлаҳо як
навъ мусикии таъриҳаш ҳазорсоларо навоҳта меома-
данд, ки ба қавли сорбонон ҳамчун ҳабошгӯй мадади
уштуронанд. Кон ҳоло бекувват. Ба ҳаридану зиёд кар-
дани наклиёт, ки бакувваттарин ва монданашавандатарин,
камхарцу камхуроктарини онҳо боз ҳамон уштур-
ҳоанд, ҳоло имконият надошт. Бинобар ин, Эсанпай аз
паи кор, артёльнамо корвони шутуронро ташкил карда
буд. Одамон бо уштур, аспу ароба ва ҳатто ҳарапба-
ҳои ҳуд дар ҷамоат якҷоя шуда, ҳам музди кори ҳуд ва
ҳам кирои кори ҳайвоноти боркаши ҳудашонро меги-
рифтанд. Акнун ангиштро факат ба истгоҳи Мельнико-
во — Конибодом мекашониданд. Аз он ҷо вай ба вагон-
ҳо, бор карда, ба ҳар тараф фиристода мешуд. Садои
зангула баланд шуду ҳарсаворе аз ҳар фаромад. Ду даст
ба сандуки дил ниҳода ба Хол таъзим кард ва чӣ гуна
суханҳо гуфт. Қирғиззане, ки аз боло Ҳолро дида, қа-
даммониашро тез намуд, сари роҳи ўро гирифт. Ў ҳанӯз
нафас рост накарда, ба резаш гирифта сухан гуфт, ил-
тимос намуд, ки як фарзандашро ба шахта ба кор қа-
бул кунанд.

— Ҳудо ҳайре дижад, ҳуди шумо, ҷароғам, ўро ба
шогирди тиред, — илтимос менамуд ў. — Чунки аз шумо

— Түрттару кордонтар ангиштканро ман намедонам.
Ба баракати шумо писари ман ҳам ангишткани
шавон шавад.

— За ҳамин минвол Хол ба ҳавлии шахта омада аз қа-
свози Давлатро шунид.

— Амаки Хол, салом! — мегуфт ў, ки ба назари Хол
кор болу пар бароварда парида меомад.

— Ваалайкум ассалом, Давлат. Хозир аз дил мегу-
ондам, ки туро имрӯз як бинам. Инро бин, ки худат
ада мондӣ,— ў аз роҳравӣ бозистода нигарони Дав-
лат шуд. — Рӯзи чумъаи гузашта шумо дар Чоркӯҳ бу-

дири. — Ҳа, амак. Ба ҳавлии Акбарино рафта будем. Ба
шумо гуфтани будаму шаб ҷои ин хел гапҳо набуд.
Моми Чоркӯҳ...

— Нафсуlamри гапро ғурсӣ, додарҷон, ман ҳам ана
мишро аз ту донистани будам,— сухани ўро бурид
хол. — Ба кор омадараён ба пешӣ Аверченко дарома-
ти. Вай ҳамаашро аз як сар гуфт. Шумо аз кӣ шуни-
ди, ки вай ба Шӯроб нараветон, ангишт қандан гуноҳ
гуфтааст?

Худамон ба гӯшамон аз забони худи вай шуни-
ди, — гуфт Давлат. — Вай Шӯробӣ будани моро надо-
шиста, аввал ин гапҳоро гуфтан мегирифту сонӣ қадом
рас пичҷӣ карда монд, ки гапро ба дигар тараф бурд.

— Пысин ба мақоми дигару мулло ба дигар — ҳар
як ашӯларо мегӯянд,— гуфт Хол:

Наҳсонахӯчаю Фалокатбой,
Менавозанд ҳар ду як карной.

— Ман вайро дидан ҳамон шинохтам,— гуфт боз
девлат. — Ҷашми олусу ранги зардоби вайро одами як
кор дидагӣ, баъди бист сол ҳам даррав мешиносад. Ба
шумо ҳикояи карда будам-ку, дар вақти ба ўтови Арслон-
чино гуреза шуда рафтани мо як домуллои кафсан-
чиро омада, модари Арслоналиро хун гиръёnda буд? Ана
ҳамон домулло.

— Дар Чоркӯҳ, ин хел махлук набуд-ку, аз қадом
наҳади торик пайдо шудааст ин олусат? Номашро на-
фаҳмидӣ?

— Номаш Муллоҳочӣ Ҳаким будааст,— ҷавоб дод
Давлат. — Ман ба хонаи худо, ба қаъбатулло рафта
омадим, гали дурӯро намегӯям, мегуфт.

— Шуд-шуд,— писханд зад Хол.— Шинохтам. Дар ҳаққи худи ҳамон ҳочиат гуфтаанд:

Хочӣ, ки зи хонаи худо баргашта,
Морест, ки рафта аждаҳо баргашт.
Зинхор фиреби саллаашро нахӯред,
К-ин хонахароб аз худо баргашта.

— Вай кафсанғундор, судхӯр, зихна, дағдағаю вас-
васагар, боз чӣ гӯям, чор айби шаръӣ ана ҳамон ҳочӣ
аст. Даҳони ин резачини дастархони бойҳоро аз пушти
гӯшаш күшодан даркору афсӯс, ки замона намебардо-
рад,— таассуф намуд Хол.— Мебинем, кӣ зӯр мебарояд,
Ҳочиҳаким ё холи воруҳии ангишткан?

БОБИ XII

САФАРИ ПУРТАШВИШ

Ачаб одате пайдо кардааст Хол. Чун нияти неке
дар дилаш пайдо шуд, то онро ҷомаи амал напӯшонад,
ором гирифта наметавонад. Дар чунин ҳолат ҳатто аз
кори саҳт ва иҷрои вазифаҳои пурташвиш шалҳаву ла-
кот шуда омада бошад ҳам, хоб аз ӯ мегурезад. Ҳамеша
тамоми ҳушу ёдаш банди он кор мешавад, ки ба ҳаёлаш
таъхирназир аст. Ҳарчанд ки онҳо таъчили нестанд.

Аз қишлоқбароӣ пеш ҳам ҳамин тавр шуд. Аз кон
ҳарчанд он қадар бевақт нобаромада бошад ҳам, як
олам корҳои дигар дар берун барояш пайдо шуданд. Со-
ати такрибан даҳи шаб ба хона гашта омада, ҷароғ ги-
ронд. Оташ афрӯҳт. Гӯшт гарӯ карда хӯрд. Чой нӯшид.
Ба ҷойгаҳ даромад. Вале азбаски хоб набурд, ба кӯча
баромада Эсанпайро дид, ки дар ин бевақтӣ аз корвон-
сарои худ баргашта меомад. Болӯз аз ҳар хусусу ҳар бо-
бат гуфтугӯ кард. Ҳайрухуш намуда, омада ба ҷоғаҳ да-
ромада фақат қарибии саҳар ду-се соат хоб кард. Вале
дар ҳамин хоб ҳам Ҳочиҳакимро дид, ки дар ҷилавхо-
ни масцид нишаста панду насиҳат мекарду ногоҳ Хол-
ро дида, часту аз ҷояш баъҳост. Қадаш ба шифти ҷи-
лавхона расиду аз он ҷо берун омад. Аз қафояш ҳангоматалабон ғавғо бардошта метохтанд. Ӯ аз боме кун-
даи калонеро гирифта ба сари Хол партофтани шуд.
Хол аз миёнбанди Ҳочӣ гирифта озод ба сараш бардош-
та ба замин зад. Ҳочӣ монанди мурғи нимбисмил дар

ОК ҳама метапид. Бардорузан мекарду якбора
түлмаки об мубаддал шуд...

Л бедор гардид. Диid, ки ба хоб сер нашуда бошад
дигар дар чашмони лаввас кардаистода асаре аз
вест. Бархост. Даастурӯй щуст. Куртай сафед, чома-
түпини ҷоу маҷлисравакро пӯшид. Шаҳодатномаро
ниса андохта, нонеро ба миёнбанд баста, берун ома-
роҳи Чоркӯҳро пеш гирифт. Субҳдам он қадар дур-
шад ҳам, торики то хеле роҳ гаштани ў ва одат-
дани чашмонаш ғализ буд. Ў бо роҳи пиёдагарде, ки
у теппаҳоро пецида мегузарад, қадамҳои қалон ни-
шаст. Рарқи хаёлоти корубор, бомдодон аз пули лар-
ми маркази Чоркӯҳ гузашт, ки дар он ҷо дар пеши
моворхона як аробаи бордори аспаш баровардашуда
нишаст. Дар лаби сой «алкодир-алкодир» — гӯён касе,
онозаш ба Хол шинос менамуд, даастурӯй мешуст.

Л наздиктар рафта дўсти ворухии худ, Шаҳидбои аро-
нкашро шинохт, ки боре баррае инъомаш карда буд.

— Э, шумо Шаҳидбой? — пурсид Хол аз ў.

— Хол ако, чӣ тавр шуд, ки инҷоғинда пайдо шуда
мандед? Ассалому алайкум.

Хар ду ҳол пурсиданд. Нишаста ҷанд нафас аз ҳар
тараф сухан гуфтанд. Шаҳидбой аз Ворух себ бор кар-
дааст. Қадом ҷаллоб аробаи ўро киро карда ба Қўқанд
моғиристод. «Як намози бомдодро хонда гираму сонӣ
ба роҳ дароям, мегуфтам», шарҳ дод аробакаш.

— Таҳорат гиред, ба намоз дароем,— таклиф намуд
у ба Хол. — Ба масҷиди қалон аз Исфара Ҳочиҳакимро
нишом карда овардаанд. Ҳафтаи гузашта намози чумъа-
ро дар ҳамин ҷо хондам. Бачағар хубам хушваз буда-
аст. Чунон буроварду фуровардаш катӣ қуръон хонд,
ни қариб об шуда будам.

— Хайр, ин ҳам як гап-дия. Аз бекорӣ қадукорӣ гуф-
танд,— дар зери лаб ҳандид Хол.

— Аҷаб гапҳо мегӯед, ошно,— даастурӯйро бо миён-
банд поккуонон гуфт Шаҳидбой. — Коида, намозхонӣ қа-
дукорӣ будааст-ми? Синну соламон акнун ба як ҷо раф-
та монд, Хол-ако. Гуноҳамон ҳам кам нест. Як бор, ним
бор намоз хонда, худо насиб карда бошад, аз ҷаннат
тиғон кӯшк гирифта монем.

— Хайр, медароям, ки кӯшки ба ман медодагиашон-
ро ҳам ба шумо дихам. Дуто бошад зарар намекунад.
Секиц ба ягон дӯзахӣ пул карда мегиред,— ширинкории
шаккоконаашро давом медод Хол. Лекин аз дил мегуза-

ронд, ки Ҳочиҳаким мумкин аст байди намоз ҳам ба қавм амри маъруфу наҳыйи мункар хонад.

Хол лаб-лаби сой болотар рафт. Дастурой шуст. Аз болои тӯпиаш миёнбандашро то болои абрувонаш пеҷонида салла кард ва аз қафои Шаҳидбой ба хонақоҳи тобистона — айвони баланд даромад. Аз ҳама ақиб дузону зада, ҷашм аз саҷҷодай маллаи ба рӯи бӯрье паҳн кардашуда наканда нишаст.

Дар хонақоҳ ҳоло ҳозир ҳамааш шуда ҳашт нафар пиронсолони сахархез буданд. Пас аз фурсате пай ҳам боз ҳамин қадари дигар қишлоқиёни аксар либосашон пурдарбех омаданд. Аз минбари боми ҷилавхона овози ҳирри нофорами сӯфӣ, ки аз он мегуфт, шунида шуд. Ҳозирон ҷунбидаву сулфида монданд. Аз ҳама охир бошиштоб Ҳочиҳаким ва аз қафо сӯфӣ омаданд. Сӯфӣ роҳравон тақбир гуфту имом аз назди девори хонақоҳ роҳ гашта ба меҳроб рафт ва дар ҳақиқат бо овози форам ва бо қироати дилро як навъ мулоим, сарро аз ҳаёлҳои дигар ҳоликунанда, имоматӣ намуд. Ҳочӣ байди охирин ба ҳар ду тараф саломдиҳию омин, пушт ба меҳроб гардонда нафасе риши дарози борикашро ҳилол намуда, аҳли хонақоҳро оҳиста аз ҷашм гузаронд. Хол барои ба ҷашм наафтодану боиси ягон гумони имом нашудан, ҳудро то тавонист ба қафои ду нафар намозхони дар сафи миёна нишаста, ки ба баҳти ўғафсу баландкомат буданд, паст шуда панаҳ кард. Аммо маълум шуд, ки Ҳочиҳаким аз ҳеч касу аз ҳеч чиз ташвиш надоштааст. Ўғарои таъсири суханҳои минбаъдааш боз порае аз қуръон тиловат кард. Бо овози ҳалимонаи гиръялуде «афви гуноҳони чумлаи муслимин ва дар қатори онҳо қавми масҷиди ҳуд ва ҳозирини хонақоҳро» аз ҳудо хоста омин кард.

— Гумроҳкунандаи бандагони ҳудо нафақат иблиси пуртаблис, шайтони лайн аст, — насиҳат кард ўғ. — Дар дунъё одамсуратони шайтонсират кам- нестанд, — ўғ нафасе лаб фурӯ баст.

Хол аз дил мегузаронд, ки «намунаи ҳамон қабил ӯдамон ҳуди ана ҳамин имом аст, ки албатта ҳозир ба ғумроҳ намудани одамон сар мекунад». Ўғ дар равшании офтоби ҳанӯз нонамоён қиёфаи Ҳочиро аз назар гузаронд. Вай гардани кӯтохи пур аз очинг дошт ва бо ифодай ҳалқӣ щокосачашму дунгпешонӣ ва ҷандон ҳароб, ки ҷӯбе буд барои сӯхтани ва меҳе буд барои кӯфтани.

Байд Ҳочиҳаким азоби гӯру қиёмат, ҷаҳаннаму дӯ-

ро барои он одамон, ки фирефтаи васвасаи шайтон
шаванд, чунон бадвохима, чандон пурдаҳшат шарху
карда рафт, ки ғӯё худаш он укубатхоро аз сар
ронда, ҳамон даҳшатхоро дидо буд. Шахсе, ки аз
рафи чап дар пахлуи Ҳоли ворухӣ нишаста буд, фи
лиллиқ гирист. Пирамарди афсурдаё, ки дар тарафи
Хол менинҷаст, зоҳирان, аз таъсири ғуфтаҳои
неву аз гиръяни дигарӣ; ба ваҷд омада бо нӯѓи ос
чашмонашро пок намуда, ҷунбидагунбидагун байнӣ
пой мувоғиктар нишаста гирифт.

— Худованд, вақте ки Одаму Ҳаввои бо васвасаи
шайтони алайҳиллаъна донаи гандумхӯрدارо аз ҷаннат
харум кард, онҳо худро дар кӯҳи Сарандеб дарьёф-
танд.—Хоҷӣ боз як дам ҳомӯш шуд ва Ҳоли қунҷков
қариб буд бипурсад, ки ин кӯҳ дар кучои олам аст, ле-
ҳий зуд ба худ омаду дар дил ҳандид. Имом боз даҳон
амри маъруф кушод,—ҳазрати Одам ва Момоҳаво
гиръяву нола, ҳасрату надоматкуон ба ҳар тараф ме-
давиданд ва аз ҷаннат асанеро намедиданд. Дар ин ас-
со аз олами ғайб овозе ба гӯши онҳо расид: «ҳой банд-
агони худо, Одаму Ҳавво, шумо ба дунъё рафтаед.
Акнун ба ҷаннат баъди умр ва аз он дунъёни фонӣ гу-
зар намудан бармегардед». Мо ғурусна мондаем, чизе
нест бихӯрем, гуфтанд он ду. «Ба шумо фиристода мешавад. Мурғу моҳӣ сайд кунеду пухта ҳӯред» ҳабар
расид боз аз олами ғайб. Худованди кариму раҳим раҳ-
ми он ду бандаашро ҳӯрду амр кард, ки аз оташи дӯзах
зарра ба дунъёни фиристанд. Одаму Ҳавво аз он зарра
оташ афрӯxtанд. Лекин зарраи дӯзах кӯҳҳоро сӯроҳ
карда, боз ба дӯзах рафт. Отashi дӯзах, ки аз алмос
рӯзаротар аст, дар сари роҳаш чи қадаре ки санг во-
ӯрд, ҳамаро сӯҳт ва аз ҳамон ангишт пайдо шуд...

«Оббо, бар падари ту фосиқ ҳазор бор лаънате! —
мегуфт дар дили худ Ҳол. — Ман ҳайрон будам, ки чаро
зай аз Одаму Ҳавво гап сар кард. Ин аввали ифво буда-
аст. Ҳезу аз гиребонаш маҳкам гир. Аввал ба девори
мехроб муддаби табъ молиш дех. Сонӣ гӯй, ки ту лоша-
ҳӯр, ҳаромӣ гап ҳамин тавр, ки будааст, чаро зимистон
Наздик нашуда ба хонаат ангишткашониро сар мекунӣ?
Оҳир ҳудам чанд бор дидо будам, ки ба сад нағмаю ду-
тор аз ангиштканҳо кафсану ҳаққулогӯён бе пул ан-
гишт гирифта бор карда мерафтӣ. Ту, ки ҳаминро ме-
лонистай, чаро ба оташи дӯзах гарм мешавӣ? Афսус,

ки илочи ин нест. Сабр кардан даркор, ки боз чиҳо мегүяд.

— Инак, эй бандагони худо, ба шумо мегўям. Онҳое, ки мардумро аз роҳ бароварда, ба Шўроб, ба ангиштканӣ бурдани мешаванд, аз тоифаи ҳамон одамони одамсурату шайтонсират ҳастанд, ки ҷояшон бешак ҷаҳаннам аст. Шўроб чӣ ҳел ҷой аст, мо ҳама медонем. Дар он ҷо масҷид ҳаст? Нест. Пас намоз намехонанд. Ягон нафар лоақал нимчамуллое дар он ҷо истикомат дорад? Не. Пас мурдаҳояшонро бе ҷаноза дағн мекунанд. Ҷои мурдаи бечаноза боз ҳамон дўзах аст. Дар он ҷо зан мегиранду никоҳ намекунанд. Ҳама ҳарому ҳариш, фисқу фучур, наҳсу ҷунук. Бо ҷуҳуду тарсо, арманию қизилбош шиштухез мекунанд ва рафтуомад доранд. Осиёни малъүн бошанд, боз мардуми нав ба навро меҳоҳанд аз роҳи рост бароранд, гумроҳ кунанд. Ба ҳамон гуноҳобод, ки Шўроб ном дорад, баранд. Водарефо, ки одамони соддалавҳ, яъне гўлу гумроҳ ҳам ёфт мешаванд, ки фирефта шуда ба он ҷо мераванд. Мисли молики дўзах сипсиёҳ шуда дар зери замин ангишт мекананд. Ҳам худро гунаҳгор мекунанд ва ҳам ҳазор андар ҳазор одамони дигарро, ки ангишт меҳаранд, то самовору ҷойчӯш ҷӯшонанд, сандалиҳон худро аз ин оташи бадбўй гарм кунанд. Мегўянд, ки барои ангиштканӣ акнун музди зиёд медода бошанд. Ин дом аст. Одамҳо ба моҳича монанданд. Ба шаст афтад, ҳалосӣ мечӯяд, раҳо ки шуд, боз ба сӯи шаст шино мекунад.

«Уҳ муттаҳам! — таачҷуб мекард Ҳөл дар дил, — ман медонистам, ки вай фиребгари гузаро. Аммо аз ҳунари гапдонию ба гап ҷомапӯшониаш бехабар будам. Ана акнун ташвиқоти одамони моро ба як паллаи тарору монему сафсатаи ин қаллобро ба паллаи дигар. Шунидӣ, Ҳол, вай ҷӣ қадар усто? Гапро аз кучо сар карду кучо овард?»

— Фирефташудагон, — Ҳочӣ ҷашмони олусашро нимкоф намуда тамасхуромез заҳрҳанд кард, — мегуфтаанд, ки пеш аз ин, яъне дар овони ҳукмронии подшоҳ низ мардум ба он ҷо, ба Шўроб рафта кор мекарданд. Аммо намегўянд, ки аз зўрии зулм гурехта ба он ҷо мерафтанд. Акнун замон замони ҳуррият. Ҳар кас ҳар ҷо ҳоҳад, мекунад.

«Афте ки ин дорад, ҳамин замон подшоҳро аз таҳт худам ғалтондам мегўяд, — дар дил механдид Ҳол, аз бўқаламуни Ҳочӣ торафт ҳайраташ афзуда.

— Сад шукри худои азза ва чалл,— хам шуд Ҳочӣ,— онҳое, ки бо зулму, зўрӣ ба Шўроб рафта буданд, гашта меоянд. Пош ҳӯрда буданду боз якҷоя мешаванд, ба пемизи ғачаву қача, хешу табори худ бармегарданд. Об ғар сад пора гардад, боз бо ҳам ошност. Пора-пора туда буданду бо марҳамати худо лоязол ва ламязал, ғадади азизу авлиёҳо аз нав яклухт ва марҳами дарди Ҳамдигар мешаванд. Зотан, мусулмонон, худатон андеша кунед. Ҳар кас, ки дар манзили худ ризқ наёфт, дар Ғарифий магар серу пур мешавад? Ҳаргиз. Аз ғуруснагӣ ҳаром мемирад. Алғараз гумроҳ аст он касе, ки ҷоғаҳи гарми худро хунук карда аҳли аёлро монда, ба Шўроби гуноҳобод меравад, ки пули калон ёбад.

«Ҳой, ту бўқаламун, ин тавр бошад, ҷоғаҳи гарми худро хунук карда, аҳлу аёлатро дар Исфара монда, ҳудат дар ин ҷо дар мусофирий чӣ номаъкулӣ мекунӣ? Ҷавоб дех, шайтони бедум» — фарьёд задани Ҳол меомад.

— Субҳоналлоҳ! — ногоҳ ҳитоб намуд Ҳочӣ ҳаким, — вакти кору боратон мешавад. Аз ту ҳаракат, аз ман баракат гуфт, парвардигор. Вакти долу зарби дехқонӣ. Омин, ба касбу кор баракат,— имом даст ба рӯй қашид ва ҷунбида бо ҳамин ифода намуд, ки ибодату иғвои имрӯза тамом.

Ҳама аз ҷой бархостанд. Саросема, гӯё касе аз пасашон-пеш карда бошад, пойро ба кафш ҳалам-нахалам ба роҳ даромада, раҳ то раҳ онро пӯшида берун баромаданд.

Ҳол ба Ҳочӣ барои азобе, ки ба Даشاю Давлат додааст, барои он ҳама суханҳои бардуруғ, ки ба пиразан, модари Арслоналий ва имрӯз гуфт, ҷазои сазовор додандро ба вакти дигар гузошт. То ин ки ҳар тарафро нағзакак диди гирифта, сонӣ аз пай кор шавад. Ў ҳам бархостаравон медид, ки дар ҳонақоҳ се кас: Ҳочӣ, сӯфӣ, Ҳасанкуса ном аробакаши лангари моҳиёнӣ монданд. Ҳол ҳайрон шуд. Ҷӣ тавр шуда Ҳасанкуса ба намоз омадааст? Инро ба дилаш ғунҷонда натавониста, аз масҷид баромадан замон аз ошнояш пурсид:

— Шаҳидбой, аз афташ аробакашони Воруҳу Чоркӯҳ ҳушдори қуръонхонию имоматии Ҳочӣ ҳаким шудаанд, ки Ҳасанкуса ҳам ба ҳамоз омадааст.

— Наход?

— Вай дар пеши Ҳочӣ монд. Гӯё барои аз ҷаннат ягон кӯшки калонтар ҳаридан Ҳочиро миёнаравак мекунад.

— Хеч аз шүхию ҳазл на мондед намондед, Хол-ако, ст Шахидбий хандид. — Акнун дар сари ҳар гап маро боб мекардагет, — овозашро пасту дахонашро ба шуши Ҳол наздик намуд. — Ба Ҳасанкуса Мухаммадаминбек қурбоши дар Марғелон фотеҳа додаает, ки қурбоши интарафҳо шавад! Ҳозир кий бисъёр қурбоши ў босмачӣ. Ғалтед ба болои ҳамоиҳо мегалтед. Аробақашӣ қотри ҳавғинок шуда монд. Ба инҳо аз ҳама пеш чӣ даркор? Асп. Имрӯз на бошад пагоҳ, ҳудо наҳоҳаду дулдули маро қашида гираанд, мани бемора чӣ қор мекунам? Ин занбарғалтак, — Шахидбой аробаи ҳудро ишора намуд, — он вакт якпула чиз шуда мемонад. Ман ба пеш шумо барои маслиҳат рафтани будам. Аз Шуроб ягон кор ёфта медиҳед? Аммо, ошно, ганҳон Ҳочиҳакимро шунида, рости гап, оруғам аз ангишт туруш шуда истодаст.

— Бехуда нағуфтаанд, ки абллаҳ гуфту девона бовар кард, — ошноёна ҳазл намуд Ҳол. — Наход ба сафсатай аллоийи ин контроверзар карда бошед? Дида истодаед, ки нағсулатми гапро гӯям, таппа-тайёр аксулинқилобӣ. Муттаҳам як гапҳо гуфт, ки ба бел монӣ, қабул намекунад. Ҳуди ҳамин шаб даҳ пуд ангишти калон-калон оварда, ба ҳавлиаш ҳолӣ карда ба гузаштагонам як ҳатм карда баҳшед гӯед, чӣ мекунад? Ин контроверзат гали худашро намегӯяд. Балегӯи душманҳои ҳукумати шӯрӯ. Подиоҳ ҳар дошту ҳараш нӯкар. Вай нӯқари ана ҳамонҳо. Ин муллоҳоятон, додарҷон, — оҳ қашида даст афшонд Ҳол, — аз қадимулайём дурӯғӯй, ҷуғул, қаллоб будаанд. Раҳматии бобом мегуфт, ки бо иғвои имому қозӣ ду бор зан гирифтааст. Зани аввалиашро ба ў дар ёздаҳсолагиаш гирифта додаанд. Механдед? Ман ҳам хандида будам. Домод ёздаҳсолаю дuxтар nӯҳсола будааст. Сол-соли ба тарафҳои мо омадани русҳо будааст. Қозиу муллоҳо дар шаҳру қишлоқ овоза мекунанд, ки ҳамаи дuxтарони аз nӯҳсола болоро уруҳо ба саллотҳои худ гирифта медиҳанд. Мардум дар воҳима монда, дuxтарчакҳоро ба писардорон қапондан мегиранд. Аммо бе иғозати қозӣ никоҳ карда наметавоистаанд. Қозӣ бошад, барои ҳар руҳсатнома се мирий, имом барои ҳар никоҳ ним танға аз дuxтару писардорон гирифта, ба таги намати мешиштагиашон партофтани мегиранд. Намат бошад, дар ҳамин як Воруҳи мо ним ваҷаб аз пул баланд мешавад. Албатта, додарҷон, дuxтарчаю писарча зану шӯ шуда аз кучо ба маъни зиндагӣ

нраванд? Яктоашро аз сари сохтани хонаи парасту, ғарашро аз болои лӯхтакбозӣ кашола карда мебурдаанд. Андак ғагузашта талоқ-талоқ сар мешаваду боз барои ҳар талоқҳат қозӣ се мирий ва имом ним танга гирифт, ба зери намат партофтани мегиранд. Ҳочиҳакимати ғорӯзан ана ҳамон палак. Ман-ку барои то охир шӯниши гирифтани варсокии вай ҳап шиштам. Аммо ҳайрон, ки ягон кас аз вай напурсид: ҳой, эшони ҳоҷӣ, нашумо ба сандалиатон ягон хокпарто ангишт наанҷоҳта бошед? Чаро ҳудатон ҷойгахи гармро ҳунук карда аҳли оилаатонро ба Исфара партофта, омада ғарibi ғенаво барин ба як ҳӯҷраи масҷиди қишлоқ тиккида шиштад?

— Ҳа-я, ман ҳам ҳайрон,— ҷавоб дод боз ҳам оҳисса Шаҳидбой, ба тарафи ҷиловхонаи масҷид номаълум назар андохта,— Ҳайрият, ҳудатон пурсида намондед. Ҳонаи ҳудо ҷои манша.

— Ҳонаи ҳудо ҷои дурӯғу бӯхтон шудан баъд, ҷарои мочаро нашавад? — пурсид Ҳол ва аз он, ки аз қиғти ў аз ақиб қашиданд, ҳайрон шуда, ба воситаи қиғтӣ ба қафо нигарист ва Ҳасанқӯсаро дид, ки ҳар Ҳамону полонаш дигар, ҷомаи бекасаб, мӯза ва тӯппии наёв пӯшида буд.

— Э, аз осмон фаромадед, ё шиппак пӯшидед, ки ҷарфай поятонаро ҳам нашунида мондам? — пичинг партофт Ҳол.

— Ассалому алайкум, Ҳол-ако,— ҳар ду дастро ба Ҳол барои воҳӯйӣ дароз намуда, Ҳасан ҳудро ба карӣ ҷад,— тану ҷон сиҳат? Ҳӯҷ аз кучо пурсем?

— Аз Шӯроб.

— Ангишт меканед?

— Ҳа, Аҳмади поринаю ангишткани дерина,— табассуми сохтаи Ҳол дар зери буруташ монд,— аммо ғянун, баъди шунидани гапҳои ҳазрати имом, дилам аз ғянгишт бехузур шуда истодааст. Дар ин дунъё ангишти оташи дӯзах қанем, фардо рӯзи қиёмат ба дӯзах фаромада, ба оташи ангишти ҳудамон қандагӣ сӯзем, ҳамин ҳам гап шуд?

— Ҳоҷӣ ҳамин қадар гапҳоро ҳудаш бофта намебаровардагист. Аз қитоб меҳондагист. Одами мулло,— бетарафонанамо гуфт Ҳасанқӯса.

Ин дам дар қафои дари масҷид Ҳол саллаеро дид, монд, салла зуд пинҳон шуд. Ҳол пай бурд, ки ин имом ё сӯфиёт ва ё ҳарду. Аз намозхонии ногаҳонии

Хол огоҳ шуда, дар ташвиш мондаанду суханчинӣ ме-
кунанд.

— Офтоб аз кадом тараф баромад, ки имрӯз шумо
ҳам дар масцид? — пурсид.

— Раҳгузар будаму Шаҳидбой қатъ ба масцид да-
ромада истодани шуморо дид, мағъ ҳам даромадам.
Ба шумо чӣ шуд, ки намозхон шуда мондед? — кунҷ-
ковӣ намуд Ҳасанкӯса ҳам.

— Ман ба ҷойнамоздуздӣ омада будам,— даст ба
даҳон бурда хандид Хол,— нашунидаед, ки кадом шо-
ир гуфтааст:

Дар масцид агарчи бо ниёз омадаам,
Ҳақко, ки на аз баҳри намоз омадаам,
Рӯзе аз ин ҷо саҷҷодае дуздидаам,
Он гум шудааст боз, боз омадаам,

Аммо дидам, ки ҳам имому сӯфӣ ва ҳам намозхон-
ҳои нав ҳастанд, илоҷи ҷойнамоздуздӣ нест, ноумед даст
ба бинӣ ҳалида меравам.

Ҳасан, ки ба маъни шеър ба куллӣ нарафт ва зав-
ке аз он набурд, аз дasti Хол гирифта, ба як сӯ қаши-
ду ба Шаҳидбои дар ҳаросмонда «ба ин қас як гапам
буд» — гӯён маънидорона нигоҳе кард. Шаҳидбой, ки
илоҷи аз сӯҳбати ўғурехтанро намеёфт, «марҳамат,
баҳузур» — гӯён тозон рафта тӯрбай хошокро аз даҳони
асп гирифт. Чобукона аспро ба ароба дароварда, зер-
тангу забартанг намуд ва рӯ ба ҷониби Хол оварда
«Қаний, ако, як фотеҳа дихед» гуфт. Хол «сафар беха-
тар шавад» — гӯён даст ба рӯй қашид. Ароба ба ба-
ландӣ ғаҷар-ғуҷуркунон баромад ва ба ҷониби ҷониби
баргашта ба роҳе, ки лаболаби сой ба Исфара меравад,
фаромада рафт.

— Ба нияти шумо, Ҳол-ако, бо саду панҷоҳ дона-
тираш як панҷтираи наппа-нав, як аспи сиёҳмушкини
шаҳлаҷом гирифта мондаам. Ғаҷат шумо сари вайро
дошта метавонед,— байён кард Ҳасан. — Ҳабаратон ҳаст,
ки аз ҳар тараф Муҳаммадаминбек, кӯри Шермат барин
қўрбошиҳо баромада, кордашон болои равған, гуфта-
гиашон ғуфтагӣ, дилҳоҷашонро ҳӯрдаю гирифта гаш-
таанд. Суттӣ барин духтарчаҳо дар бағалашону очаш
мучҷӣ накардагӣ беришҳо дар хизматашон, айш меку-
нанд. Ба ману шумо чӣ шудааст? Мо ҳам ягон сад йи-
гити ҳар кадом шоҳбоз барин ҷолоқ, шёр барин саҳт-
чанголи Чоркӯҳу Воруҳро ёфта гирем, корамон ванг

мешавад. Лекин гуфта монам, Хол-ако, агар шумо ба мо ҳамроҳ шавед, воҳимаамон қалонтар мешавад. Чӣ түфтед? — мелурсид ўз аз анбори холӣ сад ман шолиро баъда кард кӯса.

Хол аз камолқ ғазаб ба ларза меомад. Лекин худориву вазнинӣ мекард, ки дигар сирҳои вайро фахмида гирад. У ба лаби сой роҳ андохт ва Ҳасан аз қафоши рафт. Хол дар ин мобайн гӯё барои хотирҷамъӣ ба ҳар тараф нигарист ва дид, ки ғайр аз имому суфии ба ҷиловхонаи масҷид баромада, шаш нафари дигар йигитҳои барои Хол ношинос ҳудро ба нодонӣ зада ҳар ҷарро ҷо истодаанд. Ҷашми ў баъд дар қафои самоворӯҳона ба марди паканае ҳам афтод, ки ҷомаро ба китғартофтааст. Аз дарун дар даст гӯё милтиқ дошт. Хол ин мардро шинохт. Вай дузди номии ҷоркӯҳӣ Тулак буд.

Хол ба андеша афтод.

— Бошишгоҳи мо кучо мешавад? — ҳар чӣ ба даҳонаш омад, пурсид Хол.

— То бакувваттар шуда гирифтан, ана ҳамин кӯҳи Сари садд-дия,— ҷавоб дод Ҳасан ҳурсандона, ки гумон мекард Хол таклифи вайро қабул намуд. — Дасти рости ман мешавед, Хол-ако. Ягон қўрбошӣ шумо барин йигити ин ҳел пурӯ пимон надорад. — Ў фурсате лаб фурӯ баст ва ба ёдаш саволи Хол расида гуфт: — Ҳуди Мұҳаммадаминбек як асп, бист дона милтиқу тирҳо дода гуфт, ки ягон сол нагузашта тухми большевикҳо кир мешавад. Туркистон мусулмонобод мешавад. Ҳукумат ба дасти ҳудамон медарояд. Ҳукумати ислом Ҳукумати Туркия барин. Агар фарз кардем ҳоким нашавем, ба қишлоқҳоямон мингбошӣ шуда мегирим. Молу давлат меғундорем. Шумо бошед, Хол-ако, бо ин қадду қомат албатта ҷои бўлусро* мегиред. Ҳуш, чӣ түфтед?

— Ин қадар маззаю лаззат, амалу мансабро қадом одам намехоҳад, уко? — ҳудро соддалавҳо вонамуд кард Хол. — Ман розӣ. Бошишгоҳи ҳозира кучою чанд қасчамъ шудагӣ?

Кориҳотаму Ҳочиалоуддин мөҳмонхонаҳояшонро дода мондаанд. Агар ман ҳар ҳел йигити ношудро гирифтам, ҳоло аз сад ҳам мегузашт. Аммо ман ҳўппоқ зада шоҳбозҳояшро гирифта истодаам, ки абр-

* Вайроншудан волостной.

ро помонак карда ситораро зада тавонанд. Милтику шамшер кам. Аммо ягон сї кас шуда гирэм, ба Исфара зер карда медароем. Анбори милисаро холӣ мекунем. Он вакт ако, панчаи моро ҳеч кас тоб дода наметавонад. Хайр, шумо розӣ?

— Розӣ, уко,— гуфт Хол бо чунон қатъияте, ки Ҳасан аз ин бағоят хурсанд шуд.

— Ман ҳам меғуфтам, ки шумо гапи маро ба замин намемонед. Дилем ба шумо об ҳӯрду ин гапхоро гуфтам. Қаний рафтем!..

— Не, додарҷон,— гуфт Хол,— ман қариб ним сол шуд, ки ҳамшира, хешу таборҳоямро дар Ворух надидаам. Ҳамшира кирмак доштаасту дасттанҳои кашид, одам фиристодааст, ки ду-се рӯз барг задаю барг қашонида диҳам. Ба ҳамон ҷо мерафтаму Шаҳидбойро дидам, ки ба намоз медарояд, даромадам. Ман акнун аз ҳамин рӯз дар ихтиёри шумо. Дасти рости худ до-нед. Тайёриатонро дидан гиред. Ба Исфара, худо ҳоҳад, ҳамроҳ ҳамла мекунем.

— Гап ҳамин? — даст дароз кард Ҳасан.

— Ҳамин,— ҷавоб дод Хол.

— Баъди ду-се рӯз худам шуморо ёфта мегирам,— дасти Холро фишурд Ҳасан. — Чунки мо ҳозир инҷою баъди як нафас дидед, ки дар ҷои дигар. Қовед, бехуда овора мешавед. Хайр, Хол-ако. Туя қўрдинг-мӣ? — пур-сид дар охир.

— Йўқ,— ҷавоб дод Хол ҳам бо ўзбекӣ.

— Хайр.

Аз қафои чойхона Тулак лачоми аспи тӯруқи охувор пойҳояш бориқ, гарданаш дароз, шикамаш ба дарун кашидаро гирифта баромад. Пўсти бадани асп фарбех набошад ҳам, монанди мавчи маҳини оби сой метофт. Тулак меҳост аз бағали қўрбошии навбаромад гирифта, барои ба асп савор шудан мадад кунад, вай рад намуд. Лочинвор ҳез зада ба асп савор шуд. Аспи бетоқат меҳост аз ҷояш белан гирифта тозад. Аробакаш лачоми онро саҳт кашид. Лабина ду куничи лаби аспро лабгардон намуд. Асп ҷароғпоя шуда, дар ҷояш пойқўбиро сар кард. Ҳасан ба гўши Тулак ҳам шуда чизе гуфту сари аспро сар дод. Суми асп аз сангҳои кӯча оташ парронд.

— Хайр, Хол-ако! — Овози Ҳасан аз дур шунида шуд.

— Хайр, қўрбошӣ! — гуфт Хол ҳам ва аз дил гу-

вараңд: «Афсус, ки танхо набудай аз гулұят мегириф-
ттың үчнен фиңдер медодам, ки өнди нопокат аз поен
мебаромад. Ба сой ҳаво медодам, ки як ганда дар ҷа-
ҳон камтар мешуд. Ҳай дарег!»

Холдар лаби сой боз фурсате истод ва ба дари мас-
цид нигоҳ жард, ки дар он ҷо әкнүн хочай ва суғи на-
будаид. Ба тарафхой дигар, ҹатыр давонд, Ҳама ҷоро
хөли аз әдам дид. «Инхо ҳама худро ба дар ҷо пинхон
жарда ба ман нигоҳ мекунанд, ки ба күчо мераваму ки-
ро мебинам,— аз ҳаёл гузаронд Хол,— Ба гүши Тулак
Ҳасан чи мегуфт? Албатта мефармуд бинад, ки ман ба
Ворух меравам ё ба ҷои дигар. «Агар ба Шуроб роҳ
гирад, секин аз қафояш раву корашро тамом күн», гуф-
тагист. Маслиҳат ҳамин, ки Хол ба Ворух меравий. Ав-
вал ворухиди аз шахта рафттаро ёфта, гапатро маъқул
карда тавонй, мефиристонй. Баъд обро дида мұза ме-
каш». .

Вай бо ҳамин ҳаёл нонеро, ки ба рўймоли миёнбанд
баста оварда буд ва дар масцид моли араб дар пеши
араб— дар рў ба рўяш монда намоз хонд, ба об тар
жард. Бурда-бурда намуда бо ду каф оби сой ҳўрда,
роҳи Ворухро пеш гирифт. Гумонаш дуруст баромад.
Дар ҳамгаштҳои кўчаи қишлоқ, ҳатто баъди аз он бе-
рун баромадан ҳам, дар роҳаш се-чор касро дучор
жард, ки шинос набуданд. Онҳо Ҳолро бо нигоҳи гў-
шай чашм мегузелониданд.

«Аз як тараф бад шуд, ки маҳз ҳамин рўз омадаму
кори дар умрам накардагӣ намозхонӣ кардам. Ин па-
дарлаънати муттаҳамро дидам,— боз ба андешаю ҳаёл
афтод Хол.— Аз тарафи дигар хуб шуд, ки худи ҳамин
рўз ин ҷо будам. Гапҳои Ҳочиро ба гүши худ шунидам.
Гувоҳу исботҳо ҳастанд. Аз нияти ин босмачии навба-
ромад хабардор шудам. Ба Ворух, ки расидам, ягон
одами дурустро мейбаму ба Исфара ба ревком мефи-
ристонам, ки зудтар ин хабарҳоро барад. Набошад,
баъд аз табу тез қайла куну рез, ҷароҳат калону дард
бедармон мешавад».

Ҳол Ҳасанқўсаро мешинохт. Падари вай Назридин
мингбошӣ буд. Ҳасани рӯдағафсу кундапих дере сари
хунареро нагирифта, гирди номи падарашибашт. Баъди
вафоти падарашибам дам хуту дам ҳамал булиҳавасона давр
меронд ва дид, ки дар оқир барои ҳўрдан чизе намемо-
над ва фӯтаи кўчкораку шиками чиау бизашро мардум
ба масҳарақуний, медароянд, замин фурӯхту як аспу

ароба тахт карда аробакаширо пеша намуд. Лекин ҳамчун писари мингбош ҳанұз дар сар ҳавову ҳаңаси хукмроній дошт.

Инак, акнун ү вакти мусоиде барон худ ёфта буд.

Нисфириз Ҳол ба қишлоқи худ, қишлоқе, ки аз ҳар парча заминаш мардум як чувол ғаллаву дона, аз ҳар бех нокаш то дусад пуд нок мегиранду vale дар гузашта қашшоқона умр ба сар мебурдан, расид. Ворух үро ба назара什 хушу хандон пешвоз гирифт. Агарчанде ки кайфияти ү хуб набуд. Хоҳар үро тасаддуқу курбон шуда истиқбол намуд.

— Аз хоки поятон гардаму тасаддуқатон шавам, акоғон,— мегүфт хоҳар, парпарон баромадаву ба гардани Ҳол часпида. — Худо шуморо аз кучо расонд? Гүр дасттанхой нашавад, поччояқатон мурду бачаякош маро бармаҳал пир, аз ҷонам сер мекунанд. Чий қунам, навқони бармаҳал гүфтаму дер шуда бошад ҳам, боз ду күтті тухми кирмак доштам. Худатон медонед, ки қишлоқамон салкин, кирмаки бевакт ҳам пилла медиҳад. Ягontoаш намурд, зард нашуд, аммо шири модарамро ба дахонам овард. Як нафас ором нагирифта барг меҳұрдану агар ба худам монад, аз гүшнагай ба рўи ҳавли баромада мерафтанд. Аз мо набинанд, аз худо бинанд шўроямон. Ин марди бадахшонй чий ном дорад? Мо ҳама он қасро шўро мегүем. Се рўз худашон барг кашондану се-чор бори дигар одамҳо фиристоданд. Ба толеам худо нурашро ба хона реҳт, — хоҳар тозон ба айвон баромада, аз пиллаи паҳнкардашуда як каф гирифта ба дasti бародара什 дод.— Инро бинед, чий қадар калону вазнин.

— Туф-туф, ҷашм нарасад, ачаб пиллаи тарозузер-кун шудааст! — Ҳол пиллаи гулобиранги аз муқаррарӣ хеле қалон-қалони дурахшонро дар рӯй каф ҷунбонда дид.— Бист донааш як қадоқ гүфтан гир.

— Ҳайрон будам, ки акнун ин қадар пилларо ба пиллагирон чий хел карда барам. Худо шуморо расонд,— ба узроҳӣ даромад хоҳар.— Гүр ман нашавам, акоғон, на бачаҳоятонро пурсидам, на хуш омадеду аз боло гузаред гүфтаму гүё ба шумо мефурӯхта бошам, зўр зада пилларо таъриф мекунам. Ҳамаатон, акоғон, саломат-мӣ? Бачаҳо азоби ятимиро хайрият намекашанд?? Илоҳи хокро гиранд, зар шавад, гўрба бачаҳо ба дasti одамҳои нағз фаромадагӣ-мӣ?

— Ҳаммаашон одамҷон, хоҳарам, хотирцамъ бошед.

Хоҳар шармидаю сурхида сар аз замин набардошта пур-
сид:

— Охир нияти дигар хонадоршавӣ надоред?

— Не, хоҳарҷон,— ҷавоб дод қатъӣ Хол.— Вакти мурғи нав ёфтани чӯча хобондан гузаштааст. Ба дилам намеғуңчад. Корам аз мӯи сар бисъёри.

— Чува будааст акнун? Тасаддуқатон шавам, ако-
ҷон, ҳоло пир нашуда бошед,— ин дафъа далертар шу-
да гуфт хоҳар.— Ба худо шукр тану ҷонатон сиҳат, кору
ёфтатон ҳам акнун бад не. Зан гиред. Либосакатонро
мешӯяд, хонаякатонро мерӯбад.

Ин зани такрибан чилсолай қадбаланду мавзун, аз
ҷеҳрааш дар ҷавонӣ хеле ҳушрӯй буданаш маълум, ҷо-
локона ба сари оташдон рафтаю ба хона даро-баро кар-
да ба назди бародараш дастархон орост. Зӯр зада но-
неро шикаст. Аввал андак ба худ чой рехта, пиёларо
ҷарх занонда-ҷарх занонда хунуктар карда нӯшиду ба
додараш чой қашид.

Холи ҳушаш ҳанӯз банди иғвогариҳон Ҳочиҳакиму
ниятҳои бади Ҳасанқӯса, дам ба дам ба гап ҳамроҳ
шуда, оминкунон аз сари дастархон барҳост ва ба се
сабати қалоне, ки хоҳараш барои пиллакашонӣ аз кучо
ёфта омадааст, такрибан нисфи пилларо андоҳт. Хоҳар
ҳари ҳамсояро талабида омад. Хол сабатҳоро бор кард.
Ба пункти қабули пилла гирифта бурд. Аммо дар он ҷо
табъи ўтиратар шуд. Қордону саводнок гуфта ба қа-
були пилла як бои исфарагиро мондаанд, ки ўпештар
пиллаи тамоми қишлоқҳои ин гирду атрофро меҳариду
мардумро фиреб медод. Ҷашми Хол ба тарозу афтод.
Шаини он ба шифти дӯкон овехта шудаву дар як тараф
ҷои загомаро як сабади қалон ва дар тарафи дигар ҳал-
таи дарунаш пури сангҳои муқаррарӣ гирифта буданд.
Хол саросема нашуда бе ёрии савдогар, ки қариндошро
ба пушти гӯш монда берун омад, пилларо фаровард. Ҳар-
ро баста омаду ба дӯкон даромада гирдогирди тарозу
гашт. Талаб намуд, ки пиллақабулкунанда сангҳои ҳа-
қиқии тарозуро, ки сангҳои сой порсангашон шудааст,
ёбад. Ҷиллагир Холро мешиноҳт. Аз авзояш ҳаросида,
сангҳои ҳақиқиро ёфт. Хол ҳар қадомро гирифтаву
дид, чанд пуд буданашро фаҳмида, аввал порсанги
сабату ҳалтаро дуруст карда, пиллаҳоро тиллобаркаш
баркашонд ва ба навъи аъло гузаронда бори дигар
пилла овард ва пулҳоро шумурда гирифт.

Ду-се нафари дигар ҳам, ки дар ин вакт пилла овар-

да буданд, газ макри пиллагир дар амон монда, пулашонро пурра гирифтанд. Ин бишад, пиллагирро дөг менамуд, месүзонд, дар газаб мекард. Лекин вай дандон ба дандон монда буд.

— Хол пулхор оварда, ба хоҳараш, ки сари ҳар сўмашро ба қавли худ ба ягон чиз ниёз карда буд, супурд. Хоҳараш аз шодй даҳон ғундошта наметавонист. У мегуфт, ки як гусфанд ё бузи дучонро меҳарад. Агар меҳрубонии худо дуто зонда монад, се сар мешавад. Холо бист сол шудааст, ки ягон чомай нав напӯшидааст. Камзўлҳо арусиаш туппа барин об шуда аз бадана什 рехтаанд. Сару тани бачаҳо ҳам юфун. Ба онҳо ҳам куртаву чомаворӣ харидан даркор.

— Маро ба Исфара ҳамроҳ мебареду худатон ин чизҳоро харида медиҳед,— мегуфт ў.— Набишад, балотонро гирам, савдогарҳои яка ба даҳ мефурӯхтагӣ фанд медиҳанд.

Ба ҳамин тарик, дар хонаи хоҳар имрӯз тӯй буд. У аз хаёлу андеша, аз ташвишҳои бародар бехабар, ба вай сад бор тасаддуқ шуда нони гарм меҳӯронд, чой менӯшонд, падару модар, хешу таборҳои аз олам рафтари ба ёд оварда оби дид мекард ва як дақиқа нагузашта бачагонашро ба сари сина пахш намуда, ба яке куртаву чома, ба дигаре телпаку кафш ваъда менамуд, аз хушнудиашон завқ мекард. Хол поссе аз шаб гузаронида аз хонаҳои аништканони «гурезпо» гашта омада дид, ки хоҳар хоб накарда дар рӯи чогаҳ нишастааст.

— Акоҷон, аз саратон гардам, ҳамиро гирифта, ба таги чогаҳатон монда хоб кунед. Дасти шумо кани? — пурсид хоҳар оҳиста. — Пули пилларо то ин вакт дар дастам қалида шиштаму аз тарс хобам ҳам гурехт,— тугуни пулро ба дасти Хол дода овозашро баландтар кард хоҳар. — Хайр, барори коратон чӣ хел? Одамҳо мерафтагӣ шуда истодаанд?

— Понздаҳто аз кӯхнаю ҳафто аз ҷавонҳои нав худи пагоҳ баромада мераванд,— гуфт Хол. Хоҳар аз оҳанги суханони ў хурсандиашро ҳис намуд.

Пагоҳӣ Хол боз ба ҷустуҷӯи қуввайи коргарӣ ва ба Шӯроб гуселонии одамони шаб ҷигар хун карда ба гап даровардааш ба кӯча баромаданӣ шуда дари яктабака-ро кушода, сағбачаи кушта аз пояш ба болодарӣ овехташударо дид. Дар пои саг коразе баста шуда буд. «Ин кори каллабурони Ҳасан,— аз хаёл гузаронд Хол. — Албатта иавиштагист, ки агар аз ҳамин рӯз монию ба

жизмати Ҳасан наравӣ, ҳоли ту ҳамин сагбача барин мешавад».

Хатро аз пои саг кушода гирифт. Ҷанд ҳарфро шиҳоҳт, ғонҳоро бо ҳам ҷанг андоҳтанию маънӣ баровардани шуд, аммо натавонист. Бозгашт ба ҳавли даромад. Каланд бароварда сагбачаро дар гӯши чакалаке, ки дар рӯ ба рӯи дар буд, гӯр кард. Боз қӯшиш карда дид, ки хатро ҳонад, муссар нашуд. Ин вақт ба ёди ӯ пиллагир расид, ки ба дафтар баъди ҳаридани пилла ва додани пул ҳатҳо навишта меҳост ба сарангушти Ҳол сиёҳӣ молида имзо кунонад, ӯ қаламро аз дасти вай гирифта имзо гузошт.

Ногахон дили Ҳол гувоҳӣ дод, ки ин ҳат ба ҳатиф пиллагир монанд аст. Сару домани баъзе ҳарфҳои на-вишти вай ҳам ҳамин ҳел печутоби базеб доштанд. Одаме, ки савод меомӯзанд, аз саводнокон дид, зоҳирсан, ҳубтар ба ин ҷизҳо сарфаҳм меравад. «Ин ҳатро ба ҳуди ӯ бурда ҳонондану авзоашро дидан лозим» — ба ҳуд қарор дод Ҳол ва рост ба пункт рафт. Дар он ҷо касе набуд. Пиллагир ба ҷорпоия майдони нишаста, ба рӯи зонуяш як парча таҳта ва ба ҷашмонаш айнак ниҳода, ҳат менавишт, ки аз омадани Ҳол бехабар монд.

— Ассалому алайкум, мулло, — Ҳол ба ӯ боодобона таъзим кард. — Мехонамӯ лекин ҳанӯз саводам нагз на-баромадааст. Омадам, ки ана ҳамин як ҳатчаро ҳонда дидҳед, — Ҳол дар ҳангоми сӯхан ҷашм аз ҷашми савдо-гар намеканд. Лекин вай аз нигоҳи ӯ мегурехт.

— Ҷӣ ҳел ҳат будааст? — пурсид ӯ ва ларзиши ово-заш маълум шуд.

— Аз дари кӯча ёфтам. Ана бинед, — Ҳол ҳатро ба ӯ дароз карда дид, ки дасташ ҳам меларзад.

«Рӯзи ҷорҷонибӣ соҳиби ин ҳавли ҳафт пуд пилла фурӯҳт. Мо медонем, ки пулаш ҷӣ қадар шуд. Ягон сўми ин пулро бечо накарда ба сарфу ҳарочоти кори ҳайр, лашқари ислом додай фарзу суннат аст. Мо на-хостем, ки пулро рафта гирен. Бачаҳо метарсиданд...»

— Ман шумо мебудам, садқаи саррам мегуфтаму бурда мёдодам, — гуфт пиллагир, ки аз нигоҳҳои Ҳол ҷашмони худро ҳанӯз мегурезонд.

— Ҳонед, боз ҷӣ навиштааст, ба кучо бурдан дар-кор? — фармуд Ҳол. — Бачаҳоро тарсондан нахостаанду лекин бе ҳӯроку пӯшок монанд майлаш? Ҳонед, тақсир!

— «Ба сутуни ҷӣ-ҷӣ, чилавхонаи масҷид баъди хуфтан

бурда баста мемонед. Рафту накардед, аз мо гила на-
кунед».

— Яъне сагбачай ба дарвоза овехтагӣ барин са-
ратонро зада мекафонему меовезем. Он тарафаш ҳа-
мон хел будагист.

— Гапҳон дигару ба ҳамин маънӣ,— мад қашид
пиллагир.

— Ба ман дихед.— Хол ҳатро аз дасти вай гирифт,
ба ҳаёл афтоду ногаҳон кӯмакталабона ва очизона ба
вай муроҷиат кард.— Чӣ мекунем гӯед-а, мулло?

— Замона ганда шуда монд,— пиллагир гулӯ аф-
шонда айнакро барои наафтиданаш аз ҷашм гирифт.—
Мол равад ҳам, ҷон наравад, гуфтаанд. Одам саломат
бошад, молу ҷизи дунъёро мейбад.

— Рост мегӯед, мулло,— тасдиқ намуд Хол, ҳудро
дар ваҳму ҳарос вонамуд карда.— Ин чӣ бедодӣ...

Хол вовайлокунон баромада рафт. Пиллагир офтобаро ба сар бардошта, ними оби онро холӣ намуд. Да-
ророз нафас қашид. Аз қафои Хол нигоҳкунон ба рӯи
чорпоя нишаст. Тахтаю қофазро ба зону ниҳод. Лекин
аз ҳаяҷон дигар ҷизе ҳавишта ё ҳонда натавонист.

БОБИ XIII

ВИСОЛ

Арслоналий бегоҳӣ ба ревкоми Исфара омад, ки дар
ҷои маҳкамаи волостной воқеъ буд. Вақти кор тамом
шуда бошад ҳам, дар кабинет гирди столеро ҷанд на-
фар печонда, ҳонаро аз дуди маҳорка пур карда, ба-
ланд-баланд бо ҳам гап мезаданду гӯё бо яқдигар,
моҷаро мекарданд. Арслоналий аз дар даромаду бо сару
либоси низомии худ диққати ҳозиронро гӯё ҷалб намуд.
ки ҷанд нафас ҳама ором шуда, аз сар то пой ояндаро
кунҷковона аз назар гузаронданд. Дар ҳона аксар рус-
ҳо ва се нафар маҳаллий ба назар менамуданд.

— Ассалому алайкум, дӯстон,— Арслоналий ҳарбиё-
на даст ба чакка бурд.— Агар малол нашавад, ба ман
раиси ревкомро нишон медодед.

— Салом. Раис ман мешавам. Қаний, марҳамат. Аз
куҷо? Зиёрат қабул?

— Мурод ҳосил. Ман аз ҷои дур омадаму худам ҳа-
минҷои,— Арслоналий бо русидониаш ҳамаро дар ҳай-

рат гузошт. — Ба шумо көгазе овардаам, — ў мактуби М. Фрунзено аз байни ҳүччатхояш бо эхтиром гирифтау күшода ба раис дароз кард.

Раис хатро хонду гүё ба чашм бовар намекард. Ўгох ба көгаз, гох ба Арслоналй назар дүхта, аз чой бархост.

— Шинос мешавем,— рафиқ ўт... — Ў ба талаффузи номи аввалин бор хондаву шунидааш душворй қашида бори дигар ба көгаз нигох кард,— рафиқ ўтбосаров. Фамилияи ман Брешев. Виктор Константинович. — Мебахшед, ин хатро шумо аз рафиқ Фрунзе имрӯз дар кучо гирифтед? Марҳамат, шинед.

— Ташаккур, рафиқ раис,— гуфт Арслоналй. — Фармондех имрӯз, ба гумонам, аз тарафи Тошканд омаданду ба тарафи Фарғона гузашта мерафтанд, ки дар истоҳои роҳи оҳани Конибодом дар қабули он кас будам.

Гирифта шудани номи сипаҳсолор ҳамаро гүё ҳушьёр намуд. Ҳарбиён комати худро ҳамчун дар саф рост намуда, тугмаҳои күшодаи худро мегузарониданд ва маҳаллиён бошанд, даҳону ҷашмҳояшонро қалон күшода ба Арслоналй назар медӯхтанд. Қадоме аз ҳозирон хоқистардони лаббалабро гирифта берун баромад.

— Ба худи ман мегузоштанд, ҷоямро ба шумо мэдодам,— бо самимият гуфт Брешев.— Лекин, рафиқи азиз, ман таъян шудаам. Ҳудсарӣ карда наметавонам. Аммо,— Брешев ба ҳозирон нигариста баромад ва аз нигоҳи ў пай бурда, чанд нафар паи ҳам аз кабинет берун рафтанд. Ду нафар рус ва як нафар маҳаллий (сонӣ маълум шуд, ки ў Исматов ном исфарагӣ будааст) дар он ҷо монданд. — Дар Исфара чанде пеш отряди ихтиёриён ташкил карда будем. Ҷавонҳои бебоки маҳаллий ҷамъ омаданд. Вале сардоращон, рафиқ ўт... — раис аз он, ки то ин дам фамилияи ояндаро дуруст талаффуз карда наметавонист, шармида, боз ба көгаз нигох кард. Исматов бошад, «Ўтбосаров» — гуфта ба ў. луқма дод. — Узр меҳоҳам, рафиқ ўтбосаров. Фармондехи отряд ба ҳамаи мо, яъне ба Ревком, маъқул нест. Дар интиҳоби ў мо хато кардаем. Вале ҳанӯз дер нашудааст. Ислоҳ намудан зарур. Дар ин бобат ҳама дар як фикрем. Агар шумо фармондехии ҳамин отрядро ба зимма мегирифтед, бисъёр олиҷаноб мешуд.

— Барои боварӣ ташаккур,— Арслоналй беихтиёර даст ба ўрӯи дил ниҳод. — Аммо ман аскари қаторӣ бу-

дам. Аз ўхдаи чунин кор оё мебаромада бошам? Соңй, ман ҳанӯз тамом сиҳат нашудаам.

— Фармондехи фронти Туркистон — рафиқ Фрунзе ба ҳар кас ин гуна тавсиянома намедиҳанд, — коғазро аз рӯи стол ба даст гирифта, бардоштаву ҷунбонда монд Брешев. — Обу ҳавон ватан шуморо, азизам, тез табобат мекунад. Ба ин шакку шубҳа нест. Албатта, шумо ҳуҷҷатҳои дигар ҳам доред?

Арслоналий ҳуҷҷатҳои аз қисм ва лазарет гирифташро ба Брешев дароз кард.

— Оличаноб! Шумо муносиби фармондехии ҳамин отряд ҳастед, — ў коғазеро ба он ду нафар дароз кард. — Беҳтар буда наметавонад. Ҳамин тавр нест, дӯстон? Ба андешаи ман, ҳамин тавр. Шумо розӣ ҳастед? Оличаноб! Ба ҳамин тариқ, рафиқ Үтбосаров ниҳоят дар сари вақт омадед ва моро шод кардед. Шумо ба хонаатон рафтед? Ҳоло не? Диён, Исматов, — раис ба тоҷик нигарист. — Як асп бароварда ба рафиқ Арслоналий бидех, ки ба назди хешу таборҳои худ рафта онҳоро шод кунад. Ид мешавад дар он ҷо, ид. Се сол боз набудед? Ҳабар ҳам надодаед, ки меоед? Лекин, рафиқ Үтбосаров, имшаб як маҷлис доштем, муҳим. Будани шумо барои фаҳмиданӣ вазъият бағоят зарур. Ҳабарҳои ташвишовар пай ҳам меоянд. Душманони дохилий сар бардоштаанд. Исфара аз тоҳтузҳо дар канор намемонад. Бинобар ин...

— Ман ба хонаамон пагоҳ ҳам рафта метавонам, — раисро боз хурсанд намуд Арслоналий.

— Шумо аз роҳ омадед, дам гиред, — ҳуҷҷатҳоро ба файр аз тавсияномаи сипаҳсолор, ба Арслоналий дароз намуд раис. — Хонаҳо дар ин ҷо бисъёранд. Исматов, ёрӣ дех, ҷомадон бардошта ба пеш даро.

— Ман худам, рафиқ раис... — Исматовро ба ҷомадонбардорӣ нагузошт Арслоналий. — Аммо, рафиқ раис, як илтимос. Ҳамай ин ҳуҷҷатҳоямро ҳоҳед, гирифта монед. Лекин он коғазро, ки рафиқ Фрунзе додаанд, ба ман баргардонед. Ман онро, раис, нури дидаи худам барин меҳоҳам нигоҳ дорам. Узр меҳоҳам, оё ин мумкин аст?

— Ин коғазро сипаҳсолор ба мо навиштааст. Лекин модоме, ки ҳоҳиши шумо ин аст, бигиред, — коғаз ва ҳуҷҷатҳоро баргардонд раис. — Вале эҳтиёт кунед. Ин ҳуҷҷатест басе пурбаҳо.

— Ба ҷонам.

Арслоналий шабро дар азоби рашику фироқ гузаронч да, хануз ғашми рӯз күшшода нашуда, ба аспи савор шуд. Аспи цирани сихгүш ва саҳтлачом ба Арслоналий шубъ ҳаангезона нигариста, гүё савори нави худро санҷиданӣ шуд, ки аввал чарх зада, ҳатто даҳон андохта ба савор шудан ғагузашт. Лекин баъди ин қи вай лаҷомро аз зери манаҳӣ асп тирифта, — як-ду бор сари ғиро ларзанд, тақон дод, ба рикоб по монам-намонам, ҷобукона ба вай савор шуда гирифт, асп ба гумон зуд хис намуд, ки дар болояш ғадаме нишастааст, шӯхихои ноҷоизро намеписандад. Асп ромӯ оромона, лекин гардани бори ҳашӯраш дураҳшонро бовикорона баланд бардошта ба роҳ даромада, нас аз ягон панҷ дақиқа ўро аз шаҳри Исфара берун овард.

Арслоналий аспро ба тезрафтории об барин ҳамвор ғузашт, ў меҳост ҳаёли парешонро чамъ намояд. Лекин ин мұяссара什 намегашт. Магар ҳамин роҳ набуд, ки Арслоналий чанд сол пеш, аз Исфара барои ҷононаи ҳуд ҳальяҳо ҳарид, бо он ба Шуроб мерафт? Ҳамин роҳ. Лаби сони пуршур. Майдончаҳои кулӯлаву поҳсадевор ихотакарда, шоликориҳои лаби сой, дарахтони ба соябони бузург монанди зардолу. Ҳамон пиёда ва ҳаракиҳои ба саҳро шитобон. Ҳамон фохта ҳам гүё ғурӯғ мегуяд, ки он вакт онро дида буд.

То ҳуди Шуроб Арслоналий чӣ дар ҳаёл ва чӣ дар ҷадди назар ғайр аз Даشا каси дигарро намедид. Ғайрат дар сари роҳ рӯ ба рӯ шудан ба Давлат, ки аввал ба назараши гарм-гарм тофта бошад ҳам, нашиноҳт ва баъди табассумкунон ба сӯяш омадани ў шинохта, аз асн фаромада воҳӯрии гарму чӯшон кард, ўро лаҳзае аз ҳаёли соҳибчамолаш дур карда тавонист. Арслоналий бо Давлат воҳӯрикунон бесабру қаророна меҳост бипурсад, ки ҳоли Даша чӣ гуна аст. Вале ин савол дар нӯги ҷабони ў бозмонд. Давлат хайрухушкунон ваъдаи бетоҳӣ ба ўтови онҳо омаданро дода рафт. Арслоналий ҳанӯз инони аздастрафаро мечуст. Дил ўро ба он остоҷае, ки дар ҷаҳон ғайр аз он гүё барои ин ҷавон паноҳева ба он даре, ки сари ўро ғайр аз он ҳаволагоҳе набуд, мекашид. Чӣ хуб гуфтааст шоир:

Баҳар ҷо қасди рафтан мекунам, сүи ту меоям,
Фалак сүи ту во кардаст аз ҳар кӯча роҳи ман.

Арслоналий чанд дақиқа ҷашм аз ҳонаи Дашинон наканда истод. Лекин ногаҳон чун пай бурд, ки роҳ-

гузарон, ҳатто зане аз назди дарә ба ў менигарад, ба худ омад. Ночор назар аз хонаи муроди худ бардошт. Бо дили кашолу гардани баста аспро еталкуонон роҳи ўтови Эсанпайро гирифт, ки модари ў ҳам акнун ба оилаи калони вай ҳамроҳ шуда буд.

Модар дар берун пушт ба девори ўтов дода аз пашм ресмон мересиду набераи аз ҳама хурдиаш, духтарчай табақчарӯй, пилки чашмонаш занбӯргазидавор варамро ба рӯи зону гирифта менишаст. Духтарча ҳарчанд ба кори ў халал мерасонд, лекин вай аз зону ўро намемонд. Дар ин ҳангом садои помонии асп ба гӯш расид. Модар даст аз кор бардошта чашмонро нимпӯшкуонон ба одаме, ки пеш-пеши асп меомад, назар андохт. Аммо нашинохт.

— Ойқиз, ҳой Ойқиз, ин чо баро,— духтарашро чеф зад,— як каси аспдор ба ин тараф меояд, нигоҳ кун, ки кист.

Дастонаш ҳамиролуд Ойқиз ва аз паси ў ду писарчай хурду калонаш тохта баромаданд. Ойқиз як дам ба ҷашми худ бовар накарда, ба Арслоналий синча намуд. Баъд ғеву гиреве бардошт.

— Онаҷон, Арслоналиамон омад!

— Ҷӣ, Арслоналий? — Модар тӯби ресмони пашмро ба як тараф ва ҷӯбчиларо ба тарафи дигар ҳавола карда, духтарчаро аз рӯи зону фаровард. Ҳаракати барҳостанро карду аз шодиву ҳаяҷон, аз раъшаш бадани фартут натавонист. — Вой, онаат садқа шавад, онаат аз сарат гардад, Арслони ман! — гӯён аз ҳаво дастигура дастаке ҷуст.

Ойқиз модарро бардошт. Рост намуда гузошт. Худ ба истиқболи бародар давид. Рӯяшро аз оби дидай шоදӣ пур карда, гириставу хандида ўро ба оғӯш гирифт. Тез раҳо намуд, ки ба назди модар равад. То вай аз ҳаяҷон аз пой наафтад. Арслоналий лаҷоми аспро ба дasti ҳоҳар дода тоҳт, пайқари логари сард, лекин азизу мукаррами одамиро ба оғӯш гирифт.

— Модарҷон, модарҷон!

— Писарҷони ман, нури дидай қуввати дили ман. Хоб аст ин ё бедорӣ? — аз лабу рӯи писар бӯсида, сар ба сандуқи дили ў ниҳода, беҳолу bemadorona ба писар оvezon шуда буд модар. — Қанӣ ба ман нигар, Арслони ман, наход ин ту бошӣ?

— Ман, ман, онаҷон. Омадам.

— Сиҳат ва саломат?

— Дида истодаед-ку, оначон.

— Ту, чароги ман, маро шумо-шумо гүфта истодай? — Модар мүйхой сап-сафеди тамоман тунукшудаи чакқаҳояшро, ки ба рӯяш фаромада буданд, бо дasti ларzon ба қафои гӯш мегузаронд. — Маро шумо-шумо нагӯй, чони модар. Ту-ту гӯй, ки орзум шиканад. Аз парвардигор шабу рӯз талаб мекардам, ки то омадани ту, чарогам, амонаташро нагирад.

Модар аз болои сандук меҳост яккаандозро барои нишасти писар бигирад. Худи писар зуд онро бигирифт. Модарро нишонд. Дар паҳлӯяш нишаста, чун дар айёми кӯдакӣ, сар ба китфи ў ниҳода монанди баррае, ки очаашро мебуяд, ўро буйид. Модар даст ба дуои писар бардошт ва хуш омадӣ гүфт. Ойқиз дастархон кушод. Чунон ки мегӯянд, ҳар чӣ дошт ба назди бародар гузошт ва аз чои ба сиёҳӣ табдилшудаи қуюки қирғизӣ ба пиёла кашида дода, ҳамчун хушхабар гүфт:

— Хонаи Давлатино ҳам дина интараф тӯй.

— Чӣ хел тӯй? — ранг аз рӯи Арслоналий парид ва дасташ ларзида, пиёлаи чойро барои наафтонидану шарманда нашудан зуд ба рӯи дастархон гузошт.

— Дина аммабачаи Даشا ҳам омадааст, — Ойқиз, ки бо ҳисси рамуэгир аз авзои бародар боҳабар шуд, бетааммулу таъхир ба вай тасаллӣ бахшид. — Дар ёдат ҳаст Арслон, почҷоят мегуфтанд, ки як солдатро ҳам ба ҳабсона бурданд? Ана ҳамон солдату Давлатро аз Ко-нибодом худи почҷоят ба шутур савор карда омада буданд. Вай бечораро аз ҳабсона ба ҷанг фиристодаанд. Аз гуфти почҷоят тир ҳӯрда омадааст. Ҳар чӣ бошад, бо пои худаш ки омадааст, давлати калон. Ман ҳамир мекардам, ки ҳафт-ҳашт дона қатлама пухта ба он ҷо фиристам. Ту, чони ҳоҳар, Дашаро ҳозир бинӣ, бехуш шуда меафтӣ, — қоҳ-қоҳ хандид Ойқиз. — Чунон ҳушрӯй шудааст, ки мондан гир. Эвой, ҳамири ман чӣ шуд? Оё аз тағора баромада нарафт? — У тағораи ҳамиро ба назди худ кашида дузону нишаста ба мушту зуволакунӣ даромад.

Модар, ки барои фаҳмидани таъсири суханони Ойқиз ба рӯи писар нигарист, шарорапошии фавқулоддаи ҷашмони ў, табассуми дар рӯи вай шукуфттаро дид.

— Илоҳӣ ҳама ба кор нарафта бошанд. Аммо мегӯянд, ки Даша аз пешин ба кор меравад. Қатлама тайёр шавад, чароги она, худат гиру рав. Чӣ гуфти? — пурсид модар озмоишкорона.

«Ба چонам, оначон, пъямо мондаг ба сарым төхтэ
мөрөвам, — кариб буд бигүяд Арслоналий. Акнуй на аз
расшк, на аз таму андух, балки аз нишоту тараб бар
чашм халқазаний оби дидашро пай бурда, «ман хозир»
гүен берүн баромад.

— Хой, оначон! — Охистя хитоб намуд сарынбои-
да Ойқиз, — Арслонат Дашаро он қадар ёд кардааст,
ки он тарафаш нест. Тири ишкү урусдухтар дилашро
сурох карда будааст дияй.

— Ба муроду мақсадаң расад, — ох кашид модар
ва гилатузорона илова намуд, — хойай Давлатино шаб
интараф түй түфта кариб буд, ки чарори маротирьёни.

— Вай ҳанүз бердиашро нагуфта гапро аз дахонам
гирифт, — ҳандид Ойқиз. — Худам ҳам ҷонҳавлий даррав
он тарафашро түфтам. Ҳез, ба оташдон алов мон, рав-
ған дөг күн. Дааст ба дааст тез пазему Арслони бекаро-
ратро фиристем, ки Дашаро диди хотирчамъ шавад.
Акнун секин аз түй шамма карда моний ҳам, шудан
мегирад.

— Гүр хүшиг ман нашавад, Ойқиз, — хитоб намуд модар. — Қалиди сандуқат дар күчст?

— Калидро чи мекунй?

— Охир нони ниятиро ман дар сандуқча монда бу-
даму сандуқча дар ҳамон чо, — модар аз сари оташдон,
ки дар он шибог часар-чусур сүхта, заррахи оташи
пурдудро ба ҳар тараф меношид, бархост.

Сухан аз чи мерафт, Арслоналий медонист. Рүзе ки
оксаққоли саҳро ҳамрохи миршаб ва ходимони волост-
ной ба ўтови онхома да сад лобаву зории модари
зор нигох накарда фармуд, ки вай сару тани зимисто-
ниашро гирифта ба пеш дарояд, ки ба мардикорй мес-
равад, модар як нонро ба ду хисса тақсим намуд. Нис-
фашро ба дasti Арслонали доду газонд ва ба борхал-
тааш андохт. Нисфи дигарашро ба нияти бозгашти
нисар ба латтае печонд ва дар сандуқча ниход.

Арслонали сандуқчаро берүн оварда нонро гирифта
ба пешу паси он нигарист. Вай чун парахай чуб сабук
шуда буд. Модар онро гирифт. Ба коса андохта шуст.
Аз болояш об рөхт ва пас аз фурсате аз об гирифту ба
рүи дастархон гузошт.

— Ҷони она, як дамакак мемоний, ки оби қашида-
ш ба ғағзаш расаду фалла барин мулоим шавад.

Дар ҳақиқат дере нагузашта нон он қадар фалла
барин набошад ҳам, мулоим шуд. Як қабати тунуки рүи

эн мекүчиду мепечид. Модар онро ба рӯи ҳар ду кафузошт ва ба фарзанд бо нигоҳи пур аз меҳру масрури модарона муроҷиат намуд.

— Бисмилло, шукри худо гӯй, чони она. Ба шукрани гашта омаданат ягон резаашро иамонда хӯр. Илони гойби ҳама ҳозир шавад.

Ба нон маззаи аввалиаш гӯё дучанд шуда баргашта буд. Онро Арслоналий бо камоли иштиҳо ва миннатдорӣ аз модар покиза хӯрд. Ва ҳол он ки пеш аз вай ҳам нон хурда буд ва барои қатламай пухта шудайистоҳа дар як гӯши шикам ҷои холӣ нигоҳ доштанро фаромуш наменамуд. Модар фармуд, ки писар либосҳои ҳарбиашро қашад ва куртаю ҷомаи ба нияти ин рӯзи ҳек дӯхтамондаашро пӯшида, ҷалпакҳои варақиро бардошта ба хонаи Давлатино равад. Вале Арслоналий ба ин таклифи модар розӣ нашуд. У наҳост, ки модари аз лидори фарзанд шоду масрур заҳми ҷароҳатеро, ки писар дар гулӯ дошт ва онро гиребони кителӣ ў пинҳон менамуд, ҳозир бинад ва дар ташвиш бимонад. У табаки дастархонпечро бардошта, гӯё болупарзанон ба сӯи Ҷашаи худ, Дашае, ки шаб ин тараф ўро ин қадар ғизоб дод, парид.

Арслоналий Дашаро дар дами дари хонааш ҳамроҳи Ҷамила ёфт. У ба сараш ҳамон дурраеро, ки Арслоналий замоне ҳадъя оварда буд, баста, ҳамон гӯшворай монанди ду қатраи оби дураҳшон оvezai шишагидошро ба гӯшҳояш овехта, либосҳои идона дар бару ҳам шуда туфлиашро бо латта зӯр зада тоза менамуд. Арслоналий барои натарсидани Даша гулӯ афшонд. Ҷамила, ғаски Арслоналий аз тарафи офтоб меомад, ҷашмони ӯълапоши сиёҳашро нимроғкунон ба ў нигарист ва аз Ҷумани Дарья қашид.

— Апаҷон, нигоҳ кун, вай кист?

— Надонам кист. Ягон қас будагист,— сар бардошт Ҳаръя ва ба пахлӯяш нигариста ва Арслоналиро диди қиқае бе сухану ҳарақат монд.

— Салом, Даша, магар нашинохтед? — ҷашм ба ҷашмони ҷодуи дилбоҳтааш дӯхт Арслоналий.

— Худоё, ин шумоед, Арслоналий? — сухани нахустин, ки ба даҳони Дарья омад, ин буд. Ў ин тавр гуфтани набуд. Гуфтани буд, ки хуш омадӣ, тоҳта рафта ғости ўро гирифта фишурданӣ буд. Лекин ҳанӯз пойҳои ӯ, ки гӯё ба замин кӯфта шуда буданд, ёрои қадамгузо-

рӣ надоштанд. У нихоят беихтиёона Чамиларо ба та-
рафи худ кашида, ҷавоби салом дод.

— Ҳой, Чамила, маро ба хонаатон мегузоред ё не? —
пурсид Арслоналий ҳам, ки тамоми суханҳои ба гуфтан
тайёр намудааш фаромӯш шуда буданд ва ба ҳёлаш
торафт зиёдтар сурх мешуд. У чун мурғ дар қафас
худро дар сандуқи сина ба ҳар тараф зада истодани
дилро ҳис менамуд.

— Ҳа, марҳамат, нури дида гӯй, Чамила,— Дарья,
ки ба гӯш овозаш бегона мерасид, ба ҷашмони худ бо-
варӣ надошт, ки ин ҷавони ба русӣ ин тавр соғ сухан-
кунанда ҳамон Арслоналист, ки ғайри ишораву даст
ба сандуқи дил ниҳода, таъзим, дигар ҳаракате дар ҳан-
гоми дидор надошт. Духтар қуфли дарро кушоданий ме-
шуду наметавонист. Дастанаш аз ҳаяҷон меларзиданд.

Арслоналий дастархонро болои оташдони назди дарп
хона гузошт ва дasti Дарьяро аввалин бор ба даст
гирифт. Раъшан ҳаяҷон чун қувваи барқ ба пайкари
ҳарду давида рафт.

— Охир, аввал як воҳӯрӣ кунем, Даشاҷон,— гуфт
ӯ.— Шумо сиҳат саломат ҳастед?

— Ба ман чӣ шуд, намедонам. Ҳа. Ман саломат,
Арслоналий. Шумо ҳайрият омадед. Зиёрат қабул.

— Ёди шумо, Дашаҷон, маро зиндаву саломат ни-
гоҳ дошт ва баргардонда ба ин ҷо овард. Чӣ қадар ман
шуморо ёд карда будам, Дашаҷон, оё шумо ҳам?... —
акнун забон ба изҳори роз қувваи гаштан пайдо мена-
муд.

Онҳо дasti ҳамдигарро сар додан намехостанд. Лекин
Чамила аз домани Дарья парешонҳолона кашида
бо ҷашмони ҳавлу ҳаросноқи бачагона гоҳ ба ину гоҳ
ба ў нигариста онҳоро ба ҳуш овард. Арслоналий калид-
ро гирифта дарро кушод. Дастархонро ба хона даро-
вард. Дарья ҳанӯз дар берун меистод.

— Ман Чамиларо гирифта ба пеши шумо мерафтам,
Арслоналий,— гуфт ў,— Чамила магар амакатро наши-
ноҳти? Ин кас Арслоналий амакат.

— Ҳӯш, ин тавр бошад, гардед меравем? — ҳазл на-
муд Арслоналий. — Барои ҳамин ҳам ба хона намедаро-
ед? Чамила он тараф истад, қариб буд, худи шумо маро
нашиносед. Ҳамин тавр нест? Э, шумо Даша! Дина ин
тараф маро чӣ қадар сӯзондед. Ҳокистар нашудам, бале
гуед. Ба ман нигаред, Даша, шумо ҳам маро дӯст медо-
ред? Гуед, Даша. Ба хотири он, ки барои бо шумо су-

хан гуфта тавонистан, ин қадар рафтаму забони шуморо
эмүхтам, бигүед.

— Шуморо Арслоналй? — Даша сурх ва дилбартар
шуд. — Аз таҳти дил дўст медорам. Шумо ҳам аз ёди
ман намерафтед, Арслоналй.

— Ман ду соат пеш, Даشاҷон, дар оташи рашк ме-
сӯхтам, мани содда гумон кардаам, ки Пётр... — Арслон-
алий аз гуфтани давоми сухани ба ёраш фаҳмову ногу-
вор худро боздошт. — Бинед, чӣ қадар хушбаҳт шудам.

Аз ин суханони Арслоналий Дашаи даступо гумкар-
да фақат бо нигоҳи гилаомез ва тасаллибахши ноз-
офаринона ба дилдодаи худ нигарист. Ин нигоҳ гӯё аз
ӯ мепурсид.

Аз ту бар гираму дил бо дигарӣ ёр кунам?
Эй ба қурбони ту сад дил, ману ин кор кунам!

— Марҳамат, Арслоналй, нишинед,— гуфт Даша.

— Раҳмат. Рост мегӯед, ки ба хонаи мо мерафтед?

— Мерафтам, ки чаро аз шумо дарак нест. Баногоҳ
пешвозгириро дидою аз баҳри ман гузашта ба ягон та-
рафи дигар нарафта бошед.

Арслоналий медальонро, ки ба нияти ин соати саъд
ҳамеша дар кисай сарисина, чун образи маҳбубай худ
дар мағзи дил нигоҳ медошт, берун оварда, бе иҷозату
эзоҳе занчири онро аз сари ёр гузаронд ва ба гарда-
наш овехт.

— Номи ин медальон, шириндуҳтар, «Хандай баҳт».
Ҳозир баҳти ҳардуй мо ки меҳандад, онро қабул ку-
нед, Даşaҷон.

Дашаро ҳаё зиёдтар пахш намуд. Ранги рӯяш боз
лоласон сурх шуд. Ӯ медальонро ба рӯи каф гирифт,
кушод ва дар он сурати Арслоналиро дида табассуми
дилрабое кард.

— Ташаккур, Арслоналй. Бигузор баҳти мо ҳамеша
хандон бошад.

БОБИ XIV

ДАР ВОРУХ

Холи воруҳиро кор барор мекард. Ӯ қариб ҳамаи
воруҳиёнро, ки бо ин ё он баҳона ва зиёдтар бо фитна-
ву фасоди душманони ба Ҳочиҳаким монанд, аз конҳои

Шұроб рафта буданд, аз нав ба қои корашоң бармен гардонд. Аксари онон, ки Холро мешинотанд ва ҳұрматаш мекардан, сухани ұро ба замин намегузоштанд. Вай дар давоми ду рұз бистуду касро ба Шұроб гүселонд. Ба ҳар яки онҳо таъқид менамуд, ки рост ба назди Аверченко равад ва ғұяд, ки маро Хол фиристыд.

Вале дар байни ҳамдеңаҳои Хол одамоне низ ёфт мешуданд, ки Ҳасанкұса ва миёнаравхой вай айшу нишоти безаҳматро ваъда кардаанд. Ий гуна одамон Холро бо чи гуна як хусумати ниҳонй пешвоз мегирифтанд. Ба тарғибҳои ұ бो ситетаву тамасхур ғавоб медоданд. Яктои ин тоифа рафиқи айёми бачагай, ҳаммаҳаллаи Хол Зокир ном деҳқони миёнсоле буд, ки чор сол пеш як порча заминашро ғурұхта, ба қарзҳояш дода, ба Шұроб омада ангишткани шахтай Журавлев шуда буд.

Мутасаддии аз қувваи корграр таъминкунин Шұроб, Хол бегохіруй ҳалқа ба дари Зокир зад. «Хұш, лабай, ҳозир!» — ғүен аз ҳавлі овоз ва аз паси он марде берун омад. Дар назди дар Холро дида, якбора ғүе табы ұтира гашт. Пилки чашмони берун қаҳыда ба-ромадаи номуайянрангро оvezон намуд.

— Ассалому алайкум, додарчон, ту сиҳат саломат ҳастай, чаро нанамуда мондай? — Хол хушвохұрона даст ба ұдароз кард.

Зокир нохоҳамона ва нохалафона даст ба ұ дод.

— Ваалайкум ассалом. Хұш, хизмат?

Хол медид, ки барои ба ҳавлии бе ғуломгардиш нафтордани чашми ұ, Зокир пеши дари яктабакай пастро бо пайкари худ панаҳ мекард ва худро ҳамин тавр мегирифт, ки майли сухан надорад. Аммо Хол худро ба ғофил ی зад.

— Баногоҳ бетоб-ку нашуда будай? Чанд вакт интараф намебинам? Не? Хайрият. Бачаю кacha, ёру дүстонат ҳама саломат? Илоҳай саломат бошед.

Зокир ба суханони ұ эътиборе намедод. Нигоҳаш «шаф-шафи ин шафттолу чист?»-ро ифода менамуд. Вале Хол ҳолпурсиро идома медод:

— Гуфтанд, ки чанд рұз интараф дар барак ҳам наменамою ба кор намебарой. Нафсуламри гап, ҳавотир шудам. Ба дидани ҳамшира омада будам. Гуфтанд, ки ту дар ҳамин ҷо. Як сари қадам тохта омадам, ки хабар гирам.

— Аз мо нагардад, аз худо гардад,— бо пичинг су-

ханро бурит Зокир. — Аммо гарди ангишт хүрда, лой ангишт туф кардагиам бас мегүям. Чони одам худой не.

Хол дахонро ба кафи даст пинхон ва ханда кард.

— Араб ширинкориҳо мекунӣ, додарҷон. Агар гарди ангишт одамро мекушт, маро мекушт. Сиё се сол интарав, шукр, ангишткану дар шахта ба қавли ту чангиги ангишт хүрда, лои ангишт туф мекунам.

Зокир, ки гоҳ ба замин ва гоҳ гардан ба пушт хамонда ба Хол нигоҳ мекард, ғурунгос намуд:

— Ягон ҳисоби зиндагӣ дар ҳамин ҷо ёфт мешуда-гист. Аз гушнагӣ мурда намерафтагем охир?

— Вақти аз гушнагӣ мурданҳо акнун гузашта мераравад, додарҷон,— Хол ба ҳикмати:

«Ба ширинзабониву лутфи хуше
Тавонӣ, ки пиле ба мӯе қашӣ».

амал менамуд. — Ризқашро одам аз ҳар ҷо чида меҳӯрад, мегӯянд. Лекин қасбу кори ангиштканӣ, аз рӯят гардам, акнун аз худат гап намемонад, ҳунари азизу мукаррам шуду ангишткан баиззату ҳурмат.

Зокир сухани Холро боз қатъ намуд:

— Ана ҳамин хел, мо ангишт қанда шудем.

— Аз афтат, агар наравам, зада ҳам пеш мекунӣ,— ба шӯҳӣ даромад Хол. — Аммо, додарҷон, ман то ҳамаи гапҳоямро гуфта тамом накунам, намеравам.

— Шумо ин қадар ба ман часпида гирифтед? Шӯробатон фақат ба ман нигоҳ карда шишааст?

— Ҳа, балле, додарҷон! Акнун ёфтӣ. Шӯроб ба ҳамаи мо, ҳар яки мо нигоҳ карда мешинад,— Хол ҳанӯз аз Зокир умед намеканд. — Яктои мо аз он ҷо равем, ҳар рӯз се вагонча ангиштсанг кам қанда мешавад. Ба одам, албатта, қаҳат назадааст. Асал бошад магас бешубҳа аз Бағдод меояд. Лекин, додарҷон, ҷои ҳар кас алоҳида. То як одами нав ману ту барин ангишткан мешавад, ки камац як сол мегузараад.

— Сад дилатонро хун кунед ҳам, ман акнун ба Шӯроб намеравам. Пӯсткандаи гап ҳамин,— гуфт Зокир.

— Охир ношукрӣ намешавад, ки омада-омада қонҳо азони худамон шудан баъд партофта меравед, додарҷон?

Ба ҳукми ий, ки:

Насиҳат гар хирадмандано бошад,
Зи оташ одами обӣ тарошад.

Хол аз таъсири панд умед намеканд. Ў даст ба китфи Зокир гузошт.

— Агар хато накунам, кадом як чуғул туро гумроҳ кардааст. Душман, додарчон, худашро дўст нишон до-да, ҳисоби канда гирифтани пўстатро мековад.

Лаби Зокир парид. Абрўи рости вай ба боло ва ча-паш ба поён қашиш карда, қиёфааш ҳандаовар шуд.

— Маро кй гумон кардед?

— Сухани дўст талх, додарчон,— оромона ҷавоб гар-донд Хол. — Маслиҳатгўй ду хел мешавад. Беғаразу ғараздор. Ман беғараз. Ба доми муттаҳамҳо наафт, ме-гўям. Фиребгару қаллоб, номарду даюсҳо сар бардош-та истодаанд. Яктоаш ангиштро оташи дўзах мегўяду дигараш биё ана аспу мана милтиқ, одамҳоро тала мекунем мегўяд.

Тири Хол ба нишон бехато расид. Ранги рӯи Зокир канд. У ҷашм аз нигоҳи Хол мегурезонд ва гўё чунин мепиндошт, ки ин мард аз ҳама асрори ў хабардор асту ҳоло ҳар чӣ аз дил гузаронад, мефаҳмаду медо-над. Нафасе пеш ў қариб буд Холро гузошта ба ҳав-лиаш дарояд ва дари кўчаро беодобона ба рӯи ў бандад. Акнун кулӯху қарахт, ноҷунбон меистод. Ҷашм аз замин намебардошт. Араки зери тўппии қизаку ҷи-ҳакаш серравған ба пешонаи ў шорид. Бачавор ба би-никашӣ даромад. Хол барои санҷидани дурустии фол хайрбод карда диданӣ шуд ва даст дароз кард.

— Гапи ман тамом, додарчон. Тўппиатро гирифта монда андеша кун.

Зокир аз ҳаяҷон ба ларза омад.

— Истед, Хол-ако. Аз ман гузашт. Аз гуноҳам гу-заред.

— Чӣ гуноҳ кардӣ, ки аз гуноҳат гузарам? — Хол аз тағъири феъли Зокир хушнуд шуда, дасти ўро бо ҳар ду даст гирифта фишурд. — Ҳеч қисса не. Ман аз он хел одамҳо не, ки ҷаҳлашон дар болои бинишон мешавад. Ману ту аз як маҳалла. Аз хурдӣ яқдигарро мешин-носем. Падарҳои мо ба ҳам дўст буданд. Барои ҳамин ҳам, дилам ба ту сўхта, эҳтимол пасту баланд гап зада бошам.

— Ба ҳавлий дароем, Хол-ако,— таклиф намуд гу-нахгорона Зокир. — Ҳеч пасту баланд гап назадаед. Ҳа-маи гапҳоятон дуруст. Ба хона дароем буд.

— Ягон вақти дигар, додарчон,— дудиланамо шуда

истод Хол. — Түй ҳаст, сур ҳаст охир. Омада ба фурсатакак шишта мерафтагистем.

— Агр боз ба Шүроб рав мегуфта бошед, ба ҳавий медароед. Ба як пиёла чой шишта меравед, — исрор замуд Зокир. — Ба шумо гапам ҳаст, Хол-ако.

Хол розӣ шуд.

— Ин хел бошад, медароям. Ба пеш даро. Аммо тез ҷозатам медиҳӣ, ки равам. Ба тавре ба қишлоқамон мадам, ки ду-се рӯз дар лаби сой дар сабзаю соя санусай қадугӣ ҳӯрда фароғат кунам. Аммо давугеци ин то аз Шүроб кам нашуда истодааст.

Зокир «даромадан гиред» — гӯён Холро ба ҳавли маъват намуда, «панаҳ шаветон, меҳмон омаданд» — тӯфт овоз бароварда, ўро ба суфаи хурде, ки дар зери ҳоки азимтана дар лаби чӯй воқеъ буд, сар карда бурда шинонд. Баъди омину хуш омадӣ, ба канори суфа ҷоннат нишаста, тӯппиро дар сар ба қафо бурдаву пеш барварда, аракҳои гардану-пешонаро бо он пок кард. Як ба Холу як ба порчай шоли ба суфа паҳн кардашудаи аз чиркинӣ ҳамранги замин назар афкана оҳ қашид.

— Дилем ба шумо об меҳураду мегӯям. Дар Шүроби мо ба қавли худатон, ҷуғулҳо пайдо шуда, дили ҷадмҳоро аз кор хунук карда истодаанд. Мегӯянд, ки ангиштканӣ гуноҳу қалоншавандҳо аз қаду бари музни кори ангишткан мезананд. Дар қишлоқ имрӯз-пагоҳи замини бойҳоро ба камбағалҳо тақсим карда меҳанду шумо як умр...

Медонам, додарҷон, — бо ишораи сар тасдиқ кард. — Ангиштканӣ гуноҳу ангишт аз оташи дӯзах — таҳи Ҳоҷиҳакими исфарагист, ки имоми масҷиди Чорӯҳ шудааст. Қалоншавандҳои Шүроб гӯё ҳаққи ангиштканро меҳӯрда бошанд, сухани Пысини кӯзпушт ва дастиёрҳои гумроҳи вай, монанди Иван Матвеевич. Ба ҳаёлам вай аз бараки шумо. Ҳамин тавр не? Ҳа, бале. Аз тӯй пеш нақора зада, «замини бойн байни камбағалон тақсим шуду шумо дастаи метинро қапида бенасиб мондед» ҳам гапҳои ҳамонҳо. Ҳудро дӯсту дилсӯзатон нишон медиҳанду аммо ба лаби ҷар бурда тела додани ҳастанд:

Зи рӯи забон меҳубонӣ қунанд,
Вале кинаҳои ниҳонӣ қунанд.

Ба болои ин Ҳасанқӯса барин муттаҳамҳо пайдо шуда бо васваса мардумро ба роҳи бад дароварда исто-

даанд. Мегүяд, ки мекушему тороч мекунему айшу нүш.

— Аз ин мебарояд, иро ҳам медонед, Хол-ако. Ҳасанкұса ба ман милтиқ фиристода, асп ёбаду тез биёяд, гуфта фармудааст,— Зокир ғұлона гумон карда буд, ки Хол як ба як аз ҳамаи асрори ү огох аст. Рангаш парида, дилаш саҳт метапид.

Хол саросема нашуда ба нармій он чиро ки аз ахволи замон медонист, ба Зокир гуфт. Ҳатто сухани Ленинро аз ақамияти ангишт, аз худ ҳамроҳ ва ба ҳаёлаш фахмотар карда ба ү маънидод намуд. Нихоят пас аз он, ки ба пушаймонии Зокир ба куллай қаноат ҳосил кард, аз хусуси пули пилла, сабачаи ба дари ҳавлии ҳамширааш күшта овехташуда, таҳди迪 кадом касе, ки на риштаву на тофта аз баҳри худо ёфта, меҳоҳад пули меҳнати ҳалоли бевазане, ризқу рұзии ятимонро қашида гирад, сухан күшод.

Аз дарун дари хонаро заданд: дастархон тайёр буду Зокирро занаш ба гирифта бурданы он өчөн мезад. Сохиби ҳавлай дастархон күшод. Ду дона нони зағора, се сар ангури аз минкори гүнчишкон ва даҳони занбүрон осебдидар рўй лаганд буданд.

— Айб намекунед, Хол-ако,— гуфт хичолатмандана Зокир.— Ба худо шукр, пули ҳозир мегирифтагиам аз пештара ду-се баробар зиёд. Аммо ин бари зиндаги ба вай барашиб намерасад. Албатта, ношуқрый нашавад, гушнаю ташна ё луч не.— Зокир түппиро дар сар чарх занонд,— серу пур ҳам не.

— Фам нахұр, додарчон,— тасаллій дод Хол,— Ленин гуфтааст: зиндагии мардуми бечора ҳамин хел нағз мешавад, ки ба хобу ҳаёлаш ҳам надидаю наоварда буд. Аммо барои ин меҳнати ҳалол даркор, уко. Ҳасан обро лой карда, моҳй мегирам гуфта, фиреб меҳұрад. Золими ҳаққымардумхұр умри дароз намебинад.

— Рост мегүед,— тасдиқ кард Зокир.— Бечораи модари бачаҳо ду күттій кирмак дошті буд. Аз гуфташ кирмак намурдааст. Пилла нағз шудааст. Аммо пиллагир, ба ҳаёлам, бейнисофӣ карда «пилла паст» гүён фиреб додаасту аз гуфти модари бачаҳо, аз тарозу ҳам задагай барин. Вай мегүяд, ки пилла аз чор пуд бисьёр буд. Ҳисоб карда бароем, пули додагиаш нимгій ҳам не.

— Вай мұттаҳам бо сангу тарозуи аз Довуд мондагиаш маро ҳам фиреб доданы буду натавонист,— тасдиқ, намуд Хол.— Ман намедонам ин қаллоби аз чомахона

омаю аз мурдаҳо кафан медуздагиро кӣ пиллагири
хукумат карда фиристодааст?

Вай акнун аз ҳаққи мардумхӯрӣ ба торочгарӣ мегуарад. Ба ҳаёли ман, хатана ҳамин фиребгар. Агар, додарҷон, натарсӣ, имшаб милтиқро бардошта мебарою як сиёҳӣ карда истӣ, бас. Ман худам вайро ҳаранҷом мекунам. — Хол аз мушаввашин Зокир пай бурд. — Ҳушат пароканда. Ҳаёл мекунӣ, ки ба гапи Ҳамон надарояму ба Шӯроб равам, вай бандоҳоҳ аламашро аз зану бачаи ман намегирифта бошад. Ҳамин тавр не? Ҳамаи лоқу пари зиндагиат ба як ҳар бор мешавад. Шӯй дар кучо бошад, зан ҳам дар ҳамон ҷо. Буду боатро мебардорию рост ба ҳавлии ман меравӣ. Ман бошам, дар барак хобидан мегирам. Нокам мемонад мегӯй?

Зокир моту мабҳут монда буд.

— Шумо бандоҳоҳ, Хол-ако, валӣ-ку не? Аз кучо ҷонистед, ки аз сарам ҳаёли нокро гузарондам?

— Моли бечора, ҷони бечора, додарҷон. Охир ин ҷонвар,— ҳандаи дилсофони ўро бурутҳои ғафси монту биринҷаш пинҳон карда натавонистанд. Ӯ назар ба ҳам, шоҳаҳоро чун ҷавкони беди маҷнун ба замин ҳамонда буд,— ин қадар шигел-шигел ҳосил кардааст. Беҳазму зарб чида гирий, ба зиндагиат мадад мешавад. Ҷаъди ягон ҳафта пухта мемонад. — Хол аз ҷои нишасид ҳуд даст дароз намуда, як дона ноки рангу бӯ оваристодаи дилафрӯзро гирифту ба лаби дастарҳон покарда газид. — Ҳа, як ҳафтаи дигар ҳаст. Боз андак об ҷирифта, нағзакак пухтанаш даркор. Аҷаб ноки ҳушӯйму буй будааст. Раҳматии амакам пайванд карда буданд?

Зокир оҳ қашид.

— Ҳа, одами ҳушҳавсала буданд падар.

Хол Зокирро аз роҳи бад ба ҳамин тариқ баргаранд. Ӯ ба ҳамаи таклифҳои Хол розӣ шуд ва қавл дод, шаб ба ёрии Хол барояд. Мехмон ҳайрухуш карда шохист биравад, ногоҳ ба хотираш ҷизе расиду бозистод.

— Додарҷон, ту ба ман нагуфтӣ, ки милтиқро кӣ гарда дод.

— Ба шумо дурӯғу ба худо рост, намешиносам,— ҷавоб гардонд Зокир. — Аз Воруҳи мо не. Шабона ҷефзаданд. Бароям, як одам истодаасту гуфт, ки ман Ту-

лак, одами Хасанқұрбошій. Он кас ҳамин милтиқу тир-ро ба шумо фиристода гүфтанд, ки асп ёбеду аз фардо-пасфардо дер намонда, шабона ба Чоркұх ба хавлии Қорихотам биёед. Не гүед, зинда намемонед. Милтиқ-ро аз даруни әомааш бароварда дод. Сарам саҳт, фикр кардам, хаёл кардаму илочам чй, розй шудам. Агар шумо намеомадеду аз раъям намегардонидед, чи ме-шудам, намедонам.

Хол ба күча баромада хуши худро чамъ карда на-тавонист.

Ворухро чувориву ангурпоён ба сарашон мебардош-танд. Карсоқурс ғұлак мепаррониданд. Зангұлаҳои ток-ро мезаданд. Ҳой-хой мегуфтанд, ки гүнчишку сорҳои аз күху дашт ба ангурзор хүчумовардаро тарсонанд ва ҳо-силро нигоҳ доранд.

Дар чунин ҳангом аз қафо овози шиносе ба гүши Хол расид, ки «Амак, ҳой амак!» — мегуфт. Хол ба во-ситай китфи васеъ ба ақиб нигариста, Давлати харса-вирро дид, ки хари майдае дар зераш резачорпо карда меомад.

— Э хұш, Давлат, ин түй? Дар ин чо чй мекүй? — аз рохравій бозистода, бо тааҷҷуб ба пурсопурсы даро-мад Хол.

— Салом, амак,— Давлат харро тозонда омада, аз он фаромада, бо Хол воехүй намуду ба ҳар тараф нигариста охиста гүфт: — маро амаки Аверченко фиристанд. Ба Чоркұх надаромада дарун-даруни күх ома-дам. Дар Чоркұх босмачиён будаанду ба он чо нарафта зуд ба Шұроб равед будаст.

Ҳам аз ғамхории Аверченко хушнуд ва ҳам аз таш-виши ройгони ү гилаомезона Хол гүфт:

— Ман бача нестам, охир. Ҳайр ҳамаатон нағз? Даша чй тавр? Җамила?

— Ҳама нағз. Ба қарибій дар хонаи мо түй мешу-дагай бәрин, амаки Хол,— Давлат хүшхабарро ба дил ғүнчонда натавонист.

— Түй? Ту, балоча, оё ба худ зан ёфті?

— Ачаб гапқо мегүед, амак! — аз шарм сурх шуд Давлат. — Дашаапаам ба шавхар мебароянд.

— Хұш, домод кист?

— Арслоналай.

— Ё тавба! — қох-қох хандид Хол. — О, вай қирғиз-бача тоза фис-фисаки мавизкұбак будааст-ку! Вай чй хел даррав Дашаро ёфту ба ин хел фаришта барин дұх-

башарму хаё тез худро маъқул кунонд? «Шўхамедаванд лаб-лаби бом, хаппакон мекунанд кора мом...»

— Ба шумо нагуфта будам-ми, ки амаки Эсанпай гурезонда ба утви Арслоналини бурда буд? — Давлат аз тааччуби Хол ба завқ омада, ба таърихи ишқварзин ду чавон даромад. — Ана ҳавқт боз апаам ўро медонист. Ба мардикорӣ нафтан пеш Арслоналий ба апаам ҳадъяҳо оварда буд.

— Бало-бало! — Даст ба зону зада завқ кард Хол. — Додарҷон, он вақт вай аз ўруй санакӣ манакиро ҳам медонисту чӣ тавр карда гапашро фаҳмонда буд? Дағтания Конибодом ба аробакаш юҳ ёвалло аробааттар гардон, Арслоналиро гирифта мебарем гуфтани вай бегап набудааст. Ҳамон вақт ҳам дар таги коса имкоса будагист гуфта, аз ҳаёл гузаронида будам. Ист, ш. Пётр машқу таълимашро сар кард ё не?

— Сар карданд, амак, — ҷавоб дод Давлат. — Ман машқ кардам. Аммо ба сӣ кас фақат се милтиқ ист.

— Барои сад аскартайёркунӣ се милтиқ бас мекунад, — гуфт Хол. — Баъди ёд гирифтани худо гӯй, ки ба кас як милтиқ диҳанд. Набошад, саллотҳои оқподҳо барин рӯзат саҳт мешавад. Мегӯянд, ки дар ҷанг се ғаллоти вай як оташков дошту сеюмаш поида мешишт, кай дуи дигар мемураду ба ў милтиқ мерасад. Чаро ҳандӣ? Ман гапи шунидагиамро мегӯям.

Онҳо гап-гапкунон аз сой хеле дур шуда, ба як қӯбоғ, ки тамоми болояшро шоҳаҳои дараҳтони чормағу зардолу пӯшида буданд, даромаданд ва ба дари табакае расида бозистоданд.

— Даромадан гир, Давлат, — фармуд Хол ва худ ба даромада, ҳамширасо дар рӯи ҳавлӣ дарьёфт. — Ҳамшира, ман меҳмон овардам. Писари худамон. Ҳайта, аз вай намегурезед. Ин ҷавон бародари ҳамон ҳуттар аст, ки Чамилаи моро ба духтарӣ гирифтааст. Ҳу, додарҷон, ҳаратро ҳов ба он тараф бурда банд. Ҳу, ҳоҳар, чой мон. Дастарҳон кун. Аз ин тараф гузар. Ҳуш омадӣ. Ба ҳамин тарик акнун тӯй меҳӯрем гӯй? — Хол Давлатро ба суфа гузаронида нишонд ва худ ҳам ғаржида ба ў наздик шуд. — Ба гапи ман зеҳн мон Давлат. Ягонтоашро аз ёдат набароварда ҳамин рӯз ба Аверченко бурда расон. Ман пагоҳ меравам. Аввал ин, ки ҳамаи одамҳои аз ин ҷо фиристодаи маро бе гапу

калоча чаро рафтию кай омадй нагуфта, қабул кунанд, чои хобу чойпулй диҳанд. Сонй, Ҳочиҳакимро аз худи пагоҳ намонда қава кунондан даркор. Гуноҳҳои вай палидро худам гувоҳ шуда ҳарф ба ҳарф гуфта медиҳам. Бойҳои Чоркӯҳ Қориҳотаму Ҳочиалоуддинро дастгир кунанд, ки меҳмонхонаҳояшонро бошишгоҳи Ҳасан-кӯсаи босмачӣ карда мондаанд. Фаҳмидӣ? Ҷӣ фаҳмидӣ? Қаний, аз як сар гуфта дех-ҷӣ?

Давлат ҳамаи гуфтаҳои Холро айнан тақрор ва ўро хотирчамъ намуд.

— Ту, додарҷон, акнун рав. Набошад бевақт мемонӣ,— ҷавоб дод Хол ба Давлат баъди дастархон.

Ҳамшираи Хол ду ҷашми ҳӯрчинро аз ҳосили зироати рӯи ҳавлиаш — ҷуворимаккаву лӯбиёи нимдунбул, ду саллакадуе, ки ҳар қадомашро кас базӯр мебардошт, пур қарда монда буду дар ҷавоби нею нестони Давлат гуфт:

— Не нагӯед, гардам, баред. Ҷуворимаккаи нимдунбулро ба кӯр гӯр кунед, ҳузур қарда меҳӯред. Лӯбиёи нимдунбулро ба шӯрбою мошиёба андозед, марҳам барин мепазад. Саллакадуҳо бошанд, ба ҳар ҳӯрок андозед, ҳуштамъ мекунанд.

Хол Давлатро гуселонд ва боз ба одамковӣ, ташвику тарғиб рафта, вакти гашти пода ба ҳавлии ҳоҳарашибонӣ. Саросемавор андак ҳӯроки шом ҳӯрду боз баромада рафт. Фурсати як чой нагузашта боз омад. Ҳоҳар аз ин рафтуомади ў дар ҳайрат монда пурсид:

— Ин қадар ба кучо тез-тез рафтуомад мекунед?

— Бачаи омадагӣ зудтар равед гуфту аммо корҳо буд нашудаанд,— ҷавоб дод Хол аз нигоҳи ҳоҳарашибонӣ тофта. — Як-ду одами дигарро диданам даркор буд...

— Ҷӣ тавр шуда баъди ду сол як бор базӯр омадеду аллакай қасу қасмонӣ мекунанд? Ман донам, худи вай йигитро ҳам рафтан намемондам,— гилагузорӣ наимуд ҳамшира. — Гуфтан мегиранд. Қори дунъё тамом мешудааст? Омадан интараф як дами бегам назадеду дар ба дари мардум гашта баромадед. Ӯхир маро ба бозор бурда ба инакҳо сару либос ҳарида додани будед.

— Эй, ҳоҳарҷон! Надонӣ, ки дар он ҷо мардум бе ман бе дастуло шуда мемонанд,— бо ифтихормандии дилсофона гуфт Хол. — Ман, ҳоҳарҷон, қалонпояи конҳастам, медонӣ?

— Ҳудо мартабаатонро аз ин ҳам баландтар кунад.

хонона ҳузур ҳаловат ҳам кунед-дия. Дар ин синну
чаро он қадар кори мушкилро ба шумо додаанд?
Уед намешавад, ки меҳнат карда, меҳнат карда ба ҳа-
ни чо расидаед.

— Хохарчонаки ман... — сар ҷунбонд бо табассум
— Худи ман кори душворро дӯст дорам чӣ? Кирои
мушкилашро кардан даркор, ки мардум гӯянд: Эй,
ракалло! Барои худаш не, барои дигарон шуда ин
дар ранҷ мекашад. Одам ана ин тавр шудааст. Наф-
ламри гапро пурсӣ, баҳт ба оҳу монанд аст, ки ром
рданаш мушкил.

— Баъзе гапҳоятонро намефаҳмам,— гуфт ҳамши-
хичолатмандона.— Ҳайр, худо тану ҷонатонро сиҳат
наду аз кор монда нашавед.

Хол ҳамшираво аз хичолат вораҳонд.

— Ана ин гапи дигар, хоҳарҷон. Тану ҷон саломат
шад, корро кафш карда пӯшида мегирий.

Хол худро меҳост ором нишон дихад. Вале пинҳон
оштани ҳаяҷон базӯр муюссар мешуд. Дар урфият ме-
йанд, ки дузд яктою гумонбар садто. Агарҷанде, ки аз
аридани ранги рӯй, ларзидан дастони пиллагир ва аз
монандии ҳаму пеҳи ҳуруфоти мураккаби араб Хол
монбар шуд, ки хати таҳдид хати вай аст, вале хато
агар аз эҳтимол дур буда метавонист? Чаро ин кори
гон ҳасдузди буздил буданаш мумкин нест? Кӣ медо-
ад, онҳо шояд ҷанд нафар бошанд. Ҳамаи ин саволу
аёл Холро дар ташвиш монда буданд. Ҳарҷанд, ки ў
дастбагиребонӣ бо ҳар дузди шифтрав тарсе на-
шит.

Холи омодаи ҳар эҳтимол баъди аз кӯчаву пасткӯча-
ни кишлок қанда шудани пои мардум ба ҷилавхонаи
асcid рафту миёнбандеро, ки ба ҷои пул дар он ко-
зи бекора печонида шуда буд, ба сутуни он баст ва
аёл аз ҳар ҷониб дар биму ҳарос зуд баргашт. Лекин
о пасткӯчаи дигар ба қафои масcid омада оҳиста га-
шакашон ба боми ҷилавхона баромада дароз қашид.
Дар ҳуди ҳамин вақт аз рӯи гуфтугӯ Зокир бо эҳтиёт
ба чакалаки сафедорҳои рӯ ба рӯи масcid пинҳон шуд.

Такрибан нисфи шаб, ҳангоме ки шабнами қалон
ҳаворо наму сард карда буд, ду нафар аспакии ба китф-
ҳои ҳуд милтиқовехта аз назди масcid даргузар шу-
данд. Хол онҳоро аввал аз рӯ ба рӯ, сонӣ аз қафояшон
аз назар гузаронд. Шаб хеле торик бошад ҳам, ҷашмо-
ни ба тирагӣ одатнамудаи Хол милтиқҳои ба китф, шам-

шерҳои ба миён овехтаи онҳоро дид. Фурсате аз миён нагузашта аспакиён боз гашта омаданд ва аз ҷилавхона ягон сӣ қадам онсӯтар сари аспҳоро кашида истоданд. Ҳар ду аз асп фаромаданд. Яке лачоми аспи худро ба дигаре дод ва пичир-пичир суханҳо гуфт.

Хол нафас ба дарун кашидаву чашм аз онҳо наканда чун шере, ки камин гирифта ба наздик шудани сайд нигаронӣ мекашад, ба ҷаҳидан омода мегардид. Дар ин ҳангом як тан аз он ду шахс милтикро ба даст гирифта, ба ҳар сӯ назаркунон ба ҷилавхона омад ва бо як даст ба кушодани рӯймоли ба сутун басташуда машғул гардид.

Вале ҳанӯз вай гиреҳи қасдан маъкам кардашударо накушода буд, ки кӯҳе гӯё ба болояш афтод ва ўро чун ғуки ба зери помонда маҷақ кард. Ин кӯҳ Хол буд. Ў фурсати фарьёд задану имдод пурсиданро надода, бо мушту лагад ҳомтамъро ниммадхӯш карда, дасташро ба қафо тоб дода баст ва ба ёрии Зокир давид. Дар он ҷо бошад, Зокир ҳам ногаҳон пайдо шудаву касидуюмро зада афтонда, мили милтикро ба сандуки дили вай рост менамуд. Ҳар ду дasti ўро ҳам бастанд. Ин афтударафт ва асиркунӣ чунон тез ва ҷандон оромона анҷом дода шуд, ки мардуми ба ҳобрафтаи гирду ҷониб ҳама бехабар монданд. Ғақат саге аз болои девори майдоне пайваста ак-ак мекард.

Хол ва Зокир ҳар ду бандии худро ба як асп шинонданд. Зокир ба аспи дигар бору буди ҳонаашро бор кард. Зану бачаи ў бо бeroҳа ҳамроҳи онҳо раҳи Шӯробро пеш гирифтанд.

БОБИ XV

ДИЛОВАРИИ ДАВЛАТ

Давлат ҳарсавор дарун-даруни дараи пурхамупеч меомаду манзараи роҳ ба хотираш кӯҳсори ватани ў — Бадаҳшонро меовард. Дар ин ҷо ҳам кӯҳҳо баланду бепоён, дараҳо чуқуру бепойоб, куллаҳо то абр саркашида, сангҳо пойшикану ағбаҳо гардантоб. Дар ин ҷо низ барҳам-дарҳамиву ҳарҷумарҷ ҳукмфармост. Ҳамчун дар Рӯшон ва деҳоти гирду атрофи он кӯҳҳо ҷӯшида-ҷӯшидаву ҷаста-ҷаста баромадаанд. Ҷунбиҳҳо замин, боришу бод, гармову сармо санги ҳороро бо қуввати ҳориқулодда шикастраву пора намуда, бесарусомонона

болов ҳам гузаштаанд. Ҳамчун дар он чо сангера аз қуялае тела додан кифоя аст то гулдуроси муҳибу маҳуф сар шуда, ҳазорон сангҳои майдаву калон ба ҳам хӯрда, поён ҷаҳанд ва ҳар чӣ дар сари роҳ воҳӯрад, шикананд, кананд ва нобуд созанд.

Дар ин чо низ ҷӯрҳо ва чаковуқон бо нағмасарой дил мерабоянд. Овози кабкони аз донаи фарғони кӯҳсар серу фарбех қӯтоҳ-қӯтоҳ, лекин башира бо акси садо ба гӯш мерасад. Ҳуштаки малаҳҳо гоҳ аз ин ва тоҳ аз он чо баланд мегардад. Онон дам ба дам аз зери по ва аз болои сар шуввосзанон парида мегузаранд.

Кӯҳистон чӣ дар баҳорону тобистон ва чӣ дар тира-моҳу зимистон салобат ва бузургворӣ, зебой ва дилрабой дорад. Хоҳ он сабзу хуррам, пури долу дараҳт бошад ва хоҳ дар зери яху барфи таҳ ба таҳу тармаҳои оvezon ва хоҳ чун ин қисми ҳоло хушку ҳолии гӯё дилгир, бадқавоку ҳайбатнок.

Аз сари роҳи Давлат девораи қариб амӯдивор баромад, ки аз дара то ба қулла қомат рост намуда, монанди ғуломгардиши ҳавлӣ пеши роҳу рӯйро гирифта мештод. Такрибан баъди баландии як қадди сафедор дар мӯҳрапушти девора сангҳои беҳадду ҳисоб болои ҳам, бетартибона то ба худи қулла ҳобида буданд. Ба назар чунин мерасид, ки ҳатто агар оҳуи дар погузорӣ ҳаҷиёткор ҳам аз ин чо даргузар шуда монад ва санге аз зери пояш бечо шавад, сангғелие сар мешавад, ки ҳӯҳистонро ба ларза меоварад.

Ин девора ба хотири Давлат воқеаи даҳшатнокеро овард, ки худи ӯ шоҳиди он буд.

...Падари Давлат — Ҳакимшоҳ чун ҳезум тамом шуд, ба кӯҳ рафта як пуштораи калон ҳезуми онро бардошта меомад. Боре, баҳорон Давлати ҳафтсола бо падар ба ҳезумчинӣ рафта ҳамроҳаш меомад, ки ноҳост садои муҳибе аз қафо ба гӯш расид. Ҳакимшоҳ ба ақиб нигариста ҳезумро аз пуштора ҳаво дода, Давлатро бардошта бо се-чор частухез худро ба камарии майдае ҳимпаноҳ кард. Бо танаи худ Давлатро пӯшид-напӯшид, ки гулдур-гулдури сангҳои гелидаистода наздик расид. Сангҳо ҳezзанон, сангрезаву хокҳо бошанд, монанди селобе, ки ҳасу ҳошокро пешопеши худ ронда меоварад, шорида мефаромаданд. Сангҳои ба ҳам бархӯрда садоҳои бадҳайбат мебароварданд ва аз чор атроф акси садои ҳавлангез мегирифтанд. Давлат ғурроси санг-

Хоеро, ки аз болояшон парида мегузаштанд ва шалдур-шулдури сангмайдаро, ки ба пушти падар аз лаби камарӣ мерехтанд, мешунид. Фелиши сангҳо чунон ки ногаҳон сар шуд, ногаҳон ҳам қатъ гардид. Падар аз ҷой барҳост, Давлатро ба рӯи даст гирифта, бо ҷашмо-ни пурҳарос ба рӯи ӯ нигарист. Чигунагии ҳолашро пур-сид. Писар ҳарчанд ниҳоят тарсида буд, «натарсида» гуфта хотири падарро як қадар осуда намуд. Ҷаҳонӣ баъди ин, Ҳакимшоҳ ба қулла нигариста, ба нафрину дуоибад каси нонамудор даромад:

— Илоҳӣ гирифтори балои бад шав! Ҳун қай карда мур ту, косалеси арбоб! — хитоб намуд. — Ман-ку ғайр аз шоҳаҳои ҳушку шикастарехтаи арча ва бутта дигар хел ҳезум нагирифтаам. Чаро ба болои ман санг мегелонӣ?

Падар банди ҳезумро бардошта рӯи санге гузошт ва дар сурате, ки ҷашми пури ғазабу нафрратро аз қуллаи қӯҳ намеканд, ҷомаро ба дӯш боз болиштча карда гузошта, наволаро пуштора намуд. Дасти Давлатро гирифта зуд-зуд ба паси ҳуд нигоҳкунон роҳ гашт. Вақте онҳо ба канораи деҳа — доманаи қӯҳ расиданд, одамони бисъёро диданд, ки ба сӯяшон тохта меомаданд. Фелиши ногаҳонии сангҳо онҳоро ба изтироб оварда буд. Онон ҳам мисли Ҳакимшоҳ медонистанд, ки ин бадкориро резачини дастарҳони арбоб, як ҳизматгори вай ме-кунад, ки бечорагон тарсанд, ба арҷазори қӯҳсор ҳам, ки арбоб ҳудро соҳиби он эълон намудааст, ба ҳезум-чинӣ нараванд.

Пешопеши издиҳом модари Давлат ҳалмсӯзон тохта меомад, ки дар ҷашмони ӯ ҳам даҳшат ва ҳам шодмонӣ ҷой доштанд.

— Аз меҳрубониат гардам, парвардигор, аз меҳрубониат, — мегуфт модар ба пешвози онҳо давида. — Ҳай-рият шуд. Як гуфтағиамон будаст, ки ҷон ба саломат мондед...

Пас аз гузаштани чанд вақт, боре Давлат дар дӯкон-хона ресмони дами оҳангариро қашида, ба падар дасти ёрӣ карда менишастан, ки як марди пакана, ошолуд ва миҷморуқ бе салому қалом даромада омад. Ба назди падарааш як табари зуғӯтааш шикаста ва як досро бо иллату миннат партофта ҳукмфармоёна гуфт:

— Табарро дуруст куну даста ҳам ёфта андоз. Досро ҷарҳ дошта, тез карда мон. Фардо писарам омада гирифта мебарад.

— Хуб,— гуфт падар ғурунгосзанон аз ақиби ү.—
Ба чонам...

— Дада, ин мардак кист? — пурсыд Давлат, ки аз муюмилай бади каси назарногир, лекин бо карруфар ҳайрон шуда буд.

— Ин ҳамон худобехабару ноинсоф аст, ки дирўз ба қасди чону ману ту афтода, аз пасамон санг ғелонида буд.

— Ин хел бошад, чаро дошта назадед? Чаро боз коши вайро мекунед?

Падар бо сўзу гудоз ба писар нигарист:

— Чони падар, ҳоло ту намедонй ва намедонам ба ту чӣ ҷавоб дижам. Дунъё ҳамин тавр. Қалон шавӣ, сонӣ мефаҳмӣ.

— Зўри шумо ба вай мерасад-ку.

— Ҳам мерасаду ҳам намерасад. Вайро ба як мушт зада афтонда метавонам. Лекин сонӣ вайҳо ҳамай моро несту нобуд мекунанд. Дигар напурс, чони дадош...

— Ист! — Овози нарғулонаву ногаҳонӣ баланд шуда ҳам Давлати ғарқи хотираву хаёлти ҳарсаворро як қад дарронд ва ҳам ҳари уро рамонд. — Тез аз ҳар фарою даст бардор. Дар ҳӯрчинат чӣ ҳаст?

Давлати овораи сайргугашти рӯзҳои гузашта ростӣ тарсиid ва ба паҳлӯяш нигариста дар пеши ҳарсанге яқ одами ҳашмгинро дид, ки дар даст милтиқ меистод.

— Тезтар бошу аз ҳар фаро! Набошад, бо як тир ба асфалассофилин мефиристонам! — пўписа менамуд вай.

«Ба дasti босмачӣ афтодӣ, Давлат, — гуфт дар дил ба худ ү. — Фаро. Дигар илоҷат нест. Вай аз ман чӣ мегирифта бошад?» — Давлат бо ин ҳаёл зуд фаромад. Босмачӣ бошад, наздик наомада мили милтиқро ҳанӯз ба сандуки дили ү рост дошта валвала мекард:

— Тез-тез! Ҳӯрчинро фарор. Дар вай чӣ ҳаст?

— Каду, ҷуворимаккаю лӯбие, — ҷавоб дод Давлат бори вазнинро аз рӯи полон гирифта оҳиста ба замин ниҳод.

— Вайро чаппа кун. Аз кучо меоию ба кучо меравӣ?

— Аз Ворух ба Самарқандак меравам, — ҳамаи буди шуди ҳар ду ҷашми ҳӯрчинро ба замин, ба рӯи сангрезаҳо холӣ кард Давлат. — Ба ҳавлии холаам рафта будам.

— Шавҳари холаат кисту кӣ мешавад? Падарат кӣ?

— Шавҳари холаам дехқон. Падарам мурдагӣ, — ча-

воб дод Давлат ва таваккалан ду номро ҳам ба нүги забон оварда монд, ки пурсад, бигүяд.

— Росташро гүй, шумо аз түртингичо ё тарафгирин вайхо не? — як қадам пеш ниҳод босмачай гарданашро дарозтар карда ва ба чизхо назар дүхта.

— Мо одамҳои ба роҳамон түғрий. Қй будани түртингиро намедонем,—чавоб дод Давлат, ки акнун худро андак ба даст гирифта буд.

Босмачай ришханд намуд:

— Ин хел гўлаконро акнун аз гўр меёбӣ. Хайр ин тавр бошад, хару хўрчин, боратро мону роҳатро гир. Ба ту мегӯям, дафъ шав!—овозашро баланд намуда, дандон хонда қавоқашро аз будаш зиёдтар оvezон кард босмачай.

Давлат, ки дар як нафас даҳ навъи муқобилият ва задухўрдро фикр карда баромад, ягонтоашро маъқул нашуморид ва ноҷор ба тавалло даромад.

— Амакчон, хар аз они мо не, аз они ҳамсоямон.

— Аз они ту-мӣ, ҳамсоят-мӣ, намедонам. Вай ба мо даркор. Хоҳӣ, ки чон ба саломат барӣ, ғидӣ-ғидӣ намекунию аробаатро мекашӣ,—ангушт ба куланги милтиқ бурд босмачай.—Нею сарам ба танам вазнинӣ карда истодааст гўй, як тир садқаи сарам, мағзи майнаатро чошу пош мекунам. Қадомаш маъқул, каллаат ё ҳар?

Дили Давлат сўхт, ки хари ба орият гирифта аз даст меравад. Бинобар ин, меҳоствоз як тавалло карда бинад. Ногоҳ ба ёдаш чизе расид. Гуё бо дили кашолу афсус ба роҳ даромад. Босмачай бошад, аз реسمони хар гирифта ба тарафе қашидаравон таҳдид менамуд:

— Аммо, ҳой бача, ба ягон одами сари роҳат ин воқеаро гуфта монӣ, аз мо гила накун. Тухми аҷдоду авлодатро хушк карда мепартоем, фахмидӣ?

— Ҳа, фахмидам. Ба ҳеч кас намегӯям,—ваъда дод Давлат ва то паси девораи ҳамгаشت гузаштан ва аз назари босмачай ғоиб шудан оҳиста ва байд тез қадам зада аз роҳ баромад. Аз селроҳаи байни ду тифа охувор аз санге ба санге ҷаҳида боло рафтани гирифт ва фурсате аз байн нарафта, ба баландии такрибан аз нисф зиёдаи девора баромад. Боэҳтиёт аз паси санге нигариста дид, ки босмачай ҳарро ба селроҳа дароварда бастааст. Хўрчину чизу чораҳо наменамуданд. Худи босмачай мисли аввала дар паҳлӯи ҳарсанг милтиқро дар рӯ ба рӯи бинӣ нигоҳ дошта менишаст.

— «Як замон ту барин як муттаҳам аз қафои ману

падарам санг ғелонида буд, ки фақат барои чидаю канда гирифтани шохаҳои арчаю бутта моро қушад. Ту бошӣ, бори ману хари касро қашида гирифтӣ. Агар зинда монӣ, хонаи бисъёр бечораҳоро ҳароб мекунӣ. Сабр кун, торочгар. Ба сарат ҳамин қадар санг боронам, ки ҷоба до мурӣ».

Давлат барои ғелондан як санги калони байни сангҳои дарҳаму барҳам ҳайратоварона андармонистодаро тафт ва пушт ба санги дигар ниҳода бо ду пой рост босмачиро ба нишон гирифт ва акнун меҳост бо тамоми қувват онро тела дихад, чӣ гуна садои барояш ноошнои та-та-та ва тапар-тапари ба садои пои аспҳо монанд ба гӯшаш расид. Ӯ ҳанӯз ба фаҳми ин садоҳо нарафта, аз паси девораи дуйӯми дара, ки аз ҷои Давлат қисман намоён буд, тӯдаи аспакиён намудор гардид, ки бо шиддат асп метозонд. Беором аспҳоро тозиёнакӯб менамуд. Тӯда пинҳон шавам-нашавам, боз ба пеш менигарист ва аз милтиқ тирҳо холӣ менамуд, ба назар тофт. Ҳуштаки тире, ки ба санге бархӯрда аз кӯҳ акси садои ачибе гирифт, аз паси савораҳо баланд шуд. Ҷашми Давлат ба як сихроҳа афтода дид, ки ҳафт-ҳашт нафар савора аз ҳам даҳ-понздаҳ қадам дур поён мефароянд. Аспакие дар даст ливои сурх дошт. Савораи дигар, ки аз паси байрақбардор меомад ба тӯдаи гурезагон пай ҳам тирҳо холӣ кард ва як нафари қафомонда аввал ба пушт, баъд ба паҳлӯи асп афтода, пойҳояш банди рикоб оvezон монд. Аспи рамидаву вахмида аввал ба ин сӯву он сӯ, сонӣ аз қафои гурезагони дигар тоҳт.

«Пас инҳо ҳам босмачӣ. Ҳамдасти ин роҳзан ҳастанд, ки ҳару ҳӯрчинро аз ман рабуд,—аҳ дил гузаронд Давлат.—Тайёр шав, ҳамин ки онҳо рӯ ба рӯ омаданд, сангҳоро ғелон»,—назари ў ба роҳзан афтод, ки вай худро дар паси девора, айнан дами бало пинҳон мекард. —Нагз кардӣ муттаҳам, ки акнун сангборон аввал ба сари ту меборад. Ана дигарон ҳам пайдо шуданд. Боз индак сабр кун. Вақт расид. Бош, ки дер нашавад».

Давлат лаб газида тамоми рагу паяшро якҷоя намуда, сангро чунон саҳт тела дод, ки вай аз ҷояш канда шуд. Ду-се ҷаҳише карда ҳамаи санг сангрезаҳои сари роҳашро, ки гӯё ба таконе маътал буданд, бо худ бо суръат ба поён бурд. Сангборон ба акноғу атроф тулғулаандоз шуд.

Санг сангрезаҳои ғелон бо ҷангу ғубори калоне, ки бархезониданд, ҷанд дақиқа атрофро пинҳон ва но-

аён кардан. Пас чанг аввал тунук ва баъд нишаста нопадид гардиду поён намоён шуд. Панч нафар аз гуре-загони чон ба саломатбурдаро Давлат дид, ки сӯхтаву пухта мегурехтанд. Аз паси он се аспи бесавора ҳам ме-рафт. Дар ҷое ки роҳзан буд, тӯдаи санг меистод. Дав-лат хари худро ҷуст. Ӯ ҷай қадар дар ҳайрат монд вақ-те онро зинда дид. Ҳар ҳанӯз дар ҳарос буд магар, ки гӯшҳояшро сих намуда, ба ҳар сӯ менигарист ва зӯр мезад, ки реسمонро қанда аз вартай бим бигурезад.

Фақат аз ҷое, ки Давлат меистод, се асп ва чор каси зада афтондашуда менамуданд. Аспҳо ҳанӯз барои аз ҷой бархостан бардорузан мекардан, vale ба по рост шуда наметавонистанд. Як босмачӣ ҳам, ки поящ гӯё ба зери асп монда буд, ба ҳуш омад магар, ки мечунбид. Давлат ба ҳар эҳтимол, аз рӯи эҳтиёт боз фурсате по-ёнро мушоҳида кард. Ин вақт тӯдаи аскарони сурхи дартаъқиби босмачиёнбуда аз назари ӯ пинҳон шуда буду пас аз фурсате садои суми аспони онҳо боз шу-нида шуд. Давлат аз ин далертар шуда фаромадан ги-рифт. Дар ҷое ки роҳзани ғофил аз тақдири худ Дав-латро тороч намуда буд, кувваи азмати сангборон теп-пай қалони шағалу сангрезаҳоро ба вучуд оварда, ҳашт нафар босмачиро зада ғалтонда баъзеи онҳоро мачақ ва баъзеашонро саҳт маҷруҳ кардааст. Лекин тааҷҷуб-ангезона роҳзан, ки ба ҳаёли Давлат ҳадафи бехатои сангҳои аввалин мебоист мешуд, ҳарчанд дароз қашида меҳобид, Давлатро дидан ҳамон ҳаракати ҷунбидану бархостан кард. Бо панҷаҳояш заминро ҳарошида, пой-ҳояшро қату рост карданӣ шуду натавонист. Ғур-ғур-куон дашноми носазо дод. Давлат ин ҳоли ӯро дид, аз назди як часад милтиқеро бардошт ва ба сари роҳ-зан омада бонг зад:

— Кани, муттаҳам, аз ҷоят ҳеста даст бардор-ҷӣ!

Дар ҷавоби ин босмачӣ аз зӯрии дард оҳу нола кард.

Дар ин ҳангом пешгарде аз дунболагирон, марди миёнсоли қоқина расида омад. Давлат даступо ҳурд. Ҷай кардану ҷай гуфтанро надонист. Вале ин марде, ки ба даст аз рӯи остин латтаи сурх баста буд, ӯро аз вазъияти ноҳинчор берун овард:

— Ту, уко, ҳавотир нашав. Мо аз они ҳудӣ,—табас-сумкуон гуфт ӯ ва бо оҳангӣ тандиҳию таҳсин илова намуд: — Барака ёв! Кори гузаштагонамонро кардӣ.

Ин суханони касе, ки дар рӯ ба рӯяш кушодруёна

меистод, Давлатро боз шердилтар кард. У даст ба сандуки дил ниҳода ба вай таъзим намуд.

— Ваалайкум ассалом. Моро қоил кардй. Мо, уко, аз фидоиёни Хучандем. Отряди Пўлод командири хучандй гуфта шунидай? Нашунида бошй, хозир худи ўробиний. Ту аз кучо?

— Аз Шуроб,—чавоб дод Давлат, ки ҳоло ба куллй ҳудро ба даст гирифта буд.

— Шуробиҳоят ҳам Пўлод командир гўй, мешинонанд.

Ин вақт отряди на он қадар калони фидоиён расида омад. Се нафар ярадорон аз он ба сар дока печонда ва даст ба гардан овезон карда буданд. Марди коқина даст ба чакка бурда, ба савора ба таври ҳайратангез тезгуфторона сухан гуфт ва дар охир «рапортдиҳанда разведкагари отряд Одинаев»,—гўён даст аз чакка фаровард. Баъд бо фармоиши командир ўтоҳта рафта, лачоми асперо, ки як кас етак карда меовард, гирифт.

Командир чавони сабзина, чашму абрувонаш ба дараи дуд кардаистода сиёҳ буд, ки сару либоси низомии сабзгун ба қоматаш шинам фаромадааст. У дар болои зини аспи абраш чун уқоб дар рӯи ҳарсанге мешишаст. У ба Давлат шиносона нигоҳ ва табассум намуд.

— Офарин, йигит! Ман бо дурбин медидал, ки ту тавр сангхоро мегелондй. Аз кучой, чавонмард?

— Аз Шуроб.

— Ба кучо мерафтий?

— Аз Ворух меомадам, рафиқ командир. Шуроб мерафтам.—Давлат босмачиро ишора намуд.—Ана вай ҳару ҳўрчин, чизҳоямро кашида гирифт. Ҳар аз они ман набуд. Ман меҳостам, ки ба болои худи вай санг ғелонам, инҳоро дида мондам.

— Ба сари ҳамаашон санг борондй ва ин ҳашт нишонро ба як тир задӣ. Тавонистӣ, чавонбахт,—таҳсингуфт командир.—Ту оё аз Бадахшон нестӣ, гапзаниат...

— Ха, рафиқ командир,—тасдиқ намуд Давлат.

— Ту чикорай?

— Ангишт меканам, рафиқ командир.

— Ман дар Шуроби шумо Ҳол Норов ном ошное дорам, оё намедонӣ?

— Як амаки Ҳолро медонам, ки ўро ҳама Ҳоли воруҳӣ мегўянд.

— Ҳудди ҳамон. Вай ҳоло дар Шуроб?

— Не, рафиқ командир. Ду рӯз боз он кас ба Ворухомада, ангиштканҳои аз Шӯроб рафтаро боз ба он ҷо мефиристанд. Ман ҳозир аз пеши ҳамон кас меомадам. Ин чизҳоро ҳоҳари ваё бе ман доданду...

Командир гӯё дигар ба суханҳои ў эътибор надода, ба отрядаш таъқиби турезагони бокимондаро фармуд. Лекин боз ба Давлат рӯй овард.

— Аз ин мебарояд, ки ту ошнои ошнои мо ҳастӣ.

— Як духтарчай он касро ҳоҳари ман ба духтарӣ гирифтагӣ, мо хешу табор шуда рафтаем,— гуфт дар ҷавоб Давлат.

— Ҳой, ту ба ман нигар, ману ту ошно баромадемку!—Командир ҷолокона аз асл фаромада лаҷоми онро ба аскаре дод.—Номи ту, агар ғалат накунам, Давлат ва номи ҳоҳарат Даръя нест?

— Ҳа, рафиқ командир.

— Якчанд вакт пеш, уко, Хол-амак дар Ҳучанд дар як ҷо меҳмон буду шабро қарип рӯз карда дар ҳеч ҷо ҳеч гап намонда ба яқдигар гуфтаю шунида будем,— гуфт командир ва рӯй ба марди қоқина оварда фармуд, ки маҷруҳонро агар илоҷ бошад, бархезонанд. Обидиханд ва боз рӯ ба Давлат оварда суханашро идома дод:—Ана ҳамон кас, уко, сифати шумоёнро карда буд. Ҳӯш, Давлат ту акнун марҳамат карда милтикро ба мөдииҳӣ ё не?

Давлат гӯё акнун боҳабар шуд, ки дар даст милтиқдорад.

— Ҳа, медиҳам... Ба ман медодед ҳам, хуб мешуд. Акаи ман Петр ба ангиштканон милтиқандозиро ёд медиҳаду лекин ҳамагӣ се милтиқ дорем.

— Ист-ист? Акаам Петр гуфтӣ? Оё ин ҳамон солдат нест, ки туро ҳамроҳи худ аз Бадаҳшон гирифта омадааст? Маҷрӯҳ шуда аз ҷанг баргашта омад? Бояд одами ачибе бошад. Як илоҷе карда фурсат мейёбamu меҳмони Хол-амак шуда ўро ҳам мебинам,—изҳори орзу намуд командир.—Ростӣ, ман ғоибона баъди ҳикояи Хол-амак акоятро нағз дида мондаам. Аз ҷониби ман ўро пурсида мон. Ба Хол-амак ҳам саломи маро расон. Гӯй, ки Пӯлод Қодирови ҳучандӣ бо отряди худ аз тарафи Андарҳам Ёрибек қўрбошии Сухию босмачиёни вайро пешкунон аз ин ҷо даргузар шуданд. Мегӯй? Ту ба ман маъқул шудӣ, Давлат. Ба отряди мо ҳамроҳ на-мешавӣ?—ногоҳ пурсид ў.—Нигар, дар байни мо ҷавонони ҳамсоли ту ҳам ҳастанд.

Пўлод Қодиров бо чашму абрў ду-се нафар аскаро-
ни дар назари Давлат ҳатто аз ўҳам ҷавонтарро нишон
дод, ки қаторвазна ба сари сина, дар миён шамшер ва
ба китф милтиқ овехта буданд.

— Бахт ҷӯй, ту марди майдон бош,—гуфтаанд, уко-
Чий гуфтӣ?

— Ба ҷонам, ҳамроҳ мешудаму...—мад қашид Дав-
лат, ки майли сарбози советӣ шудан ва бо ин мардони
майдон бахту толеи худро ҳимоя намудан дар дилаш
ба туғъён меомад. Лекин аввал бо ака ҳоҳар ва устодаш
маслиҳат мебоист кунам. Аммо ман охир...

— Албатта, бо акаат ва ҳоҳарат гапзанон кун. Агар
ройз шаванд,—сухан аз даҳони Давлат гирифт Пўлод.
— Аммо агар бо Ҳоламакат маслиҳат кунӣ, ман аминам,
ки «Боракалло, додарҷон! Нағз мекунӣ. Нафсуламри
гал ҳамин», мегӯяд.

Аз он ки Пўлод Қодиров дар як сӯҳбат аз ин қадар
сирри Ҳол-амак боҳабар шуда, ҳатто ибораҳои дӯстдош-
таву тарзи гуфтори ўро ҳам ёд гирифтааст, Давлат дар
дил завқ кард. Вай чун марди ҳушсухан, хешу таборо-
на меҳрурон, ба қавли мардум гӯё меҳригиҳ дошт, ки
ўро оҳанрабовор ба сӯи худ, ба ҳамдамиву ҳамкорӣ
мекашид. Дар ин асно онҳое, ки ба сари босмачие раф-
та ўро шинонданӣ шуданду натавонистанд, омада ба
Пўлод ҳабар доданд, ки ин босмачӣ аз шайқаи то ҳоло-
номаълуми Ҳасан ном қўрбошист.

— Худоёй, боз ин қўрбошии навбаромад кисту аз ку-
ҷо?—нимциддӣ ва нимҳазл пурсид Пўлод.—Напурсидӣ,
ки вай аз кучо будаасту қаламраваш аз кучо то ба ку-
ҷо? Оё шумо намедонед, Салимбой?—ба фидони сабук-
чуссаи лоғарандом ва ҳандонрӯй муроҷиат намуд ў.

— Қӣ медонад гӯёд-а, рафиқ Қодиров,—ҷавоб дод
ӯ.—Ҳозир ҳарро занед, ман қўрбошию сагро занед юз-
бoshiy мегӯяд. Ба гумони ман, рафиқ командир, ин аз
навбаромадҳояш.

— Ҳасанкӯса аз қишлоқи Чоркӯҳ,—ба сухан ҳам-
роҳ шуд Давлат.—Ҳоламакам гуфтанд, ки бошишгоҳи
вай ҳозир меҳмонхонаҳои Қориҳотаму Алоуддинбой
гуфтагӣ чоркӯҳиҳо будааст. Амакам ба ман таъин кар-
данд, ки ин ҳабарро ба мудири кон расонам, ки аскар-
ҳоро ҷеф зада онҳоро дастгир кунонанд.

— Ин аниқ?

— Ҳа, рафиқ командир.

— Ин ҳабарро муайян кардан лозим аст,—гуфт Пў-

лод ба Салимбой рӯ оварда.—Шояд ин мор ҳанӯз аждар нашуда бошаду кӯфтани сари вай ба осонӣ мускар гардад. Чӣ гуфтед?

— Ин як, сонӣ барои пеш рафтан, аз қафо хотирҷамъ будан беҳтар аст. Душман хурдию қалонӣ надорад,—тасдиқ ва илова намуд Салимбой.

Командир рӯй ба разведкагар овард.

— Напурсиded, ки худи ўз кучост? Ба савол ҷавоб дода метавонад?

— Устухонҳои мӯҳрапушташ майдою талқон шудагӣ барин, ки расидан ҳамон боз қариб аз хуш рафт. Одам шуданаш гумон, базӯр нафас мегирад.

— Вай яккаю танҳо дар ин ҷо чӣ кор мекарда бошад?

— Магар ҷамедонед, ки онҳо аз ҳамдигар рустиву тургӣ ба яккараҳзанию дуздӣ мебароянд?—Салимбой бо нафрот назаре ба сӯи босмачӣ андохт.—Барои вай тӯр сӯзаду дег ҷӯшад.

— Ҳа, акнун йигит, милтикро бояд ба мо дихӣ,—ба сари сухани худ баргашт Пӯлод.—Лекин агар ба ҳоҷару бародарат маъқулдорам кунонию ба отряди мо биёй, аслиҳаи нағз медиҳам. Ҳоло ҳозир милтикро бидеҳу ана инро бигир, ки мукофоти аввалини диловарии туст.

Пӯлод Қодиров аз Ҷавлат милтикро гирифта, аз қисса як таппончаи майдай тангмили дурахшонро баровард ва ба ўз дарозкуонон тирдонашро қушода баст.

— Се тир дар тирдон дорад. Панҷ тири дигар заҳира.—Командир сумкаи худро ҷапла карда, ба рӯй қаф тирҳои майдай таппончаро резонд.—Ту инро майдою дурӯғинҷак гумон накун, уко, тирҳояш ҷонгудоз. Инро аслиҳаи оташфишон гуфта аз ту кашида гирифта метавонанд. Лекин ҳатчае навишта медиҳам, ки ҳӯҷҷат мешавад. Ғаҳмидӣ?—Пӯлод аз сумка дафтареро баровард.—Номи падари ту чист? Ҳакимшоҳ, Ҷавлат Ҳакимшоев. Фуқарои Шӯроб, волости Исфараи уезди Қўқанд, барои шуҷоат дар ҷангӣ зидди босмачиён, бо сангборон ҳалок кардани ҳашт нафар босмачиён бо таппонча ва ҳашт дона тираш сарафroz карда мешавад. Фармондехи отряди фидоиёни Ҳучҷанд Пӯлод Қодиров,—командир ин суханҳоро гуфтаву ба рӯи коғаз навишта, онро ба Ҷавлат дароз кард.—Қушодани тирдон, доҳил кардани тир, андохтани онро аввал ёд гир. Ақаат ёд медодагист.

Тақдими аслиҳа ва ҳӯҷҷати он ба як навъ тантана

мубаддал шуд. Чанд шафар фидоиёни аз асп фаромада ба шакли нимдоира истода, ҳамчун иштироккунандаи мукофотгирии диловаре меистоданд. Ин дам ба ёди Давлати мо афсонай дўстдоштатаринаш чанги Исфандамин* ва Искандар, ки модар ҳар дафъя онро гўё ботаҳрири нав мегуфт, расид. Модар мегуфт, ки «Эй чони оча, ҳоло ту чавоний. Талхии рўзгорро начашидай. Душмани ғаддору маккорро надидай. Аммо Исфандамин қабул накард. Меравам, гуфту шишт. Ночор модари зордари сандуқро кушод. Як шамшери нукраниёмо берун оварда гуфт: бигир, чони оча. Ин аз бобои баҳодурат ба падари паҳлавонат мерос монда буд. Писар шамшерро гирифта овехтани буд. Модар нагузошт. Аввал қасам ёд кун, ки бехуда онро аз филоф накашӣ ва модом, ки кашидӣ, сар аз тани ҳасм чудо кунӣ. Қасам хуронд ва шамшерро ба ҷашми писар молонд...»

Давлат таппончай аз нури офтоб дурахшонро гирифт. Ба ҷашм молид, бўсид ва бо тиру ҳуҷҷатҳояш ба бағал андохта аввал ба Қодиров, баъд ба ҳама таъзими миннатдорӣ кард.

— Ман, рафик командир, дар ҳар ҷо бошед, кофта меёваму ба отряди шумо медароям,—гўё қасам ёд кард.

— Лекин ба шарти розӣ шудани ҳамаи онҳое, ки ба ту бародар, хешу таборанд,—таъкид намуд Қодиров.

— Шуморо гўям, албатта, розӣ мешаванд,—гуфт бо эътиимод Давлат.—Раҳмат ба шумо!

БОБИ XVI

ШИРФУРӮШДУХТАР

Бўи мушк пинҳон намемонад, мегўянд дар урфият. Розе нест ошкоро нашавад ва сирре нест фош нагардад. Давлат ба ҷуз Даша ва Петр, Ақбар ва Хол аз сангборон ва ба подоши амал гирифтани таппонча даҳон накушод. Хол барои овоза нашудани ба даст афтодани пиллагир вокеаро дар Шўроб ба касе нагуфт. Лекин бо вуҷуди ин овозаи сангборон ва ҳодисаи шаби тори Воруҳ дар Шўроб дар як рӯз пахн шуд.

Хушхабар аз бод хушрафтортар.

* Спитамен.

Дар ҳавливи күчаҳо, дар чойхона ва ҷароғхона, дар лава ва роҳрави кон, дар байни занону мардон, пирону бачагон фақат аз Ҳолу Давлат ҳарф мегуфтанду мешуниданд. Баъзеҳо далерии онҳоро аз будаш қалон карда, ба ҳар мақому маром нақл менамуданд.

Зани Пысин даст бар даст зада афсус меҳурд, ки чаро зани Ҳоли ворухӣ нашудааст, ки ҳоло ангуштнамои хосу ом мебуд.

— Гӯр ин аъчубаи ман шавад,—мегуфт ў бо сӯзу тудоз ба пиразан, ҳамсояи худ.—Ақаллан як бор ба дилам шуда, ягон кор нишон надод, ки ба туфайли вай кистӣ, зани фалонӣ гуфта, баҳри дили мани бечора кутшода шавад.

— Аъчубаи шумо ҳам аноӣ не. Дар вақташ хуб кор нишон дода буд,—буғзу адовати деринаи худро пинҳон карда натавонист пиразан.—Яке ба накӯкорӣ ном мебарораду дигаре ба бадкирдорӣ.

— Бехуда гамбуски бӯнок барин ҳар тарафро бадбӯй накунед,—гали пиразанро бурида даҳони ўро ловидани шуд зан.—Шавҳари ман фақат гуфтаю фармудаи ҳӯҷаинро ба ҷо меовард.

— Инҷоён гуфтагӣ барин саллаашро биёр гӯяд, қаллаашро гирифта мерафт.

— Амру фармони вайро ба ҷо набиёру қудрати худоро тамошо кун, буд. Номашро гирифта бачаҳоятонро тарсонда меҳобондеду аллакай аз ёдатон баромадааст.

— Чаро аз ёди мо барояд?—гӯё худ аз худ пурсид пиразан.—Ба ҳафт авлодамон насиҳату васият мекунем, ки ғуломи муфтиҳӯрон нашаванд.

Зани Пысин тафсида рафта акнун ҳар чӣ ба даҳонаш ояд гуфтани мешуду аз ҳамгаште берун омадани Ҳолро дида зуд ба рӯяш табассуми тобишнок дамонд.

— Салом! Қаҳрамонӣ муборак, рафик Ҳол!—хандид зан ва ҳандай ў ба гӯши Ҳол қуд-куди мурғи нав тухм монда баромада барин расид.—Ба шарафу шукронай диловарӣ акнун як зиёфат меоростагистед, ки мастӣ карда ғаму аламҳои дунъёро ду-се соат фаромӯш кунем?

— Ман аз зиёфатдигӣ наметарсаму лекин пешакӣ туфта монам, ки ба вай туро ҳабар намекунам, хоҳарҷон, (астағфирулло) ойимпошшо.

— Ба шунидам, зани ту мурдааст. Дигар аз кӣ метарсӣ?—ба ту-ту гузашт зан.

— Метарсам, ки аз баҳри буқриат баромада, банди пои маро ба оғӯш накашӣ.

— Даҳ сол пеш инро мегуфтӣ, гали дигар буд. Балоба паси бечорагиат, мегурезонаду намегурезад гуфта розӣ мешудам. Акнун-ҷӣ?—қиқиррос зада ҳандид зан, —бе зан бошӣ ҳам, ба останаи ягон зан по намемонӣ. Маззаат рафтагӣ барин.

— Хато мекунӣ, ойимпошшо. Ба қавлу гапе ҳоло аз ҳазор гулам як гулам нашукуфтааст,—Хол дasti худро аз дasti аракини зан қашида гирифта, номаълумона ба ҷомааш молид.—Ту ҳанӯз бекор гаштаю на ба ин дунъё, на ба охират аз буду нобудат ягон фоида набудагист?

— Аввал ба шавҳарам кор ёфта дихед, шумо қалонҳои навбаромад,—авзои зан тағъир ёфт ва қавоқ андохт.—То ба кай шавҳари ман бекор мегардад? Охир шумо инсоф доред ё не?

— Ба вай саги мурдаро намедиҳем, ки бурда гӯрӯнад. Агар ба ман мемонданд, ин контрро то ҳабсхона ҳудам иззату ҳурматашро ба ҷояш монда гуселонидар меомадам,—гуфт Ҳол,—аммо афсӯс...

— Нафаси бади ту ғӯладингро боди биёбон барад,—бонг бардошт аз қафо оби даҳонро ба ҳар сӯ ҷаҳарса занонда зан.—Ба шавҳари бечораи ман ин қадар мечаспӣ? Ба зулму беинсофӣ ҳам завол будагист-охир.

— Боз чӣ ҳел завол мешавад?—бо заҳрҳанд ба қафои ҳуд шимнигоҳ кард Ҳол.—Ба зулму беинсофӣ завол-ку омад. Бе ҷиз нест, ойимпошшо, ки саворахо ниёдау пиёдаҳо савора шуданд.

— Дидед, ин шутури куланг чӣ ҳел дилу нияти бад дорад?—доддоҳона ба пиразан рӯ овард зан.

— Ҳар чӣ корӣ, ҳамонро бардорӣ,—ба ҷароҳати ӯ намак пошид вай.

— Халтай ҷофи шумо, ки кушода шуд, ба пушту наҳӯйи гап нигоҳ накарда гуфтан мегирд,—гӯё гила-гузорӣ мекард зан. —Э, монед-э! Ба хуб одам ҳасрат мекардааму... Ба мардум на меҳру оқубат мондаасту на риояю андеша.

— Як замон буд, ки дигарҳо мардумро ба сих мекшиданду ба оташ медоштанд. Ана акнун...

— Бас кунед-э!—шиддат кард занни Пысин по ба замин кӯфта.—Кӣ мегӯяд, ки шумо ҳамсоя! Ҳеч набошад, риояю андешаи ҳамсоягӣ даркор.

— Ба ҳамин ҳам шукр, ки аз зӯрии замона риояю андешадон ҳам шудаед.

Зани бузургчусса, ки аз суханҳои Ҳол ва аз заҳми

забони пиразан ба ғазаб омада буд, меларзиду мөнанди мор фишшос мезад.

— Дуньё охир нашуда бошад, омада-омада одам дандонхояки ҳамин бадзоту бадзурриётхо мешуд? Пойлучу палидхое, ки аз як нигоҳи шавҳарам захраашон об шуда мерехт, моро нописанд мекардан?—вай ба пиразан, ки даҳон ба ҷавоб боз мекард, фурсати сухангӯй надода, паёпай заҳри худро пошидан гирифт.—Хотиратонро ҷамъ доред, ки тӯю суратон тӯл намекашад. Пойлучони Россияро фақат мардуми баиззату ҳурмати вай не, тамоми дуньё бад мебинад. Он рӯз дур нест, ки Англияю Япония, Францияю Америка як шуда ба болоятон лашкар қашида мебиёянд. Ана дар ҳамон вақт худо ҳоҳаду зинда бошам, ҳоли ҳамаи шуморо мебинам.

— Салом, очаҷон, шумо чӣ тавр, саломат ҳастед?

Пиразан, ки тоқати зани Пысинро тоқ карда аламхояшро гирифтау таънахояшро гуфта, акнун куртаи аз тағораи ҷомашӯй гирифтаашро бо дастони борики бехолаш мефишурд, ба ақиб нигариста Давлатро дид. Дар ҷеҳраи пурчинаш табассум ва дар ҷашмонаш аломати ҳушнудӣ намоён гардидан.

— Шукр ин тӯй, Давлат?—Пиразан, ки чун қиссаҳон маҳбуби бачагони Шӯроб буд, нӯги по истода ба тор пираҳанро овехтани шуда натавонист. Тор ҳез заду остини ба худ боршудаи куртаро ҳаво дод.—Оё ин овозаҳо дурустанд, ки бачем, ба сари босмачиҳо кӯҳро фурӯ равондӣ?

Давлат қоҳ-қоҳ ҳандид.

— Кӯҳро фурӯ равондаам? Баъзе одамҳоро, ки метӯед, аз пашиша филу аз коҳ кӯҳ месозанд.—Давлат пироҳанро аз дasti пиразан гирифт ва ба тор овехту ба сабате, ки дар он нимкамзӯли фишурданашуда меистод, нигоҳ кард.—Инро ҳам фишурда диҳам?

— Кошкӣ, дуoi ҷонатро мекардам, ҷони хола,—хурсандӣ намуд пиразан.—Худо хайре диҳад.

— Хуб-хуб, ҳолаҷон.—Давлат камзӯлро гирифта фишурд ва афшонда-афшонда ба тор овехт.

— Хайр, ту акнун худат усто шуда рафтӣ ё не?—пурсид пиразан.

— Шудаам.

— Ҳар рӯз чӣ қадар аништ меканий?

— Чоръяки ҳамон қадаре, ки Ҳол-амак мекананд.

— Ин чӣ қадар мешавад?

— Ҳафтод-ҳаштод пуд.

— Наход? Аз ин мебарояд, ки құхкани нағз шудай.

Охир Хол албатта, ангишти панң танро мекандагист.

— Ҳа, қариб. Чаро амакам камнамо?

— Мұйсафедро ки мегүй, савдоимизоч шуда монд,— оқ қашида қазломезона қавоб дод пиразан.—Дарро бандй, аз дарича, даричаро бандй, аз равзана баромада мегурезад. Ин Аверченко чи ҳел одам будааст, намедонам. Пирони шалақлаққаро ҳам серкор карда мондаасту ўро ҳам ба сари хелкунни ангишт мондаанд. Бегохй лакот шуда биёяд ҳам, аз сахар хеста боз аз хона мегурезад. Ту ин гапхоро мону ба ман гүй, ки түй қай? Домодшаванда ба ҳар ҳол забони моро медонад ё не?

— Медонад гүфтеду мондед. Об карда хұрдагй. Се сол ба күчоҳо рафтаю байни русхо зиста, як забондон шуда омадааст, ки қирғиз будани вайро намедонед.

— Җавони хүшрүй.

— Баақл ҳам.

— Пас мunoсиби Даشا будааст. Дашаамон ҳам охир сохибчамоли яқұми ин гирду атроф аст. Домодчикора?

— Ба шумо чи ҳел фаҳмонам, холаçon?—ба андеша афтод Давлат.—Қалоншавандаи аскарони сурхи Исфара.

— Командирашон гүй!—Давлатро шарм доронд пиразан.—О, мегүянд, ки вай бечора худаш аз ҹанг ярадор шуда омадаасту боз ба сари аскархо мондаанд?

— Надонам. Ба гумонам худаш хостагй барин.

— Хайр, худо умрашонро диҳаду бабаҳт кунад. Лекин ту, Давлат, ба түй ҳабар карданы маро аз ёдат набарор, ки меранчам. Ба полкааш гирифта як ракс карда медиҳам, ки түй тасфад. Ҳа,—пиразан боз оқ қашид. — Мебинам, ки писханд мезәй. Ман раксам, ҳозир ҳам ҳама тан медиҳанд. Аммо ту, балоча, маро ба гапхой дигар гирифтию нагуфтй, ки он қадар босмачихоро зери сангү хор карданат рост ё не? Охир оташ набошад, дуд намешавад гүфтаанду...

— Шамол набошад, шохи дарахт намецунбад мегүем мо,—Давлат ҳам аз худ мақоле зам ғамуд.—Аммо одамхо муҳобот мекунанд. Хайр, хуш монед.

— То дидан, ҷони хола,—пиразан аз паси ў нигоҳи хүшнудона кард.

Давлат ҳанұз ягон даҳ қадам аз назди пиразан дур

ларафта пеши рохи ўро зані Пысин, ки лап-лапкуон
аз хона баромад, боздошт.

— Хой номи ту чй буд?—пурсид ў ба сар то пои Дав-
лат зехн монда баромада.—Наход ин ҳама гали мар-
дум рост бошад, ки ту яккаву танҳо як гала босмачиро
сангборону ҳалок кардай?

— Ба ҳамин худи шумо бовар мекунед?—пурсид
Давлат аз вай.

— Замона ҳамин тавр шуда монд, ки ба ҳар сафсат-
та ҳоҳӣ-наҳоҳӣ, бовар мекунӣ,—тоб ҳурда монд зан.—
Ландахур Хол кистӣ, яке аз мансабдорони конҳои Шӯ-
робу буруташро тоб дода одам кор мефармояд. Дуппа-
дуруст шоҳдуҳтар барин соҳиҷамол Даша ба як қир-
ғизи бадбӯй зан мешавад...

— Тоза ҳам одами фач будаед шумо,—даст афшон-
да рафтани шуд Давлат.

— Бехуда наранҷу сабр кун, йигитча. Ман ҳазл кар-
дам,— зан бо дасти ҳузарбе аз китфи Давлат гирифта
боздошт.—Ба ман нигар, худи ту ҳам каппа-калон шу-
да мондӣ. Мӯйлабҳоят баромаданду овозат ҳам вайрон
шудааст. Вақтро нагузарону зан гир. Модоме ки Даша
ба қирғиз зан мешавад, ту чаро аз мо, яъне русҳо зан
нагирий? Алалхусус барои ту боз хубтар. Туро одами ди-
дагӣ ба инҷоиҳо нёю ба худамон—русҳо монанд меку-
над. Сафедпӯст, кабудҷашм. Мӯй сарат ҳам сиёҳ нест.
Сабр кун. Ин қадар ба кучо мешитобӣ?— зан ҳилага-
рона сар ба қафо ҷунбондан Давлатро, ки боз ба роҳ
даромадани буду аз суханҳои ў торафт зиёдтар ба қаҳр
меомад, нигах дошта, ба пичир-пичир гузашт.—Ту
дуҳтари Ивани лабчок,—Иван Матвеевичро, дар ҳамин
қарибиҳо дидӣ ё не? Ҳубам расорасӣ карда рафтааст.
Гул барин тару тоза. Ба даҳон об гирифтӣ магар, ки аз
забон мондӣ?

— Хайр гӯям, ки дидам, ба шумо чӣ?

— Ҳушрӯй аст?

— Хайр, ба ман чӣ?

— Э, ту тоза ҳам содда барин-ку! Ман мегӯям, ки
дар вақтҳои дар хонаи мо набудани амакат биё, ман
туро бо вай духтар ошно карда монам. Муфт соҳиби
як паризод шуда мегирий. Номашро медонӣ? Татьяна.
Фахму фаросаташро намегӯй? Чӣ гуфтӣ?

— Хой бачем, Давлат, як бори дигар ин ҷо биё, ҳа-
мин шимро ҳам тоб дода ба тор оvez,— овоз баровард

пиразани зол, ки аз охиста суханкуни зани Пысин дарташвиш монда буд.

— Хуб шудааст, хола,—Давлат аз васвасаи шайтононаи зан зуд гурехт.

— Пичир-пичир ба ту чиҳо мегуфт ин зани бекайд? —пурсид пиразан охиста ба дasti Давлат шими обаш фишурдашударо дода.—Накунй, ки ба гапҳои ин шайтони сабукло гӯш дихӣ?

— Ақламро магар ҳурдаам?

— Ин лаънатӣ часпак аст.

— Ҳой пиразоли майнаат туруш шудагӣ, чӣ ғайбатҳо карда истодай? —зани Пысин ба маънни баҳонаи пиразан рафта тег кашида нигаҳкуонон бонг бардошт.—Чиҳо мегӯй ба вай?

— Шумо, хоним, бехуда нам накашед. Гапҳои худа-монро мегӯем,—ҷавоб дод пиразан.—Бе ҳеч ваҷҳҳо худатонро зиқ накунед, ки ҳароб мешавед,—пиразан ба хонааш даромадаравон илова намуд.—Ман акнун де-вори пастак нестам, ки ба болоям баромада гирӣ, бадаъмол.

— Бар падари ғайбатгарҳо лаънат,—дандон соид аз паси пиразан зани Пысин, ки на факат аз нигоҳ, балки аз оташи нафас ҳам ўро сӯзоидану алам гирифтан меҳост. Ў боз рӯй ба ҷониби Давлат гардонда сохтакорона ҷеҳраашро кушод ва ишоракуон ўро ба назди худ ҳонд.—Ин ҷо биё. Ҳоло гапи ман тамом нашудааст. Ман ба ту некӣ карданию ту бошӣ мисли гург аз сайёд мегурезӣ. Э, содда. Ҷавонӣ чизи ғанимат. Ба қадри вай расу наъшаашро рон. Вагарна баъди рафтани вай сад ҳасрату надомат кунӣ ҳам, барнамегардад. Ба ту мегӯям, фахмидӣ? Ин ҷо биё.

— Ҳамаашро аз шумо камтар намедонам. Лекин вақтам танг, меравам,—Давлат тез-тез қадам зада ба ҳамгаште пинҳон ва аз назари зан ғоиб шуда ҳудро осуда ҳис намуд.—«Нигоҳи ғамзай вайро бин-а! Ин ҷи хел зан? Шарму ҳаёро надонад. Боз насиҳатгарии вайро намегӯй?—ҳуд ба ҳуд мегуфт ў.—Ду сол шуд, ки Пысин бекор. Аз ягон ҷо якпӯла даромад надоранд. Аммо ҳамеша зану шӯ аз масти буррак барин сурҳ. Пулро аз кучо мейбанд? Ин-кӯзпушт ҳам шояд мисли арбоби деҳаи мо ҳамаро макида ғамашро ҳурда гирифта бошад?»

— Ҳа, бачем Давлат, ҳуд ба ҳуд гӯё гап мезани? Тану ҷонат сиҳат, бачо?

— Давлат ба паҳлӯяш нигариста Файзуллои қаротепро дид, ки як халтай пурин аништро пуштора карда шуд.

— Салом амак. Бечо не. Шумо нағз-мӣ?

— Ха, биной. Аз кор бевакт мегардӣ?

— Корҳои дигарам буду...

— Ба болои ин зани Пысин аз афташ ба гап гирифт. Наистодию гӯш накардӣ, ки дашномҳои дастабирин шуд медод. Зани маккора. Чунон бадзабон, ки мор ба нишон дар зери дандон заҳр дорад. Хуб кардӣ, ки гӯш наҳодӣ. Чаро тую Даша ба хонаи мо намебиёед? Охирин хона сохтам, хонадор шудам. Худои меҳрубон фаранд дод. Ҳамаашро якта карда ягон бор ба муборак-бииёд, охир. Ту ҳам шукр калон шудӣ, зан мегирий. Ман ҳам ба тӯят нараваму хизмат накунам, чӣ мешавад? Одамгарӣ ин тавр нашудааст.

Давлат аз гила шармида зуд хайрухуш намуд.

Холо як ҳафта аст, ки Давлат ангуштнамои хосу ом шудааст. Калонсолон ба саломи ў, «боракалло писар!» гӯён алем мегиранд. Ҷавонон ба ҷону ҳолаш намонда ба гап мегиранд. Ҳаёлашон ин ки вай аз будаш ҳам зиёд диловарии худро ба онҳо нақл намояд. Бачагони ҳурдсол ба ў бо рашку ҳавас назар медӯзанд. Яқдигарро ниҳта карда ўро нишон медиҳанд. Имрӯз ҳам ҳамин тавр буд. Вале овози сафолаки зани хираи Пысин ҳоло гӯё гаштаю баргашта шунида мешуд: «Худат ҳам ҳаппа-калон шуда мондай. Бурутҳоят баромадаанд. Ҳакто нагузарону зан гир»...

Давлат даст ба гӯшҳои даҳон бурда, мӯи маҳини ӯрути акнун дамидаистодаро байни ангушт гирифта ҳадидаву молида монд. Мӯйлаб дамидаасту гӯё Давлат аз ин бехабар буд. Қасе ба ў рӯ ба рӯ омад. Бандтар салом дод, ки овози ғафшудаашро хубтар шунавад. Гашти босалобатонаву калононаи худро хис наҳуд ва ба сояи бегоҳирӯзии худ нигоҳ кард, ки ба кӯча шуд надода, нисфаш дар раҳу нисфи дигараш дар деҳор баробараш меравад.

— «Аз қалон шуданам ва ғафсии овозам ҳам устодам Буров, ҳам амаки Ҳол гап мезананд. Ҳатто ў «Ҳой ту балоча, оё ба худ зан наёфтӣ?» мегуфт. Аз ин мебарояд, ки қалон, муносиби зангирию хонадорӣ мешавад. Ман ҳайрон, ки чаро якбора дароз шудаму расорасӣ карда рафтам? Охир ман бачаи ношуд, ба қавли одамон ҷигилдак будам-ку? Ў-ӯ-ӯ авалиё! Акои аз ту ин қа-

дар калон ҳанӯз зан нагирифтаасту чихо мегӯй? Хуб шуд, ки кӯри Шукур меҳмон. Занро ба кучо мебарӣ? Аслаш, зан магар ба кӯча афтида мондааст, ки мегирий? Ҳонаву чой, барои ҳарочоти тӯю сур пулу чиз даркор. Аммо сад танг бошад ҳам, аз қулбаамон ҳеч вақт ба ҳеч ваҷҳ рафтани намеояд. Ба ҳаёлам, ягон бародар мисли Петр ба додар меҳрубону ягон ҳоҳар монанди Даша ғамхор нест. Лекин то кай дар хонаи онҳо мешавам? Ин ба шавҳар мебарояду ў зан мегирад. Ҳуди ман ҳам калон шудаам. Аҷаб. Мардум «калон шудӣ»—гуфтанд-гуфтанду охир маро ба ин бовар кунонданд. Акнун аз сарам ин ҳаёл дур намеравад»...

Ҷавонӣ баҳорро шабоҳат дорад. Баҳор табиатро бедор мекунад. Сабза медамонад, гунчаву муғчаро мешукуфонад. Ҷавонӣ ва балофат дар дил ғулғула бар-мехезонад, ошуб меандозад. Ҳаёлоти ширин, номағҳум, vale ҳаловатбахшро ба вучуд меоварад. Диљро ба он чи ки ҷустуҷӯяш оғоз мегардад, наздик менамояд. Балофат, чун дар баҳорон табиат, Давлатро бедор мекард.

Имрӯз дар шахта ҳарчанд саъӣ кунад ҳам, ба ангишткани он қадар дасту дили ў намерафт. Ин ҳолати ў аз ҳамкоронаш низ пӯшида намонд. Оё ту бетоб нестӣ?—пурсид яке аз онҳо,—маззаи ангиштканиат нест. Ангишт намеканию мекӯй. «Ҳа, тобам нашуда истодааст»,—баҳона кард Давлат. Вале ҳушу ёди ў банди отряди Пӯлод Қодиров буд, ки тамоми гуруҳи ў ба ҳаёлаш аз одамони ҳушгуфтору меҳрубон иборат буд ва ҳуди командир бошад гӯё ҷони одам. Орзу ба азм, майл ба ҷазм мубаддал мешуд ва сабру қарор аз дасти Давлат мерафт. Ў меҳост ҳама ба ў тарафдориву ҳаводорӣ бикунанд ва гӯянд, ки рав ӣигит, ба он отряд ҳамроҳ шав. Ҳамроҳи онон душманони ҳалқ, онҳоеро, ки замони пурозори гузаштаро бозгардониданӣ мешаванд, торумор намо. Ў орзуи худро оҳиста ба Петр изҳор намуд. Вай зуд ҷавоб надод. Аввал озмоишкорона ҷашм ба ў дӯхт. Баъд як оҳ кашид. Ресмонеро аз остини китель кашидаву қанда ба ангишт печонида гуфт:

— Отряди Қодиров ба дилат гӯё оташ афрӯхтааст. Отashi меҳри худро. Аммо...—мад кашид Петр,—ҷанг мушкиниу маҳрумӣ, фалокату қасофатҳо дорад, ки ту бояд инро фаҳмӣ. Садди роҳи ту шудан барои ман айбаст. Охир ту ба ҷангӣ зидди душмани ҷони мо рафтани ҳастӣ. Ин кори начиб ватандӯстона аст.

Петр нақл намуд, ки дар лазарет бо дуҳтурон қа-

риб буд, ки дастбагиребон шавад. «Сиҳат ёфтаам, ба چанг меравам», мегуфту онҳо қабул намекарданд. Ба ақибгоҳ фиристоданд. Дар ин ҷо ҳам албатта ба манфиати ҳалқу ватан меҳнат, шабу рӯз кор кардан ҳозир аҳамияте дорад басе қалон. Лекин бародарони ҷонии ҳамъяроқи худро магар фаромӯш карда метавонад? Андак сиҳат, ки шуд, ба Исфара мефарояду ба духтурҳо худро нишон медиҳад, зориу тавалло мекунад. Қабулдорам мекунонаду ба ягон отряди аскарони сурхӣ ин ҷо бошад ҳам, ҳамроҳ шуда меравад. Барои хотирҷамъона ва осуда меҳнат кардан ва барои революцияи ҷаҳонӣ мубориза бурдан аввал душманҳои мамлакат, ҳасми ҳонаи худро саркӯб кардан даркор. Ҳуди ӯ розӣ. Аммо ба шарте, ки аввал ба ҷону дил машқи ҳарбӣ кунад. Бе ин дар ҷанг бе даступой. Аввал дар милтиқандозӣ, шамшерзаний, гранатағурронӣ, аспозонӣ ва дигар-дигар тарзу тарики ҷанг ба ӯ имтиҳон супорад. Аммо Даҳа розӣ намешавад. Намефаҳмад не. Нағз медонад. Вале ин ҷинси одамӣ аз ҷанг нафрот дорад. Баъд тӯи вайро нагузаронда равад, нағз ҳам намешавад.

Сар пурни ҳаёлоти мухталиф Давлат ба ҳонаашон омадани худро надониста монд. Ҷамила андак дурттар аз ҳона ба регтеплае нишаста бозӣ мекард. Ӯ аз омадани Давлат хабардор нашуд. Лекин сояи ӯро ногаҳон дар наҳдӯяш дид, сар бардошта нигарист. Либосашро зуд афшонд.

— Ҳонамонда як бибича шиштаасту гиръя мекунад, — ҳабар дод ӯ.

— Бибича? Қӣ будааст?

— Надонам.

— Намедонӣ?—дар тааҷҷуб монд Давлат аз ҳабари Ҷамила.

— Қӣ будааст ин бибича, ки ба ин ҷо омада мегиристааст? Гиръя накунед, нагуфтӣ?

— Бибичай ман гуфт. Гиръя накун, духтарҷон, аммо вай боз гиръя мекунад.

Овози Давлатро шунида Даҳа сар аз дари ҳона бе-ун овард.

— Хайрият омадӣ, Давлат. Ин духтар чӣ мегӯяд, на-мехфаҳмам. Ҷамиларо ба тарҷумонӣ андохтам нашуд. Ту духтари ширфурӯшро фаромӯш накардай? Ҳамон омадааст. Қадоме ба ӯ зоҳирон ҷабру зулм мекунад ё ба зӯрӣ ба шавҳар медиҳанд, ки аз гиръя варар кардааст. Биё ҳудат пурс, вай чӣ мегӯяд. Даромадан гир. Бе-

чора ақаллан аз сараш чодарашро намегирад. Гапи ту-
ро саҳл-паҳл мефаҳмаму ўро бошад ҳеч нафаҳмидам.
Ба гумонам ўзбек аст.

Ба ёди Давлат дұхтари ўзбек—ширфурӯш расид, ки
тоцикиро ҳам медонист. Ў ба Шўроб ҳар пагоҳ ширу
чурғот мөевард. Аввалҳо чодар надошт. Аз мардон он
қадар намегурахт. Лекин ҳамон вакт ҳам сару рӯяшро
бо сарбанд печенда дар сари хурмаҳои чурғот ва кӯзаи
шир зонуҳо дар бағал лўндаву майда шуда менишаст.
Ширу чурғоти ў ба шўробиён мақбул буд, ки тезтар аз
ҳама фурӯхта мерафт. Давлат ва Даша ҳар рӯз навбат
ба навбат барои Чамила аз ҳамин дұхтар шир мекари-
данд. Номи ў Ҳидоят буд.

Баъдҳо Ҳидоят аз болои сарбанд дар сармову гармо
ба сар камзўлчаи беостин гирифта мөомад ва чун син-
наш тажминан ба сездаҳ расид сар яктаҳ андохта мө-
омадагӣ шуд. Рӯяшро ба чои ҷашмбанд як парча дока
пинҳон мекард. Аммо абрувон, ҷашмҳо ва мижгони да-
розу мӯи ҳамеша парешон ва нокобили ў чунон си-
ёҳ ва ҷандон дураҳшон буданд, ки дока он тараф ис-
тад, ғафстару тахтатар аз он матоъе қудрати аз назар
пинҳон кардани онҳоро надошт.

Шумо дұхтарони гандумгун, ҷашму абрувонашон
сиёҳи кӯҳистонро дидаед, ё не? Онҳо бағоят ситорагарм
ва дилрабо мешаванд. Ҳусидану рамиданҳояшон ба ху-
дашон мезебад. Ҳидоят ҳам аз ҷумлаи ҳамин дилбарони
навраси кӯҳсор буд. Дұхтар холо қариб ду сол боз
ба Шўроб шир намеовард. Ҳеч кас намедонист, ки ба ў
чи шуд, чи монд, дар күчост, гүё фаромӯш карда бу-
данд.

Ин дам ба ёди Давлат расид, ки боре як писарба-
чай шўх ноҳост аз қафо омада яктаҳро аз сари Ҳидоят
кашида гирифт ва гурехт. Дұхтар аз қалонсолон, ки
дар сараш буданд, шарм дошта даҳонро бо остин пӯ-
шида, аз паси бача тоҳт. Писарбачай дигар бошад,
маслиҳат карда буданд ва ё фурсатро ғанимат ёфт, ки
хурмаи чурғотро гирифта ба тарафи дигар давид. Дав-
лат дартоз рафта бачаро дошт, яктаҳро аз дасти вай ва
бачаи дигарро ҳам ба даст фароварда, хурмаро ситонд.
Ҳидоят, ки ҳар ду ҷашмаш аз хичолат ва алам аз ашк
пур буд, табассумкунон нигоҳе ба Давлат карда гуфта
буд:

— Хайрият шумо будаед, набошад ин безориҳо на-
медонам чи мекарданд...

— Вакт Давлат ҳайрон шуда буд, ки ин духтар дар
ти аз чашм пинҳонӣ чӣ қадар пуру пемон шуда-

— остона Давлат қадаме ба дарун ниҳод ва Ҳидоят,
бар назди тиреза дар ҷорӯи одатюкардаш амо-
менишаст, барои гирдуғун намудани ҷодар аз ҷояш
ест. Домони яктаҳи дароз ноҳост дар зери поящ
ба буд, ки аз сараш афтод. Духтар ҳарчанд бо
ки курта рӯяшро пинҳон намуд ва тез ҳам ҷодар-
да сар гирифт, Давлат ҳусну малоҳати духтарро дид
о мӯҷарради дидан, чунон ки мегӯянд, тахта шуда
ни. Нигоҳи дилошӯбе ўро маҳву мот карда буд. Сиё-
мӯй ва ҷашмони Ҳидоятро Давлат ба ангишти рӯҳ
хата, ки дар шаҳта бо ангишткан бо ҳазор дидагони
малаш менигарад ва холи кунҷи лаби ўро ба қавли
ба сипандона монанд кард.

— Ба оташи руҳи зебон ту ба ҷои сипанд
Ба ғайри холи сиёҳат кӣ дид бех дона?

— Духтар гуфт, ки Холамакро кофта ба ин ҷо омад.
Доме маслиҳат додааст, ки ба ҳамон кас омада арзу-
кунад. Аммо вай дар ҳавлиаш набудааст. Ў дар
дари хона Дашаро дид ба ин ҷо даромадааст.
Шаҳри соли гузашта мурда ў дар дасти модарандар
омад. Вай имсол шавҳари нав гирифта, акунун ўро
писари безории аз пасаш овардагӣ доданист.

— Ҷӣ мегӯяд ў?—пурсид Даша, аз ҳоли парешони
Давлат мутаҳайир шуда.

— У мегӯяд, ки...—ҷорӣ гӯё дар гулӯи Давлати
му аклбохта дармонда буд, ки болою поён рафта
истод. — Ҳа, у мегӯяд, ки... дуруст фаҳмидед. Ўро ба
ба шавҳар медодаанд,—гуфт ў ниҳоят, вакте ки
дар даҳонаш як қадар қобилияти ҷунбиданро
намуд.

— Ба ту ҷи шуд, Давлат?—табассум кард Даъия.
Даъия аз Давлат ҷавоб нағирифта, даст ба китфи
шар гузошт.

— Тӯйро ба қадом вакт таъиҳ кардаанд, пурс Дав-

— Ҳидоят, ки ҳанӯз филиқ-филиқ мегирист, қанда-қан-
ҷавоб дод:

— Баъди ҷорӯз, шаби душанбе.

— Маслиҳати Холамакро гирифтан даркор. — бо ан-
домону дилсӯзӣ гуфт Даша.—Тавонанд ҳудашон, ната-

вонанд ба идораҳои хукумат хабар дода, ин бечораро халос кунанд, ки як умр насӯзад.

— Ба Арслоналий гӯем, чӣ мешавад?—бо ҳаяҷон пурсид Давлат.—Охир он кас...

— Дуруст мегӯй, Давлат,—тасдиқ намуд Даша—
У роҳи ин хел корҳоро аз мо бояд хубтар донад. Аммо
пурс, ки ҳавлии онҳо дар кучост? Уро аз кучо чӣ тавр
ёфтани мумкин аст?

Давлат, ки худро як қадар ба даст гирифта буд, ба
тарҷимонӣ даромад. Маълум шуд, ки духтар аз деҳаи
ҳамсояи Шӯроб—Зумуррадшоҳ буда, аммаи ўро Фай-
зуллои қаротегинӣ ба занӣ гирифта будааст. Модаран-
дар барои дар як ҳавли нашудани арӯсу домоди оянда
Ҳидоятро ба ҳавлии аммааш оварда мондааст. Духтар
гуфт, ки Файзулло розӣ нест, ки ўро ба он безорӣ ди-
ҳанд. Аммо ў аз вай безорӣ метарсад. Аз афташ вай
ҳозир босмачӣ шудагӣ. Чанд рӯз нест шуда мераваду
шабона дуздағшонӣ мекунаду секин-секин чизҳоро ба
ҳар тараф бурда мефурӯшад.

Даръя ба ў фармуд, ки зуд ба ҳавлии аммааш бар-
гардад ва фардо ба ин ҷо боз биёяд. То он вақт онҳо
албатта роҳи халосиашро мейбанд. Духтар ба умеди
наҷот тасаллӣ ёфта, аندак осуда шуд ва ҷашмонашро
пок карда баромада рафт. Даръя ўро барои гуселонидан
берун баромад ва Давлат тоҳта ба пеши тиреза омада,
аз паси Ҳидоят нигарист ва аз ҳаёл гузаронд, ки дил
ҳамроҳи духтар рафт.

Даръя ба хона даромаду Давлат ҳатто шарфай пои
ӯро гӯё нашунид. Ҳанӯз ҷашм аз берун, аз он роҳчай
доманаи теппа намеканд, ки аз назди хонаи Файзулло
мегузашт ва ҳамин дам духтари ба пастӣ фаромада-
рафта мебоист дар он роҳ пайдо шавад. Даръя гулӯ
афшонд. Давлат ба худ омада ба ҳоҳар нигарист. Шар-
мид. Сарашро ҳам намуда хомӯшона аз назди ў гузашта
ба назди Ҷамила рафт. Даръя дар ҷашмони ў тобиши
асоронгез дид. Ин тобиши далолати онро медод,
ки мард бедор мешавад.

БОБИ XVII

БЎИ ФАЛАТИ

Чогаҳи ҳамчун ҳамеша, аз баҳори барвакт то тангии
тирамоҳ, шабонгоҳ дар рӯи боми хона андохташудаи
Давлат ва ҷогаҳи Петр Данилов, ки чанде ин тараф

дар паҳлӯи он күшода мешуд, ин шаб то посе гуан холӣ меистоданд. Данилову Давлат дар рӯи идора, ки хеле боз маҷлис ва тамошоҳ буд, фили шӯробиёнро оро медоданд. Данилов зиёда аз соат лекция хонд. Вазъияти дохилӣ ва байналхалмамлакатро ба назари мардум чилвагар намуд. Суҳанони фаҳмоӣ ў ҳама гӯшу ҳуш медоданд.

За Шӯроби аз роҳи оҳан дур газетаҳои ками ҳамонта ҳам кам меомад. Шумораи ононе ҳам, ки дар ин газета хонда фаҳмида тавонад, аз ҳашт-даҳ кас зиёд дар. Хабарҳои аксар мудҳишро дар бораи гвардияни сафед ва босмачиён, гӯё аз тарафи Ашқобод ҳукарда омада истодани англисҳо, бадҳоҳона Пысин гумроҳони вай паҳн менамуданд. Дар ҳусуси қимату қаҳтий ва муромуриҳо, аз ким-кучоҳои Россия ғлон-эшелон омада одамони гурусна аробакашоне, ки станцияи Конибодом ангишт мебурданд, хабарҳои гварданд. Бинобар ин шӯробиён ташни донистани ҳақиқии мамлакати дар ҳалқаи фронтҳо будар ташвиши тақдири Ҳокимияти Советӣ буданд. Ин дар ки тамоми ҳозирон то охир ўро чуруқӣ накарда шуниданд. Баъд ба ў саволҳои бисъёре дод. Занон боид, савол дорам, гӯён бештар нуқсону норасоҳои ҳағай, набудани карасин, аз ҳусуси оби қашонда, заррати қовондани ҷоҳро нав, аз ҳонаву ҷой, ба ангиштҳон мувоғики талабот дода нашудани ангишт ҳарф аданд, бо ҳам манша менамуданд.

Баъд чи тавре ки мегӯянд, қисми расмии ҷамъомад шуда, қисми бадей сар шуд. Дастай ҳаваскорон ҷонцерти аҷоибе медод, ки шӯробиҳо монандашро дар башон ҳам надида буданд. Дар ин концерт найрангу Ҷӯбадабоз, муқаллиду масҳарабоз, раккосу ҳофизон кас ба забону тарзи худ ҳунарҳое нишон медод, ки даҳон күшода мемонданд. Ду нафар ангишткан ғуррезонро аз бед гирифта ба тут мезаданду танбадиро бошад, гарки обу арак мекарданд. Қоҳ-қоҳу рӯзакан шуда ҳандидани мардум ҳанӯз ҳомӯш нагардида, расвою шармсор кардани муллои дуохоне сар карид, ки зани ҷавони ба ҳонондан омадаро меҳост ба ғарорад. Шавҳари зан, ки ҳавотир шуда аз паси омада буд, саллаи дуохонро чун таноб ба гарданаш ҷондада, аз саҳна қашон-қашон гирифта бурд. Бурҷуйҳо, беҳонда мазаммат карда шуданд. Зану духтарони ҷавони рус, тотору украин шӯхонаву дилбарона раксҳо кар-

данд. Дастан навозандагон, ки доирадасти хунармандаш Ақбар ва найнавози фусункораш Давлат буданд, чанд мақоми маршмонанди он рӯзҳоро навохтанд. Хофизон сурудҳои инқилобии Айнӣ ва Ҳамза, Маяковский ва Демъян Беднийро месуруданд. Дар паси парда бoshад, дар байни ҷавобгари шаб ба Давлат гапгузаронӣ мерафт.

— Не, ҷӯраҷон, маро мебахшӣ, аз программа берун ман ба ту ашӯла дода наметавонам. Гумон меқунӣ, ки ҳар кас баромада ҳар чӣ ҳондаву гуфта метавонад? Аввал аз тасдиқи ячейка гузаронидан лозим.

— Шумо одами ғалатӣ будаед-ку?—мегуфт гилаомезона Давлат.—Калони ячейка устои худи ман рафиқ Буров дар сафи пеш шиштаанд. Ман меҳонам гӯям, он кас ҷон-ҷон мегӯянд.

— Ҷон-ҷон нагӯянду пагоҳ маро ҷеф зада, «ту чӣ корҳо меқунӣ» гӯянд чӣ? Ту омада «усточон, вай накардааст, ман кардаам» мегӯй?

— Тоза ҳам одами мичинг будаед,—ранҷидаҳотирона Ақбар ба гап ҳамроҳ шуда тарафи ҷӯраи худро гирифт. —Наход, ки барои ашӯлаи шогирдашон амаки Буров аз шумо хафа шаванд?

Давлат баромада рафту дар айни авчи харҳаша Буровро гирифта омад. Ду ҷӯча, ки пари гулӯ ҳезонида омодай ба ҳамдарафтӣ буданд, баробар ҳомӯш шуда ба усто салом доданд.

— Концерти олисаноб, бачаҳо! Қоил кардед! —таҳсингӯй кард Буров.—Балочаҳо. Офарин! Лекин бачағон, шакара камаш хуб гуфтаанд. Монед, ки Давлат ашӯлаашро баромада ҳонад, баъд чӣ буд вай, ҳа, хори умумиатонро сар кунед. Пагоҳ рӯзи кор.

Давлат ҷешопеш, аз қафо доира дар даст Ақбар ба сажна баромаданд. Тамошбинон чапак заданд.

Ақбар ба дойраи нағз тасфонидашуда маҳин-маҳин ангушт зада онро ба гуфтор даровард ва ҳамаро якбора ҳомӯш намуд. Давлат гулӯ афшонд. Дастан ба сандуқи дӣ ниҳоду чун оҳи бадард овозе баровард. Пирамардеро дар мобайн сулфа гирифт. Ҳама ба тарафи ўрӯй гардониданд. Пирамард узрҷӯёна нафас ба дарун гирифт.

Давлат суруди ишқиеро, ки падараши дар вакти майдакории дилтангӯнанда — кандакории лаълӣ ва ҷойҷӯшҳо меҳонд, сар кард:

Чашмони сиях ғорати дилро сабабасташ,
Дар бурданы дил чашми сиёҳаш ачабасташ.
Махруми висолат хабар аз нашъя надорад,
Бе зулфи сиёҳи ту ҳама рӯз шабасташ.

Кам нашав!

Забон!

Бало!

Барака ёв, ана овозу мана овоз!—Дар танаффубайни банд садоҳои аҳсант дар тамошогоҳ баландуданд ва ҳамин, ки Давлат банди дуйӯмро сар кард, ҳама гӯё ба гӯш табдил мегардианд.

Газали Ҷамили бадаҳшонӣ, мақоми дилғиреби ҳалқ овози дилнавоз мардумро ба ваҷд оварданд. Фуљ Шӯробро ба сар бардошт. Онҳое ҳам, ки тоҷикиро мединистанду лекин форамии овоз ва оҳанг писандани афтода буд, чапак мезаданд, по мекӯфтанд, ки Давлат боз бихонад.

Аз қатори аввал Буров барҳоставу нишаста ишора кард, ки Давлат боз барояд. У ҳам гӯё маътали ҳам буд, ки китф ба китфи Ақбар зад. У боз бо гижги дойра мардумро ором намуд ва мақоми шӯҳтарнавоҳт. Давлат суруди дигари ишқиро оғоз намуд:

Сухан аз ноз чу он симбадан мегӯяд,
Зинда ҷон медиҳаду мурда сухан мегӯяд.
Ғунча дар ҷайб қашад сар зи ҳичолат дар бор,
Сухане ҳар кас аз он ғунчадаҳан мегӯяд.

Петр, ки аз ин фазилату қобилияти уқай худ таачизварона бехабар буд, аз як тараф, аз ҳама бештар шуд. Вале, аз тарафи дигар, ба ҳаёли чукур ҳамарӯ рафт. Таронаҳои дилчаспи ишқиро ба ин андоза ғисирбаҳш хондан бесабаб шояд набошад, аз дил гӯроид ў. Баногоҳ дил набохта бошад? Хайр, чӣ айбу оҳир ў йигит шудааст. Саломат, бағайрат, хунар-Ажнун баъди андак вакт соҳиби хонаву ҷо шуда боҳад. Ачи! Дири ўро кӣ бурда бошад? Албатта, се тотордуҳтаре. Дар ин ҷо духтаре, ки дидаву ба гаприфта хуш мекунӣ, албатта аз ҳамонҳост. Дар худи мин ҷо ҳозир, ки духтарони тоҷик он тараф истанд, ин пиразане, аз ин миллат нест, чӣ қадар духтарону ин миллатҳои дигар ҳастанд? Ҳатто ҷои нишастан ғита рост меистоданд.

Вонгу фулғулаи ба осмон печидарафтаи мардум ҳаёни Петро пароканда намуд. Тамоми кувваи ҳаваскорон

ба саҳна баромада «Марши хуррият»-и Айниро меҳонд. Ачоибаш ин буд, ки ин маршро бисъёр қасон медонистанд ва ҳар кас меҳост овозашро баландтар кунад то донад, ки ў меҳонад. Ангиштканон, ки дар умрашон ҳанӯз чунин шаби фараҳбахшро надида буданд, ба ҳаваскорон чапакзаний ва аҳсантиҳонӣ карданд. Парда пӯшида шуд. Ягона ҷароғи давраро, ки дар «саҳна» месӯҳт, гирифта бурданд. Ду ҷароғи ароба, ки дар деворҳо аз ду тараф оvezон буд, дигар рӯшноии дуруст намедод. Лекин одамон аз ҳавли рафтан намехостанд. Аз ҳузуру нашъяи ҳуд, аз таассуроте ки гирифтанд, ба яқдигар сухан гуфтан меҳостанд.

Холи воруҳӣ аз тамошогоҳ ҳузур карда баромада буду ба қасдаш гирифтагӣ барин дар қӯча, торик бошад ҳам, Иван Матвеевичро дид, ки қалавида-қалавида меомад.

— Ба кор-ку намебароӣ, ба шунидани лекцияю дидани тамошои ачиби имрӯза ҷаро наомадӣ, Иван?— гуфт қадоме ба вай.

— Ман имрӯз зоида нашудаам ва Петр Даниловат баробари дунъё таваллуд нашудааст, ки аз ман мӯлтар донад,—гуфт вай дар ҷавоб.

— Рост мегӯй,—худдорӣ карда натавонист Ҳол.— Агар ақли вай ақли ту барин мебуд, лекцияҳонӣ нею тамокуфурӯшӣ мекард.

— Ман намедонистам, ки Давлат ту ин қадар ҳунармандӣ,—даст ба китфи ў гузоштаву такон дода монд Данилов, дар роҳ ҳурсандии ҳудро нуҳуфта натавониста.

— Ашӯлаҳоям ба шумо маъқул шуданд, ако?

— Набошад чӣ? Ростӣ, ҳузур кардам. Чӣ қадар ҳубондӣ!

— Ин ашӯлаҳоро падарам меҳонданд. Ба шумо маъқул шуда бошад, бад нагуфтаам-дия.

— Гуфтам-ку мазза кардам,—Данилов истод ва ҳам шуда пояшро молид.—Зор монад ин, на тоби роҳравӣ дораду на нишастан.

— Саҳт дард мекунад?

— Он қадар нею...

— Яраҳо ҳанӯз сиҳат наёфта аз қасалхона баромадаед аз афташ,—дилсӯзӣ намуд Давлат мушавваш.— Ба болои ин ҳа гуфта ба ҳудатон корубори нав меёбеду роҳ мегардед.

— Гапҳои Дашаро мегӯй, Давлат,—сухани ўро бу-

Данилов.—Ман умуман сихат шудаам. Озоре дар нест. Фақат ҳаминаш ҳаст, ки дар як чо нишасонам, меҳобаду то тафсида ба роҳ даромадан андак бир-бичир мекунад,—хотири Давлатро меҳост тамо-осуда кунад Данилов.—Ин гапхоро мону бигӯ, ки то дар ду рӯзи охир кам ангишт қандӣ? Оё тайёри концрти имшаба ба ин сабаб нашуд? Ё ягон гапи ҳар ҳаст?

— Гапи дигар ҳаст, ако. Худатон медонед,—икород Давлат.—Рости гап хушу ёдам ба отряди Пӯлод одириов. Аз хаёлам намеравад. Ба хобам ҳам медайд.

— Пас андешаи ман дуруст будааст. Ту чаро намеҳӣ, ки ба отряди Арслоналий дохил шавӣ. Вай ба ҳар ҳол азони ҳудӣ. Почоямон.

— Не, як илоҷе карда, агар аз апаам ҷавоб гирифта ҳад, ман ба пеши Қодиров мерафтам. Вайро нағз димондам.

— Ба одамшиносият тан медиҳам,—завқ кард Данилов.—Лекин ҳар коре фармой, мекунаму ҷавобгириро Даша намедонам чӣ кунам. Дина дар омади гап сурроҳро оҳиста ба сари ту оварда шамма карда дидам. Даръяро бардошт. Ҳудат медонӣ, ман раҳмдилам, ё сабабам номаҳкам. Оби ҷашми занро ки дидам, аз гиря ҳуддорӣ карда наметавонам. Гап баҳъя намехӯрдагӣ ҳарин, Давлат.

Онҳо ба хона омаданд. Аз паси дар Даръя аввал ӯ афшонд ва сонӣ овоз баровард.

— Ҳой, ин қадар шумо бевакт монда, маро ҳавотир дардед?

— Давлатат ҷавобгар аст, Даша,—хандид Данилов.

— Ҳӯш? Ҳубам то варам кардани шуш, кафидани ӯч вай навоҳт гӯед чӣ?—аз овози Даръя хандай ӯ сарда мешуд.

— Ману ту, Даشاҷон, боз аз як ҳунари укаамон бебар будаем.

— Наход?

— Ана акнун ба шумо худо дод!—ҳазл намуд оҳиста Давлат. У ҳавотир буд, ки аз гап-гап баромада, ба-могоҳ Даша аз мафтуни ӯ ба духтари ширфуруш гап қушода намонад.

— Қаний, шунавем?

— Овозе Давлати мо доштааст, ки шунавандаро об мекунад.

— Ҳамин қадар форам?

— Нофорам, Дащаон. Аз кучо ҳам як-ду ашұла хонда мондаму...

— Аз ғурунг-ғурунгу замзамақоят медонистам, ки ту овоз дорй,—гуфт Дарья.—Агар дар пеши Чамила ягон кас мебуд, ман ҳам мерафтаму...

— Сухани акаамро мешунидед,—гаи ба гапи Даша ҳамроҳ кард Давлат, аз лачоми гүфтегүрифта ба тарафи дигар кашида.—Он қадар гапро дар майна-атон чй тавр ғундоштаву ғунчонда тавонистед, ако?

— Он қадар овозро ту ғундоштаву ғунчонда гаш-таилю чаро ман натавонам?

— Боз аз овоз.

— Хайр биё, Дащаон, боқимондаи васфи овози Давлатро ба пагоҳ мегузорем. Аммо ҳаминашро гүям, ки акнун аз пагоҳ Шүроб гапи Давлатро мегүяду бас.

— Хоби нағз бинед,—Давлат гүфтегүро анчом дод.

Хеле вақт хоби Данилов набурд. Зоҳиран, поящ дард мекард, ки вай онро гоҳ қату рост менамуд ва аз паҳлу ба паҳлӯ мегашт. Ниҳоят ба хоб рафт. Лекин дам ба дам нола мекард. Аммо дар ҷашми Давлат асаре аз хоб набуд.

Моҳи шомхўрдаи том қариб ба қиём наздик меомад. Аввал осмон соғ буду ба деги фурӯ гузаштасуда ме-монд. Ширмаҳтоб кўҳсор, селроҳа ва доманаҳоро рав-шан ва намудор менамуд. Вале баъд бод бархост. Боди тезгарди гарб корвонҳои ачишибакли абрҳоро чунон тез рондаву пеш карда меомад, ки моҳ аз ин гүё ран-цидаву гирифт карда рӯи худро пинҳон ва дам ба дам ба қасди буду абр аз раҳнаву шикофиҳо ба ҷаҳониён нигариста як нағас бошад ҳам нури сарди худро ме-рехт.

Дуруст мегуфтаанд, ки ҳар ҳангос занад, сагро дарди сар мегирад. Ҳаре аз тарафе будушуди овози дилхаро-ши худро сар дода, ҳангос зад, ки аз кўҳҳо акси садо гирифт. Баъд ҳарони дигар аз ҳар сўй ба ҳангосзанӣ ва ҳамаи сагҳо ба нулакашӣ даромаданд. Қўдаке бедор шуду гирист. Аллаи модаре, баъд «хоб кун-э, ана алабу-чӣ омад!» гуфтани вай шунида шуд. Вале ҳанӯз қўдак хомӯш нашуда, аз худи ҳамон ҷо пасу пеш гиръия ду нафар бачаи дигар ба гӯш расид. Овози ғафси падари бачагон шунида шуд, ки онҳоро ҳақорат медод.

Саҳар расид. Бод оромтар ва абрҳо парешон шуданд. Ситораҳои сахарӣ аз Шўроби воқеи баландӣ ка-

Пр. ва дурахшонтар ба назар метофтанд. Хурӯс
сад. Аз паси он овозҳои фораму нофорам, кашол-
идаву кӯтоҳи хурӯсон аз ҳар тараф баланд гардид.
Хеле салқин шуд. Давлат чомай кориашро ба бо-
ш пӯшид. Як фурсат шабҳои тобистони тамомшудаи
ҳад зиёд гармро ба ёд овард. Рӯзона дараи Шӯроб
он метасфид, ки бачагони пойлуч аз соя ба соя тоҳ-
мегузаштанд. Гармселҳои шалпару шалоинкунандай
и чанги ангишту гарди гармро мепошиданд. Занону
ягон ба падару бародарони худ ҳасад мебурданд,
дар айни тасфи ҳаво дар шахтаҳои салқин бодгард
наванд ва оби хунуки аз дару девор заҳандаро ме-
нанд. Дар берун бошад, оби кашонда, ба ҳар хонадон
сатилий ҳам намерасад. Оби ду ҷоҳи нав кобондашу-
ро чунон қатор шуда мекашанд, ки охир ба давл
меояд.

Шаб, ки расид, аз сангъ хок, бому девори рӯзона
лоида ҳарорати дилбечокунанда паҳн мешуд. Мар-
монанди манту дар ҷанбарак аракшор мешуданд.
Мӯшаку сафедпарракҳо, ҳарчанд барои гурезонида-
шон мардум саргину таппихо дуд мекарданд, ба
ҳам хираёна ҷаспида мегазиданд. Гармӣ гӯё ҳамаи
хазандаву ҳазандашо—кайку қалтакалос, гамбуску қаж-
ӯро аз хонаҳояшон берун меовард. Шӯробиҳо аз пу-
шти қӯҳӣ ва алафи яс, ки аз бӯи онҳо гӯё ҳазандагон
гуруҳтанд, дар гирди ҷоғаҳи худ садд месоҳтанд.
Ҳин ба ташвишу ҳавотир меҳуфтанд.

Бод акнун саҳт навазад ҳам, ҳаворо торафт салқин
ро мекард. Гӯё шаби аввалин буд, ки шабнам фаромад.
Давлат то ин дам ягон дақиқа миҷа таҳ накарда
шуд. У дар сар ҳоло ба ҷуз ҳаёлоти Ҳидоят ҳаёли дигаре
надошт. Мавчи боде аз сараш вазон гузашт ва ба ғу-
номаш ба тарафи хонаи Файзуллои қаротегинӣ рафт. Ба
рои ҷое рафт, ки кокулони анбарфишони Ҳидоят ба рӯи
лаболину ҷоғаҳ парешон буд. Давлат ба бод ҳа-
д мебурд.

Хотири ноҷамъи Ҳидояти бечора ҳам балки хобро
чаҳмони шаҳлои ӯ гурезондааст. Балки ӯ дарун-да-
ун овоз набароварда мегиръяд, ашқаш ба рӯи болин
марҷон барин қатор мерезад. Ҷои хобро оби дида шояд
тирифта бошад. Чунон ки гуфтаанд:

Ба хоб гӯй, ки имшаб маё ба дидай ман,
Чазирае, ки макони ту буд, об гирифт.

Аз чониби шарқ, аз байни дандонаҳои кӯҳ ситораи қалони пурнуре намудор гардид. Ин ситораи рӯз буд. Лекин курси моҳи дар осмони ғарб овезон ба шаб нури нуқрафом мерехт.

Петр чӣ гуна хоб медиду сухан мегуфт. Аввал сухани ў нимғурма ва беробита буд. Вале ногоҳ чун каси бедор буррову баръало гуфт: «Даша, медонӣ дили Давлати моро бешубҳа кадоме рабудааст»... Баъди ин суханони ў боз номафхум шуд. Давлат гумон кард, ки акааш бедору ҳазлкунон ҳарф мезанд. Лекин ў аз паҳлӯ ба паҳлӯ гашт, пойро қашидаву дароз намуда нола кард, мураттаб нафас қашидан гирифт. Давлат ба рӯи ҷогаҳ барҳоста нишаст. Оҳиста гулӯ афшонд. Нафасгирии бародара什 як навъ буд. Пас ў дар хобаш андешаи худро ба Даша гуфт.

Субҳ наздик мерасиду шамшер ба торикий мезад. Давлат ба чониби шарқ нигариста, аз наздик расидани рӯшной тарсида дар нишебиву ҷарҳо қад-қади паридана торикиро дид. Дар ин асно аз назди дари ҳамсояи рӯ ба рӯ овози зане ба гӯш расид:

— Ҳез, писарҷони оча, кӯзаро гиру ба об рав. Ҳама ҳозир хоб. Дар ҷоҳ об ҷамъ шудагист.

«Яктои ин ду ҷоҳ дар наздикии хонаи Файзулло. Эҳтимол, Ҳидоят барои об барояд,—аз дил гузаронд Давлат.—Чаро нараваму ҳеҷ набошад, суробу сиёҳии ўро набинам?—Давлат барҳост. Ҷомаашро ба китф партофт, кӯзаро гирифта пойлуч нӯг-нӯги по қадам монда ба нишебӣ фаромада рафт.

Ҷавонӣ овони оромӣ нест. Вай айёми шӯҳӣ, ҷӯшу ҳурӯш ва таваккалҳост. Оби баҳорон ҳам соғи соғи на мешавад. Онҳое, ки дар қалонсоливу пирӣ мегӯянд, ки мо дар ҷавонӣ абрешим барин мулоим, фақиру қоби лакак будем, рост намегӯянд. Фақирӣ хислати пирист.

Хурӯшу туғъёни ҷавонӣ фақат дар баъзеҳо камтар ва дар дигарон зиёдтар мешавад. Ғарқ ҳамину бас. Чунин воқеаҳо кам нестанд, ки баъзан ақли одамони қалонсол низ дар пеши ишқ пунбае мешавад, ки ба об афтода. Ҷӣ ҷои ақли ҷавонӣ!

Давлат бе ҳеҷ ибо бо амри дил то наздикии хонаи Файзулло рафт ва ба гӯшу ҷашми худ бовар накард. Дари ҳавлӣ оҳиста қушода шуд. Иштибоҳе набуд, ки аз он зан берун омад. Куртаи дароз, кокулҳо дар равшании субҳ намудор буданд. Давлат худро ба ҳам-

и деворе гирифта, то чашм медиду метавонист
ча кард. Ин Хидоят буд. Дил боз тапид.

Чи дахмасаву дарди сарест ин дил! Тамоми шаб хоб-
аз чашми ў гурезонд, ўро аз чой бархезонд. Ба ин
рохбаладӣ кардаву гувоҳӣ дода гирифта омад. Акнун
он метапад, ки аз қафаси сина гӯё берун ҷаҳидан
лоҳад.

Хидоят дар дами дари ҳавлӣ фурсате истода монд.
Фракат ба ҷониби хонаи Давлатино менигарист. Баъд
о вазнине қашид ва нарм-нарм по ҷиҳода, ба лаби
о маддат ва даст ба дастаи ҷарҳи ҷоҳ мебурд. Дар ин
нигом ба гӯшаш шарфай по расид. Ў ба ақиб нига-
иста касеро дид, ки қӯза дар даст меояд, пайгард мес-
тот гурезад.

Оянда номи ўро гирифт ва аз роҳ боздошт.

— Хидоят, нарав. Ман Давлат. Натарс.

— Вой ман ўлай,—гуфт Хидоят ва зуд ба тоҷикӣ
зашт.—Монед, ман меравам. Наздик нашавед.

— Хидоят, ту натарс, имшаб хоби ман набурд. Ҳа-
ли ту аз сарам дур намерафт. Ман туро нағз дида мон-
дам. Ман аз аввал ҳам туро нағз мединад. Намемо-
нам, ки туро ба қаси дигар дижанд,—саросемавор ба
о даромада рафт Давлат.—Як ҳеши мо дар Исфара
қалон. Қалони аскарҳои он ҷо. Ҳуди ҳамин рӯз ба вай-
рафта арзи туро мегӯем. Даша омадани туро ба Ҳол-
мак ҳам мегӯяд. Лекин ҳушъёр шав, ки туро гирифта
и қишлоқатон набаранд. Ягон одам барои ту ояд, ту-
з. Рост ба идораи кол, ба пеши Даша рав. Аз он ҷо
туро ҳеч кас бурда наметавонад. Ман имшаб хоби ҳа-
маро баронда боз меоям. Гапҳои дигарро мегӯям. На-
тарс, Хидоятчон, мо, ки ба миён даромадем, ҳеч кас ту-
гирифта намебарад. Гап ҳамин. Имшаб боз...

— Не, не, Давлат, набиёед, даркор не. Ман метар-
ам.

— Ту гӯл будай. Ман ба ту ҳушхабар мебиёрам.

— Не, набиёед, Давлат. Ягон кас моро диди монад,
шурӯри мани шӯrbaxt ҳушк мешавад.

— Мебиёяму ҳалос. Гап тамом!—боғашт намуд
Давлат.—Хайр.

— Охир об чӣ?

— Об баҳона буд, Хидоят,—даруннокӣ ҳандид Дав-
лат, ки ин дам дилаш як қадар ором шуда буд.—Хайр!

— Хайр, Давлат,—шунавам-иашунавам гуфт Хи-

доят ва пушаймону парешонхолона ба ҳар сү нигарист. Дигар мадори өбкашй ҳам надошту ҳаросу умед дили ўро ба тапидан водор карда буданд магар, ки ба деворай ҷоҳ нишаст. Чашм ба он сўй, ба сўе ки Давлат рафт, дўхта охи пурдард берун овард.

Дилро ба дил раҳест. Олимони замони мо бе чиз нест, ки дар чустучӯи ҳалли ин муаммо мебошанд. Чаро ду каси дур аз якдигар дар як вақт ҳамдигарро ба ёд меоварад? Дар як вақт якдигарро чӣ тавр дар хоб мебинанд. Одамӣ мураккаб аст. Вай ҳанӯз то ба кулӣ омуҳтаву дарк карда нашудааст.

Ҳидоят ҳангоме, ки оҳиста бархоста оббиёриро аз ҷоҳ баҳона карда берун баромад, ба умеду орзуи он буд, ки шояд Давлат барои дидани вай ояд. Охир ўдар хонаашон Ҳидоятро дидан ҳамон даступо гум карда, қариб буд аз гуфтор монад. «Аз ин мебарояд, ки ў ҳам маро фаромӯш накарда мисли ман нағз медидааст. Кошкӣ вай медонист, ки ман дина Холамакро нею худи ўро кофта ба хонаашон рафта будам. Азбаски вай набуд, дарди дил дар пеши урусадухтар кушодам. Наход вай имшаб ба хоби ором рафта бошад? Охир хоби ман ҳеч набурд-ку. Чашмонам аз бедорхобӣ сӯзиш мекунанд. Эй насими саҳарӣ, чӣ мешуд, ки охи дили бадарди маро ба гӯши ў барӣ. Охир мани ятим, бекасу кӯй мададгоре надорам. Давлат чӣ ҷавони барбасту зебо шудааст! Аҷаб,—худ ба худ дар дил ҳандид Ҳидоят.—Ҳанӯз қариб ду сол пеш, ки Давлат ҷодару хурмаи ҷурғоти маро аз дasti бачаҳо гирифта оварда дода буд, гумон карда будам, ки маро нағз мебинад. Сони барои ҳаёли гӯлона худро дар дил мазаммат кардам. Лекин ин фикр боз ба сарам омадан гирифт ва ўро ба худ хушдор карда мондам. Давлат рост мегуфт, ки гӯл будай. Мани содда чаро вайро набиё гуфтам? Ягон кас бинад, бад мешавад гуфтам. Охир дина-ку худам ўро мекофтам. Ҳатто як навъ карда гуфтанӣ будам, ки ўро нағз мебинам. Файр аз вай ба ҳеч каси дигар намерасам. Мебиёяму ҳалос мегуфт-ку. Кошкӣ биёяд. Ин дафъа биёяд, ҳамаи дарди диламро мегӯям. Мегӯям, ки барои ман сарулибос, чизу чора даркор нест. Аз ҳамон босмачию безорӣ маро ҳалос кунед, дастамро оташкову мӯямро ҷорӯб карда як умр хизмататонро мекунам. Ҳонаву ҷой, таҳту такосул барои ман даркор нест. Як буръё кулбай болоپӯш дошта бошед, барои ман қифоя. Дар ғонби ў ман ин қадар маҳмадо-

як дуньё гап гуфта метавонам. Ҳамин ки дидам, гап мегуям, ки дар хаёлам набуданд».

Аз болои. бом қадоме ба құча худро партофт. Аз и хоб фаромад. Нафасаш гашта-гашта бангіёна сұләд. Даре ҳам аз наздик боз гардид ва Ҳидоят гүё акын бохабар шуд, ки чашми рұз күшода мешуд. Ү сағема бархост. Чархи чохро шитобкорона гардоңд, обшиду ба құзаи худ рехта онро бардошта ба ҳавлій ғашт. Аз он өзінде бишад, овози зане мебаромад.

— Ҳидоятчон, ба об рафта будй? Ман туро кофта штаам. Назар картай, ки барвактакак аз худат доңиста об рафтай. Гардам, духтарчон, ҳамин ду обдастаро м гирифта бурда об оварда мемондй, имрұз аз пушти обайи об давида намегаштем. Оби өзінде чий хел?

— Сатил пур баромад,—чавоб дод Ҳидоят.

— Боз нағзтар, духтарчон.

Файзулло аз хоб бедор шуда, дар рүи өзінде нишаста болудона чиро бишад чустучұ қарда ба занаш мегуфт:

— Мон, худам меравам.

Рах то рах Давлат худро маломат мекард: «Ба ғаздилхо ҳам номус овардй, Давлат. Наздик набиәт гүй, нарафтй, рав гүяд, рохи гурезро гирифтй. Ту ҳаёлекүнй, ки вай биёед Ҳидоятчон, хоки поятон сурмайтиё мегуфт? Охир вай духтар аст. Агар дилаш наборад, он хел муюмила намекард».

Шаби дигар хайрият Файзулло, ки аз гуфташ ангишту касро қанда лакот шуд ва зани ү ҳам, ки рұзи аз өзінде пахтаи құрпа сава карда, ҳамрохи Ҳидоят ба деңор таппй зада, ба қавли худашон лою латта шуда бүләнд, ба өзінде даромадан замон ба хоби саҳт рафтанд. Атто як дағыа құдаки онхо дар гаҳвора пухта-пухта аристу базур бедор шуданд. Ҳидоят охиста бархост. Қағои девор ба құча ғаристан ҳамон Давлати дар шағында өзінде ғана қалыпты. Ү ҳам аз афти кор аз берун то иншект ба ҳавлій менигаристааст, ки Ҳидоятко зуд бо ишоңда ба назди худ хонд. Духтар нафасе чанд сабр кард. Аз ҳар тараф осуда гардика, охиста аз девор фаромада жағдайтында дар шағында ғана қалыпты. Агар шумо ин хел ба ман даст расонед, ман ҳоңыр гашта меравам, Давлат,—пұпсаи пұстакй кард ү ва гүё зуд аз ин пушаймон шуд, ки гуфт: —Аввал гүёд, ки кори ман чий мешавад? Ба амаки Хол гуфтед ё же?

— Агар шумо ин хел ба ман даст расонед, ман ҳоңыр гашта меравам, Давлат,—пұпсаи пұстакй кард ү ва гүё зуд аз ин пушаймон шуд, ки гуфт: —Аввал гүёд, ки кори ман чий мешавад? Ба амаки Хол гуфтед ё же?

— Хотиратро чамъ дор, Ҳидоят. Корамон нағз мешавад.

— Чй хел корамон? Кори ман чй мешавад мегүям?— нозофаринона ва ранцида хотирона пурсид Ҳидоят.

— Ҳамааш чо ба чо.

— Дастатонро гиред,—худро ба қафо кашид Ҳидоят чун Давлат ба китфи ў даст гузошт.—Чй хел чо ба чо?

— Ба амаки Хол, ба хешамон, биё Ҳидоят гүям монам, ба шавҳаршавандай Даша—поччоям—командир Арслоналий, ба мудири кон Аверченко хабар додем. Ҳамаашон гуфтанд, ки нағзаш ту худи пагоҳ ба хонаи Аверченко рафта якчанд рӯз дар ҳамон чо шавӣ. Ҳатто ба ту кор ёфта доданию хонондани шуданд. Ту ҳеч хондай?

— Ба модарам хонда то чоркитоб расида будаму сонӣ нахонда мондам. Аммо қариб-қариб хондаю навишта метавонам.

— Ин чудо нағз, Ҳидоят. Боз камтар дар мактаби нав меҳонӣ, сонӣ...

— Сонӣ чӣ?

— Ба ягон мактаби калон меравӣ.

— Ман ба ҳеч чо намеравам. Ангишт кан гӯянд, меканам. Қашон гӯянд, мекашонам. Кор кун гӯянд, мекунаму...

— Майлат, Ҳидоят. Лекин дар ҳар чо ки бошӣ, қадом корро ки кунӣ, аз они ман мешавӣ.

— Чй гуфтагиатон ин?

— Ман туро нағз мебинам. Қасам ба ҷонат. Ману ту хушбаҳт мешавем.

Давлат бо ҳар ду даст аз ду бандогӯши Ҳидоят маҳкам гирифта, як бӯсай ногаҳонӣ аз рӯи холи кунчи лаби ў гирифт. Ҳидоят ларзид ва дар як сония арак ба рӯяш пайдо шуда оҳиста аз сандуки дили Давлат ба қафо тела дод. Силие ба рӯи Давлат зад, ки ба ў аз сила ҳам форамтар расид. Ў бӯсай дигар аз рӯи вай гирифт ва рӯи дигарашро дошт.

— Як шаппотии дигар мезанию байни ҳардуямон аробагузар мешавад. Ду тарсакӣ барои ду бӯса.

Ҳидоят оҳиста ҳандид.

— Чудо бехаёй экан сиз-ку!

Аммо Давлат ин дафъа ўро ба оғӯш кашид. Лабони гарм ба лабони ў часпонд.

— Лабамро варам кунондед, сар диҳед—гуфт дуҳ-

бо оҳанге ки хушнудӣ ё коҳиш будани онро фарқ мудан душвор буд. Вале Давлат ўро ба давомдиҳии ҳан нагузозшт. Шоир ин байтро шояд ба чунин ҳол ҳшида бошад:

Бӯсаи беадабам он қадар овард хучум,
Ки лаби лъъли туро фурсати дашном надод.

Сулфай Файзулло аз рӯи ҳавлӣ шунида шуд. Ҳидоят қад парида, аз оғӯши гарму гуворо берун аз ирода ғжида баромад ва ба девор такъя намуд.

— Ман рафтам, Давлат. Пагоҳ аввал ба пеши кӣ
вам?

— Ба пеши Даشا, ба идораи кон меой. Як дам ист. Ин қадар ба кучо меравӣ?

— Не, Давлат, ҳайр,—гуфт дар ҷавоб Ҳидоят ҷиста аз девори паст гузашт.

Ҳидоят, инро бигир,—шунид ў аз қафо ва аз ҷавор гули ба сӯяш дароз кардашударо гирифта, оҳиса ба ҷоғаҳи худ даромад. Шамомаи онро шамид. Бӯи ба он дам шуниданашуда ўро маст кард. Ў ҷашм пӯнида лаззат мебурд ва худ ба худ мегуфт: чӣ бӯи ғатти! Аз кучо ёфта бошад?

Ин гуле буд аз гулдастae, ки рӯзи гузашта Арслонӣ барои Дашааш овард.

БОБИ XVIII

ШАБИ ТУЙ

Мегӯянд, ки гурҷӣ фарзанд таваллуд шудан замон ба нияти тӯи арӯсии ў ба хум шароб меандозаду даҳонашро маҳкам мебандад. Тоҷикони шаҳрҳо дұхтар, ки таваллуд шуд, матоъю абрешим ҳарида меоянд ва моларон ба дўхтани сӯзании пай шутур сар мекунанд. Барои буд шудани чунин сӯзаний дар ҳақиқат ҳамон қадар вакт лозим аст, ки кӯдак ба балофат расад. Тоҷикони деҳот дар ҳонадон писар, ки ба дунъё омад, як бӯръё় ҷои холӣ дошта бошанд ҳам, бист бех ниҳол ё ҳаламчай ар-ару сафедор мешинонанд, ки барои хона соҳтан ба ў чӯбу ҷаҳс шавад. Дар оилаи қирғиз ҳамин ки писари аввалин таваллуд шуд, падару модар ба ҷамъ қардани пашм ва рехтани намади хонаи намадӣ—юрт

шурӯъ менамоянд. Қирғизҳо аслан маҳз юрти писари калониро, ки рӯзгораш аз падару модар чудост, ўтов* меноманд.

Модари Арслоналай ҳам аз рӯи чунин анъана аз ҳар сү пашм мегундошт ва намад мерехт. Аз майдарезаи ҳар гуна матое, ки ба дасташ меомад, дар рӯи намад гулу расмҳо—акси гул ва гиёхи даштӣ, барроа оҳу, кӯхсору обшорро медӯҳт. Вақте ки ҷашми ў дигар ба гулдӯзи намегузашт ва чунин майдакорӣ ба дилаш ҳам намегунцид, ба хотири бародари ягона, кори модарро дұхтари ў Ойкиз давом медод. Ана ҳоло ўтов тайёр буду дар вакти бодиянишинӣ онро ба худ гирифта мегаштанд ва дар рӯзҳои тобистон барои куя назадан ва ногуд нашудан офтоб мекардану шамол медоданд.

Инак, орзуи модар чомаи амал мепӯшид. Тӯёнаи пурқимати ў ба тӯи писар ҳамин ўтов буд, ки бо маслиҳати Эсанпай онро ба паҳлӯи хонаи Дашибино оварда заданд. Зеро аз рӯи одати ҳамонвактаи қирғизон ҳам до-мод то таваллуд шудани фарзанди нахустин дар хона-дони арӯс мешуд. Ин қоида бошад, ба Дарья ниҳоят мақбул афтод, ки кулбай худ, Петр ва Давлатро монда рафтаң намехост. Ўтов аз юрг дида ба ҳаймаҳои гулдӯзиноки пурҳашамате мемонд, ки дар гузашта бойбагони Исфара дар иди лола миёни лолазорон зада айшу нӯш мекарданд. Ин гуна ўтови зеборо на факат бечорагон, ҳатто қирғизони осудаҳөли ин гирду чониб на-доштанд ва ҳоло онро на танҳо бачагон, инчунин калон-солон низ тамошо мекарданд. Ба қирғиззани чевару гулдаст қоил мешуданд.

Ҳам Арслоналай, ки чун фармондехи ихтиёриёни Исфара барои аз торочу толони дастаҳои хурду калони босмачиён муҳофизат намудани аҳолӣ, деха ба деха мегашт ва ҷояш омада монад, аз дунболи душман кӯҳ ба кӯҳ метоҳт ва ҳам Дарья, ки акнун аз пагоҳии бар-вақт то бегоҳӣ ба сифати мирзои идораи кон ва ҳавзаи партияи умраш ба қарорнависию маълумоттартибидиҳӣ мегузашт, ҳарчанд бесабронга интизори никоҳ буданд, лекин тӯйро мавқуф гузоштан мекостанд. Вале модар гапи худро гузаронд.

— Як рӯзам ҳаст, ё як моҳам, намедонам,—оби дида кард ў.—То омадани Арслонам ҷашмаком қанда шуд. Шукр сиҳат-саломат гашта омад. Умрашро диҳад,

* У т о в — утоқ, хонаи намадӣ.

Даша нигарони вай буд. Ҳар ду ба ҳам меҳрубон. Тўй кунед, ки бинаму ба орзуям расам.

Шаби тўй расид. Барои миёнахӯрак дами гарм, оши уворӣ мепухтанду барои палов ҳам дег овехтанд. Аммо ин писанди модар набуд. У орзу дошт, ки барои тўй з ҷои набудааш бошад ҳам ёбанду гӯсфандеро сар заанд, онро бутун бо каллаву почава аллу дули тоза ғардашудааш пазанд. Аз рӯи одат сари гӯсфандро ба ғазди Ҳоли ворухӣ — оқсаққолу обрӯманди Шӯроб оваргузоранд, ки ўду гӯшро бо дасти худ бурида ба изватмандони ҳалқа — арусу домод ва иҷозати ҳӯрдани замро ба ҳама бидиҳад. Гузашта аз ин, тӯи бе қовушулоқи сергӯшту равған, ки аз лабу оринҷ мешорад, чӣ ел тўй мешавад? Аммо ёфтани чунин масолеҳи таом оло ба ҳар кас мұяссар намешуд. Қиматӣ ба ин канона қудуми шуми худро нагузозта бошад ҳам, норасой жеље ҳисшаванда буд.

Ташвиши тўй ҳамаро серкор кард. Эсанпай бо хешу табор даст ба даст карда, атрофи ўтови нав — дўнгиро замвор карда, об зада рӯбонда, ба қавли худаш равған резад, лесида мешудагӣ барин озодаю тоза намуд. Аз ҳонаи худ ва шиносон гилему намадҳо оварда густурд. Ҳанд нафар ҷавонон барои палов сабзӣ реза мекарданд ва Акбар дар сари тағора нишаста аз тундии пиёз ҳам оби дила широну ҳам оби бинӣ резон пиёз пок менамуд. Давлат дар ба дари мардум давида табаку коса, ҳаълини дастарҳон меғундошт. Петр ҳар дақиқа аз чорчоя барҳоста лангон-лангон ба ину он маслиҳат дода ғегашт.

Ду нафар аз шаҳбозони отряди Арслоналий рус ва ўзеке ба як марқаб ду сабат ангуру шафтому, дар як қӯза шинӣ ва дар сатиile нишолло бор карда оварданд. Ҳудашон ҷолокона ангурҳои сафеду сиёҳ ва шафтому зарду сурҳи бечирмо ба лагану паннус ва шиниву нишоллоро ба косаву пиёлаҳо андохта, рехта ва тақсим менамуданд. Кӯфтаи бодъёро, ки ҷавонони хушҳавсала ёфта оварданд, ба рӯи нишолло мепошиданд. Бӯи хубе, ки одам аз шамидан он сер намешавад, ба димоғ мепрасид.

Ба бахти соҳибони тўй ва меҳмонон насими шомгоҳ ғазизда, нафаси ҳанӯз гарми ҳаворо бозмегардонд. Дар миёнан дўнгӣ сутуни калон нишонда ба сари он фонус ба дар танааш ҷароғи давра овехтанд. Гӯё ҳама тайёр. Ҷаъди фурсати ягон ҷойнак ҷой нӯшидан меҳмонон бояд

биёйнд. Аммо аз Холи ворухӣ—сарвари сардорони тӯй дараке набуд. Гӯё сари калобаи ҳама гум буду мегуфтанд, ки ўро ба волость ҷеф задаанд. Дам ба дам Петр аз Давлат ва Арслоналий аз Эсанпай хавотирона ўро мепурсиданд ва ба даромадгоҳи дара мутахайирона назар медӯхтанд. Хайрият овози ҳамчун қадаш баланди Хол аз наздикӣ ба гӯш расид ва худаш ҳам пайдо шуда монд.

— Ин ғӯладинг ба кучо ғайб зад гуфта, ба гӯрам тоза ҳам хишт қашондагед?—узрҳоинамо ҳазл намуд Хол. — Имрӯз пиллагири писарашро суд мекарданд. Аз хонаи вай ду ароба пилла, чандин чилла абрешим, боз лоқупарҳои дигар ёфтаанд. Ин судҳоямон, додарҷон, нағсулаҳи гапро гӯям, тоза ҳам майдагапу борикрес мешудаанд. Ҷалав мекардаанду мекофтаанд. Деги пушида-пӯшида монад гуфта, ман ҳар дуи вайро аз пасткӯчаҳо гузаронда ба онҳо бурда супурдаму суд бошад, мурофиашро ба кучо гӯед?—Хол даст афшонд,—ба самоворхона баровардааст. Гап зану муомиларо бин! Дардо, ки рози пинҳон ҳоҳад шуд ошкоро. Хайр барои ман ягон кор мондед ё не?

— Не. Баковули өши тайёр мешавед, дӯстам,—ҳазл намуд Эсанпай.

Аз ўтов асозанон модари Арслоналий баромаду овози Холро шунида ба ўсинча кард.

— Хайрият омадед, ҷароғам.

— Омадам, эҷаи* азиз, тӯй муборак шавад! —Хол ба истиқболи ўтоҳта рафт. — Безафт нашавед. Салом. Лекин ба Исфара рафтанам фоида кард, ки зарар не. Ҷаро гӯед? Як ашӯлачиро ёфта ҳабар карда омадам, ки сӯхбатро мис барии метафсонад,—бо сафои хотир ҳабар дод ў.

— Қуллуқ, гардам. Ҷӣ ҳел ашӯлаҷӣ? Қӣ будааст вай, ҷароғам?—Модар ба ҷои ин, ки даст дода воҳӯйӣ кунад, каф ба бандаки яктаҳи Хол соида, бъяд ба ҷашм молида таъзим кард.—Шумо, ҷароғам, одами табарруқ Ба ўтоги келину домод даромада фотеҳа дода бароед.

Хол аз орои ўтоги арӯсу домод хушинуд шуда, ба шарҳи ашӯлаҷӣ даромада рафт. Дар Исфара ўногоҳ Содирхони ҳофизро дида мемонад. Ў мегӯяд, ки восита шуда дӯстонаш ўро ба тӯи як қоқчаллоб овардаанду аз

* Эҷа — зани иззатманд (қирғизӣ).

наданаш пушаймон аст. Хол вайро ба түй Даша ҳар менамояд. Ҳофиз даъвати ўро хушиудона қабул мегуанд.

Хол ба ин сўю он сў чашм давонда барои ҳофиз чой ечуст.

— Як катча мебуд, хуб мешуд, Аз хонаи Даша баварда, ягон гилемчай хушрӯй андохта монем-чай? Ҳуррахмат кунад, Суренко барои хоначааш турфа чои ҳимхарчи болонишин ёфта будааст. Ҳамаи Шуроб гӯёврӯй каф. Ман Арслоналий мебудам, ўтовро ҳеч ба ин дигар намебурдам.

— Шумо, дўстам, ба ин тараф он тараф нигоҳ карга гап занед,—Эсанпай чашмакӣ зада ба ҷониби модари Арслоналий ишора намуд.—Дар таги тӯппӣ одам даст. Баъди як сол худо як фарзанд диҳад, вай ўтовро дар ин чо мемонад мегӯёд?

— Ўтови худашонро ба ин чо биёранд. Ҳой, Ҷамила, ту дар кучо будй то ин вақт?—Хол ногаҳон духтарчашро диди монд,—ту паталопаттӣ*, ин сару либос, дурра, кафши ғарчи кучошинаму кучобарамро аз кучо ёфтӣ?

— Аз они худам. Амаки Арслонам овардагӣ.—Ҷамила ҷарх зада пасу пеши либосашро нишон медод.—Қафшамро бибиам ҳариди буд.

— Ин чо биё, ҷароғам, буталоғам,—гӯён пиразан Ҷамиларо ба назди худ хонд. Ў тозон рафту нафасе ба рӯй зонуи вай нишаста, зуд барҳост ва ба сўи дигар тоҳт.

Дар ин асно марди миёнсоли газгӯшт, ки фақат биниашро риши ғулии ҷингила фаро нагирифтаву дастхояш нисбат ба пайкараш дароз буданд, аз қафои дӯнгӣ бо шитоб омад.

— Салом, ҳамсояҳо, тўй муборак! — У бо Холу Эсанпай даст дода воҳӯйӣ кард ва ба ҷониби модар ҳамшуда таъзим намуд.—Ду аспакӣ ба ҳамин тараф омада истодааст. Аз меҳмонҳо бошанд?

— Аспакихо?—давон-давон ба лаби дӯнгӣ рафта ба даромадгоҳи дара ҷашм дӯҳт Хол.—Ҳофиз меоянд, ҳофиз! Давлат, зуд бошу ба рӯи катча як кӯрпаҷаи нав ёфта парто. Ҳоки пои ин одамро ба ҷашм сурма кунам, кам аст. Фурӯтан, хушсӯҳбат,—ў ба пешвози саворахо давиду онҳо ҳам вайро дидан замон аз асп фаромаданд.

* Фатиламӯй.

— Акнун ҳамон гапамон гапу ба хобонаки иди Наврӯз меоед?—мепурсид ҳофизи ишқбози гүштин.—Ха, гуфта чаксакам мекардагӣ бошед, ҳоло ҳам сари вакт, асп тайёр, гашта рафтан гирам.

— Агар устод, вакти шумо ба гүшtingirй хуш мешида бошад, ба чонам. Аммо гуфта монам, ки ман акнун Холполвони Қалъанинавии дирӯза не.

— Пушти Ёлдорро, ки хок ҳурондед, дили дигар ҳояш ларзидан мегирад. Номатонро шунаванд, бас аст.

— Яъне овозаи Рустам беҳ аз Рустам?

— Ха, бале. Аз худатон гап намемонад, полвон. Тӯй дар ҳамин теппа?—ногоҳ пурсид ҳофиз ба фонуси назди ўтов нигоҳкуон. —Чои бабаҳр будааст. То калтак гирифта пеш накунед, намеравам. Шӯробро надида будам. Бо гардиши фалак ана ин ҷоро ҳам акнун мебинем.

— Хуш омадед, меҳмон атои худо,—таъзим кард Ҳол.

— Аспаш балои худо ҳам гуфтаанд,—ҳозирчавобӣ намуд Содирхон.

— Хайрият, ки ҳалос шуда омадед устод,—гуфт бъди омин Ҳол.

— Хуб шуд, полвон,—гуфт Ҳофиз,—такаллуфу та-маллуки риёкоронаи ин мардум, ношукрӣ нагӯед, маро безор кардааст. Аз сӯҳбаташон 'мегурезаму мепарҳезам. Ин тоифа на олиҳиммату на мутрибу ҳофиздӯст. Барои овозаю номбарорӣ тӯйҳои калон медиҳанд. Як чомаи зормондаашонро ба китфи мо дилашон 'шудаю нашуда мепартоянд, ки гӯё ба болои тобути падарашон пӯшонда истода бошанд. Шумо мекандед? Билло, ки гапи ростро мегӯям. Агар медонистам, ки соҳиби тӯй он қоқчаллоб аст, ба поям сар монад ҳам, намеомадам. Як одами ақрабонамо ба миён даромаду поси хотири вайро карда омадам.

Поси хотирдории мардум маро дилгир кард,
Э қиёмат зуд о, ки ин қадар таъхир шуд!

гуфтааст қадом каси ба чономада. Алғараз Муллотӯй-чи падарраҳмат омаду ҳама ба хушомади вай овора шуда монданд. Ман бошам, асон пир 'ба ҷои пир, танбӯрамро монда, бо баҳонаи ба кӯча баромадан баромадаму ҷашмҳоро хато карда гурехтам. Ин ҷо гапи дигар. Гӯё ҳама худу бархуд. Шумо «бетанбӯр ҳофиз чӣ мекарда бошад» гуфта, ташвиш накашед. Як табакҷа ҷои

айро мегирад. Ба ҳамин тарик, арўс ўрусу домод мечуд, ки қирғиз?—пурсид ҳофиз баъди тааммуле ва бавоб мунтазир нашуда гуфт:—Дар Хучанди мо ҳам бар маҳаллаи Исфарагиён як одам ба духтари ўрус ғенадор шуд. Мӯзадӯз. У ҳам ба мардикори рафта бу занро аз ҳамон ҷо гирифта омад. Лекин хонашин ирда монд. Ин ўрусхо мардуми ба сидку вафо мешуванд. Бечора, мегӯянд, ки аз хати модаршавҳараш қайдагӣ намебарояд. Мӯйҳояшро майдон бофонда, сару либоси худамонро пӯшидааст. Аз палов қашида, то атоғи кочӣ, пухтани ҳамон хӯрокҳоямонро ёд гирифтааст.

— Ин бад нею, устод, нафсуламри гапро гӯям, хонашин карда монданаш ба ман маъқул нест,—гуфт Хол. Фарангчи сабил ба сари занҳои худамон чӣ, ки ба сари занни рус бошад.

Ҳофиз дар ҷавоб факат табассуме кард.

— Мехмонон омада истодаанд,—хабар дод Эсанпай ба Хол.

Хол ба истикболи ангиштканон бархоста рафт ва ҳофиз чун аз муоинагоҳ меҳмонҳоро дидо ҳайрон мешуд. Рузы украин ва тоторон бо занони худ сару либоси ҳоҷи идона ва ҷойраваки худро пӯшида бо гармон, гитар, лекин албатта ба қадри қурдату ҳиммат бо ҳар гӯза тӯёна меомаданд. Воҳӯй мекарданд, табрику муборакбод мегуфтанд ва ба руи палосҳо яке зону ба канор, дигаре пойҳоро ба зери худ, сейӯмин тоҷиквор ҷорҷат ҷада менишастанд. Қирғизон ҳам бо занони худ буданд. Лекин шавҳарон як қадам пеш ва занон лаълии боркаш дар сар аз қафо. Дар лаъли тӯёна, мевачоти хушк, нон, қатлама, қатурма ва албатта, як-ду газ қаламӣ, карбос, солорӣ* ва ё чит. Қирғизон баъди ба тӯйхона омадан, ҷудо мешуданд: занон ба назди модар ва ҳоҳари домод, шавҳарон ба ҳузури меҳмонони дигар мерафтанд. Вале зану мардони тоҷику ўзбек ҷудо-ҷудо меомаданд. Занон ғаксар дар сар ба ҷои фарангӣ яктахи шавҳарон ва камзӯлҳои бепахтаи худро партофта буданду боркаш дар нахлӯ доштанд. Аз назди мардон бо шитоб ба қафои ўтов мегузаштанд. Дар он ҷо ононро духтархонди Холи воруҳӣ ўзбекзан Соро қабулу пазирой менамуд. Панҷшаш нафар ҷавонони қирғиз як такки калони ҷанбаршоҳро қашон-қашону телакунон оварданд. Яке аз онҳо машъали фурӯзон ва дигаре ҷовон мазутро бардошта

* Солорӣ — карбоси маҳин.

буд. Ҳама таронаи арӯсии қирғизонро, ки басе шұку дилпазир аст, меҳонданд.

Машъалбардор пояи онро ба замин ҳалонда рұшноиро дар түй зиёд кард. Дар тарафи дигар ба оташдони палов шибоғ партофта оташ сар доданд ва ба ҳамин тарик, дүңгі хеле равшан ва вазъияти хушхолии умум-ро пайдо намуд.

Ба назди меҳмонон дастархон күшода шуду лекин ҳама гүё ба он әзтибore намедод. Чашми мардум домоду арӯсро мечуст. Дар ин ҳангом аз қафои үтов сару либоси арӯсій дар бар Даңғыя баромад. Арслоналій, ки дар назди Хол интизори маҳбубай худ меистод, ба назди ү рафт. Ҳар ду ҳам бо табассуме, ки дар рўи ҳозирин чӣ гуна назокату хүшиуди махсусро дамонд, нигаристанду ба сўи меҳмонон қадам заданд. Ойқиз дар чубурик—суфи сафед мева, қанду қандалот ва тангажои дере боз барои ин рўз фундоштаашро бардошта, омад ва ба пандномаҳонӣ даромад, ки онро оҳиста-оҳисста Арслоналій ба ёраш тарчима мекарду ү табассум:

Келин-келин келингиз,
Қўрдумдегин берингиз.
Ала-қула демангиз
Ялғон айтиб кўймангиз...*

Пандномаи ациби ҳалқӣ, ки арӯсро ба вафодорӣ, меҳнати ҳалол ва дигар хислатҳои неки инсонӣ даъват менамояд, хонда шуд. Ойқиз ҳар он чиро, ки дар сүф буд, аз сари арӯс нисор кард. Бачагон, ҳатто қалонсолон бо ҳаёҳу онҳоро чида гирифтанд. Ҳама барҳоста 'домоду арӯсро ба пешгоҳи ҳалқа нишонданд.

Маҳи рўй, маргулаи мўй ба тўй гўё нур реҳт, мушк бехт ва ошӯб ангехт. Мардум ҳама дасткӯбӣ мекардан-ду пиразан, модари Арслоналій чашмонаш дар ҳалқаи ашки шодӣ буд.

— Худоёз аз ҷашми бад нигоҳ дор,—пичиррос мезад ӯ. Гардам аз Арслоналии одамшиносам. Диљро ба духтаре дод, ки хусну ақлаш ба хироҷи мамлакат меарзад.

— Ҷашми бад нарасад, чӣ хусне!—аҳсант хонд ҳофиз дар ҷавоби нигоҳи Хол, ки маънии «духтархонди ман чи тавр аст»-ро дошт. —Эҳтимол ин байтро дар ҳаққи духтари шумо гуфтаанд.

* Арӯс-арӯс биёед, рӯбинонӣ биёред. Ин тавр он тавр нагӯед, дурӯғ гуфта намонед (қирғизӣ).

Дар авчи самон ҳусн мах ў,
Чун мөхи шаби чаҳордаҳ ў.

— Дуо кунем, ки умрашон дарозу ризқашон фароҳ
омшад,—Хол болид.

— Илоҳӣ,—гуфт ҳофиз.

Гармоннавоз, ҳамон ҷавоне, ки ҳеч ҳушдилии марду-
ни Шӯроб, ҳеч сайриугашти ҷавонони он бе вуҷуди ў им-
оннопазир буд, барҳост. Асбоби аҷоиби мусиқиро ба-
зди дарозин дастонаш қашида ба нағмасарой да-
шомад. На факат ҷавонон, миёнсолон ҳам ба ҷунбиш
мада, бадеҳаҳониро сар карданд. Як ҷавонзани шӯҳу
турхурӯш тоҳта барҳост ва як давр зада рақсида шав-
араширо ба рақс даъват намуд.

— Хой мардум, Хол овоз баланд кард, аввал таом
баъд қалом, гуфтаанд. Нозу неъматро интизор наку-
нед. Баъди дастархон чӣ қадар усулу ашӯлаатон бо-
шад, кардаю гуфта мегирд.

Аммо боз ду ҷуфт дастафшонию покӯбӣ карда раф-
танд. Қиyo чу, ҳою ҳуй торафт баланд мешуд. Ақбар,
ки дар алланги оташдон дойраро метасфонд, пас аз фа-
роварди раққосон ба навоҳтани дойраи шаҳрошӯб да-
ромад. Одамон ба синну сол, қавму қабила нигоҳ на-
карда, ба ҷунбиш медаромаданд. Ҳанӯз касе ба рақс
барнаҳоста, ҳуди Ақбар дойраро танҳо бо сарангуштон
маҳин-маҳин зада гӯё ба илтиҷо оварду ба Давлат имо-
карда монд. Давлат нигарони ҳамин буд, ки остиро-
бар зад, ғунчай куртаро ба қафо ба зери миёнбанд га-
зонд ва ба мобайн фаромада шино карда рафт.

— Худоё, Давлати мо раққос ҳам будааст-ку!—Аз
Дарьяи ҳанӯз шармидаистода пурсид Данилов.—Ин ҷа-
вони мо ба гумонам чил ҳунарро медонаду мо бехаба-
рем.

Давлат саҳнро даст афшондаву пой реза ниҳода,
ҷарҳ зада баромад ва баъд ҷунон рақси тезу шӯҳ кард,
ки ҷашмҳо аз қафояш медавиданд. Садои аҳлони ча-
пак таҳсину балегӯиҳо бо равшании машъял, ки дам ба
дам равған ба равғандонаш мерехтанд, бо ҷаранг-ҷа-
ранги дойра, ки аз кӯҳ акси садо мегирифт, бо бӯи гу-
ворои зирбак, ки бик-бик мечӯшид, омехта ба ҳаво ме-
пепиданд. Содирхони ҳофиз, ки мамнунии соғдилона-
дар рӯяш барк мезад, сар мечунбонд. Ҳол хаёл мекард,
ки чӣ тавр ин ғулғуларо басанд ва мардумро ором на-
муда, аз ҳофиз сурудхониро дарҳост намоянд. Дар ин
асно Давлат рақскуону гарданҷунбон рӯ ба рӯи ҳоҳа-

ри худ Даша омад. Тұппиро ба сари абрұ фароварда, шұхона абрұ парронд. Чашмақиҳо зад ва Арслоналиро бо ү ба ракс даъват намуд. Арус бар хилофи чашмдошли модари Арслоналай аз чой бархост ва ишора ба домод кард. У фармонбардорона аз паси вай ба ракс даромада рафт.

— Илоҳӣ ба як рӯ пазед!

— Хушбахт бошед, бачагонам!—дую кард Хол.

— Құша қаринглар,—орзғяшро изҳор менамуд шавхари Соро Йұлчӣ.

— Молодцы!—хитоб менамуд Аверченко.—Браво!

Овози Аверченко Давлатро як қад парронд. У ба рӯи дардманданаи вай нигариста, дар паҳлұяш гүё акнун буд, ки занашро ҳам диду раксро суст намуда, охиста вай худро ба канор гирифт. Ҳарчанд ү ба ахли давра ҳамроҳ шуда чапак мезад, парешонии хотирашро пай бурдан душвор набуд. Бале, ү ногаҳон ба изтироб афтоид. Аз дил мегузаронд, ки дар хонаи Аверченко Ҳидоят ҳамроҳи кӣ монда бошад. Модоме, ки ҳам Аверченко ва ҳам зани ү ин чост, пас вай факат бо бачагони хурд мондааст. Лекин ү зуд ба худ тасаллӣ дод: «Ачаб хаёлҳо мекунам. Аверченко дар ин чо хотирчамъ шишистааст. Медонад, ки дидбону шабгардон Шўробро нигахбонӣ мекунанд». У аз сар хаёлро дур карданӣ шуда ба қийғоси умум ҳамроҳ гардид. Ба ракси Даشاю шавхараш, ки ба яқдигар дуздида-дуздида менигаристанд, нигоҳ кард. Вале зебоии хоҳараш, ки имшаб дар назари ү ба ҳадди баландаш расида буд, боз ба ёд ва машоми ү қомати дилчӯю мӯи мушкбӯи Ҳидоятро овард.

Арӯсу домод ба чои худ нишастанд ва Аверченко бархоста ба назди онҳо омад.

— Рафиқон, агар рухсатам дихед, аз номи ҳамаи шумо домоду арӯсро муборакбод кунам.—Қадаҳе лозим аст бигүем.

— Агарчанде ки қадаҳ бардоштан шарт нест,—гуфт қадоме бо оҳангиги таассуфомез.

— Ҳа, сухани оқилона гүфтій. Барои ҳама шароб нест. Домоду арӯсро қарздор карда мемонем. Аммо дар тӯй арӯсий якчанд култ бошад ҳам, нанӯшидані домоду арӯс мумкин нест.

— Вагарна барои бӯсидан дигар чӣ баҳона мечӯянд?—далел овард қадоме.

— Бинобар ин, як шиша шароби арғувониро ба чанд кас ки расад, тақсим мекунем,—Аверченко аз рӯи дас-

архон шишаи майро гирифта ба пиёлаҳо кам-кам тақим намуда, суханашро идома дод.—Шуроб ҷоест ҳолозир воқеи канора, майда, нообод, назарногир. Лекин дар ин ҷо дӯстии байни ҷандин ҳалқои мамлакати мо, ин намояндагонашон дар ин ҷо мисли аъзоёни як оилаи ҳл нишастаанд, решашонӣ, дӯстонам, ҷанӯз хеле пеш аз Октябрь сар шуда буд. Агарчанде, ки душманони вай аз ин ҳамдардӣ, мӯнисию ҳамдамии мардуми меҳнаткаш тарсида сад ҳилаю тазвир мекарданд, ки тухми душмани миллий бикоранд.

Аверченкоро сулфаи саҳти гирифт ва вуҷуди гӯё аз пӯсту устухон иборати ўро такон дод. Зани ў дар даст пиёлаи чой ба наздаш тоҳта омад. Аверченко чойро гирифту нӯшида натавонист. Вай аз пиёла дамида ба дасти ў мерехт. Зан мисли парвона гирди ў мегашт ва аз он, ки мададе расонида наметавонист, дар ҳаяҷон ва аз гиръя бадтар буд. Ҳол медид, ки атрофи ҷашмони қабуди Аверченкоро тӯри ғафстари очинг фаро гирифтааст, ҷашмонаш ба ҳастагию дардмандиаш гувоҳӣ мебоданд.

Ниҳоят сулфа қатъ шуд. Аверченко як қулт чой нӯшида узрҳоҳона ба ҳозирон нигарист.

— Микола, хуб мешуд, ки бас мекардӣ, муборакбод. Қун бас аст, охир,— манъ кард зан ба шавҳар таваллокунон.— Шаб салқин мешавад, гиребони ту кушода. Имрӯз боз гӯё ба шахта фаромадӣ.

«Нағз мешуд ба ҷону ҳолаш намонему ўро бурда ба қасалхона ҳобонем,—аз дил мегузаронд Ҳол,—аз азобу машаққати тарбоди дерина бечора оҳиста-оҳиста ҳушк мешавад. Ба ҷояш одам нест, не. Ана Данилов марди саводнок, ҷашми корро медонад. Истодаш ғайрату химмат».

— Дӯстии моро Революция, Ленин маҳкам карданд. Таҷассуми мустаҳкамии дӯстии нав, кори ахлонаю содиқонаи ангиштканони гуногунмиллати мо, таҷассуми он ана ҳамин тӯи арӯсӣ, баҳампайвандии ду дил—дилиҷавони қирғиз ва духтари рус мебошад. Ман орзуманди ҳаёти ҳушбахтона ва хурсандона, саломатӣ, ахлию-мехрубонӣ ва файзу баракати кори онҳо ҳастам. Ба саломатии шумо фарзандонам, барои дӯстии байни ҳалқҳо!—Аверченко майро ба даҳон бурду ба занаш нигарист. Вай бошад сар мечунбонд, ки нанӯшад.

— Горьки! Горьки!—овозҳо баланд шуданд ва Даръя дар хичолат монда рӯй ба тарафи дигар тофт, лекин

меҳмонон то гуфтаи худро ба ҷо наоваронданд, на-
монданд.

Арслоналий лаб ба лаби маҳбубаи худ бурду бӯсае
ситонд. Аз байни овозҳои хушнудии мардум ба гӯши
Давлат овози аз гила дид ба ҳаяҷону нишот наздики
Ҳидоят баръало шунида шуд: «Чуда беҳаё экан сиз-
ку!»

— Вой ман ўлай!—Ангушт ба рӯй пахш намуда,
чашм ба замин дӯхт модари Арслоналий, ки хичолат ме-
кашид.—Ин чӣ гап буд!

— Э, ту аҷаб одами соддай,—мегуфт Ойқиз ба ў,—
расму қоида шудан баъд, чӣ қунад? Саратро бардору
тамошо кун. Шод бош. Келинатро бин, парии аз осмон
фаромадагӣ барин. Туф-туф-туф!

— Рост мегӯй, ҷароғам,—тасдиқ намуд пиразан, гӯё
зуд пушаймон шуда, сонӣ овозашро паст намуда, ба
духтараш гуфт: —Ман як бандча исфанд оварда ба су-
туни ўтов баста монда будам. Баъди рафтани ҳама як
исфанд дуд кун. Аз Қулмурзаву Ақсаткинам* гардам.

— Ин гапи дигар,—Ойқиз хурсанд шуд, дар сурате,
ки ба ин бӯсобӯс худаш ҳам он қадар розӣ набуд.

— Турфа расми хуб доранд ин ўрусьо, полвон. Ҳа-
мин тавр нест?—тан дод ҳофиз.—Ошат ҳалол бошад
дар кӯча ҳӯр.

— Албатта, усто. Хуб мекунанд, ки дуҳтару писар
яқдигарро дидою нағзакак фаҳмида, сонӣ ҳонадор мешаванд,—гуфт дар ҷавоб Ҳол.—Ман-ку аз надида ги-
рифтани зан зарар надида будам, кулагомада буд. Лекин
мегуфтанд, ки як ҳамқишлоқиамон тоза ҳам фаро-
мад. Номи дуҳтар Садбарг будаасту ҷавони бечора гул
барин ҳушрӯй будагист гуфта, гумон мекунад. Аммо па-
тоҳи арӯсбиёрон як лаби қарсашибар дошта нигоҳ мекунад, ки садбарг нею садмарг...

Ҳофиз худро дошта натавониста ҳамаи овозашро
сар дода коҳ-коҳ зад.

— Полвон, чӣ гуфтед? Садбарг нею садмарг, қоил
кардед, полвон!

— Агар қоил бошед, акнун навбати шумо, устод,—
дарҳост намуд Ҳол.—Як овози муборакатонро шунавем.

— Ў мевай як табақчаро ба рӯи дастархон холӣ наму-
да, онро ба дasti Содирхон дод.

— Ба ҷонам, полвон,—ҳофиз табақчаро гирифта ба

* Ошику маъшуки афсони кирғизӣ.

таздаш гузошт ва аз кисай камзўли чесучча нохуни тан-
зурро бароварда ба ангушти шаходат газонд.—Лекин
ба ин тоифаи мардум чи хел тарона қабул мешуда бо-
шад, намедонам. Биёед, ин ҳам як гапе, дўстам. Як чиз
номонам, ки ҳама андак-андак бошад ҳам бебахра намо-
нанд, чи гуфтед? Шашмақомро, полвон, дар сўхбати
юси худамон, баъди рафтани меҳмонон худу бархуд
замзама кунем мешудагист.

Хол ба ин эътироз карда гуфтани буд, ки дирўз Дав-
лати мо ба забони худамон ду ашўла хонд, ҳама ўро
шуниданду офарин гуфтанд. Вале дер шуда буд. Ҳофиз
бо нохун ба пушти табакча шақ-шақишақ зада дўст ка-
шид ва овози ў ҳамаро якбора хомӯш намуд. Чашми ҳа-
ма ба ин марди миёнсоли газгўшт, ки саллаи майдаро
тар паҳлӯи худ гузошта, тўппии гули бодом пўшида, ба
миён аз болои камзўл ду миёнбанди абрешимин баста
буд, дўхта шуд. «Хайрият, аз дил гузаронд Хол, аз аф-
аш аз шашмақом меҳонад».

Вале Ҳофиз бо дўсткашие мардумро ором намуда,
абассумкуон барои Ҳол нигарист ва табакчаро ба дода-
ни оҳангি ачибе водор намуд.

Любимая, тану чоним фидоят, я тебя люблю,
Пишу новый газаллар аз бароят, як тебя люблю.
На бўлгай меҳмони ман шавй, чено, один вечер?
Кўзимга сурма қилисан хоки поят, я тебя люблю.

Бо оҳангу овози форам хонда шудани ин ду байт, ки
ҳама аз он андак-андак баҳравар шуданд, ғул-
лаи нав, садоҳои хушҳолиро баланд намуд ва ҳофиз
ба банди дигар гузашт.

Ба фарьёдам бираас, сладкая душенька, раҳм этгил,
Ки бошам юл сендин бениҳоят, я тебя люблю,
Нигоро, не могу больше подождать, тестар келгил,
Всегда айлагайдурман дуоят, я тебя люблю.

Мардуми ба завқу шавқомада аз чой бармехостанд,
бенхтиёр қарсак мезаданд, меҳандиданд ва баъзеҳо
чашм аз ҳофиз наканда даст бардоштаву лаб газида ди-
таронро хомӯш кардан меҳостанд. Ҳофиз бошад авчи
сурудро гирифт.

Қадам қўйғил ба чашмам, дилбаро, давност мечтаю
Дар фаҳр айлабон аз дига чоят, я тебя люблю.
На улице сижу, эй мохтальяят, кай ўтарсан деб,
Нигар бир йўл ба сўни бенавоят, я тебя люблю.

Хофизи соҳир, ки акнун ба қувваю қудрати афсуни худ бар шунавандагони мафтунаш қаноат ҳосил намуд, баъди хондани банди чоруми ин ғазали шаҳду ширу шакар дам нагирифта аз Қассоб ва Мушфикӣ ду ғазали дигар хонд. Шунавандагони овози равонбахш чунон аҳсантгӯй ва ҷандон ҷапажзаний карданду гулғула бардоштанд, ки ҳоғиз дар ҳичсолат монда арак кард. Беихтиёриз аз соаткисай сандуки дил соатеро, ки занчираш аз тугмаи камзӯл гузаронида ва оvezон буд, гирифт. Лекин ба вай дуруст нигоҳ накарда, боз ба киса гузошт ва бо рӯймолча араки рӯю пешонаро пок кардан гирифт.

— Илоҳӣ ба ҳазор дароед, устоди азиз, — мегуфт Ҳол, ки дар ҳонаи Маҳками Мухтор танҳо таронаҳои ишқии латиф ва зарифи ўро шунида, ҳеч гоҳ ҷашмдор набуд, ки чунин устоди ҷиддии санъат ин гуна савту сурӯҳо низ дорад.—Сари моро ба осмон расондед,—ӯ ба меҳмонон, ки ҳанӯз ҷапак мезаданд, рӯй овард:— охир, устод як нафасашонро рост кунанд, дам гиранд, ягон пиёла чой ҳӯрда ҳалқашонро тар кунанд. Ҳоло шаб дароз. Ҳамин тавр не, рафиқон?

Меҳмонон розӣ шуданд ва як ҷавонзани нозукниҳоли тотор бо шавҳари монанди кундаи ҷувоз нобурида, vale ҷолоки худ барҳоста ба хондану раксидан даромад. Гармоннавоз бошад, дар як он оҳангро аз худ карда раксу сурудро ба доира даровард.

— Устоди азиз, ҳубам ҳӯрондеду газондед,—аҳсант хонд Ҳол ба Содирхон тандехона.—Қадом шаҳбоз ин аралаш байтро гуфтааст-а?

— Ғазалро ба Тошхӯча эшони сангбур, Асирий нисбат медиҳанд,—ҷавоб дод ҳоғиз. —Лекин боре аз ин ғазал қадоме гап кушоду пурсиDEM, ки оё ин моли шумост, он кас раҳматӣ (шоир перор сол фавтиданд), табассум карда бо як сатр шеъри Ҳоҷакамол ҷавоб доданд: «Қамол гуфт: биҳур ангуру мапурс аз боғ». Дар Ҳуҷанд инро ҳар кас ба ҳар мақом гирифта хонда мегардад. Аммо ман як бор дар вакти андак сархӯшӣ онро дар сӯҳбате хонда дар зери маломатборон монда будам. Ҳоҷӣ Юсуф ном як ошнои обрӯмандам ҳайрият тарафи маро гирифта, аз дасти муддаиён ҳалос кард. Онҳо барои хондани ин ғазал маро ба гунаҳгори азим бароварда буданд. Ин, дӯстам, пеш аз ҳуррият буд.

Тоторзан равону ҳамвор мераксиД. Шавҳарашибонд монда шуда буд ва фашишофуш нафас мекашид,

аз зани худ аз ракс баромадан нахоста, аз усули барояд ҳам даст меафшонду пой мекўфт.

Паловро пай ҳам ба табаку косаҳои калону майдашдида, ба назди меҳмонон меовардану Данилов дар инни паловкашонон Давлатро надида, ўро мечуст, ки ашӯла гүёнаш ва овозашро ба ҳофизи хучандӣ шунанад. Аммо ў набуд.

Давлатро ёди Ҳидоят ба сӯи хонаи Аверченко бурд. Боро ҷароғи ў даргирифта бошаду ҳеч набошад, аз ҷа як дида багардам—мегуфт ў худ ба худ. Гузаш аз ин, ў чӣ гуна ошиқ аст, ки маҳбубааш дар хонаи ануз он қадар ношинос, бо бачагони майдад бошаду ў ҳаллан сояи худро ба ў нишон надиҳад? Дар роҳ ҷонде наменамуд. Ҳамаи мардуми ба тӯй ҳабаршудаю ашудаи Шӯроб гүё ба тамошои он рафта буданд. Гайр ба тӯйхона дигар аз ҳеч ҷой на овозе ва на садое ба ўз ак-аки сагон шунида намешуд.

Ногоҳ як овози занона, мададҷӯёна ба гӯши Давлат расид, ў аз роҳравӣ бозистод ва ба ҳар сӯ гӯш дошарфани по ва фаръёдро баръало шуниду филфавр ашончаро аз кисай шим берун оварда қуфлашро қудоҷ ва ангушт ба куландиги он бурда таг-таги деворе ҳауз се-ҷор қадам нагузонта буд, ки овоз баланд ва назар шуд.

— Холаҷон, амакҷон, маро мекушанд! Ин овози Ҳидоят буд ва иштибоҳ кардани Давлат ба ин номумкин.

— Ҳидоят!—фаръёд зад Давлат ҳам.

— Давлат, вой дод!—ҷавоб шуд аз Ҳидоят.

Дар ин дам садои тире ҳам баланд гардид. Давлат артоз омада истодани Ҳидоят, таконе хӯрда афтодану ҷой барҳоста боз давидани ў ва таъқиби шахсерӯз, ки тир ҳолӣ кард, дид. Ўнизтири ҷавобие ба ҷони таъқибунанда нишонгирана кушод. Ҳидоят ногутор тохта расида омад ва қалавида афтод. Садои тои сейӯм ва тапар-тапари пои асп ба гӯш мерасид. Тӯйхона селоби одамӣ, ки «Гирудор» мекард, ба ҷони ҳавлии Аверченко мешорид.

Бо аввалинҳо ба сари Ҳидояту Давлат Арслоналий ва ӯмиёни ў тохта омаданд.

Ин Ҳидоят, Арслоналий, Ҳидоят,—аз сари дуҳтарист Давлат, ки овозаш меларэзид,—ӯро қадоме ғронд. Аз афташ, тир ба дасти ў расидааст.

Касе ҷароғаробаро оварду дар рӯшной хуни аз ости-

ни куртai дuxтар баромада, ба замин реxта намоён гардид, издиxом як «үх!» гуфта худро ақиб кашид. Хидоят, ки дар гармогармай гүё дардро он қадар ҳис накарда буд, чашмонашро аз даxшат калон күшода, хунро дида гирев бардошт.

— Канй миёнбандатро интараф дех, Давлат,—Бурови тоxта расидаомада вазнин нафас мекашид. У ба күшодани миёнбанди нави Давлат, ки аз ҳаячон ангуштонаш гиреxро мекашиданду халос, ёрӣ расонд ва мушаки дасти дuxтарро аз болои куртааш маҳкам баст.— Акнун тез бошед, ароба биёреду бор кунед, ки ба Исфара, ба касалхона бурдан лозим аст, — таклиф кард ў.

— Ҳеч қасро дастгир накардаанд?—Данилов одамони дар изтиробу ҳаячонро ба хуш овард.

— Даxстгир-ку накардаанд, аммо як одам дар он чо ба хоку хунаш ҷулида хоб раftааст, — ҷавоб дод касе аз байни издиxом.—Рафиқ Данилов, дuxтарро ҳамон паррондаасту ўро бошад, як шабгард мегӯяд, ки паронда аз асп афтонд.

Одамон ба сари вай раftанд, ки рӯ ба замин дароз қашида буду аз таҳти пайкари калонаш берун омада тир меистод. Рӯяшро ба боло гардониданд. Ў забонро газида хуншор кардааст. Ҳун ҳам сандуқи дили ўро тар карда буду ҳам аз чаккааш мешорид. Ба ў ду тир расида буд. Тире ки ба чаккаи ў расида буд, тири тапончай Давлат ва тири дигаре ки сандуқи дили ўро шикофт, аз они шабгард буд.

Мурдаро ҳеч қас нашинохт. Вале хонадони Аверченко, соҳибони тӯй ва Ҳоли воруҳӣ дар чунин ҳаёл буданд, ки ў ба ҳар эҳтимол бояд ҳамон босмачӣ бошад, ки Ҳидоят зани ў шуданро нахоста аз ангиштканон паноҳ чуста буд.

БОБИ XIX

ПАҲЛАВОНИ БАНДӢ

Шумораи босмачиёни Ҳасанқӯса, ки бо милтиқҳои пилтагӣ, даҳанпур, думила, шамшеру шашпар ва ҳатто шушанг* мусаллаҳ буданд, аз ҳафтод нафар ҳеч намем.

* Қайчии пашми гӯсфандтарошӣ.

Агарчанде ки қўрбошӣ ва ҳаводоронаш зиру талбисро ба кор мебурданд, одамон мегурех-ки дигар намеомаданд. Вале шумораи занони қўр-фақат ононе, ки ба никоҳи мусулмоний ў даро-шудаанд, моҳ ба моҳ зиёд мешуданд. Овардаанд, Ҳуҳаммад пайғамбар бо вучуди он қадар бисъёр и занонаш баъди ҳар намоз «вазаваҷио мин ҳури гўён ба худо илтиҷо мекардааст. Уммати ў Ҳа-уса ҳам зохиран, баъди ҳар толони барорнок як три дигар зиёд намудани занро орзу мекард. Ба ҳа-тарик, дар яке аз рӯзҳо тирамоҳ тӯи зани панҷуми ороста шуд.

Гуи қўбкорӣ, гўштингирӣ ва базми каллакунҷорадор руз ин тараф дар қароргоҳи Ҳасан—кўхи Сари садд ом дошт.

Чопоре асп тозонда аз теппае ба нишастигоҳи Ҳасан ду ҳанӯз нафаромада «Оварданд бек, шодиёна дин—бонг бардошт.

Ҳасан худро ба тартиб овард. Тўпниро ба сари абрӯ товард. Шамшерро дурусттар ба паҳлӯ ва милтиқи сисии маркази «Ремингтон»-ро ба тарафи рости худ роҷи намоён ва болишти париқуро ба рӯи зону гу-шта ҷиддӣ шуд.

Фурсате нагузашта иборат аз ҳафт нафар тўдаи бос-ачиён, ки шахси калончуссаи дастонаш ба қафо ва эшмонаш низ басташударо ба як аспи безин ва аз ҳад зиёд логару гирифтори дарди хориш савор карда ме-вард, наздик шуд. Асп гўё бо бинии худ хат қашида, вучуди вазнини саворашро гирифта меомад. Пойҳои зарози савора бошад, ба замин рӯб-рӯб буданд. Онҳое, и аспро пешандоз карда меомаданд, ҳар кадом дар набу лунҷ, зери чашм, пешона ва манаҳ асари як лату зарбро доштанд. Гирди чашми яке сип-сиёҳ, лунчи динаре варам, пешонаи сейўмӣ кафида, рӯи чорумй ҳаро-шида, панҷумин бошад, даст ба гардан овехта, шашу-мин лангон, ҳафтумин бо манаҳи баста меомад. Лекин зама беистисно ҳавобаландона қадам мезаданд. Ин рафттори ботантанаро дида наҳандидан душвор буд. Муллое, ки дар паҳлӯи Ҳасан менишаст, остини чомаи бепахтаи худро ба даҳон бурд, ки хандаро пинҳон ку-над.

Даҳбошиҳо лаб мегазиданд, ки наҳанданд. Қўрбошӣ

* Хуррони зеборо ба издивоҷи мо дарор (*аррабӣ*).

хам салобату сиёсатро аз даст дода, даст ба шикам нихода дарун-дарун ба ханда даромад.

— Чашмашро кушоед,—фармуд ў худро базўр боздошта.

Чашми савораи бандиро кушоданд. У Холи ворухин мо буд, ки худро дар куллаи кӯҳе байни босмачиён ва дар рӯ ба рӯи Ҳасан дид.

— Омадӣ, ангиштхӯр?—пурсид Ҳасан.

— Омадам. Чӣ кунам? Поси хотирдорию одамгарӣ гуфтагӣ гапҳо ҳастанд,—ҷавоб дод Хол ба атрофиёну асп ишора карда.—Ин қадар полвонкачалҳо, аммаатонро гирифта омаданд, ки савор шуда биёям, дигар илоҷ набуд. Майлаш фароям? Набошад чони ин ба лабаш омадааст.

— О, падарлаънати ангиштхӯр-э!—кӯса ҷавоб наёфта, ба ҷуз ҳандидану тоб овардан ба наштари сухан дигар чора надошт.—Ана ин хел боб шуда ба даст меафти! Фаро. Дасти ўро кушоед.

— Дастаншро кушо мегӯед-мӣ, ҷаноби қўрбошӣ?—соддаёна бо ҳарос пурсид яке аз муштҳӯрдагон.—Э вай одам не, хирс. Ба ҷони хобаш зер кардему ҳамаро ба ҳар тараф ҳаво дода, то ҳаш-паш кардан, қарив зада тупла барин пазонд. Илоҷаш бошад, ба дасту поящишишану завлони ёфта занед. Шушамон он тараф истад, шири модарамонро ба даҳонамон овард.

— Боракалло ба дилу гурдаат! — ин дафъа заҳр-ханда кард Ҳасанкӯса.—Кушо-кушо, девонагӣ кунаду рӯзашро бинад.

Хол ҳар ду пойро ба замин гузошт ва қоматашро рост намуд. Аспи нимҷони аз зер кардани бор миёнаш торафт ҳам шудаистода аз байни пойҳои ў баромад. Ин ҳолат боз на фақат мулло, Ҳасанкӯса, дигаронро ҳам ҳандонд. Босмачиён, ки милтикхояшонро чатма баста монда, ҳар ҷо-ҳар ҷо менишастанд, аз хушии хотири қўрбошии худ пай бурда, барои дидани ин одами аз ҳад зиёд баланду бузург наздик омаданд. Дасти Холро кушоданд. Дастани ўро аз тарс чунон саҳт баста буданд, ки нақши таноб гӯё то ба устухон расида буд. Чашми мулло ба он афтода, рӯи худро ба дигар тараф тофт. Вале Хол гӯё парвое намекард. Вай сари худро баланд бардошта меистод.

— Хандида шудед?—пурсид ў ногаҳон ба Ҳасану даҳбошиёнаш нигоҳ карда.—Акнун ба ман гӯед, ки ма ро ба ин ҷо барои чӣ овардед?

у, ки ваъда кардию ба пои худ наомадӣ, гириф ондам,—мушт ба рӯи болишт гузошта, ба пеш уд Ҳасан.—Гапи мардум бехуда набудааст, ки дароз аҳмақ мешавад. Охир ту аҳмақ набошӣ, қадду қомат, зӯри бозу аз пагоҳ то бегоҳ ба чаништ ғутида ангишт меканию ба пеши мо омада намекунӣ? Ба миёни гап лағад назану аввал гӯш ман чӣ мегӯям!—Ҳасан Ҳолро ба ҷавобгардонӣ шт ва ба یигитҳояш ишора намуд, ки ба ҷойҳои ҷонанд.—Медонӣ, ман туро барои ҷӣ оварондам? Ҷонадор шуда истодааму...

Ба шунидам чор занатон ҳасту...

Ту девона. Ҳар гуле—як бӯе гуфтаанд. — Ҳасан Ҳолро бурид.—Ту ҳам дар ҷои ман мебудӣ, аз ин неъмати дунъё рӯй намегардондӣ. Ақаллан якта наваш бошад, ганда-мӣ?... Имрӯз дар ин бкорию гӯштин. Қосим полвон омадааст. Ту номи шунидай ё не? Ман туро барои ҳамин оварондам, қатӣ гӯштин гири.

Агар барои ҳамин ин қадар одамро овора каралтак ҳуронда, ману ҳамкоронамро ташвиш дода бехуда кардаед,—тамасхур намуд Ҳол. —Им-мам аз мӯисар бисъёр буд. Шогирдҳоям маро поинтаанд, ки кор ёд диҳам.

Шайтон шуда ҳар рӯз нав ба нав мардумро аз занию ба таги замин медарорӣ?

Нӣ, монам буд, ки ангишткан нею босмачӣ ша-

Аҳмақи бедаҳан, ту акнун маро масхара карда. Тӯқуматро*, ки гарм гирифтам, ёзида рафтӣ,—милтиқ бурд Ҳасан.—Тулакбой, ҳезеду ин ғӯмилиниро аз пеши назари ман унтарафттар баъд дихед. Нагӯяд, ки гушна будаму афтидам. Гуфта монам, Ҳол. Агар аз Қосим афтию обруй ҷонӣ, ҷо ба ҷо худам мепарронам.

Як тора мӯям дар ин ҷо аз баданам кам шавад, тона калимаатонро гардонда кафанатонро тайёр истодан гиред.—Ҳол домони куртai худро беларифшонда аз ҷой барҳост. Ҳай афсӯс! Ҳоби саҳифат бурдаасту адаби ин номардҳоятонро нағзакак Ҷонатавонистам.

* Полон.

— Җоғата банд мегүям. Гум кунед унтарафттар вайро!—фармуд Ҳасан.

Тулак аз тахтапушти Хол тела дод, ки роҳ гардад. Хол бо ғазаб ба вай нигаристу аз назди Ҳасан рафт. Үро аз чор тараф милтиқ дар даст даҳбошиён миёна-гир карда буданд.

— Бар падари худашу гӯштингириаш ҳам лаънат. Гўям-мӣ, ки ҷазояшро диҳанду қалтаю кўтоҳ кунанд?—ба мулло рўй овард кўрбошӣ, дандон ғиззос занонда.

— Ин кўтоҳандешӣ мебуд бек,—мулло маслиҳатгара-она оҳиста гуфт.—Астағифиурulloҳ гўед. Ҳашмро фурӯбаред.

Ҳашм рондан тариқи бедардист.

Ҳашмро гар фурӯ барӣ, мардист,—гуфтаанд некон. Номи неки худро бад накунед, бек. Ҳалоик чӣ мегўянд? Ба тӯи худ полвонеро ба гӯштингирий хабар карда овардаасту куштааст. Доги домони шумо мешавад. Асло ин хаёли ботилро намекунед.

— «Аз дўғу пўписай ман тарсид»—ба ҳар ҷо овоза кунад-чӣ?

— Худи ў кист, ки ҳарфаш бошад?—даст афшонд мулло,—билиъакс мардию адолати шумо овоза шуда мевравад.

— Лекин агар ман ё шумо, домулло, ба дасти вай афтида монем, поямонро ба замин нарасонда бурда, ба асхоби одилаш* мекапонад.

— Некий куну ба дарьё андоз, гуфтаанд, ҷаноб,—далел овард мулло.—Баъдаҳу, ҳанӯз мо ба вай бояду шояд вазъу насиҳат накардаем.

— Ба вай гарданшах насиҳат асар мекунад-мӣ?—гапи муллоро гардонд Ҳасан.

Тулак бозгашт омад.

— Акнун гӯштинро сар кунем, шудан мегирифтагист, кўрбошӣ.

— Сар кунед. Аммо Қосиму Холро ба қафотар монед,—фармуд Ҳасан.—Аз ҳар тараф хабардор шуда истед. Диdbонҳо гӯштингириро мебинем гуфта, ба ин ҷо наоянд.

— Не, кўрбошӣ. Ягон қушро** ба ин тараф парида тузаштан намемонам,—мағруона кўрбоширо осуда кард Тулак.

* Особый отдел.

** Паррандаero.

Косимро дидан ҳамон писханд зад. Үро шинохт. Ҳамон Ёлдор полвон буд, ки дар Хүчанд ҳамааш шуд мох пеш бо ү гүштин гирифт. Ёлдор ҳоло аз авдидда бардаму бокувват метофт. Вале авзои ү чун шинохт, зуд дигар шуд. Одаме, ки бо табассуму сухан гуфта меомад, ногоҳ гүё дамаш ба дарун ки хомӯш гардиду тулум шуд. Раҳ то раҳ уро ғардило ноаёне дам мекард, ки ба назар варамида бардад. Холро ишора намуданд, ки ба истиқболи ҳамааш шуд равад.

Хлавони бандӣ аз дил гузаронд:

И одам, ки аз афташ хунараш гүштингрию ҳалос, эҳтимол машки ҳудро расотар карда бошаду ба ҳасос ҳамаи рагу паяшро як кунад. Ҳушъёр шав,

Гардиши фалакро бинед, ки боз рӯ ба рӯ шудем, ёлдор пичирросзанон, бъяди аз наздашон рафенхое, ки ин ҳар дуро аз ду тараф ба миён фарод. — Биёед, ба назари онҳо хуб зӯр занему аммо ғардило наафтонем. Ҷӣ гуфтед? — Ёлдор ин сухано ҳанӯз ба охир нарасонда бо сандуқи паҳну пурти дил Холро ба қафо тела дода як-ду ба пеш монд.

Майлатон,—ҷавоб дод Хол.

Ҳамин асно вай ноҳост пойро аз замин барканда шуда, аз найранги ҳарифи ҳуд боҳабар шуд. Вале ин мисли бори гузашта вазнинии ҳудро партояд шояш ба замин нарасид. Ёлдори маккор, ки зӯри ба бозуи ҳарифашро медонисту эътимоди болондошт, үро ба гап гирифта, ҳушашро пароканда дар як он чунон тез үро ба сандуқи дил гирифт. Ҳол дар гафлат монд.

Гашта ки зад, мурдам гуфтан гир, Ҳол,—фикре ү даргузар шуд.—Барои ин кӯсаи муттаҳам як ту барин одам чӣ мушкилӣ дорад?» Ҳол ҳудро поён гирифта наметавонад, яке аз усул штингрий—ланги камарро ба кор бурду пой ба ҳариф печонд, ки ба миёни вай зӯр оварад. Ҳариф ӯро ин, тарзи қандилиро ба кор андохт. Наъра ве чунин як пайкари бузургро ду-се ба гирдаш ғонд ва афтонд. Китф бар китфи ү зада ба замонӣ намуд...

Ҳол наафтода буд. Қалавид. Домани куртааш мони расам-нарасам, як зону дар пеш қат ва зонуи

дигар ба қафо, ҳарифро аз сар гирифта ҳаво дод. Ба ү имконияти ба худ омаданро надода, савор шуда гирифт.

— Аз половниатон дида ғирромиу фиребатон зиёдтар будааст. Ин дафъя саҳт зер накардам, ки аз биниатон хун нею аз даҳонатон рӯдаю ишкамбаатон берун набарояд,—гуфт Хол, аз болои Ёлдор бархостаравон.

Фулгулаву ҳаёху ва оғарингүй ба ғолиб, таънаву масхараи мағлуб баланд шуд. Ҳасан, ки дар ҷои маҳсус менишаст, зоғона қадам ниҳода, ба майдон фаромад ва даст ба китфи баланди Хол ниҳода ўро такон дод.

— Намур, қандата зан! Рав, аз ҳамаи гуноҳҳоят гузаштам.

— Қадом гуноҳҳоям?

— Худат медонӣ. Ба болои ҳамаи ин боз як асп ҳам медиҳам. Бару аз давлати ман савор шуда гард.

— Баногоҳ аммаи худро-ку ба ман баҳшиданӣ нестед?—оҳиста ҳандид Хол.—Агар ҳамон кас бошанд, аз сад маҳаллаашон безор ҳастам.

— Ту дарози аҳмақ бедаҳан ҳам будаию ман намедонистаам, гила кард Ҳасан, ки аз оҳангӣ суханаш ранҷидан ё ҳазл карданаш маълум набуд.—Акнун ман катӣ гӯштин мегирий,—ногаҳон даст ба миёнбанди ү бурд.—Ман нимбардор карда мепартоям, як ғелида ҳезӣ, кифоя. Фаҳмидӣ?—ӯ даҳонашро ба гӯши Хол наздик оварду бӯи гуппос зада баромадаи шихор дили Холро бечо кард.

— Таомул ин тавр нашудааст,—якравӣ менамуд Хол.—Майдон ҷои зӯрзомӣ.

— Аҳмақӣ накуну гир,—чиддӣ таклиф намуд Ҳасан ба Хол ва ба Тулак, ки наздаш омада ўро аз ин майлу ҳаваси масти гузар кунониданӣ мешуд, ишораи «ба миёна надаромадараво» дод.—Гир, лекин наафтон, ки ба ҳалқат корд мемонам. Барои одамҳо шуда, ҳайр, як-ду бардошта мон. Ақаллан гӯянд, ки куввати ҳар дуяш баробар.

— Ба ин ман розӣ. Акнун гӯед, ки ба ман кай ҷа-воб медиҳед?

— Ман ба ту нодон ҳайрон.

— Ҳӯш?

— Охир ба пеши ман монию айшу ишрат карда гардӣ намешавад?

— Не.

— Бетамиз намебудӣ, ба гапи ман медаромадӣ.

Хол Ҳасанро дар ин вакт озод аз замин бардошт

Дил орзуи ширине гузаронд: «Чй мешуд, ки ҳозир отряди фидоиён ё аскарони сурх омада монандуни ишратпарастро ба замин нағзакак бардошта за-ва ба сандуқи дилаш по монда ҳамаи ҳолат ҳа-ли гүям».

Чй кор карда истодай?—чонҳавлӣ Ҳасан худро ни қашид.—Накунӣ, ки ғалтонӣ.

Натарсед, натарсед. Ҷони худой нест, ки дар ҳа-лононам. Аммо қасам ҳӯред, ки сар медиҳед?

Ба занталоқӣ-ку қасам додани нестӣ?

Ин қасам ба ман маъқул не,—Хол Ҳасанро ба гузошт,—барои шумо чй осон, зангирий. «Ҳар гу-к бӯ» мегӯеду панҷтои инро талоқ мекунед, панҷи рашибро меёвед.

— Афсӯс, ки ту меҳмони ману обрӯ гирифта додӣ. бошад, аз сад ҷонат як ҷонатро саломат гирифта бурдӣ,—хабар дод Ҳасан.—Ба худо, ки сар меди-

Ҳайр сар дех акнун.

Ҳасан рост шуда даст аз тобғӯлаи миёнбанди Хол гирифт. Хол бошад, ба андеша афтода монд: «Ман мон накардаам, ки аз ин ҷо ба обрӯю иззат асп та равам, ба ман чй мегӯянд? Офарин ба ту Ҳо-кухӣ—ангишткани кӯжнаи Шӯроб, аъзои фирқа, ддии қувваи коргарии кон. Баракалло!... Не, Хол. шудану як рӯз мурдан. Инро сар надеху бардо-и. Гулӯяшро нағзакак буғӣ кун. Ҷони нопокаш ба-Каний!».

Ту, нарғӯли аҳмақ, миёнамро чаро сар намедиҳӣ? даст ба сандуқи дили Хол гузошт.—Сар дех тез-

аз паси худ овозе шунида Тулак ва боз ду даҳ-дигарро дид, ки гӯё аз андешааш пай бурда, ҳар кулангӣ милтиқ истодаанд.

«Набо! Қўрбошиатонро сар надода гирифта ме-ми?—гилагузорона ба Ҳасан рӯ овард ва ило-уд Хол.—Ман ба шумо ҳайрон. Линги ҳамин якро ҳудатон ҳам аз осмон оварда метавонистеду маро оварондед.

Киласагар ҳам менамой,—ангиштхӯр. Биё туро ду-так зиёфат кунам,—аз остини чомаи Хол қашид за ба пеш даромада ба дари ўтови пур аз чизу яғмо оваронд.

Даро, чаро каракту кулӯҳ шуда мондӣ?—Ҳасан ҳай-за ба бовуҷуди мастиӣ бо бисотхое, ки Холро ҳай-

рон менамуданд, болид. — Э, девона. Диđ? Баин тарап-он тараф чашматро калонакак күшода нигоҳ кун. Ягнтои шумо аз ҳазор яки ин...—У пасу пешро нишон додани шуда гирд гашта, кўрпачаҳои зери поро печонд.

— Аз пушти ҳамин чизҳо мепаред? Бозъёфи муфт коҳи бод овардаасту бод ҳам мебарад,—ба қолину кўрпачаҳои бисъёри пуркимат беэътиноёна назар афканд Хол.—Давлати моро мединд, чӣ мегуфтед? Агар дафинаи моро мединд?

— Дафинаат чист?—пурсид Ҳасан.

— Ҳазинаамонро мегўям.

— Аз кучо ёфтед, чӣ хел ҳазина?—бесабру тоқато-на пурсид Ҳасан.

— Ҳазинаро аз кучо мейбанд, аз зери замин-дия,—болида ҷавоб дод Хол ҳам.

— Боз ангиштатро нагӯй?

— Ёфтед. Вай анча-мунча ҳазина? Паравозу парахӯд, зовуду фабрикро гардонад, ҳонаҳоро гарм кунад, магар аз ҳазина кам аст?

Ҳасан рӯдакан шуда ҳандид.

— О, бетамизе! Ҳазинаат саратро ҳўрад. Шин, дарози аҳмақ. Мурғи давлат ба китфи одам як бор омада мешинад. Паррондӣ? Як умр ишкамат аз нон ҳам сернамешавад. Ҳозир ба китфи ту, бетамиз, қуши давлат омада шиштагӣ. Шин.

Хол ноҷор нишаст.

БОБИ XX

ОДАМГАРӢ ВА ШИҚАМСЕРИ

Давлат ҳанӯз ҷашми рӯз күшода нашуда бархост. Рӯзи гузашта Петр аз кор хеле бевақти шаб гашта омаду ҳоло саҳт меҳобид. Давлат барои ноорому бедор накардани ў аз бом оҳиста фаромад ва дари ҳонаро бо эҳтиёт күшод, ки садо набарорад. Якто нону панҷ-шаш дона қокро ба миёнбанд баст ва ним шиша ширро гирифта берун омад. Ҷашми ў аз назди ўтов гузаштаравон ба даромадгоҳи он афтод. Магар ўтов гармӣ карда буд, ки Даша пардаи дари онро бардошта мондааст. Дар ҷогаҳи дами дар арӯси ҷорӯза бешавҳар бо Ҷамилаи худ меҳобид. Мӯйҳои ҷингила қариб тамоми рӯи

хон карда буду дастчааш ба гардани бибии худ
Домод се шаб бо арӯс буд. Бо ҳамин рафту
аст, ки ин ҳафта меояд.

Гишткани ҷавон аз дүнгӣ фаромад. Роҳи ўз наз
дан Аверченко мегузашт. Зану бачагони Аверченко
дар берун хуфта буданду фақат худи ўро, зоҳи
берун хобидан нагузаштаанд. Давлат аз назди хо
шашта ба ҳамон ҷое расид, ки ҷанд рӯз пеш Ҳи
тири хӯрда омада афтода буд. Ҷавон ба ҷои воеа
бозистод. Ҳарчанд ҳанӯз рӯз сафед нашуда буд,
ери по ҷашмаш дөғеро дид. Ҳам шуда саридузону
ст ва кордча берун оварда заминро тарошидан ги
Намехост, ки хуни аз бадани ёраш рехта зерило
равад. Ҳокро гирифта ба нӯки миёнбанди худ
ки ба шахта бурда ба ягон суроҳии девори он ре

амон рӯз фақат зирақӣ Ҳидоятро аз асорат начот
Вакте Аверченко бо занаш ба тӯй мерафт, гӯё ҳеч
надошт, ки барои гирифта ғурехтани духтар ома
ягон қас мумкин аст. Вале Ҳидоятро, ки ҳам ҳа
за падарандар ва писари авбоши ў дошт ва ҳам
дақиқаҳои ширини воҳӯйӣ, хоб намебурд. Як
ба гӯши ў аз байнӣ садои пурошӯби дойра ва ғул
овозҳои мардум аз тӯйхона, аз ҷониби дигар ово
ланде расид: «Кистӣ ту?»—мепурсид қадоме. Ин
тарчанд аз дур буд, бими Ҳидоятро зиёд намуд. Ӯ
ба лӯлаболину каф ба бандонӯш гузашта, атрофро
дар мегузаронд. Фурсате аз миён рафт ва ноҳост
ӯ ба қасе афтод, ки аз назди тирезаи хонаи ҷа
ҳамсояи рӯ ба рӯ ҳам шуда, шитобкорона гу
роиб шуд. Вале ҷанд нағаси дигар нагузашта
ғифи худ омада истодани касеро фаҳмид. Ӯ га
аз ҷоғаҳ фаромад ва худро ба ақиби хона ги
шуд. Оянда ҷолокона аз пай ў тоҳт. Ҳидоят
ӯ милтиқро дид, дурустии гумонашро* фаҳ
ҳар қадар, ки қувват дошт якҷоя намуда ҷон
ғурехт ва чӣ қадар, ки овоз дошт, фарьёд зада
талабид...

Шимони хираашро нимпӯш намуда, дар зинапояи
и кон пирамард тотор меистод. Ӯ ба Давлат син
мон аҷаб, ки шинохт.

Хой, писарам, ин қадар барвакт ба кучо меравӣ?
Ассалому алайкум, бобо. Магар намедонед, шах
пагоҳӣ ба кучо меравад?—пурсид Давлат ҳам.

— Ҳозир ки пагоҳй нест?—тотор ҳам ба гапгузаронй тайёр шуд.

— Кори пагоҳй бобаракат мешавад мегүянд амаки Ҳол. То ба шахта мераваму нонушто карда мегирам, ки вақт шуда мемонад.

— Аз ин мебарояд, ки нонуштаро ҳам ба зери замин мебарий?—лабони пурчинашро бурма ва ба ду тараф сарчуибонӣ кард тотор.—Ба қадри ҷавонию умр намерасед. Як замон маҷбур будему гапи дигар буд. Ҳозир ҳеч кас ба ту намегӯяд, ки сахар раву шом биё. Аз ман ба ту насиҳат, бачем, нонуштаро ба шахта набар. Як нафас пештар аз хоб ҳезу батаънӣ шишта нағзакак нонушта кун ва сонӣ ба кон фаро,—оҳи бадарде қашид тотор.—Меҳнати тоқатфарсо буд, ки маро ба ин ҳолат овард. Акнун дарди зормондаи миёну по шабу рӯз ором намедиҳад. Умуман баъзеатон маро ҳайрон мекунед. Ба ҳаёлам ду ҷонатон ҳаст. Яктоаш бо ҳудатону дигараш дар сандуки ҳона. Ё навбат ба навбат онҳоро гирифта мегардед, ё кӯҳнаю фарсада шавад, навашро гирифтаний. Шаб омадам, ки Аверченко дар ҳамин ҷо буд. Ҳарчанд ҳой одам, ҳезед, равед, вақти ҳӯроку хоб шуд гӯям, гӯш намекард. Ҳайрият, занаш омада пешандоз карда гирифта бурд. Як дам пеш шип-шили по ба гӯшам расид. Ҷашм кушоям, боз Аверченко нарм-нарм по монда гузашта ба кабинеташ меравад. Вай аллакай дар ин ҷо. Ҳа, ҷароғ гиронида коғазхояшро варақ мезанад. Ӯҳ, сабил. Миён сих мезанад. Ҳай сих мезанад, мезанад!— Тотор ҷашмҳояшро нимкофкунон, даст аз қафо ба миён бурд.—Ҳол мегӯяд, ки як ба реги гарм даромадан даркор. Аверченко мегӯяд, ки ба гармӣ тоб наоварда ҳайру маъзурро насья мекунӣ. Намедонам, қадомаш дуруст.

Давлат ҳайрбод карда рафту аз ақиб ба гӯшаш ҳанӯз овози посбон мерасид, ки чихо мегуфт. Тотор он қадар сухан карду гӯё аз ин гӯши Давлат даромада, аз он гӯшаш баромада рафт. Зоро дар сари ӯ ҳаёли Ҳидоят, дар пеши назари ӯ ҳам вай буду ҳалос. Рӯзи гузашта ба аёдати Ҳидоят аз ҷониби ҳама ба қасалхона Ҷаша рафта омад. Ҳушхабар овард: «Тир як парча гӯсти дастӣ ӯро қанда бошад ҳам, ба устухон осеб нарасонидааст. Дорую дармон мекунанд. Аз гуфти духтур байди ду ҳафта ҷавоб медиҳанд». Магар ду ҳафта ӯро надидан мумкин аст?

Бе ту хар рўз маро моҳеву ҳар шаб солест,
Шаб чунон, рўз чунин, оҳ чӣ мушкил ҳолест!

Иарерўз Давлат боз ангиштро кам канду аз акааш
унид.

— Номи ангишткан дорию иони ин касбро меҳӯрӣ,
матлон. Дилу нодилон кор накун. Ягон кон то ин
ба қадри имконияташ ангишт намёдиҳад. Ва ҳол
и талабот ба ангишт аз ҳад қалон. Ҳушу ёдатро ин
ба ҳар тараф накун,— гуфт ў ва Давлат аз дил гу-
вад: «Акаам гуфта истодаам, ки ба Ҳидоят дил до-
туро ҳам медонам. Вагарна дар ҳавлий тӯю дар кӯ-
ни мекардӣ?» Панд, ба ақидаи ў, гумони Давлатро
тиқ намуд.— Ману ту бояд ба дигарон ибрат бошем.
Оҳ ҳудам ҳам як ба шахта фаромада мебинам.

Ин танбеҳи қалоне буд барои Давлат. Ӯ ҳоло ба чу-
мазму ҷазм ба шахта мерафт, ки қусури ақибмонии
про дар ду-се рўз барорад. То назди шахтабон раф-
тӯ касеро надид. Вале дар назди шахтабон, ки мил-
дар даст менишастан, чор нафар ҷавонони ворухиро
хайрон шуд.

— Ана боз саҳархези дигар омад,— гуфт шахтабон
ҷавоби саломи Давлат.— Инҳоро-ку рафиқ Норов
архез кардаанд, ба ту чӣ шуд?

— Маро, амакҷон, се рўз боз кам ангишт қанданам
транҷом кард.

— О, ту-ку ҳамаро қоил мекардӣ, чӣ шуд?— шахтабон
ба саволи ҳуд ҷавоб ҳам гуфт— охир тӯю ташви-
тон буд. Ҳар чӣ бошад, ту бачем оташ. Он қадар бос-
сихоро сангборон карда, дар ин ҷо боз кори яктоаш-
тамон кардӣ. Духтари бечораро ҳалос кардӣ. Шин.
Рӯз лампадех наомадааст. Ба шахта бечароғ чи хел
арой?— шарфаи по ба гӯш расид ва шахтабон са-
ро аз дар берун оварда, нос аз даҳон пуф карда
гуфт.— Лампадех ҳам омад. Ҷои камро пур карда-
боший, даромадан гир. Шумо ба омадани рафиқ Ҳол-
лов нигарон мешавед ва бо ҳамон кас мефароед. Ана
ин бача ба кон ана ҳамин қадаракак омада буд,—
шахтабон барои далерӣ бахшидан ба ҷавонони навома-
ни ба кон мебоист нахустин бор фароянд, дастро аз
синааш ҳам пасттар нигоҳ дошта, нишон дод. Ҳо-
йигит не, оташ. Соле, ки накӯст, аз баҳораш маълум
нишон дод. Ҳудо хоҳад, шумо ҳам ана ҳамин хел меша-
шад. Шуморо рафиқ Ҳол ёфтагӣ? Ин тавр бошад, чои
п не. Он кас одамшинос. Қарib ҳар рўз аз ҳама бар-

вақт меомаданду намедонам, чаро ҳаял карданд,—шахтабон сар аз дар берун оварда, ба ҳар тараф нигариста, китф дарҳам қашиду носдонро түк-түк ба ҳарак зад. Даҳонашро күшоду лекин боз аз нав баст.

Давлат ба шахта аввалин шуда фаромад. Чароғи ӯ аз роҳрави асосй фақат роҳи ўро базур равшан мекард. Вай қад-қадди роҳи оҳани вагончаҳои аспкаш рафта, нихоят ба штолъная ва ҷои ангиштканин худ расид. Ба ин қабати ғафси ангишт, ки ангиштканон палов меномиданду одам қариб рост истода корда метавонад, се рӯз пеш расида буданд. Рӯзи гузашта Давлат бо ҳамкорони худ сутуну забарравҳоро мувофиқи табъ гузашта барои кори имрӯза ҷои хуб омода карда буд. Ангишткани ҷавон, ки аввал нияти нонушта, баъд сар кардани ангиштканиро дошт, хўрданро фаромӯш намуд. Остин бар зад, ҷароғро бардошта, аз боло то поён ҳобиши ангишт, маҳкамии сутуну болорҳоро нафасе аз назар гузаронд ва гурс-гурс ба метинзани даромад.

Дар вақтҳои шогирдӣ Давлат ҳайрон мешуд, ки чӣ тавр метини тегааш борик ангиштпораҳои калонро меканад ва чӣ гуна устояш Буров пойро аз лату осеби ангишти пай ҳам аз девора канда шудафтода нигоҳ медорад. Акнун худ аз устодаш камтар ангишт наканда дигар дар ин бора фикре намекард. Метин гуё ба кучо рафта расидан ва дастай корхӯрдаи он дар қадом ҳолат ба қадом тараф тобхӯрданро медонист. Пойҳо бошанд худ пасу пеш мерафтанд. Вақте ки аввал аз дур, баъд аз наздиктар ба гӯши ангишткан садои шарфай по расид, Давлат аллакай як хирвор ангишт канда буд. Ӯ араки аз сару пешонӣ шоронро бо ангушт соида резонд.

Тақар-такари вагончаҳои ҳолӣ ва овози аспкаш, ки бе сурудсарой намегузашт, шунида шуд.

Ишқбозӣ чӣ бало, фикри ҳатое будаст,
Ишқ худ ишқ набудаст, балое будаст!

Калимаи ишқ Давлатро аз кор боздошт. Ӯ гӯш дод. Лекин вақте ки онро аспрон бори дигар тақрор намуд, дар дил ба таъни ӯ даромад; «Ба ту, як одами калонсол, зану бачадор, кӣ мондааст, ки ин қадар аз ишқу ошиқӣ ҳонӣ ва имрӯз бошад аз пушаймонии ишқ сухаронӣ? Аввалаш нағз набин. Диҳӣ, пушаймон нашав. Ту ҳазор бор ишқро балою ҳато гӯи ҳам, ман аз раҳам на-мегардам». Вагончаҳо наздик шуданд. Аспрон «тирр-

Түн аспро ба охиста роҳгардӣ маҷбур намуда,
сурудашро хонд:

Қош бинанд ҳудобехабарон ҳусни туро,
То бидонанд, ки моро чӣ ҳудое будаст!

Дар кучо будасту ман дар чӣ фикр?—ба ҳуд
Давлат.—Қобил-амак дар ҷавонӣ аз афташ
будаст. Ба муроду мақсадаш расида бошад ё не?
Мо, тоҷикҳо, байту ғазали ишқиро бисъёр медонен-
конем. Падарам одами қалонсол буд, ҳатто то
мурдани ҳуд ашӯлаҳои ишқӣ меҳонд. Саломат-
осиёбон ҳам паст-паст ҳамин ҳел сурудҳоро зам-
мекард. Аммо ҷаро ҳамаи таронаҳои ишқии мо,
или Даша, мисли мусиқии мо ғамовар? Ҳама ҳас-
нила мекунанду шикояту гиръя? Ҷудою ҳичрон,

рои аз хотир набаровардани ғазали навшунидааш
онро дар дил ҷанд бор тақрор намуд ва бо он
ки аспрон хонд, ба хондан даромад ва боз ба ан-
дани шурӯъ намуд.

Кру андешаи муҳаббат ба ёди ў боз Ҳидоятро
Вале ў акнун меҳост бо ёди Ҳидоят кор қунад ва
зиди акааш, ки аз ў гила кард, шарманда нашавад.
Но аз ангишт нур шуда акнун ба давомдии кор
мерасонду навальщик лозим буд, ки ангиштро ба
барорад. Ин вакт ҳамкорони ҳамсоли вай ҳам
монданд.

Ҳамаи ин ангиштро кай қандӣ?—мепурсид яке,
рӯдаст ҳайрон истода.

Магар имшаб ин ҷо монда будӣ?—мепурсид дигар.

Ба мамлакат ангишт мисли ғалла, яроку аслиҳа
бос даркор, рафиковон,—ҷавоб гардонд Давлат
и акаашро тақрор намуда.—Барвақт омадам. Қанӣ
оғзӣ, ангиштро берун қунеду таги поро ҳолӣ.

Навкоронро дидӣ, Давлат?

Шогирдони Ҳоламакро мегӯй?

Ҳа, имшаб бечораҳо хоб карда натавонистаанд.
Гаш. Аз гуфти шахтабон саҳарӣ ҳеста омадаанд.
Аз Ҳол-амак дарак набуд. Дар ягон ҷо «додарҷон,
гуламри гапро гӯям» гуфта, банд шуда мондагӣ ба-

Ба ту, масҳарабоз, масҳара бошаду тақлиддӣ.

— Ягон гапи ганда гуфтам? Хайр, тақлид додам чи шудааст? Худашон нестанд-ку.

— Ҳаминаш монда буд, ки дар пеши худашон мас харабозӣ кунӣ.

Бо ҳамин ангиштканон ҳомӯш шуданд ва даст ба даст зери поро зуд ҳолӣ намуданду кор авҷ гирифт. Ду кас ангишт меканданд. Як нафар бо қашондан машғул мешуд. Давлат то вақти ҳӯроки пешинӣ на ҳуд дам гирифт ва на рафиқонашро ба дамгирий гузошт. Ҳанго ме, ки тинг тинги оҳани дари шахта то ба ҷои кори онҳо ғелида омада вақти танаффусу наҳориро ҳабар дод, ҷавонон қариб кори якрузаро аঁҷом дода буданд.

Ангиштканони ҷавон дар ҳуди забой дастархон қӯшода ба қавли шаҳтёрон «бозъёфти бечорагиашон»-ро ҳама ба рӯи он гузоштанд. Яке нони дегии аз ордаш дидса сабусаш зиёд, дигаре нони загора, ҷанд дона қоқ ё шафтотуқоқ, санҷиду қурут ва шир овардагиҳо шишаҳоро ба миён монданд. Акнун дастҳо ба ҳӯрданӣ дароз шуда буд, ки овози Петр аз беруни лава ба гӯш расид.

— Давлат, ту кучой?

— Ман ин ҷо, ако,—Давлат беихтиёр ҷаста, сарашро ба боло зада гирифту дилаш гум зада рафт.—Чаро шумо ба шахта фаромадед?—пурсид ў ҳанӯз ба вай наздик нашуда.—Хуб накардед, ако.

— Не, Давлат, нағз шуд,—хотири уқай ҳудро осуда карданӣ шуд ў.—Шахтаро чунон ёд карда будам, ки мондан гир. Лекин медонӣ, ҳаво дар ин ҷо ҳуб нест. Вазнин, ширинтаъм барин... Ҳавокашро ҳабар гирифтан лоҳим аст.

Дар ин ҳангом садои ба ҳамдигар задани вагончаҳо ва «ҳа, ҷонвар, барака ёв!»—гӯии Қобили аспрон наздик шуда, Петр ба ақиб баргашт.

— Қобил амак, ин туй?

— Хо. Ман нашуда аспрони ин шахта қӣ мешуд? Шумо кистед?

— Ман Данилов, амак. Як нафас состави роҳи оҳанатро боз дору ба гап гӯш кун.

— Ҳӯш, Петр, ту бародар, ба ҳамин аҳвол ба шахта ҷаро фаромадӣ?

— Ба аҳволи ман чӣ шудааст?

— Не, охир, — аспрон сухани мувоғиқ наёфта забон хоид, — охир озори поят...

— Ба поям ҷин назадааст. Ту ба ман гӯй, ки ҳаво ин қадар вазнин?

ин чо лаби анҳори Исфара ё Чоркӯҳ нест, ки роҳати ҷон бошад, — пиқ-пиқ ҳандид аспрон лаб фурӯ баст. Гӯё аз ҷавоби таънаомез пушуда буд: — дуруст мегӯй, Петр. Дар бозгаштам ёфта мефиристам. Ҷоҳи ҳавокашро ҳабар меояд. Ба ҳаёли ман ҳам, ҳаво вазниннамо. Ҷонвар! Бош, барака ёв! Бехуда еми аспҳоро қайд. Бе ҳамин ҳам-ку ба ин ҷонвар қийин-а! Магар еми аспҳои вагонкашро кам кардаанд? Як ҳафта боз ҷавран қариб нимгӣ карданд. Амзиёд, ки кам не.

Намедонистам.

Ту аз кучо ҳам донӣ? Шунидам, ки қитобхона шой, Петр. Ба ҷои вай аввал як ошхона мекушоёнен-ҷо набошад, як дами гарм пухта мефурӯҳт, хуб ме-Аввал иону сонӣ имон. Одамгарӣ ба шикамсерӣ ғанд...

«У аз кучо ҳам донӣ» ва мақолҳои дар мавридаш да гузаштаи аспрон тири маломате буд, ки ба мағстуҳони Петр расид. Ангишткан чӣ одами шаттагӯй «Хуб соз кард. Дар ҳақиқат ҷаро моягон бор ақалдар ин бобат ҳаёле ҳам накардаем? Ин магар қонҳон аст? Ҷаро кори ман нест? Охир ман аъзои буючейка. Ташвиқоту тарғиботгар. Сардори фидоиёёнҳо. Пас чӣ тавр ғами дигаронро нахӯрам? Ҳуди рӯз ин масъаларо ба назди Аверченко гузоштанам. Бе ҳамин ҳам кори ў аз ҳад бисъёру қасалока-ба кор меояд. Аз ин кон пеш қунанд, ба ваяш рафтаништ меканад. Чӣ одамест ин кас! Кай дар хона авад, кай хӯрок меҳӯрад, истироҳат мекунад? Дар ҳуси ошхона аввал як бо Эсандай ва Ҳол гапзанон ҳан беҳтар аст. Ҳол ба кучо рафта бошад, ки шонаш ҳанӯз ўро дар берун мунтазиранд? Ин одамтар ҳама ҷо ҳозирӯ нозир ҳеч қасро ба ҳуд маъталал карду...»

— Қани, мил-милакатро интарафтар биёр, Давлат, — қадам ба дарун ниҳод Петр. — Шумо дар ин ҷо нафаред?

— Мо се кас, ако, — Давлат ҷаро мояро ба Петр назар овард. — Зери по ғарами ангишт, эҳтиёт шавед. Эҳтиёт шудан дар ҳақиқат лозим буд. Ангишт болои ми мехобид ва Петр по гузоштан замон лағжида ба тои саломати ҳуд бор шуда даст ба сутун бурд. Леп

кин Давлат зуд ба тарафи пои маҷрӯҳи ў гузашт ва аз зери бағалаш гирифт.

— Ту мебинам, ки метарсӣ, — хичолатмандона гуфт Петр дар сурате, ки дар ҳар қадам аништ аз зери по мелағжид ва озоре ба ў медод. — Мо вакте аништ мекандем, роҳамонро ин тавр банд карда намемондем. Худо накарда, дар забой воеае рӯй диҳад, шумо аз болои ин ғарам чӣ хел тохта мегузаред? Ҳам ҷои кор, ҳам сари роҳ бояд тоза бошад. Пеш-пеш тоза кардан забой ҳам ҳунар аст.

Дар забой вакте Петр лампаро гирифта деворан аништро аз назар мегузаронд, Давлат арақшор шудан ва қандани ранги рӯи ўро дид.

— Шумо дастархонатонро онтарафтар мебаред... Ман то ҳӯрок ҳӯрда дам гирифтанатон андак аништ меканам, — Петр ин сӯ-он сӯ нигариста метине ёфта гирифт. — Ин аз они туст, Давлат?

— Лекин шуморо ҳозир ба аништкани намемонам, ако, — аз дasti Петр метинро қашида гирифтани шуд Давлат. — Чанд сол боз ба шахта надаромадаед. Он қадар дар роҳ рафта монда шуда омадаед. Шишта аввал нафасатонро рост кунед. Баъди ҳӯрок ману шумо аништ меканему инҳо забойро тоза мекунанд. Ҳуб?

Петр ба сари дастархони умумӣ нишаст. Дар кон ҳама чиз умумист. Ҳатто ҳӯрок ҳам. Аз қадимулайём ин одати шаҳтёр аст. Ҳудхурамӣ нест. Ҳам ҳӯрок, ҳам азобу үқубати кори вазнинро бо ҳам медианд. Нони ману ҷони ман дар он ҷо нест. Шахта ману аз они манро намедонад ва намеписандад. Нони мо, ҷони мо, забои мо, хирвори мо ҳаст дар он ҷо. Аз рӯи ҳамин таомул ва қоидai қатъии кон ҷавонон яке ба дигаре аз қоқу мавиз, дигаре аз қуруту санҷид, сеюмӣ 'аз ширин ҳуд додаву гирифта таом ҳӯрданд. Чанд нафаре дароз қашида, дар аништ хубтар ҷӯлида истироҳат карданд.

— Давлат, акнун корро манъ намекардагистӣ? — бо табассум ба пои сиҳати худ такъякунон барҳост Петр. — Ту, додараки азизам, тасаввур карда наметавонӣ, ки ҳаяҷони ман чӣ хел қалон.

— Ба гапи ман медаромадед, ако, имрӯз аништ намекандед, — ҷавоб гардонд Давлат, ҳанӯз ҳам уме-дашро аз қабулдорамкунонии таклиф наканда. — Ба рои имрӯз ҳамин қадараш ҳам бас буд, ки аз он қадар зиналоҳо азоб қашида фаромадед, ба ин ҷо ома-дед. Охир боз роҳ рафтану боло баромадан даркор.

Петр хандид.

— Маро бубахш, додаракам, лекин ба ин розй на-
навам. Мебинам, ки бардорам, зам кардан мегирий.
Петр ба як даст метин, ба дасты дигар чароф ги-
рфта то метавонист налангида, аз байни ангиштпо-
ху гузашта ба девора наздик шуд. Бори дигар лам-
бо бардошт. Сутунеро, ки дар тарафи чапаш буд, аз
зар гузаронд ва бо мӯҳраи метин ба зеру болояш за-
макамтар кард. Камзӯлчай рӯйро кашида печон-
гузошт, тани курта шуда гирифта ба ангиштканӣ
фромад. Чанд зарбай аввал хато хӯрд. Аз девора май-
резаҳои ангишт мерехт. Лекин ў оҳиста-оҳиста ма-
тами корро хубтар мейфт. Давлат, ки барои даступо
шӯрондани Петр гӯё ба ў нанигариста машғули кор
шуд, паси ҳам торафт калону зиёдтар ангишт канда
истодани вайро дида хурсанд гардид.

Аз байн ягон ним соат нагузашта Петр ҳарсос за-
манд. Акнун манъи касе ҳам лозим набуд. Дастан
етин аз дасташ лағжидагаромад ва сутуниро даст ги-
рфта фурсате истод, баъд пушт ба вай дода нишасти.

— Ба ҳар ҳол, бачагон, ё губор паҳн мешавад, ё ҳа-
ло кам аст, — Петр даст ба чаккааш бурда, аз ҳад зи-
нез шудани гардиши хун ва дарди сарро ҳис намуд.

— Ягон бало будагӣ барин, рост мегӯед, — гуфт
амкори Давлат. — Диљи ман бечо шуда истодааст.
Ангоҳ аз ягон ҷо газ набаромада бошад?...

— Сари ман дард мекунад, — гуфт дигаре, — гу-
ашти шамол суст барин.

— Рафтем, бачагон, ба роҳрав, ба зинапоя шитоб
тунед. — Петр сутуниро қапида аз ҷой бархост. — Ту,
Давлат, аз бағалам гир. — Ў ин дафъа даст ба китфи
бароҳу пуркуввати ангишткани ҷавон партофт.

— Балки ҳеч гап набудагист, ако? — Давлат бо
хтиёт қадам гузоштаравон. — Ман нафаҳмида истода-
ст. — Вале то ба штрек — роҳрави асосӣ омадан ў ҳам
арсос карда монд. — Дуруст мегӯед, ҳаво кам аст.

— Ҷӣ қадар, ки овоз дорӣ, сар дех ва гӯй, ки ҳама
берун бароянд. Бош, Давлат!

— Мардум, рафиқон! Ҳама берун равед, ҳавои шах-
са вайрон. Эҳтимол ғубори газ ҳаст. Ба берун-у-ун!

Овози Давлат ба шифту девор барҳурда, ҷарангос
зада ба лаваю забойҳо даромада рафт. Аз ҳар тараф
аввал хафа-хафа, баъд шунаво овозҳо шунида, шарфай
пойҳо наздик мешуд. Лекин ҳеч каси каси дигарро ба

холаш гузошта чони худро гирифта намегурехт. Аз байни ғулгула яқдигарро өгөзәнй «бошу ақиб намон, бесарусомонй нашавад, рафиқон» — ба гүш мерасид.

Давлат факат ҳамин дафъа гүё донист, ки аз зина-пояи фаромад то чои кори ўроҳест басе дароз, пурхаму печ ва барои шитобкунанда нобоб. Агарчанде, ки акнун ба Петр барои зудтар гаштан ҳамкори Давлат ҳам мадад мекард, ўторафт бемадор мешуд ва нафас-гириаш душвор мегардид. Ангиштканон ҳанӯз пурра ба берун наомада хабар расид, ки ҷоҳи шамолкаш чӯкидааст. Аверченко факат баъди он, ки ҳама баромаданд, тозон ба сари ҷоҳ рафта омад ва Буровро ба як тараф кашид.

— Айби худи мост, Тимофей. Чунин як ҷои муҳимро аз назорат дур гузоштаем. Фурӯ равондаанд.

— Кий фуру меравондааст? — мутаҳайирона пурсид Буров. — Ту ҳамин тавр гумон мекунӣ, Микола?

— Гумон не, факт. Одам гузоштам, ки ҳеч қасро ба он ҷо намонад. Аз особый отдел қас ҷеф задан лозим аст. Ин савораҳо кистанд? — пурсид Аверченко, ки аз болои китфи Буров нигоҳаш ба теппа афтод.

Буров ба ақиб назар кард.

— Яктояш Ӯтбосарови ҳудамон. Дуи дигарро намешиносам.

Дигараш Брешев аст.

— Ҳа, худи ў. Дар айни вақташ омаданд.

Арслоналий ва Брешев, ки пиёда шуда лачоми аспро ба ҳамсафарашон доданд, ба назди Аверченко омаданд. Ўвқеаро баён ва илова намуд, ки ҳеч қас ҷаҳар на-дидашт ва барои ин аз Петр миннатдор шудан лозим аст, ки аз ҳама пеш нарасидани ҳаворо ҳис кардааст.

— Петр ба шахта фаромад? — бо ҳаяҷон пурсид Арслоналий. — Тамоми шаб гүё аз дарди по нола карда мебарояду ба шахта чӣ тавр?...

— Баъзан, дӯстам, гапнодарой ҳам фоида дорад.

— Аз ин мебарояд, ки ин рӯз рӯзи хуб набудааст. Таассуф дигар як ҳабари ноҳушро ба шумо мегӯям.

Раиси ревком ба байни Бурову Аверченко даромада, аз бағали онҳо гирифта ба канортар бурд.

— Оё ҳабар надоред, ки Норовро босмачиёни Ҳасан дастгир кардаанд?

Хуш аз сари он ду парид.

— Дастигир кардаанд? Ҳоли моро? — Буров нобо-варона пурсид.

— Ба кучо бурдаанд? Ҳеч кас аз шүробиён хабар дарад? Ҳудои ман! — вовайло намуд даст ба сар бурчченко. — Наход ўро ягон кору ҳоле карда болд?

— Бехуда ҳаёху нашаваду овоза ҳам, — оромона т Брещев... — Медонед, ўро барои чӣ бурдаанд? Багӯштингирӣ. Ҳа, рост мегӯям. Ҳасан зан мегирифту тӯй кӯбкорию гӯштингиридор будааст. Ҷои гап т. Тӯи зангирии худи қўрбоши...

Аверченко ба таваллову зорӣ даромад.

— Илтиҷо мекунам, рафиқ Үтбосаров, аз шумо ҳам актор Константинович Азизонам, ўро ҳалос қунед, ҷот дихед. Ҳоли мо ба дустонаш ширингуфтру не миридор. Лекин нисбат ба душманон аз ҳад дағал, индмизочу талхзабон аст. Вай дар як нафас онҳоро а шӯру шар оварда метавонад. Боз ҳам зорӣ мекунам, рафиқони азиз. Ўро сиҳат-саломат озод карда бид. Ҳамаи моро як умр миннатдор мекунед. Ӯ чону та Шуроб аст, — дар ҷашмони ин одами фарсудаасабашк ҳалқа зад ва аз шарм рӯй ба тарафи дигар гаронд.

Үтбосаров қуфли сукутро шикаст.

— Ҳар чӣ аз дастамон ояд, барои ҳалосии ў мекунам. Аммо шумоён ба мо мадад расонед. Медонед, чӣ авр? Дар отряди ман ягон кас аз Чоркӯҳ набудааст. Дар байни коммунистони Шуроб оё ягон нафар чоркӯҳ, ки кӯхи Сари Садро чун панҷ ангушти худ донад, ҷо мешавад? Босмачиён тӯю сур гузаронида истода Ҳеч гоҳ бепарвой намекунанд. Диҷонӣ, мудофиаро пурувват кардаанд. Бинобар ин...

— Истед, истед, — ўро аз давомдиҳии сухан бозрӯшт Буров. — Коммунист буданаш магар шарт аст?

— Албатта, охир...

— Акбари мо боре ба ман ҳикоят мекард, ки паштоз подабони Чоркӯҳ буду худи ў бо ҳамроҳии вайрогоҳҳои он чоро гашта баромадааст. Ана ҳудаш ҳам пайдо шуда монд, — илова намуд Буров Акбарро нида. — Ҳой, Акбар, ин ҷо биё, писарам.

— Шинос шавем, йигит. — Брещев даст ба Акбар ода фамилияи худро гуфт. — Боқӣ гапро дар идора мегӯем. — Диҷаронро ба идора фиристода, ў аз дасти Ҳорики Аверченко гирифта ба роҳ даромад. — Ба гумони шумо...

— Тоҷикон дузд яктою гумонбар садто мегӯянд,

маъзур медоред,— Аверченко нафасе ба андеша афтод.— Ба гумони ман ин кори Пысин ва думравони вай аст.

— Пысин дина ҳабс карда шуд. Оё ҳабар надоред?
— Аверченкоро ҳайрон намуд ў.— Вай дар хонааш шихор мекашиду ба босмачиён мефурӯхт. Дар болон чиноят дастгир ва ҳабс карда шуд. Мумкин аст думравони вай ба никоргирӣ даромада бошанд. Иванов Иван Матвеевич оё системаи вентиляцияро хуб медонист? Ман маҳоркафурӯшро мегӯям.

— Сухан аз кӣ меравад, фаҳмидаам. Вай чанде айнан дар ҷоҳи шамолкаш кор мекард ва баъд ба ангишткани гузашта буд.

— Мо ўро дар Исфара дидем. Ширакайф буд. Маҳоркафурӯшӣ гӯё барои ў никоб аст. Шояд имшаб ин бадкирдориро ба амал оварда ва имрӯз дар он ҷо гашта бошад, ки гумонбар нашаванд. Маъзурам, ман ҳам ба қавли шумо гумони худро мегӯям. Инҳо, албатта, як-ду нафар не. Муҳиммаш дар ин кор оромӣ, шитоб накардан ва ба қавли тоҷикон расанро дароз партофта мондан аст.

Онҳо ҳамин тавр гап-гапкунон ба лаби ҷоҳи ҷӯкида ва роҳи шамолкаш қариб тамоман басташуда оманд.

— Мисрон зада фурӯ равондаанд,— гуфт Брешев, аз ҷониби шумо бенарвой шудааст.

— Бемасъулиятӣ гуфтан гиред, рафиқ Брешев,— эътироф намуд Аверченко.— Аммо ман гӯё ин ҷойро бо дикқат дида баромада, аз кор фармуда шудани мисрон пай набурдам. Ана ҳамин нақшро мегӯед? Бале. Нақши тегаи мисрон. Ана ба ин девора дастаи мисрон қам из гузоштааст.

— Дуруст. Иро ҳам дида будам,— тасдиқ намуд Брешев.— Тағтишу тадқики ин корро ба пагоҳ мегузорем. Шамолкаши эҳтиётӣ, албатта, доред. Зуд ҳуди ҳамин рӯз онро ба кор даровардан лозим аст. Ҳамин тавр вонамуд кунед, ки гӯё фурӯравӣ худ аз ҳуд ба амал омадааст ва касе аз ҳеч кас гумонбар нест. Конро лекин аз зараррасонии душман ҳартарафа муҳофизат намудан лозим. Зимнан, ба мадади отряди шабгардони шумо ягон даҳ нафар аз Исфара фиристидан лозим меояд.

— Бисвёр хуб мешуд.

риби саҳарӣ дар бошишгоҳи босмачиён даст ва ши Холро боз бастанду ўро ба аспе савор кар. Ҳасан як даҳбошӣ ва ду босмачиро мутасаддии тат бурда аз деҳаи Сур сар додани ў кард. Даҳаз ҷумлаи он хафт нафар «шербачаҳои» Ҳасанни шаби гузашта ба Хол хӯчум оварда, ба манаҳе аз ў хӯрда, ҳанӯз на факат аз дарди манаҳе, инчунин аз дарди гардан ҳам фориг намешуд. Ҳеле дур буду Хол аз хомӯши ба ҷон омада охе.

— Ҳа, хирси лаънатӣ, оҳ қашидӣ? — ғур-ғур кард ѿшӣ. — Саломат монданат маъқул не?

— Чаро маъқул набудааст? Аввал ҳафт нафаратон-зода пазонда, он ҷо рафта линги полвони номиатон-з ҳаво оварда, хӯрдаю гирифта мераваму боз чӣ? Ҳасан магар ба ман ҳар фуруҳтааст? Ман ғами шумо-тӯрда оҳ қашида истодаам. Курбошӣ мардумро та-тарда соҳиби панҷ зан шуду ҳафтод йигити вай ба ни зани худ рафта наметавонад. Ҳасан кабобу ша-мехӯрду йигитҳояш фирағзобаи* деги вайро. Ҳуди ни бас не, ки боз ҳама радди маъракаи мардум-за пеши хешу табор рафта метавонанд, на ба фар-ду диёр. Фардо, ки Ҳасан думашро хода карда қўр-ниҳои дигар барин роҳи гурезро мегирад, ҳоли йи-ҳои гўлу гумроҳи вай чӣ мешавад? Нафсуламри гап-пурсӣ, додарҷон, ана барои ҳамин оҳ мекашам.

— Ту даюс ғами маро нахӯр, — дашноми модарӣ дод даҳбошӣ. — Мо ҳисоби худамонро меёбем. Ман кўрбошиамон ҳайрон. Ин ландахӯро ба ман наме-ад, ки ба лаби ҷаҳӣ барам.

— Монед акнун ҳамин хел гапҳоро, даҳбошӣ, — ги-узорӣ кард яке аз ду йигит. — Наход одамкушӣ ба-натон назада бошад? Ман бошам аз ҳамин касб бе-шудаам.

— Ту ғипҷон! — дашноми носазое дод даҳбошӣ. — Ҷаҳак, ту аз кучо донӣ, ки ин тӯртинҷӣ чӣ хел одам! Ман мемонд, пусти инро канда қаҳ метиққондам. Даюс амаку амакбачаи маро бурда қава кунонда, гувоҳӣ ҳам гузаштааст.

Ҳол ба замин по расонда аспро аз роҳравӣ боздошт.

* Ювикдӣ — обе, ки зарфи ҳӯрок шуста шудааст.

— Пиллагири писарашиб мегүй, дахбоши? Даюсана хамон амаки туст. Сагро күшта ба дари бевазан овехтааст, ки агар пули пиллаатро шабона бурда би сутуни чилавхонаи масцид баста намонӣ, аҳволат ҳамин барин мешавад.

Худи амакатон ҳам, даҳбоши, нағз накардааст дия. Ҳамин ҳам инсоф шуд?

— Дурӯғ мегӯяд ин хирс.— Йигити аввала даҳбоширо ба давомдиҳии сухан нагузошт.

— Амакатонро медонам, ҳакқи мардумхӯре буд. А:тарозую аз пул мезад.

— Қурбоши тӯртинчӣ кофта гаштаанд,— дар сухани даҳбоши заҳрханда пинҳон буд.— Тӯртинҷиҳо дар таги бинии худамону...

— Ту, бойбача, ман калонпоя гуфта ин қадар аз худ нарав, ки даҳонатро аз пушти гушат күшода мемонам! Уҳ, номард чаро корд задӣ...

— Зан вайро, йигит, набошад, ҳозир туро ҳам мекушад,— хитоб намуд Ҳол, худро аз асп ҳаво дода ва дар паси он пинҳон карда.

Вале ба фармони ў эҳтиёҷ набуд. Босмачии дуйум бо пошнаи милтиқ ба сари даҳбоши зада майнаи вайро пош хӯронда буд, ки гурсос зада афтод ва ғелида рафт.

— Ҷашму дасти маро күшо, додарҷон. Ба муродат рас. Ҳуб кардӣ,— дуо кард Ҳол.— Күшо, чӣ ҳаёл мекунӣ? Акнун ки ту ба пеши Ҳасан намеравӣ. Ҷонат ҳалос шуд, күшо.

Аммо босмачӣ ҳанӯз дудила буд. Ў ба сари йигити кордхӯрда нишасти.

— Ҳой, ба ман нигар, худатро далер дор. Ба кучо-ят зад?

— Ба паҳлӯям, Э,вой. Ман мемурам...

Ҳол таваккал ба пеш қадам монд.

— Рӯймолашро күшою заҳмро банд. Даству ҷашми маро күшо, барака ёв. Охир ба вай дукаса шуда кӯмак кунем.

— Күшо-күшо, ҷӯра,— фармуд заҳмдор ҳам нолакунон. Дар ин дам овози бегонае баланд ва шарфани пои ҷанд кас наздик шуд.

— Дастан бардоред!

— Амаки Ҳол, амакҷон! — касе аз ояндагон тохта омада худро ба оғӯши Ҳол андоҳт. Ин Ақбар буд. Ў бо се нафар разведкагарон пеш-пеш роҳбаладӣ карда ме-

у овози Холро шинохт. Вай миёнбанди ба чашми бастащударо күшод. Аммо аз ошуфтагй дасти саҳт ашударо күшода наметавонист.—Дости амакам-күшоед,—аз ҳаясон меларзид ў.—Хол Норов ҳас-кас мешаванд. Барои ҳамин кас шуда мо ба ин ҷо ҳем.

— О танобе, ки аз дести Хол күшода гирифтанд, дас-босмачи таслимшударо меҳостанд бубанданд.

— Дости ўро набандед, рафиқон,—таклиф намуд
— Калони шумо кист?

Арслонали Ўтбосаров. Аскархо қатй омада истода-
— Акбар, ҳанӯз ором шуда наметавонист.

— Чудо нағз. Ин йигит моро рост ба сари Ҳасан барад,—гуфт Хол.—Ҳамин катй аз ғуноҳ пок ҳам шавад. Ҷй гуфтӣ?

— Ба ҷонам. Аслаш ман гурехтани будам.

— Гурехтан гапи дигару гурезондан дигар. Посбон-
сари роҳро ном ба ном медонӣ? — пурсид Хол.

Йигит фурсате ҳомӯш монда, тасдиқ намуд.

— Нағз, додарҷон. Секаса шуда ба пеш гузашта ирему аввал посбонҳоро якто-якто...—бошишгоҳро шад, панҷ панҷаам барин, дар кучо кист ва чист, ме-
нам. Арслонали ҷаро то ин дам нест?

— Ман ба ҳабардихӣ рафтам,—разведкагаре ба
బаргашт.—Барои ҳуҷум ба шайкай Ҳасан фур-
ниҳоят қулай шуд.

Оре. Фурсат барои ҳуҷум басе мусоид буд. Босма-
ни дигар ғафлатмонда талафи қалоне дода, тамо-
чизу ҷораҳои яғморо партофта гурехтанд.

Бо ҳамин ба ин лаҳза нукта гузоштан мумкин буд.
ро бе ҳамин ҳам аз бадирдориҳои босмачиён ва
нгҳои зидди онон аз ҳад зиёд навиштаанд. Лекин дис-
кас намешавад, ки аз тасвири саргузашти Ҳоли во-
ниамон чунин воеа шарҳи муҳтасаре наёбад. Ӯ мил-
дар даст ба ҳамлаи қароргоҳи душман мерафту
т дошт, ки Ҳасанро зинда дастгир қунад ва ба ҳа-
ни асли яғеру ҳориши савор намуда, ба Исфара фи-
истода қасоси худро гирад. Бедарак нест, ки дунъёй
бос мегӯянд. Ҳол ба ҳамин умед, агарчанде ки бос-
чиён аз ҳуҷуми ба бошишгоҳ ҳабардор шуда муқо-
милат мекарданд, рост ба сӯи ўтови шинос тоҳт. Дар
сари доҳаш ду қасро зада ғалтонд. Баногоҳ аз ўтов то-
рои баромада ба асп ҳез кардани шахсеро лид. Ҳол
ҳарчанд торик буд, аз қаду қомат Ҳасанро шинохт ва

то қувват дошт тохт, ки расида рафта ўро аз асп зада афтонад. Вале мұяссараш нашуд. Он гоҳ ў аз дунбили асп тохта ба пои пушти он чанг андохта думашро даст гирифт. Асп ба пеш зўр зада сарноки афтод. Аммо баръакси тахмини Хол Ҳасан наафтод. Ўаз гарданни асп лағжидатаромадан замон тозон рафт ва ба аспи дигаре савор шуд. Хол ба қавли худаш «лавандй» кард, ки ба ин чисми бузургаш сабаб шуд. Аз барори ҳуҷум ҳама розӣ буданд, ғайр аз ў. Даст ба даст зада ҳасрат мекард, ки ақаллан мулло ба даст наафтод. Раиси ревком Брешев бошад, ба ҷои ҳамдардӣ ҳингир ҳингир меҳандид.

— Шумо одами худӣ,— гуфт ў ба Хол дар танҳоӣ,— ҳайрият муллоро ягон кору ҳоле накардед. Аз шумо пинҳон намекунам. Азоби мулло Аҳмад зўр. Вай одами худи мост. Мо ўро ки раиси комиҷроияи Чоркӯҳ буд, дар маҷлиси кушоди партияи бардуруғ тарафтори босмачиён эълон кардем ва аз партия хориҷ намудем. Ба сад мушкилӣ бечора каси бовариноки Ҳасан шуда гирифт. Ҷон дар рӯи каф ба мо хизмат мекунад. Вай душманони бисъёри пинҳониро, ки ба Ҳасан ва қўрбошиҳои дигар мадад мекунанд, ошкор намуд. Бовар намекунед? Аз рӯи маълумоте ки ў, яъне мулло Аҳмад фиристод, дина мо аз хонаҳои боёни Чоркӯҳ саҳл кам сесад пуд шолӣ ёфтем, ки Ҳасан аз бечорагон кашида гирифта, ба Қўқанд фиристода дар он ҷо ба қадоме ба ивази тири ярок доданий буд.

— Аз ин мебарояд, ки маккор аз они худӣ? — қоҳқоҳ ҳандид Хол даст ба даҳон бурда.— Нафсуламри тап, мулло не бало!

— Ҳамин тавр. Ҳоло фоидаи вай боз бисъёр мерасад. Ҳабари дастгир шудани шуморо ҳам ба мо ў расонд ва шуморо ҳам равед, ки аз кушта шудан ў боздошт.

Дар ҳақиқат мулло Аҳмад кор дод. Чанде нагузашта бо чанд нафар йигитҳои тарафдори худ Ҳасанро дар ҷои хобаш парронда шайкан ўро бо ҳамин пароканда намуданд.

БОБИ ХХI

ЗАРУР БОШАД, РАВО БОШАД

— Хол ва ҳам Давлати мо дурӯғро дўст намедо-
— Лекин он рӯз ба ҳар ду ҳам дурӯғ гуфтан зарур-
монд. Хол ба худ тасаллӣ медод: «Нафсуламри
ин дурӯғ ба зарари ягон касу фоидан худам не-ку-
р бошад, раво бошад гуфтаанд.» Ўчор нафар шо-
бони ду рӯз мунтазир шудаашро ҳамроҳ гирифта
хии рӯзи чумъа ба дари шахта овард.

— Ассалому алайкум, додарҷони азиз,— бо одобу-
ром ба шахтабон салом дод ва даст дароз карда-
урдӣ намуд.— Бардаму оғият? Шаб тинҷ гузашт?

— Ҳама тараф хотирҷамъӣ. Парерӯз ин шогирдҳоя-
аз саҳар то пешин ба шумо нигарон шуданд. Ҳозир
да мемондагистанд гуфта гирифта шиштам. Дара-
лон нашуд.

— Овораи корҳои дигар шудам. Дина Бурову Авер-
ро кати гаизанон карда монда будам, ки инҳоро як
шахта саёҳат дода ин лаб ун лабро нишон диҳам,—
аз дурӯғи худ зимнан шарм карда чашм аз шахта-
бардошту ба болодари дари майдан хонача нига-
шт.— Пагоҳ рӯзи кору дар шахта одам бисъёр. Ба ча-
шашу аспрон халал нарасонед мегӯям.

— Чароғро аз кучо меёбед, Хол-ако?— пурсид шах-
он.— Имрӯз кон тип-торику...

— Ана ҳамин мил-милаки шумо бас мекунад,—Хол
юғи ангиштканиро, ки дар пахлӯи дар оvezон меис-
нишон дод. Мо ба он ҷо барои биринҷ тозакунӣ ё-
тобхонӣ намедароем-ку. Сонӣ як ду параха ангиш-
танд ба инҳо нишон додан даркор. Метини шуморо-
мрем.

Шахтабон рамузгирана ба ў нигоҳ ва табассуме
д.

— Аз афташ, Хол-ако, имрӯз шумо кор карданӣ.
Рӯзи кор не. Пагоҳ барвактакак омада...

— Панди нағз, қанди нағз,— Хол ҳазломез ўро оҳис-
бо сухан пучида монд.— Аммо ба шарте, ки панд
мавридаш бошад. Ҳамин тавр не? Ба дилатон на-
ред, шӯҳӣ кардам, додарҷон. Гуфтам-ку. Нишон до-
н даркор ба инҳо.

Хол метинро аз зери кат гирифта ба мӯҳраву тега-
дастааш назар андоҳт.

— Корхўрда, ҳамааш тайёр, бачаҳо. Акнун фаромадану бо чашм дидан мемонад. Нафсуламри гапро пур сед, конро, ки нағз дидед, ягон рӯз ба он нафаромада монед, тамоми рӯз як чизатонро гум кардагӣ барин мегардед. Яъне хуморӣ мешавед. Рафтем, бачаҳо!—Хол манаҳашро ҷунбонда барабани ангишткашро, ки дар Шӯроб онро давраву барабанронро даврагар меноми данд, нишон дод.— Ин давраи ангишткаш аст. Онро ду асп меронад. Аспҳо ному насаб доранд. Номи якташ Васкаю дигараши Паравоз. Онҳо аспи ҷувоз ё ҳӯпҳайкуни худамон барин ҷарх мезананду мекашад. Васка вагонҳои холиро ба даруни шахтасар медиҳад. Ин дастгоҳи аз Дақъёнус мондагӣ инчиқиҳо дорад. Ресмони вагон аз ғалтак мебарояду дармемонад ва дигар аспи бечора сад зӯр занад ҳам қашида наметавонад. Он вақт даврагар ана ин дастаи ҷӯбини боздор — яъне тормозро ба қафо мекашаду аргамчинро ба ақиб гарданда ба тартиб мебиёрад. Аз поён то ба ин ҷо ду расан ҳаст. Ду бор қашанд, аспро гардону ангишт тайёр гуфтани гап. Агар як бор қашанд, аспро дор, ки вагон ҷаппа шуд гуфтанишон. Вагони ангиштро рӯй-рӯй ана ин рельс ҷонда бурда, баъд бо таҳтапушт тела дода холӣ мекунанд.— Хол шогирдонро ба даромадгоҳи кон овард.— Ман ба пеш медароям. Аз доманам гирифтани даркор набудагист. Сояи маро гирифта омадан мегиред. Ҳоли ҳозир фаромадгоҳи кон, рости гап, аз Суқроту Букрот мондагӣ. Зинапоя печутоб хӯрда мефарояд.

Хол барои равшан гардонидани роҳи навъёдгирҳо ҷароғро дар қафои худ нигоҳ дошта, таваккал по партофта мусикии зинапояи пурхамупеч ва садоҳои гунондиҳандаро сар кард.

— Мегӯянд, ки фаромадгоҳи конро нав мекунанд. Зинаҳоро мебардоранд. Ҷоҳ барин рост кофта мефароянду далви калонаш мешавад,— ҳабар дод Хол ба ҷавонон, ки ғайр аз зери по дигар ҷоеро надида, ба дили торикий фаромада мерафтанд ва факат ба шарофати ҷунин марди азимпайкар, ки пешопеш ором нагирифта сухан гуфта, зинаҳоро ғиҷиррос мезанонд, бимро ба дилроҳ намедоданд.— Ба ҳамин далв мешинӣ мегӯянд. Фирӯй фароварда мемонаду аз поён шинӣ, ликӣ берун мебардорад, ки бехабар мемонӣ. Вагони ангиштро ҳам ба берун бо ҳамон далв қашида мегирифтаанд. Ин аҷоиб будагист. Зинда бошем, мебинем. Ҳоло ҳозир ба ҳаминаш ҳам шукур. Ин панҷараро баъди ҳӯҷаинҳо нав кар-

Панчараи пештара чунбонаку ларzonак буду ло-
хонда медаромадй, ки нашиканад.

Ол ба ҳамин минвол аз ҳолати ҳозираю ояндаи кон
игуфткорона суханҳо гуфта, шогирдонашро ба саҳ-
ҳо, ки дар давоми ду-се соли охир онро андак ва-
в гирдашро маҳқамтар карда буданд, фаровард.
Форго аз сар баланд бардошта ҳар сӯро нишон дод.

Аз ин чо, додарчони ман, ба роҳрав, штреки асо-
ромада меравем. Имрӯз, ки рӯзи кор не, ин чо
лан нест. То ҳуррият торикистон буду ангишткани
ра, баногоҳ равғани ҷароғаш тамом шуда монаду
ш танҳо бошад, оғили тангу ҳари кӯр мешуд. Аз
калтак меҳӯрду аз девор куртак. Додарчон, шиф-
оҳрав дар ҳама ҷо баланд не, эҳтиёт шавед, ки са-
худро ба болорҳо зада нагиред. Ин чо ҳам хонаҳои
лоқамон барин. Деворҳо синҷу шифт — саррав до-
н. Факат вассаҷуфт ё вассабӯръё не.— Хандида монд
ҷароғро ба девору сақф наздик бурда.— Роҳамон
ник не. То одат карда рафтан пуштатон аз ҳам шу-
мандак дард мекунад.

Ҳамин тавр Ҳол ҳеч як майдарезаи сари роҳашро
азар нагурезонда шарҳу баён дода, ҷавононро ба
рой овард. Боз ҳам ҷароғи ҳудро, ки ба гори ҳавлан-
равшани асрорнок медод, болою поён намуда, пе-
чиби бурдаву оварда гуфт:

— Акнун ба ҷои ангишткани ҳам шуда медароед.
Шомада монад, гавак ҳам мекашед. Пеш шифти
ои аз ин ҳам паст мешуд. Як газ ангишт дошта бо-
д, даҳбоши моро зада даровардан мегирифт. Олам
ду кабоби онҳо пазад буд. Он вақт гавак кашидан
гапе, кирм барин меҳазидем. Ҳозир кор дигар. Одам
чи бошад ҳам, дам росту дам ҳам шудаю дузону
шта қандан мегирад. Ангишти Шӯроби мо шӯхи сар-
игард. Вай ҳудашро гоҳ ба рост мезанад, гоҳ ба чап,
ба болою гоҳ ба паст. Мо ҳам аз ақиби вай печу-
хӯрда рафтан мегирэм. Ҳам шаведу аз қафои ман
идан гиред. Мо ба лава даромадем. Маъни ин за-
дароз аст. Ангиштро қанда-қанда дур рафта мон-
дем. Ана ба ҷои кори ман расидем. Дару девораш маҳ-
му баланд. Омада истодаед? Ангиштканон ду-се ва-
ъзе вақт ҷор-панҷ қас шуда дар як ҷо кор мекунанд.
Ангишт мекананд, ҷӯб мекашонанд, навбат ба навбат
тун мемонанд. Ангиштро ба чана меандозанд, мека-
шанд ва ба роҳрав мебароранд, ба вагончаҳо мебаранд.

Пештар мо чанаро дар рохрав ҳам кашолакуон төңиң қабули ангишт мебурдем. Чана чист мегүй? Ман ҳозир онро ба ту нишон медиҳам. Ин ба занбарғалтаки ху дамон монанду аммо бе дастаю поя, бе чарх. Аз тахти сохта ба зераш тунука задаанд, ки гежиданаш осону пурдошт шавад.

Хол аз суст шудани қадаммонии шогирдонаш фах мид, ки онхо монда шудаанд. Ү бозистод ва ҷароғро ба сутуни зери девор оварда аз техникаи сутунгузорӣ, роҳ қушӣ сухан ронда ба шунавандагон фурсате дамгирӣ дод.

— Сутунмонӣ, додарҷон, ба сари худ ҳунари қалон. Нафсуламри гап, агар аз ҳатар эмин бошам гӯй, сутуну болорро зиппу зич мемонӣ. Сутун қач шинад, сангӯ ангишт вайро ҳасғӯирд барин шикастаю пора мекунад. Дар боло кӯҳ. Дар кон ҳама кор даст ба даст мешавад. Ҳама даҳдаста ба кор мечаспанд. Рӯяки дил, ша вад обиу нашавад лалмӣ гӯй, фиреб меҳӯрӣ. Ту куну ман мекунам, дар ин ҷо нест. Ҳама фарзанди як падару модар барин ба ҳам меҳрубону мушфиқ мешаванд. Аз бағали ҳамдигар мегириӣ, ба якдигар мадад мекуни. Шумо ҳам ана ҳамин тавр мешавед. Ёр аҳлу кор саҳл. Нафасатонро рост карда гирифтед? Ҳудамон ҳам омада мондем. Чана ана ҳамин. Ба назар хурд менамояду лекин даҳ пуд ангиштро бемалол мебарад. Кашидан албатта осон ҳам нею он қадар вазнин ҳам нест. Гуфтам-ку тагаш тунука. Сонӣ тарафи рохрав нишеб, ба одам зӯр намебиёд. Вагончаҳо мепурсӣ, ки чӣ қадар ангишт мебаранд? Сӣ пуд ангишт бемалол меғунҷаду панҷтои ин вагончаҳоро як аспи ҷонвар кашола мекунад. Солҳои аввали ба шахта омадани ман вагончаҳоро асп намекашиду ҳудамон тела дода то пеши зина мебурдем. Ана расидем. Акнун мо, номи ту чӣ буд, Ҳалим? Ту охир писари Раҳматбой не? Ба ман нигар,— Хол ба ҷавони лоғарракак, ки бо ҷашмони дураҳшон дар пахлӯяш меистод, рӯй овард.— Ту аллакай ҳушрӯй шуда гирифтӣ-ку! Ҳеч гап не. Ангишткан дар шахта аз гӯлаҳии ҳаммом бадҳайбаттар. Аммо дили ӯ аз оби ҷашма ҳам соғ. Ҳа, акнун мо ҷароғро ана ба ин ҷо меовезем, ки ҳама ҷоро равшан кунад. Ба фикри ту ба ҳамин ҷо хубтар-а? Ҳушъёр барин менамой.

Хол ҷароғро ба миёнҷои забой овехт.

— Қаний акнун шумо, бачаҳо, зеҳн монеду нигоҳ қу ned, ки ман чӣ тавр ангишт меканам,— Хол ба ду зону

нишаста гирифта ба кафи даст туф карду каф ба каф молида, метинро гирифта чарх занонд.—Хобиши ангишт, додарчон, дар ҳама чо як хел не. Баъзе мебинед, ки девори похсаи худамон барин дароз-дарозу кўндаланг. Дар Ворухи худамон ҳамин хел кўҳ ҳам ҳаст, ки сангаш қабат-қабат болои ҳам меҳобад. Баъзе рострост. Дам варакҳо ғафсу дам тунук. Пеш аз сар кардани кор аввал нағзакак ба ҳамин хобиш нигоҳ карда мегири. Ту писари Раҳматбой, номам Ҳалим гуфтӣ-мӣ? Ҳеч кунда кафондай? Вай ҳам хунари қалон. Аввал чои табар меғӯтидагиро ёфтан даркор. Набошад, сад зўр занӣ ҳам парахае намеларронӣ. Беҳуда нагуфтаанд, ки дар Бухоро табарзан як тангаю ин чо бизан даҳ танга. Дар ин чо ҳар кас ҳам табарзану ҳам инҷобизан буданаш шарт. Қаний ту, номат Қомил буд ба ҳаёлам, гӯй, ки хобиши ин ангишт чӣ хел?

Чавон як қадами ноқатъӣ ниҳода ба ангишт ҷашм дўйт ва бо дasti сиёҳ араки атрофи лабро пок намуда фурсате ба ҳаёл афтод.

— Ангишти ин чо, амак, пахсаангишт.

— Ефтӣ,—шогирди худро шод намуд Хол.—Лекин хобиши ангишти ин чо ҳархела будааст, нигоҳ кун. Се ваҷаб онтарафтар ростнокӣ. Ҳамин тавр нест? Гӯё ба ҳалта алафро чаппаю роста тикқонда шибба кардаанд. Акнун нигоҳ кунед, ки ман чӣ хел ангишт меканам.

— Амак, ҳамин ангишт аз чӣ шудагӣ?—ногоҳ пурсида монд Ҳалим, ки аз ҳама ба Хол наздиктар меисиду худро далеру зирактар нишон медод.

— Ангишт?—Хол ба ин шогирди кунҷков шармигина нигоҳе карду сонияе ба андеша афтод.—Аз чӣ будани ангиштро, додарчон, ба ҳамаи шумо вакти васеъ ёфта гуфта медиҳам. Аммо фаҳмида монед, ки ангишт аз оташи дўзах не. Ҳоциҳакими падарқусур дурӯғ меѓуфт.

Хол дар дил худро маломат кард: «Э, Хол, Хол! Қисстӣ? Марди баобруи Шўробу ангишткани кўҳнаю куҗансол. Аммо намедонӣ, ки охир ангишт чӣ хел пайдо шудааст. Чаро ман аз Аверченко, Данилов и淨ро напурсидаам? Як бор гӯё аз Буровамон пурсидаам. Аз ҷангал туфт. Чӣ хел аз ҷангал мешудааст гӯям, ана ҳамин хел гуфт. Шояд худаш ҳам надонад. Дар Ҳучанд Пўлод Қодиров аз ангишт чиҳо соҳта мешавад, гуфту аз вай напурсидаам, ки худи ангишт аз чист».

— Ҳозир бачагонам, зеҳн монед, ки ман чӣ хел ан-

гишт меканам,— такрор намуд Хол, ҷавоби босавобро ба шогирдон ваъда дода.

Аввалин метин ду-се парахаи ангиштро барканд. Вале зарбаи дуйум гӯё девораро ба ларза овард. Поран калонеро чудо кард, ки як одам ба осонӣ бардошта наметавонист. Хол аз ҳарвақта дида ба кор зиёдтар зеҳи метод, базарбатар метин мезад. «Шогирдон нигоҳ карда истодаанд. Ба дилашон қувват шавад. Бовар кунанд, ки қандани ангишт он қадар душвор нест»,— аз дил меғузаронд Хол ва ягон ним соат нагузашта гирди худро аз ангишт пур кард. Ду сутуни дигарро бо мадади шогирданаш гузошт, ки ёд гиранд. Метинро гузошту белро гирифт. Чанаро қашолакунон оварду чунон тез онро аз ангишт пур кард, ки шогирдон ҳайрон шуда монданд. У таноби чанаро аз китф гузаронду ҳам шуда ба сӯи роҳрав қашид.

Ҳалим аз қафои устои худ тоҳт.

— Амаки Хол, истед, ман қашида барам.

— Ин навбат ту мекашонӣ, додарҷон. Ҳозир бошад, ҷароғро гирифта ба пеш гузар. Шумо, шербачаҳо, багогоҳ дар торикий монда наметарсед? Не? Нағз.

Чана ғасар-ғасар ба ангишту сангҳо соидаву садо бароварда мерафт. Холи бузургчусса дар лаваи ҳам пасту ҳам танг гӯё базӯр меғунҷид, ҳам шуда гирифта ҷолокона қадам мениҳод ва ҷавони ҷароғбардор аз шитоб пешипо ҳӯрда қариб буд афтад.

Усто қашида омадани чанай ҳолиро ба Ҳалим супурда, ҷароғ дар даст пешопеш меомад ва медиҳ, ки навёдгир чӣ гуна танобро ноӯҳдабароёна аз китбу сандуки дил меғузаронд. У барои дасту по гум накардани шогирд паи ҳам ин тавру он тавр қун намегуфт. Ғаҳмидан меҳост, ки шогирд ба корҳои ў чӣ гуна эътибор медиҳад. Ҷавон аз Хол ақиб намонда ҳарсоссанон чанаро ба забой оварду Хол ба се нафари дигар, ки нигаронаш буданд, рӯй овард.

— Ману Ҳалим гапро ба як ҷо монда омадем. Холӣ кардани ҷои кор, қандани ангишт кори шумою ман инҷобизанӣ мекунам. Ин ҳам як қайф дорад. Ҳудатон усто шуда гиреду ба шумо шогирдҳо диханд, ин қайфро сонӣ мефаҳмад. Бошед, шерҳои амак.

Комил белро аз даруни чана гирифта ба ангишт зад. Лекин бел мисли кафи пой дар рӯи яҳ лағжиде рафту фақат ду пора ангишт ба рӯи он омад.

— Кор ин тавр нашудааст, ҷӯра,— гуфт Ҳалим ка-

на ва устойёна,— коида белро ба рӯи ғарам мезани? да ту рег не-ку.

— Коидааш чи хел мешавад? Он тарафашро ҳам охир?— Комил қаҳринамо пурсид.

— Биё, шери амакаш, он тарафашро ман гӯям,— башим дастгирӣ намуд Хол.— Пушти бел ҳамеша ба ҳин расад. Он вакт худи ангишт ба рӯи бел мефад. Ба хаёлам Ҳалим ҳамин тавр гуфтани буд,— Холро аз дasti Комил гирифту ба зери хирвор ҳалонд бели лаболаби ангиштро гӯё бе зӯри зиёде бардошт ба ҳавои даст ба чана андохт.— Ана ҳамин хел мевад.

Навёдгирон дар зарфи ягон соат забойро ҳолӣ на-
данд. Акнун навбати ангишткани онҳо расида буд.
И дафъа ҳам Ҳалим пешдастӣ намуда, метиро ги-
фт.

— Агар ба як дидан ҳар кас ангишткану сутунмон шуд, ҳоҷати шогирдӣ ҳам набуд,— гуфт Хол.— Мар нашунидаед, ки кори некӯ кардан аз пур кардан гуфтаанд? Ҳамаатон ҷавонҳои бағайрат. Дили ман шумоҳо таҳт. Ангиштканҳое мешавед, ки Фарҳоди Ҷанро қоил мекунед. Аммо даррав не. Як бор не, як бор кор мувоғики таъб нашуда монад ҳам, шарт мин, ки дилатро тант намекунӣ.

Усто ба ҳамин тарзу тарик ба шогирдон кор, одоб одамгарӣ таълим медод.

БОБИ XXII

ЯК РЎЗ ҲАСТ СОЛЕ

Дурӯғи дигарро он рӯз чунон, ки зикр шуд, Давлато гуфт. Фироқ тоқати ўро тоқ карда буд. Вақте ки доято дар хонаи Аверченко мезист, Давлат як қадар шуда буд. Ба гумонаш ҳамроҳи ў мегашту менишаст. Але баъди он, ки ў ярадор шуду ба касалхона бурнид, қарору ором аз дasti ҷавон рафт. Ҳамеша майли рафтани ба сӯе дошт, ки аввал ёру аз паси ў дил рафт буд.

У рӯзи чумъа ба ҷои он, ки аз рӯи одат аз хоб серуда гирад, барвакт барҳосту гуфт, ки ҳаваскорон таонаю оҳангҳои навро машқ мекунанд ва концерти оян-шаро тайёр менамояд. Рафту ҳамин, ки ба ҳамгашти

дара гузашт, рӯ ба Исфара овард. У аз Дарья напурсида бошад ҳам ба гапхояш гӯш дода, дар кучо будани бемористон ва чӣ тавр ба он ҷо даромаданро фахмида буд.

Давлат бевоситан нонушто дар бемористони Исфара шуда, ба хонаҳои гирди ҳавлӣ даро-барои одамони зиёдро дид. Русзане сатил дар даст аз хонае берун омад. Аз яктаҳи сафеди бо камарча басташуда Давлат донист, ки ў аз ходимаҳои бемористон аст. Ба наздаш рафта салом дод ва пурсид, ки оё дар қадом хона будани духтари Зумуррадшоҳии дасташ заҳминро медонад, ки но-маш Ҳидоят аст.

— Ту ба ў кӣ мешавӣ? — пурсид зан ба саломи вай алек гирифта ва сатилро ба оби ҷӯй андохтаравон.

— Ман писари тағои ў мешавам, ҷавоб дод Давлату аз дурӯғи худ шармида хун ба рӯяш зад. — «Зор монад, дурӯғ гуфтанаш ин қадар мушкил? — ба худ савол дод ў, — магар имрӯз рӯзи дурӯғгӯй будааст?» — Ман омадам, ки як ўро дида равам. Номам Давлат. Аз Шуроб ҳастам. Ангишткан.

Зан обро гирифта даромада рафту аз байн ҳанӯз фурсате нагузашта, аз долон аввал овози хафае, баъд тараққос зада кушода шудани даре ва аз он ҷо овози мададчӯёнаи Ҳидоят ба гӯши Давлат расид. Пайкари ў вижжос зад. Пиндошт, ки ҳар тораи мӯй аз вуҷудаш ба бадан меҳалад. У тӯппиашро ба сараш зер карда монд. Зоро ба ҳаёлаш мӯи сар онро бардошт. Аз дил гузаронд, ки «эҳтимол докан ҷароҳатро нав кунанду каражашшро қанда партоянд.» Аммо шарфай баланди пой наздик шуд ва Давлат ба дарун нигариста Ҳидоятро дид, ки гиръён ба берун тохта меояд.

Рӯи ту барин одамро мурдашӯ шӯяд! Ҳоло нигоҳ карда ист. Ман ин коратро ба духтур гуфта туро... — сӯхтаю пухта мегирист Ҳидоят.

Давлат ҳез зада болои зина баромада ба истиқболи доддоҳ ба дарун қадаме ниҳод.

— Ҳидоят, чӣ шуд? Чаро гиръя мекунӣ?

— Давлат! — тозон ба назди ў омад Ҳидоят. Ба назар чунин мерасид, ки ҳозир ў худро ба оғуши вай мепандозад. Вале ба наздаш омадан замон, бозистод ва андак худро ба қафо гирифта ба ҳой-ҳой гиристан даромад.

— Вай духтур ба ман часпид, — ниҳоят духтар аз гиръя худро базӯр нигоҳ дошт. — Биё докан дастатро

тар мепечонам туфту «ман туро нағз мебинам» ме-

Духтур?— чаҳл хушро аз сари Давлат мепаронд.
Худи вай дар кучо?

Хидоят ба даруни хона нигарист.

Хо, ана дар он хона.

Ин вақт аз паси дар ҷавони такрибан биступанҷ—
хуафтсолае, ки яктаҳи сафед дар бар, кулоҳи сафед
сар ва микрӯз дар даст дошт, бо ранги парида бе-
омад ва лабонашро бурма карда ба таъна даромад.

— Тоза ҳам лӯлӣ будааст-ку ин духтар. Даст расо-
анию доман буриданӣ. Ноҳост дастам ба ярааш ра-
з монд ё не, чунон доду бедод бардошт, ки қариб
раам кафид.

— Дурӯғ мегӯяд вай,— Хидоят, ки аз омада мондани
ии худ чуръат пайдо карда буд, аз газаб ба ларза
анд.— Каппа-калон, одами зану бачадор, шарм накар-
ба ман часпиду акнун дурӯғ мегӯяд, беномус.

— Гум шав, духтари беори тӯҳматчӣ! — овозашро
ланд ва шиддат кард ҷавону як қадам ба пеш ниҳод.

Ин вақт зане, ки сатили обро гирифта ба пешгоҳи
лон рафта буд ва ҷорӯб дар даст дигар як зани сол-
ода—фарроши қасалхона низ ба ин ҷо расида ома-
нд. Онҳо ҳанӯз сабаби мочароро нафаҳмида буданд,
и Давлат аз гиребони ҷавон ҷолокона гирифта ба бе-
ни қашид. Ҷавон гиребонро аз дasti Давлат ҳалос на-
да, аз поёни зинапоя нимхишти гирифта ба сари Дав-
лат бардошт. Занон ва Хидоят баробар ғирев бар-
штанд. Давлат зарбаро рад намуда, лагаде ба шика-
ҷавон зад, ки вай ин дафъа пуштнокӣ рафта ба да-
ни ҷӯй афтод.

Кас намедонист, ки ин занозанӣ бо чӣ анҷом мейфт.
Кин ҳаёҳӯйи занон аз идораи Ревком ду қасро берун
ард, ки яке Пӯлод Қодиров буд.

— Давлат, наҳод ин ту бошӣ?— пурсид ӯ,— худи
ниҷиҷӯи чист?

— Рафик Қодиров, аз ғуноҳи ман гузаред,— узрҳоҳӣ
намуд Давлат.— Эҳтимол шунидагистед, бечора ин дух-
тарро дар Шӯроб босмачӣ паронда дасташро маслуж
карда буду ҷанд рӯз боз дар ин ҷо хобидааст. Аммо ин
суммот бошад,— ӯ сари ҳудро ҷунбонда ҷавонро нишон
дод, ки аз ҷӯй шип-шивар берун омада буд ва аз якта-
ҳаш об мешориду туфлиҳояш аз он пур буданд,— ба

чи табибӣ хушдорбозӣ карда ба ў часпидааст. Охир ҳамин ҳам одамгарӣ шуд-мӣ?

Е аз сардии об ё аз тарс ва ё аз ҳар ду ҷавон мелир зиду vale ҳимхиширо, ки дар даст дошт, ҳанӯз наиме партофт. Занон сабаби мочароро нафаҳмида Давлатро сарзаниш мекарданд. Бинобар ин, вай воқеаро ба оиҳо ба русӣ гуфта дод. Лекин бовар наменамуданд ва зур зада баробар ба вай нафрин мекарданд.

— Ба гапи ман агар бовар накунед, аз худи духтар пурсед, рафиқ Қодиров. Ҳудат гӯй, Ҳидоят,— дарҳосн намуд Давлат аз духтар.— Инҳо гапро нафаҳмида бе худа маро ҷанг мекунанд.

— Рост, ў ба ман часпид. Ман аз дasti вай базӯр гу рехтам,— гӯён боз гирист Ҳидоят, ки бо як лаби дурра рӯйро пинҳон мекард.

— Дурӯғ мегӯяд ў!— рад мекард ҷавон.— Ба нағиз бадӣ.

— Ҳамаро тамошобин накунеду ба хона дароед. Айн аст охир, — маслиҳат дод Қодиров.— Духтур дар қӯҷа?

— Занеро ду рӯз ин тараф дард мегирифтаасту бача таваллуд намешудааст. Ана ба ҳамон ҷо рафтанд,— ҷа воб гуфт зане.— Дуруст мегӯед, рафиқ ҳарбӣ. Агар ин гап овоза шавад, аз маҳалиён ба қасалхона дигар ҳеч кас намеояд.

— Азбаски бино ба қавли шумо гунаҳкор дӯсти ман Давлат аст, маро мебахшед, ба ин муноқиша даҳолат мекунам. Қаний, биёд, ба кабинети рафиқ Брешев дароем,— Қодиров рӯ ба ҷавон овард.— Шумо ҳам либос ҳоятонро фишурда биёд.

— Ана Люба Васильевна ҳам хайрият омаданд,— хабар дод фаррошсан.— Марҳамат карда духтур ба ин ҷо биёд. Дар набудани шумо ҳодисаи ачибе рӯй дод.

Духтур зани миёнасоли логар ва қадбаланд, ки дар ҷашм пенсне дошт ва лакотона қадам монда меомад, гумон кард, ки ба ягон бемораш ҳодисае шуд.

— Чӣ воқеае рӯй дод, чӣ шуд?— пурсиҷ ў ва ногоҳ ҷашмаш ба фельдшер афтод, ки почаҳои шими худро мефишурд.— Ба шумо чӣ шуд? Ягон беморамон?

— Не-не. Хотирчамъию ин духтар,— ҷавон ҷавоби ҳудро бе охир гузошт.

Духтур ба Қодиров таъзим намуд.

— Салом, рафиқ Қодиров, шумо ҳам дар ин ҷоед? Қодиров ба истиқболи ў рафт.

— Салом, Любовъ Васильевна, мо барои тадқику

— тох як нафас ба ин чо даромаданй будем. Марунед.

Хидоят рост баромад. Аз гуфти духтурзан шуд, ки имрӯз навбати аз нав докапечкуний ҷа. Хидоят ҳам набудааст. Сониян, ин корро ҳамеша духтур анчом медодааст. Фельдшер ба сафед каруд сухане наёфта шармсор меистод. Духтар дигемористон монданро қатъян намехост. Давлатга тайёр буд, ки ўро худи ҳозир гирифта ба баргардад. Духтурзан аз ҳашм ба ларза меомад. Душерро аз хона пеш кард. Огоҳ намуд, ки агар аз ҳўрда пеш шудан номус кунад, худи ҳозир аз на-дафъ шавад.

Вале, духтарчон, ман ҳозир туро рафтани намегу— ў ба Хидоят меҳрубонона рӯ оварда, ба Қодирчиат намуд,— медонед, рафиқ Қодиров, ман чи доштам? Хидоятро дар назди худ гирифта мондадам, ки кор ёд диҳам, духтар зирақ. Ба корҳои ман монда аллакай хеле ошнои кори тиббӣ шудааст. Агар аз ман маслиҳат пурсад, ба ҷон қабул кунтам,— хушнудӣ изҳор намуд Қодиров ва аз Хидояти. — Медонӣ, ҳамшира, духтур чи мегӯяд? Агар шавад, духтуриро ёд медодам, мегӯянд. Бахтат лаб ҳамшира. Ҷон-ҷон гӯю қабул кун. Андак вакт на-та соҳиби касбе мешавӣ, ки мардум туро ба рӯи тардошта мегарданд. Ин кас ба ту ба ҷон модаранд. Модоме, ки дигар ба қишлоқатон намеравӣ, ба ҳешу таборҳои вай босмачӣ ба ту ақсум шудаар ҳамин чо бошӣ, беҳтар аст,— ў ногоҳ дида ки Давлат номаълумона ба духтар гӯё имон розӣро медиҳад, аз Давлат пурсид:— Чӣ гуфтӣ, Дав-

лат дар забони Давлат банд шуд.

Ҳм... Албатта худаш медонад, рафиқ командир. Ба назарам ту ба ў ҳеш мешавӣ, ҳамин тавр пурсида Қодиров, ҷавонро дар ҳолати нокулайта. — Ту ҳам ба ў гӯй, ки қабул кунад.

долон шарфаи поӣ шунида шуда Брещев даромад.

Салом, рафиқон! Оё ман ҳалал намерасонам, ра-қодиров? Шумо ба назарам, лутфан ба табиону ғон лекция меҳонед, ҳамин тавр нест?

Марҳамат карда дароед, ҳалал намерасонед, Вик-Константинович, — ҷавоб дод духтурзан.

— Баръакс будани шумо хуб аст,— гуфт Қодиров на ходисаро бо чанд сухан байн кард.

— Фельдшери нобакор кучост?— ошуфта рафт ’Brien шев.

— Пеш кардам,— ҷавоб дод духтурзан.— Ман иаме ҳоҳам, ки чунин дилсиёхе бо мо кор кунад.

Брешев сар ҷунбонда изҳори ризой дод.

— Вале ҳаққи ўғакат пеш кардан не, ҷазо додани аст, Люба Васильевна. Охир бидуни ҳамин ҳам мардуми маҳаллиро ба қасалхона ҷалб намудани мо ба ин дара ҷа душвор аст.

Сар ба тасдиқ ҷунбонд духтурзан.

— Дуруст мефармоед. Ман ҳозир аз назди модаре баргашта омадам, ки рамаке аз ҷонаш монда буд. Йи шабонарӯз ўро дард гирифтааст. Момон ҷоҳил чӣ корҳо накардааст! Вақте ман ба ҳонаи вай даромада мондам занро ба кӯрпа печонида ба рӯи ҳона мегелонидан. Саҳл монда буд, ки ўро кушанд. Зуд ёрӣ кардам. Бача таваллуд шуд. Хайрият ду ҷон саломат монд. Фарз ку нему ҳамонҳо шунаванд, ки дар беморхона каси зану бачадор ба духтаре ҷашм ало кардааст, пас ба назди мо мадад пурсида меоянд?

— Маҳз барои ҳамин ҳам мегӯям, ки ба авбош ҷа-зо ҳам додан лозим аст,— зинҳор намуд Брешев.— Пас, шумо Люба Васильевна меҳоҳед, ки ин духтарро ги-рифта монед? Ҳуб мекунед. Лекин истед, ки ҷароҳати у дуруст шудааст? Қариб? Такрибан баъди чанд рӯз ҷа-воб додан мумкин аст? Як ҳафта? Оличаноб! Баъди як ҳафта ҳам ў ба мо даркор мешавад. Дар Қонибодом курси ҷергариони нағзак кушода мешавад ва мо аз ин ҷо бояд ду нафар— як марду як занро фиристем. Муддати курс ҳамааш шуда якмоҳа аст. Тамом, ки кард, шумо ўро ба назди худ бигиред. Ҳуб. Оличаноб. Раҳ то раҳ меомадаму аз кучо, чӣ тавр занеро аз маҳаллиён ёфта, розӣ карда ба ин курс фиристем гуфта ҳаёл ме кардам. Ин мушкилот ба гумонам акнун осон мегардад. Шумо, рафиқ Қодиров, чӣ мешуд лутфан тарҷимонӣ карда ба ўғаҳмонед.

— Итоат,— гуфт дар ҷавоб Қодиров. Вале ба ҷон муроҷиат намудан ба Ҳидоят, рӯй ба Ҷавлат овард.— Ту, азизи ман, оё ваъдаатро фаромӯш накардӣ? Охир ту маро дар ҳар ҷо, ки бошам, ёфта гирифтани будӣ. Ҳамин тавр нест?

— Ҳамин тавр, рафиқ Қодиров,— аз чӣ бошад боз

и ба рӯи Давлат дамида рафт ва тӯппиашро бе ихтиба сараш пахш карда монда бо гӯши чашм ба Хидоят нигарист.— Фаромӯш накардаам. Тӯи ҳамшираю ашвишҳои дигар андармон карда буданд.

«Дигар чи гӯям?— худ аз худ пурсид Давлат,— гӯям, и Даша хоҳари ман розӣ набуд, ки ба назди шумо авам? Не, айб аст. Охир ў аъзои фирмқа. Дар идораи он кор мекунад. Файр аз ин сои маро Хидоят боздошт. Ҳаход илочи аз Конибодомравӣ нигоҳ доштани вай нашошад? Чӣ мегуфта бошад? Ба худи вай монанд, қабул намекунад. Вай буд, ки мегуфт: «Ман ба ҳеч ҷо намемавам, ангишт қан гӯянд, меканам. Қашон гӯянд, мекатонам. Бор кун гӯянд, мекунаму»... Аммо рафтанаш сектар. Ҳамааш шуда як моҳ ба он ҷо меравад. Боз ба ӯ ҷо ба пеши духтурзан меояду духтуриро ёд мегирад. Нигишткану духтур ҷо қадар ҷуфтӣ нағзе!»

— Ман аз ҳамин рӯз дар ихтиёри шумо, рафиқ одиров. Фақат як рӯз ҷавоб медиҳед. Рафта ба акаам ҳоҳарам хабар дода меоям. Биёед, рафиқ командир. Ани ин қасро ба ӯ худам гуфта фаҳмонам.

Давлат ба Хидоят суханони Брешевро бо оҳангे тарима кард, ки худаш ҳам гӯё айнан ба ҳамин ташвиқ енамуд.

— Хуб гӯед, Хидоят,— гуфт ў ниҳоят.— Баъд аз як юҳ гашта боз ба пеши ино,— ба духтурзан ишора нашуд ў,— четгар шуда мебиёеду ҳунар ёд мегиред. Не ағуед.

— Забони мурғонро мурғон медонанд,— табассум амуд Қодиров.— Ҷавононро ҷавонон хубтар мефаҳанд. Инро ҳам ба ӯ бигӯ, ки барои вай шуда фельдтерро аз кор ҳай карданд ва ҷазо ҳам медиҳанд.

Хидоят назари пурнозу озмоишкоронае ба Давлат ғонанд.

— Шумо, рав гӯед, меравам.

— Нагӯ мекунед. Равед, — ҷавоб дод Давлат.

Ғубори ғамгинӣ аз ҷехраи Хидоят оҳиста оҳиста рашота мешуд.

— Хуб шудааст, меравам.

— Рафтани шуд?— Аз сарҷунбонии Хидоят ва табассуми ў маънӣ баровард Брешев.— Оличаноб! Акнун, ҳуҷтарам духтур, ба муолиҷаи ў эътибори маҳсус дихед. Ҳуҷрам бупазиред, Люба Васильевна. Баъди як ҳафта бояд ба рафтана хондан омода бошад. Инро ҳам гӯям,

ки омӯзгорони курс аз ӯзбакону точиконанд. Духтарин
мо бошад, гӯё ҳар ду забонро ҳам медонад.

— Ба ҳамин тарик, аз ғавғои имрӯз мо ҳар ду баҳ-
раманд шудем,— шӯҳӣ намуд Кодиров ба Брешен
нигариста.— Шумо барои хондан ба осонӣ толибае ёф-
теду ман бошам, шумораи отрядамро аз ҳисоби ин дило-
варписар як нафар зиёд кардам.

«Вақт ин қадар тез гузашт?— таассуф менамуд дар
дил Давлат, вақте ки бо Ҳидоят хайрхуш намуда аз
вай базур дил канда мерафт.— Гуфтани розҳои дил он
тараф истад, аз диданаш ҳатто сер нашудам. Бе чиз
нагуфтаанд:

Он дам, ки бо ту бошам, як сол ҳаст рӯзе,
В-он дам, ки бе ту бошам як рӯз ҳаст соле».

Oxiri kitobi дуюм.

КИТОБИ СЕЮМ

БОБИ I

ЧОМАИ БОМАСЛИХАТ КУТАХ НАМЕОЯД

«Пас аз ин қадар сайри таърих нақли гузаштаро ан-
додан мумкин буд. Аз рӯзгори пешина ва дина хеле
фтему аз имрӯзаву ҳозира кай ва чӣ мегӯем? — ба дил
гузарондам. — Кулли ҷадидун лазиз,— мегӯяд араб.
Ме ҳамаи навиҳо шириналанд. Бо қаҳрамонони худ ҷаро
шварат накунам?».

Ба наздашон рафтам. Шабнишине оростанд. Ин зи-
стони перорсол буд. Боди сард ва саҳт аз ғарб ме-
нид ва барфи ҳушки дар ин тарафҳо ҷуворибарф ном-
штаи шаҳшӯлро, ки бо ҷадала мерехт, ба тирезаҳои
наи гарми Давлат Назаров оварда мезад. Ҳаво акнун
рик мешуд ва ранги қабудтоби пеш аз тирагии шабро
худ мегирифт.

— Шумо, дӯстам, ба андешаи ман бедарак саросема
шавед,— ба сари сухани аввалии худ баргашт Дав-
лат Назаров. Ӯ бурути сафедро ангуштмол намуда, бо
шмони дурахшони мардуми Бадахшон ба ман нига-
ист. — Гуфтан ҳоҷат набудагист, ки бе дина имрӯз
мебуд. Ҳамон азобу укубат, ҳарбу зарб, ҳамон шаб-
зи пурдаҳшат буданд, ки аз сар гузаронида ба ин рӯз
асидем. Агар ба маслиҳати ман гӯш кунед, болои раф-
та ҷафта гӯеду боз шаммае аз саргузашти бародарам
дар ҷангӣ гражданӣ, давраи директории ӯ дар кон, соҳт-
мони Шӯроби нав ҳам нависед. Китобатон боз ғалатӣ
мешавад. Охир...

— Маъзур дор, бародарам, ки гапатро мегирам,—
Данилов узрҳоҳона ба уқай худ нигарист. — Дӯстам
дуруст мегӯянд...

— Сухан аз ваю кору бори вай, ки сар шуд, зуд гап-

ро дигар мекунад,— тасдик кард Хол-бобо — Холи ворухй ба Пётр нигоҳ афканда.— Ҳазор некиу накӯкирдорӣ кардаасту бандогоҳ аз онҳо даҳон кушоед, ҳаёлаш, ки хезаду гурезад. Нафсуламри гап, ҳарбуза аз полаку себ аз дараҳташ дур намефарояд, хислати ҳалқи ҳудашро дорад: ба таърифи дигарҳо гузарад, булбули гӯёю аз ҳудаш, ки сухан шуд, мани бечора гунгам, ягонягон меғунгам.

Ҳама хандиданд.

— Ҳай ба гап чома мепӯшонед, амак! — хандид Пётр.

— Ту чома напӯшонӣ, ман напӯшонам, бечора гап лучу уръён монад? — боз ҳазл намуд Хол-бобо. — Ту фаромӯш карда бошӣ, кардагистӣ. Аммо ман аз ёдам набаровардаам, ки чилу чанд сол пеш, аз ҷанг гашта омадию «саргузаштро ба вақти дигар мегузорем, ба ҳикоя ман қарздор» — гуфта будӣ: лекин ваю дигарҳояшро ҳам ҳанӯз нагуфтай, додарҷон. Дониста мон, зиндаю саломат бошам, нагӯй, ҳалос намешавӣ.

— Ҳарфи гузашта бисъёру ба гуфтану навиштан тамом кардан душвор, — далел овард Данилов — Лекин дар ин асар магар он солҳоро тасвир накардан мумкин аст, ки дар тамоми мамлакат ҷустуҷӯи сарватҳои зеризаминӣ сар шуда буд? Охир ин гапи гузашта нест. Агарҷанде ки ангишти Шӯроб аз қадимулайём маълум аст ва ҳанӯз хеле пеш аз тоҳтузози муғулон дар ин ҷо тоҷикон ангишт мекандаанд, таърихнависе ҳанӯз ҳамон вақт навиштааст, ки «дар он ҷо кӯҳи санги сиёҳ ҳаст, ки мисли ҳезум дармегирад, гармӣ медиҳад ва хокистараш барои шустану тоза кардани либос ба кор меравад». Ёфтани муқаррар кардани миқдори ангишти ин ҷо аз солҳои бисту ҳафт сар шуда то қариби чил давом кард. Оё ҳамин тавр нест, амаки Хол? — Данилов рӯ ба Холбобо овард, ки босалобатона сар ба тасдиқи гуфтаҳои ӯ мечунбонд.

— Ҳамин тавр, Пётр, — ҷавоб дод ӯ. — Ҷаҳаннаму ғори Александров, Давидову Назаров ба як тараф монда рафтанду нафсуламри гапро пурсед, Шӯробро аз таингнои дара, ба паҳнои ҳозира ҳамон солҳо баровардем. Ҳамон солҳо буд, ки як мушкиламон осон шуда, ҷои зоғнӯлро пармаи электрик гирифт, — бобо тугмаи гиребони кительро, ки дар ҳарду ҷониби он аломати шаҳтёри фахрӣ буд, кушод. — Аҷаб рӯзҳое буданду аҷаб вақтҳое! Як геологро, ки аз Тошканд омада буд, аслэ

— Мүш намекунам. Мардак чонаш аз пўлод буд, ё намедонам. Шоввоз аз пагоҳи барвақт, ки дараераю кўх ба кўх мегашту кор мекард, то чашмни.

— Ошнои деринаю чоний раҳматй Аверченкоро-кугуед? — пурсид Эсанпай. — Номаш ба хаёлам...

— Хо худи ҳамон. Номаш Шабаров буд,— шарҳ доди.

— Дар дасти ў буд, ки Аверченко чон доду...

— Ҳамаамонро доғ кард,— оҳ кашид Акбар Азимов. Урфа одаме буд раҳматй. Чони худро дареғ намет. О, худи ҳамон рӯзи қазо карданаш то пешин дар он шумо магар кор намекард? — ў ба Буров нигат.

— Нисфи рӯз ногоҳ табаш баланд шуду...

— Ноҳост ҳам набуд,— ба сухани Акбар-амак ҳам шуд Буров. — Аз худи пагоҳӣ пажмурданамо буд. Қрибан соати даҳ буд, ки ҷароғу метин бардошта ба ҳои мо омад. Диdam, ки ранги рӯяш паридаю нафас-риаш бечо, ба кор намондам. Аммо раҳматй, баъди як м диккӣ ҳесту кор сар кард ва ҳа гуфта, пай ҳам меҳӯрд. Як дафъа дasti ба офтоба бурдаашро гифтам, ки лахча барин гарм. Микола, гуфтам, ту то и ноқобилию гапнодарой мекунӣ? Мебоист кўрпаю лишт карда дар хона хобӣ. Табат баланд, мефаҳмӣ?

— Рост мегӯй, Тимофеӣ, андак табам будагӣ барину кин шумо воҳима мекунед. Агар ба гали шумо даро, маро ба хона бурда, аз болоям дарро қулф мекунед, гуфт ў. — Аммо ман дар хона чӣ тавр нишаста мевонам? Ба ҳаққи худо худат гӯй. Ҳанӯз соли чордам Шуроб фалон қадар ангишт канда буд. Ману ту стам, ҳанӯз ба он дараҷа нарасидаем. Ҳол он, ки он мото барои ҳочаинҳо миёнгӯ мешудему акнун барои ҳамон ангишт меканем. Аҳволамон ана ин хелу шумо ғармоед, ки кўрпаю болишт карда хобам. Офарин бегамиатон!

— Барои ин, касало-касал ангишт кандан даркор буаст? гуфтам ба ў,— суханро идома дод Буров. — Роҳ-кушию корҳои тайёриро авҷ диҳем, қувваи нави корӣ ёбем. Ин гапат дуруст, гуфт вай. Бинам, аз баралаш нағирам, меафтидагӣ барин. Дукаса шуда хондем. Даст ба набзаш барам, набз тез. Чомаи ин қасро,— Буров ба Акбар-амак ишора намуд,— аз та-нашон кашондаму ба замин кушодам. Ўро ба рӯи он тирифтему бардоштем. Тозон ба роҳрав баровардем

ва ба вагонча шинонда то ба зина оварда боло кашидем.
Зуд ба хонааш бурдем. Аммо дер шуда буд...

— Нек буд, ки ба некиаш ёд мекунем,— ох кашид Назаров.

Фурсате дар маҳфил хомӯшӣ хукмрон шуд. Холи воруҳӣ тӯппии тағораҷавор қалонро аз сар гирифта ба қанораи миз гузорам-нагузорам, бардошту аз нав ба сар гузошт ва ҷарҳ занонда монд. Акбар-амак ҷои хунук шудамондаро ҳӯрт қашиду аз ҳолӣ будани чойник беҳабар буд магар, ки онро вазнин пиндошта, баланд бардошта ва зуд оҳиста ба ҷояш гузошт. Аз печи деворӣ торсу таркиши аништ, аз ошхона садои ба лаби дег зада шудани кафгир ба гӯш мерасид.

— Ҳой, Малоҳат, очаат ҷаро ҷим шуда рафт? — қуфли сукутро бишикаст Назаров, рӯй ба дари қушодай ҳонаи паҳлу оварда. — Ҷой ҳуронда-ҷой ҳуронда, оҳари дили ҳамаро резонд-ку. Ягон бӯй ҳаст?

— Ҳаст, ҳаст,— аз ошхона овози Ҳидоят ҳола шунида шуд. — Сабр кун, аз ғӯра ҳалво мепазад гуфтаанд. Палово дам кардам.

— Ин гапи дигар,— гуфт Назаров ва ба Ҳол-бобо муроҷиат намуд. — Гапи шумо, амак, ҷала монд.

— Ғӯр ҳушу ёди пирӣ нашавад,— шакарханда қард Ҳол-бобо, — дар ҳақиқат гап аз ҷӣ мерафт? Ҳа, аз Шабаров буд. Вай барин ягон геолог, дар ҳамон замони нотинҷ ҷонашро ба ҷаббор супурда, Шӯробамонро аз ришта то сӯзанаш аёну намоён накарда буд.

— Рост мегӯед, амаки Ҳол,— Пётр Данилов мӯи сарро сила карда монд. — Ҳамон Шабаров буд, ки ме-гуфт: дар ин сад солу дусад сол аништи Шӯробро та-мом карда наметавонед. Шоҳаҳои аништ ин тараф то зери Чоркӯҳ, он тараф-то китфи Исфара рафтааст. Ин сарвати бебаҳо қабат ба қабат хобидааст. Чи қадар ҳоҳӣ, кофта барор.

— Дуруст мегӯед,— ба гап ҳамроҳ шуд Буров,— ҳамон Шабаров буд, ки зери шаҳри ҳозираамонро нишон дода, аништи қалон хоб кардааст мегуфт. Баъди ягон ҷанҷоҳ сол кофтани ин аништ лозим шуда мемонад. Бинобар ин, мегуфт ў, куттиҳои гӯғирдатонро (вай ба қулбаҳои мо ишора менамуд), ба домони кӯҳи Дуздхона, яъне болон Исфара баред, беҳтар аст.

— Баъзе шаккокҳо ба ў ҳандида буданд,— Ҳол-бобо гуфт.

— Ин хел шаккокҳо афсӯс, ки ҳозир ҳам ҳастанд.

тапнодарою худаммедонамй мекунанд. Агар монгигишт тамом гуфта, Шўробро партофта мераванд, сханд намуд Назаров.— Аз Шўроби нав, ки гап дед, «боз кадом Шўроби нав? Ин гапи кучою кий?» ранғашон меканад. Яктоашро маҳ кардед, ки душро таҳ мекунед? Бе дарди саре нищаста будам, додаму дарди сар харидам мақолхонӣ ҳам мекунад.

Аммо ҳамаи гуфтаҳои Шабаров рост баромадан-ангишти мо ҳоло боз чор авлодро пир мекунад,— сунни худро давом дод Хол-бобо.— Сонихо гуфтанд, ки Шабаров як гала конҳои Ӯзбекистону Тоҷикистон, як тори конҳои Қарамазорро ҳам, албатта ҳамроҳи ҷӯндаҳои дигар, кофтаю ёфта, чӣ қадар будани маъданро муайян кардааст. Осон нест, додарҷон. Дастигоҳи замонвақтаи геологҳоямонро ҳозир бинед, меҳандидед. Ҷаллоции Ҳадичахола барин буд. Дунъё ба умедин, мардакӣ қадар меҳнат карда, машаққат кашид. Номаш дар ҷабати коғазҳои кон монда наравад. Абераю ҷабераҳои то охир донанд, ки ангишти маро қадом замон, киҳо, чӣ тавр ёфтаанд. Назаров рост мегӯянд,— ба хулоса омад Хол-бобо,— охир оҳану ангишт сарф намекунед-ку, мулло. Аз шумо чӣ меравад? — бобо гӯё аз гуфтааш пушаймон барин шуд. — Нагуед, ки мушкилии кори шуморо Ҷамедонам. Қитоб, ба ақли ман, аз ҳар гӯша як тӯшаю аз ҳар хирман як хӯша аст.

— Дуруст мегӯед, амак,— сухани Холбоборо тасдиқ намудам. — Дар ин ҳусус Қамол хуб гуфтааст:

Гадой кардаам аз ҳар даре як тухми маъниро,
Бубин, ин ҳӯшачин ҳам рафта-рафта марди дехкон шуд.

— Ҳай-ҳай-ҳай! Чӣ ҳуш гуфтаанд! — Бобо ба сарчунбониву таҳсингонӣ даромад. — Навиштану маъқулдорам кунондан осон нест. Соли гузашта шумо гуфтуеду ҷабераҳаам, наберай Ҷамиларо, ки турфа ҳушзехну ҳушкат аст, ба кор андоҳтаю ҳавсола карда, ба нависондани ёддоштҳоям сар карданӣ шудам. Ин кори осон набудааст. Ҳамин тавр-ку ба гап даромада равам, майнаро мегурезонам. Нависондани шавам, дар калла ҳеч чиз нест. Аз шарм, ҷони бобо гуфтам, як кори дигар ба ёдам расид, аз фардошаб мешинем. Танҳо мондан байд, айнакро ба ҷашму ба даст қалам гирифта ҳаёл кунам, боз ҳеч чиз нест. Гунчишкро кий кушад? Қассоб. Ҳар кас кори метавонистагиашро кунад.

— Китобхони зўр, мулло, ангишткан аст,— изҳор кард Хол-бобо баъди таваққуфе.— Вай санъату адабиётро бемухҳобот гулҳо барин нағз мебинад. Дар замони гузашта умри аз шахта беруни ангишткан бо майхӯрию зан-занӣ мегузашт. Акнун гул мепарастаду китоб меҳонад. То ҷашмам монда шудан меҳонаму монда, ки шудам, набераю абераҳоро меҳононам. Ҷойҳои нафаҳмидагиашонро фаҳмонда медиҳам, ки ҳам савоб мешаваду ҳам хурмо. Мо, ангиштканҳо, мардуми эрка ҳастем. Ҳам эркай давлату ҳам эркай мамлакат. Ба ҳар кас ноз кунем мебардорад. Шумо ҳам, ки як фарзанди ҳудамон барин шуда мондаед, мулло, албатта гапи моро ба замин намемонед. Ҳамин тавр не? Ҳа, боракалло,— бобо аз аҳли маҳфил маъзурат хост.— Серманаҳии маро, ки медонед, чаро лачомамро қашида қамемонед?

— Агар ин китоб фақат аз ангишткану ангишт нағуед, аз саргузашти ҷангии баъзеамон боз шамма карда гузаред, бад намешуд, ҷароғам,— Эсанпай тораҳои боз ҳам каму сафедшудаи ришло байни ангушт гирифт, валие шояд аз тарси рехтани ҳамин ҷанд тори табарруки бокимонда бошад, ки фақат сила карда монд.— Ман, ҷароғам, саргузашти бисъёр аҷоиби Назаровро мегӯям. Охир ў аз Шўроб қашида то Ўш босмачиёро дунболагирий карда, ба озод кардани Бухорою аз он ҷо то Днепр рафта, ба сари Врангель ҳам об рехта омад.

— Маро дар ҳичолат намонед,— шикастанафсӣ на-муд Назаров.— Нағзаш биёед, Хол амакам «душмани ҳалқ» шудани ҳудро гуфта диҳанд. Ин ҳам як гапе-дия.

— Мон, ки додарҷон, барои як ҳикоят сад ҳикоят нашавад,— даст афшонд Хол-бобо.— Нафсуламри гапро пурсед, ҳамон рӯзҳоро ба ёдамон набиёрем, беҳтар. До-манаш кам сӣ сол шудаасту ҳоло ҳам ба хотираи расад, рости гап, ҳар тори мӯям ба бадан меҳалад. Аз тӯхмати ҳушк ҳудат нигоҳ дор.

— Турфа вактҳое буданд,— сар ба таассуф ҷунбонд Эсанпай.

— Ҳамин тавр гуфтию мондӣ, додарҷон. Туф кунӣ ба рӯи ҳудат меафтад,— гуфт Хол-бобо.— Муфаттиш шинос буду маро аз ҳудам ҳам хубтар медонист. Аммо ширро сафед гӯям, қабул қамекард.

Аз душманон баранд ҳикоят ба дӯстон,
Ҷун дӯст душман аст, ҳикоят кучо барем?

нанд. Ман-ку, додарчон, се-чор рӯз ба тергав моншам ҳам, халос шуда гирифтам. Аммо ин баҳт ба и бўхтонзадагон насиб нашуда буд,— Хол-бобо да-тафас кашида чанг маҳзунии ба рӯяш нишастаромок кард ва лаҷоми суханро ба сўи дигар тофт.— тараш ту бигў, ки Фрунзеро чи тавр дар кучо дидӣ муқарраби ў шуда гирифтӣ,— ба Давлат Назаров овард ў, баъд ба ман мужда расонд: — Дар Шўроби мулло, назаркардаҳо кам нестанд. Ана худи хозир ёдам воқеаи дигар омад. Барои шумо бозъёфти ғала-Ба ин тараф-он тарафаш кор карда саводу хотамкомекунед. Аммо ҳозир намегўям. Аввал мон, ки Назаров саргузашти худро бигўяд.

Назаров ҳарчанд кўшиш намуд, ки сари сўхбатро сўи дигар тобад ва аз саргузаштгўй раҳой ёбад, муссааш нашуд. Ман ҳам ба Холбобову дигарон тарафдор шудам ва уро ба гуфтан водор намудем.

— Намондед, намондед, Холамаки азиз,— ҳазломе-зона шикоят намуд Давлат Назаров, мўйлабро сила-кунон,— чораам чист? Аммо саргузашгўй ҳам як ҳуна-ри калон будааст. Устоди қиссаҳонҳои мо Хол-амак. Нече, таъриф нест. Ҳама ҳам мегўянд. Аммо мани бечора-ғап аз худам, ки рафт, пачўл мешаваму мемонам. Фар-мондехи аввали ман Пўлод Қодиров баъди се моҳи ба отряди вай рафтанам, ин соли бистум буд, маро ба ҳуд адъютант карда гирифт. Намедонам, адъютантҳои дигар ҳамон вақтҳо аз хизмату, ба қавли Холамакам, муқаррабӣ хурсанд буданд ё не. Лекин гапи байни худа-мон, ман аз он мартабаю амал он қадар шод набудам. Пўлод ҳамон вақт ҳам як одами бесабру ором, ғайраташ ҳамеша дар ҷўш буду хобу ҳӯроки дуруст надошт гўям, қабул кунед. Албатта ғами худашро нахўрад ҳам, ғами ҳар як ихтиёриро меҳӯрд. Аммо ҷояш омада монад, хубам медавонд.

Назаров, ки ба нақли воқеаи асосӣ мегузашт, ба хона даромадани Ҳидоятхоларо дид, дар ҷояш чунбида, стули ҳолиро аз пахлуюш ба қафотар тела дод.

— Модари бачаҳо, биё як дам шин, дам гир,— аз чунбиши ошхона монда шудагистӣ. Навакак аз кор омадию дар хона боз ба ту кор тайёр. Ақаллан ошро бо мо нахўрдӣ. Меҳмон баногоҳ маро феодал нағуянд.

— Айб кунанд, чӣ ҷои тааҷҷуб? — ҷавоб дод Ҳидоятхола, муй сафедро ба қафои гуш гузаронда. — То ҳанӯз ягон палови мувофиқи табъ, ки пухта наметавонӣ. Дух-

тарат бошад, газетаи деворй гуфта ҳозир омаду бори паловпазй боз ба дүши ман фаромад. Магар ин феодалий не?

— Гап ки гувоху исбөтдор шуд, алҳақ нагүй, халос намешавй,— хандид Назаров, аз таънаи зан як навъ хичил шуда.— Сад хунарро ёд гирифтам ҳамин паловпазй барин кори осонро ёд нагирифтам. Дуо рафтагй барин ҳар дафъя ё шүр, ё камнамак, ё шавла ё қўрмоч мешавад. Дурӯғ нашавад, як бор ба фармондех Фрунзе дар як деҳаи Таврияи Шимолӣ ларзидаю дараққида палов пухта будам, ки палов нею роҳати чон шуд ва фармондех ҳай-ҳай карда ҳўрд.

— Қй медонад, рост мегүй ё не?... — Ҳидоятхола вазаи конфетҳоро ба тарафи ману Хол-бобо тела дода монда, моро ба конфетхўрӣ таклиф намуда ҳазлашро давом дод. — Эҳтимол фармондех паловро хуб ёд карда, ҳарчай пазй, таъриф карда бошад. Агар гапат рост мебуд, ҳеч набошад, охир ягон бори дигар аз ҳамон роҳати чонат мепухтий.

— Гали ту ҳам бе дарак ие, модари бачаҳо,—тасдиқ кард Назаров.— Ҳақиқатан ҳам ў паловро пазмон будааст. Котелок дар дасту кошуки чўбин дар соқи мўза барои гирифтани шўрбои шулдурумтезоб ба навбат истода будам. Пеш аз ман ягон панҷоҳ нафару аз ақибам боз зиёдтар одам. Шамоли хунуки нам рўйро мелесид. Меларзидему дандонҳоямон шақаррос мезаданд. Ана дар ҳамин вақт як кас номи маро гирифта чеф мезанад. Нигоҳ кунам, командирамон. «Туро фармондех металабад, худатро ба тартиб биёру ба штаб тоз» — гуфт. Ҳангам канд. Тасмаро саҳт кашидам, мўзахоямро пок кардам. Тозон ба штаб рафтам. Маро ба пеши фармондех дароварданд. Ба шиштан фармуд.

— Шўробатро ёд накардй? — пурсид ў.

— Ёд кардам, рафиқ фармондех,— ҷавоб додаму пушаймон шудам. «Охир чи мегўяд ў? — ба худ таъна мезадам,— ҳайр ёд карда бошй, кардай. Ақаллан ба дили фармондех шуда, чаро не нагуфтй?». Аммо гали гуфташуда тири аз камон ҷаҳида. Нигарони сарзаниш будам. Тахминам дуруст набаромад. Фармондех ҷашми аз камхобиҳо сурхшударо аз ман бардошта хушнудона хандида, ба комиссараш гуфт:

— Сухани ростро мегўяд ҷавон. Сад чои нав ба нави оламу ачиботи онро бинй ҳам, манзилу маъвоят аз пеши назар намеравад. Муҳаббати маъво алоҳида аст.

Хунанди хешу табор, ёру дўст ба дил наздик ме-
нди. Модом, ки Шўробатро ёд кардӣ, албатта палови
ҳам пазмон шудай? — пурсиid фармондех ногоҳ.
Ин дафъа чӣ ҷавоб доданро надониста фақат сарам-
унбондам.

— Пас дуруст фаҳмидаам. Дар ин станица мо имшаб
им монд. Ман ҳам палавро ёд кардаам. Дар Тошқанд
иконе буданд, ки гоҳ-гоҳ онро хеле ширин мепухтанд
родам сер бошад ҳам нахурда наметавонист. Раҳим-
евро медонӣ? У аз Ҳуҷанди шумост. Абдулло Раҳим-
евич, котиби компартияи Туркистон. Албатта медонӣ.
Ҳам боре ҳамроҳи як нафари дигар палави болazzate
хта буд. Ин дар ҳонаи мо, дар зиёфати таваллуди пи-
ри ман Темир буд.

— Наранҷ, додарҷон Давлат, ки аз даҳонат гапатро
тегирам. Набошад аз хотирам мебарояд, — худдориро аз
аст дод Ҳол-бобо. — Чӣ кунам? Тарки одат амри маҳол.
Гезаш ки омад, гап мегазонам. Ҳамон каси дигар ман
астам. Дар сари оташдони ҳамон палов каминай кам-
панини ўзумо, яъне Ҳоли воруҳӣ ҳозир будам. Ба шумоҳо
гуфта будам, — ба Эсанпаю Акбар-амак нигарист бобо.
— Аммо меҳмони мо акнун мешунаванд. Ҳамин тавр
е? Ҳа, бале. Гӯш кунед. Албатта ҳайрон шуда исто-
даед, ки ман чӣ хел шуда ба он ҷо рафта будам. Инро
дам мегӯям.

— Ман ба Тошқанд вакили съездзи панҷуми Парти-
и Коммунистии Туркистон шуда рафта будам. Манда-
шро гирифта мондаам. Ин соли бистум буд, — сухан-
ро давом дод Ҳол-бобо, пас аз як фурсати ҳомӯший. —
Нафсуламри гап, аз Қўқанд маслиҳат дода буданд, ки
Аверченкоро фириstem. Аммо раҳматӣ бетоб буд. Ба
солои ин намехост, ки корҳояш монда раванд.

Як маҳалле ба президиуми маҷlis одамҳо барома-
данду нигоҳ кунам, Абдулло Раҳимбоеви худамон ҳам
ҳаст. Ман вайро дар ҳонаи Аҳмади Муҳтор дар Ҳуҷанд
дода будам. Як-ду бор ҷашмам афтода монд, ки ба на-
зарам, ба ман синчаю табассум мекард. Дар охир инти-
хобот гузашту чӣ мегӯед, ки Раҳимбоев котиби Пар-
тияи Коммунистии кишвари Туркистон шуд. Съезд ба
охир расиду аз зал баромада равон афсус мекӯрдам:
«Ошнои мо қалон шуду надидаю муборакбод накарда
меравам». Ман гўл набошам, хаёл кардаам, ки маро
ҳатто ба леши вай рафтан намемонанд. Лекин ба кӯча
баромаданам замон як кас омада аз остинаи кашида

«Шумо оё аз Шўроб намешавед?» — гуфта, пурсиid. Ёфтед, аз Шўроб, Холи ворухй мешавам. Хизмат? — «Рахимбоев хоҳиш карданд, ки як он касро дига равед» — гуфт. Дар ин вақт як машинаи сабукрави сиёҳ ба пешимо омада истоду аз даруни он Раҳимбоев баромад. Багал кушода воҳӯрӣ кард. «Ман нагуфтам, ки ёфтани Ҳол-амак осон. Дар маҳшаргоҳ бошад ҳам, амакро тез меёбӣ».

Нафсуламри гап, аз қадрдонию одамшиносии вайхурсанд шудаам, ки муборак шавад гӯй ҳам ба ёдам наомадааст. Ба хонааш бурд. Аммо ҳанӯз фурсати як пиёла чой ҳӯрдан нашуда буд, ки телефон чиринг-чи-ринг кард. Раҳимбоев аз пеши телефон омада, хезед амак, ба ҳавлии Фрунзе меравем, гуфт. Ё пирам, гуфта мондаам, саросемаю ҳайрон шуда. Ҳуди кор нафсуламри гап ғалатӣ буд охир. Ҳой ангишткан, ту хоб ё бедор, аз худ мепурсидам. Ҳазл магар, додарҷон!

— Аз рӯяton гардам, мулло,— тавалло кардам ба Раҳимбоев тавалло карда,— дар сари роҳ маро ба қӯшхонаамон бурда монед, кифоя. Ҳудатон равед. Ман киу рафиқ Фрунзе кӣ? Ибо мекунам.

— Э шумо ачаб гапхоро мегӯед, амак. Шуморо на-бараму боз гардонда фиристонад-мӣ? — пурсиid Раҳимбоев.

— Барои ман шуда?

— Ҳа.

— Рафиқ Фрунзе маро аз кучо медонад?

— Медонад-медонад. Ман аз президиум шуморо дигда хурсанд шуда ба ў ҳам нишон дода будам. Он касҳам шод буд.

— Фрунзеро мегӯед?

— Ҳа, Фрунзе, Ҳол-амак. Одамони бузург одамдӯст мешаванд,— гуфт Раҳимбоев. — Қадду қомати аз тамоми аҳли зал баланди шумо ҳам ба ў маъқул шуд. Ман дар хона меҳмон ҳаст, дертар меравам гӯям, кӣ будани меҳмонро пурсиду шуморо ном гирам, албатта ҳамроҳат гирифта биё, гӯён зинҳор кард. Наравед, илоҷ нест.

Ҷӣ кунам? Бо сад ибою истиҳола рафтам. Аммо рафиқ Фрунзе бовиқору салобат намоянд ҳам, як одами часпону гапшунав, хушсӯҳбат будаанд. Дастанро гирифта фишуурдаю такон дода воҳӯрӣ карданд. Дуруст мегӯянд, ки азизон рӯзи таваллуд доранду мурдан не. Ҳар

ки ҳамон рӯз ба хотирам меояд, гӯё овозашон ба
там мерасад.

— Шарқ таомҳои хушмазае дорад,— гуфтан он кас
рои ман шуда ба забони қирғизи ӯзбекӣ аралаш.—
Бузуқулоку норин, палаву сихкабоб аз чумлаи ҳамон-

Аз қадом тоифаю қадом гӯшай олам набошед, аз
таомҳо агар обу намакашро расо карда пухта бо-
анд, як бор ҳурд, асло фаромӯш намекунед. Зани
ин, ки писар зоид ва гапаш аз ҳарвакта дида ҳозир
узарост, ин ҳам таъсири Шарқ аст, барои меҳмонҳо
хехоҳад, ки палав пазем. Иқрор ҳастам, ки палавпазиро
медонам. Лекин барои меҳмонони Темир ҳудам танҳо
ба пухтани палав ҷуръат намекунам. Бинобар ин, аз
ҳардӯи шумо ҳоҳишмандам, ки мададгорӣ кунед.

— Яъне чӣ кунем? — пурсид Раҳимбоев.

— Роҳбарӣ кунед, бас аст.

— Не, Михаил Васильевич, пухтани қадоми шарқиён-
ро ба шарқиён монед, ҳарчанд, ки Пишпекии ҳудамон
ҳастед,— ҳазлу мутоиба карда гуфт Раҳимбоев. — Ману
амзакам як илоҷ мекунем. Чӣ гуфтед, Ҳол-амак?

— Ба ҷонам, ду кас овора шуданамон ҳам даркор
нест. Ман ҳудам як палов пухтан бошад, мепазам. Натарсед,
мулло. Аз дастам мебиёяд. Мувофиқи табъ мекуна
нам, гуфтам. Аммо қабул накард. Ман паловпазиро
нағз мебинам. Баъзан аз кор лакот шуда мебиёяму дас-
ту остин бар зада палов мепазам, гӯё истироҳат меку-
нам. Ҳулоса дукаса шуда палов пухтем,— Ҳол-бобо
ҷашмони пурнурашро нимкофқунон ба ҳаёле афтода
чизеро ба хотираш оварда табассум намуд ва суханро
идома дод.— Дар байни меҳмонҳо рафиқ Қуйбышев
ҳам буданд. Он кас аз ман як ду ангушт паст буданду
ҳалос. Ачаб одами ёри ҳазл будаанд. Аз меҳмонҳо як
киси бевакт мондаомада ҳонаро аз қадбаландон пур-
дида, дар остона ҳайрон меистод. Он кас ба ӯ шӯҳӣ
кардан:

— Омадан гиред, дар байни ин қадар одамони ка-
лонкалибр якта одами шумо барин муқаррарӣ ҳам дар-
кор.

— Ана вай, додарҷони ман, сӯхбат буд! — суханашро
ба анҷом мерасонд Ҳол-бобо.— Ба қавли Ҳоча Ҳофиз
сухан гуфтанду дур суфтанд. Ман бошам, мазза карда
мешунидаму ҳайрон мешудам, ки ин одамони ин қадар
донишманди табаррук ба ҳама баробар ҳам ҳастанд.
Як поси шаб гузашт, дар ҳеч ҷой гап намонд, ки на-

гүфта бошанд. Маро ҳам ба гап гирифтанд. Ин қисса, додарчони ман, дароз. Ҳамаашро гүям, гапҳои дигар монда мераванд. Ту акнун, Давлат...

— Ин не-вай не, чароғам, ту ҳам фаромӯшотир шуда истодай,— ҳазломезона даҳон ба таъни Холбо-бо кушод Эсанпай, ҷашмони пештахтадорашро тангтар карда. — Корҷомаю мӯзаҳо, ду вагон сутуну саррав аз ёдат баромад?

— Асло-асло не, додарчон,— гуфт Ҳол-бобо. — Рӯ ба рӯям Данилов шиштааст, ки худтаърифкуниро бад мебинад.

— Аз ман ҳавотир нашавед. Гуфтаҳои шумо нури дида,— гуфт Данилов. — Маъзурам, ки ман қиссаҳони камхунар ҳастам. Шумо бошед дар гуфтан...

— Устухон надорӣ гуфтанӣ ҳастӣ. Ҳамин тавр не, додарчон? — бесаброна суханро ба тасарруфи худ даровард Ҳол-бобо. — Мо ҳам ғанимат ҳастем. Дидаю доностаамонро мегӯем, ки ба гӯр набарем. Гуфтан даркор, ки аз даҳон ба даҳон гузараду аз авлод ба авлод. Набошад Фирдавсӣ «Шоҳнома»-ю Айнӣ «Доҳунда»-ро чӣ тавр менавиштанд? Гап ба сари Шӯроби мо омада буду иногоҳ Фрунзе аз ҳӯроку пӯшкои ангиштканон, зисту зиндагии мо пурсида монданд. Мавридаш, ки омад, гуфтам: аз ҳӯрокашон гап намезанам, рафиқ Фрунзею пӯшкамон мазза надорад. Корҷома нест, мӯза нест. Баъзехо ба кон бо либоси худашон мефароянду баъзехо руст кардан чӣ даркор, пойлуҷ, таниззор ангишт мекананд.

— Дар кони рутубатнок? Ҳанӯз ҳам? — пурсид ў афсус ҳӯрдаю сар ҷунбонда. — Нигарони фаровонӣ нашуда, кам-кам бошад ҳам вазъиятро дуруст кардан лозим. Аз шумо, рафиқ Раҳимбоев хоҳишмандам, бифармоед, ки ташкилотхоямон ба адреси Шӯроб ягон дусад ҷуфт мӯза, ҳамин қадар корҷома ҳам фиристанд.

— Диdam, ки гапам мегузарад,— Ҳол-бобо ҳандида монд,— аз ҷонатон гардам, гуфтам, як-ду вагон сутунборию саррав ҳам мефиристоданд. Инро ҳам фиристанд, маслиҳат дод рафиқ Фрунзе. Ягон ҳафта нагузашта барои Шӯроби мо ба станцияи Қонибодом ду вагон чӯбу тахта ва корҷомаю мӯзаҳо омад. Аверченко ба пӯсти худ намеғунциду ба нӯги поящ истода аз лабу рӯям бӯса мекард.

Ҳол-бобо боз рӯй ба Давлат Назаров оварда «бо ҳамин қиссаи ман тамом, ту акнун бидеҳ давом» — гуф-

буд, vale и дафъа Акбар-амак ба қитиқи ў ра-

Нағзаш камҳуширо ба гардан гиред акнун,—
муд ў.— Охир чи тавр шуда ба Масков рафтани
сият-апа аз ёдатон...

Шакар ба даҳанат! Ииро ҳам аз ёд набароварда—
Хол-бобо Акбарамакро ба давомдиҳии таъна нагу-
та, ба ман рӯй овард. — Ба ёдам воқеаи ғалатӣ ома-
барои шумо бозъёфти акоиб гуфтағиам, ҳамин Мос-
авии Назарова буд. Ҳар кору як сабабгор мегӯянд.
Хонаи Фрунзе баромадему бевақтии шаб Раҳимбоев
ро боз ба хонааш бурд. Даррав розӣ шудам. Ниятам
ҳмин буд, ки пагоҳ ҳамроҳаш ба идорааш раваму ко-
низи чизҳои додаашро гирифта ин ҷо омада ҳамаро хур-
анд кунам. Дарроҳ Раҳимбоев ноҳост аз ман пурсид:
— Хол-амак, дар Шӯроби шумо ҳаракати занон чӣ
тавр? Занон меҳонанд? Фарангӣ мелартоянд, ба кору
кори ҷамъият ҷалб карда мешаванд ё не? Оё ҳанӯз ҳам
муҳтарони ҷавонро ба шавҳар медиҳанд?

— Дар Шӯроби мо мулло, нафсулатми гап, занон
тариб, ки фарангӣ надоранд, гуфтам. Раҳимбоев ҳайрон
шуда, ба гапи ман бовар намекард магар, ки ҷашмак
зода меистод. Зани қирғизу тотор ба фикрам аз аввали
дунъё фарангӣ нагирифтааст. Занони тоҷику ўзбеки мо
дар Шӯроб ба сарашон ҷомаҷаи бачаашонро гиранд,
мегиранд. Набошад дар кӯчаю кӯй мардак рӯ ба рӯ
омада монад, бо остин ё домани курта рӯяшонро нимпа-
ҳаҳ карда гузашта рафтан мегиранд. Аз фарангҷои ду-
жобаю баҳмалӣ ва ҷашманди қадди одам Исфара мин-
натдор аст, ки хуб зехну бино монда медӯзанду меги-
ранд. Дар он ҷо ҳам акнун дар кӯчахо баъзе занони
ҷалаозодро мебинед, ки мардон ба онҳо ҷашмашонро
мепесонанд. Ҳудо умрашро дихад, дар Шӯроби мо Да-
ша Үтбосарова ном як зан ҳаст. Дар хонаи Ҷаҳқами
Муҳтор ба ҳаёлам гуфта будам-ку, дуҳтарчай маро-
тирифта қалон мекунад гуфта. Ҷони одам вай. Ҳамаи
занони тоҷику ўзбекро кордор карда мондааст. Меҳо-
нонад. Ваъз гуфта медиҳад. Ин вақт ба хотираи во-
қеаи Ҳидоят расида монда, то ба хона рафта мондан
ба Раҳимбоев саргузашти Назароваро ҳам нақл кардам.
Нағз кардед, ки ба хондану ҳунар ёд гирифтан фири-
стодед, гуфт ў. Аз занони миллатҳои маҳаллӣ ҳозир ба
ҳаёлам коркунони тиббӣ кам дар кам. Ба хонааш ома-
дан баъд, ному номи падари Назароваро пурсида ги-

рифт. Ягон сол нагузашта аз номи вай телеграмма омад, ки съезди занони Шарқ мешаваду Назароваро ёфта фиристед. Сухан аз даҳони Лукмон хуш аст. Аввали ин воқеаро Давлату он тарафашро хоними ў гуфта дихад. Набошад ин қадар гапковию луқмаандозӣ мекунед, ки гапи кас ҳикояи «Ҳазору як шаб» барин ҳикоёт андар ҳикоёт мешавад. Акнун додарҷон Давлат, байти паловпазии худатро хон, ки шунавем. Фақат ҳаминаш аз ёдам набарояд, ки оши ману Раҳимбоев пухтагӣ қулинг ўргилсинг як палав омаду меҳмонҳо то чангни табақ баромадан ҳӯрданд.

— Гап дар кучо монда буд? — пурсиid ин дафъя Давлат ҳам ва худ ҷавоб дод. — Ҳа, сухани Фрунзери ме-гуфтам. Модом, ки ҳамдиёру ҳаммилати ту Раҳимбоев онқадар палави нағз пухта буд, ту ҳам дар ин пеша бояд ҳунарманд боши.

Мани гӯл бемулоҳизаю андеша «айнан ҳамин тавр», гуфта мондам.

— Бисъёр хуб, — аз ҷавоби ман хурсанд шуд фармондех ва фармуд: — Пас, йигит, бархез, ба ошхона рав. Тамоми масолеҳи палавро барои ягон бист кас гир. Ба ту дастъёри мекунанд. Дег ёфта медиҳанд. Зеҳн мону палави нағз паз. Баъди чанд вақт тайёр карда метавонӣ? Ягон се соат бас? Нағз. Дар ин муддат, йигит, ман як хоб карда мегирам.

Ба ошхона мерафтamu раҳ то раҳ худо-худо мегуфтам, ки дар пешин ҳел як одами бузург шарманда нашавам. О, ман паловчаҳои майдаро ланҷ мепухтаму ин қадар оши калонро чӣ мекунам? Дар ошхона ғайр аз сабзирезакунӣ дигар ба ҳама кор ёрӣ расонданд. Гӯшту пиёс пора карданд. Аз кучо бошад, деги калони чуянӣ ёфта омаданд. Аз рӯи нишондоди ман биринчро аз курмакҳо тоза карданд, яке алавмон шуду дигаре дастиёр. Палов пухт. Дам ҳӯрд. Қашида бинам, обу намакашрасо. Фармондех як қошуқ ҳӯрдан ҳамон, ба тарьиф даромад.

— Дар интихоби палавпаз хато накардаем, рафиқон, — гуфт ў. — Эътироф мекунам, аз палави Тошканд ҳаргиз намемонад. Раҳмат, йигит, дар ошпазӣ ҳам ҳунарманд будай. Пас, йигит, Шӯробатро ёд кардай? — боз пурсиid ў.

Ин дафъя хатоямро ислоҳ кардам.

— То ҷангро бо ғалаба тамом накунем, ба ҳеч ҷой намеравам, рафиқ фармондех — гӯён қасам ҳӯрдам.

- Ин орзуи ба амал омадаистодаи ҳамаи мост,—
— Ўхурсандона.
- Ҳикояро аз як сар нагуфта, аз «бом тароша аф-
кардй,— гуфт Эсанпай ба Назаров.
- Чояш омада монад, чӣ кунам? — гуфт Назаров,—
ки кардам, мегӯям.— Ў фурсате хомӯш монд ва
маи суханро дод.— Ҳамин тавр рӯзе аз рӯзҳо от-
ти мо дар Бешарик, Қирори ҳозира якруза монда буд.
Ба қувваи нав ё яроқу аслиҳаро нигарон будем. Дар
то Ҷӯлод Қодировро Эрматпартизан ном касе, қи
авакак фармондехи дивизиони полки нуздахуми саво-
ни Туркистон шуда буд, ба хонааш меҳмон кард. Ман,
ягон соат аз командиром чудо шуда, оҳамро боло-
тарда наметавонистам, ҳамроҳаш рафтам. Эрмат ба
забони ўзбекӣ сухан гуфту ман ба русӣ ҷавоб гардон-
дам. Он вакт забони ўзбекиро нағз надонӣ ҳам, дили ўзбекдух-
тарро дуздида буд,— гап ҳуронд Ҳол-бобо.
- Ўзбекдухтарон агар ҳамин модари бачаҳо бо-
над, тоҷикиро ҳамон вакт ҳам аз ман хубтар медо-
нист,— ҷавоби босавоб дод Назаров.— Забондонии ман
ба Эрмат маъқул шуд. Ба болокории ин аз кучо донад,
ки зэрар мекашад, Қодиров зӯр зада ба таърифи ман
даромад. На сангборонам монду на ангиштканиам. Ам-
мо сонӣ пушаймон шуду суд накард. Эрмат «ҳамин ҷа-
вонро ҳоҳӣ наҳоҳӣ ба ман медиҳӣ» гуфта, ду пои ўро
ба як мӯза қава мекард. Ўз гиряя бадтар, аз меҳмонӣ
сад бор пушаймону лекин ноилоҷ розӣ шуд.
- Ман ҳамин тавр шуда ба дивизиони Эрмат гузаш-
там. Адъютант, мирзо, ҷояш биёяд, тарҷимони вай ҳам
шудам.
- Дивизиони мо баъд ба Ашт рафт. Шуморо бо ҳи-
кояи дилгирар зиқ накардам? — пурсид Назаров аз
ман.— Не? Гуфтан гирам? Ба қавли Ҳол-амак, шумо
хӯшачини хирмани сухан ҳастед. Донаҳои сараро чудо-
карда, коҳу донаҳои пучро партофта рафтан мегиред.
Баъди муборизаҳои дуру дароз бо босмачиёни Фар-
ғона ва мағлубияти онҳо, полки мо фармон гирифт, ки
ба Қоғон равад. Мо ба озод шудани Бухоро мадад кар-
дем. Ҳуди ин ҳикоя дароз асту ацибаш дар ҷои дигар.
Бухороро дар таҳти фармондехии рафиқ Фрунзе озод
карда бошем ҳам, ўро ягон бор надида будам. Аз Бухо-
ро ба Самарқанд мерафтему афсӯс меҳӯрдам, ки ақал-
лан аз дур бошад ҳам, ўро надида мондам. Лекин ма-

ро як хушхабар хурсанд кард. Овоза шуда буд, ки ба муносибати несту нобуд карда шудани босмачиён ва сарнагун шудани аморати Бухоро, Фрунзе бо аскарони сурх вомехӯрад. Мо тамоми шаб хоб накардем. Риши метарошидем. Оббозӣ мекардем. Сарулибосҳоро мешустем, дарбех менамудем ва мӯзаҳоямонро пардоз мекардем. Ҳар кас гӯё гумон мекард, ки Фрунзе маҳсус ҳоли ўро мепурсад. Ҷодарҳои аскарони сурх он вакт дар беруни Самарқанд дар Отбозор ном як ҷо зада шуда буд.

Назаров ҷои хунуқшудаашро бо як нафас нӯшид.

— Шумо як сурати Фрунзери дар болои аспи сиёҳ-мушкини пешонақашқа дидад? — пурсид баъд ў. — Ҳалолаш бод, қадом як суратгари гулдаст он расми аҷоиби-ро дар Майдони Сурхи Москва, дар рӯзи иди Октябрь, ба гумонам, соли бисту ҷорум гирифтааст. Фармондех паради қӯшунҳои Армияи Сурҳро қабул мекунад. Ин расмро дидан ҳамон, ба хотираро ҳамон ғӯз расида буд, ки фармондех айнан ба ҳамон хел як аспи шӯҳ, хушъёлу дум, баланду бекарор савор шуда, даст ба чакка бурда, сафҳои оростаи моро давр зада баромад. Дар миёнҷо истода сухан сар кард.

Тамоми лагерь ором. Пашиша пар занад, ба гӯш мепрасад. Ҳама нафас ба дарун, фармондехро мешунидем. Ў ба ҷангварони сурхи Туркистон таҳсин мегуфт, ки бо вучуди фарқи забон, дину миллат дар иттифоқи ҳарбии коргарону деҳқонон якҷоя шуда, дар шароити мушкили мислаш диданашуда бо мадади Россияи коргару деҳқон босмачиҳо, гвардиячиёни сафедро торумор карданд. Ў мегуфту мо ҳаракат мекардем, ки ягон суханашро нашунида намонем. Ноҳост ў як дам ҳомӯш шуду овозаш ҳастаю ларзон баромад.

— Ман бо рафиқони ҷангии худ ҳамаи аскарони сурх, командирон, комиссарҳо видоъ мекунам,— гуфт вай. Оби дидам ба ҷашмам ҳалқа зад. Аммо ҳудамро даррав ба даст гирифта ба овози аз нав ҷарангосишуда гӯш додам. — Се сол аст, ки Руси коргару деҳқон мечангаду ҳукуқҳояшро аз тааддигарони тамоми ҷаҳон муҳофизат мекунад. Азобу маҳрумияти Россияи меҳнатӣ беандоза аст. Меравем, ки ба кӯтоҳ қардани муддати ин машаққату маҳрумият мисли фарзанд ба мадад кунем. Доҳии мо Ленин мегӯяд: Мо ҷанг қарда метавонем, зоро оммаҳо медонанд, ки барои чӣ мечанганд ва бо вучуди мушкилоти бемонанд ҷангидан меҳо-

Армияи Сурх, ки армияи Ленин ва Партияи Коммунистии ўст, то зафари комил ҳоҳад ҷангид.

„Фармондех сухани худро тамом кард. Ураи солдати аворо ба ларза овард. Дар ҳамин вакт ҳудам ҳамонам, чӣ ҳел ҷуръат кардаам, ки аз саф як қадам бун баромада «Рафиқ фармондех, мумкин аст, ки ба мӯи савол диҳам?» — гуфтаам. Фармондех як нафас ӯб надода, ба ман, ба ҳаёлам, аввал ранциданамо, ӯммо сонӣ табассумкунон синча кард. Аз гирду пеш пири-пири сардорону аскарҳоро мешунидам, ки «бедарак, хуб накард, ҳатто беодобӣ» — мегуфтанд.

— Марҳамат, рафиқ аскари сурх, чӣ савол дорӣ? — Ӯрсид фармондех аз ман ва аспро ду-се қадам пештаронд.

— Бисъёр рафиқони ҳамъяроқи мо аз Россия омаданд, ки фалокати боз асири шуданро аз сари мо дурӯнанд. Ин некиро як умр аз ёд намебарорем, — гуфтам ба ӯ. — Акнун барои нест кардани душманҳои бокимонда ҷаро моявонанд, ба ӯрии онҳо ба Россия наравем? Мепурсам, ӯи...

Чунон ғулғула сар шуд, ки ором карданаш душвор буд. Ӯзбеку қазоқ, қирғизу туркман, тоҷику тотор ҳамаба забони худ «Дуруст мегӯяд! Мо ба мадад рафтанд меҳоҳем! Ба Россия барои мададгорӣ. Ба некӣ — некӣ!» — гӯён фаръёд мезаданд ва агар худи фармондех даст намебардошт, ин ҳаёҳуро ҳеч кас ором карда на метавонист.

— Ба ту, аскари сурх, раҳмат! — миннатдорӣ кард фармондех. — Дар ин ҳусус мо машварат мекунем ва ба шумо ҳабар медиҳанд. Бори дигар ташаккур.

Митинги мо тамом шуду акнун онҳое, ки навакак бедарақ, нағз накард, мегуфтанд, маро ба рӯи даст гирифта чунон ҳаводихӣ карданд, ки қариб шушам ба даҳонам омада буд.

Пагоҳи ҳамон рӯз командири мо Эрматпартизан мағро ба як тараф бурда оҳиста гуфт: «Толеат баланд, Давлат. Овоза накун. Ба ҳеч кас нагӯй. Рафиқ Фрунзе киуючоӣ будани туро Ӯрсиде гуфтаанд, ки баъди рафта расидан ба ҷои нав як қисми моро ҷеф занонда мегиранд». Ана ҳамин тавр ўзуда, мөхмон, ман ба муборизаи зидди Врангелу торумор карда шудани вай ва дигарҳояш иштирок кардам...

— Агар қашиши Ҳидоят намебуд, нафсулами гап, гашта омаданаш аз ҳамон тарафҳо гумон буд, — сухан-

ро аз Назаров шарти зада гирифт Холбобои хеле хомӯш нишаста, ба танг омада. — Охир ў...

Аз дари хона пасу пеш даромада омадани саринженери управленичиangiшти Шӯроб Дарья Суренко ва шавҳари ў, мудири кабинети партияи — Арслоналий Үтбосаров давоми сухани Холбоборо дигар кард.

— Биё-биё, чони падар,— аз чой барҳост Хол. — Ин что шин. Чаро дер мондед? — Вай Дарьяро ба паҳлӯяш нишонда «шукри неъмат, тани сиҳат, дили беғаму хотири чамъ»,— гӯён калимаи оминро партофта даст ба рӯй кашид, баъд ба ман рӯй овард. — Оё худи ҳамин духтари ман, ҳамин нури дидай мо худаш танҳо як китоб на-мешавад? Даша ба як китоб меарзад. Аммо инаш ҳам ҳаст, додарҷон, ки саргузашти ҳар яки мо, кору бори ҳар яки моро ба як китоб меғунҷонем гӯёд, ҷангномай Абӯмуслими соҳибқирон барин китоби нимпудӣ навиштан даркор мешавад.

— Албатта сӯҳбатро имрӯз ҳам падари мо гул ме-кунонанд, чӣ гуфтед? — пурсид саринженер ба ман рӯй оварда,— ин кас таърихи зиндаанду маҳзани ҳикмат.

— Ба осмони ҳафтум бардоштӣ, духтарам,— болид Хол-бобо.

— Аз ҳамин сабаб аст, ки маҳфилоро ном додаем. Бозори амакам касодиро намедонад,— гуфт Арслоналий.

— Ангур аз ангур ранг мегирад,— мақоли мувофиқу бамаврид ёфт Хол-бобо. — Дар сӯҳбатороӣ акнун Назаров ҳам аз ман намемонад. Ба гап чунон ҷома мепӯшонд, ки гиребонамро меқашидам.

— Устодам усто,— далел овард Назаров ҳам,— ба ҷону ҳолам намонданд, чӣ қунам? Қами мою қарами шумо. Писанд нашуда бошад, айб накунед. Аммо меҳмон, ба фикри кӯтоҳи ман, дар асаратон гапи солҳон Ҷанги Бузурги Ватаний ҳам мешудагист. Ҳавзаҳои қалониangiшти мамлакат ба дasti фашистон афтодаю ҳароб шуда, аҳамияти ҷону шахтаҳои шарқии мамлакат қалон гардида буд. Гайр аз «ҳа бошу ҳа дех!» — гӯё дигар чизро намешунидед. Баъзеҳо гумон мекарданд, ки angiшткан ҷадар зиёд шавад, ҳамон ҷадар angiшт қандан мумкин. Иқтидори истеҳсолии шахтаҳоро ба эътибӯр намегирифтанд. Одамонро ба хизмати ҳарбӣ даъват мекарданду ба мо мефиристоданд.

— Тӯда-тӯда одамон, мо аз колоннаи коргарӣ гуфта, меомаданд,— илова намуд Акбар-амак.

— «Маҳбусони сиёсӣ»-и гунаҳгору бегуноҳ,— луқмā
Даръя.

— Дуздону кисабурон, хиёнатгарони ба сад гӯлаҳ
шадаю аз таги дор гурехтагӣ баракҳо, кӯчаҳо, ла-
забойҳоро пур карда буданду Шӯробро ба сараҷон
надоштанд,— дар навбати худ ба сухан ҳамроҳ шуд
и-бобо.

— Дар қатори онҳое, ки дудаста ба кор часпида
данд, даҳҳо овораю авбошон низ буданд, ки кор на-
карданд, ташвише ҳам ғайр аз қашида гирифтани
ни дигарону луч кардани ҳонаи сокинон надоштанд.
ар забой қимор мебозиданд. Дар роҳравҳои кон мас-
аласт меҳобиданд. Ана Данилов шоҳиди он арасот
ст, ки қариб се сол ҳамон вақт сардори шахтаи ҳаш-
уми мо буд,— гуфт Назаров.

— Ба ҳар ҳол мо рӯз ба рӯз зиёд ангишт медодем,—
уфт Данилов. — Пучро аз сара чудо карда Шӯробро
хиста-оҳиста ором менамудему задани набзи шахтаҳо-
монро ба меъёр дароварда мегирифтем.

— Сонӣ эҳтимол амакатон, меҳмон, мочарои ҳона то
стона гуфта ба шумо аз нодираи даврон, маликаи дил-
зорашон даҳон накушода бошанд,— Ҳол-бобо Акбар-
макро ишора карда монд. — Лекин агар ҳонандаро
андондан ҳам даркор гуед, албатта ҳозир не, изои
идам ҳаром, ду ба ду шуда монед, ин шӯрбаҳтро ба
ап андоzed, ки ғавғои ҳонаашро гуфта дихад. Нафсул-
мири гап, ман ҳайрон. Фикр мекунам, хаёл мекунаму
ба тагаш намерасам. Як мард дар болои феъл чи тавр
шуда занашро як шаппотӣ зада монад, худи зан даъ-
вогар нашавад ҳам, прокурор фарьёдрас шуда барома-
да, марди бечораи пушаймоншударо аз кору бораш мон-
да чанд рӯз ба тафтишу тергав ҷеф зада мегардад.
Зан рафта ман аз баҳри даъво гузаштам гӯяд ҳам, соғ-
не. Аммо як зан аз бинии марди бечора сим мегузаро-
над, зиребаи зери ноҳун барин шабу рӯз азоб медиҳад.
Лекин ҳамон прокурори мӯҳтарам ақаллан ба дили мард
шуда, ба вай зан як пӯписа карда монданро раво наме-
бинад. Чаро? Ҳаёл мекуний-ҳаёл мекуний, аммо пой дар-
гил мемонӣ. Баъдаҳу.

Ман баъзе занҷаллобҳоро намегӯям, ки сари ҳар
чанд вақт заннавкуниро бино медонанд. Қам монда бо-
шанд ҳам, ин хел маҳлуқҳо ҳозир ҳастанду чи қадар
мазаммат кунед, ман ҳам ёр. Ман фалокатзадеро ме-
гӯям, ки ба зани нағз вонамехӯраду муросо карда на-

тавониста, чудо шуда ба тараддууди зани дүйүм дарояд, шураш хушк мешавад. Нархи сабзию пиёзро напурсында, вайро ҳам ба құшоқи занчаллобхо зада бадном мекунанд. Ҳамин тавр нест, мулло? Ҳамин тавр. Аммо заңе, саҳл вақт нагузашта дидед, ки баҳуда бехуда чорбор шавхарро нав карда мондаасту лекин гурбаи вайро пишт намегүянд. Чи, гаҳвораи вай аз осмон фаромадаги? Гали байни худамон. Ин ба ман маъқул не. Но маъқул бошад, маъзур доред.

Шабнишинии мо то сахар тұл қашид.

Вақте, ки аҳли сұхбатро дар кү чаи пурбарғи сард түселонида аз паси Давлат Назаров ба хонаи гарми вай тохта медаромадам, аз дил мегузарондам: «Чи хуб шуд, ки ба машваратгирій омадам. Ҷомай бомаслиҳат күтах намеояд. Маслиҳатамон пухт. Онҳо розй шуданд, ки нақлхои имшабаро бо обу ранги худашон ба хонанда барам. Дигар ҳамин монда буд, ки нақли Москваравии Хидоят ва ҳасрати ба қавли Ҳол-бобо, Акбарамаки шұрбахтро пагоҳ шунавам ва пас аз он сухани имрұзаро гүям.

БОБИ II

РУЗИ НАҒЗ

Аз байни оташу хун гузашта, аз гирдобу гирдбоди чанғ саломат берун омада, аз кадом як гүшаи Россия баргаштани Давлат Назаров, ки акнун бино ба гүфти Ҳоли ворухй, қад рондаву бар монда ба йигит гуфтан арзанда шуда буд, боиси шодмонии на танҳо хешу табор, балки тамоми Шўроб шуд. Үро чанд рӯз «қаҳрамон омад» — карда нафақат ҳамчун Ҳолу Акбар, Эсанпаю Файзуллои қаротегинй дўстон, инчунин дуру наздикони дигар ҳам аз меҳмоний ба меҳмоний мебурданд, ба диданаш меомаданд. Ҳатто зани Пысин, ки акнун дар лампахонаи шахта кор мекард, дар күча бо ў дучор омада, изҳори хушнудй ва оби диди кард, ки вай хушпою қадам асту ба шарофати қадами вай дила амакаш, яъне Пысин, ки дар ҳабс буд, озод шуда омад.

— Бинобар ин, ана инро нүғи рӯймол карда бардошта ба пеши ту мерафтам, ки хушомадай гүям,— ў аз

Як шиша шихори мисли оби кўхнашудаи кўлмак тобро берун овард. — Ту гумон накун, ки мо ҳанўз шихор мекашем. Худо дар паноҳаш нигоҳ дорад. Машрабай инро ба нияти ҳалос шуда омадани аъгирифта монда будам. Росташро гўям, ба замин гўр да будам. Нўш, сонй мефаҳмӣ. Истода-истода пахонафкан шудааст. Ба кор кай мебарой? Тезтар биё. роғи аз ҳама равшанро ба ту медиҳам. Майро настрий? Маро як умр меранҷонӣ. Гап ин тавр нашуда. Ман акнун меҳнаткаш ҳастам, йигит. Фардо аъчуман ҳам сари ягон корро мегираду ба қавли Холи Ҷанг аз балои муфтхӯрӣ ҳалос мешавад. Медонӣ, ҳакат ба аништкани ҳам розӣ шудааст. Аммо ман томаъкул накун. Ту одами донишманд. Ҳисобу ки обдон ҳастӣ. Акнун, ки гўё ба дўзах даромада баромада, аз гуноҳҳоят пок шуда омадай, ягон кори ба худат үносиб медиҳанд» — гуфтам. Ё гапам нодуруст?

Давлат аз суханони жолаосо пурчадалаи зани бургчусса, ки аз пештарааш як қадар логар буд ва аз рӯ гўё андаке ҷавонтар ҳам метофт, безор шуда, ба ўр раҳой ёфт.

Ба ҳамин тарик, акнун ин ҷавон ҳарчанд вақти ҳоли зиёд надошт, ҳушу ёдаш банди Ҳидоят буду бас. Дар кучо будани ўро касе ба вай равшан намегуфт. Ҳоҳарашибаш Даша шояд барои таскини хотири ў бошад, ҳанўз рӯзи аввали омаданаш, дар мобайнин гап гуфт, ки Ҳидоят акнун серкор аст. Қишлоқ ба қишлоқ мегардаду ба қасалҳо нигоҳубин мекуниад. Се ҳафта пеш омада буд. Хати ба ман навишиштаатро додам, ки хонда барояд. Ягон соат нишаст ё не, касе кофта омад. Мегӯянд, ки дар ин гирду атроф аз ў дида ҳамшираи тиббии хубтар нест. Ҳолай ҳамакора шудааст. Занон вайро кофтаю ёфта дарду ҳасраташонро гуфта, маслиҳатҳо гирифта шифо ёфта мерафтаанд.

Ойқиз, зани Эсанпай гуфт, ки падари бечагонаш ду бор ба кофтукови Ҳидоят рафт, ки як омада модарамро бинад, наёфт. Бечора духтарро аз афташ тинҷ намемонанд.

Давлат ба Исфара фаромад. Рост ба бемористон, ки акнун ба ҷои дигар кӯчида омада буд, рафт, то духтур-зан Любовь Васильевнаро чуста нишону нақши пои ёрашро ёбад. Вале гуфтанд, ки «ӯ ҳамроҳи ҳамшираи тиббӣ Толибова ба қишлоқи Работ рафтаасту дар он ҷо беморони варача бисъёр шудаанд». Вале дар Работ ҳам

ў набуд. Аз он чо дина пагоҳӣ баромада, ба деҳай Найман рафтаанд. Давлат бегоҳирӯзӣ лакот шуда ба Шӯроб баргашта дар роҳ Ҳоли ворухиро дид.

— Гардҷӯлон аз кучо меой? — пурсид ў.

— Ба Исфара рафта будам.

— Элак баҳонаю дидор ғанимат, духтарамонро дидагистӣ? Аз кораш вақташ хушу саломат? — Ба қуниҷковӣ даромад Ҳол.

Давлат худро ба нодонӣ зад:

— Шумо чиҳо гуфта истодаед, амак, намедонам.

— Ту надонӣ, додарҷон, нағсулаҳи гап, ман мединам,— хушҳолӣ кард Ҳол. — Аз ҳама пинҳон кунӣ ҳам, аз ман пинҳон карда наметавонӣ. Ҳанӯз ҷашми рӯз кушода нашуда мединад, ки худро ба дара мезадӣ, ба худ гуфтам, ки тоқати Давлати мо тоқ шуду ба ҷустуҷӯи духтурдуҳтар рафт.

Дар пай он дилбари шириншамонӣ меравам,
Дил пай ў рафтаву ман аз пай дил меравам.

Чӣ айбу аҷобат? Ман ба ҷои ту мебудам, додарҷон, билфарз аз поезд фаромадан замон ба кофтукови вай надаромада бошам, аз пагоҳи дигар кафшро ба бағал мезадаму ҷониби вай метоҳтам. Ҷавонҳои чиу! Аз худашон пеш ба ҳаёлам дилашон пир мешавад. Аз омаданат ба ў хабар дода будӣ? Не? — номаълумона лаб бурма кард Ҳол. — Хайр рафтию дидӣ?

Давлат водори икror шуд.

— Афсӯс, ки наёфтам, амак.

— Ана ин тавр, додарҷон, ба даст меафтӣ,— қоҳкоҳ зада, кӯчро ба сар бардошт Ҳол. — Ба кучо рафтааст?

— Ба қишлоқи Работ гуфтаанду...

— Оббо гуфта, гашта омадан гирифтӣ?

— Не, рафтам. Аз он чо ба Найман рафтаанд.

Авзои Ҳол ногаҳон дигар шуд.

— Ба Найман? Ҳамроҳаш кӣ?

— Духтурзан Люба Васильевна.

— Он тарафҳо осуда бошад? Ҳарчи бошад, бе мард фиристодан даркор набуд,— гуфт ниҳоят ў.

— Тинҷ не мегӯед? — бесаброна пурсид Давлат.

Ҳоли зоҳирان аз гуфта пушаймон, Давлатро осуда карданӣ шуд:

— Ҳабарат ҳаст ё не, Давлат? — ба рӯи қалон табассуме дамонд Ҳол зӯр ба зӯр.

— Боз аз чай, амак?

— Рўзи гузашта кам не-ғам не, бист ароба зиёд шит кандем. Агар акнун ҳар рўз ҳамин қадарӣ ан-дода истем, план ин моҳ якуним баробар гуфтан додарчон. Лекин нарасидани улов маро танг карда дааст,— Хол рўй ба ҷониби триконник гардонда а намуд.— Гарами ангишт қалон шудаасту даргита монад, ҳоламон ҳароб мешавад. Сонӣ, додарчон, қнун аз кай ба кор мебарой?

Хол ба саволи худ ҷавоб нагирифта, пай бурд, ки ин инонаш чунон ки мегӯянд, аз ин гӯши Давлат дарода, аз ваяш мебарояду бо ин мужданавин ҳуши ўро یу хотирашро осуда кардан душвор аст.

— Аз афташ, бехуда туро ба ташвиш монондам, додарчон,— гуфт ў.— Афъигазида мерамад аз шакли ресми. Моро, ки як бор не, ҷанд бор мор газидаасту чӣ ёр шуда зиндаю саломат мондаем, баъзе вақт аз ресми ало ҳам метарсем. Аммо агар тинҷӣ намебуд, он намерафтанд, додарчон,— илова намуд Хол тасаллижона.

Ба дили Давлат оташ афтод. У худро осуда хотир намуд мекард. Вале нуҳуфтани мушаввашӣ мусассаш намегардид. Хол ба тасаллои вай ҳарф мегуфту ҳисин ў дигар ҷизе намефаҳмид.

Шабро ў бехоб гузаронд ва бомдодон аспе ёфта ба асе ҷизе нагуфта, роҳи Найманро пеш гирифт. Аспи ҳардам ўро, офтоб ҳанӯз баланд нашуда, ба доманаи Ҳи осмонбӯсе расонд, ки Найман дар ласи он воеъ буд. Савора лачоми аспро раҳо намуда, онро ба роҳи ҷорики пурхамупечи торафт баландшавандаги андохтавон ногоҳ ду аспсаворро дид. Онҳо оҳиста-оҳиста аз оло ба поён мефаромаданд. Аз байн фурсате нагузаша Давлат ба ояндагон наздик шуда, яктои он дуро шинохт. Вай духтурзан Любовь Васильевна буду лекин Ҳамроҳаш на Ҳидоят, балки ҷавони мавзунаке. Ҳуш аз Ҳари Давлат парид.

— Давлат, ту дар ин ҷо аз кучо? — овози ларзон ва турҳаяҷоне баровард ҷавон.

Ин овози ҳамон қасе буд, ки Давлат боҳаяҷону изтироб ба ҷустуҷӯяш мерафт. Ин овози Ҳидояти либоси мардонапӯшида буд, ки онро Давлат зуд шинохт ва аз асп худро ба замин андохту ба истиқболаш тоҳт.

Ҳидоят ҳам аз асп фаромад. Лекин беҳаракат месистод, ки ўро модархондаш гӯё ба ҳуш овард:

— Хой ту, Ҳидоят, чаро кулўху караҳт шуда истодай? — пурсид ў низ пиёда шуда. Вай лачоми аспи Ҳидоятро ҳам ба даст гирифта духтарро ба пеш такон дод. — Ба омадани вай-ку бесаброна мунтазир будй. Ба ту чӣ шуд, ки акнун ақаллан салом намедиҳӣ? Салом, Давлат, зиёрат қабул!

— Салом, Люба Васильевна азиз! Мурод хосил,— ҷавоби салому табрик гуфт Давлат ва даст барои вохӯрӣ ба Ҳидоят дароз кард.

Любовь Васильевна ба таъна забон кушод:

— Эҳ, шумо! Хайр, ин-ку духтар аст, ба ту чӣ шуд ҷавон? Ба канор гир ўро?

Давлат бе ҳамин ҳам ба кушодани оғӯш тайёр буд. Аз китфҳои бачагонаи нозуки Ҳидоят гирифт ва ба қанор қашид. Даҳон ба ғаногӯши ў бурду ба машомаи ҳамон бӯи масткунданаи мӯи мушкин расид.

— Ҳидояти ман!

— Давлати ман! ... — шунид Давлат оҳиста. — Ман чӣ қадар туро ёд кардам. Сар дех акнун, Давлатчон, айб аст,— мегуфт Ҳидоят, vale ҳуд ўро раҳо кардан намехост.

— Ана ин гапи дигар аст. Ана ин ба ҷавонон мезебад,— мегуфт Любовь Васильевна, ки дар ҷашмонаш ашк ҳалка зада буд. — Духтараки ман... — Ў даме хомӯш монд ва дasti ба сӯяш дароз кардашудаи Давлатро гирифта, ба ҷониби ҳуд қашиду аз рӯяш модарвор бӯсид. — Ту, писарчон, албатта ба ҷустуҷӯи Ҳидоят ба ромадай?

— Дуруст мегӯед, модарчон,— ҷавоб дод Давлат дар ҷавоби писарчон гуфтани модархонди маҳбубаш. — Ду рӯз аст, ки шуморо ҷустуҷӯ мекунам.

— Пас ду рӯз ҳуд, ки омадай?

— Дурӯғ нашавад, зиёдтар ҳуд,— гуфт шарминона Давлат.

Ҳидоят гилагузоронаву нозофаринона ба ў нигоҳе қард. Ин нигоҳ гӯё бо итоб мепурсид, ки «чаро омадан замон ба наздам нарафтӣ?».

— Бигӯй, Давлат, ки либоси мардона ба духтари ман зебидааст ё не? — пурсид духтурзан ба сару тани Ҳидоят ишора намуда.

Қулохи лабгардони намадӣ, ҷомаи сандуфи сиёҳ, мӯзай пошнабаланд аз Ҳидоят ҷавони зебое соҳта буданд, ки ҳар духтар ба як дидан дил медод.

— Наход ҳеч кас надониста бошад, ки духтар дар

боси мард аст? — нобоварона пурсиц Давлат. — Ман хир уро ҳанўз аз дур шинохтам.

— Барои ин чашмони Давлат даркор буданд, — дали баҳснапазир овард модархонд. — Ачибаш дар ин ост, ки дар деҳае духтаре аз ӯ ҳатто рӯй пинҳон мепард.

Ҳидоят хандид ва ин ханда маъшуқаро ба ҷашми зиқ соҳибчамолтар нишон дод...

Дар хона Ҳидоятро ҳушхабаре мунтазир буд: ба ӯ ҷумҷуда расонданд, ки аз Тошканд, аз ҳуди Абдулло Раджимбоев телеграмма омадааст. Ӯ бояд ба анҷумани занони Шарқ ба Москва биравад.

— Духтари ҳушхабатам, туро муборакбод мекунам! — модархонд Ҳидоятро ба оғӯш гирифт.

— Ҷӣ рӯзи нағз аст имрӯз! — хитоб мекард духтар.

БОБИ III

ДАР ОРЗУИ ДИДОР

Ҳидоят аз Найман баргаштан ҳамон ба тарафдуди сафар афтод. Ходими комитети районии партия, тоторозани миёнсол, ки интизораш будааст, рӯ ба рӯ омадан замон, «ҳайрият омадед! Қофта-кофта аз пой мондам» — гӯён шод шуд ва ҳабар дод, ки ӯ аввал ба Тошканд ба съезди кишварии занон, баъд ба Москва мера вад.

— Поезд аз станцияи Қонибодом, фардо соати чоруними рӯз ба роҳ медарояд. Барвакттар равем, беҳтар. Ман бевоситай нонушто фойтун мебиёрам, савор шуда меравем, — гуфт ӯ. — Туро ҳудам мегузелонам, духтар. Ягон ҳуччат дорӣ? Охир агар кистию аз кучой гуфта, пурсанд чӣ? Набошад, ҳеч гап не. Аз фирқум бароят шаҳодатнома мегирам. Гап акнун ҳамин. Нағз мон, — зан даст дода саросемавор рафт ва ҷанд дақиқа нагузашта, саросемавор ҳам гашта омад. — Чут аз ёдам баромадааст. Сарулибоси дурустакаки ҷойпӯшак дорӣ? Котиб фармуд, ки пурсан. Агар надошта бошад, зуд медӯзонем, гуфт. Ин тавр бошад, ман хотирчамъ.

Чанде пеш Ҳидоят аз моҳонааш оқибандоз намуда, куртавории атлас ҳарид ба либосдӯзе дода буд, ки тоzon рафта онро овард. Барои ҳаридани пойафзол ҳарҷанд, ки тоқати бозорравӣ надошт, ба он ҷо рафт: ча-

вонон аз нохуни пой то фарқи сар ба ин духтар ҳарисона ва хираёна менигаристанд, гап мепартофтанд; аттору баққолон бо адовати ошкор тег кашида ба ў нигоҳ мекарданд ва гоҳо шунавонда дашном медоданд, ки рўяшро напўшида бандагони мӯъмини худовандро гунахгор менамояд. У дар зери нигоҳҳои кунчковона ва ҳангоматалабона, пичирросу ғурунгоси душманона, як чуфт туфлии навдӯти маҳаллиро харид, ки бо машинаи чокдӯйӣ ба рӯяш баҳъяҳои реسمони сурх ва зард зада шуда буд. Ба як зани ҳамдевори бемористон орд дода, нонҳои ҷаззадор пазонд, сар шуст. Кокулонашро майда бофонд. Ба ҷомадоне, ки духтурзан ба ў дод, зоду роҳиларо ҷанд бор ҷой менамуд ва гашта мегирифт.

Акнун ҳама чиз ба ҳаёлаш омодаву аспу қамчин буд, лекин чи тавре ки мегӯянд, дар як гӯши дили ўизтироби калоне ҷой дошт: шаб мерасиду аз Давлат дарак набуд. Ва ҳол он, ки дина дар вакти ҳайрбод оҳиста ваъдаи пагоҳшаб омадан ва хушбуш карда рафтанро дод. Духтар дам ба дам аз хона берун меомад. Ба кӯча, пули сой, ки аз он дўстдоштааш бояд гузашта ояд, назар мекард.

— Ҳайр, ин қадар даробаро накун, азизам, омада мемондагист,— гуфт Любовь Васильевна, ки ба ў панди пеш аз сафар гуфта, ҳоло китоберо варақ зада, менишааст.

— Қӣ меояд? — ҳудро ба ғофилӣ зад Ҳидоят.
— Қасе, ки мунтазираш ҳастӣ.
— Ман ба ҳеч кас нигарон нестам.
— Мебинам. Фақат токати нишастан надорию бас,— духтурзан сар аз китоб бардошт.

Ҳидоят дигар гап нагардонд. Дасть ба даҳон бурда лабхандро пинҳон намуд. Офтоб фурӯ мерафт. Зиёи качи зарфоми он чун шӯълаи ҷароғ расми дар ҷорҷӯба ба девор овехташудаи духтурзан ва духтарашро равшан менамуд. Любовь Васильевна дар стул менишаству Ҳидоят аз қафо, ҳарду дасть ва ҳам шуда манаҳро ба китфи ў гузашта меистод. Аз тарафи чап кокулони майдабофтai ў оvezon буд. Ранги рӯи ҳарду: сафеду гандумгуни аз сурат ҳам намоён. Модар табассум менамуд. Духтарро шояд суратгир ҳандондани бошад, ки лаб газида меистод. Бинанда гумон мекард, ки ҳамин дам садои зангӯлаи ҳандаи духтарона ба гӯш мерасад.

Любовь Васильевна китобро пӯшида барҳост.

— Ту азизам, дар хонай?

Шумо ба кучо меравед? — пурсид Хидоят ҳам ва
на муд: — Оё ба дидани бемори имрӯза намера-

Духтурзан оҳ кашид.

— Ёфтӣ, азизам. То кай ин мардум аз ману ту ҳа-
мекунанду метарсанд, намедонам. Аввал ба пеши
бину бахшӣ, муллою доухон, сонӣ ба назди табибо-
ҳоҳил мераванд. Дидаанд, ки ба зинда мондани бе-
умед кам, ба пеши мо меоянд. Уро ҳам ҳамин тавр
лоҷ овардаанд. Аҳволаш вазнин. Барои мубориза
касалӣ дар бадани ўқуввате намондааст. Фано. Ман
рафта хабар гирам.

— Ман рафта оям-ҷӣ?

Духтурзан шикоятомезона гуфт:

— Дили танги маро медонӣ-ку, азизам. Фаш меку-
ду боз худам меравам. Дил не, тафи устухон!

Духтурзан баромада рафт ва Хидоят аз даҳлези
даи хонаи хурде, ки дар он ҳарду мезистанд, лам-
и карасинии рӯйстолиро оварда ҷароғ афрӯхтани шуд.
Гирд заду аз ҷӣ бошад, ки боз хомӯш намуд. Ба наз-
дариҷа омада, онро қалонтар кушод. Тӯрашро печон-
ба мех оvezон кард. Ду даст дар ду тарафи дарича
тод. Боз ба кӯчай як ҷонибаш сою ҷониби дигараш
коратҳои майдай кулӯҳдевору ҳамворбом назар аф-
анд. Хари майдай оvezонгӯш ҳарабоӣ бедаи бисъёре
кардашударо дар кӯчай ноҳамвор бо бинӣ ҳат ка-
да, базӯр гирифта мебурд. Ҷарҳи ароба ба изи чу-
рӯшудаи ҷарҳҳо даромада рафт ва ҳар истода монд.
Ҳиҷиҷи вай ҳою ҳуй бардошта ба сағриаш бераҳмона
зад. Ҳарак пойҳои борику ҷандирашро тиргаккуон
дал ба як тараф қаҷ шуда зӯр зада як ҷарҳ ва баъд
сӯи дигар ҳудро тофта, заҷр зада ҷарҳи дӯйӯмро
рун оварда «уҳ-уҳ» — гӯён боз арабаро кашид. Вай
дам ба назари Хидоят ба қалонмуше мемонд, ки аз
мааш берун омада истодааст.

Даре кушода шуда марде берун омад. Овози муаз-
зро, ки азони шомро мегуфт, шунида вай ҷо ба ҷо
рӯи суфачаи дами дар нишаст. Баъди азон даст ба
кашиду роҳравон ба сар салла баст. Гови аз пода
удошудае, ки зоҳирон гӯсолаи ширмак дошт, шиками
аз серӣ варам ва пистони қалонро лаппондаву ларzon-
да баосзсанон тохта гузашт. Дар дӯконҷаи баққолӣ ҷа-
роғ даргирифт. Риши ҷорӯбмонанди баққол намоён

шуд. Ҳидоят ҷашми дидани ўро надошт. Боре ў чова дар даст барои ҳаридани карасин ба назди вай рафт. Баққол ҷензарф дар даст ба Ҳидоят нигоҳ накарда пурсид:

— Духтари нағз, ба ту аз қасалхона ҳар моҳ чӣ қадар пул медиҳанд?

— Чӣ кор доштед?

— Даркор намебуд намепурсидам,— ҷавоб дод мулоимона баққол.

— Ҳамон қадар медиҳанд, ки мерасаду зиёдатӣ ҳам мекунад,— ҷавоб дод Ҳидоят.

— Ба гали ман қаҳрат набиёяд. Ҳамон қадар пулро духтарам, ҳар моҳ биёю аз ман гир. Аммо аз он ҷо рав, духтарам. Фарангӣ гиру ба қатори мӯъмину мусулмонҳо даро,— насиҳатгарӣ намуд баққол.— Ба но маҳрамҳо рӯ нишон додан гуноҳи азим. Фардо рӯзи қиёмат, дар ҷаҳаннам оҳани тафсонро ба рӯят зер мекунанд. Духтараки дидадаро менамой. Рафту ҳеч қасат набошад, ғами туро худам меҳӯрам.

— Ҷоваро ин тараф дихед! — хитоб намуд Ҳидоят ва зарфи ҳолиро аз дasti баққол қашида гирифт.— Озодиро наҳаридаам, ки фурӯшам. Онро ба ман ҳукумати шурӯро додааст. Фаҳмидед?

— Фаҳмидам,— дандон ғичиррос занонд баққол.— Фаҳмидам, ки аз аввали дунъё ҳамин тавр буду то оҳираш ҳамин тавр мешавад: ба некӣ — бадӣ...

Ҳидоят ба дӯкони дигар рафта аз ақиб овози баққолро мешунид:

— Э, ҷарҳи қачрафтор!

Аз ҷониби сой ба тиреза насим вазид. Вай бӯи пудина, ҷаъфарӣ, аз боми атроф бӯи зардолу, бӯи шакараки сияҳбедро меовард. Паррандагон дар шоҳҳои дарахтон барои ҷои хоб бо ҳам маншаю мочаро мекарданд. Аз обҷувози лаби сой дӯк-дӯки шоликӯй ба гӯш мerasid.

— Ҳой, ягон қас ҳаст?

Ҳидоят дар пойгоҳ Давлатро дид, рӯй ба тарафи дигар гардонд.

— Туф-туф,— ҳазломезона ба сандуқи дил туф кард ў. — Як сулфа карда биёед, намешавад?

— Тарсидӣ?

— Натарсида чӣ! Омадед?

— Омадам,— Давлат ба стуле, ки дар пеши дар меистод, нишаст.

— Ман гумон карда будам, ки намебиёед,— Хидоят
ро афрӯҳт. Нури чароғ як рӯи ўро равшан намуд
окулони дар вакти хамидан ба пеш фаромадаро
кшонд.

— Наход, чаро ин тавр гумон кардӣ?

— Ин қадарам акнун ҳаял кардед? — ба ҷои ҷавоб
оз пурсид Хидоят.

— То аз кор баромадаму шустушӯ кардам, ҳӯрок
ам...

— Болои рафта-рафта, баъди рафтани ман якбора
кор сар мекардед, чӣ мешуд?

— Бе ҳамин ҳам, Хидоят, хеле бекор гаштам. Аммо
уз ба кон даромада, ҷунон хурсанд шудам, ки мон-
гир!

— Инқадар аз ҷӣ?

— Шахта дигар шудааст. Рӯз барин равшан. Ту аз
донӣ. Пештар вай торик буд. Ҳар кас бо ҷароғи
роҳашро базур меёфт. Пётраком дизелчае оварда
монда, ба кор даровардааст. Акнун дар шахта ҷароғи
электрик ҳаст. Ту лампаи вайро дидай?

— Ман аз кучо бинам? Дар Исфараи мо, ки вай
ст,— Хидоят ва илова намуд: — Люба Васильевна
Уянд, ки лампаи электрик на равған дораду на пил-

— Рост гуфтаанд. Ҷунон равшан, ки ба вай нигоҳ
да наметавонӣ. Шахта равшан. Роҳравҳо қалону
ҳавоқашро васеъ кардаанд. Акнун одам рост гаш-
тавонад. Ҳавояш тоза. Зинапояи нав шинонида-
дад. Дигар одам дорбоз барин аз афтидан ҳамеша ҳа-
тири не. Корро ҳам ёд кардаам. То нисфирӯз он қадар
тишт қандам, ки пештар як рӯзи дароз мекандам.
Слоналий ба тамошои кори ман омада буд. Вай даҳ-
ӯшии ангиштканон шудааст. Шахтаҳо мекушодаанд,
наҳои нав месохтаанд.

— Сурфаи Любовь Васильевна аз рӯи ҳавлӣ шунида
уд.

— Даромадан мумкин аст?

— Ҳа, модарчон. Шарм медоронед шумо маро,— ба-
кард Хидоят.— Чаро менурсед? Давлат ҳозир ома-
нид,— Хидоят ҳайрон шуд, ки чаро овозаш ба гӯш-
тогона мерасад. Ӯ гулӯ афшонд.

— Салом, уқоби ман! Чаро дар пойгоҳ истодай?
Аз боло гузар. Ҳайрият омадӣ. Ҷашми духтарамро чор
кардӣ.

— Маро шарм медоронед, модарчон,— кокули б..
ангушт печондаашро газид Ҳидоят ва бо чашмони шаъ
шаапош ба Давлат нигоҳе карда чашмакӣ зада монд
ки маънни тасдикро дошт.

— Лекин агар ман шумо мебудам, дар ин хонаи
гарму дим як дам наменишастам,— маслиҳат дод дух
турзан,— равед ба лаби сой. Равед, бачагони ман. Дар
лабаки об шинед, сӯҳбат кунед. Лекин, Давлат, бевакӯ
намонед. Пеш аз сафар ў кам хоб накунад. Духтурзан
аз китфи Ҳидоят гирифта, оҳиста тела дода монд.

— Аҳволи бемор чӣ тавр будааст? — пурсиid Ҳидоят,
ки на рафтсанро медонист ва на монданро.

— Ба худо шукр, бад не. Боз хабар мегирам,— ҷа-
воб гардонд духтурзан. — Ҷоғаҳи ту, Давлат, дар рӯи
суфа мешавад.

— Ташаккур,— гуфт Давлат аз берун.

Аз дарун бошад овози духтурзан ба гӯш мерасид:

— Ба ту мегӯям, рав акнун.

Ҳидоят пешопеш ва аз қафо Давлат қӯчаи торикро
бурида ба обраҳан хилвате даромада, ба лаби сой фар-
омаданд. Об калон буду шӯхона худро ба канора, ба
сангҳо зада, серуниро паҳн намуда таронай қадимиаш-
ро меҳонд. Дар он тарафи сой ҳавлиҳо, дараҳтон ҳама
торафт бештар ғарқи торикий мешуданд. Аз байнӣ ғул-
ғулаи об гоҳ аз ину гоҳ аз он ҷо суханҳо ба гӯш мер-
асиданд. Қилдир-қилдири сангҳои осиё ве шилдирроси
оби зиёдии он, ки аз болои пешбанди шаршара мешо-
рид, шунида мешуд.

Баъди ҳичрон висол чӣ қадар шириన! Дар рӯи сангे
даст ба китфони якдигар партофта ду дилдода ҳомӯш
менишастанд. Гӯё ба овози дилҳои худ, ки бо ҳам роз
мегуфтанд, гӯш медоданд.

— Нагуфтанд, ки сафарат чандруза? — оҳе кашида
охир пурсиid Давлат, ба тарҷимаи рози дил даромада.

— Намедонам, маҷлисамон аввал дар Тошканд мешудаасту сонӣ дар Москва.

— Баъди ягон бист рӯз бармегардӣ.

— Бист рӯз дар он ҷо чӣ мекунем?

— Қамаш ду ҳафта дар поезд мешавед. Ду-се рӯзӣ
маҷлис. Ба тамошоҳо мебаранд. Намедонам, бе ту ҷӣ
мекунам.

— Ин қадар вақт ким ба кучоҳо рафта чӣ кардед?
Ҳамон тавр гаштан мегиред.

— Он вақт гапи дигар буд, Ҳидоятҷон.

Ин вақт ҳам гапи дигар,— худро ба Давлат зичард Ҳидоят.— Хурсанд намешавед, ки ман ба ва меравам?

Хурсанд. Ману ту ба Холамакамон раҳмат гүем, бабгари ин сафари ту вай. Супориши амак ҳамин, гар дар Тошканд Абдулло Раҳимбоевро дида мовай ба маҷлиси шумо албатта меояд, ва худаш, ки янонидааст, эҳтимол ўро бинӣ,— саломи амакро ба мерасонӣ.

— Вой ман намурам. Бо он хел қалоншаванда ман авр гапзанон мекунам? Шарм медорам.

— Чӣ шарм медорӣ? Дар Москва Ленин бандоҳ пурсида монад, чӣ мекунӣ?

— Ленин ба маҷлиси мо меояд? — аз камоли шодӣ овозашро баланд кард Ҳидоят.

— Албатта меояд. Пётр мегӯяд, ки ин съезди шумоуди Ленин ҷеф задааст.

— Ба муроду мақсадам мерасам,— хушнудӣ мекардоят. — Ленинро мебинам.

— Мебинӣ. Ҳиммати ўчӯш зада «ҳой духтар, гӯй ба дихем» гуфта пурсад, чӣ ҷавоб медиҳӣ?

— Агар забонам ба гап гардад, мӯлакак доруҳои тарини ҳамаи дардҳоро гӯед, ки диханд, мегӯям. Ўум, ки дар касалхонаи мо кату кӯрпа, рӯйҷою донамерасад. Болишҳои касалҳо саҳт, собун кам. Со медонед, Давлат, боз ҷӣ мегуфтам? Рафиқ Ленин моед, мегуфтам, ки дуохонию фолбинӣ, баҳшигию ҷӣ манъ карда шавад.

— Э-хе... Ин кори осон не.

— Чаро? Ленин гуфтан баъд, накарда бинанд!

— Сад манъ кунӣ ҳам, мардуми омию нодон рустӣ пеши ҳамонҳо рафтан мегирад. Ист, ки Ҳидоятҷон, ки Ленин кӣ дорӣ гуфта пурсад, чӣ мегӯй?

— Модар дорам — Люба Васильевна, мегӯям.

— Боз кӣ гуфта пурсад?

Ҳидоят қиқир-қиқир хандид.

— Боз? Ба қавли модарам, балогардон Давлат до... Ҳар бор, ки ба сарам ягон фалокат биёяд, ҳозир мебаду аз ҳамаи оғатҳо нигоҳ медорад мегӯям.

— Кай тӯй мекунетон гуфта, пурсад?

— Ба ин қарибиҳо не. Аввал Давлат пичӣ кор кунд, ҳароҷоти тӯйро ёбанд, баъд мегӯям.

— Ба шунидам, ту ба комсомол даромадай?

— Даромадам, Давлатҷон. Нағз кардам ё?

— Нағз кардай. Аммо Ленин, яктоатон аъзои партия, дигаратон аъзои комсомол шудаистода барои тули бисъёр ғундошта гардед, оё айб нест, гӯяд, чӣ ҷа воб медиҳӣ? Ӯ меранҷад. Маро хешу табор фиристо данд, ки ҳам гуселонаму ҳам гапатро гирам. Дигар ману ту аз ҳам дуру чудо буда наметавонем.

— Охир ин чӣ хел мешавад, ки рӯзи тӯйро дуҳтару писар маслиҳат кунанд?

— Чаро мумкин набудааст? Мехоҳӣ, ки аввал Дашина ва сонӣ Хол-амак ба хостгорӣ биёянд? Ҳайр, биёянд. Аввал ҳарди мо гапро ба як ҷо монем. Ба як зиёфат, Ҳидоятҷон, пул дорам. Пул медиҳам, аз Москва либос ҳои нағзи дилҳоҷатро ҳарида меой.

— Ана ҳаминаш монда буд. Ин гапи кучо? Либои Москваро пӯшида дар кучо мегардам? Бе ҳамин ҳам баъзеҳо ҷашмашон катӣ меҳӯранд.

— Ту бошӣ парво накун,— яқ қабза кокули Ҳидоятро ба даст гирифта бӯид Давлат.

— Сар дихед мӯямро. Вай ба шумо чӣ, ки бӯ мекунед?

— Мушки анбар.

— Гап меёбед. Тӯй дода шумо маро ба кучо бурданӣ?

— Ман туро, Ҳидоятҷон, аз корат баровардани не. Модарат ин қадар меҳрубонӣ карда ба ту кор ёд дод. Ҳизматашро кун. Ман аз худи Исфара хона меёbam.

— Хона ёфтани даркор нест. Модарам ба як хонаҷаи ҳавлии касалхона кӯчида гузаштаний ва ин хонаро ба мон...

— Ин тавр бошад, боз нағз. Ба ӯ раҳмат мегӯему ҳарду фарзанди ӯ мешавем. Аз ин мебарояд, ки шумо ҳам дар тарааддути тӯй? — курсандии аз ҳад афзуни худро пинҳон карда наметавонист Давлат.

— Аз Найман гашта омаданамон интараф модарам фақат ҳамин гапро мегӯяд,— гуфт Ҳидоят. — Дар ҷон кор ҳам, дар хона ҳам гап-гапи ману шумо.

Посе аз шаб гузашт. Сӯҳбати ду дилдодаи саодатманд, бӯсу канори онҳо интиҳо надошт. Ҳурӯсе ҷеф заду Ҳидоят худро аз оғӯши ёраш базӯр ҳалос намуд.

— Саҳар шуд. Ҳурӯс ҷеф мезанад. Акнун рафтани даркор.

— Ҳоло саҳар кучою ману ту кучо?

— Охир худатон шунидед, ки ҳурӯс ҷеф зад.

— Ҳайр ҷеф задааст, задааст. Вақтро гум кардагист.

Ин шаб магар бавақт намехонад ин хурӯс?
Үшшоқ бас накарда ҳанұз аз канору бұс?
Монанди ғашмакони хурӯс аблай бувад
Бардоштан ба гуфтааш лаб аз лаби арұс,—

— даст кадом ошиқе, әхтимол дар ҳамин хел маврид,—
— лат бори дигар ўро ба оғұш қашид.

— Боз байту ғазал ҳам меёбанд. Сар дихед, куртасы
— ғиңу бич кардеду дастхоямро ба дард овардед,—
— ва кард Ҳидоят.

— Имшаб хоби ту мебараид?

— Чаро набарад? — ҳандид Ҳидоят.

— Лекин ман медонам, ки шабзиндадорй мекунам.
— Мон шаб, ки ту дар ҳавлии Файзулло-амак будй, ҳеч
— ғам намебурд. Охир, ки нашуд, таваккал хеста рафти.
— Имшаб бошад пань қадам дур аз ман меҳобиу
— ғота наметавонам.

— Ин муҳаббати маро зиёттар мекунад,— тасдиқ
— ғод Ҳидоят ва шарм дошта, то ба назди дари күчалы
— ғон омадан лаб накушод.

— Нафакат Давлат, Ҳидоят ҳам хоб рафта натавонист.
— Ряд пеш аз субх, андак ба хоби шириң рафту дар он
— ғым Давлатро дид. Дар чои күшоде ү бо каланд аз күх
— ғишил меканд. Ногоҳ вай Ҳидоятро дида монд ва қандро
— ба як сү ҳаво дод. Аз киса най баровард, ки то
— лаб бурдан ба сурнай мубаддал шуд. Аз садой фона
— ғым кайфкунон ногоҳ Ҳидоят бедор ва ҳайрон шуд. Са-
— ғи сурнай ҳанұз ба гүшаши мерасид. Ү бархоста чои
— ғодарро холій ёфт. Берун омада дид, ки өзгәхі Давлат
— ғым ғундоштаву печонида мондагай. Ү ба нұғи пой исто-
— ғид, ки оқиста-оқиста аз миёнаи күча қадам зада мем-
— ғвохт. Аз паи вай ғавоне ғұрчини пойхой чүбину лұх-
— ғакхоро бардошта мерафт. Онҳо ҳамин тавр алайхоло-
— ғид, ки навохта мегузаштанд, ки дар яғон ҳавлий құдак та-
— ғаллуд гашта ё түй арусле шуда гузашта бошад, ба-
— ғиғон баромада хабар диханду аз шунидани сурнаю
— ғиданы бозии ғавони чүбинпо ва лұхтакх маза кунанд.

— Вақти нонушта тоторзан ҳамрохи марде омад. Онҳо
— ба ҳавлий даромаданд.

— Ана, мо омадем,— хабар дод тоторзан. — Ин кас
— ғимрохи мо мeraванд. Билети поездро гирифта меди-
— ғанд. Ту, дұхтарқон, танхो намерафтай. Аз Конибодом
— ғим як зан мебаромадаасту...

— Аз Құқанду Андичон ҳам әхтимол се-чор нафар занон биёянд,— илова намуд мард.

Агар факат худи Любовь Васильевна мебуд, дурусттар хайрухуш намудани дилдодагон мумкин буд. Аммо будани ду одами бегона халал расонд. Ҳатто онхоба ҳам даст дода хайрбод нагуфтанд. Духтурzan, ки Ҳидоятро маңкам ба оғұш гирифта, хулосаи пандхон рүзи гузаштаашро мегуфту аз пай ү рўймолчаашро ба ланд бардошта алвонц медод, бо ҳамон рўймолча обидидагонашро пок карда ногоҳ аз дасти Давлат гирифт.

— Азизам, гўр ҳушам нашавад. Ман барои аз Москва харидан рўихати китобҳоро навишта монда будаму фаромӯш кардаам. Аз қафояш тозон, ки ҳанӯз дурнарафтаанд, зан дартоз ба хона даромада коғазеро гирифта баромад.— Дав, уқобам!

Аз ин тасодуф Давлат бениҳоят шод гардид. Ӯ ҳам пулеро, ки ба Ҳидоят мебоист бидиҳад, аз ёд бароварда буд. Коғазро аз дасти духтурзан давидаравон гирифту дар роҳ пул бароварда, ба он печонд. Ба рўймолчай худ баста ба фойтун расида гирифт.

— Модарат додани рўихати китобу пули онро фаромӯш кардаанд,— фармуд ү ҳарсосзанон.

— Хайрият тез ба ёдашон омадааст,— гуфт Ҳидоят аз он, ки рўймолчай ёр чун нишонае аз вай дар дасташ мешавад ҳушнуд гардид ва дар он будани пулро хис намуда нигоҳе карду рўймолчае аз киса бароварда ба Давлат ҳаво дод.

— Ман бошам, саросема рўймолчай он касро гирифта ба киса андохтаам,— изхор кард ӯ.

Давлат рўймолчай сафеди пиromunaш гулдўзиро дар ҳаво дошта гирифту беихтиёр, чунон ки кас гули нав аз буттааш чидаи садбаргро мебўяд, бўид ва аз он бўи рўю мўи ёрашро шамида маст гардид.

Ба станцияи рохи оҳан расиданд.

Фурсате нагузашта тоторзан занеро ёфта ба назди Ҳидоят овард. Ҳидоят аз рўи маслиҳати ходимаи комитети районии партия барои амонӣ аз ҷашми качназарон ба қарси қалон печида ғарқи обу арак шуда менишаст.

— Ҳидоят ана ҳамино мешаванд, шинос шавед. Ин кас ба ту ҳамроҳ мешаванд,— вай фамилияи занро гуфту вале худи ҳамон лаҳза он аз ёди Ҳидоят баромад.

Зани конибодомӣ тақрибан сиюпанҷсола буду дар

— Индумгунаш ҳар ҷо-ҳар ҷо андак доги нағзак ме-
нди. Вай дар тан куртаи хонатлас, камзӯлчай беости-
шребонҳояш шерозадори ҳаворанг, дар пой мӯзай
хути хиром дошт. Нӯгҳои дурраи фарангро ба пе-
оварда баста буд. Ӯ дasti ба сӯяш дарозшудаи
Ҳидоятро гӯё ситаброна гирифт.

— Одами Тошканду Москврав ин хел ба қарс пе-
мешиштааст? — пурсид.

— Инро худи ман ба ӯ фармудам, — ҷавоб дод
рзан бо хичолат. — Баъзеҳо бо нигоҳашон сангро
афонанд. Яке бо ҷашм меҳӯраду дигаре бо нигоҳ
ҳақорат мекунад. Кай ҳамаи занҳо аз балои фа-
ҷӣ ҳалос мешуданд, ки кирми ҷашми ин мардҳо меб-
од!

Ниҳоят поезд омад ва ғулғулаи вай ба дили Ҳидоят,
тасаввуре аз паровозу вагон надошт, изтиробе ба
ал овард. Тоторзан аз дasti Ҳидоят гирифта ба дари
оне бурд.

— Делегати съездзи занҳо, — ба проводники шоф-
фиabi бадқавоқнамо. — Ба поезд акнун савор меша-
д. Иҷозат дихед, ман шинонда фароям. Делегатҳои
тар ҳам дар ҳамин ҷо?

— Делегатҳо не, делегаткаҳо, — ғур-ғур кард про-
дник.

— Хайр акнун, — тоторзан, ки чомадони Ҳидоятро
дошта ба вагон баромад, аз дasti ӯ гирифта боло
шид. — Як ҳато кардам, чӣ шудааст? Шумо, ки ғайр
«Турсунбой чипта бор?» — дигар ҳеч балоро намедо-
д, айб монда чӣ мекунед?

Тоторзан баланд меҳандиду дasti Ҳидоятро сар на-
да вакилаҳоро мечуст. Духтар худро ба девораю гӯ-
ни полкаҳо зада, ба пои мардум пешипо ҳурда аз дун-
ими ӯ мерафт. Ниҳоят раҳнамояш вайро ба пеши тире-
и вагон бурда фармуд:

— Ҳамин ҷо, Ҳидоятчон, ҷои тую инҳо вакила. Ана
Ҳамин духтар, дугонаҳо аз они шумо, — гуфт ӯ ба за-
мон, — ба поезд аввалин бор савор мешавад. Ба вай
меҳрубонӣ кунед. Ҳуш мон, духтар, ба нағзӣ бинем. Ба
Москва равӣ, барои ман ҳам ягон тӯҳфа ҳариданро фа-
ромӯш накун.

Ду сол пеш мебуд, ин қишлоқидухтар аз паси ин
раҳнамояш мегирист. Лекин ҳозир вай қарсро аз сар
гирифт, таҳ карда ба паҳлуяш гузошт, бо рӯймолчай

пул печенидашудаи Давлат, ки ҳанӯз дар кафаш бул, рӯи худро пок кард.

Поезд ба роҳ даромад. Ҳидоят аз паси тирезаи майдай он овози шиносеро шунида тоторзанро дид, ки даст меҷунбонд, ким-чиҳо меғуфт ва ногоҳ замини истодагиаш ўро ба қафо гирифта бурд. Ҳамнишинони ў, ғайр аз зани конибодомӣ, се нафар буданд ва дар рӯ ба рӯяш як ҷавонзани ситорагарми ҳандонруй ва дигар занни миёнсоли мӯи чаккаҳояш сафед менишастанд.

Бегоҳирӯй поезди сустрафтор, ки ба қавли яке аз мусофирон мисли ҳари наҳӯдфурӯш ҳар дару ҳар манзилро бинад, меистод, ба Ҳуҷанд омад. Акнун тасфи ҳаво як навъ паст шуда буду бод як қадар салқинӣ ме-бахшид.

— Ҳой, занҳои анҷуманрав дар кучо? — овози зане аз роҳрави вагон баланд шуд. — Ҳою! Сизлар қайерда? — ўзбекӣ ҳам кард зан. — Маҷlisравҳо дар кучо меғӯям?

— Мо дар ин ҷо, — аз ҷой барҳоста Ҳидоят дар роҳрав занеро дид, ки фарангӣ дар сару рӯйкушода меистод. — Ин ҷо биёед. Ба шумо ба маҷlisи Тошканд ме-рафтагиҳо даркор?

— Ҳа, ҳа, гардам, — ҷавоб гуфт зан. — Ҳамаи маҷlisравҳо дар ҳамин вагон гуфтанду савор карда гурехтанд, аз афти кор. Ҳайрият ин вагон серодам не-ку, гардам? Шумо ҳам ба Тошканд, ба маҷlis рафта истодаед? Аз меҳрубонии худо гардам, ҳамроҳ гангургунгур гапланон меравем. Ассалом, чӣ ҳол, дуруст, хуб дурустакак ҳастед? — зан аз ду китфи Ҳидоят гирифта аз пешонааш бӯсид. Зан дид, ки андиҷони кӯқандӣ ўзбеканд, ҷала-чулла ба забони ўзбекӣ сухан карда рафт: — туркини ун қадар яхши билмайману аммо ме-фаҳмам. Яхшимӣ сиз, гардам? Ин катӣ ду бор мешавад, ки ба поезд мебароям, — ба Ҳидоят нигарист ў. — Ҳашт сол пеш, худо раҳмат кунад, дадои Носирҷон ба поезд савор карда, ба Ҷиззах бурда буданд. Дар он ҷо хешҳоямон ҳастанд. Ана акнун ба гардиши фалак, боз ба поезд баромадаму ин дафъа танҳо. Дар вагон ягон ҳамроҳ ёфт мешавад-мӣ, ба Тошканд равему ягон кас баромада моро ба маҷlis гирифта набарад, чӣ мекунам гуфта, ҳамин шабаш катӣ мижанаҳад. Но-ми шумо чист? Ҳидоят? Инқадар номатон нағз! Шумо ҳам, гардам, аз тарафҳои инҳо? — зан ба ҳамроҳони дигар ишора намуд. — Не? Аз Исфара? Шунидаам, дар

би мо Исфарагиён гуфтагй маҳалла ҳаст. Одамо-
жак замон чутунгин шуда аз Исфара омада монда-
н. Номи ман, духтарчон, Иzzатбибй. Ин вактҳо но-
падари одамро ҳам мепурсанд. Номи падарам Мул-
ой. Аз маҳаллаи Хӯҷакамол. Холай тинг-тинг гуёд,
шахр ҳама хурду калон медонанд. Пахтаҳои кӯҳ-
аз кор баромадаи мардумро мебиёрему наддоғӣ
да медиҳем. Дар Хӯҷанди мо маҳаллаи Наддофон
ҳаст.

— Айланай, фаранчиатонро аз сар гирифта мешиш-
— фармуд зани андиҷонӣ.

— Ҳуб,— гуфт Иzzатбибй ва нишаст.

Чукурчаи манаҳ, ки шоирон ҷоҳи занҳадон номи-
анд, ҷашмони сиёҳи ҳандону рӯи гандумгуни ҳаме-
ни мили табассуми ин зани ҳушвоҳӯрди ба одам час-
тиро, ки синнашро муайян кардан душвор аст, аз
удаш зиёдтар ситорагарм нишон медоданд.

— Гур ҳамин зормонда шавад! — иллат кард. Из-
тибий фаранчию аз сар гирифта лӯнда карда, бе-
арқона ба зери таҳтai нишаст андоҳт.— Сӯхтаму пух-
ам. Бе ҳамин ҳам, шахр даргирифта истодаасту ба
олои сӯхта намакоб, дар сарҳам ин бори гарони са-
ил. Ҷӣ кор қунам? Аз айби ҳешу акрабо истиҳола кар-
да ҳезуми тар барин месӯзам. Шабҳо ба маҷлис рас-
ам, бефаранчию, гардам, дар ба дари мардум бо фа-
нҷӣ мегардам. Сайр ҳам сайру саргардонӣ ҳам сайр!
алони фирқаамон Пӯлодбой фарзанди худам барин
ба ман шӯҳихо мекунад, «Холай тинг-тинг ба Тошканд
ба маҷлиси занҳо фиристонем меравед?» гуфта атайно
шаб ҳудаш ба ҳавлӣ омадааст. Агар толеатон ба-
ланӣ карда монаду интиҳоб шавад, аз он ҷо ба Мас-
лов ҳам меравед гуфт. Шиштан бӯръёву гаштан дарьё
мегӯянд. Ҳаққу ҳуқуқамон, ки бошад, ҷаро наравем
будаст, гуфтам. «Шумо одами байни мардум. Дар шахр
дари сар наҳалонидагиатон нест. Равед, гапҳои навро
шунида биёedu омада ба занҳо гӯёд» фармуд,— зан як
дам лаб фурӯ баст. Аракашро пок карда боз ба гап
даромад. — Илоҳӣ баромада пешвуз гиранд, гардам.
Набошад Тошканд ҷои калон, саргардон мешавем. Ам-
мо Пӯлодбой гуфт, ки ба он ҷо сим мезанад, «дар Тош-
канд шуморо поида меистанд, вагонатонро медонанд,
омада гирифта мебаранд». Илоҳӣ ҳамту шавад, гар-
дам.

Иzzатбибии ҳушҷақ-ҷақ зуд бо ҳамаи ҳамроҳонаш

шинос шуд. Ҳидояти моро ба гуфти худаш, алоҳиди нағз дид монд. У бе падару модар ва ҳамшираи тибби будани ўро фаҳмида, чун дид, ки бо проводник ба забони русӣ гап мезанад, мамнунона гуфт:

— То рафта омадан домани шуморо, Ҳидоятҷои, асло сар намедиҳам. Шуморо ба ман худи худо рӯ ба рӯ кард. Рафту толеамон мадад карда, ба маҷлиси Москав ҳам рафта биёed гӯянд-ку, ҳам савобу ҳам хурмо, рафиқ Ленинро мединем,— оҳи орзумандонае кашид зан. — Аз ҳамон одам гардам. Набошад, мо кучо будему маҷлисравӣ кучо!

Бар хилофи тарси Иззатбибӣ дар истгоҳи роҳи оҳани Тошканд ба пешвози вакилаҳо ҷандин кас баромада буд. Аз кучо будан ва фамилияи онҳоро медонистаанд. Вакилонро ба фойтунҳо савор кунонида ба меҳмонхона бурданд. Меҳмондорӣ карданд. Иззатбибӣ, ки нигарони инқадар иззатмандӣ набудааст, аз хурсандӣ даҳон ғундошта натавониста ҳамаро меҳандонд.

— Хайрият гардам, ки ба маслиҳати бибиотуни маҳалламон надаромадаам... — дар меҳмонхона Ҳидоятро аз ғанаб ҳушъёр намуда. — Лабашро бурма карда «би-и-и, ба шумо зӯр-мӣ? Мачлис гуфта одам аз ҳамин ҷо ба Тошканд мераftааст! Йўл азобӣ-гӯр азобӣ, банигоҳ раҳро гум карда, сарсон нашавед, мегӯям. Боз худатон медонеду аммо наравед ҳазор бор беҳтар» — гуфт гӯрсӯхта. Лекин худаш аз ҳасад лочувард метофт. Бечора дадою очаи ман ба девори пахсаю ҳари яғер савор нашудаанду ҳукуматамон, садқааш шавам, ана пул, мана чипта гиру баро, сайргугашт карда биё гӯяд, не гуфта ношукрӣ кунам? «Номаъқул мекунӣ ту, ғаюри ҷонамбаро!» — гуфтам дар дилу омадан гирифтам. Хобат бурд-мӣ, гардам, ки чим шудӣ?

Дар Тошканд ду рӯз маҷлис карданд. Ҳолай тинг-тинг дар ҳар маҷлис мегирист. Вақте аз гузашта гап мегуфтанд, хориу зории занонро ба ёд меоварданд, ў мегирист. Чун сухан аз озодии занон, ҳаётӣ ояндаи онҳо мерафт, боз мегирист. Ҳангоме ҳарф аз ҳарочоти зиёди тӯи хонадоршавӣ, ҳанӯз ҳам мушкил будани зангирий мерафт, боре аз ҷой барҳост.

— Тӯғрӣ, гардам. Тӯйҳо калон, маҳру қалинро манъ кардан даркор.

Съезди кишварӣ ба анҷом мерасиду аммо дарак аз интихоби вакилаҳо ба Москва набуд. Қадоме ҳабари ноҳуш паҳн намуд, ки съезд мавқуф гузошта шудааст

ин рӯ вакилаҳо ҳам интихоб намешудаанд. Ҳи
ин хабарро ба Иззатбӣ расонд. Тарбуз аз ба
ӯ афтод. Лекин маъюсии вай аз чанд дақиқа на
шт. Даме, ки қарор қабул менамуданду таклифу
ҳаҳои вакилаҳоро мепурсиданд, ў даст бардошт:
— Як саволам ҳаст,— аз ҷой барҳост ў.— Мумкин?
Масковравии мо чӣ шуд, гардам?

— Аввал, қарорро қабул карда гирем, сонӣ дигар
ҳоро мегӯем,— ҷавоб дод аз президиум раис.

— Не, гардам. Як қарор бошад, қабул мекунем. Ав
шумо ба саволи ман ҷавоб диҳед,— исрор менамуд
Муллобоева ва аз дasti Ҳидоят гирифта аз ҷояш бар
онд,— ҳез гардам, ин гапҳои маро ба туркию ўруси
м гуфта дех, ҳама фахманд.

Раис ҳарчанд «фаҳмидем, тарчима лозим нест»—
ид ҳам, Муллобоева суханашро гузаронд, тарчима
уду зали ором ба ғулғула даромад.

Зане дар зал аз ҷой барҳост.

— Ман аз Каттакӯрғон ҳастам. Ана дар ин ҷо ра
иқ Ҳайрова аз Самарқанд шишигаанд. Хеста гӯянд, ки
рои ба ин анҷуман овардани занон мо чи хел ҷигар
и шудем. Ба пеши ҳар қадом даҳ бор рафтем гӯем,
рӯғ намешавад. Мо ба ҳамаи онҳо ба Москва мера
д, гуфта ваъда кардаему акнун ба ин ҷо оварда ме
ем, ки...

— Маҳҷамол рост мегӯянд! — боз сухан гирифт
Муллобоева. — Мо ба умеди Масковравию рафиқ Ле
ниро дидан баромадем.

Чапак ғулғулаандоз шуд. «Ба дидани Ленин ба
Москва меравем! Мефиристеду ҳалос!», «Ба пули ҳуда
ён бошад ҳам билет меҳарему меравем» — мегуфтанд
з ҳар тарафи зал.

Акнун ҳамаи аъзоёни президиум яктараф шаванд
ҳам, мардумро ҳомӯш карда наметавонистанд.

— Ҳой Абдуллоҷон, Раҳимбоев! — боз овози худро
баланд кард Муллобоева, чун сарвари балво залро со
ҳит намуда. — Маро шинохтед ё не, гардам? — пурсиҷ ў
бо вуҷуди он, ки Раҳимбоев сар ҷунбонда таасиқ мена
муд. — Ман холаи тинг-тингатон мешавам. Ароба ово
раю вагон овора, аз Ҳуҷанд омадам. Ҳамаи ин ҷо шиши
тагиҳо аз офтоббарою офтобшинам аз ҷойҳои дур ома
даанд. Моро ноумед нақунед. Мо ба Масков меравему
рафиқ Ленинро мебинем гуфта, қанот бароварда парида
омадем. Ба Москав сим занед. Гӯед, ки занҳо аз Тош

канд намеравем, мефиристонеду ҳалос гуфта шиштаанд.
Чаро қабул накунанд? Қабул мекунанд.

— Рост мегүянд, ба рафиқ Ленин телеграмма дода шавад! — гуфт вакили Тошканд Шамсуқамар Ғойб чонова.

— Рафиқ Ленин албатта қабул мекунад,— гуфт вакилаи Авлиёато. — Мо Москврав шуда баромадаем. Нафиристед, ана дар ҳамин шишта мегирэм.

Дар зал валвала ва таклифҳои гуногун дар бораи қабули ин таклифҳо давом дошту дар президиум бо ҳам чиддӣ маслиҳатҳо мекарданд. Ногоҳ дар рӯи хичолат-манди раиси маҷlis табассум дамида аз ҷой барҳост.

— Рафиқон, ҳомӯш. Мо дар ин ҷо бо рафиқ Раҳимбоев маслиҳат карда ба қарор омадем, ки шумоёнро ба сифати меҳмон ба Москва фиристем. Ана рафиқ Кислов, инструктори шӯъбай занони Партияи Коммунистии Туркистонро ба шумо сардор карда мефириstem. Шумо ба ин розӣ ҳастед?

- Розӣ!
- Ана ин гапи дигар!
- Ташаккур!
- Қай меравем?
- Ба дур наанҷомонед!

Боз ғулғула, vale ин дафъа ғулғулаи хурсандӣ залро фаро гирифта буд. Онро боз раис ҳомӯш гардонд.

- Аз фардо дер намемонем.

Ҳамин тавр съезди кишварӣ бо гузаштани таклифи Муллобоева ба охир расид, баъди ду рӯзи дигар вагони маҳсус як гурӯҳ занони ўзбеку тоҷик, қазоқу туркман, қароқалпоку қирғизро ба Москва мебурд. Ҳамаи онҳо орзуи дидани касеро доштанд, ки ба онҳо озодӣ дода буд. Орзуи дидани доҳиро доштанд.

БОБИ IV

АЗ ЗУМУРРАДШОҲ БА МОСҚВА

— Ҳеч гумон намекардам, ки дунъё ин қадар ва-сеъ! — гап медод тинг-tingхола ба ҳамкупеёнаш, ҳангоме ки дашти бехудуди қазоқро тай менамуданд. — Охир ду шабу ду рӯз интараф поезд метозаду ин регзор та-мом шавад-ҷӣ! Худои ҳамин қадар дашти қалонро офа-

тавба кардам, чӣ мешуд, ки ба додани ягон
ҳам налангад?

— Оби дарьёи худамон, дарьёи Сир чӣ? — мегуфт
— Вай ба кӯли Арали ҳамин наздикиҳо омада
ромадааст-ку. Дина хоб рафта будед. Ба бедор
ин дилам нашуд, ман кӯлро дидам.

— Кӯл мегӯй? — нобоварона пурсида Муллобоева. —
уфтанд, ки оби дарьёи мо рафта ба як ҷоҳи қалон
шад. Ҷоҳ якзайл «қурдум-қурдум» — мегӯяду «туй-»
— гӯфта монад, қиёмат қоим мешавад. Ту мегӯй,
дарье омада ба қӯл мефаромадааст? Худат ба ҷаши-
дид? Вай чӣ хел қӯл будааст, ки пур намешуда-
шад?

— Ҳамаи оби анҳору дарьёҳо ба қӯлу баҳрҳо рафта
барояд. — Ҳам муаллимҳо мегуфтанду ҳам худам
ндаам. Кӯл бошад ҳам, қалон-дия. Наход нашунида
шед?

— Қӣ медонад, гардам, ин ҳам эҳтимол қурдумгӯии
барин дурӯғ будагист, — шаккокӣ мекард Иzzат-
бий.

— Гапи китоб ялғон не мегӯянд-ку, ўртоқҷон, — ме-
гуфт Махҷамол, ки бо Иzzатбий унс гирифтаву үлфат
уда ҷояш дигар бошад ҳам аз саҳар то шом ба назди
меомад, нишаста туркии тоҷикиомехтаи ўро шунида
о тоҷикии ўзбекиомехта сӯҳбат мекард. — Ўқумасак аз
учо билардик ким дунъё шапалоқдак нею тарбуз ба-
рин юмалоқ? — Ў тарбузи дар рӯи стол пасу пеш ғели-
нистодаро нишон дод.

Ҳидоят ҳамнишионро ба мунозира андохта, худ ба
Давлат мактуб менавишт:

«Давлатчон! Ба муродамон расида, ба Москва раф-
та истодаем. Аз гуфти одамон боз се рӯза роҳ монда-
ст. Ҳамроҳонам ҳама одамҳои нағз. Аз ҳама зиёд Иzzат-
бий гуфтанӣ як зан. Аз Ҳучанд ба мо ҳамроҳ шуда
буд. Маро диду часпида гирифт. Як нафас бе ман ис-
тода наметавонад. Ҷони одам барин, меҳруbonу ширин-
забон...»

— Инқадар хати дуру дарозро ба кӣ менависӣ, гар-
дам? — Ҳидоятро аз номанависӣ бозмедорад Иzzатби-
бий. — Ба ҳамон ўрусанаки модаршавандает. Ба вай
бошад, навис. Ҳудо ба умру ҷонаш барака диҳад, ятим-
парвар будааст.

«Иzzатбий афсонаҳои акоиб мегӯяду одамро ба зик
шудан намемонад. Рафта истодаему ҳанӯз, рости гап,

бовариам намеояд, ки баъди се рӯз дар Москва мешавем. Чӣ толеи баланд! Охир модари ман, ки аз набуда ни кӯпрук он тарафи сои қишлоқамонро надида, аз олам рафт, кай хаёл мекард, ки замоне мерасаду духтари ў Москваро мебинад? — Ашки андӯху шодиро дигарон пинҳон намуда, Ҳидоят ба тирезаи вагон менигарад ва ҳомуну регтепцаҳо, саксавулҳои арҷамонавӣ, симҷӯбҳои пай ҳам даргузар, мавчи ҳавои сӯзонро мебинад. — Ин баҳтро ба мо ҳамон одам дод, ки ба умединидидани дидораш меравем»...

Маҳҷамол бо саволи худ Ҳидоятро аз мактубнависи боздошт.

— Ҳидоятчон, бордию Ленинни вақти йўқ, шуморо қабул намекунад гўянд, нима қиласиз?

— Хобатро ба об гўй, мегўем! — ба чои Ҳидоят Иззатбибӣ ҷавоб медиҳад. — Дар пеши хонаи рафиқ Ленин фаранчиамро чорқат карда ба болояш шишта мегираму то набинам, аз ин чо намеравам, гап ҳам яктаю — худо ҳам якта мегўям. Рафиқ Ленин одами раҳмдил мегўянд. Ҳазор кораш бисъёр бошад ҳам, мебарояд.

— Холаҷон, агар Ленин барояду шуморо дида ҳолпурсӣ карда «Ҳўш, рафиқ Муллобоева, хуш омадед, Москва пешкаш. Кани гўед, талабу мақсадатон чист?» гуфта пурсад, чӣ ҷавоб медиҳед? — қаламро рӯи коғаз гузошта пурсид Ҳидоят.

Чехраи хола күшодатар гардид.

— Кошкӣ ҳамту мешуд. Аз забонат гардам. Дар Ҳуҷанд як қулуби занакҳо соҳта шавад мегуфтам,— зуд ҷавоб дод Иззатбибӣ. — Дар меҳмонхонаи Мирзобойбачаи чуқуракӣ қулуб күшодему ягон сӣ кас ҷамъ шавад, чои шиштан намеёбӣ. Ба Пӯлодбоямон «ягон чои қалонтар ёфта дижетон, домани корамон васеъ шуд», гўям, дуо кунед, пулдор шавем, як қулуб соҳта медиҳем, мегўяд. Намур бузакам, баҳор мешаваду алаф меҳӯрӣ! Қай пулдор мешудаанд гуфта, мӯямро сафед мекардаам. Азимҷон, хешбачаамон дастакаш дардро набинад, танбӯрро ба гап медарорад, гардам. Ду-се худаш барин бачаҳои наю ғижжакнавозро ёфтаасту шабҳои маҷлисамон машқ карда медиҳанд, ки ҳузур аз ҷонатон мекунед. Аммо чой майда. Рӯзи баҳор ҳеч гап не, дар рӯи ҳавли палос күшода шиштан мегирим. Аммо зимистон чикор кунем? Ҳукуки зану мард баробар мегўянд. Аммо ягон зан ба самоворхона баромада чой ҳӯраду отунбии айғоқ вайро саломат монад. Қулуб бошад,

тар. Гап мешунавад, занҳо меҳонад, пастию ба-
сиёҳио сафедиро фарқ мекунад, ҷархи зормон-
партофта ба артель меравад. Ҳамту не, гардам?
Ленин пурсида монад, ана ҳаминиро мегӯям. Ме-
ки вай ҳамаи забонҳоро медонад. Забони моро
донистагист?

— Ҳозор ноҳост истода вагонҳо ба ҳам бархӯрда, тар-
з болои стул афтоду гӯё таркид, ки тухми бешу-
худро ба ҳар тараф пошид.

— Ана! — гӯён қоҳ-коҳ ҳандид Маҳчамол. — Алов-
миз пӯчоғ ҳӯрдааст-мӣ, нима бало, ки мунча пеши
хӯрад?

— Ҳайфи тарбуз! — афсӯс мекӯрд Иззатбибӣ, ки
мҳои ба кафлесак монанди тарбузро мечид.

Ҳидоят ҳам шудаву кокулони майдашро оvezону
зон намуда, пораву тухмҳои аз байнин панҷа моҳивор
ун лағжандай тарбузро чида, бурда партофту даст
ва беихтиёр рӯймолчай Давлатро бароварда ҷаш-
ш дар як сӯву ҳушаш ба як сӯ даст пок карданӣ шуд,
мо сонӣ дида монда пушаймон гардид. Номаълум таҳ-
да ба киса гузошт ва боз ба навиштани мактуб ни-
ст.

«Иззатбибӣ маро бо Люба Васильевна ба хонааш
меҳмонӣ даъват кард. У гоибона модарамро нағз
да монд. Ман модарам ва шуморо ҳам ёд кардам,
влат,— Ҳидоят думи қаламро ба даҳон бурда табас-
си намуд. — Дина шаб Москваро хоб дидам, вай ҳам
шканд барин шаҳри қалон, иморатҳояш баланд, кӯ-
ҳояш санг чидагӣ будаасту дар як ҷо шумо, Ҷаръя
Холамакро дида мондам. Ҳарчанд аз қафотон меда-
дам, расида наметавонистам. Бедор шавам, вагона-
он гарм будаасту арақ кардаам.

Мо даштҳои худамонро қалон гуфта гаштаем. Ана
шту мана дашт! На аввалаш ҳасту на охиращ. Акнун
аво андак салқин шуд. Проводники вагонамон мегӯяд,
ни торафт ҳаво салқин шудан мегирад. Ҳайр, Давлат.
Холо ҳозир гапҳо ҳамин. Аз Иззатбибӣ, Маҳчамол ба
шумо салом. Даша, почом — Арслоналий, Холамакро
пурсида монед».

Ҳидоят номи худро навишт. Фурсате ба андеша аф-
тода «шумо»-ро ба ақиби номи худ гузошт, ки Ҳидояти
шумо шавад.

— Ҳолаҷон?

— Ҷони хола,— ҷавоб дод Иззатбибӣ ба Ҳидоят.

— Имрӯз чандум?

— Чандум буданашро намедонаму гүё рӯзи чоршанбе.

— Якӯми июнь,— гуфт Махчамол.

Хидоят дар охири мактуб сана гузошт: «1 июня соли 1921».

Аз назди тиреза ҳанӯз реглох, ҳарчо-ҳарчо буттаҳои саксавул, дар пастхамиҳо дараҳтони баъзан чун сафедор баргҳояшон дураҳшони тӯс, дар теппай симҷӯб қал хоту алашақшақҳо, дар пеши сӯроҳихои худ юрмоноҳо намоён мегардиданд. Ҳамаи онҳо акнун чун манзара дигар дикқатро ҷалб наменамуданд. Хидоят ҳарчанд, ки ҷашм аз тиреза наканда менишаст, лекин аз пешни назари ӯ Давлат, лаби сои Исфара, ситораҳои дураҳшони шаби тор даргузар мешуд ва ҳур-ҳури шамоли аз теппай даричаи нимкушо даромадаистода мисли насиими форами лаби сой ба ӯ роҳат мебахшид. Ӯ ҳатто дар кучо буданро фаромӯш намуда, ҳудро дар рӯй санг дар паҳлуи Давлат пиндошта, сар ба китфи Иззатбиӣ гузошт.

— Гардам, Ҳидоятҷон, ман ба он тараф гузарам, як гел зада намегирӣ? — пурсид ӯ дар сурате, ки ҳудаш ҳамъёза мекашид,— ин вагон як ғовраи қалон будааст, ки як маҳалла одамро мечунбонаду меҳобонад.

Ҳидоят ба ҳуш омада ҳандид.

Рӯзи ҳафтуми сафар меҳмонони Москва вақти субҳони бедор шуданд. Шустушӯ менамуданд. Мӯйҳоро шона мезаданд. Либосҳои нав мепӯшиданд ва назди тирезаҳо танба мешуданд. Нафаси шаҳри бузург ҳанӯз ҷандии фарсаҳ дур аз он ҳис карда мешуд. Поезд аз байни ҷангали дараҳтони баланд болои коч ва елу тӯс, ҳонаҳои таҳтагии дуқабата мегузашт. Гоҳо аз байни ҷангалзор майдони беҳадду канори гандум намоён мегардид, ки занони кишвари гармро дар ҳайрат мегузошт: онҳо акнун сар мекашиданд.

— Ҳой шумо имрӯз инқадар барвакт барҳостед? Магар ба пешвози ошиқони худ тайёр мешавед, ки ба ин дараҷа ба худ оро додаед? — шӯҳӣ намуд проводник.— Ҳоло Москва кӯҷо мову шумо кучо!

Лекин ҳуди проводник ҳам, ки сахархезиву ташвиши мусоғирон саросемааш карда монд, ба ғундоштану рӯбучин шитоб намуд. Вақти нонушто буду ҳеч кас инишастану ҳӯрданро ба хотир намеовард. Акнун тамошо-гоҳи мусоғирон иморатҳои бисъёрошъёна, кӯчаҳони ки

дбароҳои ба қавли Маҳчамол аз манораҳои Републикан Самарқанд ҳам баланди корхонаҳо, трамваю обильҳо буданд, ки аз пеши назар тозон мегузаш. Вагонҳо акнун оҳиста ба ҳам зада суст гардидаст. Ҳам қарор ёфтанд. Мехмонон аз тирезаҳо мебид, ки одамони гулдаста дар даст ба якдигар тиревагонро нишон медоданд.

Гардам, Ҳидоятҷон,— мегуфт Иззатбиб. — Дар ҳам барои мо шуда одам баромадааст. Аммо ҷони маро монда нарав, ки сарсонӣ нашавам.

Рӯзане пешопеши пешвозгирандагон омада, аз ҳаввал даст ба Иззатбиб дароз намуд, ки ҳам бо оси саропо миллӣ, ҳам бо қалонсолӣ ва ҳам шояд бӯҷчай бузурги фарангӣ печондашудааш ҷолиби дикбӯд.

— Салом дӯстон ва меҳмонони азизи мо, хуш омарсан номи худро гирифта муарриғӣ кард.

— Ваалайкум ассалом, дугонаҷон, чӣ ҳол, хуб дустакар ҳастед, тану ҷонатон сиҳат? — Иззатбиб дасланро сар намедод.

Мехмонон ва пешвозгирандагон ба ҳам омехта рафтанд. Кадоме ба Ҳидоят гулдаста дод, ки гулҳои тарузи онро ӯ бори аввал мебид. Ӯ хост, ки гулдастаро Иззатбиб нишон дихад. Аммо вайро дар паҳлуи худ бёфт.

— Ҳой, ҳола, шумо қани? — фаръёд зад ӯ.

— Ҳолаат гиргиттон, мана ман! — шунид овози Иззатбиби ӯ ва ба ақиб нигариста дид, ки гулдаста дараст меояд. — Ман ин гулро барои ту гирифтам.

Мехмононро ба трамвай нишонида бурданд. Онҳо Москва, роҳгузарон онҳоро тамошо мекарданд. Мардумар ҳар истгоҳ вагонҳоро печонида мегирифтанд.

— Ҷони ҳола, нагуфтӣ, ки ҳо вай зани авваломада ба ман воҳӯрдӣ кардагӣ кист, — мепурсид аз Ҳидоят Иззатбиб, ки ҳар фикри ба сар омадаро зуд ба забон шаоворда наметавонист. — Баногоҳ Наҷмия ҳамон-ку не?

— Наҷмиятон кист? — ҳайрон шуд Ҳидоят.

— Наход, ҳолаат гардад, номи зани Ленинро надони? — гилагузорона пурсид Иззатбиб. — Як бор сураташро диди будам. Ҳуди ҳамин барин бодомқавоқ буд.

Ҳидоят аз ханда худро базӯр нигоҳ дошт.

— Не, вай не. Номи зани Ленин Наҷмия ҳам не, — гуфт ӯ оҳиста ба ҳола. — Номи вай Надежда аст. Ин мудири шӯъбаи занони Москва София Николаевна, ва-

яш ходимаи Комитети Марказии фирмка Соловьёва бу дааст.

— Сүфияю Солибоева мешудаасту Нацмия не? норизоёна гуфт Иззатибий. — Аз афташ, маро хуб гул гумон мекунй, холаат гардад. Ҳамон номхон худамо ну дигар хел карда мегүянд. Вактам хуш шудааст, ки Нацмия баромадаасту мушкиламон осон шуд. Ба вай тавалло мекунему рафиқ Ленинро мебинем.

Фикру орзуи дидани Ленин нафақат аз сари Иззатибий дур намешуд. Ҳарчанд, ки дар ин чо барои тур кистониён ҳама чиз нав, акоиб ва шавқовар буду ғайри вақти таому хоб, аз дидани музей, майдону қӯчаҳо, театр, меҳмондории коргарзанони корхонаҳо фурсати оромӣ надоштанд, лекин ҳамеша номи Ленин дар забон ва ёди Ленин дар сари онҳо буд.

— Ин чӣ хел мешудааст, ки ба Москва омада рафиқ Ленинро надида мерафтаем? — мепурсид Шамсуқамар аз Соловьевана.

— Ҳашт рӯз шуд, ки моро тамошо медиҳед, ҳар чи гӯем муҳайё мекунед. Дӯстони дерина барин меҳрубону қарин шуда рафтем,— мегуфт ба воситаи тарҷимион Маҳҷамол. — Аммо рафиқ Ленинро надида равем, норизо мераравем.

— Меҳмондориро ҳазор ба ҷояш монанду рафиқ Ленинро набинем, ҳамааш ҳеч мешавад. Гардам Ҳидоятчон, ба ин кас аз худат ҳам карда гӯй,— тавалло менамуд Иззатибий. — Ман ба қадом рӯй гашта мерараваму ба занони қулибамон чӣ мегӯям?

Як бегоҳирӯзӣ Соловьевана мужда овард.

— Муждагонӣ, дӯстон, муждагонӣ дихед!

— Ҳӯш чӣ мужда? — пурсид тозон ба истиқболи ӯ омада Ҳидоят.

— Пагоҳ рафиқ Ленинро мебинед,— гуфт Соловьевана.

— Вой аз даҳонатон гардам! — хитоб намуд Иззатибий. — Наход мебинем-а? Ба ҳамин чо меоянд?

Дар як нафас занон муждарасонро печонида гирифтанд.

— Дар ҳамин сейӯмин Хонаи Советҳо, ки шумо истодаед, ба баҳти шумо, съезди коркунони ҳӯрокворӣ мегузараад. Пагоҳ рафиқ Ленин ана ба ҳамин съезд меояд. Дар ҳамин чо ўро мебинед.

Ҳидоят тамоми рӯз бо ҳамроҳии меҳмонон мегашту чун бегоҳ мешуд, Соловьевана баъзан ўро бо худ гирифта мерафт ва фақат вақти хоб оварда мемонд. Вай ин дуҳ-

— Ҳечашм, ситорагарм, дидадарои забондонро дүст монд. Саргузашти ўро шунида дил ба ў баст ва боре «ин армуғони ман ба ту, сиёҳчашмак» — гүён ғранди нағис аз бисот дод. Арафай рўзи чомаи пўшии орзуи туркистониён ҳам Соловьева Ҳидоятхуд гирифта ба хонаи бародарашибурд, ки аз бонаи вай майдони калони ҳамеша серодаму сутунҳои оғу баланд, аспу фойтуни болои боми Театри Қалон бедор буд.

Ин дағъя Ҳидоят аз сайдар баргашта, Иzzатбири, ба кавли худаш аз роҳравӣ шалҳа шуда меомаду ро ба ҷоғаҳ партофтан ҳамон хобаш мебурд, бедор

— Ҳидоятчон, гардам, инқадар бевақт мондӣ? — сид ў оҳиста, то ин ки дигаронро бедор накунад.

— Шумо ҷаро бедор?

— Хоб кучо, гардам,— пурсид Иzzатбибӣ. — Пагоҳ ғарфиқ Ленинро мебинам гуфта, аз шодӣ хобам намерад.

— Дигарон хоб кардаанд,— пичиррос зад Ҳидоят.

— Агар аз ман пурсӣ,— Маҳҷамол ба рӯи ҷоғаҳи барҳоста нишаст — то ин дам ғанаб ҳам накарда-

— Хоби ман ҳам намебарад,— ба паҳлуи дигар шит Шамсуқамар. — Дар ҳурдиам шабҳои ид пагоҳи тру либоси нав пўшида ба ид меравам гуфта, аз шодӣ ҳамин тавр хобам мегурехт... Ҳар навъ карда гапаронро гузарондем-а, дугонаҳо?

— Гузарондем,— аз ҷониби ҳама бовикорона ҷавоб дод Иzzатбибӣ. — Дар Тошканд, ки гапамон гузашт, дар шудем. Аз рӯи ҳукумати шурӯ гардам. Мебардора-у ноз мекунем-дия. Набошад ман аз Ҳучанду ту аз Зуррадшоҳи гумномат ба масков чутунгин меомадем, ҳони хола?

Гап сар шуда оҳистасуханкуниро фаромӯш намуанд.

— Имшаб ба шумоён чӣ шуд? — зани навбатдор дарои долонро нимроғ кард. — Он хонаро ҳан кунам, аз ин хона овоз мебарояд.

— Кош медонистед, ки барон чӣ намехобем! Ҳидоят хитоб кард.

— Ҳуш?

— Пагоҳ мо рағиқ Ленинро мебинем.

— Ин тавр бошад, фаҳмост. Шумо ҳушбахт ҳастед,

мехмонон,— аз қафои дар овози навбатдор ба гӯш ра сид.

Ҳарчанд бевақт хобиданд, лекин боз барвакт бар хостанд. Гӯё метарсиданд, ки ба дидор дер мешаваш Пагоҳи ороми июнь буд. Шарқро абрҳои аҷоибшакӣ пӯшида буданду лекин шӯълаи зарринфоми фараҳбах ши офтоб дам ба дам намоён мегардид ва ба тамоми майдон гӯё ҷанги тиллоро мепошид. Аз байни барги да раҳтон гузашта ба рӯи занон расида, диёри обтобиашро ба ёдашон меовард. Туркистониён дар назди бино дар ду тарафи роҳча қатор меистоданд, ки аз ин роҳ Ленин мебоист гузарад. Чашмони дураҳшон, оромӣ ва тантана шоҳиди ҳаяҷони занон буданд. Шамсукамар дар даст рӯймолҷаи атрофаш гулдӯзидор дошт ва беихтиёр сарн торҳои абрешишро ёфта онҳоро қашида бармеканд. Дар ин асно машинаи майдони омада дар ҳамгашт истоду аз он як одами миёнақад баромад.

— Владимир Ильич! — пиҷиррос зада ҳабар дод Соловьевба занон.

— Ленин! — гуфт Махҷамол.

— Рафиқ Ленин! — Ҳидоят оҳиста бо оринҷ Иззатбиибии дар паххуяш истодаро нихта кард.

Ҳанӯз аз дур намоён буд, ки Ленин дар тан пиджаки кӯҳнаи нағз дарзмол ва тозакардашуда, гиребони сап-сафед, галстуки ҳамранги костюм сиёҳ дошт. Занон чапак заданд. У кепкиро аз сар гирифт ва ба киса апдоҳт. Акунун ҳама ба ҷехраи ӯ ҷашм дӯхта, дилсӯзона ба ранги паридаи рӯи ӯ, нимҳалқаи варамидаи зери ҷашмони зиракона ва ҳандон, ҷинҳои чуқури ҷабин, рӯй ва ду гирди лаби вай, ба он ҳама ки мӯҳри меҳнати ҳорикулодамӣ пакш шудааст, менигаристанд. У наздиктар омад. Ба ҳама салом дод. Ҳидоят доги базӯр намоёни кунцидаки рӯй, даҳони зебо, ҷашмони пур аз ғайрату фаросати ӯро дид.

Дар ин дам офтоб гӯё маҳз дар ҷунин лаҳза барои оламорой ҳудро аз абр берун гирифту ба тамоми пайкари Ленин равшаний дод. Рӯи ӯ гулобӣ ва буруту рин тиллоранг тофтанд. Ӯ ҷашмони дураҳшонро нимпӯи карда, гӯё табассум менамуд.

— Рафиқон, занон! Аз номи Совети Комиссарони Ҳалқӣ ва Комитети Марказӣ аз дилу ҷон шуморо табрик мекунам,— гуфта ӯ ба ҳамаи онҳое, ки бо ҳаяҷон лекин ором истода сухани ӯро мешуниданд, ҷашм даҷонда баромад. — Баъди сейүним соли ҷанги вазинии

— Банд дар хоки мо ягон нафар солдати армияхой ман намонд.

— Чихо гуфта истодаанд, гардам, охир ба ман гүй, фахмам,— лоба менамуд охиста Иzzатбибай ба Хидоят.

— Чон холачон, сонй мегүям,— Хидоят ҳам тавал-үнен пичиррос зада дасти ўро фишурд.

— Ба ин мо муваффак шудем,— панчаҳои дасти рос-Ленин ба мушт мубаддал шуда, дар ҳаво нуктае гушт. — Замони душвортарин дар қафо монд. Вале гуштан ба давраи осоишта дар фишори мӯҳтоҷӣ, қашқӣ, хонахаробӣ, беҳосилию гуруснагӣ мегузараад. Моняд ҳам хочагиамон ва ҳам муносибати байни коргарону дехқононро ба тарзи нав ташкил кунем...

— Э, худое,— пичиррос мезад Иzzатбибай,— ман ҳеч из намефаҳмам.

— Як зум гап назанед, ягontoашро намонда ба шумоғуфта медиҳам, холачон,— бо пичиррос илтиҷо намуд өз Хидоят ва афсус ҳурд, ки дар ин миён чанд суханиз гуфтаи Лениниро нашунида монд.

Ленин дар ин ҳангом бо чӣ гуна эътиимоде ҳарду ғастро ба сӯи занон дароз менамуд.

— Дар ин ҷо ба мо пеш аз ҳама мададгории занон озим аст. Чунки занон нисфи меҳнаткашонанд. Ба республика мадади шумо, рафиқон занон, даркор аст. Ҳар ки пуд пахта, ки занон мерасонанд, ҳар банд гандуме, ки онҳо медараванд, ҳар газ матоъе, ки занон мебоанд,— мадад ба република аст, лекин дар айни замон — роҳи ягонаи озод намудани занон аст. Ба ҳамаи занони Туркистон бигӯед, ки мо нигарони мададгориашон ҳастем.

Ленин меҳрубонона ҷашм пӯшида қушода сар ҷунбонд ва табассумкунон қулоҳашро пӯшида, ду қадам пештар ниҳода ба шунавандай аз ҳама ҷавонтар — Хидоят, ки бо муҳаббати беинтиҳо ба сӯяш менигарист ва гӯё ба гуфтани сухани ба нӯги забономадааш ҷуръат намекард, назар афканд.

— Шумо аз омадани худ ба Москва ҳурсандед? — пурсид ў ва ба тарҷимон нигарист, ки тарҷима кунад.

— Бениҳоят ҳурсандем, рафиқ Ленин,— гуфт Хидоят. Лекин аз шарм суп-сурҳ шуда рафт ва мижгони дарозаш баргаквор ба зери ҷашмонаш қатор шуданд.

Ленин ҷашмонашро нимроғ намуд, ки ин аломати ҳурсандии ў буд.

— Ба шумоён, чун тұхфақои пойтахт, армугоне доңдан? — пүрсід ү боз аз Ҳидоят.

— Барои мо тұхфаи нағзстарину беҳтарин ба Москвада омадану шуморо дидан аст, рафиқ Ленин,— қавоб гүфт Ҳидоят.

— Большевикон ҳамеша боварии комил доштанд, ки меңнаткашсанни Шарқ сұханони партияи моро мәғафанды ва пайравиаш мекунанд. То дидан, рафиқон! Ба манфиати Ватани социалистикамон барори коратон ро орзумандам.

— Саломат боshed!

— Ба ҳазор дароед!

— Ташаккур ба шумо,— мегуфтанду чапак мезаданд заноне, ки дар ҹашм оби дидар дар лаб табассум доштанд.

Владимир Ильич рафт.

Мәхмөн болгашт ба бино даромаданд. Ба ашұлахонй, ҹавонон чапак зада ба ракс сар кардан.

— Гардам, дугонаҳо, акнун мурام беармон меравам. Ба муродам расидаму рафиқ Ленинро дидам,— гүфт Иззатбій, ки рах то рах тарчимаи сұханони доҳиро аз Ҳидоят шунид.

— Не, холаңон,— қавоб дод Ҳидоят, ки ҹашмонаны шарорай баҳтъёриро мепошид. — Намуред, ба занхо рафта гүеду гүем, ки рафиқ Ленин чиро нигарон аст. Ҳамин тавр не, холаңон?

— Ҳамту, марҳами ҷони хола! — Ҳидоятро ба оғұш қашида бўсид Иззатбій.

БОБИ V

БА ДАСТ АФТОДАНИ ПЁТР

- Салом, Даша.
 - Салом, Пётр. Биё, имрұз барвакт омадй?
 - Маслихате буд, Даша.
 - Мешунавам, нишин.
 - Дилям як коса яхоб меҳоҳад.
 - Омадй бипурсй, ки аз кучо биёбй?
 - Имрұз боди сабил хокборон нею құrbорон кард.
- Дил месұзад.
- Аз гармои тоқатфарсо ҷои гурез нест.
 - Одам мисли мохии аз об берун андохташуда. Аммо шахта хунукак. Шамолкашамон акоиб шудааст.

— Оё маро боз аз нав ба кори шахта даъват кардаст? Маслихатат чӣ буд?

— Дар хусуси тӯи Давлат бо ту гапзанон карданӣ м, Даша.

— Ман хурсанд ўудаам, ки ниҳоят омадай маслихти худро бикиунӣ.

— Тӯи худам? Парвардигоро!

— Ту гумон мекунӣ, ки ман ҳеч чизро намедонам? Чиро?

— Ҳамаашро медонам. Ба ман нигар, Пётр, ту ўро ҳай азоб медиҳӣ?

— Худоё. Киро?

— Лидаро. Чаро ту ба мактубҳои вай ҷавоб намевисӣ?

— Магар, азизаки ман, намедонӣ, ки барои кушода индани мактубҳои дигарон аз рӯи конун ҷавобгарӣ аст?

— Ман ба ту, Пётр, хоҳар ҳастам. Ҳақ дорам. Чаро ба вай ризой намедиҳӣ, ки биёяд?

— Тоҷикон мақоле доранд, Даشاҷон. «Худ шуд, ки ури Шукур меҳмон». О, ман ўро ба кучо даъват қуам?

— Ба ҳамин хонае, ки истиқомат дорӣ.

— Давлат ба кучо меравад?

— Ба хонаи занаш. Ба назди Ҳидоят меравад. Мар инро ба ту нағуфт?

— Гуфт. Лекин ман ҳайрон. Ин чӣ хел мешавад, ки ан онҷо шавҳар дар ин ҷо.

— Ҳидоят Люба Васильевна ва корашро монда ба ин ҷо намеояд. Хуб ҳам мекунад. Исфара дур нест. Сарисоби корашонро ёфта мераванд ва худи ту фурсат раъидааст, ки ғами худатро ҳам ҳӯрӣ. Лидаат чӣ гуна дам аст?

— Ҳоло, Даşaҷон, биё, ки насьяро монему аз нақд гуем.

— Не, ман меҳоҳам, ки насьяшро ҳам гӯем, Пётр. Накдаш нақд аст. Ҳидоят, ки аз Москва омад, аз пайтӯй мешавем. Ба саволи ман ҷавоб надодай. Лидаро аз ту пурсидам.

— Ду гӯшу ду ҷашм, ду дасту ду по дорад.

— Сураташро инсӯ дех.

— Ё тавба. Сурати ўро аз кучо ёвам?

— Вай, ки ба ивази сураташ фиристодани сурати туро ҳоҳиш кардааст.

— Пас, ту, Дащаон, титу рози сандуки маро баровардй?

— Аз чавохироти сандуқат, албатта хавотир наий?

— Магар рози дилу сирри ниҳонӣ аз чавохирот гонбаҳотар нест?

— Аз сандуқ рози дил нею либоси нотозаатро меҷустам, ки бишӯям. Ту ҳатто ба Лиза адреси хонаро ни додай. Мактубхояшро аз почтаи Исфара рафта мегири. Баногоҳ аз вай гурехта-ку нагаштай?

— Тоза ба истинток афтода мондам-ку...

— Ҷӣ, ки ҳоҳӣ бигӯй ва чӣ тавр ҳам, ки фаҳмӣ, би фаҳм. Ӯро мегири ё қаси дигарро, кори ту. Аммо хона дор шуданат лозим аст. Кани сураташро ба ман дех.

— Набошад чӣ?

— Меёвам.

— Аҷаб! — Аз берун шарфай пой шунида шуд ви. Пётр гӯш андохтаравон пичиррос зада ба тавалло даро мад. — Ин амаки Ҳол аст, ки меояд. Ҷон Даша, дар пешӣ ўз ин ҳусус гап накушо, ки вай бе ҳамин ҳам...

— Ҳеч қас ҳаст-мӣ, духтарам Даша? — Холи воруҳӣ ҳам шуда ба ўтов даромад. — Э, Пётр ҳам дар ҳамин чо-ку. Ассалому алайкум, фарзандонам. Дар вактами омадам. Ҳабаратон ҳаст ё не, ки Ҳидоятино рафиқ Ленинро диданд? — Даст дода бо ҳар ду воҳӯйӣ намуд Ҳол.

— Наход, рафиқ Ленинро диданд? Ана ин бахти баланд аст! — хитоб намуд Ҷаръя бо ҳаяҷон ва шодмонӣ. — Аз кучо шунидед, амак?

— Хондам, ба газета навишиштанд, — ҷавоб дод Ҳол. — Газетаро гирифта меовардаму дар роҳ Тимофеј шарти аз дастам зада гирифта бурд. Ана ҳамин тавр акнуни, додарҷон, келинамон назаркарда шуда меояд. Толеашдия. Набошад кӣ ҳаёл мекард, ки як ятимчай бечора ба Москва мераваду Ленинро мебинад!

Сухан дар сари Москваравӣ ва бахти баланди Ҳидоят тафсида рафту Пётр мамнун шуд, ки аз саволборони Ҷаръя муфт ҳалос шуд. Лекин таҳмини ўдуруст на баромад. Ҳол тӯппиашро ба пушти сар бурда оварда, дар сурате, ки ба Пётр меҳрубонона назар мекард, туфт:

— Ман барои як маслиҳат омада будам. Ҳуб шул, ки худат дар ҳамин чо будай, Пётр, — Ҳол ба ҳар сӯ шиғоҳ кард. — Ҷамила наменамояд духтарам?

— Ягон соат пеш, аз ман иҷозат гирифта ба назди

хонаи Соро рафт,— ҷавоб дод Дарья ва илова — Сарамро шуста кокулҳоямро майда бифонда гуфт. Вай ба мактабравӣ аз ҳозир тайёри мебилибос медӯзонад, китобу дафтар, қаламу давот меград. Зехни Ҷамила ачиб. Аллакай баъзе ҳарфҳошиносад.

Каппа-калон шуд. Устухонакашро шах кардӣ. И кам нашав, духтарам,— изҳори миннатдорӣ на. Хол ва боз тарааддуди болои максад омаданро — Дина шаб Давлатамон ба хона омада буд. Умдароз шавад, ачаб ҷавони бастиҳола шудааст. Вай ҷаҳонгаштаю одамдида шуд охир. Аз ин тараф-он ғофт гап задему ҳӯш, Давлат, тӯи ту акнун кай гуфта сам, ман ҳайрон, амак. Аз ман калон акаам ҳанӯз мадор нашудаанду ман зан гирам, одамҳо чӣ менанд.

— Ин чӣ гап? Тасодуф ё суханро ба як ҷо монда мегард? — аз ҳанда ҳуддорӣ карда натавонист Пётр. — Ҳаму ғурезам, ҳалос мешуда бошам?

— Аз ин гапҳо, додарҷон, фақат зан гирифта ҳалос шавӣ.

— Зан бошад, тайёр,— гап газонд Дарья.

— Ин тавр бошад, ҷаро ба таъхир андохта гардии? — пурсид Хол аз ин ҳабари барояш ногаҳонӣ шодуда. — Дар кори ҳайр ҳочати ҳеч истихора нест. Қелиншавандаамон кист, духтарам?

— Қелиншаванда дар кисай домодшаванда,— шаҳрханда намуд Дарья. — Нафасаш ба дарун гашта обидаасту аммо ӯ берун баровардан намехоҳад.

— Зани кисагӣ гуфта шунидааму аммо надидаам,— Ҳараташро пинҳон дошта натавонист Хол. — Парӣ ё ғаштишта-ку не? Кирои ин қадар вакт бе зан гаштанаш, ҳибат нестдарчаҳонашро ёфтааст гӯй?

— Ҳозир мачбур мекардам, ки ӯро нишон дихад,— гуфт Дарья.

— Ба ҳаққи ҳудо, шӯҳиатонро монеду гӯед, ки ҳуди гап чист? — пурсид Хол. — Наход келин дар ҳамин ҷо бошад?

— Ҳуди гап ҳамин, ки амакҷон, ба Пётр се сол боз духтаре ҳат менависад,— гуфт Дарья. — Дурусташ онҳо ба ҳам менависанд.

— Се сол боз инро медонию то ин вакт ба ман на-гуфтай? Ту-ку, ин хел дами дарун набудӣ?

— Не, амакчон, бехуда наранчед,— пеши гилаи Холро гирифт Дарья. — Як моҳ пеш тасодуфан як мактуби ў ба дастам афтода буду рӯзи гузашта бошад, як бўғчи ёфтам. Вай аз Нарва будааст.

— Нарва? Инқадар хати бисъёр навишта чӣ мекунад? Омадан гирад, намешавад?

— Пётр биё нагӯяд?

— Ўро ба кучо биёрам? — ноилоч шикоят намуд Пётр.

— Э, додарчони хоми ман э! — даст ба рӯй зону зад Хол. — Духтарамон Даша ба кадом хона келин шуда даромад? Ба ўтов. Ба Ҳидоят бошад, падарраҳмат модархондаш хонаи худро додани ўшудааст. Аммо қалоншаванди Шўроб бошанд, хона надорам гуфта зан намегирад. Нафсулами гап, додарчон, баъзе ҳардам-хаёлиҳои ту ба ман маъқул нест.

— Рост мегӯянд амакам, канӣ сураташро ин тараф дех, даст ба сӯи Пётр дароз намуд Дарья. — Бош, акнун!

Пётр дафтари хотира ва расмеро аз он берун карда дод.

— Ҷудо зарур бошад, ана гиреду бинед.

— Чӣ духтари дўстрӯе! — хитоб намуд Дарья. — Ёшакак. Ана бинед, амаки Хол.

Хол айнак ба ҷашм гузашта суратро ба пасу пеш бурд.

— Оҳубара-ку. Биной. Холи байни абруи ўро намегӯй? Воруҳихо ин гуна холро зихи камон мегӯянд. Ҳайрият. Ман гумон карда мегаштам, ки Пётрамон сӯфии таппа-тайёр. Бинед, дер ояд дуруст ояд гуфта, чи қадар нағзашро ёфта мондааст. Келин чандсола, додарчон?

— Аз ман ҳафт сол ҷавонтар аст,— дар сурате, ки ҳун ба рӯяш зада бачагона шармида буд, оҳиста гуфт Пётр. — Ҳамин ҷиҳаташ ҳам ба ман он қадар... Соний андак пурнозунуз.

— Зани бе ноз оши бепиёз мегӯем мо,— ҳардуро қоҳ-қоҳ хандонд Хол. — Зан шудан баъд ноз мекунаддия. Келин, нафсулами гап, ба ман маъқул шуд. «Шикастаустухон донад баҳои мумъёро»,— оҳ кашид Хол.— Модари бачаҳо раҳматӣ касалӣ бошад ҳам, файзу барракати хона буд. Рафту оинай хонадони мо шикаст. Шутур гӯё ба кўлмак по монд. Ба ҳар тараф пароканда шудем,— Хол дар чунин хушҳолӣ аз он, ки мусибати хонадонашро ба хотир овард, зуд пушаймон гардид.—Ак-

— мин мемонад, ки тезтар навишта оваронем! Ё ба
анаш меравй?

— Вай ҳам монанди Хидоят ятим аст. Падараш дар
халок шудааст ва модарашро дар хонаашон немисе
назари худи ў парронда буд, ки ба он хона
даромада мондам...

— з пеши назари Пётр ду манзара даргузар шуд.

Аввалҳои соли ҳазору нӯҳсаду ҳаждаҳум буд. Ар-
хитҳои ахолинишинро пай дар пай озод менамуд.
Ки, ки Пётр дар он буд, ҳучумкуон бе деҳае зада
омад ва акнун вай аз охирин каминҳо немисро зада
тун менамуд. Пётр ногаҳон аз қулбае, ки дар паси
фурсате пинҳон истодан ба вай зарур шуд, садои
ра ва фарьёди дилхарошеро шунид, ки мадад ме-
рсиid.

— Ёрий дихед, модарамро кушт!.. — Овози охириаш ҳа-
шуда ногаҳон тамоман қатъ гардид.

Пётр пушт ба девор бо эҳтиёт ба дари қулба рафт
в дастаки онро гирифта кашид. Дар маҳкам буду аз
врун ҳафа-ҳафа овозе ба гӯш расид. Ў лагаде ба дар
ад. Дар афтод. Ҷашми Пётр ба хона афтода мӯи сараш
рост шуд: зане ба хун ҷӯлида меҳобид ва офицери қад-
баланди немис аз китфи духтари нимбараҳна гирифта
мекалавид. Ў Пётрро дидан замон дар ҳарос монд. Ҷаш-
мони маст девонавор қалон күшода шуданд ва ў чоло-
кона таппончаро аз ғилоф берун оварда ангушт ба қу-
ланги он бурда милашро меҳост баланд кунад. Фурсат
наёфт. Пётр парронд. Тири аз таппончай немис берун-
омада тахтай фаршро тарошида ба дари хона бархӯрд.
Пётр, ки ҷашмашро хун гирифта ва аз ваҳшонияти душ-
ман ба газаб омада буд, найза ба синаи вай зад. Баъд
аз пояс гирифта берун баровард.

— Модарат зинда аст, духтар. Ман ҳозир ба ин ҷо
духтур мефиристам,— Пётр чун дид, ки зани тирхӯрда
ҳаракати ҷунбидану сухан гуфтанро мекунад.

Ба духтар нигоҳ кардан мумкин набуд. Переҳани ў
лахтаву пора буду намедонист кучои худро аз ҷашми
ҷавоне, ки ўро аз таҷовузу марг начот дод, чи сон пин-
ҳон кунад. Ў пораҳои переҳанро гоҳ ба ин сӯ, гоҳ ба
он сӯи пайкари нозуки худ мебурд.

Пётр бо ҳамин рафт ва баъди хеле фурсат як ҳоҳари
тиббиро дид, қулбаро нишон дода, воқеаро баён кард.
Пас дар байни воқеоту ҳодисоти бисъёри ҷанг ин ҳоди-

са низ монда қариб аз ёди Пётр баромад. Ба چуз холи сиёхе, ки мисли холи ҳинду дар миёнаи ду абрӯи духтар афтода буд.

Аз ин миён якуним моҳи тамом гузашт ва Пётр духтарро бори дуйўм дид. Ин бор дар госпитали даштӣ. Ба он ҷо Пётрро, ки аз рон саҳт ярадоршудаву хуни бисъёраш рафта ва ниммадхуш шуда буд, оварданд. Ҷарроҳ барои аз резапораҳои мина тоза намудани ҷароҳат хеле овора шуд. Ва ниҳоят ба ҳамон духтар фармуд, ки докапеч кунаду ҳуд ба сари столи дуйўм рафт, ки дигар тирхӯрдае нолакунону мададпурсон меҳобид.

— Шукр кунед, рафиқ аскари сурх,— духтари холи ҳиндудор фармуд. — Мина ба устухон зарари қалон нарасондааст. Ман хурсанд ҳастам, ки ба ивази он кори наҷибонаатон андак бошад ҳам ба шумо хизмат мекунам. Маро шинохтед ё не?

«Пас ман ҳато накардаам. Ин ҳамон духтар аст, ки аз дasti немис ҳалос карда будам»,— аз дил гузаронд Пётр ва як дам сӯзиши ҷароҳати ҳудро хис накард.

— Ҳоли фаромӯшношуданий дорӣ, духтар,— лабони аз баландии таб парсингастаи ҳудро базӯр ҷунбонд Пётр. — Ҳолат ба хотирам монда буд. Бигӯй, ки мода-рат чӣ шуд?

Ҷавоб нашуд. Пётр мижгони дарози ба рӯ ҳобида ва аз байни онҳо шоридани оби дидай духтарро дид.

— Пас ў?..

— Баъди се рӯзи ҳамон воқеа,— духтар оҳе қашид.

— Ҳамон рӯз ба хонаи шумо духтур омада буд?

— Омад, мадад ҳам расонд. Лекин заҳм кирой буд.

Ин вакт ду нафар омаданду Пётрро аз стол ба замбар гирифта дар паҳлуи ярадори дигар ба бричка гузаштанд ва аробакаш меҳост аробаро ба роҳ дарорад, овозе ўро боздошт. Духтар тохта ба сари Пётр омад.

— Номи шумо чисту адресатон чӣ гуна? — мепур-сид ў.

— Номи ман, духтар, Пётр, Пётр Иванович Данилов,— дарди ҷонгуздозро нуҳуфтанд меҳост Пётр. — Ба қадом госпиталь фиристодани моро оё намедонӣ?

— Афсӯс, ки не.

— Ман аз Туркистонам, духтар. Оё шунидай?

— Набошад-ҷӣ? Лекин дар Туркистони қалон ҳонаатон будагист, эҳтимол ракам дошта бошад. Адреси ҳонаатонро диҳед, Пётр. Ман аз шумо як умр миннатдoram. Менависам.

— Маро ба хона не, ба госпиталь мебаранд. Шояд ин зудї сиҳат шуда боз ба фронт баргардам.

Аробакаш ба миён даромад.

— Ту чй хел одамй, йигит? — пурсид ў бо оҳанги гимахоркаи печондаашро ба лаб молида. — Чаро ад-хонаатро намегӯй? Духтар ба гумонам, нияти аз ташида гирифтани туро надорад-ку?

— Навис, духтар, вагарна фаромӯш мекунӣ,— дар-намуд Пётр аз вай.— Туркистон, уезди Кӯқанд. Ислам, до востребование. Хавотир нашав, ман зан надошт. Номат чист?

— Лиза Карпова. Номи деҳаи моро медонӣ? Васильев, Нарва. Роҳи сафед, саломат бошед. Як умр шумо-фаромӯш намекунам.

— Нағз мон, Лидочка. Ба ту ҳам раҳмат. То дидан!

— Эҳ, ҷавонӣ-ҷавонӣ! Ҷӯҳ, ҷонвар! — тозиёнаро дар ҷарҳ занонд аробакаш.— Ба ў ягон нағзӣ кардастӣ?

Ароба ба роҳ даромад.

— Бечораро аз як фалокат начот дода будам,— ҷабод Пётр ва аз сих задани дилу ба сўзиш омадани роҳат сахл монда буд, ки нола кунад. Рӯй турш на-ду дам фурӯ баст.

Холи зол ба ҳаёл рафтани Пётрро пай бурда шӯҳӣ роҳ:

— Мебинам, ки ба гапҳои мо ҳаю ҳу мегӯию ҳушат ҳамон тараф банд.

Пётр ба худ омад.

— Чий гуфтед, амак?

— Гуфтам, ки ёратро ба ёд оварондем.

— Нас шумо розӣ ҳастед, ки ўро даъват намоям?

— Розӣ ҳастем не, талаб мекунем,— гуфт Даъра.

— Зудтар бош, додарҷон. Ту ҷавон шуда ба ҳаёлам, ҷарии мӯчаррадиро ҳам нарондай. Навис, ки шиштагӣ шад, ҳезаду истода бошад, тозад. Андозу бардорӣ мекунем. Ба қавлу гапе оши Бокию обруи Сокӣ ҷон баста гирифта, якпоя шуда хизмат мекунам. Занарики зиндагию ёвари дармондагист гуфтаанд. Занари. Ҳонаи бе зан, бе ишқу муҳаббат ҳам хона?

Тани бечон бувад дили беншк,
Гӯросост манзили бенишк.

— Қанӣ, ин ҷо гир,— Ҳол даст дароз намуд, ки Пётр суратро аз рӯи стол гирифта дихад,— қаду басташ чӣ

тавр? Ба худат мұносиб охир? Ин хел бошад, чудо нағз. Еш гуфта дилатро ғаш накунон, додарчон. Зан охир аз мәрд дида төзтар пир мешавад. Хұш, акнүн кай ҳат менависій?

— Худи ҳамин рұз менависонаму худам ба почта мебарам. Набошад, ў як кори зарур баромаду аз хотирам рафт гуфта метавонад,— гила кард Дарья.— Ана қоғаз, мана қалам, бигири ҳарфи бисъёр лозим нест: «Салом Ліда, төзтар биё».

— Хуб мекүнй. Маңбур күн, ки төзтар нависад,— Хол ҳавохой ба Дарья кард.

— Хайр менависам. Акнүн аз корубор ҳам гап задан мүмкін аст ё на? — пурсид Пётр аз Даши ва ба Хол рүй овард.— Амаки азиз, ангишткашониро чй мекүнем гүед-а?

— Ман ба ҳаридорон ҳайрон.

— Ҳа, роҳи оған бо артели «Мемлекеттің сурх» шартнома бастааст, ки ангишт кащонида диҳад. Аммо медонед, вай чанд ароба дорад? Ҳамааш шуда дахто. Асп-хояш логару ҳалок.

— Құқанд чй мегүяд?

— Чй мегуфт! Ҳамчун ҳамеша «дар вактқои наздиктарин масъалаи транспорт ҳал карда мешавад», менависанд. Ба комичроияи район рафта будам, раис очизона китф дарҳам кашида «аз дasti мо чй ҳам меомад», мегүяд.

— Штурмурғро пар гүянд, ман штурмегуфтаасту бор бар гүянд, ман мурғ,— писханд зад Хол.— Напурсидій, ки аз дasti худи вай, бебурду бебуньёд ягон кор меомадааст? Ҳамин мондааст, ки ягон рұз раваму аз гиредонаш маҳкам гирифта додарчон, (туғу, садқаи номи раис шудагй), аз үхдаи ҳеч бало ки намебарой, но маъкул карда усталро банд карда мешинй-гүям. Аммо Пётр, нағсуламри гап, то түй накүнй, аз ош сер намешавай мегуфтанд. То ба Шүроб роҳи оған набиेरанд, ангиштро нағзакак кащонида наметавонй.

— Ҳоло ҳозир ин фақат орзуст, амак,— оҳ кашида монд Пётр.— Пул диҳанд, шахтакүшоён фиристанд. Шүроб калону истехсоли ангишти вай зиёд шавад, он вакт нозамон мегүнчад, ки сухан аз роҳи оған күшөм. Ҳозир дардамон бедаво. Фарз кардем, роҳи оған мебуд, може чор рұз кор мекарду бисту шаш рұз бекор меистод.

— Гапи күчо? Чаро бекор истад? Исфара ҳар сол ба ин тарафу он тарафу чи қадар меваю ғалла мебарорад?

он чо ҳам аз ҳар тараф ҳар чиз мебиёранд. Чаро ҳа-
н корро ҳам роҳи оҳан ба гарданаш нагирад?

— Ингапатон дуруст. Аммо ин кори...

— Имрӯзу фардо не, гуфтани ҳастӣ. Зарур шавад,
кунанд, — гуфт Хол. — Қариб буд, ки аз хотирам ба-
яд. Имрӯз Эсанпай ба пешат даромада буд ё не?

— Вай аз ман гурехта мегардад, — лабханд намуд
Пётр. — Ба вай ҳам душвор. Шабу рӯз ором надорад.

— Вай боз нағмаи нав мебарорад, — даҳонро пӯшида
ндида гирифт Хол. — Медонӣ чӣ? Корвони харон. Ка-
б сад ҳари кироя ёфтааст. Соҳибони онҳо ҷувол ҳам
медиҳанд. Панҷ-шаш нафар талабгори кор ҳам пайдо
ардааст. Барои маслиҳат ба пеши ту даромадани буд.

— Ба шутур бо кафлес об намедиҳанд мегӯянд, —
даст афшонд Пётр.

— Ҳа гӯй, ба шутур мадад ҳам гуфтаанд. Рӯзе яқчӯ-
зойӣ баранд, ин ҳазор пуд аст. Додарҷон, ба ин розӣ
шав. Ба киро бошад, ангишти хока медиҳем, ки ҳазор-
ҳазор пудашро бод мебарад.

— Ба як маслиҳати ман ҳам акнун гӯш медиҳед? —
пурсид Даръя, ки аз сари деги оvezai беруни ўтов гаш-
та омад.

— Ба ҷону дил, духтарам, — даст ба рӯи дил ниҳод
Хол.

— Раҳмат. Пётр, телеграммаро дар хусуси курси
кӯҳканон хондӣ? — пурсид Даръя. — Киро фиристодани
ҳастед?

— Давлатро фиристем?

— Домоди нав девона нест, ки зани ду-серӯзаро мон-
да ба хондан равад.

— Магар Арслоналий девона буд, ки баъди ду-се рӯ-
зи тӯй асписавор шуда аз дунболи босмачиҳо рафт?

— Аҷаб мисоле ёфтӣ, Пётр. Он замон дигар. Вай
мачбур буд.

— Ту оё ягон номзад надорӣ?

— Худи ман номзад буда наметавонам?

— Худи ту? — дар шигифт монд Пётр. — Шаш моҳ
меравӣ? Кори идора, ячейка...

— Ҳамаатон ба ҳар сӯи олам рафта омада, маро дар
ин ҷо ба меҳ баста мондани ҳастед? — тег кашида ни-
гарист Даръя ҳазломезона. — Инсоф доред ё на!

— Ба хондан бошад, фирист Пётр, — ба Даръя та-
рафдорӣ намуд Хол. — Хайр хонда омада, чӣ мешудай,
духтарам?

— Ба институти күхй тайёр мешавам.

— Файратат калон-ку. Хуб мекунй. Айни вакташ, хон. — Хол аз дари ўтов дохил шудани Чамиларо дид. — Ин духтар кист, Даша?

— Магар Чамиларо нашинохтед?

— Хамин духтари каппа-калони ҳайдаркоқул Чамила? О мўи ту инқадар кай дароз шуд, ки ман бехабар мондаам? Инро кий бофта монд? Сорохолаат хубам ҳунар сарф кардааст!

Хол аз тамошои Чамила гул-гул шукуфон шуду ногаҳон ба андешае афтоду авзоаш тағъир ёфт. Дастья бошад, зуд аз ин пай бурд.

— Шумо, амак, ҳавотир ҷашавед,— ба Хол рӯй овард ў. — Ману Чамила маслиҳат кардаем. Ў бо модари Арслоналий чунон меҳрубон ва он кас ба вай чунон одат кардаанд, ки як пиёла ҷою як бурда нонро бе якдигар наменӯшанду намехӯранд.

— Холо ҳамин тавр гӯй, духтарам,— чехраи Хол боз кушода гардид. — Шаш моҳ чӣ? Ҳа нагуфта гузашта меравад. Сонӣ охир ман ҳастам, Арслоналий, Давлатакоят, ҳамин тавр не, Чамила?

Чамила сар ба тасдиқ ҷунбонд.

— Бале, ҷони дадош! Лекин, Дащаон, пеш аз рафтаният як матоъ ҳаридан дихам, ба вай курта дӯхта мон. Камзӯлаш ҳаст. Қафшу маҳсӣ дорад. Ист, ки онҳо банигоҳ танг нашудаанд? Ин тавр бошад, нағз. Духтарам Даша, курс дар кучо будааст?

— Дар Тошканд.

— Тошканд бошад, ҳеч қисса не,— ба Чамила гӯё дилдорӣ медод Хол. — Даст дароз қунӣ, мерасад. Ид ҳаст, рӯзи истироҳат ҳаст, як-ду рӯз ҷавоб гирифта омада меравӣ. Сонӣ Пётр ҷавоб дихад, ману Чамила рафта туро дида биёем ҳам, мешавад. Розӣ шав, Пётр.

— Арслоналий чӣ мегӯяд?

— Вайро ҳам розӣ кунонидаам. Гап акнун ба мудир мондааст,— нақл намуд Дастья.

— Ҳама розӣ бошанд, мудир ҳам табрик мекунад. Лекин ист, ки курс кори худро кай сар мекунад? Ба хаёлам, аз якуми июль буд. То он вакт...

— Ташвиш накаш. То он вакт Ҳидоят меояду тӯяшонро мегузаронем. Рафту Лидаи ту дер монад, зиёфати шуморо сонитар медиҳем.

— Не, ҳоҳарҷон,— розӣ нашуд Хол. — Айбро магар намедонед? Бе тӯй зан гирифта мешудааст магар? На-

ки аз якуми июль ақиб намонда биёяд. Илочаш вад, ҳарду түйро якта карда мегузаронем. Нашавад, болой түй. Нафсуламри гап ҳамин. Ба даст, ки тодй, кори имрұзаро ба фардо магузор.

БОБИ VI

ҲАСРАТИ АКБАР АМАК

— Ассалому алайкум, чигарам, Ҷамилачон.
— Салом, Акбар амак,— қавоб дод Ҷамила, ки дар ғистонаи беруни тиреза шишаҳояшро пок мекард ва аз ғолаҳон шунидани овози Акбар амак қариб буд як қад парад. Ү ба рӯи дарози камгӯшт ва пурочинги вай чашм дӯхта аз парешонҳолиаш пай бурд.

— Марҳамат карда ба хона дароед. Хушатон парешон барин, амак?

— Ҷӣ тавр хуши мани бечора парешон нашавад, чигарам? — оҳ қашида ноҳост дафтари ҳасратро күшод Акбар амак. — Шавҳаратон дар хона?

— Ба бозор рафта буданд. Ҳозир меоянд, амак. Ба шумо чӣ шуд? Галҳои ғалатӣ гуфта истодаед, ки одам намефаҳмад.

— Шумо чӣ хел фаҳмидед, чигарам? — Акбар амак ҷои нишаст ҷуст.— Барои ман ҳавои күшод нағз. Биёед, ки ана дар ҳамин ҳарак шинаму аз рӯшнои офтоб, ҳур-ҳури шамол, бӯи ана ин гулҳо баҳравар шавам, чигарам. Охир мани бандӣ аз ҳамаи ин лаззатҳои дунъёни равшан маҳрум.

— Шумо чӣ хел бандӣ ҳастед, амакчон?

— Бандии зан, чигарам, бандии зани ганда. То кай ҳамаи ғаму ҳасратро ба дилам ҷо кунам? Дили бечора ин ҳама дарду ғамро охир ба кучо ғунҷонад? Метарсам, ки торс кафида наравад, чигарам. Мо мардум «ору номус» гуфта умрамонро мисли ҳезуми тар дуд карда мегузаронем. Лекин акнун, ки корд ба устухонам ғасид, забонам сӯзад ҳам мегӯям. Шумо коратонро кардан гиреду шунавед, баъд...

— Ба майнаам ҷоҳ мековад, ҷоҳ! Аз бисъёр шунидани варсоқиҳо мисли бедонаи кар кардашуда гаранг шуда мондаам. Майнаам ғуввос мезанад. Ман

имрӯз ба вай гуфтам: ба ин хел маъракаҳо ният карда рафтан лозим, ки мо ҳам ба ҳамин хел рӯэҳои нағз ра-сем. Ба сад мақом гирифта гап занам, қабул накард. Ба якравио гарданшахии худ истода: «намеравам, намеравӣ!» — гуфту шишт. Эй чигарам, ман зан не, балоро гирифта будааму худам бехабар! — Акбар-амак даме хомӯш монда ногоҳ пурсид: — чигарам Ҷамилаҷон, шумо ба он ҷо ягон тӯҳфа мебаред-мӣ?

— Албатта, дастовезе бурдан даркор. Шогирдатон барои ҳамин ба магазин рафтанд, ки ягон чиз ёфта биё-янд.

— Ман ҳам ягон чизи муносиб гирам,— Акбар-амак кисай шимро аз рӯяш даст-даст карда дид, ба будани пул қаноат ҳосил намуду соати калону ғафсеро берун овард. — Соати дувоздаҳ биёед гуфта буд. Назаров ҷо одами хушбаҳт! Пеш аз ҳама барои он хушбаҳт, ки зани меҳруbon, боақлу фаросат дорад. Шумо ҳам, чигарам, зани бебаҳо. Ба калонкардаатон раҳмат. Фақат мани бечора ба «нодираи давронаш» воҳӯрдаам, ки ин ҳам шӯри пешонии ман аст. Ана ҳамин рӯз, пурсед, ки ҷанҷол аз ҷо сар шуд? Ҳанӯз қаллаи сахар, аз ҷоғаҳ нахеста, ҷашмонашро молида-молида аз ман пул пур-сид. Боз кам не-ғам не «сад сӯмакак даркор» будааст.

Вай гумон мекунад ки ман пулро аз кӯча рӯфта ба доман меандозаму монанди вай ба ягон ҷои қасмаёб руст мекунам. Пеш баъзе шаҳтёрҳои аз занони бемуло-ҳизаашон ранҷур бехуда намегуфтаанд, ки:

Пул ба пеши ҷашми зан мисли ҳазон,
Гӯё аз кӯча мерӯбем мо,
Дар амал дарвозаи ҳар тангаро,
Аз сахар то шом мекӯбем мо.

Худо зад,— аз дил гузарондам, имрӯз рӯзи қашу фарҳаши пул будааст. Чунки ин кулакдуҳтар моҳонаро овардан замон кисаамро афшонда мегирад. Аз қади ҳӯроку бари пӯшок мезанаду пул меғундорад. Ин албатта, бад не. Ягон рӯз барои хона ягон чиз меҳаридағист, мегӯям дар дилам. Аммо то ҳамин вақт ба шумо дурӯгу ба худаш рост, ба хона ягон сӯзан ҳам наовардааст. «Пул ҳамеша даркор, ба ягон рӯзи саҳтам ба кор меояд. Ба гиребони ту начаспидаст, ки аз вай безор шавӣ» — мегӯяд.

Писарро хонадор мекардему ана зан, гуфтам, рӯзи

«Афтағай ҳам расид. Қаній, даҳони ҳамъёро күшо. Як наадод. «Пул ба түй не, ба азо даркор» — мегүфт. Даҳонат баромада ба гиребонат часпад, азоро чаро мекунй, мегүям.

«Пул ба рўзи сиёҳ даркор мешавад — мегүяд, нафабад карда,— пир шуда аз кор мондан ҳаст, мурдан т». О, мегүям, ман пир шаваму аз кор монам, писанигоҳ мекардагиам ҳаст. Давлати Советӣ ҳаст. Наша ҳаст, охир. Наход, ки дар замони мо ягон пиронхор шавад, ё мурдае дар рӯи хона монад? Аммо ин ҳимондаи феодализм,— рост мегүям, ҷигарам ягона ҳимондаи феодализм дар ҳамин гирду атроф худи ана Ҳамин кулақдухтар,— хостагиашро мекунад. Қўҳнапастии вайро намегүед? Аз қадом лаҳад як китоби «Сўнноллоёр» ва як «Арвоҳнома» ёфтаасту гаштаю барашта ҳондагеш ҳондагӣ. Кошкӣ дар дилаш меҳонад. Не, Ҳаломномаҳонҳо барин, бо овози баланд меҳонад. Панҷакт намоз тарқ нею ҳарому ҳариш фарқ не, кулақдухтар зўр зада, дар рӯи чойнамоз афтида меҳезаду рӯи ҷошустаю оллоҳи бадард чунон оҳ қашида «ё оллоҳ!» мегүяд, ки рости гап, кофир шавам ҳам, аз дину ойини Ҳусулмонӣ одам безор мешавад.

— Охир, насиҳат карда надидед, Акбар-амак? — пурпид Чамила, сухане барои тасаллӣ наёфта.

— Насиҳат мегүед, ҷигарам? Магар ба вай насиҳат таъсир мекунад? Аслашро гўям, ҷигарам, худи ман айбор. Ин «малиқаи» дилозорро худам ёфтам. Ба туфайли вай аз партия ронда шудам, ба туфайли вай аз хешу табор ҷудо шудам. Ана акнун, худкардаро даво чист? — Ҳовайлои пинҳонӣ, аз баҳри ҳама гузар карда, домани Ҳаломномаҳон ғирифтаам. Ҳар чи ҳоҳад, пайдо мекардаму ҳар чи гўяд, бо ҷону дил мешунидам. Акнун пушаймон мешавам суд намекунад. Аммо ин боқимондаи феодализм мегүяд, ки ҳозир ҳам монанди шутур «ҷих!» — гўям чўкка зану «ҷўҳ!» — гўям лўкка.

Акбар-амак фурсате дам фурӯ баст. Чамила, ки тирезаро тоза карда фаромад, бори дигар додгарро ба ҳона даъват намуд. Азбаски ў наҳост, дар паҳлуяш нишаст. Амак боз оҳ қашид ва ҳасратро давом дод:

— Талхии дудро мўрӣ мебардорад. Худам ҳайрон, ки чи тавр то имрӯз сил шуда намурдам. Ҳа, ҷигарам, Чамилаочон, инаш аз ёдам баромадааст, ки баъди аз бадарға гашта ба ин ҷо омада мондани додари бенўхтаваш Ҳусен, ки дар ҳеч ҷо кор намекунаду ба каррӯ

фараш оби хуми Намангон меяхад, овози ин гови бешир боз баландтар шуда монд. Сүхбати ин ду кулакбача чунон метасфад, ки кас ҳайрон мемонад. Аммо ман, ки омада мондам, якбора ранги рӯи ҳардуяш мепараду нафасаш ба дарун меафтад. Гапро дигар мекунанд. Ман бошам, рости гап, аз Ҳусен хавотир. Агар вай дуздй накунад, барои ин шиштухез ин қадар пулро аз кучо мейбад? Ҳатто пулҳои тагзадаи хоҳараш ба чомаи харчи вай фаровез ҳам намешавад. Гиребонатро гирифта тавба мегӯй. Охир ин чӣ гап, ки писари идоракунандай конҳо Шукуров яке аз ошноҳои қарини Ҳусен шудааст? Ин одамҳоро чӣ ҷин задааст? На ҳушъёрии синғӣ мондаасту на одамшиносӣ?

Илочи аз вай ҳалосиро намеёбам. Як рӯз ба қасди аз ин кулакдӯхтар ҷудо шудан, ба пеши раиси местком рафта будам. Ҳайрият гӯед, барои вай шуда маро аз иттифоқи касаба ҳам берун намекунанд. Аз сад яки айби ўро ба раис гуфтаму маслиҳат пурсидам, ки чудо шавем, чӣ мешуда бошад. Раис, дар саҳро пахтаро шутур ҳӯрду дар шаҳр гӯши боғандаро буриданд, гуфтагӣ барин, худи маро ба таҳта кашид. Як занбару ду ҳаммол набуд, ки маро аз он ҷо гирифта барад. «Ин қадар сол боз як зан, зани худро тарбия карда натавонӣ, ту чӣ хел аъзои иттифоқи касаба? мегӯяд. Кори тарбиявиро пуркуват кун, газетаю журналҳо хонда дех, ба лекцияҳо гирифта бар, умуман коре кун, ки занат аз нав тарбия гирифта одами ҳаминруза шавад. Аз пагоҳ то бегоҳ дар хона нашинаду ба корҳои ҷамъиятӣ иштирок кунад».

Маро газад туро чӣ ғам? — мегӯям дар дилам. Вай газетаю журналро чӣ кунад, вакте ки кана барин ба «Сӯфӣ оллоёр» часпида гирифтааст? Лекция ҳоҳӣ, аз худи вай шунидан гир. Ба кори ҷамъият барӣ, ҷамъият аз ҳафтод маҳаллаи вай безор мешавад. Ба ҳар ҳол «мунозира бо раиси иттифоқи касаба беҳӯрматӣ» хуб шудааст, суханҳоятон айни ҳикмат гуфта, як илоҷе карда аз пешаш баромада гурехтам. Аммо вай, гап дар байни худамон монад, ҳарчанд одами қалон бошад ҳам, намефаҳмад, ки намади сиёҳ бо щуштан сафед намешавад. Охир, азизон бедарак нагуфтаанд, ки

Саг ба дарьёи ҳафтгона бишӯй,
Ки чу тар шуд, палидтар бошад.

Акбар-амак сухани худро бо хатми ба шиносон маъни худ, ки «лаббай, чй гуфтед?» — мебошад, тамом да, аз чой бархоста равон гуфт:

— Уф... Хайр, ман ҳам як магазинҳоро дид бароям барои зиёфати Назаров ягон дастовез ёфта метавомий. То омаданам наравед, ҳамроҳ меравем.

Хуб шудааст, амак. Ҳаял накунед, — гуфт Чамила, ба ҳоли устои моҳири шавҳари худ, Акбар-амак диш месӯҳт. Вай медонист, ки зани Акбар-амак — Родсерманаҳ аст ва ҳакқу ҳамсояҳоро бо мочарочӯй танг меоварад. Ӯ инро ҳам медонист, ки писару ўс бо вай муросо карда натавониста, дигар ҳавли ўста рафтаанд. Бале ў намедонист, ки Акбар-амак ба ўро ба занӣ гирифтанаш аз партия берун карда тудааст ва аз дасти ўазоб мебинад.

Акбар-амак ҳарчанд имрӯз даҳон ба ҳасрат кушод, тикин тафсили воқеаро раво надид. Вай нагуфт, ки Родсери ўро то чй андоза асабонӣ кардааст ва акнун як илоси давомноки саг, вакъ-ваки қурбокқаҳо, ҷегзании ӯруси ҳамсоя, ки гӯё қасд кардагӣ барин, ба зинапояни ҳонаи ў баромада боли паррехтаашро тап-тап зада, овоши нофораме мебаровард ва чи-чии мушҳо чй тавр ўро ба ғазаб меоваранд. Оре, ў ниҳоят асабӣ шуда буд ва ғарчанде, ки аз рӯи машварати дуҳтурҳо меҳост барои муолиҷа ба санатория ё ҳонаи истироҳат, ҳеч набошад ба санаторияи шабонаи худи кон ё беморхонаи ин ҷо ғавад, наметавонист: ба ин Рокиа розӣ намешуд.

Чамила, ки ҳоло ба Акбар-амак дилаш сӯхта менишаст, инро низ намедонист, ки вай ба доми нодираи давронаш чи тавр афтода буд.

Ин воқеа дар охири соли сӣ ба вуқӯй омад. Он вакт муборизаи синфии зидди кулакҳо дар қишлоқ ба авҷаш расида буд, кулакҳоро чун синф маҳв мекарданд. Навбати бадарғакунии онҳо мерасид, ки ин нуқтати баланди чунин кори муҳим ва заруре буд. Дар қишлоқҳо маҷлисҳои фаълон, аъзоёни «Итифоқи камбағалон»-ро даъват карда кулакҳоро муайян менамуданд. Баъди қабул карда шудани қарор аъзоёни комиссияи кулаккунӣ ба ҳонаҳои кулакҳо даромада, онҳоро бо тамоми аъзоёни хонадон ҳай карда мебаромаданд ва баъд ба станцияҳои роҳи оҳан бурда, ба вагонҳои маҳсус савор карда, ба ҷойҳои дуре мефиристыоданд, ки рафта меҳнат кунанду одам шаванд.

Дар яке аз комиссияҳои кулаккунӣ чун намояндаи

лум мешуд, ки вай факат барои дурусттар рабудани дили Акбар ва ҷустуҷӯи роҳи гурез берун баромадааст. Ҳоло Акбар ягон ҳаракати Рокиаро аз ҷашм дур намекард. Ӯ медид, ки вай ба гӯши модара什 ким-чӣ гуфту дар навбати худ модара什 ҳам ба гӯши падара什.

«Аз афташ модара什 розӣ шуду акнун ризон падарашро мепурсад,— аз дил мегузаронд Акбари бекарор.— Кошӣ розӣ мешуданду гурезонда метавонистам. Розӣ нашаванд ҳам, мегурезонам. Намемонам, ки ин мурғи бахт парида равад. Ҷӣ духтари соҳибчамоле! Ба «занам ҳаст!» гуфтан меарзад. Агар ба ин орзуям расам, аз музди ҳаминмоҳи худ ба гадозане, ки дар пеши ошхонаи кон нишаста гадой мекунад, як курта ҳарида медиҳам»... — ният кард вай ҳарчанде, ки он вакъто ба хурофт эътиқодаш хеле кам ўзуда буд.

То омадани поезд, ки соат ба соат ҳабари дермониашро меоварданд, ҷавонони забоняккарда — Рокиа ва Акбар дар берун бори дигар гуфтугӯй карда гирифтанд ва духтар ҳабар дод, ки падару модара什 ба ин ҷо мондани ӯ розӣ шуданд. Акбар ба вай ҷуворизореро нишон дод, ки мебоист пинҳон шавад. Ниҳоят поезд омад. Бинобар ин ки дар ин истгоҳи майдани ҳамонвакта қаторҳо ҳамааш ўзуда якчанд дақиқа истода гузашта мерафтанд, ба вагон баровардани анҷомҳои рӯзгори кулакҳо ва худи онҳо тез тамом карда мешуд. Дар ин валвала, аввалан, мувофиқи гуфтугӯйи пешакӣ аз ҳама ақиб мондани Рокиа мұяссар нашуд. Падару модара什 «ҳа, бош, ҳа гард»-гӯён ўро ба ақиб мондан намегузоштанд ва, сониян, гуселонандагон ҳеч касро аз назар дур намекарданд. Поезд ба роҳ даромаду Акбари бекарор қариб буд, ки беихтиёر аз вагон ақиб намонда тозад ва «Рокиачон, чаро рафтӣ?» — гӯён фарьёд занад.

— Қаний, рафтем акнун. Бисъёр набошад ҳам, як мижа таҳ карда гирен. Ҳамин замон саҳар мешаваду ба роҳ даромаданамон лозим,— гуфтани яке аз шарикон Акбарро ба ҳуш овард, ки ҳанӯз ҳам аз вагонҳои пай ҳам ба пардай торикий равандаш ҷашм намеканд. Ӯ маъюсона пойҳои гӯё ба ақиб қашидаистодай ҳудро базӯр-базӯр бардошта аз паси ҳамроҳонаш ба сарой омад. Лекин дар он ҷо дилаш зуд заъф кард. Ҳол он, ки ҷанд дақиқа пеш, вакте ки Рокиа дар он ҷо буду дуздида-дуздида ба ӯ назар менамуд, хонаи аз дуди манқал сип-сиёҳ ба назараш чун хонаи мурод равшан менамуд. Акбар берун баромада, беихтиёр ба назди дар-

возай сарой омад, ки аз он чо вокзал — он чое, ки на-
вакак Рокиа ба фаранҷӣ пецида дар ҳар қадам ба қа-
фову паҳлӯяш нигариста, очизона Акбарро мечуст, бар-
ало менамуд.

Акбар дар суфачаи дарвозахона нишаст. Насими ша-
бонгоҳ ҳаворо салқин мекард. Аз пушти дарваза, аз
хоначай саройбон сулфаи саҳти касе, аз қафои сарой
уллоси саг ва аз саисхона гурс-гурси пойкӯбии аспҳо ба
гӯш мерасиданд. Шояд қаровули дӯконҳо бошад, ки аз
паси бинои вокзал хуштак кашида фаръёд мезад: «Хой,
чомай алоҷапӯш, дар он чо чӣ кор мекунӣ? Надидам-
мӣ? Ҳамон чо ист, начунӣ, мепарронам!».

«Ҳай афсӯс, сад афсӯс! — аз дил меғузаронд Акбар,—
мурғи баҳт парида рафт...»

Аммо вай нарафта буд. Аз равшанини ҷароғи кӯча
касе, ки ўро Акбар дуруст надида монд, тозон гузашта
худро ба торикий кашида, таг-таги девор ба сӯи сарой
роҳ гирифт. Оянда ба сарой наздик омада, якбора чо ба
что истод. Акбар ки аз ин ҳавотир шуд, аз что барҳоста,
«кист»? — гӯён пурсид ва аз рӯи эҳтиёт хост худро ба
қафои сутуни дарвозахона гирад.

— Ман Рокиа,— овозе ба гӯши Акбар расида ўро
моту мабҳут гардонд. Ин овози фораму ларзон овози
Рокиа буд. — Ман, мани бадбаҳт,— тақрор ёфт овози ў
ва Акбар духтарро дид, ки ба фаранҷӣ пецидаву рӯйш
кушода буд.

— Чӣ хел баргашта омадӣ, Рокиаҷон? — даст ба кит-
фи ў гузошта пурсид Акбар.

— Ман ҳанӯз оташароба тез нагашта, одамон ҷой-
ҳои худро нагирифта, ба дари дигари вагон тоҳта раф-
там, ки кушодагӣ будааст. Ҳудамро ба поён партофтам.
Ҳайрият саҳт наафтидам. Аммо кафи дастҳоям хуншор
шуд, пои чапам андак лат ҳӯрд,— нолид Рокиа ва илова
кард: — тез бошед, акнун аз ин чо равем. Аспатон дар
куҷо?

— Асп? Асп дар сарой, ман ҳозир,— пичиррос зад
Акбар, ки ҳоло на ба ҷашми ва на ба гӯши худ бовар
намекард. — Агар натарсӣ, ҳо, ана ба он чо, ба сари
роҳ рафта ист.

Ду-се дақиқа нағузашта, Акбар аспро гирифта аз
сарой берун омад ва Рокиаро ба ақибаш савор карда,
ба Конибодом надаромада, онро давр зада, бо бeroҳа
ба Исфара равон шуд ва баъди ду рӯзи дигар духтарро
ба хона, ба назди модараш бурд.

— Ана ҳамин дұхтарро, очақон, ман нағз мебинаму ү ҳам ба ман дил додааст, лекин падару модараш намехостанд, ки ба ман расад. Рұзи гузашта мо яқдигарро дидему гапро дар як қо монда, шабона баромада гурехтем, — Ақбар қашм аз замин наканд — очақон аз ин корам ту хафа намешавй? Ин аз қишлоқи Ворух.

— Чаро хафа шавам, писарам? Арұс бо пои худаш даромада меомадаасту ман хафа мешудаам? Вой, садқаатон шавам, дұхтарчон, ба хона дароед. Номатон чй, гардам? — пурсид модари Ақбар сар то пои дұхтарро аз назар гузаронда.

— Рокиа,— қавоб дод ү ғамгинона.

— Гардам, Рокиачон, ба хона дароед, ман дастархон кунам. Ту, Ақбар ангур қанда биё,—таклиф кард модар ва баъд дар берун ба Ақбар дучор омада: — Дар ҳамон тарафхо никоқ карда овардй?—пурсид.

— Не,—мухтасар қавоб дод Ақбар.

— Ин тавр бошад, ҳатто рўи вайро диданат ҳам гунох, бачем,—модар танбех кард.—Ту ба вай номаҳрамй. Тохта рафта сўфию имомро хабар карда биё, никоқ кунанду маслиҳати тўйро ҳам карда гирем. Вой, ман мурям, чй кор кардй?... Аз зоту зурриёти мо ягон одам ин хел зан нагирифтааст.

Писар дар қавоби ин суханҳои модараш фақат хандид.

Рокиа ба хонаи торики шифташ вассабўрьё, пўсту палос, чизу чораҳояш камбағалонае, ки фақат як дари хурд дошт, маҳзунона назар карда, дар пойгаҳ meis-toд. Аз рўи ү хун гурехта, қашмонаш ба дарун қашида шуда буданд. Беҳолу бемадорона ба девор такъя менамуд. Лекин ҳамай ин ўро нисбат ба дирўза боз зеботар, боз дилработар карда буданд.

Ақбар ба муроди худ расид. Ба гадозан курта ҳам ҳаридад дод, ки вай онро ҳанўз сахӣ даҳ қадам дур нарафта, ба нимай қиматаш фурӯхт. Аммо Рокиа он мурғи баҳт набуд, ки Ақбар мепиндошт. Аввалан, розӣ пинҳон дере нагузашта ошкор шуд. Барои кулакдухтарро аз бадарға мононда пинҳонӣ ба занӣ гирифтган, Ақбарро аз партия ҳориҷ намуданд ва муддате ҳатто аз кон ҳам пеш карданд.

Сониян, сифатҳои бадтарини Рокиа паи ҳам зохир гардида, дар байни зану шавҳар хунуқӣ пайдо шуд. Аз миён ягон ду-се моҳ нагузашта модари Ақбар аз дасти арұс ба дод омада, аз ҳавлии худ рафт. Хешу таборҳои

Акбар ба ҳавлии ўнамеомаданд ва бо ў ногап шуда бинданд. Ба солҳо сол зам мешуду муҳаббати Акбар Рокиа кам мешуд. Раво-раво дар ин оила ному нишони аҳлию тифоқӣ намонд. Рокиа, ки дар ҷанҷол қарор-тоҳи лӯлиёнро кӯчонда метавонист ва айбу номус барош бегона буданд, ба сари шавҳари ҳоло солхурда, ба тамкину бамулоҳиза ва аз муросою мадоро дандон ба дандон мондагӣ баромада гирифта буд. Ў барои Акбар акнун мурғи баҳт не, рӯзи саҳт буд, ки ҳоло аз дасти вай фақат ҳасрату надомат дошт.

БОБИ VII

МОҶАРОИ «ҚАЛЛАҚАНДИ СИЕҲ»

Ба воқеоти муҳимми ҳаёти шаҳтёри фахрӣ Давлат Ҳакимович Назаров боз як воқеаи фараҳбаш зам гардид, ки ин шастсолагӣ ва ба нафақа баромадани ў буд. Ба ин сана шӯробиён маҷлиси ботантанае бахшиданд. Нутқҳои хубе гуфтанд. Шоири маҳаллӣ дар газетаи кон «Барои ангишт» дар васфи соҳибҷашн шеъре чоп қунд. Ба ин муносибат соҳибҷашн ба зиёфате тайёри мединд.

Ба зиёфат ба замми меваҷоти рангоронги Исфара афлесуну лимӯ ҳам ёфта оварда буданд. Ҳидоятхола, писари ў инженери устоҳонаи марказии меҳаникӣ Ёр Назаров, арӯсаш Оиша ва духтари ин хонавода—электровозрони шаҳтаи ҳаштум Малоҳат қариб тамоми шаби истироҳатро ба пухтану тайёр намудани таому ҳӯришҳои гуногун сарф намуда, рӯй столи дарозро аз анвои неъмат пур карда буданд.

Паси ҳам меҳмонон меомаданд. Үтбосаров, Дарья, Данилов бо занаш Лидахола, Чамила Холовна бо шавҳараш—машинисти машинаи ангишткан Яъқуб Каримов, Буров, Эсанпай ва Ойқиз, Акбарамаки аз дасти зан ба дод омада ва сардори бригадаи ангиштканон Халил Маннонов, ки соли гузашта мактаби саноати қӯҳиро тамом карда, ба кор омад (бинобар ин ки сараш шабу рӯз дар фикру ҳаёли нав кардани техникаи ангиштканӣ банд аст, вайро аксаран Халили ҳаёл меномидагӣ шуданд), ошнои Назаров колхозчӣ Усмонов, сутунгузор тотор Иззатуллин ва боз ҷанд нафар ҷавонони дигар ҳама бо занони худ ҷамъ омада буданд. Халил

Маннонов ҳоло даст ба кисаҳои пиджак андохта рӯй-рӯи айвон қадам зада, гоҳ ба сӯҳбати ину гоҳ ба он тӯда ҳамроҳ шуда тез-тез ва ғимғурма сухан мегуфт.

Ҳидоятхола, ки даст ба пешгиҳ поккунон аз ошхона баромада бори дигар меҳмонҳоро хуш омадед гӯён аз назар гузаронд, дар байни онон Ҳол-бобо ва шогирду ҳамдеҳаи ў, сардори управления Шукуровро наидид шавҳарашро ба як тараф хонд.

— Чаро то ин вакт аз Ҳоламаку Шукуров дарак нест? Меҳмонҳо маътал шуданд. Телефон мекардӣ.

— Телефони Шукуров ҷавоб намедиҳад. Ба Ҳоламак бошад, машина фиристодам. Ҳамин замон меомадагистанд—сигнали машинаи сабукравро шунида илова намуд Назаров:—ана Ҳол-амак ҳам омаданд.

Ҳол-бобо аввал асои машхурашро, ки аз Ялта оварда ба поёнаш ним метри дигар васл карда буд, аз машина берун овард. Сонӣ секат шуда аз кабина фашфушкион баромад.

— Наход, эй мардум, Ҳоли ворухӣ барин давангҳо набошанду нарӯянд, ки барояшон ақаллан ба сари ҳар шаҳр якторӣ сабукрави даро-барояш осон сохта фиристанд-а?—механдид ў.—Нафсуламри гап, дарою барои ин машинаҳо хузури сабукравсавориро аз бинӣ мебарорад.

— Рости гапро пурсед, ин беинсофӣ, амак ба пешвози бобо рафт,—Халилхаёл барин созвориҳоро ба ҳисоб гирифта, аз қуттии гӯгирд майдатар «Запорожец» сохта баровардаанду...

— Мо барин кулангҳо мисли ҳамири тағора лӯнда шуда базӯр медароему мебароем.

— Одам гуфтагӣ ношукур намешавад,—Эсанпай барои воҳӯрӣ даст ба бобо дароз намуд.—Нафаси пулҳоро, ин қадар руст карда монда, нагардонеду се-чор қабзаашро бароварда, ба гӯрӣ Хотам лагад зада, як «Зил-103»-и навбарамади суттӣ барин хушрӯяшро ҳаред. Фақат ба кабинааш бо ахли оилаатон мегунҷед. Ба ин машина боркаш бошад ҳам, чунон рангувор додаанд, ки пашиша шинад, лағжида поящро мешиканад.

— Не, ин маслиҳататро ба худат дех, додарҷон,—ба ҳазл даромада рафт Ҳол-бобо ҳам.—Пулро ба нияти дигар руст карда мондаам. Ба пӯсидан намемонам.

— Ҷӣ ният будааст, мо ҳам донем, майлаш? пурсид Ҳидоятхола.

— Аз шумо руст намекунам, духтарам. Орзу айб на-дорад. Ман як вертолёт ҳаридани ҳастам. Дари вай

машинаҳо барин паст нею бемалол даромада мөй. Абераяконамро савор карда Шуробамонро аз тояш тамошо кунам мегүям. Охир сеяки умр дар ташуроб гузашт. Чаро акнун мондагиашро дар осмонагузаронем?

— Нияти нағз,—гуфт Назаров.—Вертолётдор шавем, гар айбу ачаб аст? Қанй, меҳмонҳои мӯҳтара, ба ҳамонҳона марҳамат кунед...

— Қанй ҳама шиштанд? Ободии макону ризқи фавон,—Хол-бобо омин кард.—Гули сари сабади мо Ҳамонҷон қанй?—ба ҳар тараф чашм давонд ў.

— Рафик Шукуревро мегүед, бобо?—пурсид Ҳалилзәёл.—Соати ёздаҳ буд, чамаам машинаро худашон ҳайтарда поён фаромада рафтанд.

— Хайр ҳеч қисса не, бузургон дер оянд, додардон,—хандид Хол-бобо.

— Роҳбарон дер намемонанд, ба ягон кор банд шуда мемонанд, мегүянд дар ин мавридҳо,—гап газонд Акбар-амак.—Чои бузургон холӣ. Ана ҳамин стулҳоро барояшон холӣ мемонем, чӣ гуфted.

— Носировамон ҳанӯз наомадааст?—пурсид Буров аз хонаи дигар хабарҳои охиринро аз радио шунидравон.—Ин чӣ хел мешудааст, ки дар зиёfat на котиби партком ҳасту на саркардан конҳо?

— Набудани Носиров узрнок,—шарҳ дод Назаров, барои зиёfat шуда семинарро монда аз Сталинобод омада наметавонист. Шукурев дертар меомадагист. Моддари бачаҳо хӯроки гарматро овардан гир. Қанй, бародарон, ба дастархон нигоҳ кунед.

— Дастархон, нафсулали гап, нигоҳ карда шиштанибоб!—ҳай-хаю бай-бай кард Хол-бобо.—Аммо барои дандони камина аз ҳама бобаш ана ҳамин ҳасиб аст. Дашаҷон, ҳамон табакро ба тарафи ман ларжонда мемондӣ. Барои ман ҳамин як табак ҳасибу як шиша шампон кифоя. Мо одами пурхӯр неstem.

— Машина мефиристодӣ ба хонаи боҷаат,—табаки мурғҳои биръёни оварда, оҳиста ба Назаров боз хотиррасон кард Ҳидоятхола.—Набошад, хоҳарам меомад.

Лекин Назаров чунин вонамуд кард, ки сухани за нашро нашуниду аз дил гузаронд, ки Шукурев аз ў саҳтранцидааст. Агар наояд, пас риштаи ошноиро бармеканад.

Тахмини Назаров бечо набуд. Тарзи гилаи дӯстона, ки талҳ бошад ҳам, ширин пиндоштан лозим аст, ба

Шукуров хеле саҳт расида буд. Ин воқеа ҳашт рӯзакак пеш рӯй дод.

Шукуров, ки дар шаҳтаи ҳаштум ду соати тамом копри комбайни навро санҷид, ҳамин ҳозиракак ба кабинети худ омада нишаста буд. Кори мураттаби машинаи сермаҳсул, боақлу гапдаро, ки ба қавли сардори шаҳта «машина не, балки мӯъциза аст», инчунин души гарму гуворо, ки баъди кор ҳастагиро бартараф намуда, асабро ором меқунад, ўро бағоят хушнуд карда буданд. Шояд аз ҳамин сабаб ҳам бошад, ки ҳоло ў меҳост, ягои дӯсти наздик ва ҳолдонаш ба ин ҷо ояду нафасе бо вай чақ-чақ кунад.

Ана дар ҳамин асно бе пурсишу иҷозат ҳарсосозонон ба кабинет даромада омадани Назаров, ки қариб якуним моҳ дар ин ҷо набуд, ўро шод гардонд. Шукуров ба истиқболаш аз ҷой барҳоста, аз паси столи калон ба миёнҷои кабинет омада, хушхолона ўро ба канор гирифт.

— Салом, бочаи азиз! Зиёрат қабул, — бонг зад ў.

— Салом, боча, мурод ҳосил! — ҷавоб дод Назаров, аз оғӯши васеи Шукуров худро берун оварда.

— Дар қабулгоҳат одам бисъёр, — ҳабар дод Назаров.

— Қорат чӣ? Онҳоро магар акнун мебинӣ, боча? Бахудаю бехуда ин одамҳоро, ки мегӯй, омадаю лаққида рафтанро нағз мебинанд. Қанӣ, марҳамат карда шин, боча. Аз пою қадамат гардам, ту омада будай, ки имрӯз дар шаҳтаи ҳаштум «Донбасс»-ро ба кор даровардаанд-дия!... Чаро рост истодай? Шин, — Шукуров аз ду китфи Назаров гирифта, ба креслои нарме, ки оринҷаки ҳарду тарафи он қариб ба китфи каси нишинанд баробар меомад, нишонд.

— Пас, дуои ин комбайни шӯраш хушкшуда ҳам иҷобат шуда, ба кор даромад гӯй? Шаккокҳо чӣ мегӯянд?

— Ту, боча, намедонам, талху пичингатро кай мепартоӣ... Чӣ мегуфтанд?

— Магар намегӯянд, ки «ҳобиши ғонгишти участкаи мо дигарча аст?»

— Хайр, гуфтаашон нагуфтагӣ. Ин комбайн не, ҷон будааст. Ҷунон зирақу девкор аст, ки кор кунад, тамошо карда шинам мегӯй. Забон надораду ҳалос, боча. Ҳӯш, қанӣ бигӯй, чӣ тавр истироҳат кардӣ? — пурсид Шу-

ба овози худ оҳанги дигар дода,—ба назарам фарнашудай, лекин тару тоза.

— Мо, шахтёрхо, худат медонӣ, ошлаз ё қассоб несқи шикам монем....—зери лаб хандид Назаров, ки аз ҷавоби мувоғиқ ёфтани худ қайф менамуд.— Му оби баҳри Сиёҳ моро фарбех нею боз ихчамтар ӯнанд. Ҷои гап не, нағз истироҳат кардам. Тамоми оби истироҳат муҳайё буд. Сонӣ, Крими мо, боча, ишти рӯи замину...

Дар ҳамин вақт яке аз се телефони дар паҳлӯи столи ғар дар рӯи чорпояи давраи маҳмалпӯш истодагӣ занги нон баланд зад, ки ҳам сухани Назаровро буриду ҳам ӯрги ҳаёли дар ҳавои Қрим парвозкунандай Шукуровро дар як он гардонда, ба ин ҷо овард. Шукуров бо дии ноҳоҳам, монанди он, ки «намемонанд, як дами бегам ӯнем», гуфта ҳасрат мекарда бошад, гӯшаки телефонро аз гӯш гирифта, ҷеҳраи худро турш кард:

— Ҳа, ман. Ҷӣ? Аз он тарафаш ҳам оташ гирифтааст? Ҳамон хирворро ҳам бало занаду шуморо ҳам! Аз ӯмакҳо обро қалонтар сар диҳетон, худат дар ҳамон то бош, баъди ягон ним соат, ё дертар расида меравам.

Шукуров гӯшаки телефонро тараққос занонда, ба тояш гузошт ва охи бадарде қашида, аз тирезаи қалони кабинет, ки дар остонои он ҷор гулдони гулҳо гузошта шуда буд, ба хирвори чун кӯҳпора баланди ангишт мазар дӯхт.

— Ту, боча, ҳабар дорӣ ё не, дар ин ҷо як бӯлак ангишт ҷамъ шуда мондааст, ки ҳисобу китобашро дар бухгалтерия ҳам чигил карда мондаанд. Дарди сару ҳалос!—Шукуров сари қалони сермӯяшро ҷунбонда монд.

— Ман гумон кардам, ки ту Шукуров, ин каллақанди сиёҳро барои ягон тӯй созонидию меҳоҳӣ боз қалонтару дабдабаноктар шавад. Нигоҳ кун, вай ба каллақанд ҷӣ қадар монанд аст, факат сафед не. Ҳеч набошад, ягон бист ҳазор тонна меомадагист.

Оҳанги ҳам гилаю ҳам тамасхуромези суханони Назаров ба ҷои «бочаи» муқаррарӣ номи падари ўро ба забон гирифта муроҷиат карданӣ вай (онҳо ба туфайли он, ки занонашон бо ҳам чун ҳоҳарон меҳрубон буданд, ҳамеша яқдигарро боча меномиданд) сардорро дар таҷҷуб монанд. Ӯ ҷашмони тезро, ки ба қас сӯзанвор меҳалиданд, зуд аз тиреза бардошта, ба Назаров нигариста дақиқае ҳомӯш монд.

— Ба чӣ ҳайрон мешавӣ?—пурсиid Назаров. Вай ҳар ду кафи худро аз рӯи оринчакҳои кресло гирифта, рӯи стол гузошту пайкари логараашро ба он бор кард.— Сухани дӯст талҳ аст мегӯянд. Аммо ту бояд донӣ, ки доруи муҷарраб ҳам талҳ аст, лекин шифобаҳш. Ман баъди се соати аз сафари дуру дароз баргаштан ба ин ҷо барои «зиёрат қабулу мурод ҳосил» тохта наомадам. Инро ба пагоҳ монем ҳам мешуд. Ин қаллақанди сиёҳ аз тирезаи хонаи ман ҳам намудор. Ҳостам, ки ба вай нигоҳ накунам, натавонистам. Аз ҳама ҷои Шӯроб на-мойён. Дилем ба меҳнати онҳое ки ин ангиштро қанданд, ба ин ангишти хирворшудаю сӯхтаистода, ки дер боз ту ҳисоби бор қунонида фиристодани онро наёфтai, месӯзад.

— Сабр кун, боча, сабр кун,—тағсида рафт Шукуров, ки қаҳраш дар нӯги биниаш будани вайро Назаров медонист ва ба зарбаи ҷавобӣ нигарон буд. Назаров медид, ки Шукуров аз суханҳои ӯ саҳт ранцида, ла-бони камхунаш ларзиданд.

— Аввал ту ба ман гӯй, ки ангишти хирвор шуда-монда ба чӣ гуна тӯй даҳл дораду ту бо ин гапҳоят чӣ гуфтани? Писари ман аз зери по баромадаасту гаҳво-рай духтари ту аз осмон фуромадааст? Қанӣ, гап зан.

Шукуров барқвор аз ҷои ҷаста барҳоста, қалами беихтиёр ба даст гирифтаашро ба рӯи шиши рӯи стол шақаррос занонда партофт ва ҳар ду дастро ҳалқавор ба қафо гирифт. Дар кабинет ба қадамзани даромад. Ба назди тиреза омада, оринҷ ба останаи он ниҳода, баргеро аз гули гулдон қанда гирифт ва дар байни пан-ҷаҳои дарозу логари рагҳои қабудтобашон намудор фишурд.

— Гап зан, ҷаро имрӯз ту ба сари ман пичингҳо бар-дошта омадӣ?

— На писари ту аз зери хок баромадаасту на гаҳво-рай духтари ман аз осмон фуромадааст. Ман писари туро як ҷавони боақл, боғайрат ва меҳнатдӯст мешумурдам. Вай ҳамин хел ҳам буд, то даме, ки бо бадон ош-ноиҷо улфатӣ надошт. Лекин агар суханҳои имрӯз шу-нидагиам дуруст бошанд, писарат, қаҳрат наояд, афсӯс, ки аз ҳуд рафта беҳуда шудааст. Ба ин ҳудат ҳам айб-дору занат ҳам. Мегӯянд, ки Ҷаббор ҳар чӣ ҳоҳад, шу-мо ҳамон замон ёфта медиҳед. Қиссаашро аз пул пур кардаед, вай рӯзе се бор либосашро нав карда, «Побе-да» давонда дар байни шаҳрҳо тор метанидааст. Ягон

«улфатат кисту кору борат чист?»—гуфта намепурдаед. Вай аз ҳадди ҳамаи шӯхӣоӣ ҷавонӣ гузашта афтаасту акнун, маро мебахшӣ, ба қавли мардум маизро аз тамиз аъло медонад, мегӯянд. Намедонам, тар ҳамин фазилатҳоӣ писарат ба дұхтари ман хуш мада бошад, дил-дили Зайнаб, бигузор зани ў шавад. Ҳозир гапи хирвори ту меравад, ки ба болояш барой, ҳаб не — кӯҳҳоӣ Помирро бинӣ.

Оташи ҷаҳли Шукуров дар ҳангоми ин суханҳо сония ба сония баландтар забона зада, рӯй ва гардани ӯро суп-сурх карда буд. Ҳоло вай ба хурӯсе мемонд, ки пеш аз ба ҷанг даромадан парҳоӣ гулӯи ҳудро ҳезонда ба ҷаҳидану пихзадан омода мегардад.

Шукурови башӯромада тамоми овозро сар дода, ба бод додани коҳҳоӣ кӯҳна даромада, Назаровро маломат менамуд, ки дар вақти сардори собиқи трест як бор не, ҷандин бор сұхтани хирворҳоӣ қалони ангишт рӯй дода буд. Лекин Назаров мум мегазид ва ба назди вай омада монанди имрӯза мағал бардоштанашро касе надидааст ва нашунидааст.

Назаров бошад, ба ҳар даъвои нодурусти ў бо суханҳоӣ обдор ҷавоб гардонда, ҳар як суханро ба ҳадаф равона мекарду ҳам аз сардору ҳам аз падари беларво шудамонда аламгирӣ мекард.

— Ту чӣ ҳақ дорӣ, ки дар хусуси оилаи ман, писари ман ҳар чӣ ба даҳонат ояд, гӯй?—боз аз нав ба сари мубоҳисай оила баргашт Шукуров.

— Ту, аввалин инқадар дод назан, ман қӯдак нестам. Сонӣ, наҳод нафаҳмӣ, ки оилаи ту монанди ҳамаи оилаҳоӣ мо як қисми ҳонадони ангиштканони инчост? Ба ягон оила ё ба ягон аъзои он исноде расад, ба ҳамаи ҳонадони мо мерасад. Тарбияи фарзандон кори на фақат падару модар, балки тамоми ҷамъият. Бедарак нест, ки гуфтаанд:

Ҳар, ки по қаҷ мегузорад, мо дили худ меҳӯрем,
Шиши намуси олам дар бағал дормо.

— Ту ба ман нигар, модоме, ки маҷбур мекунӣ боз ба сари ҳамин гап биёям, чаро мемонӣ, ки вай бо Ҳусени дайдую дарбадар ошнӣ кунад? Ҳусен, ба ту гуфтан ҳочат набудагист, ки бадаҳлоқ ва бадкирдор аст. Вай монанди писари ту бачаҳоӣ серпули гӯлро ёфта, фиреб дода, умрашро дар майхонаҳо мегузаронад, мефахмӣ? Яъне бо пули сардори конҳо барин одамон ав-

бошай, мастию пастай мекунад. Вай, ки дар ҳеч чой кор намекунад, ин қадар пулро аз кучо меёбад? Аз писари ту барин касон. Инҳо аз вай ба ғайр аз бадй чизи дигар ёд намегиранд.

— Ту надонистаю намонда, дар ҳаққи писари ман түхмат карда истодай,—сухани Назаровро бурид Шукров.—Ин гапҳоят беасос.

— Кошкӣ беасос мебуданд,—писханд зад Назаров.
— Агар то ин вақт ягон нафар аз дӯсту наздионат аз ин хусус туро огоҳ накарда бошад, дон, ки хотири туро ранҷонидан нахостааст. Ман бошам бори аввал нест, ки...

— Барои дӯсти қадрдон будан, зӯр зада дили маро сиёҳ мекунию гапҳои набудагиро мегӯй.

— Бале, маҳз барои дӯсти қадрдон будан. Аммо гапи будагиро мегӯям.

— Аз таҳти дил миннатдорам,—писханд зад Шукров.

— Намеарзад,—Назаров бо оҳанги расмӣ гуфт.—Ман ҳақиқати ҳолро гуфтам. Он тарафашро худат мединӣ... Акнун ба ман гӯй, ки чаро ин қадар ангишти бисъёр ҷамъ шуда монд?

— Туро поида истода буд, ки омада ба ҷои ман худат нишини ё писаратро монию вагонҳои бисъёр ёфта ҳамаи онро зуд бор карда фиристонӣ ва сонӣ ба ҳама гӯй, ки «дидед, Шукров чӣ қадар одами ноӯҳдабаро буду ману писарам чӣ андоза корчаллон!».

— Агар аз ӯҳдаи кор намебаромада бошай, ҷоят ба ҳамон кас насиб кунад, ки корро метавонад.

— Агар худат наҳоҳӣ ё писаратро ба ҷои ман мондани набошай, ягон кордони дигарро ёфта мон. Одами ёфтагиат як рӯз ба ин ҷо омада шинаду коғазҳои ба ҳар сӯ навиштаи маро як-як зеҳн монда ҳонда барояд, баъд мефаҳмад, ки Шукров ҳам дар ин ҷо полвонкачали бекора нест. Балки то тавонистанаш зӯр мезанад. Гап задан осону кор кардан душвор. Вагон надиҳанд, ман ҷӣ кор кунам? Сарамро ба кучо занаму ба кӣ рафта дод гӯям, қаний гӯй? Ту бошай, ба ҷои ин ки омада аввал ба кор сарфаҳм равӣ, аробаи хушку холиро...

— Ту, Шукров, бехуда оташин мешавӣ. Андеша кун. Агар ягон шахта, ягон участка, ягон смена супориши якмоҳаро ё ҳатто якрузаро ичро накунад, ҳамаро ба по мехезонӣ. Контораро ба штурм мефиристию маркшайдеру фаррошсанро ҳам ба шахта мефарорӣ. Ҳамин

авр ё не? Бале, ҳамин тавр. Одамоне, ки меҳнату вақт
арф карда ин ангиштхоро қандаанду холо мебинанд,
и вай хеле вақт боз күх барин меҳобад, ба болои ин,
уд аз худ оташ гирифтаасту сұхта хокистар мешавад,
ар ҳаққи ту, шахтёри дирұза, сардори имрұзаи кон чи
мегүянд?

— Намефаҳмидагиҳо ҳар чи гүйнд, гуфтан гиранд.
Одамоне, ки мефаҳманд, ба ман осон намедонанд.

— Хато мекүй. Ҳама мегүянд, ки ангишт бехуда
нобуд шуда истодааст,—ба сухани худ истодагары мекард
Назаров.—Хозир ба пўсти худ намегунчидай, ки
комбайн девкор аст. Ҳўш, ангишти вай қандагиро боз
бароварда ба болои ҳамин ғарам мерезанд, ки сўхта
нобуд шавад? Аз ин чи фоида?

— Назарови мўхтарам, мумкин, бас кунеду маро
осуда гузоред?—одобро фаромӯш мекард Шукуров.

— Албатта, мўхтарам Шукуров. Шуморо осуда мегузорам,
ки хирворро тамошо карда лаззат баред, мегравам.

Назаров инро гуфту бешитоб аз ҷой бархост ва даст
дароз карда хайрухуш намуду дари кабинетро күшода,
ба роҳрави дар рўзи равшан ҳам торик баромада, нога-
хон, бо чи ҳаёле истод. Ҳо, ба хотираш расид, ки Шу-
куровро ба зиёфати шастсолагиаш хабар намудан ло-
зим аст. «Гардани ҷаҳл шиканад»—аз дил гузаронд ўва
аз нав дари кабинетро күшода аз рўи остона гуфт:

— Боча, рўзи дамгирӣ, дар соати дувоздаҳ ба ҳонаи
мо марҳамат кун. Ҳабарат ҳаст, камтар зиёфатча дорем.

Шукуров ба ин таклиф факат бо сарчунбонӣ ҷавоб
дод.

Назаров оҳиста бо зинаи дупеча ба ошъёнаи якум
фуромад. Фотомонтажи расму суратҳои рангаро, ки ба
рўзи шахтёр бахшида бо ҳавсалай қалоне тартиб до-
даанд, нафасе аз назар гузаронд. Вале аз зикӣ ва ран-
чидахотирий ин ба дилаш нағунчиду ба чи ҳаёле дари
кабинети сармаркшайдер, ҷонишни котиби ташкилоти
партиявирио қашида дид, ки баста аст. Ба кўча баромад.
Дар рўбару гилкорон девори тарафи кўчай магазини
қалони соҳта шудаистодаро андова мекарданд. Садои
агрегате, ки ба воситай шланги ғафсу дарози резинӣ ба
гилкорон реглой дода истода буд, ба атроф пахн шуда,
аз теппа акси садо мегирифт. Ин ҳам диққати Назаровро
аз ягон дақиқа зиёд ба худ ҷалб накарду ба роҳ
даромад.

Баъди баромада рафтани Назаров, ҳарорати Шукуров гүё андак паст шуд. «Оё ба як одами наздики худ, ки дилаш сұхта омадаасту ҳақиқатро гуфт, саҳт нарасидам?—ба хаёл афтод ў.—Чаро ман нагуфтам, ки ҳамин тавр шуда монд, дар рұзғои наздик ҳамаашро бор карда мефиристем? Лекин вай чаро ба ман ин қадар талхгүй мекард? Магар ин ҳам аз дилсүзій буд? Чаро гапхоро бе пичинг намегуфт? Чаро нагуфт, ки «хой боча аз писарат әхтиёт шав? Вай охир шавхари дұхтари ман, домоди ман бояд шавад».

Шукуров бо ҳамин хаёлу андешаҳо аз چой бархоста боз ба назди тиреза омаду ба күча нигарист. Назаров бо вұчуди он қадар пир набудан, пирана қадам зада мерафт. Қитфи ў гүё андаке ҳамида буд. Җашми Шукуров боз ба хирвори дилғашқунандаи ангишт, ба қавли Назаров — «каллақанди сиёҳ» афтода, рұяш турш гардид ва даст афшонда, ба ҷои худ омада нишаству сарашро хорида-хорида мүй сарро Мачнунвор паҳну парешон кард.

Назаров ғарқи хаёл мерафту ногаҳон гүё ба ёдаш боз чизи фаромұшшудае бирасид, ки рохравиро төзтәр намуд. Ў азм дошт, ки ба хона раваду бо телефон котиби дүйүми парткомро ёбад, дар хусуси ангишти ғары шудамонда бо вай қиддій гапзанон кунад. Модом, ки Шукуров фардогирамиу мусоҳилакорй мекунад, чаро ў дам ба дарун менишинаду ба кори вай дахолат намекунад?

У рох то рох фикр карда мерафт, ки «Шукуров ҳамаш шуда ҹанд вақт пеш монанди ҳозира набуд. Вай ғайрати пурчұш дошт ва ба яғон нұқсон тоқат карда наметавонист. Ў дар аввалхой кори худ, дар кори трест ва шахтаҳо дигаргунии қалон ба амал овард. Ҳоло бөшад, тааҷҷуб, монанди каси беймдоде очизу ноұхдабаро менамояжд. Магар ин ҳамон Шукуров аст, ки дар вақти сардори шахта будан, яғон чизи зарурро ёфта натавонад, тамоми трестро ба сари худ мебардошт? Магар ин ҳамон Шукуров аст, ки аз ҳамай ҳамдеҳотиёни дар як вақт бо ў ба шахта омада тез кор ёд гирифт? Ҳарчанд дар ангишткай он қадар пешгард набошад ҳам, дере нагузашта савод баровардаву ба курсхо, ба институти күхй ғафт. Агарчанде, ки онро тамом накард, аввал сардори участка, баъд инженери шахта ва зинаи болоравиро тез тай карда, сардори шахта ва конҳо шуд. Вайро чун роҳбари ұхдабаро ва маслиҳаттар ангиштка-

он хурмат мекардан. Ба ў чй шуд? Худи ҳамин рўз им дар қабулгоҳаш он қадар одам менишасту парвоен дошт. У дигар шудааст, беғам шудааст. Ин дарди балест, ки давои бад меҳоҳад».

Дар ин асно як машинаи сабукрави боли чапаш мақшудаи «Победа», ки чун масти, гоҳ ба ин тарафу гоҳ ва он тарафи кӯча рафта, ба поён ба тарафи устохонаи марказии механикӣ метоҳт, риштai ҳаёлоти Назаровро дарканд. Дар ласи руль Ҷаббор нишаста буду дар пахтӯяш Ҳусен.

Хикояи «ифторкунони аракнок» ба ёди Назаров расид, ки чанде пеш онро ба ў яке аз ҳамсоягонаш нақл намуду ҳарду тоза ҳам ҳандо-ҳанд карда буданд. Ин воқеаи ачиб ин тавр рӯй дода буд:

Ҳусен дар яке аз рӯзҳои рамазон як ифторкунон гузаронда ба арвоҳи падару модараш, ки дар кадом як гӯшай Қафқоз зери хок шуданд, хатм баҳшондани мешавад. У бо маслиҳати ҳоҳараш Рокия баъди чустуҷӯи бисъёре ду нафар пирамарди қоматхамида ва як нафар одами миёнсолро аз Исфара ёфта, ба машинаи сабукрави Шукуров савор карда, ба Шӯроб, ба ҳонаи худ мөорад ва ба наздашон дастархон кушода мегӯяд:

— Кани, аз ҷойҳои қуюқи «Қуръон» бисъётар ҳонда арвоҳи падару модарамро аз ман нағзакак розӣ кунонед, ман ҳозир мебиёям,—баромада меравад ва баъди фурсате аз кӯча чунон масти шуда меояд, ки базӯр рост истода метавонад. Яке аз ду корӣ ба гумони ин ки Ҳусен масти ба гӯши ў суҳане намедарояд, мегӯяд:

— Рӯза надоштан-ку ҳудаш гуноҳ аст, аммо дар рамазони шариф шароб хӯрдан, гуноҳи боз азимтар.

— Рост гуфтед, тақсир,—мегӯяд дигаре дар ҷавоб. — Ба ин гуноҳ ҳоҳед-наҳоҳед, мо ҳам шарик шудем. Зоро дар сари дастархони ҳамин бандай гунаҳгор нишастаем.

«Қориён» ин суҳанҳоро ҳарчанд он қадар баланд кироат накарда бошанд ҳам, Ҳусен мешунид.

— Ҳоло ҳамин тавр гӯетон-а!—гуррос мезанад вай. — Ҳозир ман чий будани гуноҳи азиматонро ба шумо нишон медиҳам. — Ўз бағал ду шиша аракро берун оварда аз соқи мӯза як корди дарозро ҳам қашида ба рӯй дастархон монда, ба ифторхӯрон ало-ало нигоҳ меқунад. — Ана ин арак. Агар ҳар сеятон ҳаминро нахӯреду ягон қатра дар шиша ё пиёлаатон монад, қасам ба арвоҳи падару модарам, бо ҳамин корд ишкаматонро

чок мекунам, ки рўдаю ишкамбаҳоятон берун барояд. Ў араки ду шишаро ба се коса тақсим карда, ба назди онҳо мегузорад. Кориён ҳарчанд тавалло мекунанд, натичае намебахшад. Ночор менӯшанду яккосагӣ маство-варо ҳам хўрда, вақте ки Ҳусен барои боз овардани май меравад, аз фурсат истифода намуда, аз баҳри палаву ҳаққи хатми қуръон баромада маст аз ҳавлӣ мегурезанд.

Аммо пагоҳии ҳамон рӯз ҳар се кории қуръонро дар участкаи... милиция мебинанд. Кории аз ҳама ҷавон баромада рост ба ҳонаи зане медарояд, ки замоне маъшуқааш будааст. Шавҳари зан қориро муддаои табъ зада, ба милиция бурда месупорад. Ду қории пиёнсол истоҳои автобусро наёфта аввал кӯча ба кӯча гашта, баъд ногоҳ дар роҳ як ҳари ба дарахте баста мондари дида, онро мекушоянду савор шуда ба ҷустуҷӯи роҳи Исфара сарсон мегарданд. Соҳиби ҳар онҳоро дастгир карда чун ҳардузд ба милиция кашола карда меоварад.

БОБИ VIII

ШАМОЛ АЗ ҚАДОМ ТАРАФ ОВАРД?

Дар ҳонаи Назаров сӯҳбат гарм буд. Ба саломатии Назаров, зани ў Ҳидоятхола, ки ба солхӯрдагии худ нигоҳ накарда, ҳанӯз ҳам ба корҳои ҷамъияти фаъолона иштирок мекунад ва ба тарбияи бачагони шаҳрча ба сифати мудири боғчайи бачагон вақти бисъёре сарф менамояд, ба саломатии кенҷаи соҳибони ҳона Малоҳат, ки як қулт май сурҳ руҳкорашро лолагун гардонида, ба ҳуснаш ҳусн зам намуда буду вай инро фахмида, пушаймон шуда, дар ҳангоми ба ҳона даромадан аз хичлат ба рӯи меҳмонон нигоҳ намекард, инчунин барои ҳар яки ҳозирон, бомуваффақият ичро шудани планҳо ва ҳоказо қадаҳҳо бардошта буданд. Акнун суханҳои расмию дароз гуфта намешуданд ва аксари меҳмонон ду-дую се-се нишаста гирифта, аз ҳар ҳусус гапзанон мекарданд.

Акбар амаки аз андак май мастьуда зани худ ва ҳасрати ўро фаромӯш намуда, ба Яъқуб Қаримов, ки бо лаҳҷаи Масҷоҳиён сухан мекард, бо бароварду фуроварди маҳсус нақл менамуд, ки чи тавр ў ба муқобили

Самиён мечангид ва аз паси Собир ном қўрбошй чй
ча чиртак кашида буд.

— Лекин ин гапи байни худамону,—ӯ овозашро ан-
ж паст менамуду то дигарон нашунаванд,—ман ба ин
зий нестам, ки дар конҳо фарзандони пештара босма-
ҳо, кулакбачаҳо ҳам кор кунанд. Худашонро дўсти
ну ту гуфта ҳазор қасам ҳўранд ҳам, бовар накун-
дарак нагуфтаанд, ки

Душманатро дўст доностан хатост,
Гургро чўпон шумурдан норавост.

Рости ҳам мегўянд, ки як қатра заҳр як коса асалро вай-
лон мекунад. Ё гапам нодуруст. А, лаббай, чй гуфтед?

Халили хаёл гўши Иззатуллини камгапро ба дод
таварда, техникаи мавҷудаи сутунгузории шахтаҳоро зўр-
зада наҳ мезад:

— Шифти вассабўрьёи аз Доқъёнус мондаро ки ди-
ам, рости гап, дилам бехузур мешавад. Охир ин чй гап?
Ҳазор сол пеш ҳам ҳамин тавр буду ҳозир ҳам ҳамин
тавр?

— Як дам сабр кун, абзй, нихоят Иззатуллин ба дод
омад. — Сабр кун. Аввалан, ҳазор сол пеш...

— Ман дар омади гап гуфтам, усто,—мусоҳибиро ба
давом додани сухан нагузошт Халили хаёл.—Албатта,
ҳазор сол пеш ин тавр набуд. Гапи шумо ҳақ. Аммо ман
аз техникаи ҳозира—аз сутунҳои металлий ҳам розӣ
вестам. Ин чй? Соябони ароба. Носалиқа, нобоб, кўх
барин вазнин.—Халил суханро монанди оби нова, пай
ҳам мерехт.—Шумо усто, меҳоҳед гўед, ки ҳама кор
оҳиста-оҳиста мешавад. Лекин ана ҳамин ба ман маъ-
кул нест. Ягон ходими илмии марди майдон бо ягон ан-
гишткан ё фарз кунем, сутунгузори таҷрибанок якчоя
яғон машинаи мураккаб барорад, ки вай ҳам ангишт-
канад, ҳам бор кунад, ҳам сутун монад.

— Туру бедарак ҳам...

— «Халилхаёл наменоманд» гуфтанй ҳастед, усто,
боз ба Иззатуллин имкони ҳарфзанӣ надод ў.—Охир-
ҳар кас бояд мақсаде дошта бошаду барои он мубори-
за барад.

Хол-бобо, ки қасами замоне ёднамудаашро риоя ме-
карду ба қавли худ, як қатраи кулли шаробро ба даҳон-
намегирифт, чойнаки чои кабуди наваду панҷӯмро аз
даст намонда, ҳоло чакраҳои охирини чойнаки сеюмро-

ба пиёла мечаконду гоҳ бо устои смена ва гоҳ ба Усмонов, ки нағз шудани ҳосили меваи имсолай колхозро таъриф кард, сухан мегуфт.

— Не, додарчон, ман ба ин гапат розӣ не,—мегуфт ў ба устои смена.—Газ албатта неъмат. Лекин газ мебарояд ё дигар чизи аз вай бақадртар, қадри ангишт паст намешавад. Як замон ту барин мегуфтанд, ки ана электрик бисъёр шуд, бозори ангишт касод мешавад. Аммо сими «Дӯстии ҳалқҳо» ба Шуроб омада бошад ҳам, баҳои ангишт кам нашудааст. Ҷои ҳар қадомаш алоҳидаю мақоми ангишт, ба андеши ман, олий.

Сонӣ, додарчон, ҳамаи станцияҳои электрикӣ обӣ нею дар кучо ҳонда будам, барои як станцияи электрикий буғии панҷсад ҳазор киловатт қувват доштагӣ, агар хато накунам, соле сад ҳазор вагон ангишт даркор. Ана аз ҳуди ҳамин қиёс кун, ҳарчи ангишт чӣ қадар қалону талабгоронаш чӣ қадар бисъёр.

Буров стулашро ба дами дарича бурда, оринҷ ба остонаи он гузашта гоҳ бо сарчунбониву гоҳ бо абрӯчинкунӣ шикояти аъзои бюрои партком—марди миёнсоли лӯнда, назоратгари техникаи бехатариро мешунид, ки аз таъсири май мисли помидор сурх шуда буд. Оқибат ўтоқат накарда даст бардошт:

— Э, монед-э!... Аз кор дида ҳасрати шумо бисъёр. Носиров як ҳудаш чӣ кунад? Вай ҷавон, ҳоло ҳозир таҷрибааш кам. Ба вай мадад кунед, охир. Шумо бошед, маро мебахшед, танқиди нуқсонро барои маҷлиси ҳисоботу интихобот нигоҳ дошта мемонед. Кор ин тавр нашудааст.

— Забонамро нахоронед, меҳмон,—огоҳ менамуд Хол-бобо акнун Усмоновро.— Занӣ қишлоқ ҳам озоду аз бесаводию ҷаҳолат ҳалос шуд. Ин мисли офтоб равшан. Аммо шумо баъзеи вайро акнун қариб хизматгари дарaton карда мондаед. Чаро не мегӯед? Ў баробари шумо, агар зиёд набошад, дар саҳро кор мекунад? Мекунад. Рӯзи меҳнаташ аз шумо зиёд будагист, ки кам не. Аммо чаро вай тамоми кори ҳонаро танҳо мекунад? Ҳурок мепазад, либос мешӯяд, бурду дӯхт, шустушӯ мекунад. Ҷоғаҳ меандозаду мегундорад. Шабона кӯдакаш мегиръяд, гаҳвораҷунбонӣ мекунад. Ба бачагон то боғчаю ясли рафтанашон нигоҳубин мекунад. Шумо охир, додарчон, нағсулатамри гапро гӯед; ягон бор ғовҷӯшидед, ба оташдон оташ гирондед? (Ман оташлони чойхонаро намегӯям, ки мо мардҳо дар он ҷо ба палов

то монда мепазем). Гүшт қима кардаед? Занакам аз намонад гуфта, говраю белинчаки бачаатонро чундаед? Либос шустан он тараф истад. Ана боз мегүй, ки шумо дар бригадаи боғдорию занатон дар пахтаги. Номусро медонед ё не? Шумо дар соя зардолу меңдуда занатон дар офтоби сўзон пахта ягона мекул. Ба лўлиҳои пештара ҳам номус мебиёред. Онҳо занонро дар ба дар ба гадой мефиристоданду худашон дар сояи арабою чодирхо шишта қимори чорошуқ бозӣ яккарданд. Дехконони гузашта, додарчон, занушу чуфти гов мегуфтанд. Ҳамту шудан баъд, ба яқдигар мадад аркор. Ба кори хонаи зан ёрӣ расонед.

— Шумо мәҳмони маро якин аз ҳаллоҷӣ гузарондед, илтиҷоомез ба бобо рӯ овард Назаров.—Ман ба ҷои симонов мебудам, айбамро ба гарданам мегирифтам.

— Ин гапи дигар буд,—фармуд Хол-бобо.—Ин кас бошанд, ба лаб кулӯҳ молидани. Ана худи ҳамин рӯз, мәҳмон, шумо албатта сардори бригадаю изнатон ба дасти худ. Ба мәҳмонӣ рӯзи истироҳат набошад ҳам омадан мегирифтед. Аммо ҷаро бе зан омадед?

Эсанпай, ки ҷашмонашро нимкофкуон сухани мусоҳиби худ—ангишттарконро мешунид, гуфт:

— Ҳамаи ин гапат дурусту лекин агар меъдаат нағзу зардаҷӯш набошӣ, аз қовушкулօқ дида дар ин дунъё ҳӯроки нағзтар ёфта наметавонӣ. Албатта, аввал гап дар масолех, ҷароғам. Ба ҳамир тухм андозӣ, гүшт муддаои табъ серравған бошад, саросема нашуда ба меъёраш расонда пазӣ, ба қовушкулօқ чӣ мерасад! Лекин афсӯс пир шудему ҳазми қовушкулօқ қийин.

Данилов, Лидахола, Арслоналий, Дарья, Чамила ва Каримов аз авзои замон сухан мегуфтанд. Дар хонаи дигар ҷавонон патефон монда, бо савту суруди наве мераққисанд.

Дар ҳамин вакт пешопеши Ҳидоятхолаву Малоҳат ба хона ноҳост даромада омадани котиби комитети вилоятин партия Қодиров, ки касе ба ў инизор набуд, ҳамаро саросема карда монд. Ҳама гуввӣ аз ҷо бархостанд. Қодиров ба пиронсолӣ нигоҳ накарда ҷавонона ҷолок, даст ба пеш гирифта ба ҳама таъзим намуда, ба сӯи Назарови аз ҳурсандӣ даҳон кушодамонда қадам гузошту оғӯш боз кард.

— Салом, бародари азиз!—Қодиров Назаровро саҳт ба оғӯш гирифта бўсид.—Шуморо ба муносабати рӯзи таваллуд ва ба истироҳати сазовор баромадан табрик

мекунам. Умри дарозу тани сиҳат меҳоҳам... Аз нашъаи давлати пирӣ нағз баҳра баред.

— Ташаккур, дӯсти азизам Қодиров, ташаккури шахтёри,—овози Назаров меларзиду дар ҷашмонаш ашки шодӣ ҷарх мезад. Шуморо, дӯстам, шамол аз қадом тараф парронда овард?

— Зиёфатро, дӯстам, бе ман гузаронида наметавонед,—қоҳ-қоҳ зад Қодиров.—Ҳабар накунад ҳам, омадам. Набудаму аз маҷлиску мондам, узр хостаю муборакбод кунам гуфта тоҳтам.

Баъд Қодиров албатта аз ҳама пеш Ҳоли воруҳиродид.

— Ассалому алайкум, амаки азиз. Шумо саломат?

— Ваалайкум ассалом. Шукр, аз шумо пурсем? Духтарам Гулрӯбегим, писару дуҳтар, набераяко ҳама тану ҷонашон сиҳат?—бобо оғӯши васеъро ба Қодиров қушшод. — Ҳонаи Назаров ҳонаи ҳуди мо. Аз ҷониби ҳама күш омадед. Точи сару нури дида.

Ҳидоятхола бошитоб дар як табак мурғбириён, дар табакҷаи дигар пиёзи кабуди реза овард. Аз паси ў Маллоҳат дар даст як ҷароғи рӯи столии навбаромадарс овард, ки монанди онро ҳеч яке аз ҳозирон ҳанӯз надида буд.

— Йиро рафиқ Қодиров ба мо тӯҳфа овардаанд. Аммо намедонам, ки ин тугмаю шишааш барои чӣ даркор бошад?

— Модом, ки манзури назар кардан меҳоҳед, ба ман дихед, ки хислату хизматҳои ин ҷизро як ба як гӯяму намоиш дихам,—Қодиров ҷароғро ба останаи тирезаи ҳона гузошта, антеннаи приёмники радио ва сими электрикро ба қафои кӯттичай бачооварандай хизмати ҷароғпоя васл намуда, гӯшакҳояшро тоб дода буд, ки аввал ғуррише ва баъд мусиқӣ баланд шуда овози соғидиктор ҳамаро баробар ҳомӯш намуд.—Ба ҳамин тарик ин ҷиз хизмати се асбоб: ҳам ҷароғи рӯистол, ҳам соат ҳам приёмникро адо мекунад,—Қодиров тугмаэро пахш карду ҷароғи шишаи маҳтобӣ фурӯзон гардид.—Ман инро аз Москва овардам. Ҷизи навбаромад аст.

— Ин бисъёр акоиб будааст,—аҳсан хонд Акбар-амак, ё—машинаи ангишткани нав овардашударо қандаасту гирифтааст. Вай ҳам се корро мекунад: меканад, меғундорад, бор мекунад. Ё гапам нодуруст, лаббай чӣ гуфтед?

— Ба ҳар ҳол ҳанӯз вай камбудии қалон дорад,—

нах зада монд Халилхаёл,—дилангиатон барин кор
мекунад...

— Ҳа-а-а, ин шумо-ку, Халил Маннонов,—мехрубона табассум намуд Қодиров.—Дар омади гап гўям, ба ҳар чизи мавҷуд қаноат накарда хубтару мукамматари онро чуста ёфтани хосияти нағзи одамони мост. Аммо инро фақат аз дигарон талаб кардану ба онҳо ёрйрасонидан дуруст нест.

— Ман ҳам ана ҳамиро мегўям,—сар чунбонд Изгуллин.—Охир худат ҳам, Халил абзӣ, ягон чиз ба ӯ, хониси қасам номат ягон бор аз рўихати рационализаторҳо чой гирад.

— Ҷой мегирад, чунон ҷой мегирад, ки худатон бале түед, усто,—аз ҷой нимхез шуда дасти кўтоҳу панчагафсаншо шоф намуд Ҳалил.—Сабр кунед.

— Боракалло, мо ҳам сабр кун, оҳиста ҳамааш меавад мегўем.

Ба мубоҳиса Назаров, Яъқубов, Акбар-амак ва ҷонон, ки дар ҳонаи дигар мерақсиданду бо омадани Қодиров боз ба ҳона баргаштанд, инчунин гоҳ-гоҳ Ҳидоҳола, Малоҳат низ иштирок менамуданд.

Гап аз кучо сар шуда ба кучо мерафт, ҳоло касе ба ӯ аҳамият намедод. На васфи самолёти нави реактивий ҷонду на станцияи электрикии атомӣ ва на станцияи «Мирний»-и мо дар Антарктида. Баъди ин ба воқеаҳои айналхалкӣ гузаштанду яке Даллесро ҳамчун ҷангчӯй назаммат карда, ба замин яксон менамуд, дигаре Поль обсонро ҳамчун муборизи нотарси сулҳ ба осмон мегардошт.

Назаров, ки аз омадани Қодиров бағоят мамнун гарид, ҷашм аз дўсти деринӣ намеканд ва аз суханҳои силчаспи ў завқ менамуд. Ў ҳоло он қисми зиндагонии ҳудро, ки бо Қодиров якчоя гузаронидааст, ба хотир меевард. Дар оинаи калони ба девор такъя кунонидашудаи ў ба рӯ акси ҳудро медину бо Қодиров мукоиса менамуд. Қодиров аз ў калонсолтар Аммо таъсири ин сингу сол дар вай хеле кам дида мешуд. Ў «сиёҳпир» буд. Винобар ин, ҳоло фақат мӯи ҳарду чаккаи ў сафед шуда буду рӯяш дар ҳангоми табассум айнан ҳамон чехраи ҷавонӣ ва тарзи гуфтор, ҳаракати дастон, шиштукези ў ҳама ҳамон вақтҳоро ба хотир мееварданд. «Вай ҳам аз ман камтар заҳмату азоб накашидааст,—аз дил мегузаронд Назаров.—Кори вай, ташвиши масъулияти

гуфт Қодиров.—Шикоят ҳисоб намекунед, албатта. Аммо кор кам нест.

— Шуморо медонам. Агар кор кам шавад, онро худатон чустучӯ карда мейбед.

— Шояд ҳамин тавр ҳам бошад. Набошад може як бор бо шумо барин дўстон як нишаста, гузаштаро ба ёд оварем, аз кору бор сухан кунем, магар бад мебуд?

Телефон дурудароз занг зад. Қодиров гӯшаки онро бардошт.

— Николай Иванович? Салом, азизам. Ман Қодиров. Дар рӯзи истироҳат ҳам шуморо осуда намегузорам. Аз Шуроб. Оёҳ хабар надоред, ки дар ин чо хеле ангишт ҷамъ шудааст ва оташ ҳам мегирад? Такрибан ягон бист ҳазор тонна. Оре ҳар рӯз камаш ду рейси иловагӣ лозим аст. Аз пасфардо сар карда? Яъне аз шонздахум? Бисъёр хуб. Ташаккур. То дидана, Николай Иванович... Акнун гардед, ки ба назди меҳмонон дароему...

— Тоқати меҳмон надошт, хона ба меҳмон гузошт нағуянд—сухани Қодировро давом дод Назаров ва дари меҳмонхонаро кушод. Хона пурӣ бӯи таом буд, ки бо бӯи тамоку омехта мешуд. Ҳол-бобо, ки пушт ба дар нишаста буд, аз онҳо бехабар мегуфт:

Меҳмон гарчи азиз аст ба монанди нафас,
Танг месозад агар ояду берун наравад.

Хезед, ки акнун хона ба хона шавем. Ба ман мемонданд, Қодиров катӣ чи қадар бошад шиштану сӯҳбат кардан мегирифтаму аммо соҳибони хона монда шуданд.

— Не-не бародар,—эътиroz намуд Назаров,—то палово нахӯред, ба касе ҷавоб нест. Омадан бо иродату рафтан бо иҷозат. Ҳамин тавр нест, рафиқ Қодиров?

— Ҳамин тавр, ин анъанаи меҳмондории мост.

Пас аз ош меҳмонон хайрухуш карда рафтанд ва Қодиров ҳам аз соҳибони хона иҷозати рафтан хосту дар ин дам аз бағалаш китобчаеро бароварда ба дасти Назаров дод.

— Қариб буд, ки аз хотирам бароварда, баргашта барам. Ин асари шумо ва он нависанда мебошад, ки ба қавли худатон хираю такков аст. Барои китобча, бинед, ки чи номи нағзе ёфтааст. «Ҳонаводае аз боми ҷаҳон».

— О, шоввозе,—Назаров дар саҳифаи якум су-

ти худро дида дар ҳайрат монд.—Суратро аз кучо
таанд?

— Чүяңля ўбанды аст,—гүфт Пұлод Қодиров.—Ба-
си он касе, ки ин қадар китобро бо шумо навишкааст,
тәнни сурати шумо душвор набудагист, дұстам.

Аз назди Назаров Қодиров ва Данилов, ки занаш
тәрвакттар рафта буд, аз ҳама охир берун омаданд, ки
жоро тамоми ахли хонавода то күча гуселонд. Котиб
в Данилов хошиш кард ба машинааш савор шавад, ки
ар сари рох ба ҳавлиаш монда гузарад. Ий вакт Да-
нилов чубуқашро ба тамокудон ғұтонида пур карданй
шешуду наметавонист: дасты рагу пайхояш намоён ме-
нәрзид. Қодиров уәрхохона аз дасты ү чубуқу тамоку-
лондо гирифт, тамоку шибба намуда, ба сохибаш доду
гүгірд ҳам гиронд. Онҳо ба машина савор шуданд.

— Шумо, мұхтарам Қодиров албатта, гумон наме-
нуned, ки ман ҳозир иштиёқманди машинасавориам.
Баръакс, алалхусус баянды ин гуна зиёфат камаш ягон
соат пиёда рох гаштан бектар аст, ки ҳұрок дурустакак
жазм шавад ва одам нағз хоб кунад. Ҳамин тавр нест?
— Данилов ба гап овора шуда аз хомүш гардидани ота-
ши чубук бехабар монда буд. Гүгірд гиронду чинҳои
пешонаву рүи ү намудор шуданд.—Шумо, рафик Қо-
диров, ба хонаи ман як надаромада равед, намешавад.

— Чаро надароям, Петр Иванович? Бо камоли мам-
нуният медароям. Лекин шумо, дұсти азиз, азми бисьёр
нигоҳ доштани маро, ба гумонам, надоред. Зеро бо коре
ба деҳай Лаккон ҳам рафтанам зарур аст ва шаб бо-
шад, бевакт шуда истодааст.—Пұлод Қодиров гүё шаби
торикро гувоҳ нишон додан мекост, ки шишаи тирезаро
поён фуроварда ба дили шаб назар андохт. Аз он چо
манорай станцияи электрик үчүн машъали бузурге дар
майдони калон ба атрофаш рүшной медод.

Машина аз назди боғи шахтёρдо мегузашт, ки чароғ-
хой бисьёр онро зебо нишон медоданд. «Худи ҳамин боғ
далели иродаи маҳками ангиштканон аст,—аз дили
Қодиров мегузашт.—Як вакте онҳо ҳашар эълон карда,
ба шинонидани аввалин дараҳтони ин چо баромада бу-
данду баъзе шаккокхо даст ба гиребон бурда мегұфтанд:
«Алхазар, магар инҳо девона шудаанд! Охир дар ин چо
хок нест. Чи қадар, ки көвій, то ангишт баромадан ҳама
чо—сангу шағал. Қадом кас дар рүи санг дараҳт ши-
ниңида боғ карданй шудааст? Ҷои партофтани пулу
сарфкунни қувватро намейбанд»...

Акнун боғи шаҳри Шўроб турфа ҷои дилнишиnest. Дараҳтонаш қалон-қалон шудаанд. Аз тамошои гулзори вай одам сер намешавад. Ҳоло гули ошики печон, ки шипангчаҳоро ба бағал қашидааст, навбати ородиҳии боғро ба гулҳои ранг ба ранги ўшаборо додааст.

— Он тарафашро, мӯҳтарам Пўлод Қодирович, ба худатон вомегузорам. Ман он чиро, ки гуфтам, такрор намекунам. Иродат ҳам, ичозат ҳам ба ихтиёри шумост, — въяда дод Данилов сухани як нафас пеш гуфтаю фаромӯш кардашро ба ёд оварда.

Шоғёр машинаро оҳистаю беозор дар худи дами дари подъезде боздошт. Қодирову соҳибхона пасу пеш фуромада, ба хона баромаданд. Данилов ва меҳмони ў, ки безафт кардан бошандагонро нахостанд, ҳарчанд пойандоз андохта шуда бошад ҳам, дар роҳрав оҳиста-оҳиста қадам мегузаштанд, ба хонаи қабул даромаданд. Лекин эҳтиёткорӣ фоида набахшид. Аҳли хонаводай Данилов, ки ба омаданаш интизор шуда хоб нарафта буд, яке аз паси дигаре омада бо Қодиров аҳволпурсӣ менамуд. Аммо ин тӯл накашид. Данилов: «модари ба-чаҳо, аз афташ, дар яҳдон об буд-а?»—гуфта пурсиду баъди ҷавоби ҳастро гирифтан, фармуд:

— Ин ҷо биёру ману Пўлод Қодировичро якчанд дақиқа танҳо монед, ки камтар гуфтугӯдорем,—Данилов ҷиддӣ мегардиду ба назари Қодиров, дар ҳақиқат, ба гуфтани қадом як сухани муҳимме тайёри медиҳ. Баъди ин ки ҳар ду якстакани оби маъданий шўртаъми хунукро нӯшиданд ва Лидахола дари қабулгоҳро пӯшида, ба хонаи хоб даромада рафт, Данилов сухан саркард.

— Ман, рафиқ Қодиров, барои ин суханҳо дар хонаи Назаров фурсат наёфтам ва дар кӯча ё дар болои машина ҳам гуфтани онҳоро муносиб надидам,—ӯ тамо-кудонро берун овард.—Аммо гуфтани инҳо пеш аз ҳама қарзи партиявии ман аст.

— Ҳӯш, Пётр Иванович, марҳамат намоед,—Қодиров ба шунидан тайёр буданашро фаҳмонд.

— Шукуров ба сифати саркардаи шаҳтёрони Шўроб дигар кор карда наметавонад. Вай аввалан,—фориғ-масъала ва бепарво шудааст, ки ин дард, бале ин дарди бад ўро имрӯз набошад, фардо нотавон мекунад. Сониян, вай аз худ рафтааст. Ў акнун на ба зери поящ нигоҳ мекунаду на ба гирду атроф. Фукаш ба осмон шудааст. Дасти ёриро рад мекунад; барои беҳтар кардани

— маслиҳату машварат шунидан намехоҳад. Акнун ба шахтаҳо кам мефарояду ба магазин, ошхона, радио ки ба қасри мо ҳам даромаданро ор мепиндорад. Башад, ўро аз шахтёрҳо, аз зиндагии онҳо дур менад.

— Наход? — Пўлод меҳост далелу исботи ин даъвото ҳам ҳарҷониба дониста гирад. — Ба Шукуров ҷи дааст? Охир, вай одами бағайрат, ташаббускор буду...

— Бале, буд. Маро мебахшед, Пўлод Қодирович, — трои сухани ўро буриданаш маъзарат хост Данилов, — тар худи мо, ман, Назаров, Хол-амак ва дигарон номиди ўро ба ин вазифа пешбарӣ накарда будем? Худи о будем, ки ўро ба қабули ин кор розӣ ҳам кунондем. Актҳое буд, ки вай ба мо, ба дигарон ҳам гӯш медод. Акнун бошад, агар ба вай ин тавр накуну он тавр кун, уфта машварат дихед, лабу лунчашро оvezон карда, ба аҷбахсӣ медарояд. «Ман дандонҳояки шумо не, ки маро зўр зада хоидан гиред» — гуфт ў дар маҷлиси ҳисобту интиҳоботи ташкилоти партияи кон. Ман, Пўлод Қодирович, гайбатро бад мебинам. Хоҳиш мекунам, ки тумо ин суханҳои маро гайбат нашуморед.

— Ҳаргиз, Пётр Иванович. Ҳатто дар ин бора фикр ам нақунед.

— Ташаккур. Гап дар ин чо дар ҳусуси кори давлатӣ, кори ҷамъият меравад. Аввалан, ўро ҳатто ба маҷлиси ҳисоботу интиҳобот, ду-се бор ба ҳонааш телефон карда, бо илтимос овардаанд, бовар кунед мегуфт, ки меҳмон дорад. Сониян, вакте ки коммунистон пай ҳам бе истихолаю рӯбинӣ камбудиҳои маъмуриятро аз як сар гуфтан гирифтанд, Шукуров ба ҳашму ғазаб омада, ба нотиқон луқмадиҳиро сар кард, ки ба ин, албатта, розӣ шудан мумкин набуд. Чунки коммунистон суханҳои ҳакро мегуфтанд. Масалан, онҳо мегуфтанд, ки чаро мадорони шахтаҳо, участкаҳо, инженерҳо ба ин дараҷа эз-тез иваз карда мешаванд? Охир, онҳо мардикори ба ду-се рӯз киро кардашуда нестанд-ку. Бечора инженерро, ки дирӯзакак институт тамом карда, ба ин чо ома дааст, ҳанӯз роҳи байни ҳонааш ва шахтаро дурустас-как наомӯхта, Шукуров аз кор холӣ мекунад.

Дар кон азҳудкуни техникаи навро баъзеҳо, пеш аз ҳама худи Шукуров, ба хотир намеоваранд. Ман наметгӯям, ки ангиштро ҳоло ҳам бо он душворӣ меканем, ки масалан, панҷ сол пеш буд. Бегумон дар ин бобат кори

бисъёр карда шуд. Лекин басе машинаҳои осонкунандай кор дар берун бехаракат меҳобанд. Масалан, як комбайн сеюним моҳ дар ящикҳо меҳобидаасту боҳабар шуда монда, айнан бо занозаний ба шахта фурвардем. «Кадр нест. Техника ба шароити мо мусоид нест» ва гайра—суханҳои дӯстдоштаи Шукуров шуда мондааст. Магар ин ҳама механизмо пул дода барои тамошо овардаем? Ҳукумати ман ҳамеша ғамхорӣ мекунад, ки меҳнатам, ангиштканий ман осон шавад. Бинобар ин, вай ба ман ин машина, ин агрегат, ин техникии пешқадамро додааст. Лекин агар ман кор фармудани онҳоро ёд нагирам, пас ман ҳақношинос ҳастам, ки ба қадри ғамхорию меҳрубонӣ намерасам. Ҳамин тавр нест? Дар маҷлис коммунистон ҳаминро гуфтанд. Ҳӯш, дар ҷавоби ин Шукуров чӣ гуфт? «Чои одамонро ҳа гуфта ба машинаҳо додан гирен, онҳо ба кучо мераванд?».

— Ин саволи ту, рафиқ Шукуров, ба саволе монандаст, ки ба Афандӣ додаанд—гуфт Ҳол-амак, ҳарчанд ин нораво буд.—Аз Афандӣ пурсидаанд, ки моҳ нав шавад, моҳи кӯҳнаро чӣ мекунанд? Охир, гуфт ў, як траспорտёр ҷои ҳафт нафар коргарро гирифт. Шаш нафаре, ки аз ин кор рафтанд, мағар бекор монданд? Охир, мо чӣ хеле, ки дар ин ҷо мегӯянд, ҳанӯз ҳам «коргадо», яъне мӯҳточи коргар ҳастем. Ҳай-ҳай нагӯям, бâъзе вакт маро ҳам ба шахта зада даровардани мешавед-ку.

Захираи қалони ангишт,—мегӯяд, ду даст дар кисаю дар ҷояш ҳайкал барин ноҷунбон истода,—дар зери ҳоки ҳамсояи мо, дар ҳоки Қирғизистон мебошад.

— Гап зану муомила шунав!... Қирғизҳо бародарони мо мебошанд, ту фикр мекунӣ, ки ба қандани ангишташон розӣ намешаванд?—гӯён Иззатулин тоқат карда на-тавониста аз ҷой ҳест.—Бисъёр лаваҳои мо ҳуди ҳозир ҳам дар зери ҳоки Қирғизистон аст. Ин не, вай не, шумоён ояндаро намебинед,—гуфт ў. Ин бошад, оташи ҷаҳли Шукуровро зиёдтар аланга гиронду аз як сар ба ҳамаи нотикон ҷавобҳои бемантику беадабона дод, сонӣ то ба охири маҷлис бо ягон кас ягон даҳан гап назада, гирифт карда нишаст.

— Агар ин тавр бошад вай дигар аз ӯҳдаи кор на-мебарояд.

— Ҳарчанд ҳақиқати талҳ бошад ҳам, афсӯс, ки ҳамин тавр аст, Пӯлод Қодирович. Бинобар ин, ба ҷои ў таъян кардани каси дигар, ба андешаи ман, зарур ва шарт аст. Номзади ҷои ў бошад, тайёр.

Кист?

— Давлат Ҳакимович.

— Шумо чй мегүед Пётр Иванович? — Қодиров таачхудро пинҳон карда наметавонист.— Охир, ў барака баромад. Бояд истироҳат кунад. Пир шудааст, кор бошад, вазнин...

— Аввалан ин, ки вай ҳоло он қадар пир нашуда. Сониян, худи шумо, тоҷикон, бедарак намегүед, ки нест, тадбир нест. Номзади ман ёфтагӣ бафоят мусаб аст. Ҷашмони вай ояндаро хуб мебинанд. Барои тин кор бошад, маҳз дурандеш, тӯдакаш, дӯстдор ва индай навигарӣ будан лозим аст. Назаров ин хусуҷхоро дорад. Шумо гумон накунед, ки ин фикри як уди ман аст. Бисъёр одамон дар ин фикранд.

— Фикри Носиров ҳам ҳамин?

— Ҳоло вай ҷавон аст.

— Гуфтани ҳастед, ки вай ҳам...

— Ҳаргиз не. Вай ҷавони сабзидаистода аст. Ба фахкор меравад. Одамонро медонад. Кори партиявири дар дуруст карда гирифт. Коммунистон ўро ҳурмат текунанду ба гирди ташкилот муттаҳид шудаанд. Ленин...

— Чӣ, лекин?

— Ба вай ҷуръат камӣ мекунад.

— Дар бобати нишон додани нуқсонҳои Шукуров мегүед?

— Дуруст фахмидед, Пӯлод Қодирович. Носиров ҳамчун котиби ташкилоти партия дар бобати назорат ба кори маъмурият то ҳол аз ҳукуқи худ бояду шояд истифода накардааст. Инро ҳам коммунистон дар ҳамон маҷлис гуфтанд.

— Лекин ману шумо ҳанӯз фикр накардаем, ки худи Давлат Ҳакимович ба ин чӣ мегуфта бошад.

— Ман аз ин хусус фикр кардаам,—дар суханҳои Данилов оҳанги эътиимод буд.—Қабулкунониро ба зими ман мегузоред. Ў ҳоҳиши маро рад намекунад,—табассум кард гӯянда.—Магар ҳочати гуфтан аст, ки мо ҳарду ду тан бошем ҳам як ҷон дорем?

— Ба ин ҳаргиз шубҳа надоштам,—ҷавоб дод Қодиров хушҳолона,—шумо додархондҳои ҷонӣ ҳастед. Ба ҳамин тарик, Пётр Ивановичи азиз, маро имшаб дар ҳонаи худ ва пагоҳ, боз дар Шӯроб монондед,—табассум кард Пӯлод Қодирович ба соати дастии худ нигоҳкуонон.

— Ин айни муддаои ман аст. Ҳарду дар ҳамин ҷо ҷогаҳ таҳт мекунему сӯхбатро давом медиҳем.

— Бисъёр хуб мешавад.

БОБИ IX

ХАТАРИ ХУШОМАДГҮЙ

Баъди борони давомноки тирамохрӯя, ки гарду чангӣ барги дараҳтон, кӯчаву пасткӯчаҳоро шуста ҳаворо тоза кард, офтоби гашти рӯз баромад. Паррандагон дар байни баргҳои нукрафоми ар-ару сафедор ва баргҳои бодбезмонанди чинор нишаста, пару боли таршударо ҳорумол мекарданд ва дар фосилаҳои дамгирий ба ҳар мақом фараҳбахшона тараним менамуданд. Ба машом бӯи хок, асфальт, ҷорӯбуттаву исфанд мерасид, ки аз дашту дараи пештара дар лаби ҷӯйбори Шӯроб бокӣ мондаанд. Аз доманаи кӯҳ состави дарози роҳи оҳан, ки аништи қалон-қалони шаҳтаи ҳаштумро мебурд, бо ғулфулаи худ дақиқае чанд дигар тамоми овозу садоро мағлуб гардонд.

Ҷавони ба назар биступанҷсолаи болобаланд, сафедпӯст, мешашм ва қулҷарӯй, ки дар тан костюми нимдошти маллагуни тори катақҳояш сафед, дар пой туфлии қаҳварангӣ тасмабандакдори хитой дошт ва тугмаи гиребони куртаи сиёҳро күшода, галстуки сафедро ҳалта карда гузонта буд, гӯё аз салқинию софии ҳаво, аз тараними мурғон кайфкунон меомад, ногоҳ андак дуртар аз даромадгоҳи боги шаҳри бозистод. Ба қатори роҳи оҳан, ки ҳоло аз паси боғ мегузашт, нигоҳкунон, аз чӣ бошад, оҳе кашид. Вагонҳо ҳанӯз аз назар ғоиб нашуда, аз боло садои баланди дигар ба гӯши ҷавон расид. Ў ноҳоҳамона манаҳ боло кардаву ҷашм нимроғ намуда, назар ба осмон андоҳт. Аз байни абрҳои паронкандаи сафед берун омадани самолётро дид, ки болҳояш дураҳшида ҷашмро хира мекарданд. Самолёт ба паси абрпорае пинҳон мешуд ва садояш торафт пастанегардид. Дар ҷунин асно овозе ҷавонро ба пастанегаронд. Вай дар паҳлӯи худ ҷавонзани лӯлиро дид.

— Як фол бинам, йигити ҳушрӯй, аз умру ҷонат, таҳту баҳтат бинам. Қанӣ қисаро ков,—лӯлизани шаҳлоҷашми сияҳпӯст, ки ҳарду абрӯи думдорашро ба ҳам пайваста буду дар рӯю лаб ҳолҳои сунъӣ ва дар пар-

чили биний сўрохии лати биний дошт, аз вазниний
чин бо вучуди серунни ҳаво ба обу арақ ғарқ буд.—
Или ман йигит, фоли рост.

— Мўлтонии равғани морхўрда. Шўробиҳои гўлро
реб дода хўрчинатро лаб ба лаб кардаю акнун маро
и ахмак карданй?—чашмони ҷавон аз тамасхур ху-
шуданд ва дар атрофи лабони тунуки ў заҳрхан-
пайдид омад.—Ман бахтамро бе ту ҳам медонам.
Хоти ман хоболуд аст, шайтони мода. Бедор шавам-
шавам, боз ба пинак меравад. Фаҳмидӣ?

— Фолат мебинам, аз бедор шудани бахтат хабар
едиҳам. Ҳа, гўй, ҷавони хушрӯй. Дурӯғ гўям, пул на-
еҳ,—ноумед намешуд лўлизан, ки ба ҷавон дилбарона-
у айёrona менигарист.

— Не чодугар. Маро фиреб дода наметавонӣ. Аммо
у ҳо, ба он йигит тохта расида мегирий,—ҷавон шах-
еро, ки ягон сад қадам пеш мерафт ва ба ҳамгаште
ндак монда буд пинҳон гардад, нишон дод.—Ҳар коре
текунию фол мебинӣ. Аз ҳамин ғамзаю мақомат бисъ-
тар кун. Мах, инро бигир,—ҷавон яксўмиро ба лўли-
зан, ки ҷашмаконаш ба он малаҳак мерафтанд, дароз
ард.—Сари қалобай вай одам гум. Як духтари нағз
иедидагиаш аз даст рафта истодааст. Барон ба гапат
ювар карданаш гўй, ки заншавандай ғоврабаҳшат ҳас-
ту ба сари ваю ту як савдоғи ғавғои қалон омада ис-
тодааст. Як ҷавони аз дур омадагӣ аз пай ёрат фарома-
гаасту аз дасти ту қашида гирифтаний. Лекин, гўй, но-
мед нашав. Бехуда ҳудатро азоб надех. Духтар оқи-
ват азони ту мешавад. Гўй, ки як дўсти ҷониат ҳаст.
Домани ҳамунро асло сар надех.—Ҷавон лўлизанро
ниҳта кард. —Ба ман дурустакак нигоҳ кун. Як илоҷ
тун, ки аз гапат маро бинад. Рав, ҳудат он тарафашро
соз мекунӣ.

— Хуб шудааст, ҷавони хушрӯй, боб мекунам,—лў-
лизан боз ҷашмакӣ зад ва меҳост биравад, ҷавон аз
хўрчин гирифта вайро боздошт.

— Ҳўй оҳу, ба ман нигар. Ту аз қадом дара фаро-
мада, дар кучо манзил кардӣ?—ҷавон аз сандуқи дили
лўлизан, ки буни синаҳо аз гиребони күшода намоён
буданд, булҳавасона ҷашм намеканд.

— Пурсида чӣ мекунӣ?—лўлизан ҳам ишвафурушо-
на пурсид.—Кучоро, ки хоҳем, он ҷо манзили мо. Сар-
дех, равам Ошиқи бекарорат ғайб зада намонад.

— Аввал гүй, ки ба кучо фаромадед?—хүрчинро сар намедод чавон.

— Дар беруни Исфара.

— Имшаб бевақттар карда равам, як сайругашт кунем? Бозьёфти якҳафтаинаатро медиҳам.

— Не, илочаши не, чавони хушрүй,—қох-кох хандид лўлизан абрувонашро паррондаву чашмакӣ зада.—Шўям ба бағалаш саҳт гирифта меҳобад.

Чавон писханд зад.

— Албатта, ягон барзангии чиркин будагист?

— Ҳарчи бошад, шўи худам,—лўлизан аз таҳкир ҳеч наёзурд.—Қутур буду чўтур буду шавҳарам буд, лянгам буду гунгам буду дилбарам буд.

Чавон аз таъна даҳон барнабаст:

— Аҳмак. Ҳар шаб ба як гардан даст печонда чӣ мекунӣ? Ҳар гулу як бўй. Ба ман нағзакак нигар. Пули калон ҳам медиҳам.

— Не. Хушрӯгию озодагиат ба худат. Овора нашав. Мон, ки равам. Ҳаял кунам, шўям ба гарданам ҳам мезанд.

— Шўят аз сарат монад, хайр рав,—чавон лўлизанро андак тела дод.—Баногоҳ вайро фол надида монӣ, аз ақибат сур карда рафта, аз худи Исфара бошад ҳам, пуламро кашида мегирам.

Лўлизан ҳингир-ҳингир хандида гўшвораҳои дарозашро ба ҷилва овард.

— Хобатро ба об гўй, чавони хушрӯй! Ба оҳу одами пиёда расонида наметавонад. Ту бечора, мебинам, ки лўхкабой надорӣ.

— Хайр-хайр, ҷодугар. Тез бош, ки вайро аз назар гум иякунӣ.

Чавон ҳам аз қафои лўлизан то ба ҳамгашт рафту вақте ки каси нишондодаашро дид, бори дигар ба фолбинзан ўро ишоракунон ба ҳараке дар байни ду дараҳт нишастан. Аз паси дараҳт то он дам нигарист, ки лўлизан ба каси таъинкардааш расид. Ўро боздошт. Ба рафттан нагузозшт. Аз дасти вай гирифту ба пасткӯчае кашид. Чавон дилхушона табассум намуда, барҳосту боз ба роҳ даромад. Аз ҳамгашт овози лўлизан паст-паст ба гўш мерасид.

«... Аммо ноумед нашавед, додар. Духтар насиби худи шумо мешавад. Дар миёни улфатҳоятон, додар, як чўраи нонӣ нею ҷоннатон ҳаст. Чавони хушрӯй, қадбалианд, ситорагарм. Вай ба шумо аз падару модаратон ҳам

хубонтар. Ҷонаш ба шумо фидою ба ҳар дардан даво. Аммо душманҳоятон гүям-мӣ, дӯстҳоятон гүй-мӣ, ваю шуморо ки диданд, ғаюри мекунанд. Ака ука то аз байнашон мӯ намегузарад гуфта ҳасад меҳуранд. Шими ҳасуд кӯру бахту толеаш шӯр шавад. Ана ҳамон заатон, додар, шуморо аз ин ғаврою савдо сиҳат саломат гирифта мегузарад. Худо ёру пирҳо мададгор ме-шаванд. Ба муроду мақсадатон мерасед. Дӯстон шод шаванду душманҳо ғамгин, додар»...

Ҷавон нарм-нарм қадам мениҳод. Ин вакт аз пасткӯ-аввал лӯлизан берун омад, ки номаълумона ба ӯшмакӣ зад. Баъд ҷавони миёнақади мӯи сараш мисли дуги чайра рост, сабзина, ки дар тан шими почабоник ва жемпери тангӯ кӯтоҳ дошт, хушҳол баромад. Ҷавони болобаландро дидан ҳамон, даст бардошта ануштонашро ба ҷунбиш овард.

- Ҳусен, қалай?
- Тараңг, Ҷаббор.
- Қани, ту?

— Худи ту қани? Ба ту чӣ шуд? Ду рӯз боз ёфта наметавонам, ба телефон намебиёй. Ҳавлингиҳоят одаматӣ гап задан намехоҳанд. Худи гап чӣ? Ҳудатро анҷирионида мондай-мӣ?

Ҷаббор пеши саволборони Ҳусенро гирифт.

— Ҳоло ин гапҳоро монда исту ба ман гӯш кун. Ин лӯлизан фол мебинам гуфта часпида гирифт,—Ҷаббор бо ҷашмони ба сабз моили шишагӣ монандаш лӯлизани ҳанд қадам дуррафтаро нишон дод.—Не гуфтам, на-монд. Ҳайр кӯр шав, бин гуфтам. Ба тангӯча даровардам, ки ягон одами шинос набинад. Одамҳо бехуда ба фол бовар намекунанд. Тараңг ҳамаи гапаш рост. Воке-ди ману Малоҳат, ба миёна ҳасҳадуқ шуда даромадани қазоқбачаи муттаҳамро аз як сар гӯю те.

— Ягон қас нади-дӣ? — пурсид Ҳусен. — Ҳайррият. Асли гапро пурсӣ, ману ту чудо пеш рафта ҳама чизро ҳурофоту мавҳумот гуфта мондаем. Аммо донотарини доноҳои дунъё ба ҳамон ҳурофот бовар мекунанд. Ту ба ман гӯй, ки чаро ба қӯча набаромада мондӣ?

— Бетоб будам, Ҳусен.

— Дурӯғ мегӯй. Ягон гапи дигар ҳасту аз ман руст карда истодай.

— Аз ту ҷаро руст кунам, Ҳусенҷон?—Ҷаббор ба чӣ андешае афтода лаҷоми суханро ба тарафи дигар тоғтаний шуд.—Дар кучо нӯшидӣ?

— Дар кучо мешуд? Аз зиқй дар хона садто задам, —зуд эътироф намуд Хусен.—Аммо ту нагуфтй, ки...

— Феъли падарам гаштагй. Дина аз қафоям гиззонд. Агар ба дасташ меафтодам, намедонам дар болой чаҳл таранг дошта мезад. Хайрият модарам ба миёна даромад, худашро бехуш карда тарсонд. Ягон чои хилват мейфтем, нимта гирифта чорто мелаққидем.

— Чаро ба чои хилват?

— Дадом гуфт, ки «агар ба ресторону майхона даромаданатро бинам, ё аз ягон кас шунавам, қасам ба арвоҳи падарам ба хона роҳ намедиҳам. Оқ мекунам». Қалиди машинаро қашида гирифт. Ба дари гараж қулф зада қалиди вайро ҳам ба киса андохт.

— Э, бачаи гўл-э!—хитоб намуд Хусен лаб бурма карда. —Ба ин хел дўғу дағдаға бачаҳоро метарсонанд. Ба ту чй шуд? Дилю гурдаатро чй кардй? Кимсан управлаюции Шўроб девона нашудааст, ки якта писарашибро аз хона зада пеш карда номи нағзашро ба бадй барорад.—Хусен қалидеро аз киса бароварда, ба Ҷаббор дароз кард.—Мана ииро гир, даркор мешудагист гуфта ба як бурчаки киса партофта монда будам. Давида раву машинаро гирифта биё. То омадани ту калбасаю арак ҳариди меистам. Ба лаби сой меравем. Машаро гирэм ё не?—Хусен гўё бо хйчолат даст ба чайби пиджак бурд, —зор монад, пул чирки даст гутагиашон рост будааст. Дина интараф чирту пирт даҳ сўм рафта мондаасту намедонам ба кучо.

— Пул ҳаст. Аммо машинаро намебарорам, Хусен,—гуфт Ҷаббор.—Модарам ҳам намемонад. Оби дидай занҳоро медонй-ку.

— Ҳой, ба ту чй шуд?—аз андешамандии улфати ҳамеша ҳукмаш равон ҳайрон шуд Хусен.

Ҷаббор лунчи худро оvezontar намуд.

— Дадом аз воқеаи Маша ҳам хабардор барин.

— Ҳайр, хабардор шавад-чй?

— Аз афташ Маша даҳанпўйӣ кардагй барин. «Сарамро ҳам кардй»,—мегўяд дадом.

— Маша ба ҳеч чой арз намекунад. Ман даҳони вайро ловида мондаам.

— Чй хел?

— Роҳи ин аз ҳар чиз осон. Пул ваъда кардам. Ҷонвари муллоциринг тамоми мушкилоти оламро дар як зум ҳал мекунад.

— Чй хел?

— Як дам сабр кун, ман чӣ мегӯям. Ягон панҷоҳ сӯм
та метавонӣ? Секин ба дасташ меқапонему ҳисобатро
мегӯем, ҷон ҳалос. Ё қадат як ваҷабу ришат се ваҷаб,
ҷаҷдор шуданий. Не? Набошад, ҳисобаш ҳамин. Ба
дароварданро ман ба гардан мегирам. Улфат дар
Ҳамин хел рӯзҳо кор медиҳад. Ҳамту кунем, косай пӯ-
шида пӯшида мемонаду футунг-футунги дадотро ҳам
намешунавӣ. Гапу қалочай одамҳо ҳам намешавад. Ма-
шинаро намебаровардагӣ бошӣ, ба кучо меравем? Пул
ҳаст гуфтӣ?

Хуши парешони Ҷаббор гӯё ҷамъ шуд.

— Пул ҳаст,—се сӯмиро бароварда ба Ҳусен медод,
ки чизе ба пул андармон шуда баромада ба замин аф-
тод.

Ҳусен абҷирона онро аз замин бардошт.

— Ин чӣ?

— Лӯлизан шоҳи мор гуфта фурӯҳт.

— Ҷанд пул додӣ?

— Як се сӯмиро гирифт,—ҷавоб дод мулзамона Ҷаб-
бор.—Нағз медиагиатро оҳанрабо барин ба тарафат
мекашад, гуфт. Наход ин шоҳи мор бошад-а?

— Ҳӯй, ту, гӯлаки ман, дар ягон китоб ҳондӣ, ё ҳеч
набошад, дар ягон боғи ҳайвонот ягон мори шоҳдорро
дидӣ? Ин ноҳуни хирс, авлиё!

— Наход?—Зиёдтар музтар шуд Ҷаббор.—О, па-
дарлаънати мотгар-э! Ин хел бошад, хубам боб карда-
аст-дия.—Лекин ба ҳар ҳол ноҳунро ба киса андохт ӯ.
— Як аборт наход панҷоҳ сӯм бошад-а?

— Агар ба панҷоҳ сӯм розӣ шавад, ҷон-ҷон гӯй, гӯ-
лаки ман,—тап-тап қалонона ба китфи Ҷаббор зад Ҳу-
сен.—Ин кори бечавобгарӣ бошад, ҳар қадом дuxтур
дар ҳонааш мегирифту ба пеши саг мепартофт. Аммо
метарсанд. Барои писари Шукуров панҷоҳ сӯм ёфтан
қийин бошад, худам мейвам. Ҳӯй, ба қадру қимати ту
ҳуди ман мерасам. Домани маро маҳкам гир, Ҷаббор.
Як кор кунам, ки қазоқи наҳал кафشاшро ба бағал за-
да гурезаду дигар пашша нашавад. Сонӣ дидӣ, ки Мало-
ҳатро падару модараш бо ду дasti адаб оварда ба ту
додаанд.

— Чӣ хел?

— Боз чӣ хел? Ҳӯй, ба ман нигар, ман ба ҷои ту пи-
сари Шукуров мебудам, ҳамай очааш мучҷӣ накардагии
Шӯробро як-як аз даст меғузарондам. Як дuxтар аз ту
ҳомила шудааст, чӣ шудааст? Осмон омада ба замин

часпидааст? Туро, кі мегүяд, ки мардак? Ман ҳастам-мі охир? Фам нахұр. Парво накун, чұра. Биё ҳар бало занад, маро занад. Ту ба магазин надаро, ман худам харид карда мебароям.

Хусен аз дүкөни баққолй тез баромад. Җаббор на дар даст ва на дар кисай ү ягон чизро намедид.

— Нахаридй?

— Харидам.

— Каній?

— Истоди ту савол шуда мондааст, چұрачон. Харидам гүфтам шуд-дия.—Хусен даст бардошта аз даруни остин шиша ва аз даруни остини дигар қоғазеро нишон дод. Хотират чамъ шуд-мій?

Онҳо ҳарду ба боғи шаҳрій даромаданд ва аз рахнаи шарқии он берун омада, ба доманаи теппа баромаданд. Акнун офтоб ба ғуруб наздик рафта, ба хайкалу ашколе, ки боду офтоб, барғу борон аз чисмхой сахту нарми күхсөрон дар дараи Дүздхона оғаридаанд, шұълаҳои охирини зарринфоми худро мепошид. Аз мүрии ошдон-хой хавлии чудо-чудою майдай рү ба рүи бөг дудхо пе-чида-пекида ба ҳаво баромада ноаён шуда мерафтанд. Салқиний шаби Шұроб сар мешуд. Аз радио мусиқй ва аз ҳаючаки бөг ҳаёху ва хандаҳои қарангосии ғавонон шунида мешуданд.

— Ману ту хаёл накардаем, ки аракро ба чй рехта меҳұрем,—гуфт Җаббор, ки то ин вакт ба гүш ба хандаҳо дода завқ аз он мебурд.

— Набудан баъд чй мекардем? Таранг карнай-дия.

— Одам арак хұрдагй барин намешавад,—таклифи Җабборро написандид Хусен.—Қамакак-қамакак рехта хұрем, ин ғонвар кайф мекунад. Ман ҳозир. Чор ҳаллос мезанаму пиёла тайёр.

Хусен қаста бархост. Тозон рафта аз рахна гузашт ва андак вакт ғағузашта ҳарсоссанон гашта омад. Стаканеро түққй карда ба пеши шишаи арақ гузошт.

— Аз дүкөни газобфурұш,—әзоҳ дод ү.—Раҳ то раҳ як фикри таранг ба каллаам омад, чұра. Аммо шарт ҳамин, ки ба чи хел-чи-хелат намегирий. Ба омадани қазок гүй, ки чанд вакт шуд?

— Се моҳ.

— Бисъёр хуб. Бачай Машаамон чандмоҳа? Аз гүфташ, ин ҳам семоҳа.

— Ту чй гүфтанию чй карданй?—бо ҳарос пурсид Җаббор.—Охир ин номардй не?

— Ҳұй, аз ким-кучо омада духтари говрабахши як қавонро гирифтани қазоқи сойкелді номарді нею ии номарді будааст?

— Қій гуфт, ки Малоҳат ғоврабахши ман?

— Як бор нею сад бор худат гуфта буді. «Вай говрабахши ман. Маро аз қонаш ҳам нағзтар мебинад. Падару модараш ба хонаашон равам, қои шинондан наме-банд»—ту меғүйті ё ман? Ана акнун гир! Қои шинондан нею зада пеш кардан намеёбанд. Чунки ин қазоқ имсол институтро тамом мекунад. Инженер мешавад. Малоҳат дар курси сейўм. Вай ҳам баъди ду сол институтро тамом мекунад. Хайр бало занад ҳамонхоро. Дар-рав лабу лунчатро оvezон накун. Ту ҳарчи бошад, писари фалонй. Қалла доштану ҳисоб ёфтап даркор. Набошад мәрдүм заншавандаатро қашида мегиранд. Хайр, ба саломатии ту.—Хусен иим стакан аракро монанди об қулт-қулт нұшид. Чине ба рұй ү пайдо нашуда даст ба ҳасиб бурд.—Мушти баъд аз ҹангро ба сари худат зан, мегүянд. Гираду равад, чй мекунй? Чй хел ба күча мебарой? Ба ёру чұрахоят нигоҳ мекунй? Писари Шукuros бе захру зарда будааст, мегүянд.

Хароши нохуни Хусен дили Җабборро ба дард овард. У аракро гирифту рұяшро мисли саночи холі пурчин кард.

— Зор монад ҳамин арак. Вино як навъ. Аммо ин.

— Лекин ин чизи таранг,—хандид Хусен,—тезу баланду дур масть мекунад. Авиация. Чаро даҳонатро күшода монді? Газета мөхөнй? Ба пеши авиация ҳам, ракета ҳам ҳамин вазифа меистад. Тезу баланду дур равад. Ҳамту не? Рохи ягона шармандаи қазоқро баровардан ана ҳамун.

— Ба ин Маша чй мегүяд?

— Аз Маша чй меравад? Як нозфурушы кунад, ба-рои мо кифоя.

— Чй хел?

— Ҳардүяшро ба гап андохта монда, аз дур ба Малоҳат нишон дихем, ё ягон ҳисоби дигар ёбем, шуд.

Чехрай Җаббор аз нав күшода шуд.

— Бало ту, Хусен бало!—даст ба қадаҳи дүйүм дароз кард Җаббор.—Захр бошад ҳам, рез.

— Захр не, шаҳду шакар, оби шифо. Агар рафту ин номераамон нагузашта монад, соий ҳамон гуфтагиам. Се моху се моҳ. Гүшашро ҹунбонда наметавонад. Хайр, ба саломатии туую Малоҳати ту. Ман, медонй, хушомад

гуфтагӣ чизи палидро бад мебинам. Ману ту ошно ҳам не. Дӯсти ҷонию додарҳои қиёматӣ. Барои писари фалонӣ буданат не, барои улфатию додариат туро нағз мебинам. Ғайр аз ту киям ҳаст? Ҳудат гӯй? Як ҳоҳарам ҳасту ба хонаи вай ҳам намегунҷам. Шавҳарааш одам не. Ҷашмаш нест, ки маро бинад. Корд ёбад, маро намеёбад.

Шишаро ҳолӣ карда, ба ягон бист қадам дурттар бурда монда, ба вай сангҳаводиҳро сар намуданд. Ниҳоят санги Ҷаббор ба он расиду шикаст.

— Ҳайр, акнун рафтем. Одам баъзе вақт аз хурсандӣ тез масти мешаваду баъзе вақт не. Туро намедонам, ман ҳамин хел. Ин қадар аракро оби ҷӯ барин ҳӯрдему таъсир накард. Ду рӯз интараф ба ту дурӯғу ба худо рост, як чизи нағзамро гум кардагӣ барин дилам сиёҳ мегаштам. Ҳозир бошад, дилам ҷароғ барин равшан.

— Боз менӯши?—пурсид Ҷаббор ба маъни суханҳои улфати худ рафта.

— Ту чӣ?

— Барои ман ҳамин бас. Дадом бандоғҳ дар хона бошаду фаҳмад, боз ғурбат мебардорад. Ҳудат медонӣ, дарди дили модарам даррав тайёру дидӣ, ки лоқу парашонро бардошта ба хона дұхтурҳои ҳангоматалаб омадаанд. Ман онҳоро бад мебинам. Медонам, ки дили модарам сиҳат. Аммо чунон воҳима мекунанд, ки ҳамин замон тараппӣ меафтаду по дароз мекунад. Занҳо бало мешудаанд,—илова намуд Ҷаббор пас аз фурсати лаб-фурӯбандӣ.—Ягон гапашро, ки гардондӣ, чунон доду фарьёд мекунад, ки мондан гир. Ҳа? Дилам сих зад, нағасам танг. Ҳуллас се рӯз интараф ахвол ҳамин. Қодироў омадааст.

— Хабарам ҳаст,—гуфт Ҳусен.—Дина почои маро ба машина шинонда ба тарафи шахтаи ду мерафт.

— Ҳуб улфат ёфтааст!—писханд зад Ҷаббор.—Аз афти кор димоғи дадомро аввал ҳамон сӯзондааст, ки ба хона хафа омад. Модарам ҳӯрок оварда монд, нахӯрд. Үфу пуф карда ба хонаи хоб даромад. Сонӣ як дам нағузашта дарди дили модарам сар шуд. Дору-пору ҳӯрондем нашуд. Дұхтур ҷеф зада укол кунондему як навъ дам шуд,—Ҷаббор якбора суханро ба сӯи дигар бурд:—бутунашро ҳарем гӯям, пуламон намерасад. Мана инро бигири ҳисобатро ёв.

— Не-не, даркор не, Ҷабборҷон,—яксӯмиро, ки Ҷаббор дароз намуд, қатъӣ рад кард Ҳусен.—Ту намехӯрда бошӣ, ба ман ҳам...

— Чаббор зўрӣ карда пулро ба кисай улфати худ ан-
хт.

— Нагирӣ, хафа мешавам. Додарам мегӯю корат
дами бегона барин.

— Хафа нашав гуфта мегирам. Пагоҳ даркор мешу-
агист. Аз ин мебарояд, ки Қодиров амакамро хафа
ардааст. Ман ба ун кас ҳайрон. Ба чои он кас мебуда-
ту дар пойтаҳт Ғаниматов барин пушту паноҳам мебуд,
за Қодиров ин қадар мицинг-мицинг накунеду ҳушув,
арбобаатонро кашед, мегуфтам. Котиби обком шудаст, чӣ
шудааст?

— Намедонам, риоя мекардагист. Мехмон.—Чаббор
андак калавида даст ба китфи Ҳусен ниход.—Рости
тапро пурсӣ, дили худам боз ҷуста истодааст. Ба болои
ин плани ниммоҳаи аништ иҷро не. Будагиашро наме-
кашонанд, месӯзад. Ҳабарат ҳаст. Гапҳои ба дил зада-
ғӣ. Маро дадом ба институт ба Москва фиристодани.

— Муборак шавад. Аммо зӯрат мерасад?

— Аз кучо?—Даст афшонд Чаббор.

— Шарманда нашавӣ, шуд. Медонам, ба гапи ман
қаҳрат намебиёд. Зӯрат намерасад, укоҷон.

— Ошноям ҳаст. Дар вакти отпуш туро ҳамроҳ ме-
бараму қабул мекунонам, мегӯяд дадом.

— Малоҳат чӣ мешудааст? Ҳамин наирангҳо катӣ
дили туро аз вай хунук карданӣ набошанд?—боз нохун
ба дили Чаббор зад улфати кулфатовари ў.—Агар ба
маслиҳати як додар, ба гапи ман гӯш кунӣ, ба домани
модарат часпида гир. Ҳудамро ин мекунаму он мекунам
гуфта тарсон. Диҷӣ, ки дар як рӯз раъии падаратро гар-
донидааст. Занҳо ба ин хел корҳо устод. Макри зан—
чуволи арзан гуфтаанд. Ҳайр, менӯшем-мӣ? Газоббу-
руş аз руст карда мондагиаш ба ману ту насья ҳам
медиҳад.

— Рост мегӯй.. Чаро ин аз ёди ман баромадааст?—
Чаббор аз дasti Ҳусен гирифта кашид,—рафтем.

Дар боф одам кам бошад ҳам, дар назди газоббу-
руş, марди қалончуссае, ки дӯкончай майдонада факат аз
вучуди ў пурӯ банд буд, одами бисъёре меистод. Бино-
бар ин, Ҳусен аз назди вай гузаштаравон аввал даст ба
китфи Чаббор ниход ва баъд як ангуштро бардошта
ҷашмакӣ зада монд, ки дар ҷавоб газоббуруş тавозеъ
кард. Баъд дари дӯкончаро ҷобукона кушода, сатилеро
берун гирифта гузошт. Дар сатил дар зери яҳ шиши
май меистод. Лекин Ҳусену Чаббор зуд барнагаштанд.

То дари бөг рафта омадан юшуданд. Аз дар бошад, Малоҳат ҳамроҳи чавоне даромада монд. Танкеткан зарандуд, куртаси атлас, гүшвораҳои майдо, ду кокули кӯтоҳ, валие ғафс ба ўзебида буданд. Ҳамроҳаш чавони аз ўзандак баланди хушбозу, ҳапалакруи сурхинапӯст, ки чашмони тангаш ўро ҳамеша хандон нишон медод, куртаси сафеди кушодагиребони остинкӯтоҳ, шими сабзгун ва туфлии сабуки сафеди баҳорона дошт. Чашми Малоҳат зоҳирон, ба Ҷаббор афтода монд, ки сонияе гӯё бозистод. Вале худро зуд ба тағофул зада, чавонро ба гап гирифтау хандида омадан гирифт ва даме, ки ба ширакайфон рӯ ба рӯ шуд, салом дод.

— Зоғон ҳӯранд меваи шоҳи баландро! — гуфт Ҳусен. — Чӣ гуфтӣ додарақам? — ў ба Ҷаббор нигариста ранги рӯи ўро парида дарьёфту аз дунболи Малоҳат арбадаҷӯёна назар кард. — Йигит гуфтагӣ ин хел сабук намешавад. Ҳӯй, вазнин шав.

Ҳусен аз дasti Ҷаббор гирифта раъшии бадани ўро баръало ҳис намуд. Панҷаҳои борики вайро дар кафи даст фишурд ва ба тарафи дӯкони газобфурӯш қашид.

— Падарлаънат таранг расорасӣ карда ҳушрӯй шуда рафтааст? Аз воқеа боҳабар шуда дили бечора Рокиа апаам ба ту сӯҳт. Аммо қаҳраш ҳам омад. Як дари бастаю сад дари қушода, оstonai Назаров якбора ин хел баланд шуда бошад, ба қасди вай аз духтараш нағз-тарашро кофта мейвам гуфт, — Ҳусен даст афшонд. — Вай аз кучо донад, ки ту ўро ин қадар нағз мебинӣ? — ў ба паҳлӯи улфати худ нixa кард. — Ҳӯй, нигоҳ карда ист, додарақам, ин қазоқи беору номусро чунон боб кунем, ки як умр ёди Шӯробро накунад. Ҳафа нашав. Рафту ҳеч илоҷ наёбем, ба гирандаҳо «гиред бачаҳо!» — гӯем, дар ягон ҷои хилват ёфта зада ба имомчинӣ мегардонанд. Шӯроб як шаҳри ҳала-ҳала будаасту аз Қарантанда як бесарусомон омада духтари соҳибдорро гирифта мерафтааст! Шербачаҳои Шӯроб бошанд, даҳон қушода мемонанд? Амри маҳолу хобу хаёл! Рости гапро пурсӣ, ман ба худи Малоҳат ҳайрон. Ба чийи вай қазоқ мепарад? Ба рӯи маҷаку бинии пучуқаш-мӣ? Ба одамшиносият қоил ман-э! Ҳар бор бинам, ҷиндонам зиёдтар мешӯрад. Авлоду асҳобат кӣ гуфта пурсида бошад-мӣ, гӯй-а аз вай сойкелдӣ? Пештар бедарак занҳоро мӯяш дарозу ақлаш кӯтоҳ намегуфтаанд. Наход падару модараш ба ин розӣ бошанд-а? Ту, Ҷаббор, нафаҳмидӣ? Ҳолиям ба худат наомадай. Вазнин шав гуфтам-ку,

парво накун. Ба ман партофта мон, ҳамааш табъи дил мешавад. Ба гирди ширинии мо аз Қарағанда ҳам пашиша парида омадааст. Э бинии пучукат пүсад-э! Ту ҳам шунидій, ки вай чандруза ба шаҳраш мерафтааст? Зорын ба қавли хоҳарам, ба ҳамон тарафхо пай нахұд шуда равад.

Ҷаббор малулу маҳзунтар мешуд.

— Ё вайро мекушам, ё худамро...

— Дара задам, девор кафид. Аз сад гулаш як гулаш шашкуфта ҳам ба мурдан розию ҳам ба лагеррәвий. Қоңи худой! Калла не—бозори ғалла,—боз тап-тап ба китфи Ҷаббор зада монд Ҳусен.—Ингит даррав филингашро оvezон намекунад. Худатро ба даст гир. Но занинҳо оху ноларо не, овози баланду дasti сахтро дүст медоранд. Бинад, ки ғам ҳам намехүрию парво ҳам намекунй. Ин тараф омада истодааст.

Малоҳату ҷавон боз аз назди онҳо гузашта рафтанд. Аммо ин бор ба ҷониби ин ҳарду нигоҳе накарданд. Ҷаббор боз истод. У аз ақиби Малоҳат оташи сўзони адватро мепошид. Ҳатто фаромӯш карда буд магар, ки дар паҳлӯяш Ҳусен истодааст, чун вай аз банди дасташ тирифт, тарсида як қад парид.

— Ҳўй, ба ту чй шуд?

— Ҳеч чиз нашудааст.

— Ба ту осон доштан мумкин не,—охи соҳтае қашид Ҳусен аз таънааш пушаймоннамо.—Малоҳатат беаклий карда истодааст. Ту бошӣ, таранг баақл гуфта таъриф мекардӣ.

Ҳусен муддате сокин монд. Лекин ин тўл накашид. Вай даст афшонд, табассум кард. Худро ҳамчун пайваста густоҳу бепарво нишон дод.

— Аслаш бехуда не, ки хузур-хузури безаний, фатир кунию танҳо занӣ, мегӯянд. Зану бача, хешу табор чи даркор? Нав навашро ёфта ҷон ҳонаи мардум, на ғами обу на ташвиши ҳезум гуфта аз давлати падарат кайф карда намегардӣ? Дина аз Исфара боз як навашро ёфтам. Суттӣ барин. Маро дар машинаи ту дидагӣ будааст. Машинаат ҳаст-ми гуфта пурсид. Шофферам ҳам ҳаст гуфтам. Оби даҳонаш шорид. Як дугонааш ҳам будааст, лўппиякак. Имрӯз акнун бевақт шуд. Ҳоҳӣ, пагоҳ ба ҳавлиашон меравем. Ҳонааш анча серчизу чора. Дар завод лаборанка будааст. Як ишкам арақ рехта дода шабушамро резонд. Пагоҳ тарафҳои бегоҳӣ маши-

наатро бароварда метавонй? Қадомашро хоҳию хуш күнӣ, азони ту.

— Ба дилам намеғунҷад, Ҳусен.

— Ин гапи пиракиҳо. Ба ту намезебад.

Онҳо ба қафои дӯкони газобfurӯш гузаштанд. Ҳусен чолокона стакан бароварда ба худ реҳт ва стакани дигарро ба Ҷаббор дод.

— Пур кунам?

— Аз нимта камтар рез.

— Ҳуб шудааст. Агар кайфи падарат ин хел дар ҷош набошад, ба хона ин қадар маст шуда рафтанат нағз не. Ҳайр, ба саломатию барори корамон.

Ҳусен боз қадаҳро ба осонӣ ба сар бардошт ва яхпораеро аз об гирифта ба даҳон партофт.

— Худат медонӣ, Ҳусенҷон. Агар ту додари қиёматии ман бошӣ, аз ёдам набарояд, ба фоли лӯлизан ту баромадӣ. Як улфатат ҳаст, нонӣ нею ҷонӣ гуфт вай. Ҳисоби маро ёв. Набошад ман худамро ягон кору ҳоле мекунам.

— Номардӣ гуфта ана ҳаминиро мегӯянд. Ҳӯй, укоҷон, ба ман нигар. Саратор бардор,—Ҳусен аз зери манаҳи Ҷаббор бардошта монд.—Ҳамаи дилу гурдаат ҳаминиӣ? Бад кардам, тавба кардам, чигӣ-чигӣ.

Ҷаббор ба ҷои ҷавоб лаб барҷиду фик-фик гирист.

— Инаш нав. Ҳамаи ин Машаву паша, Малоҳату палоҳатат ба як тори мӯи ту намеарзанд. Ҳӯй, ба ту мегӯям,—Ҳусен сарашро ба даруни дӯкон дароварда, «пушлаш фард» гуфту аз дasti Ҷаббор кашид.—Раҳ гард-э! Наход монам, ки туро ҳафа кунанд. Гӯй, ки худатро ана ба ҳамон оташ зан,—Ҳусен қӯраи кабобпазро ишшон дод,—назанам, ба об парто—у ба ин тараф-он тараф назар андохта ба қӯли оббозӣ ишора намуд,— на-партоям, мард набошам. Бас кардӣ?

Ҷаббор оҳ кашид.

— Ман рафтам.

— Хоби нағз бин. Пагоҳ ҷӣ вакт, дар кучо мебинем? —пурсид Ҳусен шиши мобоқии майро ба даруни остин гирифтаравон.

— Соатҳои ёздаҳ дар китобхона.

— Дар китобхона ҷӣ мекунӣ?—писханд зад Ҳусен.

— Ҳар рӯз телефон карда мепурсам, ки рафтию ба имтиҳон тайёрӣ мебинӣ ё не, гуфт дадом. Имрӯз ҳам дар ҳамон ҷо будам. Журналҳои ҷандмоҳаро шишта таранг варақ задам,—бо ҷашмони гиръяолуд ҳандид Ҷаббор.

— Ин ҳам бад не. То аз феъл фаромадани дадот. Хайр.

Чаббор факат акнун танҳо монда аз карнаи баланд-овози радиои боғ суханҳои ҳикматноки гузаштагонро шунида монд, ки зоҳирان артисте меҳонд:

Зи худ кун дур ҳамчун гарди домон,
Хушомадгӯ ҳатар дорад, писарчон.

БОБИ X

ДАР МАЧЛИСИ КУШОДИ ПАРТИЯВӢ

Чунин маҷлиси пуршӯру валваларо шӯробиён дар хотир надоштанд ва солҳо мегузаранду фаромӯш ҳамнамекунанд. Маҷлисиро аввал пӯшида эълон карда буданд. Аммо Хол-бобо мағал бардошта, онро кушод гардонд.

— Рафиқ Қодиров дар маҷлис мешуда бошанд, нағзу лекин мо, коммунистон, ягон бор ба ин наздикиҳо маҷлиси кушод гузарондем ё не? — гуфт ў ба Носиров. — Нафсулаамри гал, чаро ҳамеша дари маҷлисиро аз дарун мебандем? Қотиби обкоми партия омадааст. Вай ҳар рӯз дар ин ҷо намешаваду рози дили ҳамаи мородониста ҳам наметавонад. Ақаллан ҳамин маҷлисамонро бо иштироки вай ҷаро кушод нагузаронем, ки мардум бисъётар ҷамъ шаванд, орзу умедашонро гӯянд?

Ба президиум Хол-боборо низ интихоб намуданду ба қатори аввал гузаронда нишонданд. У ба мобайни Қодиров ва Шукуров фаромада монд. Дар паси ў паҳлу ба паҳлу Данилов ва Назаров менишастанд. У ба маҷлисгоҳ ҷашм давонда баромада, ягон ҷои холӣ наёфт. Ҷамила дар қатори панҷум, дар паҳлу шавҳари худ менишаст. Баъди ду кас дар ҳамон қатор Дарья Суренко, чун ҳамеша ором ва ботамкин.

Аҳбороти муҳтасари Шукуров ба мазмун буд. Рақамҳои калон, номи ину онро ба коғазе нигоҳ накарда мегуфту зикр менамуд. Вакте ў «Ман табиӣ ҳамаи камбуҷҳои корамонро гуфта натавонистам, дар ошкор намудани онҳо дигарон умединорам, ки ба ман мадад мекунанд» — гӯён суханро тамом кард, аз як гӯша қадомечапак зад ва дигарон ба вай пайравӣ намуданд.

Ҳозирон суханони раиси маҷлис Носировро, ки ба музокира даъват менамуд, гӯё намешуниданд. У гашта-баргашта мепурсиду касе овоз намебаровард. Чунин

ҳолат ҳамчун ҳамеша ҳам раис, ҳам аъзоёни президиум ва ҳам ахли мачлисро дар як вазъияти нокулай гузошт. Фақат даст бардоштани Пётр Данилов, ки нимхез шуд, бори гарони хичолатро гӯё аз дӯшҳо дур андохт.

— Баъзан ҳамин тавр мешавад,—Данилов стулро андаке ба қафо тела дода, барои ба минбар баромадан роҳ мечуст,—дар музокира аввалин шудан намехоҳанд. Ин сабаб дорад. Баъди шунидани дигарон кас пушаймон мешавад, ки бисъёр гапҳоро нагуфта мондааст. Ман, раиси мӯҳтарам, ба шарте аввалин шуда ба музокира мебароям, ки ба гуфтани суханҳои ногуфтамондаам рухсат дихед. Раҳмат,—ӯ лангон-лангон ба минбар омад.—Азбаски аксарияти ҳозирон дар ин ҷо тоҷиконанд, аз деҳот навомадагоне ҳам ҳастанд, ки забони русиро нағз намефаҳманд, дигарҳо бошанд, дар шаҳри мо ин забонро хуб медонанд, агар изнам бидихед, ман ба тоҷикий сухан кунам.

— Гӯёд ҳама нағз мефаҳмем,—гуфт русе ба тоҷикии талафзузи ширин.

— Балки намефаҳмидагиҳо низ ҳастанду...—Қодироў луқмаандозӣ кард.

— Ҳама мефаҳмем,—овоз баровард ўзбеке аз тарафи дигар,—гуптан гиред.

— Ман мисли ҳамаамон рафиқ Ҳалим Раҳматовичро бо диккат шунидам. Ӯ сухани кам гуфту бисъёр ҷизҳоро равшан кард. Гумон мекунӣ, ки ҳамаи кор ҷо ба ҷою ба қавле ширину рангин. Аммо ба гумони ман, ба андешаи бисъёр дигарон ҳам, хеле суханоне ки гуфта шуданашон лозим буд, гуфта нашуданд. Аз кий пӯшидааст, ки дар Шӯроб овозае паҳн аст гӯё ангишти шахтai ҳаштум ба охир мерасад ва ангишти шахтаҳои дигар ҳаридор надораду аз ин сабаб дастро шуста ба бағал зада, ҳу гуфта аз ин ҷо баромада рафтанимон лозим аст? Ин овозаро ягон зани серманаҳи бекора не, ягон каси бефаҳму фаросат не, балки мутаассифона, ду-се нафар аз коркунони управлениямон паҳн мекунанду баракаллогӯй ҳам доранд. Маро маъзур медоред, Ҳалим Раҳматович. Дар ин ҷо намояндагони шаҳри мо, ҳамаи шахтаҳои мо, котиби комитети вилоятии партия нишастаанд. Биёед, дар назди онҳо ин гапҳоямонро туфта гирифта, кий ҳақ асту кий ноҳақ, аз ҳозирон пурсем. Набошад мунозираи саршуда баъзан сабаби фаразҳои шаҳсӣ, ногапии дӯстон, гилаю ҷингилаҳои бемаънии

зини ҳамкорон ва ниҳоят ҳалалу ҳадуки кору борамонг
уда истодааст.

— Рост мегӯед, рафиқ Данилов,—овозе аз миёна ба-
анд шуду Данилов нигариста Акбарамакро дид, ки
шашро тоза тарошонида, куртаи сафед, костюми сиёҳ,
ушидан ва галстуки ҳамранги онро баста гӯё ба меҳмо-
нӣ омодааст.

«Воаҷабо, нодираи даврони ў дар кучост, ки шав-
тарашро ба ин тавр росту орост карда баромадан мон-
дааст?»—аз дил гузаронд Данилов.

— Аммо ангишти Шӯроб, рафиқони азиз, дар су-
рати чунин суръати меҳаниконию автоматонии шахта-
ҳаммон агар хато нақунам, ба дусад сол мерасад. Даръя
Александровна, шумо дар ин ҷоед?—Данилов аз байни
хозирон Даръя Суренкоро ҷуста ёфт. Оё ман дуруст ме-
ѓумъам?

— Дуруст мегӯед, захираи мо сесаду бист миллион
тонна.

— Уху-ӯ-ӯ!—Аз зал ба гӯш расид.

— Дар сурати соле ду миллион тонна ҳанда баро-
вардан, ин микдор ба яксаду шаст сол, яъне ба чор ав-
лоди ангишткан кифоя мекунад. Ҳол он, ки мо ҳанӯз-
истехсоли солонаи ангиштро ба як миллион нарасони-
даем,—Данилов як дам сокит шуду пиҷир-пиҷири ан-
гиштканони аз бузургии захираи конҳояшон мамнун,
зуд хомӯш гардид.—Дар вакти гурусна будани кас па-
лови нисфирӯзӣ албатта муддаои табъ аст. Иштиҳоро-
ба авчи аъло мебардорад. Аммо масолеҳи вайро аз як
дӯкон ба дӯкони дигар рафта ёфта, сабзиро наргисӣ
реза ва пиёзро коғазӣ пора, карда, гурунҷро шиппонда
аз патосаки шолӣ ва аз курмаку сангмайдоҳои сафеди
ӯфтанишон душвор тоза намуда, ҳудатон палави дастӣ
пазеду ҳӯред, нашъаи вай қалон ва лаззаташ зиёдтар
мешавад. Аммо дар управленини мо баъзеҳо ба тайёрash
одат карда мондаанд ва тайёр карданро ташвиши беху-
да мешуморанд.

Кадоме дар маҷлис будани ҳудро фаромӯш кард
магар, ки хеле баланд ҳандид ва Носиров қалам ба
шиками суроҳии об зад.

— Ба ҳамин тарик, ангиште, ки то ин дам дар Шӯ-
роб ҳанда шудааст, нисбат ба захирааш муште аз хир-
вору катрае аз анҳор аст, рафиқон,—гуфт Данилов.

Шукуров бо гӯши чашм ба минбар нигарист. Ни-
гоҳҳояшон ба ҳам бархӯрданд. Шукуров зуд чашм аз

Данилов бардошта ба зал назар дўхт. Гўё ҳама ба ўнигоҳ мекард ва дар ин нигоҳ ўнисбат ба худ як навъ тамасхур, ҳатто адоватро дид. «Наход ин одамон ба ин осонӣ ва тез рӯй аз ман гардонанд? — пурсид ўз худ. — Чанд рӯзакак пеш дар маҷлиси ботантанаи бахшида ба Рӯзи шахтёр вакте ба ман сухан доданд, ҳама чапак мезаданд. Ҳамин ҳозир ҳам ин мардум суханҳои маро писандиданд. Хайр чӣ шудааст? Ман ин қадар нам мекашам? Ба ин зина ба осонӣ набаромадаам, ки осон ҳам фаромада рафтани гирам. Ин не, вай не, гўё талабторони чои ман бисъёёр мешаванду лаҳзаи муносибро, ки ёфтанд, худашон нею дигаронро ба кор меандозанд. Одамони бо ҳурмату иззатро ба ман тез мекунанд. Ҳамонҳо буданд, ки дируз Назаров, дўсти деринай маро аз сафар омаданаш замон ба ҷангӣ ман фиристоданд...».

— Дар шахтаи ҳаштум ангишти горизонди якум та мом шуда горизонди дуюм кам мондааст. Дарозии ду лаваҳо аз дусад метр мегузараад. Ангишт ба воситай ду канат бо душвории калон бароварда мешавад. Аммо кушодани ҷоҳи наве, ки ангишти горизонти се бевосита аз он берун оварда шавад, сол аз сол таъхир мейбад.

— Мо шахтасоз не, шахтёр ҳастем,—маркшайдер марди паканае, ки мӯи тунуки гирдогирди сараш ба пӯстакчай куязадагӣ шабоҳат дошт гуфт:—Шахтасозҳо ҳам айб надоранд. Пул, материал додан даркор ба онҳо. Шумо бошед...

— Барои ба онҳо пул ёфта додану материалҳо муҳайё намудан ташвиш лозим аст,—сухани паканаро бурид Данилов.—Маро маъзур медоред. Сардорон ба оянда аз байни мардум не, ба пеш гузашта менигаранд. Роҳи дидаро ҳар кас ҳам ба осонӣ тай мекунад.

Нотик аз нуқсонҳои ҷиддии тайёркунии фронти кор, азхудкунии техникаю таҷҳизоти нав, набудани эътибор ба навоварони истехсолот, аз хусуси пешоянди Шӯроб, пешоянди ба ҷои нав кӯҷонидани шаҳр сухан мегуфту Шукуров боз ба хаёли худ банд шуда буд.

«Назаров дўсти якослаи ё даҳсолаи ман ишт. Занони мо ҳамдигарро ҳамшираи ҷонӣ мешуморанду мо якдигарро боча меномем. Бе ягон хостгорӣ Малоҳатро ба Ҷабборамон номзад карда будем. Акнун бошад, моро аз ҳамдигар дур мекунанд».

— Дар як шахтаи ҳаштум, дар як моҳ механизмҳо саду сию нӯҳ соат бекор истодаанд,—ба гӯши Шуку-

ов овози Данилов боз даромад.—Дар ин муддат якум ҳазор тонна ангишт кандан мумкин буд, ки зиёда з си фоизи ангишти доданашудай ин шахтаро ташкил мекунад. Дар як моҳ ба ин шахта саду панҷоҳ вагонро кам додаанд.

— «Ин маълумотро ба ў кӣ додааст?—худ ба худ авол дод Шукурор ва худро масхара ҳам кард.—Аҷаб фикрҳо мекунам! Онҳо, ки ҳар коре карда ҷоямро ба қадоме гирифта додани ҳастанд, кофта мейбанд-дия. Ҳайр вай кист, оё Носиров нест? Не. У шогирди худи ман аст. Ёр чӣ? Вай ҳанӯз ҷавон асту Назаров бошад ба нафақагири баромад. Шумораи пирони бекарорӣ. Шӯроб боз як нафар зиёд шуд».

— Бесомонию истрофорӣ дар ҳамаи шахтаҳо ҳукмрон аст,—овози Данилов Шукурорро боз аз ҳаёли ҷустуҷӯи муддаиёни амалаш берун қашид.—Ман, рафик Қодиров, ба сифати ҳодими ҷамъиятии комиссияи назорат ба шахтаҳо дам ба дам фаромада меистам. Дод аз дasti шахтай ду—гӯён дар управлени шикоят мекунанд. Ҳамаи ин материалҳоро шахта аждарвор фурӯ мебараад. Қабель, ҷӯбу таҳта цемент ва ғайра дар он ҷоҷанд баробари зарурат сарф мешавад, мегӯянд. Аммо намедонанд, ки дар он ҷо даҳ метр қабель даркор шуда монад, сад метр мегираанд. Навад метри вай мисли ҷӯбу таҳта, қисмҳои эҳтиётии механизм таг-таги пой мегардад. Бо ангишти ин шахта фақат комбайнҳо омехта шуда берун намебароянд ҳалос. Ба Шӯроб Қизилқиёҳ Сулукта бо материалҳо мадад мерасонанд. Аммо маънни ёригирӣ горат нест! Фонди солонаи материалро дар Шӯроб дар як квартал ба ҳар тараф пошида пароканда намуда ва дasti ҳайрпурсиро ба шахтаҳои республикаҳои бародарӣ дароз мекунанд. Ҳеч намеандешанд, ки онҳо ин материалҳоро аз сарфакорӣ зиёд намуда фурӯҳта мегираанд. Гоҳо мешавад, ки мо ба умедини оши ҳамсоя турб тарошида ноумед ҳам мешавем. Саховат ҳам ҳадду канор дорад охир.

Вақти Данилов тамом шуд. У ба соат нигариста, аз раис боз ду-се дақиқа вақт доданро ҳохиш намуд. Аз поён қадоме «дода шавад, бимон, ки гӯяд!»—гуфту Шукурорро аз олами ҳаёлот боз ба маҷlis овард.

Данилов чанд сухан аз ном доштану нишон надоштани ташкили цикл гуфт ва ҳулоса намуд.

— Барои иҷрои цикл мукофот додан лозим меояд. Бинобар ин, шӯъбаи норма дар симони мудири он, аз

циклы мукофотгир безор аст. Беҳуда ҳам намегүянд, ки як пула ҳаёну сад пула зиён. Ман сухани худро тамом мекунам. Зеро ин се дақиқаи меҳрубонӣ кардаатон ҳам тамом шуд. Аммо аз рӯи шарти аввала агар лозим шуда монад, боз сухан хоҳам гуфт. Зеро ҳамаи он чиро, ки дар дил доштам, ба доираи фурсат гунҷонда натаҷонистам. Раҳмат, рафиқон.

Дарди пои Данилов аз ростишӣ дар як ҷо афзуд. Ӯ хост, аз қафо ягон стули ҳолӣ ёфта нишинаид. Нагузоншанду то ба ҷояш омада нишастан, чапак ҳомӯш нашуд. Чунин як одами солхӯрдаву пурдида аз таҳсими ҳамкасбони худ шармид. Ҳаяҷон ва риққати қалбро пинҷон карда натаҷониста, ҷашм ба рӯи столи президиум дӯхт, ки қаламҳои бисъёر пошида шуда буданд.

Ба минбар посадчики шаҳтаи якуму панҷум Осипович баромад. Ӯ сар набардошта, қоғазеро аз кисай пиджак берун оварда, ба лавҳи минбар кушода монда, тулӯ афшонду гунаҳгорона лабханде намуда ба аҳли маҷлис рӯй овард.

— Фибир-ғибир ба якдигар ҷиҳо гуфта истоданатонро мефаҳмам. Ба ин ҳаппак ҷӣ бало зад, ки ба гап баромад гуфта ҳайрон шуда истодаед. Ё гумонам нодуруст?—пурсид ӯ аз аҳли маҷлис бо овози ларзишдор.

— Дуруст, ёфтӣ!—гуфт қадоме.

— Дар маҷлисҳои шаҳтаи худамон, дар вакътои ҷӯшу ҳурӯши ҷавонӣ суханҳо гуфтанам дар ёдам мондааст. Аммо дар ин ҳел маҷлиси қалон ба минбар акнун мебароям.

— Шаф-шаф нагӯю ба шафтому гузаштани гир,—набошад вакътат ҳамин замон тамом мешавад,—дигаре ба миёни сухани ӯ даромад.

— Нағз мешуд гуфта дихӣ, ки ҷӣ тавр шуда аз балои шаробпарастӣ раҳоӣ ёфтӣ?—боз овозе шунида шуд.

Пӯлод Қодиров ба Носиров нигарист, ӯ бошад, аз байни ҳозирон беодобро мечуст. Вале ҳуди иотик бо сухани ҳадафзане танбехи ҳубе дод.

— Ман, Оллоқул, тайёрам аз тарзу тариқи тарки маю майкада барои ту барин майзадаҳо лекция ҳонда дикам. Дуруст мегӯй. Як замон ман аз ту монданӣ надоштам. Акнун як умр миннатдорам аз он шаҳси мӯҳттараме, ки дар президиуми ҳамин маҷлис нишастаанду маро аз балои майпарастӣ начот дода буданд. Лекин дар ин маҷлис ҳозир аз хусусҳои дигар, аз дарди дили ҳуд гуфташӣ ҳастам. Агар наранҷӣ, Оллоқул, аз танба-

ю коргурезии ту ҳам мегүям. Гуфта медиҳам, ки ту
рўз чӣ тавр духтуриро тарсонида бўллетени беморӣ
мрифтӣ.

— Даҳони ту тӯҳматгарро аз пушти гӯшат кушода
емонам,—дағдаға бардошт Оллоқул раги гулӯи даро-
шро хезонда. Ранг аз рӯи варамвор ҳӯппаки ў канда
уд.

Раис хандаву ҳазлҳои аҳли маҷлиси ҳомӯш намуд
за аз посадчик давомдии суҳанро дархост кард.

— Петр Иванович дуруст мегуфт, ки дар шахтаҳои
мо истрофкорӣ аз ҳад зиёд аст. Инро дар шахта мон-
ҳам кам намебинед. Махсусан дили одам ба кабельҳои
камъёби зери по хорузор месӯзад. Сармеханик ва ме-
ханикҳои участкаҳо бошанд, ба ин парвое намекунанд.
Яктои онҳо Раҳматуллоев аст, ки дар вакти кор вай-
ро ҳамеша дар сари шоҳмот мейбеду ё занат туро ба
телефон ҷеф мезанад гуфта ўро аз сари тахта хезонда-
метавонед, ё хонаат сӯхта. Шахта торикистон бошад ҳам-
ғаме намехӯрад. Рӯи тахтааш равшан бошад, шуд. Аф-
сус, ки ман ўро ҳозир дар ин ҷо намебинам. Вагарна-
айбҳои дигари ин рӯдағафро ҳам мегуфтам.

Кодиров ба рӯи блокнот ҷизе навишт ва қаламро-
байни ангуштон ҷарҳ занонд. Ҳол-бобо ҷашм аз мин-
бар намеканд. Касе ки нотиқ як умр миннатдор буда-
ни худро изҳор намуд, ў буд.

Сол—соли ҳазору нӯҳсаду чилу ҷорум. Ангишт чун-
лавозимоти ҳарбӣ дар фронт ба мамлакат зарур буд
ва барои ҳар иложе карда зиёдтар истехсол намудани
вай дар Шӯроб як рӯзи ҳафтаро рӯзи зиёд ангиштка-
ни эълон карда буданд. Дар ин рӯз гоҳо ходимони ма-
газинҳо, аробакашу машинаронон, коркунони ташкило-
ту идора ва гоҳо ҳатто котибу машинисткаҳоро низ ба
шахта медароварданд. Аз пармаи электрикӣ қашида то
мисрону метин, зоғнулу тешаро ба дасти одамон меб-
оданд, ки ангишт кананд. Лаваю забойҳо аз одам пур-
мешуданд, ки аксар ба кори якдигар халал медоданд.
Дар чунин як рӯзе боре аробакаш ва саиси таъминоти
умумии Шӯроб ҷавони ҳафтдаҳсола Осипович, ки фа-
лаҳмони ҷанг ўро ҷор қадом пеш аз қадом як деҳаи Бе-
лоруссия ба ин ҷо ҳаво дода буд, ҳоло ба мадад, ба
шахта ҳаштум фаромада, дар ҷустуҷӯи ҷои кор сар-
сон мегашт. Дар роҳрави асосӣ ўро ангишткане дучор-
омаду ҷароғи худро ба рӯи вай наздик оварда ишора
намуд, ки ҳамроҳӣ кунад.

— Чои холии хушангиштро ман медонам, фиссин. Аз қафоям омадан гир, фармуд ў.—Набошад, гадо барин дар ба дари лава мегардию чои кор намеёбий. Аммо боз як каси дигарро ёфтани даркор аст. Се кас шуда гирен хуб. Хой, ту кистй? Шахтёр ё мададгор? Аз колоннаи коргари? Табъи дил. Ба ман нигар. Чаро ту бо чомаи худат ба кор даромадӣ? Аз кучо омадай?

— Аз Дарвоз, шарикони худро гум кардам, ҷавоб дод мард.

— Гумон мекунӣ, ки кофта меёбӣ? Дар ин шахта ҳозир шутур гум кунӣ ҳам ёфтанаш осон нест, ошно,—хандид ангишткан.— Биё ба мо ҳамроҳ шав. Як чои серангишт ҳаст, ки ту як соат кор карда ангишти нормаро меканию баъд ғел зада дам мегирий. Чомаи кориро ҳам бардошта омадӣ-ку? Моли араб дар пеши араб мегӯй? Хайр рафтем, ошно. Аз паси ман рафтани мегирий.

Ангишткан ба пеш даромада гирифта аз сӯрохие гузаронида ба сӯрохии дигар даромада, муддати дарозе роҳ равонда, ду нафари аввалин бор ба шахта даромадаи аз кору бори он тамоман бехабарро ҳалоки ҳаштдард карда, ниҳоят ба ҷое бурд, ки ба ҳеч як ла ваю забои шахта монандӣ надошт. Шифт ниҳоят паст, сутуну болорҳо мағор карда буд. Бӯи бади пӯпанак нағасро мегардонд.

— Кам не, ғам не, бисту ҳафт сол ақиб рафта, ошноҳо ману шумо ба як шахтаи пеш аз инқилоб омада мондем,—гуфт ангишткан.—Хайр-дия. Дидағиамон мемонад. Қӣ тафтиш карда шиштааст, ки мо дар кучою чи кор мекунем. Ба шахта фаромадӣ шуд. Ист, ки вай чист? —ангишткан дукат шуда гирифта чанд қадам боз пеш рафту ногаҳон хушҷолона фарьёд зад.—Бозъёғти ачиб! Бебаҳо! Ба музей пул карда гирифтани мумкин. Шумо гӯлакон аз кучо донед, ки ин вагончай чӯбин чандсола аст! Як бор дар шахта танҳо монда роҳамро гум карда қариб ба ҳамин ҷо омада, ба кафидани гурдаам як ангушт монда пайгард гурехта будам. Аммо ҳама вакт ҳавас мекардам, ки ин чоро боз бинам. Лекин ба ҳуд ҳамроҳ намеёфтаму имрӯз бошад, ҳудои меҳрубон ду бандай гумроҳашро ба ман ҳамроҳ кард, «равтилисмотро шикан. Зару зеварашро бароварда то охири умрат подшоҳ барин зиндагонӣ кун»—гуфт.

Ангишткан қоҳ-қоҳ хандид, ҷавони белорус аз ҷашмони вай тарсида рӯяшро ба тарафи дигар гардонд. Дарвазӣ бошад, ба илтиҷо даромад.

— Балота гирам, акаи ангишткан, пеши поят мумм. Панч фарзанди майдаю реза дорам. Маро аз ин о гирифта барор.

— Инқадар ҷавҳару гавҳари тилисмотро монда, ман кучо меравам, ошно?—мастона наъра зад ангиштани.—Ба мул даркор, пул, медонӣ! Аз курта гирену аз почома ниффа мондааст, ки фурӯҳта арак наурдаам. Эй каллакаду кӯҳистонӣ, Ин вагончаро фурӯҳта ба пулаш он қадар шихору мусаллас харидан умкин, ки камаш як сол масти кунӣ мерасад. Аммо аровардани ин вагонро гӯй. Ин кори осон не. Мегӯем удашон омада бинанду ҳисобашро ёбанд. Охир ману у чаро даруни вайро набинем? Хайр тарсед, набиёед, будам рафта мебинам. Рафту дар вагонча аждари тилисмбон хобида бошаду аз даҳон алов бароварда маро ӯзонад, ошнои дарвозӣ агар роҳатро гум накарда ҷон а саломат гирифта берун барой, мегӯй ки фалонӣ, ноамро ба шумо гуфтам ё не? Каллабури работӣ, дар ин ҷо ҷон ба ҷонофарин супурд.

— Ноҳавла ва ло кувватя илло биллоҳил алиюл зими,—дарвозӣ ҷашмони ҳаросони худро ба тарафи вагонча дӯхта ба лобаву зорӣ даромад.—Ҳӯй, бародар, з хоки поят гардам. Ба ҷони ҷавонат ҷабр накун. Ба у пул даркор бошад, моро гирифта берун барор, аз шиносонам қарзу қавола карда ба ту медиҳаму дуон ҷони фарзандонатро ҳам мекунам. Эй карими корсози ҷанданавоз, ба ин бандгаат раҳму шафқат ато кун, ки моро аз ин таҳлука дур кунад. Ба гадоён ҳайр, ба мӯҳҷон эҳсон мекунам.

Работӣ аз роҳравӣ бозистода ба қафояш нигарист.

— Ист, ки ошнои дарвозӣ, то ба Шӯроб омаданат ҷикора будӣ?

— Бандаи мӯъмину мусулмони худнованд...

— Дар бандагӣ ман ҳам банда. Лекин ҷикора будӣ мегӯям?—бадҳайбатонаву девонаворона ҳандид работӣ.

— Ҳизмати мӯъмину мусулмонҳоро мекардам. Ба ӯзаштагон қаломи шариф ҳонда мебахшидаму...

— Қорӣ будам гӯй? Имоматӣ ҳам мекардӣ, ошно?—Работӣ аз роҳ баргашт.—Ба ёфтаним қоил шав. Ин тавр бошад, пулат қалон будагист. Ба ин тараф дароз қун. Мусуллас-пусаллас харида ҳурэм. Пулҳоятро гӯр қардӣ, ё ҳамроҳи худ гирифта омадӣ.

Дарвозй бо ҳарду даст гиребони ҷомаашро гирифта худро ба қафо кашид.

— Худо ба умру ҷонат барака диҳад, ба ман на-часп, ҳар чи овардаам, дар берун. Маро аз ҳамин ҷо саломат гирифта барорӣ, ҳарчи ҳоҳӣ медиҳам. Дар са-ри намоз дуо мекунам. Иншооллоҳ ба муроду мақса-дат мерасӣ.

— Аз даромадҳои ҳатми қуръону имоматӣ ба қа-бати ҷомаи ҷулҳиндиат наҳод дӯхта нагирифта бошӣ? Ҷома пур-пuri пулу барои ҳамин вайро ба берун мон-да наомадӣ?

Ин суханҳои ангишткан гӯё тири парроне шуд, ки аз ҷавшани ҷони имом гузашт. Вай таконе ҳӯрду қала-вид ва даст дароз карда хост болори шифтро гирад. Болор ба ду ҳисса тақсим гардид. Яке бар замин аф-тоду дигаре ба сутун оvezон шуд. Аз сақф ангиштпора-ҳо ва порода қанда шуда афтодан гирифт. Работӣ, ки ҷароғ бардошта назар ба он ҷо дӯхта меистод, ғеве бардошт.

— Оллоҳу акбар мурдем!...

— Вой дод! Ло илоҳа,—имом қалима гардонидани буду натавонист. Данлон ба данлонаш шақаррос ме-зад. Лекин ўз аз кучо ба худ қуввате пайдо кард, ки ногоҳ худро ба замин партофта ҷун ҳирси заҳмин гавак қашида рӯ ба ғурез ниҳод. Ҷароғи дар пешонааш фурӯ-зони шахтёри бошад, лаваи майдаро гоҳ аз ҷап, гоҳ аз рост равшан менамуд ва андаке нагузашта ҳам рав-шани аз назар ғоиб шуду ҳам шарфай пою даст ба гӯш нарасида монд. Работӣ аз дasti ҷавони аз тарс шахшу-да гирифта, аз вартаи ҳалокат гузаронд. Аммо дур нарафту то он даме ки гурсогурс афтодани порода, ҷинсҳои кӯҳӣ ва реҳтани регу шағал қатъ гардид, та-ваққуф кард.

— Ҷон ширин, мулло ғурехту аммо роҳро гум кар-да бандоҳо гашта наояд, ё наёбем, муфт мурда рафт гуфтан гир, ошно. Аз ҷил мулло як ҳез беҳтар гуфта-ни мардум бедарак не. Мо ҳамин ҳел мақол дорем,—гуфт работӣ ба Осипович,—афту башараашро дидан ҳамон фаҳмидам, ки мулло. Ҳайрият шифт бутун, фу-рӯ нарафт. Санги боло қалон будааст. Ҳоҳӣ, ҳамроҳ ме-равему наҳоҳӣ ист, ҳудам рафта ба даруни ин вагон-ча нигоҳ карда хотирамо ҷамъ кунам. Ҳар бало бо-шад, ҳардуюмон мебинем.

Работӣ боз ба пеш даромад. Ҳоку сангҳои аз ши-

стани болори пүсіда фаромадаву рехта чандон калын набуданду лекин гузаргохи бе ин ҳам майдароңгтар карда буданд. Аңгышкан чун мор аз сүрохай, а осонй он сүү гузашта, аз дасты چавон кашид ва онҳоң сари вагончай чүбин омаданд. Аңгышкан чарофро аланд бардошт. Даруни вагонча равшан шуда, як гастай чоркат ва як шиша намудор гардид.

— Барой музей боз ду экспонати нав дар ин чо ҳаст, шно,—работай бо дастай метин газетаро бардошта рүйардон карда монду шишаро ғелонда, боз ногаҳон овощаро баланд намуда چавонро як қад парронд.—Ана бозъёфт мана бозъёфт! Шиша аз афташ вино дорад. Ист, ки ин вино бошад ё...—Работай шишаро барой нақуидану нарехтани коғази тамғаи он аз гулұяш бо эхтиёт бардошт ва мұхри даҳони онро дидә қох-қох хандид.—Ту хат хонда метавонй? Хон, чи навишта шудааст. Ин виноро кай, дар кучо баровардаанд?

— «Ширкати винобарории бародарон Юсуповхо. Шахри Тошканд соли 1898»—хонд چавон.

— Эй, қанд зан, ошно!—Работай чой намеёфт, ки күнәх бар ҳаво андозад. —Винои доманаш кам панчохсола! Як пиёла нүшій, валай мешавай? Аҳмақи инро ба ҳамин чо монда рафтагай, чаро як күттій консерви бародарон Яъқубхоро ҳам монда нарафтааст? Хайр ба ҳаминаш ҳам шукр. Ин газетааш чи ном дораду чанд сол умр дидасст? Охиста гирифта хон. Не-не нарас,—дости ба сүй газета дарозшудай چавонро гирифт аңгышкан.—Чурук будагист. Секин гирифтан даркор. Не, бехуда тарсидем. Дүппа-дуруст.

— «Русское слово», рұзаң несту соли 1903 баромадааст,—гуфт چавон.

Работай оффарин хонд:

— Рав намур, ошно! Секин таҳ мекунию ба киса сандозай. Дар берун күхнапарастхо кам не. Бе шүйх үрүхта мегириму ба пулаш мусаллас харида нүшиен мекунем. Ту ҳең мусаллас хұрдай? Ман винои дастиро мегүям. Арак чи? Не? Ба ин бовар намекунам, дүрүғ мегүй. Коми шумо, мардумро бо арак мебардоранду... Ту чандсола? Ба ҳафтдаҳ даромада бошай, хочати тап нест. Барой хұроки пешинй ягон чиз оварда будай? Ту ин қадар гаранг? Газакворй дорай мегүям? Номат чи? Стёпа? Ана ҳамин хел, Стёпаң, фарз кардем гаптап росту нахұрда бошай ҳам, аз ин винои табаррук мегүй. Набошад рохро гум карда күрмуш барин мурда

рафтанамон мумкин аст,—работй суханкуноң даҳони шишаро күшоду бў карда дида, чашм пўшида пешакй хузуру ҳаловат кард.—Надонй дон, ки уко вино чи қадар кўхна шавад, ҳамон қадар баланд мешавад. Аз бўяш маълум. Бисъёр намехўрем. Барон қуввати роҳ дукултй мезанему ба дунъёни равшан баромада, сонй мазза мекунем. Имоми буздил чӣ шуд гўй-а? Шунида истодай? Ким-чӣ хел овоз ба гўшам даромад. Нашунидай? Кар-ку не? Ин овози одам. Имом доду фарьёд мебардорад. Ҳа, худи ў,—ангишткан як дам сокит истоду акнун хафа-хафа овозе ба гўши Стёпа ҳам расид.—Наход ииро ҳам нашунида бош, ошно?

— Шунидам.

— Аҳмак роҳро гум кардааст. Хайр ба саломатии ту, Стёпа, Ту аз қадом барак? Ҳаштум? Сари роҳи ман. Ман дар корпуси шаҳнишини нӯхум,—работй аввал як қулт нӯшиду нафасе бозистод. Вале нафсаш бадӣ карда боз нӯшид.—Ту ҳам хоҳӣ, наҳоҳӣ, ба тифайли ошной бо ман як қулт хўр. Намекушад. Ман ин зормондаро чор сол боз меҳӯраму бало назадааст. Ғаматро дурӯ димогатро хуш мекунад, гир. Ба ту мегўям,—овозашро баланд намуд работй ва овози имом, ки акнун наздик мешуд, ба фармони ў омекта бадҳайбаттар гардид.

Стёпа аз тарс шишаро гирифт.

— Як қулт хўрӣ, кифоя. Коғазашро наафтон. Ман ҳамин шишаи ҳолиро ҳам пул карда мегирам,—гуфт ангишткан даст боз ба шиша бурда.—Маъқул шуда монад, дар берун ним пиёла медиҳам.

Стёпа ҷароғро диду фашишофуш, афтодану бархостани ояндаро шунида дилаш ба ў сұхт. Ба истиқболаш меҳост равад, ангишткан аз домонаш қашида бад-бад нигоҳ кард.

— Начунб, аз ин муттаҳам пичӣ пул нарӯёнам, на-мемонам. Ба ту ҳам медиҳам, Стёпа. Тарафашро на-гир. Ҳой, дарвозии аҳмак, ин чо биё.

— Пеши поят мурам, балота гирам,—имоми гиръёну нолон, ки ғайр аз сафедии чашм дигар ҳама чояш сипсиёҳ буд.—Ба ҳаққи худо, ба ман раҳм куну берун бар. Ҳоки поятро ба ҷашмам мемоламу дуо мекунам.

— Ин чо шин,—фармуд работй ба имом, ки ҷашмонаш аз тарс бечо буданд.—Аз ҳоки поямро ба ҷашмат молидану дуо карданат, яки ман ду намешавад. Медонам, ки ту бедарак ҷомаат катӣ ба шахта нафаромадай, ошно. Дар қабати пахтаҳояш пул таҳ ба таҳ хоб

Гуфтааст. Ҳамааш ба ман даркор нест. Дузд бошу басоф бош, гуфтаанд. Нимашро бо ризогии худат дихӣ, ломат баромада меравӣ. Надихӣ, аз худат гила кун. Ҷо гапро пазонда мондаем, бош. Ана ҳамин тарафи ҷоатро дарронда ба мо медиҳӣ. Худаш ҳам эзори лӯлӣ дин ҷиғда-ҷиғда шудааст. Қаш!

— Аз сарат гардам. Ба ман раҳм кун,—имом ба дарзор гиристан даромад.—Орзую ҳавас, тӯи ҳатнаи ҷагонам гуфта чанд пулро оқибандоз карда будам. Ҷаро берун барор, иншооллоҳ ёфта медиҳам.

— Ту гуфтагӣ аҳмақ ман не. Ҳезу гум шав. Набошад, бо ҳамин метин ба каллаат мезанам,—арбада ҳард работӣ.—Ба ту ҳам як қулт май дижам, намехӯй? Чӣ будани майро, ҷаноби имом, намедонӣ? Мусалас. Не? Надихӣ, нахӯрӣ, ҳезу дафъ шав. Кӯрмуш баин дар ҳамин ҷо мурда нест шуда меравӣ. Ҳез! Намедонӣ? Набошад ҷомаро қаш.

— Ҷомаро надарон, вай дар зимистон ба мани бенандо даркор мешавад. Ҳудам гирифта медиҳам,—имом ҳоки зери бағалашро қанда хеле поён фароварду вакъ-варак биступанҷ ва сисӯмиро бароварда бо дастони ларзон ба пеши аংгишткан мондан гирифт.—Хонаам уҳт. Бо сӯзан ҷамъ карда будаму бо панҷшоҳ барбод буд.

— Дурӯғ мегӯй, тақсир. Мардумро аҳмақ карда ғай. Шарт ҳамин, ки нисфи пулатро медиҳӣ. Набошад, меҳезаму ҷомаатро қашида ба зери поям монда ахта-лаҳта мекунам. Нисфашро додӣ? Қасам ҳӯр.

— Бисмилло, ки...

— Ба занталоқӣ қасам меҳӯрию бовар мекунам,—аботӣ пулҳоро ҷамъ карда ба кисай корчомае, ки мисли полони кӯхна пури дарбех буд, андоҳт.—Акнун қамӯхӯр, ки берун баромадан баъд, аз болои мо арзу д намекунӣ.

— Воллоҳ биллоҳ, ки...

— Не. Қуръони шариф занад, гуфта қасам меҳӯрӣ. Ҳа, нағз. Акнун ман туро ба роҳи қалони аробагузар ғароварда мемонам. Ба кучо, ки хоҳӣ меравӣ. Ба пеш даро, натарс. Тӯй медиҳӣ ё барои кафану манаҳбандат нигоҳ медорӣ, кори ту. Мондагиаш азони худат. Рафғатем, Стёпа. Баъзе кунларни қурбони булай, гуфтааст ӯзбак. Ҳамин рӯзҳоро мегуфтагист. Ҳам пул ба даст омаду ҳам мул.

Аз рӯи шарт имомро ба штреки асосӣ оварда ба бай-

ни одами бисъёре, ки танаффус мекард, сар доданд. Работй аз дасты Стёпа гирифта dame сабр намуд, то имоми форатшуда дурттар равад. Вакте ин харду бегохй аз қафаси чоҳ берун омаданд, имомро диданд, ки бо як нафари дигар бар хилофи қасам ба рӯи ҳар як одами аз шахта беруномада назар карда «ин не, ин ҳам не» мегуфт. Форатгаронро бошад, нашинохт. Аввалан работй корчомаашро чаппа карда пӯшида, сониян гарду чангро нағзакак ба рӯяш молида буд. Ў ба чону ҳоли ҷавон намонда ба корпуси худ бурд, сандукро кунюда як шиша мусаллас бароварда ба у дод.

— Ииро ҳӯру маъқул шавад, ошно, боз биё. Ёфта медиҳам. Ма, ииро ҳам гир,—работй ба дасты Стёпа як қабза пулро газонд.—То дидан, ошно.

Ҳамин шуду Стёпа ба нӯшидан одат кард. Аробаро аз дасташ қашида гирифтанд. Алавмони ошхона шуд. Аз он чо пеш карданд. Ба колхоз рафта зардолучинй кард. Аммо дар он чо бо як халта қоқи баргак ба даст афтоду гурехта боз ба Шӯроб омада, ба ангиштканӣ даромад. Аз шахта ба шахта, аз участка ба участка мерафт. Ба болои ин зан гирифт. Аз миён ду сол нагузашта, ду фарзанддор шуд. Вале зан аз майпарастию дасти занандай шавҳар безор шуда, кӯдакро бо худ гирифта, бачаро ба Осипович партофта ҳатто аз Шӯроб баромада рафт. Ин вакт дар шахта ҳам аз майзадаи коргурез тамоман безор шуда буданд, ки аз кор пеш карданд. Дигар дар ягон идораву ташкилот ба қавлу қасамхонӣ ў касе бовар намекард. Ба ҳасрату шикояти вай касе тараҳхум наменамуд. Наздиconaш аз ў дил барканда даст шуста буданду ношиносон ба рӯи аз камхобиу носерӣ варами вай бо нафрат назар мекарданд. Рӯзе, ки ў акнун на факат барои май, ҳатто барои ҳаридани нон ҳам пул надошту бачаро бардошта ба нияти гадой ба қӯча мебаромад, Ҳоли ворухӣ дучораши шуд. Осипович чун умеди охирин ба таваллову зорӣ даромад,

— Як дақиқа вақти шуморо мегирам?—пурсид майзада.—Ман майзадаю аз ҳама чо ронда ҳастам. Бо ҳамин бачаи сесола гушнаю ташна ба гадой баромада истодаам, амакҷон. Шумо наход ба ман...

— Бачаи бечораро аз ясли чаро гирифтӣ—сухани ўро бурид Ҳоламак.

— Ба ясли пул даркор аст. Ду моҳ боз надодаам. Ду моҳ ин тараф иҷораи хонаро ҳам надодаам.

— Аз кадом шахтай?

— Ҳаштум, дар участкаи сеюм, дар бригадаи Зарифа посадчик будам.

— Пас ин туй, Осипович? Фойбона бо ту шинос ҳасъим, додарчон. Ҷӣ алам туро аракӯр карда, ба ин аҳдол овард? Ҳайфи ин қадду қомат. Ба гадой меравам истўй? Шарм намедорӣ? Наход зормонда шаробро парфта натавониста ин хел як марди ҳузарб бо ин кифту озу садака пурсида ба ҳамкасбони худ даст дароз кунӣ? Ҳанд сол боз май меҳӯрӣ?

— Се, чор, не, панҷ сол боз менӯшам...

Шоҳ баровардӣ? Не! Пас ҳисоби ягонаи боз ба аатори одамон рафта даромадан — аракро партофтани. Аҳд кун, додарчон, ки намехӯрӣ, мепартой. Ҷар дасти ҳудат. Ман ҳам замоне шаробхӯри гузаро будам. Он вакт ангишткан май меҳӯрӣ, ки масти шаваду ғаму кулфат, зулму ҳакоратро дар дами масти фаромӯш кунад. Ҳозир чӣ? Ана ҳоло сию сол гузашт ва як чакраи вайро ба даҳонам ногирифтаам. Ин майи зормонда аз бози пайдоишаш то ин дам ба ягон одам обру гирифта надодааст. Нафсуламри гапро пурсӣ, аммо беобрӯ мекунад. Ту тоҷикиро медонӣ? Қамтар? Ҷои намефаҳмидағиатро тарцима карда медиҳам, шунав:

Эй бародар, маёр рӯ ба шароб,
Баҳри андӯху меҳнат аст ин об.
Душмани аклу чисму ҷон аст ин,
Хонавайронкуни ҷаҳон аст ист.

— Ана акнун, додарчони азиз, ба маънни ин ҳикмат гӯш дех.— Ҳоли ворухӣ ба маънидоди муфассали ҳикмат даромад.

Насиҳатгар ҷон коҳонида зарару зиёни майпарастию майхориро мегуфту дили майпараст аз як тараф ба май гум мезад ва аз тарафи дигар, ў дар як бурчи дил пайдо шуда истодани як зарраи бадбиниро нисбат ба душмани аклу ҷони худ ҳис менамуд. Ногоҳ бачае, ки то ин дам дар рӯи даст, манаҳ бар китфи падари бадбаҳт монда ҳобида буд, ба ҷунбиш омад. Майзада саросема таҳтапушти мӯҳрааш аз зери куртаи чиркин ҳам намоёнро молидан гирифт.

— Модари ўро ҳам албатта безор кардай, ки як лаҳт ҷигару як гӯшай дилро монда рафтааст,— пурсид Ҳол ба ҷароҳати майзада намак пошида.

— Ба мурдан розӣ ҳастаму аҷал нест,— орзу кард майзада.

— Девона шудай,— гуфт Али ворухи.— Албатта тү барои панду насиҳатшунавӣ нею барои дастгирӣ пешӣ роҳи маро гирифтӣ, ҳамту ие?

Бача бедор шуд. Тоб ҳӯрда ба боло нигариста аз қомати баланд, сару рӯи калони Хол аввал хӯсиду лекин ситораи гарм, табассуми меҳрубононаи вай хотирашро гӯё осуда намуд, ки табассум кард. Дар ҳарду гӯши лаби ин бачаи азобдидаи лоғар чинҳо пайдо шуданд.

— Амакҷон, падарамро ба кор гиред, дигар май на-менӯшад,— зорӣ мекард бача забонаш гирифта-гирифта.

— Ёд дода бошӣ ҳам, майлаш,— гуфт Хол оби дида-ро ба тарафи дигар гашта пок карда.— Гапи кӯдаки маъсум ба аҳди ту зам шавад. Маро шарманда намеку-нӣ, Осипович? Не? ана иро гири аввал ҳаққи ясли-ро бурда дех. Баъд ҳӯрокворӣ бигир,— пул дод ў ва соатро берун оварда илова намуд:— баъди ду соат, яъне соати якуним ба шахта биё. Рост ба кабинети сардори шахта даро. Ман дар он ҷо ба ту мунтазир мешавам. Холи ҳозир, хуш мон.

Хол рафт. «Пул ба ду шиша май бо газакҳояш, ба ҳарчи ду-серӯзаи дигари хона ҳам мерасад,— дар дил ҳисоб карда баромад майзада.— Ҷӣ кунам?» Чашми ў дар витринаи магазин рӯ ба рӯ шишаҳо қатор чида-шудан аракро дид. Ў ду қадам ба сӯи шишаҳо пеш гу-зошт. Вале дудилона боз истод. Зоҳирان, он зарраи бад-бинӣ нисбат ба матлаи фалокатҳо роъти ўро гардонд. Вай қатъӣ пушт ба магазин гардонду ба дӯкони нон да-ромад...

— Дода шавад, дода шавад. Ду дақиқаи дигар ба ў ҳам ҳеч гап нест. Танқидаш ҳаққонӣ, ҳамааш ба далелу исбот—овозҳо аз поён баланд шуда, Холбоборо аз ҳаё-ли ҳамон лаҳзай аввалини дучор омадан бо Осипович ва таъсири баъдина ба ў ба канор қашид.

— Дода шавад!— гуфт ў ҳам, ҳарчанд банди ҳаёл шуда аз ҷиҳо гуфтани ў ҷанд дақиқа бехабар монд.

— Як вақте дехқонҳо мегуфтанд, ки бе каланд пахта намерӯяду ангиштканон мегуфтанд, ки бе метин ангишт канда наметавонӣ. Акнун ба ин ҳикмати кӯҳнаи мо бовар намекунем. Трактори «Белорус» аз шудгор сар карда, қариб то ҷидани пахта тамоми сол пахтакорию парвари-ши онро анҷом медиҳад ва комбайни «Донбасс» аз рӯяш гардам, ангиштро канда ба конвейерҳо бор мекунад. Ам-мо дехқон аз каланд соғ шуда бошад ҳам, мо аз метин ҳалос шуда наметавонем. Як бому ду ҳаво. Дар ин тараф

— Ин доди ангиштро медиҳаду дар он тараф ангишт
ангиштканро, ки метини аз ҳазрати Довуд монда-
н-гум зада парахаҳо мепарронад. Баъди таркондан
арма не, бо ҳамон зоғнӯли муқаррарии аз соли та-
удаш таърих бехабар, ангиштро тоза мекунанд,—

— Осипович.— Ба шахтаи яку панҷ равед, ин аҳволро
шими худатон мебинед. Ба ин баҳонаю сабаб нишон
ханд. Мегӯянд, ки комбайнронӣ кори ҳар кас не,
зок будан даркор. Ин дуруст. Акнун подаро ҳам бе
ҳай карда наметавонию пахтаро ҳам бе маълумот
та ҳосили фаровон намегирий. Аммо кадоме аз баҳо-
ӯён гуфта метавонанд, ки шахтаҳо пур аз бесавод?
шахта акнун бесавод нест. Даҳ синфро тамом карда
ин чо меоянд. Аз ҳар шахта даҳҳо нафар ҷавононро
бед, ки соҳиби дипломи комбайнронӣ мешаванд. Дар
никуму мактабҳои олии кӯҳшиносии мамлакат ғои-
на меҳонанд. Кор фармудани механизми имрӯзаро
ълим додан мумкин аст. Ана ҳамин таълим дар мо-
зиб нест.

— Ду даҳан гап дар хусуси фурӯравонӣ—посадка.
Фикон, ман ҳозир суханро тамом мекунам. Боз ним
ника вақт дорам,— гуфт Осипович, ба соати ба лавҳи
ибар гузоштааш назар карда.— Журавлеву Давидов-
хӯчинони пештараи шахтаҳои Шӯробро ҳанӯз ҳам
ба гӯр гарданд, ки конҷоро вахшиёна истифода мес-
рданд, гуфта дуoi бад мекунанд. Аммо сухан дар
ини худамон, дар шахтаи мо ҳам ангиштро нағзакак
нда нагирифта, фурӯ равондани лаваҳо чой дорад.
Дали кас ба ангишти якумр мондарафта месӯзад.

— Дуруст мегӯй. Ин аҳвол дар шахтаҳои дигар ҳам
ст!— гуфт кадоме аз поён.

— Садҳо тонна ангишт ба манфиати ҳочагии ҳалқ на-
ста мемонад. Инро мутахассисони идораамон медо-
ад. Лекин пешгирий намекунанд, ки ошкоро ҷиноят аст.
Рӯи хусуси тамом шуда истодани ангишти Шӯроб бо-
тӣ, факат ноумедон ин гапро гуфта метавонанд.

Ранг аз рӯи Шукуров зиёдтар париду лекин номаъ-
мона бо гӯшаи чашм аз дунболи Осипович нигоҳ ме-
дад, ки ў ҷои нишасти ҳудро наёftа меҳост ба ақиб ра-
зӣ, касе аз доманаш гирифта ба паҳлуяш шинонду дас-
шро гирифта фишурд.

«Ҳангоматалабон чӣ қадар бисъёранд!— мегуфт дар
и Шукуров.— Барои суханҳояш ба ў таҳсин мегӯяд.
Дарак нагуфтаанд, ки мардум галарав. Ҳозир Қодиров

хезаду гүяд, ки аз Шукуров дида хубтар роҳбарро дар Шуроб намеёвед, бале, мегүянду чапак мезананд. Лекин агар сабабгори асосии ҳамаи камбудиҳо худи ҳамин Шукуров аст гүяд, аз кор гирифта шавад гуфта чапак мезананд. Ин боз кӣ? Гӯё дар ягон шахта ягон бор ўро надидаам. Носиров қию чикора будани ўро гуфт ё не? Имрӯз аз афти кор навбати сухангӯй азони касонест, ки кӣ будани онҳоро намедонӣ.

— Ман, рафиқон мефаҳрам, ки аз зери замин истода зимоми ҳочагии ҳалқро дар даст медорам. Паравоз метозонам, станцияҳои электрикиро мегардонам, киштиҳоро дар баҳру даръё шино мекунонам. Кокс медиҳам, ки металл гудозанд. Хонаҳоро гарм мекунам. Садҳо чизи дигарро медиҳам, ки аз аништ ҳосил мешавад. Ман машинисти машинаи аништкан будам. Ҳозир комбайнёғ шудаам.

«Аз қадом шахта бошад ин ҳудсито?» — аз худ пурсид Шукуров ва аз оромиу диккати машлис ҳайрон шуд.

Аз як тирезаи қушоди қабати дуюми бинои управление тик-тики соати деворӣ, аз ҷунбаки водопровод чик-чик ҷакида истодани об, нафаскашии Ҳол-бобо ба гӯш мерасид.

— «Донбасс» машинаи мураккаб аст. Девкор. Ҳам гапдаро, ҳам инциқу ноқобил. Вай ба қабатҳои аништи мо умуман мосу мувофиқ бошад ҳам, ҳеч гоҳ ҳеч комбайнро сар то по мувофиқи ҳамаи шахтаҳо ва участкаҳо намесозанд. Ҷунки ҳусусияти ҳар шахта ба худи вай ҳос аст. Шифти яктоаш номаҳдам, дигараш оби бисъёр дорад. Аништи сейӯмаш саҳт. Комбайнро мувофиқ кардан лозим аст. Дар Қарағандо бо ҳамин комбайн може биступанҷ ҳазор тонна аништ мекананд. Мо бошем, ба нисфи он базӯр мерасонем. Ҷунки ба бисъёр детальҳои ин агрегат ҳобиши аништи мо мувофиқ нест. Барои дётальҳоро дар устохонаи марказии номаш қалону кораш вайрон тайёр қунондан умри дароз, сабру тоқати кӯҳ барин азим доштан даркор аст. асалан якуним моҳ аст, ки устохона ду дандонаро буд карда намедиҳад.

Маънии цикличность, ба андешаи ман, сония ба сония ба ҳисоб гирифтани тамоми кори аништканӣ, заниши мӯътадили набзи шахта аст.

«Боз гапфурӯшӣ мекунад ин ҳудсито, — дар дил хотикро ба дашномидӣ даромад Шукуров. — Носиров наҳод рӯйхати ба музокира барояндагонро пешакӣ тартиб надода бошад, ки ҳар дафъа баъди тамом кардани касе-

аз күй меҳоҳад сухан кунад гүён мепурсад?»— ў охиста
ағзоди назди раиси маҷлисро аз назар гузаронд, аммо
ниҳат надид.

— Барои ин, ҳама чиз бояд ҷо ба ҷою тайёр бошад.
Тутуну болор гузаштаю таҳт карда, вагони холӣ бе дер-
онӣ дода шавад. Инро ҳамаи мо медонем. Аммо амал
мекунем,— давом дод комбайнёр.— Ҳуди ҳамин рӯз
ар смена ман аз набудани вагони холӣ бисту се дақи-
са, аз сари вақт расонида нашудани сутун дувоздаҳ дар-
ника комбайн бекор меистод, ки вай дар ҳар дақиқа ан-
шти чор сантиметро меканад. Ҳисоб карда бароед. Ин
и қадар аংгишт мешавад?

Пӯлод Қодиров ин комбайнёр—чавони ба назар
пӯрт, бемадоракаку шарминро бори дуйӯм буд, ки ме-
нид. Дафъан аввал вайро тобистони соли гузашта дид.
За Шуроб омада бегоҳирӯзӣ дид, ки ба девори дари
авлие дар сари роҳ ду-се асо рост карда гузаштаанд.
Цу нафар дар дами дар меистоданд. Қодиров ҳарчанд
онҳоро намешиноҳт, аз рӯи эҳтиром ҷанд қадам дур-
тар аз машина пиёда шуду омада салом дод. Яке «биё-
нӣ, биёянд»— гүён тохта ба ҳавли даромада, аз лаби
нати чӯбине ўро нишонду ҳуд аз боло гузашта дузону
нишаста, меҳост «куръонхонӣ» сар кунад, дигарӣ — ҳа-
мин ҷавони нотик ўро манъ кард.

— Ако, даркор не,— илтимос кард ў.— Айб аст охир,
за ба Қодиров шармгинона нигоҳ кард.— Падарамон
зафот карданд. Умри нағз диданд. Ба ҳаштоду панҷ
даромада буданд. Аммо ғаму мусибати моро якбора за-
фот карда монданашон вазнин кард. Ин кас акои ман
мешаванд. Дар командировка буданду ман дар смена.
Ахволи падарат вазнин гуфта телефон карданд, тохта
нёям, гузаштаанд,— лаби ҷавон ларзиду бо рӯймолча
ашмонашро пок кард. Овозаш хастатар гардид.— Па-
дар дар гузашта афтодаҳол будаанд. Азоб кшидаанд.
Сонӣ аংгишткани номӣ шуда буданд.

— Сад сол умр дида бошанд ҳам, марги падару мон-
тар фарзандонро доғ мекунаду месӯzonad,— гуфт Қоди-
ров.— Афсӯс! Ба мусибати вазнини шумо шарикӣ ме-
кунам. Шумоҳо ҳам касби падарро гирифтаед?

— Қасби падар насиби ман шуду акоямон ба корҳои
савдо гузашта буданд. Дар Орси управления кор ме-
кунанд.

— Ман күй будани шуморо намешиносам,— гуфт хо-
дими Орс ки аз «беодобии» бародара什 зеҳнаш коҳида

буд.— Албатта коркуни ягон идора хастед. Худатон гүед, хешу табор, күю маҳалла барои мурдаю зиндаи одам даркор ё не? Даркор. Аммо ин укои мо якравӣ карда ҳамаро аз хешу ақрабо чумлачудо карда истодааст. Як қорӣ омада буд, ки як-ду рӯз ба ҳамин ҷо шишта ба фотиҳаҳонӣ биёянд, куръон-пуръон ҳонад, ба вай ҷавоб дода фиристод. Акнун як раҳгузар даромада ҳудаш як ҷиз ҳонад, ақаллан ба дилам шуда, шишта омин карда намехезад. Гүед, меҳмон, охир ҳамин ҳам одамгариӣ-ми? Ҳайр ин ҳам гӯрба. Нахонад — нахонаду нашинад — нашинад. Акнун бегоҳи охир намегузаронем гуфта, як ҳавлиро ҳуми сирко карда шиштааст. Дар аъзо будан ман ҳам аъзои партия, шумо ҳам будагистед, меҳмон. Дар кучои устав гуфтаанд, ки аз оммаи бепартиявиён ҷудо шав?

— Эҳтимол баъзе қуҳансолҳои аз расму русуми зарарнок ҳалос шуданашон душвор, нафаҳмида хафа шаванд,— гуфт Қодиров.— Вагарна кӯҳнапарастонро мозаммат мекунем. Ба азогири омадан, дилдорӣ дода рафтан даркор. Лекин магар шарт аст, ки дар шаби сиёҳ ҳалвоитар ҳӯрдану дар шаби бегоҳи охир аз як тараф навҳа қашида гиръянду аз тарафи дигар табак-табак паловро холӣ кунанд?

— Одамҳои бедард кам не,— гуфт марди орсӣ ва аз кат фаромаду онсӯтар рафта бари домани ғуборе надоштai ҷомаашро афшондан гирифт.

— Беҳуда ҳам расму одат намегӯянд,— гуфт ҷавон аз рафтори бародараш шармида.— Одат шудааст. Ме-карданду мекунем, мегӯянд. Аммо барои чӣ гуфта намепурсанд. Ягон лектор омада инқадар идора ба идораю ташкилот ба ташкилот нею ба маҳаллаҳо, байнӣ пиронсолон, диндорони эътиқодашон ба дин сустшудаю лекин ба ҷои ҳамин урфу одат чӣ кардану чӣ гуфтанро намедонистагӣ рафта, аз ҳамин ҳусусҳо лекция меҳонданд, нағз мешуд.

— Ин гапатон ниҳоят маъқул,— тасдиқ кард Қодиров аз ҷой барҳостаравон.

Ҳайрухуш намуданд. Ҳодими Орс бошад, ба гусел қавоқаш оvezон баромад.

Қодиров аҳли маҷлисиро аз як сар дида баромад, но-гоҳ ҳодими орсро ҳам дида монд. Вай дар зарфи ин як сол боз фарбехтар шуда, чимчимаи ғаббабаш секатора шудааст. Рӯйҳояш монанди иони ширмол сурху сафед ва ҷараққосӣ буданд. Ноҳост ҷашмони онҳо ба ҳам бар-

— Орсай аз нигоҳ гурехт. Дархол рӯймолча ба даст гирифт, тугмаи гиребонро күшода сандуқи дил, рӯю даро пок кард ва бо ҳамон рӯймолча худро бод до-
и гирифт.

— Ба болои алла-залла,— гуфт комбайнёр,— коми-
нхоро бе қисмҳои эҳтиёти мегирему агар ягон одди-
чин қисми он шикаста аз кор барояд, боз рӯзномон саҳт
шавад. Ба пеши саҳие меравем, ки дасти саҳоватро аз
са ба осонӣ берун намебарорад. Боз корамон ба ҳамон
гоҳона афтола мемонад. Ман талаб мекардам, ки кори
гоҳона сар то по беҳтар карда шавад. Дастигоҳҳои кӯҳ-
и вай бо нав иваз карда шаванд. Цикличность — оми-
аввалини ҳосилнокии аълои меҳнат, ҳақиқатан ҷорӣ
рда шавад. Ман ба шумо гуфтам, ки ҳанӯз ҳам мусо-
лакорону коргурезон ҳастанд, ки ба номи муқаддаси
ғишткан номусу ор мебиёранд. Онҳоро ба зери борони
аломату мазаммати мардум гирифтан даркор. Ислоҳ-
шаванд бошанд, аз қатор баромада раванд. Ман
иҳрамонро нағз мебинам. Шахтаҳо, иморатҳо, боғамон,
ҷаҳо ва ҳамин теппаҳои тобистону зимистон гайр аз
ланду хорбуттаҳо дигар чиз намерӯидагиашро ҳам
ғуз мебинам. Аммо барои ба хизмати ҳоҷагии ҳалқи
имлакат бароварда гузоштани ангишт — Шӯробро ба
фара кӯҷондан лозим ояд, ҳар ҳафта рӯзи истироҳат
шари бригадаро ташкил мекунам. Дар шаҳру иморат-
зӣ устотар шудаем. Шӯробро хушрӯйтар месозем. Фа-
т буздилон аз чунин кор метарсанд.

Комбайнер дар зери ғулгулаи чапакзани фаромада
фту ҷои ўро дар минбар котиби комитети комсомолӣ
одиев гирифт. Ӯ ҷавоне буд рехтапайкар, пурҳаракату
згуфтор.

«Ин тирмизаки тирронча як бӯҷча коғаз бардошта ба-
мадааст, чӣ мегуфта бошад? — аз худ пурсид Шуку-
ро. — Дириӯз нағз кардам, ки шиппонда партофтам. Аз
даш гила кунад. Бе ибою андеша ба рӯи ҳар кас дави-
ни нагирад. Ба Ҷаббор чаро мечаспид? Риояи аз худат
ҷон ва роҳбарат қани? Металлпорағундориро ба ту кӣ
змуд?».

— Кариб панҷоҳ фоизи ангиштканҳо ҷавононанд, —
хан сар кард Шодиев. — Бригадаҳои комплексии ҷаво-
нӣ дар ҳама шахтаҳоямон намунаҳои аҷойбу меҳнати
диро нишон медиҳанд. Дар омӯзиш, корҳои ҷамъии-
ти, тарбиявӣ...

Роҳбари комсомол як ба як ба шумурдану нишон до-

дани корномаҳои чавонон даромада рафт. Ў чандон тез-гуфторӣ ва баъзан калимаҳоро чунон чала-чулпа талаффуз мекард, ки фаҳмидан душвор буд. Аз коғаз сар бардорам набардорам, боз ҳам мешуд. Аз сару рӯяш арак мерехту пок намекард.

— Ту, додарҷон, нағсулаҳри гап, нияти ягон сухани нав гуфтан ҳам дорӣ ё не?—пурсид Ҳол-бобо, ки аз гуфтори котиб ба ҷон омада буд.

Шодиев сонияе ҳомӯш монд. Арақи шоронро аз рӯи кулҷаи мисинаранг ва аз гардани дарози базебаш пок карду табассумкунон дандонҳои зичашро нишон дода гуфт:

— Бобои мӯҳтарам. Шаш дақиқаи дигар дар ихтиёри ман аст. Охир аз нисф зиёди аҳбороти управлениҳо ҳам ба таърифу боқӣ мондааш ба ину он бахшида шуда буд. Барои гапҳои нав вакт кифоя мекунад.

— Бигӯ, додарҷон, гӯшамон ба ту.

— Ман гуфта гузаштам, ки комсомол кори бузурги тарбиявӣ мебарад,—гуфт Шодиев,—ин аз ҳеч кас пӯшида нест. Мо дар айни замон бо онҳое ҳам, ки ба номи шарафманди комсомол номус меоранд, сад панду ибраҳ ба онҳо таъсире надорад, мубориза мебарем. Ҳарчанд ки ин гуна чавонон каманд, ағсӯс, ки ҳастанд. Яктои онҳо Ҷаббор аст. Баъди тамом қардани мактаби миёна (дар он ҷо дар аввали рӯихати бадҳонҳо номи вай буд) се сол аст, ки такасалтангӣ мекунад. Ба ҷамъият аз ўғоидае несту аҳлоқаҷ, ки ношоям аст, зарар ҳаст...

Қодиров ба ҷониби Данилов ҳам шуда аз ў чӣ бошад. пурсиду баъди ҷавоби вай як қадар сурҳ шуд. Ў бӯгӯши чашм ба Шукуров назар кард, ки сараш ҳам менишасту оҳ мекашид. Ҳичолати Ҳол-бобо зиёдтар буд. «Аз кучо ҳам ба ў луқма додам?»—пурсид ў аз худ. Лекин зуд пушаймон аз пушаймонӣ шуд. «Хуб кард. Ў намегуфт, каси дигар мегуфт. Ин чӣ гап? Писари фалонӣ қаппакалон йигит, наҳонад, на кор кунад! Ба болон мурдорӣ ифлосӣ, бадаҳлоқӣ кунад...»

— Ин булҳавас, ки бистудусола шуда пораи ноне аз музди меҳнати худ нахӯрдааст, ҳаваси зангириро ҳам дар сар мепарвард. Ба як дуҳтар, комсомолкаи фаъол, истеҳсолгари беҳтарин аз даруни остин кордро нишон дода таҳдид мекунад, ки ба каси дигар ба шавҳар барой, мекушам.

— Дар тарбияи ў наҳод фақат падару модар гунаҳ-

бешанд? Ташкилоти комсомолӣ, ки вай аъзои ў буд,
ар ҷавобгарие надорад?— пурсид қасе.

Аммо ин далел Шодиевро дамхӯр карда натавонист.

— Ташкилоти комсомолӣ пеш аз ман ва дар вақти
бии ман ҳам ҳарчи аз дасташ меомад, барои тарби-
ӯ кард. Аммо очизӣ қашидем. Чунки ўро дар оила
кад берун эрка кардаанду ёзонаанд. Машинаи са-
рав дар иҳтиёраш. Серпул, қалонхарч. Ўро эҳтимол
хрум кардан аз ҳамаи онҳо аз роҳи бад баргардонад.
ин афсӯс, ки ҳоло ҳозир гӯё дар оила чунин фикру
надоранд. Ман, рафиқон, бо ин худамонро бегуноҳ
станӣ нестам, лекин...

Нутқи Данилов чун фурӯзинаи* аз парахаҳои хушки
за иборате буд, ки часар-чусур ба ҳар сӯ зарраҳои
шро ҳаво медиҳад. Ин фурӯзина оташи танқидро, ки
до забона мезад, афрӯxt. Паи ҳам онҳое ба сухан ме-
ромаданд, ки дар ин гуна маҷлис мисли посадчик ав-
лии бор сухан мегуфтанд. Монанди ў масъалаҳоеро
бардоштанд, проблемаҳоеро, ба миён мегузоштанд,
хонҳоеро ошкор менамуданд, ки Қодиров аз ин ме-
нирид, ба ҳаяҷон меомад. Маҷлис торафт бештар ме-
сфиду даме, ки Носиров мепурсид: боз кӣ сухан меҳо-
д, ҳамчун дар синфи аълоҳонони мактаб, ҷандин даст
бора боло мешуд.

Вале аксарияти онҳо ба андешаи Шукуров ё бо дас-
чап аз хоб барҳоста буданд, ё муддайёни ҷои ў, амали
«Ба онҳо гап ёд додаанд. Қўр ҳам заду кал ҳам зад,
смонда дағал ҳам зад. Ба посбони идора кӣ мондааст,
аз гиребони сардор гирад?— дандон ба дандон мегуфт Шукуров.— Ҷӣ мегуфт? Ду сол боз ҳамин идораро
вояму ду даҳан гапи ширини роҳбарамонро нашуни-
м. Дили гурба ҷӣ мечӯяд? Шири қаймогдор. О, ман
шираи чор айби шаръидорамро ба зания ту надода-
ми, ки патаку пойтобаат бошам! Идорабонию чойка-
ни ҳам амал будааст, ки ба сухани ширин умедвор
шавӣ? Модоме, ки он тарафаш қаровул ин қадар гап-
и обдору тобдорро ёфта гуфт, аз Ҷамила ҷӣ гила?
Ўро ба ҷои ман шинондани башанд-мӣ? Аъзои партия,
обияткардаи Данилову Суренко, духтари Хол, мақбу-
хосу ом. Имрӯз Қодиров ўро дида ҷӣ ҳолпурсие
рд! Гӯё духтари худаш, ки умрест надида буд, Не.
ай ҳамааш шуда муаллима аст. Ангиштканӣ киу вай

* Фурӯзина — аловдаргирон.

кӣ? Аммо Даръя Суренко хавфнок. Саринженер. Гапҳои вай аз ҷавшани ҷон мегузашт. Вай усто, бало. Номамро ягон бор ба даҳон нагирифт. Мегӯянд, гумон мекунанд гуфта ҷонамро мегирифт. Падарлаънати Шодиев ҳам номи маро нагирифт. Аммо ҳама медонист, ки сухан аз кӣ меравад».

Вакте ба ҳазрати Одами болобаландону куҳансолон — Хол-бобо сухан доданд, аҳли маҷлис ба ӯ ҳушхона қарсак зад. Бобо ресмони айнакро ба гӯшҳои мисли кафи даст қалон гузаронида як порча қоғазро беру օварда, ба пасу пеши он назар дӯхту айнакро аз ҷашм гирифта, боз ба ҷояш гузошт ва ба мардум рӯ օвард.

— Нафсуlamри гап,— суханро аз кафшири он саркард ӯ, вакте чапакзани ҳомӯш гардид,— маҷлисамон аз конференцияҳои партияйӣ тақидро гузаронида истодааст. Ангур-ангурро дида чумак мезанад. Ман ҳам ба дигарон тақлид мекунам, яъне аз роҳати ҷон шудани рӯзгори аништкан, аз пури техникаю механизмҳо шудани шаҳтаҳоямон, аз ободии шаҳрҷаи даруни дараҳту сабзаамон нею аз камбуҷҳоямон мегӯям.— Бобо даме сокит монд — чунки фурсат кам. Ҳар яке аз мо дидаем. ки аз пасткӯчаҳои Шӯроб ҳару ҳарабаҳои борашибон ҷуволҳои лаб ба лаби аништ ба ҳамаи қишлоқҳои гирду атроф мераванд. Оё шумо аз худ пурсидаед, ки ин аништро аз кучо мегиранд? Ҳаваскорони санъат, ишқварзони кафтари бедонабозӣ, дигар-дигар ҳаваскоронро медонистему аммо шаҳтакушоёни ҳаваскоро намедонистем. Онҳо каланду бел, зорнӯлу мисрон օварда, сари ҳудӣ кон кушодаанд ва зада аништ қанда бор карда мебаранду пул мекунанд. Оё аз ин тороҷи моликияти давлат, яъне сарвати мо дар управлени, дар партком ҳабар доранд? Доранд. Мо ҳабар додаем. Талаб кардаем, ки пособон гузошта пеши толонро гиранд. Аммо ба ҳарои ин некиамон номи бади ношукро гирифтаем. Рост мегӯям. Баъзеҳо мо, пиронсолони Шӯробро айб мекарданд, ки шукри давлати пириро карда дар ҳонаякамон намешинему ба ҳар нон ҷаззаю ба ҳар коса қайла мешавем. Айб кунанд, кардан гиранд. Ба онҳо рӯирост мегӯем, ки додарҷон, гапат нодуруст. Мо шукр мекунем, ки пири бадавлатем. Аз ҳамин сабаб туро газад, маро ҷӣ ғам гуфта нашишта, ба мардум мададу дастигӣ мекунем. Ба мусоҳилакору фардобиёғӯҳо бад намоем ҳам, намемонем, ки одамонро беҳуда овора кунанд. Даҳ пиронсол, депутатҳои району посёлка, инстуркторҳои ғай-

риштатии комитети партия, комитети назорат ҳамин сол қаріб ҳафтод аризаю шикояти ба ин ташкилотдо омадагиро тафтиш карда, мадад расондем, лозим шавад, аз гиребони бәззехо гирифта ба назди рохбарон ҳам овардем.

— Ташаккур, бобои азиз!— гуфт касе аз поён.

— Хуб мекунед, рафиқ Норов,— таҳсин намуд Қодиров.

— Агар ҳамин корамон ба онҳо маъқул набошад, хайр, набошад,— сарашро қафотар қашида монд Ҳолбо-бо.— Мо большевикҳои гвардияни кўхна ҳастему аз он тоифаем, ки ба ин ҳикмати ҳалқ амал мекунад:

Шамъ шав, шамъ, ки худро сўзӣ,
То ба он базми касон афрӯзӣ.

— Ман ин гапҳоро барои таърифи худаму миннатдории мардум намегўям. Мегўям, ки агар ба манфиати ҳалқ, бахту саодати ҳалқ бошад, ба ҳар ош қайлаю ба ҳар нон ҷазза будан ҳам, нафсуламри гап, хунар аст.

— Дуруст мегўед,— гуфт боз қадоме.

— Бедарак нагуфтаанд, ки ҳар кӣ асо дорад, аклирасо дорад. Пирон бисъёр диданд, шунидаанд ва бисъёр медонанд. Чаро аз панду машварати онҳо метарсанду ба хонанишинӣ мефармоянд? — пурсид Ҳол-бобо.

— Худи айбчӯйҳо, рафиқ Норов, носипосанд, ки ба ҷои раҳматгӯй эродгирӣ мекунанд,— шарҳ дод Қодиров,— ангишткани тану ҷонаш сиҳат ба нафақа барояд ҳам, ба хона нишаста наметавонад.

— Табъи дили маро гуфted рафиқ Қодиров,— табъи бобо болид.— Наход дирӯз дар газетаҳо ин мардум нахонда бошанд, ки дар шаҳри ангиштканони Инта якчанд вақт пеш кӯҳканони шахтаи нӯҳуми он ҷо ҷашни ачибе гирифтанд. Собиқ шаҳтёр Андрей Лесников дар он ҷо садсола шуд. Вай кӯҳнатарин сокини Инта буда, дар навадсолагиаш ангиштканиро бас карда нафақагир шудааст.

— Мо орзу мекунем, ки ба ҷашни садсолагии рафиқ Норов иштирок кунем,— гуфт Қодиров.

Гулғулаи чапак бемуҳобот сокинони атрофи управленияро аз хоб бедор кард. Гиръяни кӯдаке аз наздик шунида шуд. Ашки шодӣ дар ҷашмони бобо ҳалқа зад. Ўчи кор кардани худро надониста аз нав айнак овехт.

«Ист-ист,— мегуфт Шукуров ба худ,— ҷолҳои ношук-

рамон дар хонаашон хаппакак шинанду ба ҳар коса чумча нашавандаро ту магар нагуфта будй? Ҳа. Ба Носиров гуфта будам. Дар пеши вай он вақт кӣ буд? Ҳеч кас. Аз ин мебарояд, ки ў ба ин пири шаттагӯй гуфтааст. Номи ин кас шогирд! Ман содда набошам... Офарин ба одамшиноснат, Шукуроў!».

— Ман ба минбар баромадан ҳамон аз кисаам як коғазро мебаровардаму медиdam, ки шумо пиҷир-пиҷир мекардед. Чор даҳан гап мезанаду ҳамонро ҳам аз афташ хонда медихад, мегуфтед ба гумонам. Не. Ман як аризаро оварда будам, ки ба шумо манзур кунам. Аз шахтаи яку панҷ Михайлар ном як роҳқушо моҳи июли соли гузашта, яъне як сол пештар, ба ҳочагии коммуналӣ ариза додааст, ки ба айвонаш тиреза гузоранд. Мудир ба рӯи ариза «ичро кунед» — гӯён навишта, дар навбати худ ба мудири шӯъба фиристодааст. Вай аз миён якуним моҳ гузаронда, эҳтимол коғазҳоро варақ мезадагисту ҷашмаш афтода монда бошад, «чора бинед» — гуфта навишта, ба шӯъбай манзилгоҳҳо равона кардааст. Мудири ин шӯъба «барои айвон соҳта додан заказ дихед» — гӯён навиштааст. Бухгалтер «ба айвонсозӣ пул нест» — гуфта имзо мондааст. Соҳиби ариза «рафиқон, ман айвон созед нагуфтаам, ба айвонам тиреза монед гуфта будам» — гӯён, аризаро боз ба пеши мудири шӯъбай манзилгоҳҳо бурдаасту вай бошад, «тоза ҳам тимоқ кардед-дия» — гӯён иллату миннат карда мефармояд, ки баъд аз як-ду моҳ аз натиҷаи аризааш ҳабар гирад. Он вақт мудир ҳақиқатан банд буд... Эҳтимол аз поён нанамояд, ман аз ин ҷо болохона ва дар болои боми он тӯркадуи ба дор қашидашудаи бедонаю антеннаи телевизорро дида истодаам. Ҳамон рӯзҳо мудири шӯъбай манзилгоҳҳоямон ба соҳтани ҳамин болохона банд буданд. Гӯё барои се нафар аъзои оилаи ў ду хонаю як айвон кам буд. Насиб кунад, — Собо тамасхуромез табассум кард. — Аммо се нафар аъзои оилаи Михайлар дар як хона буданду меҳостанд истиқоматгоҳро аз хисоби айвон васеъ кунанд. Рӯи ариза аз имзои фармон пур шуда рафтаасту ба рӯи айвон аммо ҳеч кас ёди тиреза гузорӣ намекард. Дар рӯи ариза ҷои сӯзанхалӣ намемонад. Ана вай, — Хол-бобо коғазеро, ки рӯяш пур аз хатти рангоранг ва имзоҳо буд, ба ҳозирин нишон дод. — Ҷӣ кунад? Михайлар ночор омада ба ману Эсанпай воҳӯрд. Як ҳафта нагузашта кор буд шуд. Ҳамин аҳволро дида «кори ту чист?» — гуфтан, магар айб нест? Мо нияти

— Мардум некій кардан дорем. Аз ин моро ҳеч кас манъ
да наметавонад.

То тавоній ба қаҳон некій кун,
К-аз қаҳон бокій ҳамин хоҳад монд,—

— Мегуфтанд. Овозҳо аз байни ҳозирон баланд шуданд.

- Ташаккур, бобо!
- Ба дусад дароед!
- Саратон дард набинад!

— Ман, ҳамкасбони азизам, нафсуламри гап ҳамин, паб дуруст хоб карда натавонистам. Фами ангиштканони Америка хобро аз ҹашмам бурд. Дар одамй, ҳамай мо әдам ҳастем. Мардум ҳоҳ аз Ҳабашистону Фарангистон, ҳоҳ аз Тоҷикистону Афғонистон бошанд, ба якдигар ҳайрҳоҳу меҳрубон бояд умр гузаронанд. Мо, одамҳои советӣ ба ҳамаи мардуми меҳнаткаши дунъё осоишу фароғат меҳоҳем. Ба сари ягон ҳалқ ягон фалокату мусибат Ҷиёяд, ғам меҳӯрем. То аз дастамон омадан ба вай мадад мекунем. Дина албатта аз газетаҳо шумо ҳам маколаи як нависандай америкоиро хондед. Но-маш...— Хол-бобо аз киса порчай аз газета буридашударо мебаровард.

— Эрскин Колдуэллро намегӯед?— пурсид касе аз ҳали маҷлис.

— Худи ҳамонро мегӯям, додарҷон,— бобо ба ҹашмайнак гузошт.— Вай аз ҳоли табоҳи ангиштканони қашшоқи Верцияи ғарбии Америка, ки шахтаҳои вай аз се як ҳиссаи ангишти тамоми Америкаро медодааст, сухан гуфта менависад: «Аз ҳар ангишткан пурсед мегӯяд ҳар бор ки ба шахта медарояд, як бор аз баҳри чон мебарояд. Вақте, ки ту ба он ҷо ба ҷуқурии ду-се миль мефарою ҳашт соати тамом аз берун маҳрумӣ, ба ту лозим аст, ки фикри фалокатеро накунӣ. Агар худро ба даст ногирию ҳаёл кунӣ, ки дар кучой, девона шудан мумкин аст. Аз ин сабаб зўр зада то метавонӣ тез кор мекунӣ, то ба ҳаёл кардан вакт надошта бошӣ, ки мумкин аст девора ба болоят афтад, мачак кунад ва ё пеши роҳатро бандаду дигар ту ба дунъёи равшан баромада натавонӣ... Ба назар чунин мерасад, ки ҳамин замон аз зери метини ту зарраи оташ мечаҳаду гази дар ягон гӯша ҷамъомадаро дармегиронад. Ё метини ту шикастаю пора шуда ба рӯјат мезанаду туро кӯр мекунад. Агар ин ҳаёлҳоро аз сар дур карда натавонӣ ё девона мешавӣ, ё худро бо метин зада ҳалок мекунӣ».

Соҳибони ана ҳамон ҷаҳаннамконҳо шахтаҳояшонро, ба болои гандагӣ мурдорӣ, пай дар пай мебастаанду ҳазор-ҳазор аништканони шӯрбаҳт, дар ҷустуҷӯи кор баромада, бекорони бе ин ҳам зиёди ин мамлакатро боз зиёд мекардаанд. Мо охир ҳоли табоҳи он мардуми шӯрбаҳт, бераҳмии капиталистонро медонем.

Ҳамин мақоларо ҳондаму дилам ба ҳамкасбони бे-рунаамон сӯҳт ва хоб аз ҷашмам парид. Мақоларо ме-ҳондаму шахтаҳои пештараю имрӯзаамон аз пеши на-зарам мегузаштанд, аз Ленин, аз партия, аз Давлати Со-ветӣ боз як бор миннатдор мешудам. Раҳмат ба онҳо!

Бобо суханашро давом медоду Шукуров ба баҳри хаёли худ боз аз нав ғӯта мезад.

— Мегуфтаанд, ки акнун аништ бекадру қимат ме-шавад. Ҷои вайро атому газ, ки аз аништ, нефть ҷанд баробар арzon аст, мегирад. Аммо ба андешай ман,— мегуфт Ҳол-бобо,—аz сӯхтаниҳо боз ҳар чи ҳоҳӣ ёб, ҷои аништ ҳолӣ мондан мегирад. Охир нафсулаҳри гап, кори металлургия, энергетика, нақлиёту соҳтмон ҳозир ҳам бе аништ буд намешавад-ку! Аништро ба ҳамин қарибӣ, дар кучо буд ҳондам, ки рамзи сарҷашмаи энер-гия мегуфт. Нефтьро аништи моеъ, обро аништи са-фед, бодро аништи кабуд ва газро бедарак аништи паррон намегӯянд. Бензин, рангубор, материалҳои тар-конаанду бомӯшӣ, равғани молиданиӣ, дорувориҳо ва дигар ҷизу ҷораҳо ки аз аништ ҳосил карда мешаванд, магар нодаркор шуда мондаанд?

«Ҳамаашон маро мекӯбанд. Аз ман сухан мегӯянд. Фақат номамро намегиранд. Ба ҳаминаш ҳам раҳмат,— мегуфт худ ба худ Шукуров. Аммо Носиров чӣ мегуфт? Баъзе одамҳо ҳурматро ҳушомад мефаҳманд. Гумон ме-кунанд, ки ташкилоти партияйӣ ҳам як шӯъба барину котибаш мудири он. Саҳт ҳато мекунанд. Ин ҳаторо ҳар қадар зудтар фаҳманду ислоҳ кунанд, барояшон ҳамон қадар хуб».

Боз ин шогирди ман... Диризакак буд кор ёд медо-дам. Тавсия навишта ба партия қабул кунондам. Ба мактаби партияйӣ фиристодам. Акнун вай даст ба гире-бони ман дароз мекунад».

Ба Қодиров баъди сездаҳ кас, посе аз шаб гузашта буд, ки сухан доданд. То ба ӯ намояндагони такрибан ҳамаи пешаҳои асосии ин ҷо — комбайнёру сутунгузор, раҳқушою фурӯравон, аништтаркону ҷонгар, ҷӯбу таҳтаовару ҳаррот, аништкану плитовой сухан гуфтанд.

— Ман дар шахтаи ҳаштум будам, рафиқон,— гуфт Кодиров.— Дар ин шахта хеле боз набудам. Айбам на-
кунед, ки ба чунин як корхонаи калон дер-дер меоям.
Чанде пеш шахтаҳои дигаратонро дида будам. Ҳамаи
корхонаҳоямонро ман дӯст медорам. Лекин як рози ни-
ҳониямро ба шумо изҳор кунам, ки Шӯробро алоҳида
дӯст медорам. Вайро на фақат ҳамчун яке аз аввалин
мактабҳои синфи коргари тоҷик, ҷое, ки дӯстии деринаи
ҳалқҳо гӯё равшантар намоён аст, инчунин барои одам-
ҷонҳояш — Ҳолбобои азизу мӯҳтарами мо—рафиқ Но-
ров, Данилов, Назаров, Эсанпай, Суренко, Буров, Ут-
босаров, Азимов, Ҳидоят Назарова, Ҷамила Холова ва
даҳу садҳо одамоне, ки шӯҳраи Шӯробамонро афзун ме-
кунанд, дӯст медорам.

Чапакзани ғулгулаандоз шуд. Худи Кодиров рӯ ба
ҷониби Ҳол-бобо оварда қарсак мезад.

— Дигаргунӣ дар ин шахта тааҷҷубоварона бузург
аст. Барои дидану донистани вай рафиқ Норов будан ло-
зим нест, ки замоне ресмони ҷанаро аз китф гузаронида
кашидаанд. Ё чунон ки дар як таронаи ғамангези шӯроби-
ён гуфта мешуд, ангиштро бо ангушт қандаанд. Одаме
ҳам, ки соли гузашта ба ин ҷо даромадааст, ин дигаргу-
ниро равшан мебинад. Аз пеши лифт, ки шумо қафасаш
меномед, то ҳуди забой одам пайваста аз байни маши-
наю механизм гузашта меравад. Ангишткан то ба ҷои
кор, ки дар гузашта лой зер карда лату пешипо ҳӯрда
мерафт, аз дуру торикиаш яке онро ба моҳи рамазон,
дигаре ба рӯдай ғов, сейӯмӣ ба ҷангали Мозандарон нис-
бат медод, кас трамвайсавор рафта истода, аз тамошои
навиҳо сер шуда наметавонад. Шахтаи имрӯза яке аз
намунаҳои зуҳури ғамхории партия дар ҳакқи коргар
аст. Ғамхорӣ дар ҳакқи коргар, ба қавли рафиқ Норов,
мехнаташ муқаддас. Дар шахта ман бо электрохарроте
воҳӯрдам, ки аз Кузбасс омада обу меваи ин чоро писан-
дидга мондааст. Ман дар байни гап аз ў тафовути ме-
ханиконию автоматонии ин ҷо ва он чоро пурсидам. Ў
гуфт: «Қарib фарқе нест. Аммо ин ҷо як афзалият до-
рад. Дар он ҷо ҳумории папиро мешавию қашида наме-
тавонӣ. Дар ин ҷо бемалол нос қашида ба ҳар тараф, ки
ҳоҳӣ пуф карда мепартой. На ҳавфи таркишу на бими
сӯхтор... Ҳамаи ин хуб. Аммо, рафиқон, орди гандум ҳар
ҷою пазанда ҷо-ҷо мегӯянд.

Кодиров аз як сар мисолу далели гуфтаҳояшро овар-
дан гирифт. Ҷӣ гуна механизмҳои сермаҳсул ноӯҳдаба-

роёна истифода карда мешаванд, тез аз кор мебароянд, аз набудани майдатарин як қисми эхтиёті, ки онро ҳатто дар дүконхонахой оддии охангар сохтан мумкин аст, бекор меистанд; омадурафти беинтихой қувваи коргарай, прогуль чй андоза калон ва чй заархое меоварад; исирофи фонди моҳона, форигмасъялагиҳои аввали моҳ ва штурмгариҳои охири он, зиёдшударавии арзиши аслии маҳсулот ва сабабҳои онро нақл менамуд.

— Аз ин чост, ки арзиши аслии тоннаи ангишт дар Кузбасс чор сўм, дар Караганда панҷ сўм ва дар Шўроб ҳаждаҳ сўм аст.

Вай ба мукоиса, ҳисобу китоб, хулосаю чамъбаст мегузашту Шукуров бошад, дар тааҷҷуб буд, ки ин ҳама рақамҳоро ўқай, аз кучо гирифту чй тавр ҳамаи онҳоро аз ёд карда тавонист. Аз таъиноту кори ин ҳама механизм, ки ба қарибӣ оварда шудаанд, ба ин дарача ба тафсил чй тавр боҳабар шудааст. Умуман ин пирамард чй тавр аксари ҳозиронро ном ба ном медонад ва нафакат аз кору борашибон, балки аз зиндагонӣ, аз оилаҳои онон ҳабардор аст? Магар корхонаҳои саноатӣ каманд?

— Дар Шўроби мо, таассуф, ба азхуду чорикуни таҷрибаи ангиштканони пешқадами республикаҳои дигар эътибор намедиҳанд.— Шумо албатта ҳабардор ҳастед, ки дар моҳи декабри соли гузашта комбайнӣ «Донбасс» дар Караганда дар як моҳ зиёдтар аз чилу панҷ ҳазор тонна ангишт канду рекорди нави ҷаҳонӣ гузошт. Чаро мо ҳеч набошад, ду нафарро аз Шўробамон ба назди комбайнёри номии он чо Могамбетов нағиристем, ки ягон моҳ таҷриба хосил карда баргарданд?

«Кудошавандай маро мегӯяд,— гуфт ҳуд ба ҳуд Давлат Назаров.— Ҳам мактуб ва ҳам телеграммаи ў дар хона истодааст, ки ба рӯзи таваллудаш ману занамро даъват мекунад. Рӯзи таваллуд албатта баҳона аст. Ў меҳоҳад равем, меҳмонаш шуда зиндагонии оилаеро, ки Малоҳат ҳам аъзои он мешавад, бо ҷашми ҳуд бинем. Як лою ду поҳса — гӯён ҳамроҳи писараш рафта даҳпонздаҳ рӯз ба шахта фаромада чаро асрори комъёбии ашро фаҳмида наоям, ба комбайнёрҳои худамон таълим надиҳам? Ба ҳеч кас ҳеч чиз намегӯяму меравам. Манку акнун ба ихтиёри ҳуд ба ҳар чо ки бошад, ҳар вақт сафар карда метавонам. Аммо аз бекорӣ дида ба ҳаёлам, фалокати калонтар набудагист. Модоме, ки Андрей Лесников то навадсолагӣ ва Холи ворухии худамон то ҳаштодсолагӣ ангишт канданд, чаро ман ақаллан то

афтод кор накунам? Барои ин ҳам аввал як ба шогирд
и Могамбетов рафта биёям, бад намешудагист».

«Хайрият ба гапи кори партияй гузашт. Канӣ, би-
ам, ки дар ҳаққи Носиров чӣ мегӯяд?»— пурсид аз худ
Шукуров.

— Шумо, рафиқ Носиров, баъзан роли дастъёри маъ-
нурити конҳоро бачо мебиёред, на роли каси роҳбари-
ундандаи партиявиро,— Қодиров гуфт ба вай.— Гоҳо
туръат карда дар қарорҳои маҷлиси партияй роҳба-
рони маъмуриятро ба ину он вазифадор намоед ҳам, ич-
рои вазифаро тафтишу талаб намекунед. Аз ин рӯ ният-
ҳои хуб факат дар рӯи коғаз монда мераванд.

«Маъни ин ҳамин аст, ки минбаъд ба камтариҳи рио-
юю адешай шогирдии Носиров умединад набанд. Вай ду
жафта мӯхлат дода, кору бореро ба гарданат вазифай
партияй гӯён бор мекунад, ки дуқат мешавӣ. Ба ҷо на-
биёру рӯзатро бин»,— мегуфт Шукуров.

— Чанд сухан пеш аз тамом қардани баромад, ме-
ҳостам аз ояндаи Шӯроб гӯям, ҳарчанд дар ин бора аз
рафиқ Данилов сар қарда, то рафиқ Норов фикру ақи-
даҳои маъқулро баён қарданд. Онҳое, ки Шӯроб оянда
надорад мегӯянд, ҳато мекунанд. Ба ин гуна овозаю ово-
загарон зарбаи саҳт задан даркор аст, Ҳалим Раҳмато-
вич.— Маъни шахтаҳои ангиштро сол аз сол аз техни-
каю таҷҳизот зиёдтару хубтар таъминкуни ҳамин аст,
ки талабот ба ангишт бо вуҷуди сарчашмаҳои нав ба
нави энергетика ҳаргиз ягон даҳ сол аз ангишт боз ҳо-
силкунни чӣ гуна чизҳои пурбаҳотарро қашфу ихтироъ
мекунанд!

Шумоён дирӯз аз газетаҳо албатта ҳондагистед, ки
олимони советӣ аз ангишт ҳатто ҳосил намудани таомро
қашф қарда истодаанд. «Биёед ба оянда назаре афқа-
нем,— мегӯяд олим,— ҷандин заводи районҳои гуногуни
мамлакат, ки дар наздикии конҳои ангишту нефть во-
қеанд, мутасаддии комил аз масолеху ҳӯрок таъмин-
кунни аҳолӣ мешаванд»...

Мегуфтаанд, ки ғайри ангишти шахтаи ҳаштум ан-
гишти шахтаҳои дигар ҳаридор надорад. Ин нодуруст.
Ҳатто аз рӯи мисоли вилояти ҳудамон ҳам ба шумо гуф-
та метавонам, ки эҳтиёчи ҳочагии ҳалқро аз ангишт, аз
қадом шахтае, ки бошад, ҳанӯз пурра таъмин накардаем.
Оё шумо ба ин наздики нашунид, ки Совети ҳочагии
ҳалқ барои Исфара, ки аз шумо панҷ-шаш километр дур
аст, аз... Сибиръ ду вагон ангишт оваронидааст?

Шұроб манбай асосии ангишти сарзамини мо буд ва хоҳад монд. Дар таҳти станцияи электрикию истоҳи роҳи оҳани ин ҷо бист миллион тонна ангишт хобидааст. Вале канда баровардани он ҳозир муаммост. Яке машварат медиҳад, ки аз рӯи усули маълуме породаҳоро аз шахта берун наоварда, ҷои холиро пеш-пеш аз он пур кардан лозим аст, ки он вакт навбат омада монад, ангишти зери управленияро ҳам кофта гирифтан мумкин аст. Диғаре маслиҳат медиҳад, ки ангишти он ҷойхоро қандан лозим нест, ки ба биноҳо зарар нарасад ва ба ҷустуҷӯи ангишт дурттар бояд рафт. Сейумй мегүяд, ки шаҳрчай ангиштканонро ба маҳалли хушбодуҳавои аз ҷои ангишткани дурттар, ба доманаи кӯҳ баровардан бехтар аст. Агар аз ман пурсед, ҳамин фикрро меписандам. Дуруст мегуфтанд, ки мо дар шаҳрсозӣ ҳунармандтар шудаем. Шұроби навро зеботар месозем. Албатта ин қори осон нест, вале оё мо намедонем, ки пешравӣ сад монеаю садд дорад?

— Боядат фардо аз ин осон ба душворӣ гузашт,
Ҳар қадам лағишигахе дорад тарики зиндагӣ.

— гуфтаанд,— луқма дод Ҳоли ворухӣ.

— Рост мегӯед, рафиқ Норов,— тасдиқ кард Қодиров.— Масалан, чорсад ҳонадони се дехаи Қирғизқишлоқро, ки участкаҳои шахтаи ҳаштум ҳоло дар зери он воқеанд, кӯчонида, барои аҳолии онҳо дехаи нав бино кардан магар осон аст? Душвор. Лекин кардан даркор. Мачмуи ҳамаи корҳоро, ки ман аз онҳо қисман сухан гуфтам, анҷом дода, ҳар илоҷе карда бояд муввафқ шавем, ки истеҳсоли ангишти Шұроб дар солҳои наздиктарин камаш якуним баробар зиёд шавад. Вакте мо мегӯем, ки дар соли шасту панҷум ҳар дақиқа дар мамлакати мо ҳазору дусад тонна ангишт қанда хоҳад шуд, саҳми кори шұробиён, зиёд шудани ангишткани инчоро низ ба эътибор мегирим. Дона-донаст ғалла дар анбор гуфтаанд.

Баъди Қодиров Шукуров ба справкаю қавлдиҳӣ баромад. Аммо суханҳои ўбоварибахш набуданду таъсире аз онҳо бокӣ намонд. Вале қарор рӯҳбахш буд.

Қодиров ба меҳмонхонаи пур аз номусоидиҳои Шұроб омада ба ҳаёл афтоду хеле вакт хоб карда натавонист ва даме ки акнун ба ғанаб мерафт, ҷарангоси бардавоми телефон ўро як қад парронд. Дар он тарафи сим Ғаниматов буд.

— Хи-и-м! — мад қашид.— Ин қадар ба Шуроб шишта гирифтед?

— Лозим омада монд,— ҷавоб дод Қодиров ба вай, салом додаю ҳолашро пурсида.— Як маҷлис гузарондан зарур буд, ки навакак тамом кардем.

— Бе маҷлис намешудааст,— боз пурсид ў ва сұханаш оғанги тамасхурро дошт.— Баногоҳ ошнои мароқу хафа намекунанд? Ман Шукурорво мегўям.

Агар аз таңқид хафа мешудагй бошад, имрӯз нағзакак хафа карданд,— гуфт Қодиров.

— Ҳа-а-а-а,— боз мад қашид Фаниматов.— Кай бар-мегардед?

— Ҳуди пагоҳ.

— Хайр, аз маҷлис омада бошед, монда шудаед, хобкунед, шабатон хуш,— гуфт Фаниматов ва саҳт гузошта шудани гүшак ба гўши Қодиров расида фаҳмид, ки Шукурорв бъяди маҷлис ба ў телефон ва шикоят кардааст.

БОБИ XI

ТИРИ ХОҚХУРДА

Шафаки аргувонии ғуруб ба ҳамаи тирезаҳои рӯ ба ғарби ошъёнаҳои боло аксандоз буд. Ба назар чунин мепрасид, ки дар паси тамоми ин тирезаҳо оташ фурӯзон аст ва ҳамин дам чорчӯбаҳо даргирифтау шишаҳо тафсида метарканд, мешикананд ва пораҳояшон ба ҳар ҷониб пош меҳуранд. Аз даричаҳо оташ забонаашро берун меоварад. Вале ҳама ҷо ором, осуда буду ҳама тараф дилкашу бегаш. Дар хонаҳои қабати поён ҷароғ меаф-рӯхтанд.

Дар назди тирезаи ошхона рӯ ба шафак Малоҳат мегистод. Орази ўро шӯълаи шафак ҷун гули садбарги сурҳ дар субҳдам дилрабо гардонида буд. Ҷангӣ ба зери мижгон нишаставу бо вучуди шустушӯ нарафтаи ангишт монанди сурма ҷашмони шӯҳу шаҳлои духтарро аз будаш шӯҳтар нишон медод. Шоир гӯё ин рубоиро ба сифати шӯҳии ҳамин ҷашмон гуфтааст:

Эй ҷашми ту шӯҳтар зи ҳар шӯҳ,
Ҷашм аз ту надида шӯҳтар шӯҳ.
Аз номи ту ҷашми худ чӣ пурӣ?
Ин фитнагар асту он дигар шӯҳ.

Аз бозе, ки ақли худро ба даст гирифтааст, тамошон тулўъ ва ғуруби офтоб яке аз воситаҳои дилхушии Малоҳат аст. Ўз тирезаи ошхона, ки рӯ ба шарқ аст, ва тирезаи меҳмонхона, ки ба ҷониби Ғарб күшода мешавад, то ба ҷашм ҳалидани сӯзанҳои ҳуршед ва то аз доманац осмон бардошта шудани ранги шафақ, намоён шудани ситорагон бо шавқу завқ тамошо карда метавонист. Ўз медонист, ки дар қадом фаслу моҳҳои сол офтоб аз паси қадом дандонаву қунгураси кӯҳ мебарояд ва ба ақиби қадомин раҳна, дўнгии он фурӯ меравад. Ба ҳаёли ўз тулўъ ва ғуруб дар ҳеч ҷои дунъё чун дар Шўроб ба ин дараҷа зебо нест. Ба ўз гӯё тулўъ қувват ато менамуд ва ғуруб ҳаловат мебахшид.

Ўз имруз аз шахта ҳушу ҳурсанд берун омад. Ҳанӯз дар саҳни назди ҷоҳ ҳангоме ўз дастакро ба ҷониби ҳудкашида, состави охирини ангишти сменаро боздошт, духтаре аз ҳонаҷаи диспетчер тозон баромада ба наздаш омаду табрикаш намуд. Бо дasti беҳолакаку пунбавор нарм дasti нисбатан шаҳшӯли ўро ҷунбонда «аз дилу ҷон табрик мекунам, Малоҳат. Супориш саду сӣ фоиз ичро шуд», — гӯён ҳушхабар дод. Дар берун сардори шахта, марди сиркаҷабини носалиқа, ки гӯё ду ҷоави равғанолудро ҳамеша бардошта мебурда бошад, дастони дарозашро аз бадан дур дошта қадам мезад, бо ҷеҳраи берун аз одати як навъ қүшода, ўро истиқбол намуд. Бе салому қалом дasti ўро гирифта, то ба дард даромадан фишурд. Даҳонашро андак инҷу ҷашмонашро қинциркунан ба китфи ўз зада монд. Ин маънни шодӣ ва миннатдории ўро дошт.

Аммо ба кӯча баромадан ҳамон дили Малоҳат сиёҳ шуд. Овози номзади худ Тагирро шунида, ба ин сӯву он сӯз назар меандоҳт, ки шарики ҳурсандиаш гардонад, ўро дар паси панҷара ба ҳодимаи молия Маша дид, ки дар лаби кати баланди ҷойхона пойҳояшро бачавор оvezон кардаву ҷунбонда менишаст. Тагир ба пиёлаи Маша ҷой реҳт. Лъзими конфетро ба вай наздиктар тела дод, дам нағирифта сухан мегуфт. Духтар бошад, ишвафурӯшона тоб меҳӯрду меҳандид. Онҳо ҷунон саргарми сӯҳбат буданд, ки ба ояндаву равандиа нимнигоҳ намекарданд. Малоҳат агарчанде аз онҳо дур набуд, на сухан ва на ҳандаро намешунид: зоғчаву зоғони навпарида омадаи бешуморе, ки ба шоҳи сафеддорҳо ғуҷум-ғуҷум менишастанду ғавғо мебардоштанд, ҳатто овози дикторро аз карнаи баландовози радио ношунаво карда буданд. Ўз

агарчанде медонист, ки лаби кати чойхона ва мобайни он қадар чойхўрон чои ишқварзӣ нест, рашик кард, ба қаҳр омад. Чӣ кор карданро надониста, ба қафо баргашта, аз наздикашон бори дигар гузашт. Даме дид, ки чашми Тагир ба ў афтоду ҷаҳида аз чой барҳост ва ба Маша чизе ҳам нағуфта ба сӯи ў тоҳт. Малоҳат баркасди вай ба машинаи боркашоне, ки ба роҳ даромад, хез карда савор шуда гирифт. Аз ақиб овози Тагирро шунавад ҳам, нигоҳ накард. Баъди ду-се дақиқа аз машинаи равон ҳамин, ки вай сүсттар шуда ба ҳамгаشت мегузашт, аз қафо овезон шуда фаромад. Ба ҳаёлаш Тагир аз паси ў тозон меомад. Бинобар ин шитоб нанамуд. Вале ба дари ҳонашон расида номаълумона нигоҳ карда ёри худро надид ва ба рашик маҳзунӣ ҳам зам шуд. Ў барои як навъ пасту басанда кардани ҳаяҷон ва ба умеди он, ки Тагир шояд расида ояд, ду-се дақиқаи дигар истод. Лекин ҳар ду ҳам нашуд: изтироб ҳам фурӯ наменишаст ва аз Тагир ҳам дарақе набуд. Он гоҳ Малоҳат барои нуҳуфтани ҳаяҷон ҳисоби дигар ёфт. Аз зинаҳо то ошъёнаи сеюм тоҳта баромад, ки модар шунавад ва ҳарсосзанон дарроқӯфт. Накушоданд. Қушода даромад. Дар ҳона ҳеч кас набуд. Ҳангоми либосивазкунӣ ҷашмаш ба қофази зери ҳокистардони рӯи стол афтода гирифта ҳонд: «Малоҳатҷон, — навишта шуда буд дар он,—ман омада як дамак как нафас рост карда, боз ба боғча рафтам. Бо падару модарони бачагон ҷамъомаде доштем. Тӯл намекашад. Соатҳои ҳашт бармегардам. Катлетҳо тайёру болояшонро пӯшида мондаам. Гурусна бошию то омаданам сабр карда натавонӣ, пухта меҳӯрӣ. Падарат аз паи қадом кори ҳайр рафт».

Ин ҳати модар буд.

Малоҳат ба сари газ омада онро гиронд. Тобаро болои сарҳонаи оташ гузашт. Равған андоҳт ва то доғ шудани вай қосаву табақҳои ношустаро шуст. Ошҳонаро рӯфту худро машғул соҳт, ки бо ҳар илоҷ осори озурдагиро аз оразаш дур қунад. Ў ғайр аз се қулҷаи оҳирин, ки барои худ синга — то мағзаш пухтани буд, дигар тамоми катлетҳоро пухт, ба шоҳқоса андоҳта болояшродам кард. Барои гарнир биринҷ шуста ба дег андоҳт ва оташи зери онро низ гиронд. Ҳуди ҳамин вакт ҷашмаш аз дари қушода ба тирезаи меҳмонхона афтода, шафаки лолагунро дид. Ба назди тиреза рафт. Мафтуни зебой ва гарки тамошони он гардид. Ҳоло андӯҳро гӯё фаромӯш ва дилро осуда карда буд.

Дари меҳмонхона ногоҳ саҳт күшода шуд. Малоҳат як қад парида, дар он ҷо модарашибро дид. Баробари вай ба хона бӯи сӯхтаву дуди ғализ ҳам даромада, ўро ҳайрон кард.

— Вой намурам, ба ту чӣ шуд, духтар,— кохиш менамуд модар,— ба дег чӣ андохта будиву чӣ кардӣ, ки таги по пурӣ қўрмоҷ?

— Наход? Барои гарнер биринҷ шуста андохта будаму аз ёдам баромадааст,— гунаҳгорона узроҳӣ қард Малоҳат.

— Ҳамин қадар фаромӯш мекунӣ, ки об ҷӯшида хушк мешаваду биринҷ сӯхта аз дег мечихад-мӣ? Ачаб духтаре! Намедонам барофарои офтоб барои ту чӣ бошад.

Модар ба ошхона баргашту аз қафои ў Малоҳат низ рафт.

— Наход одам тамошои офтоб гуфта, бӯи сӯхтаро нафаҳмад, дуди ба хона пуршударо набинад, часар-чусури гурунчи қурмоҷшударо нашунавад,— мегуфт модар.

— Хайр акнун бас кун, бибичон,— илтиҷо намуд Малоҳат.— Як каф биринҷ сӯхтааст, чӣ шудааст, садақай сарат. Оташро паст накарда мондаам.

Модар дигар чизе нагуфт. Қирмоҷи дегор бо кафир тарошид. Малоҳат ҷорӯб дар даст донаҳои сурху сиёҳшуда, ба ҳар сӯ пошхӯрдаи биринҷро рӯфтаравон ба модар нигаристу дид, ки ҳарчанд машғули кор бошад ҳам ҷашм аз ў намеканад.

— Ий қадар ба ман нигоҳ кардӣ?— пурсид Малоҳат малеҳона хандида.— Нашиноҳт, ё акнун мебинӣ?

Ҳидоятхола ҳам хандид.

— Духтар, ки калон шуд, модар ҳам ўро базӯр мешиносад,— гуфт ў.— Хайрият модарон ҷашми дил ҳам доранду...

— Ҳӯш, ҷашми дилат чиро мебинад?— Малоҳат худро ҳуҳдол нишон дода пурсид.

— Ошуфтаю хафа менамоӣ,— ҷавоб дод модар он чиро, ки дар дилаш пайдо шуд, пинҳон карда натавониста.

— Аз кучо, чаро? Баръакс ман хурсанд. Супоришро имрӯз саду сӣ фоиз иҷро кардем. Шахта ангишти зиёд дод. Оё ситораро намебинӣ?— Малоҳат сарашро ба қафо ҷунбонда, ишора ба ҷониби шахта кард.

Ҳидоятхола дар боми иморати шахтаи ҳаштум си-

зорай лаългуни фурӯзон ва мисли байрақи ба теппай маҷта кашидашуда ба рельс часпидаву ҳазида боло ба ромадани вагончаеро дид, ки дар қуллаи эҳроми ангиштканон — терриконик чаппа щуда, сангут гилбутаҳо рехтани вайро дид. Шақар-шуқури породаи рехта ба ҳарсӯ гелида рафта ба гӯш мерасид ва ҷанги сиёҳу хокистарранг, мисли оби лой аз шаршара, шорида рафт.

Модар боз ба ҷашми духтар синча кард.

— Ҷӣ афзалияте доранд модарон, ки ба фарзандон ҳам ба ҷашми оддию ҳам ба ҷашми дил нигоҳ меқунанд! — ҳандаи сохта кард Малоҳат. — Лекин ба гумонам ҷашми дили модарон ҳам ҳамеша ҳаммаи асрори дили фарзандонро дидав ёфта наметавонад, ки хурсанд биёй ҳавотир мешаванд.

— Не, ғалат меқунӣ, духтар, — гуфт модар. — Ҷашми дили модар бехато мебинад. Модар шавӣ, инро мефаҳмӣ.

Малоҳат то буни гӯш сурх шуд.

— Мон акнун ҳамин хел гапҳоро, бибичон, — эркаги-кунон омада ба гардани модар оvezон шуд ў.

— Аммо ту сабаби ошуфтагиатро ба ман нағуфтӣ, — сари духтарро ба сандуқи дил ниҳода, мӯи бӯи собун доштаву ҳӯппас задаи ўро молид модар ва аз дил гузаронд: «Ин духтар баъзан сарро бо ҷурғот ҳам мешуст, ҳуб мешуд. Вагарна ҳӯвамӯ* шуда меравад»...

— Аз дилат ҷӣ гап гузаронда истоданатро гӯям-мӣ, бибичон? — пурсид ногоҳ Малоҳат.

— Ҳӯш, қаний гӯй.

— Дар дилат мегӯй, ки «кошкӣ духтари ман ба гапам медаромаду мӯяшро бо ҷурғот мешуст, ки ҳӯва на-мешуд». Аммо намегӯй, ки дар шахта саратро бо дуррасад таҳтаю пухта бандӣ ҳам, ҷанги ангишт мегузарауду ба мӯи равғанолуд мечаспад.

— Аз ҳаромоти пири мо ҷӣ аҷаб! — қоҳ-қоҳ ҳандид Ҳидоятхола. — Дастанро, ки ба мӯи паҳмоқат молидам, фаҳмидӣ, ки аз дилам ҷӣ мегузараад.

Дар ин асно дари хона аз берун кӯфта ва овози занешунида шуд. Малоҳат аз оғӯши модар баромада, тозон рафта дарро кушода ва ҳамсаъсанро дида духтарона-таъзим кард ва салом дод. Зан аз пешонии ў бӯсида, баъд ба китфони ў даст ниҳода, ба рӯи вай ҷашм дӯҳт.

— Туф-туф, ҷашми бад нарасад! — гуфт ў мамнуну.

* Жӯлидамӯй, паҳмоқсар.

мафтунона.— Малоҳатчони хола, ин қадар хушрӯй шудай. Бедарак намегуфтаанд, ки ҳусни духтар дар бӯғча.— Зан ба пешвоз омада истодани Ҳидоятхоларо дид, Малоҳатро сар доду ўро ба канор гирифт.— Анча вакт боз Малоҳатчонро надида будаму хушрӯй шуда нашро таъриф мекунам. Худо аз ҷашми бад нигоҳ дорад. Барфи Яман барин сафедии рӯй дадошу қошу ҷашми сип-сиёҳи шуморо гӯё гирифта, ба рӯяш часпондасту шинондааст. Худо ба умру ҷонаш барака дихад.

— Илоҳӣ, холааш,— гуфт Ҳидоятхола.— Хуш омадед, қанӣ ба ҳона дароед.

— Не, дугонаҷон, дадош ҳозир аз кор омаданд, ҳӯрок қашида дихам... Бӯй сӯҳтагӣ?— зами ҳамсоя ба ҳар сӯ нигариста, бӯй қашид ва ба ҷавоб мунтазир нашуда суханро идома дод.— Ҳаткашонамон нав шуда, як ҳати ба шумо омадаро ба газетадони мо партофта рафтааст. Бачаҳо қариб буд, ки күшоянд. Қашида гирифтам,— зан конвертеро ба дasti модар дод.— Аҷаб замонаҳое! Аз каллаи қурак то ними шаб ҳама дар ҳар тараф паро-кандаро ба ҳонаш меҳмон барин омада меравад. Ҷанд вакт боз шуморо ҳам надидаам. Вакт ёбед, дугонаҷон ба ҳонаи мо гузаред. Ман ҳамеша дар ҳона. Чорта ҷақ-ҷақ кунему синну соламон ба як ҷо рафта монд, аз гӯру қиёмат гап занем.

— Аз қиёмат гап зада, дилатонро бехуда ҷаро ғаш қунонда мегардед?— ҳудро дошта натавонист Малоҳат.— Гапу кори ин дунъё кам аст, ки афсонай он дунъёро мегӯед?

Ҳамсоя ба ҳарос афтод:

— Тавса кардам гӯ, духтарам. Ҳудатро гунахгор на-кун,— пандомезона гуфт ў.— Гӯр ман нашавам. Аз кучо ҳам ин гапро гуфтам! Ҳайр, хуш монед. Ба нағзӣ бинем. Дар паноҳи ҳудо, гардам.

Зан саросема баромада рафту Малоҳат конвертро аз дasti модар гирифта, ангушт соида, аз саҳтии он дар тааҷҷуб монда, бесабронда дарронд ва суратеро қашида гирифту ҳате ҳам ба зери пояш афтод. Ранг аз рӯи духтар аввал тамоман парид ва баъд хун ба рӯяш зада, сурх шуду мактубро ҳам шуда гирифта, ҳунгос зада гирист. Тозон ба меҳмонхона даромада рафт. Суратро Ҳидоятхола ҳам дид. Ӯ домодшавандаашро зуд шинохт. Лекин рӯи духтаре, ки даст ба гардани домодаш пе-ҷонда, ба нӯги по меистод, ба сурат нафаромада буд. Китфони нозук, гардани борик, мӯи боло қашида қошук-

донвор лўнда кардашуда аз қафо намудор буданду халос.

— Ба ман дех,— суратро аз дасти Малоҳат, ки рўяще ашк пур худро ба диван партофта буд, гирифт Ҳидоятхола.— Ин духтари кист? Оё намениносӣ?

— Мениносам. Маша.

— Худоё, ин чӣ беномусӣ!— даст ба пешонӣ бурда, ба лаби стул нишаст модар бемадорона.— Ба ин ҷавони ҳушодобу ахлоқ чӣ ҷин зад? Наход ин шайтон ўро азроҳ бароварда бошад? Ҳат аз кист ва чӣ навишта шудааст?

— Аз кӣ буданаш маълум не.

— Ачаб! Қанин ин тараф дех,— Ҳидоятхола мактубро гирифта ба хонаи хоб даромаду лампай рӯистолро афруҳта хонд: «Малоҳатчон! Ин ҳатро ба ту як дугонаат менависад. Ин расми ба даст афтодаро, ба пешат бурда метавонистам. Аммо ба болои сӯхта намакоб нашавад, туро шарм надоронам, гуфтам. Расмро дидаму сӯхта хокистар шудам. Аммо аз тарафи дигар, ба ҳудам тасалли додам, ки ҳанӯз дер нашудааст, гӯё загс накардаед, тӯй надодаед ва ҳама ҳам аз нияти шумо боҳабар не. Маслиҳат медодам қазоқбачаи шармандаро, ки аз кучое омада туро фиреб дода, як умр сӯзондани будааст, дигар ба хонаатроҳ надех. Дидораш хушк шавад. Ба рӯяш туф кун. Ба ман ин йигит аз аввал ҳам маъқул набуд. Як бор ўро ҳамроҳи ту дар боғ дидам. Бо ту мерсафту ҷашм аз зану духтарони дигар намеканд. Овоза-кардааст, ки писари аништкани номии қазоқ Могамбетови карағандагӣ аст. Медонӣ, дугона, аввалин, ман баин бовар намекунам. Сонӣ, фарз кардему писари ҳамон бошад ҳам, аз сара саг, беҳудае аз хонадони нағз будаист. Охир Ҷаббор ҳам, ки номашро ба авбоӣ мебароранд, писари одами дуппа-дуруст, фарзанди шаҳси баиззату ҳурмат аст. Ҳамин тавр нест? Боз мегӯям агар биёяд, қазоқи ситораҳунукро аз пеши даратон ҳай кун»

Ҳидоятхола ба бахти духтараш, ба нобарории интиҳоби ў гирист. Лекин худро зуд ба даст гирифт. Агар чанде, ки гӯё ҳат нахонду лаҳчай оташро фурӯ бурд, ки вай на ба меъда, балки рост ба мағзи дил даромада, онро месӯзонд, аламро нуҳуфтган ва андӯҳро нишон надодани шуд. Ашки ҷашмонро пок намуд ва ба назди духтараш рафта, дилдорӣ додани буду аз гиръяе, ки ба гулӯ мепечид, тарсид ва тулум шуда ба ошхона баро-

мад. Овоз набароварда гирист. Ба чорпоя нишаста даст ба останай тиреза ва рӯй болои дастҳо ниход.

Агар садои кӯшода шудани дар ва шарфай пои падар ба гӯш намерасид, кӣ медонад, духтару модар боз чӣ қадар мегиристанд. Модар зуд бархост. Саросема рӯй шуст ва сачоқ дар даст ба пешвози Назаров баромад.

— Омадӣ?

— Омадам, модари бачаҳо. Малоҳат омад?

— Омад.

— Дар кучо вай? Духтарам, Малоҳатҷон, ту қанӣ, ки ман муборакбод кунам?— Аз он ки овози Малоҳат аз ҳеч сӯй набаромад, падар ҳайрон шуда, ба занаш нигариста, сурхии чашм, варами қавоқашро дид.— Ба ман нигар. Бевакӯт хоб кардӣ, ки чашмҳоят варом барин?

— Не, нахобидаам. Гиристам,— пинҳон накард Ҳидоятхола ва аз остини ў гирифта, ба ошхона кашиду дарро оҳиста баста, сабаби андӯҳро гуфт.

Давлат Назаров ҳамаи гуфтаҳои занашро аввал дар назар бепарвоёна мешуниду лекин Ҳидоятхола медид, ки рафта-рафта чӣ тавр ранги рӯи ў тағъир меёфт. Абрӯвонаш ба боло кашида, ҷинҳои ҷабинаш чуқур мешуданд ва ниҳоят ду бор оҳангӣ сухангӯй карду натавонист. Лабонаш ларзид. Бурутҳояш ҷунбид. Ниҳоят ў ҳам худро ба даст гирифт.

— Шавҳари аз кӯчайфта чӣ ҳам мешуд?— гуфт ў гӯё худ ба худ.— Магар дар Шӯроби худамон ба шавҳар қаҳт зада буд, ки як духтари бо фаҳму фаросат ҷавони аз ким-кучое ба практика омадаро хуш карда монад? Айни духтарат. Одам ҳайрон мешавад...

— Чӣ ҳайрон мешавӣ? Магар дар Зумуррадшоҳ ба шавҳар қаҳт зада буд, ки ҳанӯз ҳамон вакт аз қадом ҷои дурттар ман туро ёфта будам?

Назаров писханд зад.

— Аҷаб муқоисаи хубе ёфтӣ!

— Ба ту маъқул нашуда бошад, ба худам тан. Лекин муқоиса.— Модар ба ҳимояи духтар даромад.— Накунӣ, ки ба ў саҳт ҷасию ҳамин гапҳоятро ҳам гӯй. Аз ҳама хубтар ту бояд донӣ, ки ишқ дурию наздикий кисту чистро намедонад. Монанди баҳор ногаҳон меояду дар ғафлат мемонӣ.

— Сабр кун, модари бачаҳо,— занро ба давомдиҳии далелу фалсафаи ишқ нагузошт Назаров.— Духтарат ҳатро шинохт ё не? Сонӣ расм дар кучою дар чӣ ҳолат

иронда шудааст, фаҳмидӣ ё не? Балки ягон душман...

— Рост мегӯй,— суханро аз даҳони шавҳараш гифт зан.— Рафту аз аламу адоварат Ҷаббору улфатҳои зориаш фитнагарӣ карда бошанд...

— Ман ҳам ҳамино гуфтани ҳастам,— гуфт Назаров. Агарчанде ба дурустии гумонаш ҳанӯз эътиимод дошт.— Расмро ин чо биёр.

Сараш дар гиребони тааммул пинҳон, Назаров аз як тарафи дигар барбод шудани нияти Қарағандараро ниҳоят ғамгин шуд. «Ҳай афсӯс,— мегуфт ўҳоло даҳкае танҳо монда.— Ин як тир буду чанд нишон. Аввалан, як мактаби таҷрибагириро тамом мекардаму омада, ба курси комбайнёрҳо нақл мекардам ва дар шахта ғосита бо комбайн қандани аништро таълим медодам. Соњӣ, меҳмони Могамбетов шуда, ўро хурсанд мекардаму ба меҳмонӣ ҷеф мезадам. Баъд дидагиат мемонад, уфтаанд. Ҷойҳои надидагиамро медидал. Ба ин ҷавонӣ шуд-а? Батамкину ботамиз менамуд-ку... Наход дил а ҷашми Малоҳат хато карда бошанд?»

Модар расми дарронда ғичим карда партофташударо ҷарда, ба дasti шавҳараш дод. Ў бошад, бо нигоҳу сар-тунбонӣ гӯё «хуб накардааст, ки даррондааст»— гуфту инро ба ҳонаи хоб гирифта даромад ва фурсате нагузашта баромад.

— Фитнагарию ҳалос!— Фитнагарии ноӯҳдабаро бӯёна. Намедонанд, ки гургони пир боронҳои бисъёро диданду сайдҳоем сад тир ба сўймон паридаю лекин нарасида.

— Ту аниқ ҳамин тавр гумон мекунӣ?

— Ҳамин тавру ҳалос, модари бачаҳо. Дурусттар ҳикқат кардӣ ё не? Тузуктар зеҳн мон, ҷарҳҳои подъём ба ҳатто терриконники шахтаро мебинӣ. Машаро ба кор ҳамоҳтаанду аз як гӯша ба бачаи бечора нафаҳмонда, ӯрат гирифтаанд,— аз китфи Ҳидоятхола гирифта ба ӯр ишора кард Назаров.— Бовар кун, ки ҳамин тавр а вай гӯ, ки бехуда ғам нахӯрад. Ман намеравам, ки то накашад, рав.

Ҳидоятхола рафта ғамгинаш шуда омад.

— Духтаратон худи ҳамин рӯз ҳар дуи онҳоро дар ҷиҳона ҳам дидасст,— боз оби дидаро нигоҳ дошта шатавонист.— Шамол набошад, шоҳи дарраҳт намечунад.

— Хайр дидасст, чӣ шудааст? Ҳезаду ба пеши ҷаво-

ни бечора боз барои фитнагарӣ фиристода бошанд. пурсиid Назаров.— Аввал таҳқиқу баъд боварӣ. Аз Тагир пурсидан лозим аст, ки чӣ мегӯяд.

— Рӯяш хушк нашавад. Вай бачаи баандешаю истиҳола сошад, дар ҷойхона ҷаро қиқир-қиқир ҳандид ба дуҳтар мешина?— ва пас аз сонияи сукут илова намуд модар.— Ба қавли ту аввал фаҳмидан даркор аст...

— Ист, модари бачаҳо. Аз духтарат оё пурсиid, ки ҳатро шинохт, ё не?

— Напурсиdam. Хуш аз сарам паридааст,—ба ошуфтагии худ икror мешуд Ҳидоятхола.— Ҳудо наҳоҳаду ин гапҳо рост бароянд, сарамон ҳам мешавад. Он вакт на фақат ба даҳони бадгӯйҳо меафтем. Ба зери маломати ҳоҳархондаму бочаат мемонем. Ба рӯјмон нагӯянд ҳам, «хуб шуд, писари моро ба домодӣ муносиб надидеду но-машро ба бадӣ баровардед?»— мегӯянд ба дилашон. Ту аз ман чӣ пурсиid?

— Кай?

— Ҳозир.

— Намедонам.

— Аз ман бадтар камҳушӣ. Ҳамин дам гуфтӣ, ки рафта аз духтарат пурс.

— Ҳа, ҳатро шинохт, ё не гуфтам.

— Ҳа, ҳозир,— Ҳидоятхола ба назди духтар даромада, хеле бедарак шуда рафт.

Фикру андешаҳои хуб, дуруст мегӯянд, ки дар танҳои ба сар меоянд. Назаров ба андеша афтода, расмро боз ба даст гирифт. «Не, нодуруст мегӯяд, ки дasti Маша ба гарданӣ ў ҷеҳадааст. Тагир дасташро на ба китфи ў мондааст ва на ба миёни ў расондааст. Рафту Машаро шарики фитнаашон карда, фармуда бошанд, ки раву масалан, «ичозат дихед ба шумо хизмат кунам, гиребонатон қат шудааст, гӯён, дастҳоро ба китфи ў бар, мо сурат мегиррем» гуфта бошанд-ҷӣ? Ин мумкин аст. Ў ба расм бо диққат синча кардаравон боз занашро ба ҳузури худ хонд.

— Модари бачаҳо, ҷаро ҷим шуда рафтӣ? Ин ҷо биё.

— Ин беақламон ҳатро майдаю реза карда партофтааст,— Ҳатро намешиносад. Ин ҳати Ҷаббор ҳам не. Вай ин хел гапҳоро ёфтаю навишта ҳам наметавонад, мегӯяд. Баъд ҳат агар азони Ҷаббор ё улфатҳояш бошад, ўро авбош ҳам намегуфтанд.

— Барои гумонбар нашудани мо ҳамин тавр навишта бошанд? Сонӣ шарт не, ки ҳуди ў нависад. Магар

монанди каждумбача Ҳусен, ки аз минциқи вай чой гирифтааст, улфату хушомадгүёни вай каманд? Модари бачаҳо, боз ба ту мегўям, ки ин расмро маҳсус барои иғвою ғаммозӣ гирифтаанд. Ҳудам аз паяш мешаваму мёёбам. Ба субуташ мерасонаму ҳалос. Майдарезаҳои ҳатро ҳам ҷамъ карда мон, даркор мешавад,— аз чой барҳост Назаров.— Ман як ба кӯча рафта биёям. Дилем буғуз мекунад.

— Телба нашав,— даст ба китфи шавҳара什 гузошт модар.— Сабр кун. Ман аз ин ташвишҳо бехабар, ба кино ду билет гирифта будам.

— Инаш албатта ба дил намегунчад ҳозир,— Назаров ба пасу пеш ду-се қадам зада, бозистод.— Ё ба қасди ҳамин фитнагарҳо духтаратро гирему ба кино равем?

Хидоятхола дудила буд.

— Намедонам. Нав мегуфтӣ, ки ба дилат намегунчаду...

— Ба қасди ҳамонҳо.

— Гӯям-ҷӣ Малоҳат меравад, ё не?

— Мераваду ҳалос,— гуфт қатъӣ Назаров ва ба стул нишастанд.— Қани ҳӯрокатро ин тараф гир. Ман чой мемонам, ҳоли вакт ҳаст. Батаанӣ ҳурок ҳӯрдаву чой нӯшида гирифтан мумкин. Ту ҳӯроқи ҳудату вайро ба он ҷо бар.

Баъди ним соат падару модар ва духтар рост карда, гӯё ба меҳмонӣ мерафта бошанд, ба кӯча баромаданд. Боди саҳти ногаҳон ба вазидан сар қунандаву ногаҳон ҳам ҳомӯшшавандай Шӯроб, ки дар шикастани шишаи тирезаҳо, баробари бачагони футболбоз, мададгори бемалоли шишагузорон аст, барҳоста, ба симҳои телефону телеграф зада, хуштак мекашонд. Коғазпораҳоро пешпеш давонда, ба хонаҳои бисъёрошъёна барҳуронда, ба бомҳои онҳо парронда мебаровард. Аз ҷониби кӯҳ ҷангӣ зардтобу Сӯи шибоғ, исфанд ва ҷорӯбуттаро мебарвард. Лампаҳои электрикро алвонҷ медод. Гулпартоии сояи дарахтонро дигар мекард. Мӯйҳои занонро ба рӯяшон парешон менамуд.

Роҳи пиёдагарди назди ресторон тамоман одамногузар буд. Бод ҳодимони онро ғофил дарьёфта, аз як сар тамоми шишаи тирезаҳои қалони онро тиккаву пора карда пошидааст. Аз тарси лағжиде афтодан, одамон бо кӯчай қалон роҳ мегаштанду бачагон бошанд, ғаҷар-ғуҷур чун дар рӯи барф рӯ-рӯи шишарезаҳо метоҳтанд.

Модару падар ҳамрохи духтар ба дари боғ омада, билети сейӯмро барои кино ҳариданд ва акнун меҳос-танд ба боғ дароянд, ки овози шиносе ҳар серо боздошт. Онҳо Акбар-амак Азимовро диданд, ки ин марди пай-васта парешон ҳоло хушхолу ҳандон буд. Ҳамчун шаби гузашта ба маҷлис, ба ин ҷо ҳам сару либоси тозаву нав дарбар намуда, олуфтавор тӯппиро дар шоҳаи сар гузашта, мӯйлабро тоб дода меомад.

«Ачабо! Ба ў чӣ шуда бошад?— дар дил аз ҳуд пур-сири Назаров ва аз зану духтараш гӯё шарҳи ҳоли ҳози-раи амакро пурсиданӣ шуда, назар карда, онҳоро низ мисли ҳуд дар тааҷҷуб дид.— Магар ба муроду мақса-даш ниҳоят расида, аз занаш ҷудо шуд, ки ин навъ дил-хуш?»

— Хуш, додари азиз, ассалому алайкум, мумкин фаҳмем, ки димоғашон ин қадар ҷоғ?— пурсири ў.— На-бераи нав ба дунъё омад, ё ба лотереятон «Москвич» баромад?

— На ину на вай. Ба гумони шумо сабаби қайфчи-ии ман чист?— пурсири амак ҳам даст дароз карда.— Қани ёвед. Наёфтед? Коил ман. Охир барои ёфтани сабаби ҳурсандии марди занқимоб шогирди Луқмони Ҳакиму Абӯалисино будан лозим нест. Маро муборак-бод кунед, аз нав зонда шудам. Аз кулакдухтар, Рокиа-хон ҳалос шудам.

— Вой, ҷӣ кардед, ҷӣ тавр ҳалос шудед?— пурсири Ҳидоятхола ҳавотир шуда.

— Гирифта бурданд, чигарам. Ба ҳабсхона фиристо-данд.

— Ба ҳабсхона?— Малоҳат беихтиёр ҷашмонашро қалон күшода лаб газид.— Чаро?

— Худо ба бандааш меҳрубонӣ карданӣ шавад, пи-сари кӣ гуфта намепурсидааст. Ба кучо меравед?

Ҷашми Акбар-амак ба дasti Назаров афтода би-летро дид.— Ба кино меравед? Ҷудо нағз, ман ҳам рафтаний. Тамошоро он қадар ёд кардаам, ки мондан гиред. Нодираи даврон, ки ҳудованди таоло барои таълимуму тарбияи ман маҳсус оғарида фиристода буд, ба телеви-зор ҳаридан намемонданд. Аз дидани ин ацинабозӣ одам девона мешавад мегуфтанду ба кино намемонданд, ки қасро гумроҳ мекунад. Акнун қусури ҳаминиро баровар-даний ҳастаму улфат ёвам наёбам, ҳеч набошад ба ҳар фильми нав бетарк омаданий ҳастам.

— Ии гапҳоро монеду бигүед, ки чӣ шуд? Наход онро ба ҳабс бурда бошанд? — пурсид Ҳидоятхола.

— Наход дилатон ба вай сӯзад, чигарам? — пурсид як ҳам ба ҷои ҷавоб. — Шумо ба ман гӯед, ки дар ин соғу ҷониб ғайр аз Лангари моҳиён ягон мазори дӣ ҳаст-мӣ?

— Ба дегаш равған бурда рехтанӣ ҳастед? — аз ҳаз-Акбар-амак чӣ гуфтани ўро фаҳмид Назаров. — Шайни бо ақлу идрок қайҳост, ки сари касбу корҳои дигро гирифтаанд, ки шарманда нашаванд. Равған бисъ бошад, исроф нақунед, ягон зиёфат додан даркор шавад.

— Аҷаб гапҳо мегӯй — гуфт гилаомезона зан ба шавиравш.

— Ду зиёфат медиҳам, — гуфт Акбар-амак. — Безорӣ ародарашро ҳам бурданд.

— Аммо шумо ҳанӯз сабабашро нагуфтаед, — хотирасон кард Ҳидоятхола.

— Не, чигарам, ин хел лаб задани баҳт ва начоти ӯзи саҳтро ба шумо лӯп-лӯндаю ду даҳан карда намемуям. Аз як сар ба шишташ мегӯям ки ҳам аз хумор баояму ҳам шумо мазза кунед. — Аммо як шарт ҳам ҳаст. Шодиёна медиҳед. Аз қадимулайём барои ҳуштабар муждагонӣ мегиранд. Ҳамин тавр не чигаргӯшаам? — Акбар-амак ногоҳ аз Малоҳат пурсид ва ҳуд ҷавоб дод: — Ҳамин тавр. Аввал биё, ки туро табрик қунаам, омадаравон лавҳаро дидам, Плани ниммоҳаат яксаду чил фоиз иҷро шудааст. Кам нашав, чигарам. Ана ба кино омадем, ҳамин замон сар мешаваду ба шунидани гапҳои ман фурсат намеёбед. Баъди кино барои ҳик ҷонуданатон ба ҳардӯятон ду даҳон карда гуфта медиҳаму ба додарам аз як сар.

Намоиши фильм сар шуд, давом кард, ба охир расику ғайр аз Акбар-амак, ки ба қавли ҳудаш акнун хотираш ҷамъу дилаш бегам буд, сеи дигар, ки ба болои ғамашон «ҳуҷӯҳабари» асрорангези Акбар-амак зам шуд, аз тамошое, ки ҳудаш ҳам он қадар шавқангез набуд, як нахӯди зирбон ҳӯрдагӣ барин ҳам лаззат набурданд. Чароғ даргирифт. Малоҳат сарашро ҳам кард. **Ва** гумонаш ҳама ба якдигар ўро нишон медоданд. Аз **дай** сухан мегуфтанд. Гӯш меандохту чизе фаҳмида настувонист. Ҳидоятхола зоҳирان осуда намояд ҳам, дар изтироб буд. Назаров бошад бо Акбарамак акнун танҳо **монда қиссаи ўро шунидан** меҳост.

БОБИ XII

АЗ ОДАМИ ГАНДА ДАРДИ ДИЛ МЕМОНАД

— Ҳамин хел акнун дар кисаатон нақдинае несту шодиёна насья-мӣ? Ҳайр, он тараф шумою сӯхта намеравад,— гуфт Акбар-амак, ки гӯё хушгуфториҳо то ба ин дам дар дил ва забон таҳ ба таҳ хуфтари беором меҳост бароварда қатор кунад.— Ҳулласи гап, чигаргӯшоям ҳамин, ки маликаи дилозор ба болои он қадар фазилатҳояшон як қасби навро ҳам ёд гирифтани шуда..

Акбар-амак лаб фурӯ баст. Ҳидоятхола гумон кард, ки ўз одамони пасу пеш омада сирро пинҳон доштанист. Лекин амак гунаҳкорона рӯй ба Малоҳат овард.

— Чигарам, маро мебахшӣ. Ҳушхабари ман гапест, ки шунидани ту хуб нест.

Малоҳат худро ба яксӯтар гирифт ва Акбар-амак аз лаҳза истифода бурда, оҳиста ба Ҳодиятхола гуфт.

— Тарра ба тухмаш мекашаду кавар ба бехаш. Як ҷавонзанро аборт мекунам гуфта, ба хона оварда, саҳл мондааст, ки кушад. Додараш ҳам ба ҳамин кор айбор. Зани бечораро вай овардааст.

— Қӣ будааст?

— Як фиттонча. Аз шамоли қаноти ҳазрати Ҷабраил дучон будааст,— гуфт Акбар-амак.— Лекин гапи ҳудамон, ҳар кас бошад ҳам, ман аз вай розӣ. Ба шарофати ўз ҳамин рӯдалои раҳи ҳаҷҷ ҳалос шудам.

— Наход аз ҳамин ҳодиса хурсанд бошед?— пурсид Ҳидоятхолаи мутаҳайир.

Аз одами нағз обу гил мемонад,
Аз одами ганда дарди дил мемонад,—

дар ҷавоб Акбар-амак, оҳ қашид.— Дилам аз вай ҳамин қадар хунук шудааст, ки ба дидани турку тароваташ тобу тоқатам не. Аз рӯи ваъдаам ман акнун аз шумо соф. Ба додарам рухсат дихед, ки ҳамроҳам то охири кӯчай қалонамон рафта, ҳам пои ҳаво кунаду ҳам қиссаи фанд ҳӯрдани шайтонро шунаванд. Рухсат? Саломат бошед. Ҳоби нағз бинед чигаргӯшаам. Шабатон хуш, чигарам,— Акбар-амак барои ҳайрбод даст дароз кард.— Сабр кунед, чигарам, кай фурсат ёфта, чигаргӯшаю набераҳоятон катӣ акнун ба хонай мо меҳмон мешавед? Ваъда дихед. Охир мани бечора аз ҷабри зан то ҳамин вақт ба ҳавлиам ягон одами дилҳо-

амро оварда, як дег об чүшонда наметавонистам. Аз ама рўям шугут. Қаний гўед, кай меҳмон мешаветон?

— Ачаб гапҳо мегўед, рафиқ Азимов,— лабханд науд Ҳидоятхола.— Ин чи зиёфату меҳмондорист, ки ба муносабати ҳабс шудани соҳиби хона дар хонааш орос-та мешавад? Мурдаро монда тутхўрӣ...

— Фарз кардему аз меҳрубонии худо мурда медод, поси хотири маро карда, ба азогирий намеомадед!— мазоҳро давом медод Акбар-амак.— Ҳеч набошад, як барои дидани байтулэҳзони хонаи нишотшуда ҳам бекостакак даромада намебиёед? Набошад, гуфтугузорро дар ин хусус ба ману додарам монед, ки қарори қабул кардаамон қонун мешавад.

— Хайр, нағз монед,— Ҳидоятхола ба Акбар-амак ва ба шавҳараши рўй овард.— Дер намон, вакти хобат гузашта, сонӣ шабзиндадорӣ накунӣ.

— Хуб, модари бачаҳо,— итоатгарӣ намуд Назаров.— Наход қисса то саҳар тӯл кашад?

Ҳидоятхола ва Малоҳат ба дари подъезд даромаданду шарфай поящон аз зинапоя ба гӯш расид. Назаров ва Акбар-амак ба қӯчай қалони асфальтфарш бароманд, ки аз шарқ ба гарб Шўробро рост бурида, торафт ба боло ба ҷониби манораи телевизион ба доманаи кӯҳ баромада меравад.

Боди саҳт кайҳо монда буду насиме ба чои он аз ғарби ҷануб, аз ҷониби деҳаи Чоркӯҳ мевазид ва шоҳаҳои нозуку баргҳои болоии сафедор, ҳӯшай марворид ва гучумро маҳин-маҳин мечунбонд. Оромии шабонгоҳро аз бункир ба вагонҳои роҳи оҳан рехтани ангишт, машинаи ҳолии боркаше, ки дар қӯчай камодам девонавор метоҳт ва ба ҳар сӯ ғулгула меандоҳт, аз болои хонаи қабати дуюм гиръяни кӯдаке ва дўк-дўк ҷунбонда шудани гаҳвораи вай, аз ҷониби Самарқандак акар-акару нулакашин сагон ҳалалдор менамуданд. Мурғи ҳақ, ки аз гуфти мардум, мисли дорбозчиён ба шоҳ оvezону сарнагуншуда овоз мебароварад, ваҳмангезона «ҳакгӯй» мекард. Нури ситорагони қалон ва дураҳшон аз осмони баланд торикии ғафси ҷанубро бурида, бо ҷароғони шаҳрчай қӯҳистон рақобат менамуданд. Ҷароғони бисъёр бонанд, дар ин торикий монанди гулҳои зардӯзии рӯи матои сиёҳ ҷарақкос мекарданд.

— Малиқаи дилозори ман, ки дар якравӣ аз гӯсолаҳою дар гарданшай аз ҳамаи ҳарони дунъё як зина баланд меистод,— қиссаи худро сар кард Акбар-амак.—

Худатон медонед, маро бе ресмон ба хона баста мемонду ба қавли худаш «баҳудаву бехуда» ба күча баромадан ҳам намегузошт, яке якбора чанд рӯз боз мүнису меҳрубон шуд. Ба чои ҳўй ина куну ҳой вая накун, дадош ина ҳуреъ, дадош болиштро ба таги дастатон гиред, як ҳавои тоза гирифта биёд мегуфтагай шуд. Яктаю якта набераамон чи тавр шуда ба хона биёд, пеш сад баҳона ёфта «хун қай карда мурд, хориш шаву ноҳун наёв, замини сиёҳ қашад, ба сари мурдаат шинам» —гуфта дуои бад мекарду акнун меҳри кабудакаш тофта «очаат закоту гиргиттон, тўятро ҳўрам»— гўён ба сандуқи дилаш зер мекард. Пештар ба ҳалқат гулўзин-донак барояд, ин қадар обу нон мегўй гуфта, иллат мекарду акнун ҷони очаш, ана инро ҳўрда гир гуфта ба ҷону ҳолаш намемонад.

— Ман гиребонамро қапида ҳайрон мешудам, ки чӣ воқеа рӯй дод, худи гап чист?— Акбар-амак нафасе аз роҳравӣ бозистод.— Одаме ки дар пеши гӯшам пашиши мифилмақ барин ғирингос зада дар майнаам ҷоҳи бетаг мекофт, чӣ тавр ҳапу камгап шуд. Худ ба худ мегуфтам: Ҳой Акбар ҳушъёр шав, дар таги ин коса нимкоса ҳаст. Додараш Ҳусен чанд рӯз инчониб ба хона меомаду вай мегуфт, ки дар Исфара коргари роҳсозӣ шудааст. Малика чӣ қадар меҳрубон шавад, рости гап ман ҳамон қадар безобита мешудам. Лекин худамро хурсанд нишон медодам. Парерӯз меҳрубониаш ба авчи аъло баромад. «Дадош,— гуфт,— зор монад ин ҳурӯси ҳамсоямон ҷеф задаю аз ҳавзча-бошад қурбоккаҳо вақвақ карда, ба ҷонатон мерасонанд. Майлаш, ягон ҳафта ба санаториятон рафта дам гиред». Аз дилам гузашт, ки ин маккора ягон макри нав сар карданию хонаро ҳолӣ кардан меҳоҳад. Не ҷодугар, ҳато мекунӣ, нигоҳ карда ист, ман чӣ мекунам! Аммо давида ба пеши комитети маҳаллиамон рафтам, ба профсоюзамон. Ҳайрият ғаис нею котибаш будааст. Чаро ҳайрият? Эй до-даракам-э! Вай маро силу сотил кард-ку! Як бор мани сарсаҳт ҳабарат ҳаст, гуноҳе карда, ба пеши вай рафта, аз зан ҳасрат кардаму ба бало мондам. Тарбиягарам ду нафар шуд.

Он кас ба қавли худашон, як вақте танакори мобайни ману занам шуда моро оштӣ дода ҳам рафта буданд.

Як ҳафтина путёвка гирифта ба санатория рафтам. Шаби аввал наомадам. Аммо шаби дуйӯм дилам ғулғула кардан гирифт. Ҳез, мегуфт, рафта ҳабар гир,

маккора бо чй овора. Соатҳои ёздаҳ оҳиста омада, пушти тиреза гӯш андозам, чй мегӯед ки хона ғибир-бир, базм. Аввал ман гумон кардам, ки аз радио ҳиён ё ягон чизи дигар меҳонанд. Не, овози маликаи дишор, Ҳусени авбош, боз як зани дигар берун мебарод. Ҳанг-пангам канд. Ҳой Ақбар, бидону огоҳ бошфтам, ки маликаат ба додараш дар ҳамин чо зан рифта доданию ҳисоб ёбад, кафшатро бароварда ба рафи Чоркуҳ тӯғрий карда монда, кани аз кучо омадабоший, ба ҳамон чо тӯёқатро шилиқкон мегӯяд. Дар ҳамин вақт овозҳо ба қафои дар омаданду худамро ба ҳол тараф гирифтам. Аз хона безорӣ Ҳусен, ҳоҳараш ва зан баромад. Онҳо гӯшакӣ ҳайру маъзур карданд. Ҳусен, аз бағали зан гирифтаравон ба ҳоҳараш «ҳамашро тайёр кунед, пагоҳ шаб мебиёем. Гап акнун ҳамин»— гуфта рафт. Ҳоҳараш бошад, хуб шудааст меуфт. Ба санатория омада истода ҳаёл мекардам, ки ин зан кист. Вай ба ҳоҳараш чй фармуд, аммо ба маънини онҳо рафта наметавонистам. Сураро дароз кардам, монда нашудӣ-мӣ, додар?

— Не-не, марҳамат карда гуфтан гир. Сонӣ чй шуд?— пурсид Назаров, ки ҳаёли андӯҳи хонаводаро ҳеч аз сар дур карда наметавонист.

Шаби дигар омадаравон Ҳусену занро дидам, ки ба магазин даромаданду харид карданд. Сонӣ фаҳмидам, ки араку консерв ҳарида баромадаанд. Онҳо ба хона рафтанд. Ягон ним соат гузаронда равам, аз хона овози аввал оху вой, сонӣ «вой дод, ба ман мадад кунед, моро мекушанд!»— баромад. Ҳайрият, як ҳамсоямон ҳам боҳабар шуда омаду дарро задем. Кушонданд. Зан бошад, тохта баромада, ба пеши поямон афтид. Аз чой ҳеста наметавонист. Бинам, Ҳусени калнатра оҳиста гурехтаний. Аз банди дасташ гирифтам, ба ҳеч чо намеравӣ, вайро чй кардӣ?— гуфтам. Вай бошад, дasti дигараашро ба кисай пиджак зада истодасту бинам дудама дар ғилоф. Эй ту сагбача, тушбеноаро хом шумурдӣ. Ақбар Азимов, ки дар вақташ аз ӯда-тӯдаи босмачиҳо натарсида буд, акнун аз ту мегарсад?! Мах!— гуфта гурдаашро чама карда истода ҳамлагад фуровардам. Фалтида лўнда шуд. Зер кардам, мардум ҷамъ шуд, дудамаро қашида гирифтем. Маълум шуд, ки малика бачаи зани бечораро ғалтонданӣ шуда, ҳам медонад, чй хел азобу уқубатҳо дода бошад, ки он зан мадору маҷоли ҷунбидан надошту оху нола мекард.

Хайрият зуд милиционер ёфта омаданд, Занро бо ёрии таъчилий ба таваллудхона, ҳар дуи иро ба милиция бурданд. Хонаро даромада кофтуков карданду...

— Чий хел мусибат? Хурсандӣ, ид намегӯй, додар?— гуфт Акбар-амак ва дид, ки вай ҳарфе намезанд, пурсид:— ба гумонам, хавосат андак парешон, лаббай?

— Одамро, ки мегӯй шири ҳомхӯрда,— ҷавобан гуфт Назаров.— Кошкӣ кас ба ҳамаи орзую умедҳояш мера-сиid.

— Аз афти кор, додар дилат ба вай месӯзад. Ё ман нафаҳмидам, а лаббай? Наход кулакдухтар ба як ҳамкор, ба як дӯсту додарат ҳамин қадар ҷабр кунад, рӯз нишон надиҳаду боз ба ҳоли ман нею ба вай раҳм куни? Наход намедонистед, ки мани шӯрбаҳт ягон дами ҳушу ягон рӯзи осуда надоштам? Ту, додаракам, гумон намекунам, ки маро одами занбезор, бадбини ҳама занон донӣ. Баъзеҳо бехуда аз ҳазрати Одам хафа мешаванд, ки як қабурғаашро кам карда, Ҳавворо соҳтанд, ҳеч чиз нагуфту бедарак аз Нӯҳ гила мекунанд, ки ба қишииш занро чаккӣ гирифт. Охир ин мардум ҳаёл намекунанд, ки бе модар одам намебуд.

— Гапи ман дигар.— Медонистам, ки ба ту мушкил буд.

— Ҳамин тавр гуфтию мондӣ, додаракам, заҳми шамшер равад, заҳми забон мемонад. Он қадар гапҳои ҳунук гуфтааст ва он қадар дашномҳо додааст, ки ба ҳафт пуштам мерасад. Бедарак нагуфтаанд, ки калтак ба гӯшт мерасад, нафрот ба устухон.

— Ҳамаи гапҳоят дуруст. Ба ҷони пӯлодину асаби оҳанини ту салламно, ки заҳру закумро фурӯ бурдию тоб овардӣ. Аммо ҳар чӣ бошад ҳам, ин воқеа ба ҳона дони ту иснод мебиёрад. Аз ҳонаи ту занатро ба ҳабс бурданд. Намедонистагиҳо айб мекунанд,— Назаров охи бадарде қашид.— Ман ҳаёл мекунам, ки одами гӯё аз ғам тамом ҳалос намешудааст. Ҳар оилаи мо, ҳар як аз мо ҳаёл кун, чӣ қадар азобу машакқат, кулфату мусибатро аз сар гузаронд! Ҳамин тавр не, дӯстам? Ба рӯзи нек расидем. Матлабамон ҳосилу боз дамбадам ягон ҳодисаи ҳунук рӯй дода, дилро сиёҳ мекунад, мемонад. Ҳайрон мешавӣ, ки наход одам аз ҳамин хел дилсийёҳӣ як умр ҳалос ҳӯрда натавонад. Не, ман ин тавр гуфтани ҳам набудам. Дар дилат ҳасту ба забон намебарояд,— гуфт Назаров, ки суханонаш гӯё аз ихтиёраш берун лағжиде мебаромаданд ва дар умқи майнааш бошад андӯ-

духтараш изтиробандозӣ мекард.—Хайр, зан кӣ будаст?

— Мария ном ходими молия. Номаш ҳоло духтар, ҳайд. Падар надоштааст. Мегӯянд, ки ё аз Ҳусен ё Ҷаббор дучон шудаасту сари кафидаро зери тӯппӣ доданӣ шудаанд. Имрӯз миш-миш буд, ки Шукуров сарашро ба ким-кучо гурезондааст. Се рӯз пеш ба-и ба имтиҳон тайёр шудан ба Москва фиристода бу-м, гуфтаанд.

— Бачаат балои ҷонат. Фарзанди ноқобил сари Шу-урови бечораро ҳам кард,— дилсӯзӣ кард Назаров.— Гар ҳамин тавр ғамхориро аз аввал мекарду аз пана-ча мешуд, вай ин ҳел бешохбанд шуда намерафт. Ак-ун дер шуд. Аз кӯи бад гардондани вай мушкил. Хо-лаатро ҳам кофтуков карданд. Ин барои чӣ?

— Аз нағз расад шарофат, аз бад расад қасофат. Милиция медонистааст, ки вай Аҳмади поринаю савдо-ри дерина, отакасбӣ чайқов ҳам карда мегардад. Ягон из наёфтанду лекин дафтарчай амонатгузории вай, медонӣ, чӣ қадар пул доштааст? Таги панҷ ҳазор сӯм. Албатта, ҳеч набошад, нисфи ин пул азони мани бечора, ки Рокиа таг зада буду пулро ба суду ҳӯрокро ба тут мемонд. Ними дигарашро эҳтимол аз чайқов пайдо карда бошад. Дидӣ, на риштаю на тофта аз баҳри ҳу-до ёфта. Дар ягон ҷо кор карданаш таъян набуду он қадар қалонхарҷӣ мекард, боз ин қадар оқибандоз. Ҳаллоб буд, қаллоб; Қачоваро ба лӯлизан ҳӯрчин гуфта фурӯхта метавонист. Дина дар милиция гӯй дилаш мард карда, қариб бехуш шудаасту уколҳо карда ба ӯнду овардаанд. Ба ҳаёли ман, азони арак. Чанд бор дар ҳона ҳам саги сӯзан ҳӯрдагӣ барин печида но-на мекард. Рӯдаю шикамбаи вай аз ҷарм бошад ҳам ӯнано шуд-дия. Як луқма таоми тунду талҳ рӯдаро чӣ ҳел месӯzonаду чӣ ҷои араки бадхӯру бадбӯй! А лаббай?

— Дуруст мегӯй. Дигар ҳеч чиз наёфтанд?

— Чӣ мейёфтанд? Дигар ягон чизи шубҳанок набуд. Ҳаммо имрӯз ман ба заминкан даромада, ҷароғ гиронда ни тараф-он тарафро дида, ноҳоҳт як хирвор сурат ёғим, ки додаракам бинӣ, имонат ба ҳафт санг мегуре-ад. Чӣ бешармӣ, занҳои лучу балою бадтарҳои дигар. Ҳанд сурати ҳамин духтари фалокатзода ҳам ҳаст. Ба милиция бурда доданӣ будаму лекин вақти кор тамом шудагӣ буд. Пагоҳ мебарам.

— Суратҳо ҳоло ҳам дар заминкан? — пурсид Назаров.

— Суратҳо? — аз пурсопурсии Назаров ба шубҳа афтид Акбар амак. — Баста таҳт карда мондам. Пагоҳ бурда месупорам. Қй медонад мегӯй, балки дар паси ин суратҳо чиноятҳои дигари вай пинҳон.

— Рост мегӯй. Аз бекорӣ қадукорӣ. Ҷй мешавад, ки ин суратҳоро ман ҳам бинам.

Амак абрувонашро боло қашид.

— Наход ба дидани ҳамон беномусиҳо чашмат парад?

Назаров ҳандид.

— Ин ҳам як гап-дия, дӯстам, айб накун.

— Аҷаб ҳангоматалабӣ, додарам, — даст ба китфи Назаров гузошт Акбар-амак. — Шастсолагиатро ид кардию орзуи дидани суратҳои беномусонаро дорӣ.

— Худи ту чӣ? Агар намедидӣ, чӣ тавр медонистӣ?

— Ё, аз қудратат гардам! Охир чиҳою қиҳо бошад гуфта дидам-дия — худро ба бегуноҳӣ баровард Акбар амак. — Ба ту гап ёфтани осон нест.

— Ман ҳам чиҳою қиҳо гуфта мебинам.

— Муштоқ бошӣ марҳамат, дидан гир. Лекин афташон ҳушк шавад, ман боз нигоҳ карда гунаҳгор намешавам.

— Ин гапҳо дар даҳонат. Зинда бошам, мебинам, ки аз малиқаи дилозорат ҳамин тавр ҳалос шуда гирӣ, боз ягон зан меёбӣ.

— Ёбам, ё не? — пурсид аз роҳравӣ бозистода маслиҳатчӯёна Акбар-амак. — Ҳудат аз рӯи инсоғӣ гӯй, ҷаро як зани синну солаш ба ҳудам муносиб ёфта, бокимондаи умрамро одам барин нагузаронам?

Ҳамин тавр ду рафиқ ва дӯсти дерин ҳазлу мазоҳ-кунон ба хона омаданд. Хона тозаю мусаффо буд. На нақши пое дар зери пою на гарде дар рӯи столу стулҳо. Лампочкаи тоза ҷашмро хира кунонда месӯҳт. Аз дастархон, сачоқ, аз хонаи хоб, аз нимпардаи тирезаҳо бӯи собуну тозагӣ меомад.

— Ин қадар хонаат тозаю боз аз вай ҳасрат кардагиат кардагӣ.

— Ту гумон мекунӣ, ки ду рӯз пеш ҳам хона ҳамин тавр буд? — пурсид Акбар-амак. — Ба ин ҷо дароӣ гу мон мекардӣ, ки соати зиндагонӣ камаш сӣ сол хоб карда мондааст. Як нуқтаи радиои шаҳр буду вайро агар ба дили малиқа ғунҷад, гоҳ-гоҳе мешунидем. Электрик

чашм зарар мекунад гүфта, бисъёр вакт шамъ ме-
хт. Дар хона ягон суратро намемонд, ки фариш-
мегурезад. Аз ростй суратхоро мебинй. Боз хобҳои
диди, сиёҳӣ зер кунад, ба бало намонам?

— Овардан гир, дӯстам, охир як бинам.

Акбар-амак бӯҷаи суратҳоро оварда, ба назди Назаров гузашту ҳарчанд ўманъ кунад ҳам, барои чойчу-
оний ба ошхона рафт. Назаров ба варақ задану аз як
ар дидани суратҳо даромад ва ногоҳ аз байни онҳо рас-
е ва як ҳатеро ҳам ёфту худ ба худ «ин тирашон ҳам
ор хурд, ҷоҳқан зери ҷоҳ!»— гуфт ва бо ҷеҳраи кушод
з чой барҳост.

— Ҷою зиёфатро ин дафъа омада меҳӯрам, дӯстам.
За қавли ту, гунаҳгор шуданам бас. Биё, ки тезтар ба
хона раваму ба оташи ҷашки якею ғами дигаре об по-
шам.

— Ҷӣ хел ҷашки ғам?

— Сонӣ мегӯям дӯстам, сонӣ. Як умр ту дӯсти бегу-
лон будиу имрӯз боз як дӯстии аз ёнаравандагардӣ.

— Тамошои ин фиттончаҳои бехаёро мегӯй.

— Не, сонӣ мегӯям, дӯстам, ҳоби нағз бин.

Акбар-амак таваллову зорӣ кард, ки як пиёла чой
хӯрда равад, Назаров розӣ нашуд.

БОБИ XIII

ДАР ҚАРАҒАНДА

Рӯзи дуюм буд, ки амаку домод—Давлат Назаров
а Тагир Магамбетов аз тамошои манзараҳои аҷоиби
ари роҳи поездашон сер намешуданд. Онҳо аз поездди
тавалин дар Тошканд фуромада, аз он ҷо шабонгоҳ ба
ягони нарм поездди дуюм савор шуда, ҳоло субҳдам
и тараф лаб-лаби кӯли Балхаш раҳсипор буданд. Қў-
и азим латофат ва зебоии ба худ хосро намоиш дода,
и пеши назари мусофириён, ки чашм аз вай канда на-
стевонистанд, мегузашт.

Ҳанӯз офтоб набаромада, гарди заррине, ки бом-
ардон ба ҳаво пошид, дар об аксандоз шуд. Моҳихӯ-
макҳои хоболуд дар тарааддути нонушто болу пар зада,
ашм аз об наканда, болою поён мешуданд ва гоҳе худ-
ро ба об расонда, ҷим-ҷимаи назарфириби онро чанд
сония барҳам мезаданд ва гоҳе ғӯта ба об зада, сару

гардан чунбонда, зохиран, сайди худро фурӯ мебурданд ва боз мепариданд.

Офтоб гӯё аз об баромад. Аз назди он то ба поезд пойандози зардӯзие ба рӯи шишиан об густурда шуд. Турфатар ин, ки баробари поезд пойандоз ҳам пеш метохт. Ранги он сония ба сония тағъир меёфт. Дере нагузашта нукрагун шуд ва ҷашмро чун сӯзанҳои худи хуршед ба дард овардан гирифт.

Шоҳаи силсилаҳои Алатави сафедсар ҳам аз мусофирон гӯё ҷудоӣ ва пинҳон шуданро намехост. Дар гирду ҷониби поезд ҳаво гарм, валие ҷанд километр онсӯтар дар қулла, нишебӣ ва селроҳаҳо барфи гафс медураҳшид ва боди серуниовар, ки пардаҳои тирезаи вагонро патаррос мезонанд, албатта аз сӯи ҳамон барф мевазад.

Офтоб ба қиём омад. Вай акнун аз осмон бо зарраҳои аввор гӯё алмоспораҳои беҳисоберо ба рӯи оинаи об мепошид. Алмоспораҳо ба шишиҳо бархӯрда, ҷаҳидачаҳида медураҳшиданд. Об худро оҳиста ба соҳил мезад. Регу лойро рӯфта поён мекашид ва худро дар соҳил қаҳваранг мекард.

Ё ба шарофати намие, ки аз кӯл бармехезад ва ба атроф паҳн мегардад, ё чун қитъае, ки ба он ҷо боди намовар мевазид, ҳатто дар тирамоҳруя сабзи тару тоҷа дар ин ҷо барои ҷорво фаровон буду рамаҳои гидикони сафеди маҳинпашм, ки аз дур ба кӯлҳои ҳаракаткунанда мемонданд,— нарм-нарм мечариданд. Модоме, ки гӯсфандон тез роҳ намегарданд, дар ин ҷо ҷароғоҳо ҳӯрданиҳои фаровон дорад.

Могамбетов Назаровро ба зиқ шудан намемонд. Ин ҷавони ҳушманд номи ҳар манзилеро, ки ҷашм ба он меафтод, медонист. Аз мардуми он ҷо, аз ҳосилу маҳсули он бо майлу иштиёқ накӯ менамуд. Ба кучо бурдану рафтани роҳҳои пурчангро, ки баъди гузаштани машинае абри зардтоби хоку гарди онро бод ба дуродур мебараҳад, ҷодаҳои аз байнӣ ҳорзор базӯр намоёни ба паси талу теппаҳо гузашта нопайдошавандаро низ медонад. Боре бо бригадаи зарбдори ҳошокӯндоре, ки комсомол ташкил карда буд ва бори дигар аз институт ба партии ҷӯяндаю ёбандагони сарвати зеризамини ҷавони сейӯму ҷорум бо ин ва ё он сабабу муносибат ба ин тарафҳо омадаасту ҷавони ба синну солаш нигоҳ накарда, мушоҳидагар, басе пастию баландиҳои рӯзгорро дидва ба маънни он расидааст. Ҷавон чун

Клро ба охир мерасонад, Назаров саволе медиҳаду ш мекунад. Аз мағзу маънии суханҳои ў рамуз мегиад. Дониши ўро месанҷад ва хушнуд мешавад, ки дуҳраш бо ў хушбахт ҳоҳад буд.

— Ягон шаш-ҳафт сол намегӯзарад, Давлат Ҳакимович, вакте ба меҳмонии мо ин тараф меоед, ин дашт-о дигаргун мебинед,— мегуфт ў, аз ҷашмонаш ба ҳар ў барқ пошида.— Оби Иртыш охир ин даштро кишт-ор ва обшор мегардонад. Доманаш кам дуним ҳазор километр канале ки оби Иртышро ба Қарағандай мөбиярәд, на танҳо корхонаҳои саноатӣ ва конҳои ин ҷилоятро аз оби фаровон таъмин мекунад, балки инчунин дар сари роҳаш сад ҳазор гектар заминро объёри ҳам менамояд. Сад ҳазор ба гуфтан осон! Ин заминҳои ҳазорон сол ин тараф офтобхӯрда ҳосиле медиҳанд, ки ғурдошта тамом кардан мушкил мешавад. Бойгарии виљояти мо боз афзун мешавад. Кошкӣ фурсат мебуду виљоятамонро сайргашт карда мебаромаде! Қарағанда тавҳари Қазоқистон аст. Аммо ҳоли ҳозир оби ин ҷо ҳам. Ҷон коҳонда ангиштканон дарахт мешинонанд, тулзор мекунанд. Аммо тобистон камбориш омада монад, гармселҳои беамон онҳоро меҳушконанд. Сои Саригсу дар айни гармӣ ҳушк мешавад. Оби дарьёи Нура бошад ҳам. Қазоқони бечораи ин тарафҳо, ки мукимияти дуруст надоштанд, аз баҳори барвақт то тангии тирамоҳ аз ҷаңуб ба шимол то ҳазор километр роҳ паймуда, чорво мечаронданд, қурбу қудрат ё фурсат матаҳ доштанд, ки чӯй кованду об бароранд?

Қарағанда ангишти коксӣ ҳам гӯё дорад?— мепурӯсид озмоишкорона Назаров.

— Қисми зиёдаш. Вай акнун охир баробари газ ба ҳон саноати вазнин муҳиму зарур аст, чӣ гуфтед? Қоториян ангишти мо баланд. Серравған,— меболид Татир.— Захираи ангиштамон бошад, даҳҳо миллиард тон-а аст ва аз нисф зиёди вай дар чуқурии он қадар қалон нест. Маъданҳои ранга, ашъёи ҳоми кимъё ҳам, ки дар ӯзҳои мо аҳамияти қалон пайдо кардаанд, кам нестанд. Бе чиз нест, ки капиталистҳо то ба наздикӣ сукашонро ба ин ҷо дароз мекарданд.

— Наход? Чӣ тавр?

— Ҳа, англisis Ласли Уркат, ки дар сари иттиҳодияи Ҷамъияти русию осиёй буд ва шахтаҳои ангишту конҳои полиметаллии бисъёр дошт, ҳатто соли бисту ҳаштум ба хоки Қарағанда ҷашм ало карда аз комитети

концессионии Совети Комиссарони Халкъ дархост карда буд, ки дар наздикии кўли Балхаш концессия ташкил намояд. Вай даъво мекардааст, ки Ҳукумати Советӣ баяди як аср ҳам машғули ҳосил намудани сарватҳои ин ҷо шуда наметавонад. Пайғамбариро бинед! Лекин аз вакти даъвои Үркат се соли бутун ҳам нагузашта, барои Қарағандаро базаи сейӯми аништи мамлакат кардан кор сар мешавад.

— Туфу! Бало занад ин капиталистонро,— пирамарди қазоқ, ки ба ҷашм айнак монда, хеле фурсат боз газета меҳонд, онро бо иллат ба рӯи столча гузашту лекин зуд боз ба даст гирифт ва ба ҳамкупёнаш рӯй овард.— Гӯш кунед, рафиқон, газетаҳои Франция аз Лондон чӣ ҳабареро гирифта чоп кардаанд? «Дар Лондон саги машҳури «Сияҳполвон»-и Монингебону, ки дар сояи ҷидду ҷаҳди ў ба вай, яъне ба саг, номи гражданини фахрии пойтакти Британия дода шудааст, мурд». Чӣ мотаму мусибати қалоне! Таъзияҳо чоп кардаанд. Ана ҳабари дигар боз аз Лондон. «Аз ҳар панҷ, се нафари аништканони англisis гирифтори бемории пневмокониозис* ҳастанд ва аз ин бемории вазнин ҳар сол аништканони бисъёре мемиранд».— Оё аз шахтадорон ягон капиталист, ақаллан ба сад мурдаи аништкан ягонта таъзия дода бошад?— пурсид қазоқ аз Назаров ва Могамбетову ҳудаш ҳам ҷавоб дод:— аз кучо? Барои ҳамин ҳам капиталисту капитализм аст. Дуруст мегӯянд, ки табииати вай ваҳшиёна ва даррандаёна.

— Барои капиталистон гӯр сӯзаду дег ҷӯшад,— гуфт Тагир.— Дируз дар кучое ҳондам, ки дар мамлакатҳои Америкаи Лотинӣ ҳар дақиқа чор кас аз гуруснагӣ мемираду аз ин мамлакатҳо ба сандуқи пӯлодини монополистони Америка ҳар дақиқа чор ҳазор доллар пул доҳил мешавад.

Назаров газетаро аз дasti пирамард гирифта ҳонд ва гуфтаҳои дирузаи Холи ворухӣ аз ҳоли табоҳи аништканони Америка низ ба ёдаш омада, ба хаёли чукуре рафт. «Пирамард шояд аништкан бошад,— гуфт ў дар дил.— Соҳиби ҳар касбу ҳунари мамлакати мо аҳволи ҳампешагонаш вазнин шавад, дар ғаму андӯх мемонад».

Аммо таҳмини Назаров дуруст набаромад. Пирамарди шаҳсту сесола чилупаиҷ сол ҷӯпонӣ кардааст. Се сол

* Бемории вазнини шуш, ки аз ғубори аништ пайдо мешавад.

шеш ба ў нафақа таъин кардаанд. Писаронаш дигар ба кор кардани ў розӣ набудаанд, лекин ў нарафтааст.

— Ман одами дашту биёбони беканор ҳастам. Да-
уни чордевору мобайни иморатҳои баланд дилам танг
мешавад,— мегуфт пирамард.— Магар биёбониро хона-
шин карда метавонӣ? Ами маҳол. Хайрият мудирии
фермаи колхозамонро доданд, ки шукри худо шумораи
молаш аз буттаҳои биёбон кам не,— қазоқ аз иғроқи
худ кайфкунон хандиду ҷашмҳои ў тамоман руст, чин-
ҳои ҷеҳраю ҷабинаш зиёд шуданд.— Бекорӣ ба мизоҷи
мо мардум намефорад.

Пирамард ҳоло барои хондани лекция ва накли таҷ-
рибаҳояш дар ҷорвопарварӣ ба семинари ҷорводорони
вилояти Караганда мерафт.

Ин вакт поезд аз тормоз таконе ҳӯрду газета аз рӯи
мизча афтод. Piрамард онро бардошт ва ҷашмаш боз
ба ҳамон ҳабарҳои газета афтод, ки табассум аз ҷеҳ-
рааш бардошта шуд ва ҷои онро ҳаёл гирифт. Шояд
барои дағъи он бошад, ў боз ба манзараи маҳбубаш —
дашти ноаёнканор, ба ҷорвоёни ҷаранда, ба ӯқубу ло-
чинҳои дар парваз ва ғарами ҳорҳо, ки бод ғелонда ме-
овард, назар дӯхт.

Вақти аср иморатҳои баланд намоён шуданд.

— Караганда аз тирезаи роҳрав ҳубтар менамояд,—
гуфт Могамбетов аз күпе баромадаравон.— Ҳо, он
иморати баланд, Давлат Ҳакимович, Қасри маданияти
шахтёрон аст. Аз тарафи рост, дар наздикии вай меҳ-
монхонаи нави «Қараганда». Аз ин ҷо кӯли боғамон
ҳам менамояд. Аз оби ҷӯи Сокар кӯли ҳубе кофта будем. Комсомол кофт. Обаш андак шӯртамъ бошад ҳам,
барои оббозӣ нағз. Ҳо, ана он кӯл аз оби Нура аст. Ба
атрофи шаҳр ҳайрият ин кӯлҳо ва ана он ҷакалакҳо
ҳастанд, вагарна дар зимистон барф ва дар се фасли
дигари сол рег; фаррошони бе ҳамин ҳам серкори шаҳ-
рамонро ором намедоданд.

Могамбетово дидану нишон додани иморату кӯлҳо
не, ташвиши дигар аз ҷои бархезонда буд. Ҳушу ёдаш
ҳоло банди он буд, ки оё падару модараш телеграммаи
ӯро гирифта, барои пешвозигӣ ба вокзал баромада бо-
шанд? Оё гармуҷӯшон истикбол мегиранд? Аз мактуб-
ҳояшон маълум аз интиҳоби ў розианд. Ў сурати Мало-
ҳатро ба онҳо фиристод.— «Ин духтари хонадони из-
затманди ин ҷоро, модарҷон, дӯст дошта мондам. Ў
ҳам ба ман дил дод. Гӯё ман аз институт ба ин ҷо ба

кори тачрибавӣ нею ба чустучӯи ҳамдами умрии худ омада будам. Ана сураташ, ба ў нигаред! Зотан, таърифҳои ман даркор ҳам нестанд. Ба гумонам тамоми хислату фазилатҳои ў дар рӯяш инъикос шудаанд ва онҳо аз сурат ҳам дида мешаванд. Ту хавотир нашав, ки бо тоҷик ҷайвон сухан мегӯй. У русиро хубтар аз ҳамаи мо медонад. Сонӣ, модарҷон, аксарияти тоҷикони ин ҷо ўзбекиро медонистааст ва бинобар иҶ, бисъёр суханҳои моро низ мефаҳманд. Ҳуди духтар ҳам омехта нимтоҷик. Падараши шуғнонӣ бошад, модарашро падар тоҷику модар ўзбек будааст», — навишта буд писар ба модар.

Тепловоз наъраи дуру дарозе қашида, аз наздик шудан ба шаҳри азим ҳабар дод. Могамбетов ба купе даромада, ҷомадонҳоро аз бордони поён гирифт. Ҷомадони Назаров вазнин буд. Ба онҳо Ҳидоятхола ҳалтаи қалонеро аз қоқи ҳуштамъи қурутакбастаи ҷаннатӣ, мирхӯрак, қадуҳурмоии Чоркӯҳу баргаку аштакҳои беназир ва бодоми қорғотии Конибодом пур карда, ба рӯзи таваллуди қудошаванда чун дастовез фиристод. Ҷавон гоҳ ба ину гоҳ ба он тирезаи вагон давида, ба шиша рӯй часпонида, вокзалро ношикеона дидани ва аз байни пешвозгирандагон падару модарро ҷустани буд. Вагони нарм дар рӯ ба рӯи бинои вокзал омада истоду овози ҳушҳолонаи домод аз дари вагон баланд шуд, ки бачавор «отаю она!» мегуфт ва тозон омада, ҳар ду ҷомадонро бардошта, Назаровро ба пеш гузаронида фурӯд овард. Аввал ба гардани модар оvezон шуда, ўро бусид ва баъд бо падар воҳӯйӣ ва ҳолпурсӣ карда, дар айни замон ба онҳо шиносонд.

— Мамир Могамбетов, — гуфт падар дasti саҳт ва шаҳшӯли ангиштканро ба ҳамин гуна даст дода. — Сафар муборак, ҳуш омадед.

У марде буд такрибан чилу панҷсола. Мавзунқомат ва дар дидан аз рагу лай иборат. Мӯи пеш аз вакт реҳтаву тунуқшуда пешонаи васеи ўро аз ҳад зиёд қалон ва ҳатто дӯиг нишон медод. Вай аз ҷумлаи қасоне буд, ки қас аввалин бор мебинаду лекин ба назарааш гарм намуда, барабас ҳаёл мекунад, ки пештар дар куҷо дида буд.

— Шулпан Могамбетова, — худро шиносонд ба Назаров модар. — Ҳуш омадед. Нури дидা.

Зан баръакси шавҳараш пурра ва чун аксарияти қазоқон паҳнрӯю бодомчашм, пастбинӣ, лекин гарданда-

шү сафедлүст буда, чашмони ба сиёх моили андак чур нишаста, абрўони думдор дошт ва аз шавхарааш крибан панч-шаш сол чавонтар метофт.

Могамбетов як чомадонро аз дasti писарашиби гирифта ве пеши «Москвич» бурд. Назаров аз пеш, дар паҳлуи ҳудою ҳамкаси худ нишасти. Модару писар аз қафо. машина аз гази якбора зиёд додашуда ғуквор хез зада, аъд ҳамвор ба роҳ даромад. Назаров гоҳ ба чап, гоҳ ба рост нигоҳ карда, дар дашти бузурги беканор сохта ҳудани ин шаҳрро медид. Пеш-пеши машина бод реги ғаз дашт овардашударо рӯй-рӯи асфальт давонда мегашти. Дар ду тарафи кӯчаи асосии шаҳр тасмай гулу сабзазор ва чун дар баъзе ҷойҳо Шӯроб шибоғ, ҷорӯбутта, исфанду ҳорҳои дашти сабзидау ҳушкида меистоданд. Аввалин иморати калон дар вакти ба шаҳр даромадан аз дasti рост меҳмонхонаи «Караганда»— бинои зебои сеошьёнаи навандоҳт буд, ки ҳанӯз аз болои вагон доғод ба амаки худ нишон дод. Дар рӯ ба рӯи он яккаиморати кинотеатри пештоқаш нақшу нигори миллидоштас қомат рост мекард. Ана ҳиёбони машҳури шаҳр — ҳиёбони Сулҳ, сар шуд, ки дар ду тарафи он иморатҳои мӯҳташам бо ҳам рақобат мекарданд. «Шаҳрро дар ҷои ҳолӣ соҳтаи хуб аст,— мегуфт дар дил Назаров,— ана ҳамин гуна ҷои ҳамвори калон бошаду мувофиқи табъ кӯчаҳоро ин тавр калон ва ҳиёбонро васеъ кунӣ. Аз та-мошои он баҳри дил кушода мешавад. Шӯроби нави моҷӣ тавр мешуда бошад? Акоиб мешавад. Доманаи хеле калони кӯҳе. Акнун якбора оби водопроводи навамонро сӣ километр нею тақрибан сию панҷ километр карда, рост ба ҷои Шӯроби оянда ҳам оварданамон беҳтар аст. Ин водопровод ҳарчанд ҳудшор бошад ҳам, аз ба-ландин ҳазору панҷсад метр, ки шорида меояд, обаш беҳеч фишоре ҳар қадар ҳоҳӣ, баланд мебарояд. Вай ша-бонарӯз, агар хато нақунам, сахл кам шаш ҳазор мет-рӣ мукааб об медиҳад. Соле қариб дуним миллион. Шаҳри навамонро ҳам оё Шӯроб меномида бошем? Дар он ҷо асаре аз оби шӯр намешаваду ҳар ҷӣ бошад, ин номи таърихист. Бо ҳамин ном вай машҳур аст. Агар-чанде ки оби сои Исфара — обе, ки бо ин водопровод меояд, ширинтарини обҳост.

— Ин қадар шаҳри калонро бинокорони азamat, мединед, дар муддати чанд сол соҳтанд? — пурсид Могамбетов ногоҳ ва хаёли Шӯробро аз сари Назаров парронд. — Ҳамааш шуда поиздаҳ сол. Он вақт техникаи ҳози-

рай иморатсозӣ, масалан панелӣ ҳанӯз набуд. Қалон-калон иморатҳоро дар се-чор моҳ месохтанду гиребона-мөнро қапида мемондем. Паи ҳам шахтаҳои нав ба навро мекушодем. Одам меомад. Баракҳо, кулбаҳо пур шуда мерафт. Соли сию ҳафт вақте мо ба ин ҷо ома-дем, шаш бинои қалони ҳамонвақта ва назарногири ҳо-зира буд. Бемористон, бинои трести вилоятии аништи-ва ғайра. Дар ҷои ҳамин банк қабристони қазоқон. Со-нӣ дар кӯчаи Ҷамбул ҷанд ҳавлӣ. Ҳо, вай дудбаро — мӯрии магниткаи Қазоқистон—аввалин корхонаи ме-таллургияи мост. Домнаи якумини вай гудозиш дод. Ду печи нави мартин соҳта истодаанд. Ҷеҳи прокат соҳта мешавад ва бо ҳамин шакли комили технологӣ анҷом мейбад. Ин ифтихори мост.

Дар ин ҷо низ, чун дар Шӯроб, русҳо мардуми ма-ҳаллӣ барин сербача буданду ин рӯзи истироҳат зану шавҳар аз қафову пеши худ ду-се бача ва дар рӯи дас-ту аробачаҳо як-ду кӯдакро бардошта, ё нишонда тела дода мерафтанд. Аксари бачаву кӯдакон тақрибан як-солӣ фарқ доштанд ва маълум буд, ки шир болои шир таваллуд шудаанд. Ҳоли ворухӣ дуруст мегӯфт, ки му-ваффақияти зиёд кардани зоту зурриётамон, нафсулат-ри гап, аз муваффақияти аништкани қалонтар аст.

Дар кӯча, хиёбон ҷашми Назаров ба дараҳтони сан-цид афтод, ки ҳамил-ҳамил ҳосили худро суп-сурҳ пазонда буданд.

Шумо мардуми пухтаед,— гуфт ӯ,— хуб кардаед, ки дар кӯчаҳо санҷиди бисъёр шинондаед. Ин дараҳт ду ҳосият дорад: ҳам шӯргир асту ҳам тобовари камо-бию ҳушкӣ. Шӯри атрофи худро мисли пояи ҷувори-макка қашида мегирад. Ба ҷои садди сабз настаранро дар гирди гулзор шинонданатон боз ачибтар. Шумо настаранро бӯй кардаед? Бӯй гули раъноро дорад. Бө ҳо-риаш гулҳоро муҳофизат мекунаду бо гулаш ба шаҳр зе-бою ҳушбӯй мебаҳшад,— ва ʼаз дил гузаронд.— «Дар Шӯроби навамон, зинда бошам, мегӯям, ки ба лаби ҷӯйҳо настаран оварда шинонанд. Дар даштрӯяҳои Чор-кӯҳу соҳилҳои сои Исфара чӣ бисъёр, настаран».

— Як ҳомӣ ҳам дар ин бобат дорем,— гуфт Могам-сетов ва ҷашми Назаров дар оинаҷаи пеши машина ба ӯ афтод, ки табассум мекунад,— дар паҳлуи дараҳти ҷигда дигар як дараҳти қаҷуқилеб ҳам истодааст. Да-раҳт не, ҳарина. Шумо чӣ меномед, намедонам, мо тӯ-ранғу меномем,— машинаро машинаро андак суст кард

милиционер ҳуштак навохта бо чӯбдасташ ишораи зронии мошинаро дод.— Шумо хайрият дар моҳҳои юнь ба ин ҷо наомадед. Аз як тараф бӯи гули санҷид димогро муваттар мекунаду аз дигар тараф тибити гули дарахти тӯранғу ҳар рӯз барф барин рӯи заминро ме-тирад. Ба гӯшу бинӣ ва даҳон медарояд. Ҷои аз вай ҳа-юсӣ нест. Мисли рег вай ҳам аз форточкаҳо, сӯрохиҳои дару дарича ба ҳонаҳо даромада, ҳатто ба таоми ҳӯр-да истодаатон мешинад. Дарди бедаво. Боғи шаҳрии мо-дам,— даромадгоҳаш ана ҳаминҷост— аз ин тӯранғуи беҳуда ҳолӣ не. Ба тӯсзор рафта мешинеду лекин аз ҷоятон мехезед, ки гӯё дар зери барф мондаед. Тибит-гелон мешавад қас.

Ба ёди Назаров боғи шаҳрии Ленинобод расид. Бо-ре, ба ҷӣ гуна маҷлиси машваратии коркунони саноат омаду бегоҳӣ бо Кодиров ва зани ӯ ба сайри боғ рафт. Дар ҷунин боғ, ки кӯҳи афрохтақомату дарьёи зумур-радгунибии Сир ҳусни онро зиёд мекунанд, дар соҳил дар қатори бедҳо дарахтони тӯранғу— патта низ бу-данд, ки аз гул фаромада, тибиташонро ба ҳар сӯ по-шида, мардумро безор мекарданд. «Наход барои ҷунин боғи зебо хубтар дарахте наёftаанд? Наход коркунони ҳочагии коммуналии ин ҷо дар Душанбе дар ҳиёбони Ленин дарахтони ҳамешасабзи коҷу сарвро надида бо-шанд, ки шаҳрро дилрабо мекунанд?»— мегуфт ҳуд ба ҳуд ӯ. Сихкабоб ҳӯрданд, тибит мисли барфи лаклакӣ ба рӯи вай омада нишаст. Ҷой нӯшиданд, ба пиёлаашон омада фуромад.

— Ин, аз тарафи рост Қасри маданияти роҳиҳан-чиён, ана ваяш қасри спорт, ҳо вай бинои комитети ви-лоятии партия. Сей он бинои истиқоматӣ ҳамин сол буд шуд. Ҳонаҳо бо тамоми мусоидиҳои замон,— Момгамбетов бо шаҳр шиноскунии қудои ҳудро давом меподд.— Барои дурустакак диде баромадани шаҳрамон, Ҷавлат Ҳакимович, шуморо як рӯз боз алоҳида ҷарх мезанонам,— ӯ машинаро ба ҳамгаште гардонд,— ин кӯ-чаи Чамбул. Ана ин ҳонаи мо.

Машина нарм истод. Бору бунаро бардошта, ба ошъ-ёни дуюм баромаданд. Дари ҳонаро духтари тақрибан понздаҳсолаи курмакранги бархилофи тамоми ҳонаво-да, борикрӯй ва ҷашмкалон, бо лабони тунуку дандон-ҳои ноҳамвор күшод. Шармгинона салом дода, ҳудро мөхост ба ошхона бизанад, Тагир аз доманаш гирифта ба роҳрав қашид.

— Қундуз! Ба кучо мегурезй? Ба ман нигар, ту ин қадар қалону дароз шудай? — мепурсид ўхингир-хингир хандида ва духтарро боз зиёдтар шармонида. — Оё чен накардй, ки ҳар рўз чиқадарй дароз шуда истодай? Ҳушъёр шав, пешонаатро ба болодарй зада варам на-кунонӣ.

— Бас, акнун, Тагир, бас! Ин қадар хирахандй на-кун,— гуфт модар хушнудона,— сар дех ўро. Наход дар набудани ту дароз шуда бошад?

Аммо Тагир сар намедоду Қундуз бошад, худро ба қафои дар мекашид. Ҳамин тавр ҳоҳару додар кашма-кашкунон ба ошхона даромаданду шарту шурт шаппо-тизий, вой-войгўни онҳо шунида мешуд. Мехмонро модар ба меҳмонхонаи беҳастона орододашу даи васеъ ва равшан гирифта даромад.

Назаров дар сари дастархоне, ки онро мевачоти сар-замини тоҷикон ҳам оро медод, ба болои мақсад омада, фаҳмонд, ки аз асрори барори кори қудои худ ҳам бо-ҳабар шуда рафтанист. Ин бошад, ба Могамбетов ни-ҳоят маъқул афтод.

— Аз худи фардо сар карда, қудои азиз, ҳамроҳам ба кор рафтан мегиред,— гуфт ў.— Худ бо ҷашматон мебинед, ки комъёбии мо асроре надорад. Аз ҳама му-ҳимаш, азизам, техникаро ба ангишти участкай худ та-моман мувоғиқ кунондан аст. Мо ҳамин тавр мекунем. Маро мебахшед, Давлат Ҳакимович, мо мардуми назария не, аҳли амал ҳастем. Ҳамин, ки сабабҳои муваффақияти худро гуфта дех — гӯён ба минбар мебароранд, ё журналист қаламу дафтар гирифта пак-пак ба рӯямон нигоҳ мекунад, гунгу лол мешавем. «Маро ба гап наандозед, рафиков — мегӯям ба онҳо.— Нағзаш ба сари кор биёеду саволҳо дихед, ки ҷавоб гӯям. Ба сарҳисоби муваффақият бошад, худатон равед».

XIV

ИЛМОРО БО АМАЛ, КИ ПАЙВАСТИ...

Саҳарӣ Назаров аз соҳибхона барвақттар бедор шуд. Шулпан нонуштаи ба қавли ангиштканон «базарба» тайёр карда буд. Дар яке аз истоҳҳои хиёбони Сулҳ автобус тайёр буд. Аксарияти савораҳо шахтёрони дар

Лисми нави шаҳр истиқоматкунанда буданд. Назаров из салому ҳолпурсӣ, ҷавобҳои кӯтоҳ, шиштухезашон зарҳол кӣ будани онҳоро медонист. Автобус ба ҷануби шаҳр мерафт. Дар кӯча ҳанӯз одам кам андар кам. Аз истгоҳҳо мебаромаданду касе намефуромад. Ниҳоят машина ҷандон пур шуд, ки рост истодагон ҷунбида наметавонистанд. Аҳромҳои аништканон паству баланд аз байни ҳавои акнун равшан шудаистодай соғу беғубор намоён мешуданд. Ҳачми онҳо ҳарчанд гуногун бошад ҳам, ҳама як навъ сиёҳу хокистарранг буданд. Сиёҳӣ аз аништу гарди ғубори он ва ранги дигар аз породаҳо. Қисми шаҳри кӯҳна номдоштаи Қарағанда, ҳонаҷаҳои майдою кӯчаҳои ба он муносаби танг ва қаҷ намоён гардид. Могамбетов аз остини Назаров қашиду аз ҷой барҳост. Онҳо берун баромаданд ва аз роҳи тарафи чап ягон даҳ қадам нарафта:

— Ана ҳамин, қудои азиз, шахтаи мо, сиюхаштум аст,— шарҳ дод Могамбетов.— Наздиктарин шахтаи ин ҷо ба шаҳр. Ин идораи кони мост.

Ба тамоми тарафи пеши бинои дуошъёнаи идора бо ҳарфҳои қалон «КПСС данги орта берсинг*» ва аз поён «Шахта барои номи шахтаи меҳнати коммунистӣ мубориза мебарад»— навиштаву овехта шуда буд. Дар даромадгоҳи дари идора лавҳаи қалони фахрӣ ва суратҳои пешқадамон менамуд, ки ин шахтаро дар мамлакат шӯҳратманд гардонидаанд. Аксар дар корҷомаҳои аништканӣ, қаскаҳои кӯнгиралаб ва ҷароғҳои ба қаска гузаронидашуда. Ба назари Назаров ҳама шинос. Ӯ гӯё дар пеши идораи аништи Шӯроб истодааст. Дар он ҷо ҳам дар тарафи рости даромадгоҳи идора лавҳаи фахрӣ меистад.

Пешопеш Могамбетов ва аз ақиб Назаров ба идора даромаданду ба қабати дуйӯм баромаданд. Баръакси роҳрави идораи Шӯроб ин ҷо равшан буд. Аввалан худи роҳрав васеъ. Со尼, тирезаҳои сару поёни роҳрав қалон буданд. Ба замми ин, лампаҳои моҳтобӣ равшани нарм ва гуворо медоданд. Ду нафар аз даре ба ҳам сӯҳан надодаву баробар ба якдигар даст шоф карда, май қашида баромаданд. Ногоҳ ҷашми яке ба Могамбетов афтода, тозон омад ва аз дасти ў саросемавор гирифта, бошибтоб ба назди дуйӯмӣ қашид.

— Як дақиқа, азизам, як дақиқа...

* Шаъну шараф ба КПСС.

— О ман кори дигар дорам, бо ин кас... — ангишткан қудои худро ба ин одами телбанамо шиносондани буду аммо ў фурсати даҳонкушой надода, кашола кард. Могамбетов узрхона ба Назаров нигарист. Вай бoshад, ишорай раведро дод. Онҳо ба хонаи рӯ ба рӯ даромаданд ва дар баста шуд.

Назаров худро машғул соҳтанӣ шуда, ба назди газетаи девории мусаввир рафт, ки дар рӯ ба рӯи зина-поя ба девор оvezон буд. Газета бо ҳаррангий навиштачот, ороши худ ва маҳсусан бо расмҳои гӯшай ҳаҷв ҷолиби ҳиккат буд. Дар ин гӯша ангишткане, ки ба пешни тирезаи худ обҷакорӣ карда, гирди онро бо девори баланди таҳтагӣ пеҷонда, зебоии бинои сеошъёнаи истикоматиро як пул кардааст, мазаммат мешуд. Рассом дар тиреза соҳиби обҷакорӣ ва занӣ ӯро тасвир намудааст, ки ҳар ду нисфи худро берун бароварда истоданд. Мард аз тамошои саллакадуе, ки дар болои сараш мисли сабаткулоҳи мексикоиён оvezон меистод, завқ мекарду зан ҷашмҳояшро аз қосахона берун оварда, ба духтарчае тег мекашид, ки аз шикофи байни таҳтагҳо ба онҳо менигарист.

Ин дам ба хотири Назаров боз Шӯробаш расид, ки дар он ҷо қариб беинстисно ҳама, чи дар кӯчаи қалон ва ҷиҳо дар пасткӯчаҳо, гирдогирди чи хонаҳои коммуналӣ ва ҷиҳо ҳавлиҳои шаҳсӣ бо садҳо метри мукааб чӯбу таҳтае, ки ба даҳҳо хона фарш, вассса ва ғайра шуда метавонист, иҳота намудаанд. Қас гумон намекунад, ки дар он ҷо ангишткан, одами имрӯза умр ба сар мебарад. Боре, чун дар ин бора дар комитети партия сухан меррафт, Носиров маҳаллиёнро гунаҳгор мекард.

— Шумо дар деҳоти атрофамон будеду албатта дидагистед, ки ҳамин рӯзҳо ҳам колхозчиён дар гирди ҳавлиҳои худ девори чор, ҳатто панҷ пахсагӣ мебардоранд. Ин ҳел девори баланд дар замони мо ҷӣ ҳоҷат? — мепурсид ў. — Ҳеч. Пеш, аз Солои аспу ароба ё шутур ҷашми номаҳрамон ба зану духтарон наафтад, ба ҳавли фаромадану ғурехта рафтани дузд осон нашавад, дар зимиистон ба ҳавли гург нафарояд, мегуфтанд. Ҳамин тавр? Акнун ҷӣ зарурат дорад? Занон озоданд. Дузде ҳам нест, ки аз девор фарояд.

— Ҳар бор, ки ба кӯча мебароям, нафсуламри гап, деворҳои таҳтагиро дидам ғаш мекунад, — мегуфт Ҳоли воруҳӣ. — Ин қадар чӯбу таҳтаро мардум ҷӣ ҳел ёфтаанд? Гиребонро қалида, ҳайрон мешавӣ. Ман ав-

ялҳо гумон мекардам, ки деворхो аз чӯбу чахси но-
шоям. Кучо? Дурустакак зеҳн монам, аз тахтаҳои дуп-
ла-дуруст. Худо накарда, дар ягон ҷоятон девор дар-
тирифта монаду шамол бошад, ин чӯбу тахтаҳои хушк
чунон дармегиранд, ки хаёл кунӣ, дилат меларзад. Охир
Совети шаҳрамон наҳод чуръат карда, ягон қарор ба-
роварда, қанӣ додарҷон, ин дару деворатро аз роҳи лиё-
лагард, бардор гуфта натавонад? Дириӯз бинам, Иванови
яқдаста ҳа гуфта сутун гӯр карда, тахта зада истодааст.
Ба ту чӣ шуд, роҳи омро ҷаро ба ҳавлиат дароварда ги-
рифта, гирдатро таҳтадевору кӯчаро хунук мекунӣ гӯям,
май қашида, ба дигарон ҷаро гап намезаниӣ, гуфт. Охир
Ивановро магар дар нодонӣ айборд карда метавонӣ?
Одам маҳлуки ачиб будааст. Вай машина нест, ки
банд аз бандашро ҷудо қунию дид ба бароӣ ва донӣ, ки
дар кучояш чи айбу иллат ҳаст. Одам сирру асрорашибро
бо рафтору гуфтораш маълум накунад, аз кучо медонӣ,
ки дар дилаш чист? Дириӯз зани Мингбоямон аз Исфара
баҳши Ҷоварда ҳудро кӯчондааст. Нафсуlamro гап, ҷо-
нам аз ҷаҳл ба ҳалкумам омад. Он ҳафта ба Исфара
рафта будам бинам, аз як дар одамҳои бисъёр баро-
мада истодаанд. Тӯй бошад, ё азо гуфта ҳаёл мекардам.
Як қас гуфт, ки ин ҷо масцид ҳаст. Гӯр ба сари ҳафт-
ҳашт лаққида мондагиҳои васиқаро гирифта, ба мӯҳр
маъталаш як поящ дар лаби гӯр! Ҷавонҳо ҳам аз мас-
цид мебаромаданд. Ё тавба! Ба ин йигитҳо чӣ бало за-
дааст?

— Тазод-тазод! — гуфт Носиров.

— Рост мегӯй, додарҷон; номус мебиёранд инҳо ба
мою ҷамъияти мо, — гуфт Ҳол-бобо, ки тазод ба гӯшаш
позор расида буд. — Гап аз девори баланд күшода шуду,
нафсуlamri гапро гӯям, девори тарафи офтобшинами
боги Исфараамон ҳам панҷ пахса аст ва сарҳор ҳам
дорад.

— Наход? — Носиров ба гӯши ҳуд бовар накарда
пурсид.

— Находаш чӣ, агар сад бор ба боғ даромада ҳа-
монро надида бошед, рафта бинед, — ба гап ҳамроҳ
шуд Ҳолбобо.

«Маълум мешавад, ки аз ин ҳудхӯраму ҳуднӯшам,
ҳудбошаму ҳудҷӯшамҳо дар Қарағанда, дар ин шахтаи
пешқадами он ҳам низ будаанд, — мегуфт ҳуд ба ҳуд
Назаров. — Наход ба онҳо фаҳмондан мумкин набошад,
ки ин нанговар аст?».

— Ана ман омадам. Ин рафиқи ҳамеша оши гарм хўрдаи ман барои шиносой бо шумо омад,— гўён Могамбетов аз қафо овоз бароварду Назаров дар назди худ он касро, ки навакак кудояш гирифта рафта буд, дид.

— Шинос мешавем, Ан Герман Николаевич,— даст дароз намуд вай.

— Муовини саринженер, котиби ташкилоти партияи шахтаамон. Хозир котиби якум бетобу вазифаи ўҳам ба зиммаи ин кас фаромадааст,— илова намуд Могамбетов.

— Бисъёр нағз,— дасти инженерро фишурд Назаров.

— Ман хурсандам, ки шуморо дидаму имрӯз ба шарофати Мамир Могамбетович шахтаи шуморо мебинам. Маро ба ин чо шўҳрати шахтаи шумо ва одамони вай овард.

— Пеш аз ҳама шўҳрати бригадаи азиzu ифтихори мо Мамир Могамбетович албатта,— илова намуд Ан.— Бубинед, бо таҷрибаи ин кас, корашон ошно шавед ва агар ин дар Шўроби шумо боиси пешравии кор шавад, басе хуб.

Аз ҷашмони танг ва талаффузаш ҳам маълум, ки Ан кореягӣ буд. Қадбаланд, газгӯшт, сертараддуд. Ўҳамааш шуда ду-се дақиқа дар ин чо истоду лекин дар ин муддат дар байни сухан гоҳ бо ин гоҳ бо он кас тағаф задаву чизе фармуда, дарҳост кардаву супориш дода, дареро кушодаю баста, даст афшондаву сигарет бароварда ба даҳон гузошт ва дудашро ба тарафи дигар пуф кард.

— Агар зид набошед, ман ҳам ба шумоён ҳамроҳ шавам. Ба горизонти шумо фаромадани будам,— гуфт ўнҳоят ба Могамбетов.— Розиед?

— Ин чӣ савол? Бағоят хурсанд мешавем.

— Ин тавр бошад нағз. Мебахшед як саволи густоҳона. Давлат Ҳакимович, шумо ба чанд даромадаед?

— Ба таҳмини шумо?— пурсид Могамбетов.

— Худи ман? Оё меҳмон хафа намешуда бошанд?— пурсид очингҳои рӯи камгӯшти худро зиёд намуда табассумкуон Ан.— Ман шаст сол медодам.

— Хатоятон қалон не,— даст ба китфи инженер гузошт Могамбетов. Шаст солу се моҳ.

— Аммо ҳанӯз ҳам кор мекунед? Оё қонуни нафака дар Шўроб ҷорӣ нест?

— Чорист, Герман Николаевич, — Ман нафакагирий карда пушаймон хастам. Баромадаму бармегардам. Анүз хам сари вақт, инженер. Бо ягон ходими столи паспорт ошно шаведу синну солатонро ду-се сол кам күйд. Набошад, монанди ман пушаймон мешаведу суд на-мекунад. Ду поятоңро ба як мӯза чо мекунанд, ки ба на-мака баро. Ночор мебароеду баъд ба танг меоед.

— Дириз як одамро дар ин чо шармсор кардан, ки вай хам ба кавли шумо бо як ходими столи паспорт ба-хам сохта, vale синнашро се сол калон кардааст, ки тез-тар ба нафака барояд,— коҳ-коҳ хандид инженер.

— Бедарак. Хурсанд шавад, ки ўро фош кардаанд. Вагарна чунон пушаймон мешуд, ки мондан гиред. Аз худи ман киёс,— гуфт Назаров.— Пас, шумо ба мо ҳам-роҳӣ мекунед?

— Бале, фақат мунтазири ман нашавед. Ин тараф-он тарафро басандар кардаю ину онро дида, ба шумо раси-да меравам,— гуфт инженери бекарори тезгуфтор ва да-реро, ки ба табакаи дуйӯмаш лавҳаи майдай «комитети партияйӣ» зада шуда буд, кушода даромада рафт.

Могамбетов кудояшро гирифта, поён ба ошъёнаи ав-вал фуромад. Ҷои корчомапушӣ, лампахона ва гармоба ҳама дар ин қабат қатор воқеъ буданд. Дар роҳрав ан-гиштканон китф ба китф мегаштанд. Кадоме Могамбе-товорро боз ба гап гирифту Ан расида омада, аз дasti ў-вайро раҳо кард.

— Рафтем, азиzon, набошад дер мешавад. Аз трам-ваи якум мондан мумкин аст,— огоҳ намуд Ан.— Барои тезтар кашида пӯшидани либос биёed, ба «люкс» ху-дамон дароем.

«Люкс» аз як хоначай майда иборат буд, ки дар як тарафаш ду сархонаи ғулбаи оби душ, монанди ду сари ҳами ҷуворӣ гарданаш қаҷ мейстод. Дар ҷониби дига-раш, ҷевони либос, дар зери по ҷубланҷара ва дар зери девор ҳараки дарозе барои нишастану кашида пӯшидани пойафзол. ««Люкс» шахтаи мо аз ин бообрӯтар аст,— аз дил гузаронд Назаров — вай ҳам васеъ, ҳам баландтар».

Зани миёнасоли сергеле, ки ўро Ан Пашахола меномид, барои се нафар мӯзаҳо, либосҳои дарунӣ, корчо-маю пойтоба ёфтаравон беист сухан мегуфт. Овози ў ба гӯши Ҷавлат Назаров аз чи бошад, ки садои шикастани навдаҳои хушки бедро мерасонд: баланду часарросӣ.

— Ин чӣ гап, Герман Николаевич? — мегуфт Паша-хола.— Тирамоҳ шуду аз бозор як қарами дилҳоҳ, ангу-

ри хуб ёфта натавонӣ? Қарам-а, қарами нағз ёфт намешавад. Сабзвоткоронро ҷин задааст, ё савдогарон ба ягон ҷо кӯчида рафтаанд. Қарами магазинҳо аз қунбaloқи шутур қалон нест. Бепарвофалаке шуда рафтаанд саркардаҳо. Ҳудашон, ки ба бозор намераванд.

— Як умр ҳасрат кардагиат ҳасрат кардагӣ, хола,— гуфт инженер.— Намедонам ту аз кучо қарам ҳаридиу ҷӣ гуна буд. Балки наъли аспи мурдаро мекофтӣ? Дириӯз зани ман қараме овард, ки,— ў худ ба худ ҳандид, зоҳирان «аз қаллаи ту қалон буд» гуфтани буду ҳуддорӣ карда, ба ин сӯ-он сӯ нигариста, чойнаки қалонеро нишон дод.— Ана ҳамин барин буд. Голубси пухтем. Агар қимат мебуд, зани ман ҳам албатта шикоят мекард.

— Шумоён ба гап устою ҳамеша гапи ҳудатонро меғузаронед,— Пашахола паст наомада.— Ангур-ҷӣ? Пештар ангурхое меоварданд, ки аз ҳар донааш акси ҳудро мединд. Аммо имсол...

— Ин қадар иштиёқи дидани рӯи ҳудро дошта бошӣ, оина тайёр, то сер шудан нигоҳ кун.— Аи зӯр зада гапро ба шӯҳӣ бурда, ба китики хола мерасид.— Дар ҳонаатон албатта оина дорӣ. Набошад пул медиҳам, бихар.

— Инженер не, масҳарабоз!— ҳазломезона қаҳр мекард Пашахола.

— Ист, Пашахола, ту Тоҷикистонро медонӣ?

— Ҳӯш, ҳайр гӯям, ки медонам,— Пашахола пойхояшро вәсөъ гузоштаву ҳар ду кафро ба миён монда, ба қайчии нӯл ба замин ҳалонда рост ниҳодашуда монанд гардида.— Ҷӣ?

— Не, ту аввал гӯй, ки дар кучо будани Тоҷикистонро медонӣ? боз пурсид Аи, пои серпайтобаро ба мӯза зӯр зада ҷо кардаравон.— Ана ҳамин кас аз ҳамон ҷо ҳастанд. Омадаанд, ки ҷӣ қадар ангишт дода метавонед, ки мо ҳамон қадар ангур дихем.

— Ҳудашон магар ангишт надоштаанд?— гӯё ҷиддӣ пурсид Пашахола ва ба Могамбетов, ки аз даруннокӣ ҳандидан суп-сурҳ шуда буд, нигариста, селие таппос қунонда ба таҳтапушти Аи зад.— Ана ба ту масҳарабоз! Рост мегӯянд, ки шумо аз Тоҷикистон омадаед?— пурсид ў ҳандида аз Назаров.— Аз гуфташон, тарафҳои шумо гарм. Шаҳри Ленинобод дар Тоҷикистон нест? Ҷӣ тавр надонам. Додарзодаи ман дар ГЭС-и он ҷо, номаш ҷӣ буд?...

— «Дӯстии ҳалқҳо»— мадад ба Пашахола кард Назаров.

— Ҳа, бетонрез шуда то буд шудани вай кор карда мад,— гуфт Пашахола.— Аз гуфташ, аз обу мева он тарафҳо сероб. Яқин, ки шумо ангишткан не. Ин чомаи презентиамон дағалӣ мекунад. Трикогиаш ҳасту ба шумо танг. Намедонам, чӣ кунам.

— Ягonto камзӯли пилтамахмале оварда мемондӣ, Пашахола, дар ҳамин мавридҳо одам хичил намешуд,— Аи боз гапро ба шӯҳӣ бурд.

— Акунун ҳамин монда буд, ки аз хонаам ба шумоён пальто оварда пӯшонда, ба шахта дарорам,— ин дафъа хола ҳам худро дошта натавониста баланд ҳандид.— Медонам, ки вентиляцияи мо зӯр. Роҳ мегардед, арақ мекунед. Атсаю сурфа карда берун бароед, намешавад. Аввалин бор ба шахта мефароед?

— Чилу чор сол ин тараф ман ба шахта мефароям, ҳоҳарҷон,— гуфт Назаров.— Ҳар чӣ дихед, пӯшида даромандан мегирам, аз ман ҳавотир нашавед. Шамолкаши ҳудамон ҳам бад кор намекунад.

— Шумо пайдост, ки шӯҳӣ мекунед. Бо ин ширинкори мо як рӯз ҳамроҳ бошед, бегумон дардаш сироят мекунад,— ҳандид Пашахола,— магар панҷсола ба шахта омада будед?

— Не, поиздаҳ-шониздаҳсола будам. Ин соли шонздаҳум буд.

— Пас, шумо, тоҷикон, сиёҳпир мешудаед,— гуфт Пашахола.— Ҳеч кас шуморо шастсола намегӯяд. На ба рӯяton нигоҳ кардаю на ба мӯяton. Шумо ҳам аз гуфти додарзодаам пахта мекоред? Ҳосили имсолаатон чӣ тавр?

— Дидед, Пашахолаи мо чӣ арбоби қалонест, ки ғами ҳосилоти паҳтаи шуморо ҳам меҳӯрад,— боз ба ҳазлӯни даромад Аи.— Пурсед, ки Қарағандо плани кварталҳои имсоларо чӣ қадар иҷро кард, бехато шахта ба шахта гуфта медиҳад.

— Ту, Герман Николаевич, таъна мазан,— гуфт Пашахола ин бор ба кулӣ ҷиддӣ.— Магар донистани иҷрои планҳо, фахмидани ину он айбу аҷаб аст? Сонӣ, ту маро ақибмондаю аз дунъё бехабар гуфта гумон наме кардагистӣ. Ҳамон радио, ки ту мешунавӣ, ман ҳам мешунавам. Ҳамон газетаэро, ки ту меҳонӣ, меҳонам. Телевизорро, ки мебинӣ, ман ҳам мебинам. Айбам институт тамом накарданам-мӣ? Ман институти меҳнатро тамом карда истодаам.

— Бас, холай мұхтарами ман. Ҳамаи гуфтаҳоят ҳаққанду рост, шүхій мекардам.

— Шүхій карда бошىй, ин қадар помидор барин сурх нашав. Якум бор нест, ки гапқои хомро гуфта, пухтахояшро шунида нағирий,— тасаллибахшій намуд Пашахола ва ногоҳ ба қазоқй гузашт: «— Түяни ўлкани купирдан таёқ жийди»*— мегүянд қазоқон. Калоншавандахоро ҳамин тавр огох карда истодан беҳтар аст, ки аз худ нараванд. Хүш, акнун бигүед, ки баъди смена мебароед, ё күрпаю болишт ҳам ёфта диҳам?

— Не, хола, ба театр билет дорам. Расида наравам, хоним рўзамро нишон медиҳад—гуфт Аи.

— Медонам шумоёнро,— лабашро қаҷ намуд Пашахола,— ба кор, ки часпиди рафтед, на фақат театр, ҳўрду хобро ҳам фаромуш мекунед. Барои он мепурсам, ки мунтазир шавам ё?...

Калидро ба چояш монда рафтан мегирий, хола, худо пешонаатро күшояд,— гуфт Аи.

— Ана дидед, боз сар мекунад!— гуфт Пашахола аз қафои се нафар одамони хушибоси ба ангишткан мубаддалшуда аз хонача берун омада.— Равед. Барори кор.

— Илоҳӣ дуюят ба даргоҳи худованд ичобат шавад, — гуфт Аи ҳандида ва зуд худро ба лампахона зад.— Гурехтам, ки боз ягон шаппоти ин дафъа ба рӯям назанд.

— Бо холаат, Герман Николаевич, хубам ёри ҳазл шудай,— гуфт.

Чароғдех ҷавонзане буд, мисли ҷуволи шиббаи коҳ ғафсу гўла ва рӯяш монанди ду пиёлаи парӯ гузошташуда ҷаракқосию варам. Ў ба ҳар ду лампаро бегат доду навбат, ки ба Назаров расид, гуфт:

— Мехмон, худатон аккумуляторро ба миёнбанд гузаронда метавонед ё не?

— Ба худо шукр ёд гирифтаам,— гуфт Назаров ва аз бандакҳои аккумулятор тасмаро ҷолокона гузаронда, газгардонро ба гардан ҳамоил намуду лампай овезонро ба каска газонд.

Зан, ки то ин дам ба ҳаракатҳои Назаров менигарист, ба ангишткан будани ў қаноат ҳосил намуд, ки дигар ба вай нигоҳ накард. Онҳо бошанд, ба рӯи ҳавлии байни идора ва ҷоҳи кон баромаданд.

* Шутури калон аз кўпруки майдаг заҳмат мекашад (қазоқӣ).

Хонаи болои чохи фаромаду ангиштбарорӣ дар ин чоҳам ҳамчун дар ҳама чо нобобу носоз, пур аз ҷангу майдарезаҳои ангишт буд. Ба омадани қафас дар мунтазир нашуданд. Ба он даромаданд. Шарақ-шарақ садоҳо аз насту боло баланд шуда, бошандагонро ба зери замин давонда бурд. Даруни қафас хунук буд. Обе, ки аз девораҳо мешорид, ба он зада, аз тарқишиҳо ба дарун ҷарахса мекард. Чакраҳои вай ба ангиштканон мерасид.

Саҳни назди чоҳи шахта нисбат дар шахтаи ҳаштуми Шӯроб васеъ буд. Деворҳо ловида, сафед карда шудааст. Равшаний бештар. Роҳи одам аз паҳлун рельси тахтафарш.

— Хуб кардаед, ки ба роҳ тахта задаед, — гуфт Назаров ҳушҳолона. — Ин барои ман навигарист. Дар пеши давлати қалони кон ин сарф чист?

— Мо ҳам ин тахтаро ба наздикий задему ангиштканонро, ки акнун ба ангиштмайдо ва лой дар роҳи ноҳамвон қадам намезананд, хурсанд кардем. Сонӣ ба шахтаҳои дигар ҳам ин расм шуд, — гуфт Аи. — Дуруст мегуед, ки камхарчи болонишин аст.

Занги электровоз, ки состави қалони вагонҳои зери заминиро бодвор тозонда меовард ва шамоли сардаш гузарапдагонро ба девору пояҳои вазнини оҳанин бурда мефишурд, расида омад. Машинист духтаре ё ҷавонзане буд, сарашро аз дарича берун бароварда, ба Аи фарьёдзанон салом дод. Овозаш бо ҳудаш тоҳта гузашта рафт. Назаров истода монд. Гӯё Малоҳат буд, ки «салом дадо!» мегуфт.

Сақфи роҳрави асосӣ ҳам дар ин чо як қадар баланд буд, аммо сутунҳо ҳамон пояҳои ҳар қадом бештар аз чил килограммӣ ва болор ҳамон қасқонҳои дусаду панҷоҳ килой буданд, ки бист тонна борро бардӯши паҳлавононаи ҳуд нигоҳ дошта, ҳавғи фурӯравиро наздики омадан намегузоранд. «Ҳалилхაёл бошад, ҳамин сақфро ба аробаи соябондор монанд мекунаду носалиқааш меномад» — аз дил гузаронд Назаров. Аз роҳрави пургулӯла сенафарон ба камераи барору фарор баромаданд. Дар чукурии чорсад метри зери замин дар рӯи чорпояе гулдоне ниҳода буданд, ки ниҳоли арча дошт. Ангишткани сабзу ҳуррамидӯст вайро ба ин чо овардааст. Офтоби арча ҷароғест, ки равшаний ширмоҳтоб дорад.

— Ду моҳ пеши инро машинисти сменаи подъём, шавад обию нашавад — лалмӣ гӯён овардааст, — гуфт Момгамбетов. — Истаду сабзад, бисъёр хуб. Аммо арча ме-

Бинед, ки истодаасту баргҳои нав ҳам мебарорад. Акнун меҳоҳанд, ки гулдонҳои гули дигарро ҳам биёранд.

— Атрофамон аз арча пурӯ то ҳамин вакт ин ба хаёли ҳеч яке аз мо наомадааст,— гуфт Назаров.— Модоме, ки арча месабзад, гулҳои дигар чаро насабзанд?

Дар камера идоракунандаи дастгоҳи ба ҳаракатовари трамваи зеризамини, ки ба горизонти поён мебурд, як нафар аст. Дастгоҳ асосан аз ғалтаки бузурге иборат аст, ки ба вай сими расани васли трамвай мепечад. Ин ба ёди кас ғалтаки ҷоҳ, аргамчин ва сатили онро меовард. Ҳам дар вакти рафтан ва ҳам бозгашт, чӣ қадар масофаро тай намудан ва дар кучо будани составро машинист ба девор, ба рақаму лангарҳо нигариста, дидаву дониста меистад. Сенафарон аз ин камера ба хоначай тақсимгари ҳаво, ки кушода пӯшиданӣ дарҳои вай аз тазъиики пурзӯри ҳавои фишурдашуда осон нест, даромада, аз хунукӣ гурехта, зуд ба хонаи нигаронии истгоҳи трамвай омаданд. Аз ду ҷониби он ҳаракҳо барои нишастан гузошта шудаанд. Даҳ-дувоздаҳ нафар ангиштканон нигарони трамвай буданду ду ба ду се ба се нишаста гирифта, аз ҳар хусус сухан мегуфтанд. Баъзе аз онҳо ба Могамбетов ва Ан салом доданд.

Аммо ду нафар, ки дар поёни ҳарак менишастанд, аз омадани онҳо огоҳ нашуданд. Яке марди такрибан сӣ солаву дигаре ҷавони таҳминан биступанҷсола буд.

— Магар ин рост аст, ки зани ту мӯяшро ҳар рӯз ранги нав дода меояд?— мепурсид аввалий аз дӯйӯмӣ.— Гӯсолаи ифлос подаро меолонад. Таассуб ба ёрон карда, дина зани ман ҳам рафта мӯяшро зард карда омадааст.

— Эй ҷӯра, аз мӯи вай ғап накушо, ки дармегираму хокистар мешавам,— оҳ қашид даст ба зону зада дӯйӯмӣ.— Ҳайфи мӯй! Мӯе буд, ки ба ҳами зонуяш мезад. Пеш-пеш раҳ меравондаму аз қафо тамошо мекардам. Қокулҳо дар таҳтапушташ қадам монад, алвонҷ меҳӯрданд. Аввал рафту шарти аз нисфаш буррондау баста думи асп барин оvezон карда омад. Ин фасонро қадом як дугони мактабиаш ба чӣ хел як фестивали байналхалқӣ рафта, ёд гирифта омадааст. Чанд вакт нагузашту ин ороши мӯй ба вай мъяқул нашуд. Мӯйро боз кӯтоҳтар бурронда, ба болову поён қашидаву кушода гашт. Баъд намедонам, ҷиҳоро бошад, ба таги мӯй тиконда, хори болиши гург барин бадвоҳима кард. Э, ту аз рангувор сухан мегуфтию ман ба орои мӯй даромада

Фтаам. Як рўз аз кор рафта бинам, ки мўй сип-сиёҳ
хора каҳраборанг шудаасту пагоҳ сурхтоб, рўзи дигар
ан-сафед. Кадом рўз аз кор рафта модаркалонамро
ар либоси занам диди, ҳайрон шудам. «Ба ин пираза-
и шастусесола чӣ шудааст, ки куртай беостини аз зону
оло пӯшида, лабонашро сурх кардааст»— гуфта наздик
рафта бинам, занам. Ба мўяш ранги сафед молонда
ст. Ист гуфтам, ба ту рангрезчинӣ як одоб ёд дода
монам, ки аз сарат ҳавою ҳаваси рангубори мўй беруни
шавад. Ба ҷои хун намебаромадагиаш бо тасма ҳафт-
ашта задам. Чунон фарьёд бардошт, ки қариб гурдаам
кафид.

— Занаш ҳам аной нест, ки калтаки ўро бечавоб
монад,— гуфт оҳиста Могамбетов ба Ан.— Гӯшашро
тазида, рўю манаҳи ўро чунон ҳарошидаю тарошида
буд, ки баҳор, ҳаво гарм бошад ҳам, ба сар тумоқ* пӯ-
шида, риши кубагӣ монда мегашт.

— Ҳозир чӣ тавр?— пурсид Ан.

— Ранги мўяш акнун номуайян: сабзи зардгуни бу-
нафшатоб,— ҷавоб дод Могамбетов ҳик-ҳик хандида.

— Ачаб рангे ёфтӣ, Мамир Могамбетович, ки мо-
нандашро на аз байнин рангҳои тирукамон меёбию
на аз кутии аттори Ҳиндустон!— дандонҳои дарозаш-
ро сонияе намоиш дода, Ан зуд даҳон пӯшиду оҳиста
илова намуд:— ҳеч қисса не. Баробари он қадар фоида-
ҳои қалони фестиваль ин зиён чист?

— Хайр чаро дина ба кор набаромадӣ?— Пурсид аз
қазоқе ҷавони лочинбинии мешчашм, ки талаффузаш
шоҳидӣ медод аз қадомин миллати бешумори Дофистон
аст,— ин дафъа чӣ баҳона кофта ёфтӣ?

— Бе ҳеч баҳона. Ҳамин тавр. Ҳушам наомад.

— Танбалиро мебинам, ки ба гардан мегирӣ. Чунки
дигар баҳонае намондааст, ки ёйӣ,— илова кард до-
ғистонӣ.— Ба бригада номус мебиёри. Дина занат мағал
бардошта омадааст, ки чаро моҳонаи ту кам.

— Ту ба гапи занҳо гӯш надех. Дурӯғ ба ҳама расм
бошад, ба онҳо касб. Сонӣ, ба ман кор надөшта бошу
аз пан зиндагии худат шав,— қазоқ рўяшро ба тарафи
дигар гардонд, ки дигар шунидан ҳам намекоҳаду сухан
кардан ҳам.

Вале доғистонӣ намонд.

* Тумоқ — телпаки аз пӯсти рӯбоҳ дӯхташудаи қазоқон аст,
ки пушти гардан ва гӯшхоро ҳам мепӯшад.

— Ту хато мекунй. Ҳама барои ҳама ба ангишткан зиёдтар вобастааст.

— Ташвиқот аз ҷонам сер кард.

— Боз хато мекунй. Ин ташвиқот ҳам не. Падарат мурд, ба гӯру кафан пул надоштӣ. Ҳамин ҳамкоронат буданд, ки дастгирӣ карданд.

Қазок тег қашида нигарист.

— Акнун миннат мекунанд.

— Ин миннат не, ба ту фаромӯшҳотир хотиррасон ме-кунем.

Қазок ғурунгос зад:

— Аз ҳамин қасб ҳам безор шудааму аз гапу қало-чаи шумо ҳам.

— Ношукрӣ,— акнун доғистонӣ рӯй ба тарафи дигар тофт,— намедонам чӣ ҳел шарм надошта ҳамин гапҳоро мегӯй? Чунин қасби ифтихориро написандӣ, намедонам ба ту чӣ маъқӯл!

— Таҷриба кам. Сад зӯр занам ҳам, нағз ёд намеги-рам. Бинобар ин...— қазоқ дигар далел наёфт магар, ки суханро нотамом гузошт.

— «Натавонӣ ёд медиҳаму ақиб монӣ, мадад меку-нам» ин масали ангишткан аст,—гуфт доғистонӣ.—Агар аз дарди танбалиат ҳалос шавию ба кор зеҳну меҳр монӣ, чунон усто шуда меравӣ, ки худи Могамбетов гиребонашро қалида мемонад. Охир қулоҳатро гирифта мон-да ҳаёл кун. Аз бригадаи Могамбетов ҳафтаи гузашта ҳаштод тонна кам ангишт додаем. Якмоҳаи ин чӣ қадар мешавад? Шарм доштан даркор.

Ин вакт зангулае аз омадани трамвай ҳабар дод, ҳа-ма ба дари камер омаданд. Қазоқи қаҳрӣ доман афшон-да ба пеш гузашту, лекин ба дар наздик шуда, бе он ки чизе гӯяд, доғистониро тела дода ба пеш гузаронд.

— Ноҳақ будани худро ба ҳар ҳол эътироф меку-над,— гуфт оҳиста Аи ба Могамбетов.— Таъсири панди ҳамкор қалон аст. Қаси дигар мебуд, ҳозир ҳақоратҳои ўро шунида мегирифт. Ҳақоратгари гузаро.

— Аз ҳаминхелааш дар шахтаи мо ҳам якчанд на-фар ҳаст,— гуфт Назаров оҳиста ва ҳам шуда ба ва-гончай тамоми вуҷудаш аз оҳану пӯлод иборат даро-маду баҳонаеро, ки рӯзе яке аз қоҳилони шуробӣ ёфта буд, ба ёд овард.

— Чаро дер мондӣ?— пурсид Назаров ўро дар пеши қафаси фаромад, баъди як соати сар шудани смена дидা.

— Рости гап, ба палови чойхона ҳамроҳ шуда будам. Як ошхӯр ҳаял кард. Ҳам ош андак кӯҳнадам шуду ҳам як нафас ба кор бевакт,— узр гуфт ў.

— Магар дар хонаат палов пухта наметавонанд, ки ту ин қадар ба палови чойхона ҳамроҳ мешавӣ?

— Аз хоки поят гардам Назаров,— тавалло кард ў,— ҳам палову ҳам чои чойхона дигар.

— Афсона мегӯй.

— Худо занад, ки не! Наход, ту ягон бор палови чойхоначиамон Муллоҳоҷиро нахӯрдай! Ману ту, аз сарат гардам, палов гуфта дар хонаамон ҳошок ҳӯрда мегардем. Ҳар як донаи биринчи палови Муллоҳоҷӣ, дасташ дардро набинад, гавҳар барин ҷарак-ҷарак меқунаду худаш аз табақ ҳез зада, ба даҳонат мебиёд. Гӯем, ки дар хонаатон палови дусад грамм биринҷиро меҳӯрда бошед, дар чойхона палови ним кило пакқос мезанеду аз болояш чои талхи корд намебуридагиро зада, гумон мекунед, ки ҳам донаҳои биринҷ, ҳам чой ба рагу пай бадан мумъё барин тақсим шуда рафта истодааст.

— Бас кун-э, муғамбир! Палови ним кило биринҷро бо чанд чойнак чой ҳӯрда бошӣ, боз як соат ба кор дер карда биёй, чӣ тавр, кай ангишт меканий?— аз китфаш тела дода монд Назаров.

Бори дигар баҳона ҳам дигар буд.

— Ба ҷилупанҷ даромада, рафиқ Назаров, то ҳамин вакт як шабу як рӯз ҳиқиҷоқ гирифтани одамонро нашунида будам, аз қудратат гардам парвардигор, худам тирифтор шуда донистам,— мегуфт баҳонаҷӯй.— Ҳоб мекунам ҳиқиҷоқ, меҳезам—ҳиқиҷоқ, раҳ меравам, боз ҳиқиҷоқ. Рӯдаю ишкамбаам гумон кардам, ки чаппа шуда ба даҳонам омад. Бовар намекунед? Ба ту донию худо, қасам дижед ҳам гап ҳамин, рафиқ Назаров. Ба ҳамин аҳвол чӣ хел ба кор бароям? Инсоф кунед. Шумо бовар нақунед, аз сардори бригадаамон чӣ гила? Ҳоло мебинед «раву аз духтур справка биёр»— мегӯяд. Аммо духтур барои ҳиқиҷоқ шуда ба кор набаро гуфта справка медиҳад-мӣ?

— Оё аз ягон чо ягон чиз надуздиӣ, ки ин қадар ҳиқиҷоқ гирифт,— пурсиҷ яке.

— Дар паноҳат нигоҳ дор!— худро ба қафо кашид баҳонаҷӯй.— Ҳамин айб ба гарданам набуду ҳалос. Аз гуфти ҳамсоямон ҳиқиҷоқи дуру дароз аз асад будааст. Зани ҷонвар парешаб тоза ҳам сӯян кард. Чивалло,

ки мегүяд, дирўзакак омадагиҳо хонаи нав мегирифтанду мо не? Сабр кун! Як рӯз не, як рӯз навбати мо ҳам мепрасаду медиҳанд гӯям, бас кунаду ҳал шавад-чӣ! Мурдаи ту, ландаҳур мегүяд, аз даруни ҳамин кулӯҳдевор мебарояд. Ба сих мекашаду ба оташ месӯзад.

— Занат авлиё будааст,— гуфт боз ҳамон одам,— ахволат ҳамин бошад, то қиёмат ҳам ба ту хонаи нав намедиҳанд.

— Нафаси хунуки ту, баттол, пӯсад!— ғур-ғур карда буд баҳонаҷӯи тайхум...

Трамвай дар туннели нимравшан торафт нишеб шуда, баъди панҷ-шаш дақиқа саворагонашро ба роҳрави горизонти чорум расонд. Аз вагончай монанди қафас майдо, ки кас барои ба шифти оҳанин назадани сар ҳам шуда менишинаид, печ ҳӯрда фаромаданд. Акнун роҳраве, ки аз гуфти Могамбетов якуним километр буд, бо фароҳӣ, ҷароғонӣ ва ростӣ аз роҳрави горизонтҳои Шӯроб ва ҳаммусобикаи он Қизилқиёни қирғиз фарқи қалон дошт.

Аз тарафи рости роҳрав конвейер ангиштро пеш гирифта метоҳт. Вай ба ҷӯе мемонд, ки обаш аз шаршара ба пастӣ мешорад. Ғалтакҳои зери конвейер «оҳ-оҳгӯён садо мебароранд ва ғалтакҳои беравған мондағичиррос зада ҳуштак қашида, равғанмолро аз ҳоли худ огоҳ месозанд. Назаров медид, ки девораҳои конвейер дар ин ҷо аз муқаррарӣ хеле баланд карда шудаанд, ки дар сурати пурӯ болои ҳам омадан, ангишт намеафтаду намерезад. «Дар шахтаҳои мо,— аз дил мегузаронд ангишткани шӯробӣ, ки ба ҳар сӯ кунҷковона назар меандоҳт,— ҳатто тахтаҳои пасти конвейер раҳнаҳо доранду ангишт мерезад. Одамони маҳсус ҳастанд, ки овораи бо бел аз замин ба конвейер гирифта андоҳтани ангишт мешаванд. Таҷрибаи инҳоро ба Шӯроб бояд ҷорӣ кунем».

Дар тамоми роҳрав ғайр аз ду нафаре, ки ба кори конвейер назорат менамуданд, дигар касе ба назар наменамуд. Лекин аз лаваҳо ҳафа-ҳафа садои механизм, дӯк-дӯки ангишти ба конвейер фаромадаистода беором ба гӯш мерасид. Могамбетов сар карда ба лавае даромад. Аз ақиби ўзин ва Назаров мерафтанду инженер беором сухан мегуфт ва ба сифати шоҳиду далел барои тасдиқи суханаш «магар ҳамин тавр нест, азизам?— гӯён аз Могамбетов мепурсид ва ҳанӯз ҳаю ӯро нашунида «оре, ҳамин тавр аст!»— мегуфт. Вай ҳоло ба

Ангишткан гүё аз омӯзиши сиёсии коммунистон ҳисоб
едод.

— Дар солҳои охир ҳамаро ба худомӯз бароварда
ондаву насанцида ва напурсида ҳатои қалон меку-
лем,— Ән дилсӯзӣ мекард. Дам ба дам ҷеф задаю пурси-
да, саволу ҷавобҳо гузаронида истодан лозим аст, то
бардум ҳис кунанд қасоне ҳастанд, ки ғами омӯзиши
сиёсии онҳо, баланд бардошта шудани савияи сиёсии
омадани онҳоро меҳӯранд. Вагарна... Хайр, Мамир Мо-
ғамбетовиҷ, ту чӣ тавр меомӯзӣ?

Могамбетов истода лабханде намуд.

— Аз ман мепурсӣ?

— Бале, аз ту.

— Ман гуфтам-а, ҷаро ту аз омӯзишамон гап қушо-
дӣ! Аз ман, Геран Николаевич, хотиратро ҷамъ дор. Зӯр
зада меҳонам. Наҳонӣ намедонӣ мегӯянд дар урфият.
Аммо як ароба савол ҷамъ карда мондаам. Ҳоҳӣ ба
партком, ҳоҳӣ ба ҷои дигар ба наздат бардошта ме-
барам.

— Ба ҷону дил, азизам. Ман ҳамеша ҳамчун пио-
нер тайёрам,— ҷавоб дод Ән.— Фурсат мейбам. Ба рӯй-
хати гузаронандагони конференция туро ҳам доҳил
кардам. Ҷавзӯро ҳудат интиҳоб мекунӣ. Чӣ гуфтӣ?

— Модоме, ки муносиб ёғтию ба рӯйхат даровардӣ,
ҷӣ мегуфтам? Тайёрам.

«Сабаби ба мо ҳамроҳ шуда омадани ӯ албатта ҳа-
мин машварати омӯзиш набудагист,— гуфт Назаров ба
худ.— Шояд гапу мақсадҳои дигар дорад. Маълум ҳо-
ҳад шуд. Ба одам ҷасонию гапдонии ӯ ба ман маъқул
шуд.— Назаров ба зери поӣ ва шифт нигариста, ғафсии
ангиштро таҳмин намуд.— Ҳеле баланд. Ин гуна қабат
дар Шуроби мо кам вомехӯрад ва зуд тамом мешавад.
Аз гуфти геологҳо ангиште, ки ҳозир дар зери устоҳо-
ни марказиамон хобидааст, ҳеле ғафс. Ин ҳел ҳобиш
ҷӣ қадар нағз! Бемалол рост истода қалам кардан мегирий.— Ӯ ҳам шуда аз зери по як лӯнда ангиштро ба
даст гирифту аз назар гузаронд. Ҷанги рӯяш ғафсу
ҷасонӣ буд.— Домод дуруст мегуфт, ки ангишти ин ҷо
серравған аст ва колорияш баланд. Инҳо ҳанӯз аз
омӯзиши сиёсӣ сухан мекунанд?»

— Салом, бачаҳо!— хитоб намуд Могамбетов ба
ҳамгашти забой гаштан замон.

— Салом!— ҷанд овоз баробар дар ҷавоб шунида
шуд.

Равшаний чароги пешонии Могамбетов ба рӯи ҳафт нафар аъзоёни бригада, ки бевосита дар назди қомбайн мешаванд, як ба як шӯъла пошида баромад. Сардори бригада гӯё аз қиёфа кайфияту ҳоли ҳар қадомро фаҳмидан меҳост. Яке табассум менамуд, дигаре худро ҷиддӣ нишон медод, сейӯмӣ — чун аскар синаро дамонда, абрӯ дарҳам мекашид. Сардори бригада ва Ан бо ҳама даст дода воҳӯйр намуданд.

— Аз имruz сар карда, рафиқон, сардори бригадатон ду нафар мешавад. Яке аз ҳаминҷо дигарӣ аз Шӯроби Тоҷикистон,— ба таври худ шиносонд Ан.— Сардори дуюматон Давлат Ҳакимович, фақат ба кор ёдгорӣ не, ба ёддиҳӣ ҳам омадаанд. То тавонед, хубтар зеҳн монеду таълим гиред.

— Маро шарм надоронед, рафиқ инженер,— Назаров фурӯтанона илова намуд:— Ҳар як шогирди чунин устод ба сад шогирди дигар таълим дода метавонад.

Ба назари Назаров ҳамаи аъзоёни бригада шинос, рӯгарм намуданд. Ў як-як дasti онҳоро гирифта фишурд.

Комбайнер ба комбайни «ЛГД-2» ҳамон тавр менигарист, ки ҳаридори ҷазбанд дар бозор ба ҷорро менигарад. Комбайни пасти лекин фарбех, ки ба ҷодуи нимкушоди бедабур шабоҳат дорад, ноҷунбон меистод. Фарқи вай аз ҷоду гӯё фақат ҳамин буд, ки ба ҷои тега ҷархи доирашакл, бари мудаввар дошт, ки ин қисми буррандаи вай аст. Занчири дандонадоре васли он мебошаду ҳамин, ки комбайн ба ҳаракат даромад, дандонаҳо ба қабати ангишт мекаланд ва онро мебуранд.

— Дина дар сменаи дуюм комбайн инчикию гапнодарой накардааст? — пурсид Могамбетов аз ҳамкоронаш.— Тозаю равған карда шудааст? Аз тоқи боло бе шикастурехт фароварда ҷо ба ҷо кардед? Оличаноб! Пас чӣ мемонад? Ба кор сар мекунем.— сардори бригада шинондаву маҳкам карда шудани сутунҳои ба болор васли ҳаракаткунандаро, ки ҳанӯз дар Шӯроб набуд ва Назаров ба он бо ҳавасу ҳасад менигарист, аз ҷашм гузаронда баромад.

— Ту, Мамир Могамбетович, мегӯй, ки данданаҳоро якуним-ду сантиметр дароз кардан зарур аст? — пурсид Ан.

— Ин барои ангишти участкаи худи мо,— шарти худро гуфт комбайнёр.— Барои ин бааро ҳам камубеш дигар кардан лозим меояд. Зеҳн мон, Герман Никола-

евич, модоме ки дандона ба ин миқдор баланд мешавад, ба андешай ман...

— Дуруст мегүй. Давраро як қадар баланд бардоштан ҳатман зарур аст вагарна...— Аң хам шуда ба зери бара панча халид.

Тахмини Давлат Назаров дуруст баромад. Инженер бедарак ҳамроҳашон наомадааст. Илм бо амал дар ин ҷо мепайвасту муаммою мушкилотро ҳал менамуд. Хол амак бечиз намегӯяд, ки:

Илмро бо амал, ки пайвастӣ,
Нест шакке зи мушкили растӣ.

Насиҳатгари донишманди шӯробиёнро ба ёд меовард Назаров,— пас илму амал дар ин ҷо баҳам пайваста-аст ва яке аз асрори комъёбию шӯҳрати инҳо ҳамин аст. Дар сари вакт омадам. Балки ин дигаргунӣ ба моҳам даркор шуда мемонад.

Ҳамин комбайнини «Донбасс—2»-ро вакте бори аввал ба Шӯроб оварданд, чанд нафар ангиштканони номӣ, аз он ҷумла сардори участка Давлат Назаров ҳам барои ёд гирифтани корфармоии он, пайдо кардани ихтисоси комбайнёр ба курс дохил шуданд. Курс кӯтоҳмуддат буд.

Инженерс ки таълим медод, ҳамроҳи шахтёрон як бор ба забой даромаду ҷала-чулпа агрегаторо ба кор дароварда, андак ангишт қашонду вазифаи ҳудро адо ва ба ҷо ҳисобида рафт. Баъд гӯё ҳама дасту по гум карда монданд. Вале Дарья Суренко аз отпуш гашта омаду як ҳафтаи тамом ба ҳар ду смена ду-се соатӣ таълимро давом дод. Сменаи Давлат Назаров бошад, рӯз аз рӯз қандани ангиштро зиёд менамуд. Аз ин рӯ вайро лозим омад, ки қариб як моҳ вазифаи сардори бригадаро низ ба ҷо биёрад. Фақат баъди қасби комбайнериро нағз азҳуд кардани се-чор нафари дигар, ў боз машғули кори бевоситаи ҳуд шуд. Аммо ин комбайнини девкор, ин механизро, ки аввал ба дasti ў фуромада мутеу фармонбардор шуда буд, дӯст дошт. Ҳар вакт он ноз ва гапнодаро кунад, ҳатман ё Дарьяро ёфта меомаданд ё ба ў муроҷиат мекарданд. Ҳеч набошад ҳафтае ду рӯз ба назди он меомад. Корашро тамошо мекард. Завқ менамуд, ки ин машинаи ҳамабоб қабатҳои ҳам тунук, ҳам ғафс, ҳам нишеб ва ҳам фарозро чи тавр чусту ҷолокона тай мекунад.

Назаров чунин мәпиндошт, ки комбайн дар дасты одами бетацриба ба аспи чарс* мемонад. Ба вай савор шавам гүед, даңан меандозад, чуфтлагад ҳаво медиҳад; чарофпоя шуда ҳайбат мекунад, ки бо сумҳояш мезанад. Вале ҳамон асп ба дасты аспсавори моҳир меафтад. Ү лачомашро құтох гирифта, сари онро як-ду саҳт такон медиҳад. Ба даҳонандозиу пойзаниаш нигоҳ накарда, ҷаҳида худро ба пушти он мегирад. Асп дар тахтапушти худ будани бебокеро зуд ҳис мекунаду таслиму тасхир мегардад.

Замоне буд ангишткани ҳамеша дилаш пур аз ваҳми чӯкидан шифт ва дасташ аз зарбаи дасти метин обиленок орзуи шифти аз сангиги хоро, ангишти мисли равғани дунба нармро дошт.

Пармаи электрикӣ, моддаҳои тарконанда, ҳавои фишурдашуда, сутуну болорҳои оҳанин ваҳму машаққати тоқатфарсоро аз миён бурданд. Вале акнун ба чои бозуи баҳодурона аз ангишткан босаводӣ, техникадонӣ, ҳисобу китоб кардатавонӣ талаб карда мешавад. Хоҳад, ки аз замон ақиб намонад, ү бояд хонад, ёд гирад. Ҳамин талабот ҳам, нафақагирро аз Шўроб ба Қарағанда овард.

Назаров бе он, ки аз чои чунбад ё ҳаму рост шавад, рамузгирона комбайнро аз назар мегузаронд ва медиҳид, ки ба ҳар тарафи он дигаргуниҳо зиёде дохил намуданд. Курсу нӯли тези штанг, ки пораҳои калони ангиштро шикаста, ба боркаши мудаввар медиҳад, дар ин ҷо иваз карда шуда буд.

Комбайнёр баъди бо дикқат дида баромадан ва пурсуҷӯ ҷодуро ба ҷунбиш овард. Ҷархҳо ба ҷархидаи занҷирҳо ба шарақ-шурӯқ садобарорӣ даромаданд. Данданаҳо як-ду бор ба девора рафта зада, ба ақиб баргашта сонӣ ба даруни ангишт даромада рафтанд. Аз девор ангиштпораҳо гурс-гурс афтода, ба ғавғои машина ғулгулаи нав ҳамроҳ карданд.

Ан ва Могамбетов овози худро баланд карда, ҳаму рост мешуданд, гоҳ сухани яқдигарро маъқул ва гоҳе рад намуда, ба мунозира даромада мерафтанд. Конвойер ба кор даромад. Оби чӯи ангишт шорида рафт. Ҳама ва ҳар як ба кори худ машғул шуданду Давлат Назаров ҳам ба сухани олиму амалиётгар гӯш мекард ва ҳам ҷашм аз кори комбайн намебардошт.

* Ромнашуда, рамандада.

БОБИ XV

ЯК РУЗИ КОТИБ

Носиров имрӯз аз пагоҳӣ дар комитети районии партия буд, ки бюрои он аризай шикоятии ду коммунисти Шӯробро муҳокима намуд. Баъди ин ҳам котиб ба Носиров иҷозати рафтандро надод.

— Кори ду ташкилоти партияйӣ, яке саноатию дигаре колхозӣ шунида мешавад. Истед, чӣ хубиҳо ва чӣ бадӣ доранд, мефаҳмад, аз фоида хойӣ намешавад,— маслиҳат дод ў.

Гуфти котиб дуруст буд. Муҳокимаву мунозираҳо ибратангез ва судманд буданд. Аъзоёни бюрои комитет, ки иштиҳои худро бе иштибоҳ бо дуди ғализи тамоқу баста буданд, хеле дер танаффус карда, ба таоми пешинӣ рафтанду Носиров ба Шӯроб роҳ гирифт, ки ба хона омада, ҳарҷӣ тайёр бошад, зуд ҳӯрда, ба шахтаи дуюм давад, ки ба он ҷо конвейери нав медароварданд. Вале аз машина фаромадан замон ба дasti мураббияни bogчai bачагон aфтod. У гӯё интизораш буд, ки пеши роҳашро гирифт.

— Чӣ қадар нағз шуд, ки худатон омадед. Назаров ба партком ду бор телефон карданд. Гуфтанд ки шумо ба Исфара рафтаед. Ой, хуб шуд, ки расида омадед.

Богча аз ремонт баромад. Кумоши хонаҳо, бозичаҳои бачагонро наву таъмири кардем. Ба ин муносибат бачагон концерт тайёр карданд. Падару модаронро ҳам даъват кардаем. Рафиқ Шукурорро ҷег зада будем, вақт надоштаанд. Як нафас даромада, ин тараф-он тарафро дида, мулоҳизаatonро гуфта мерафтед, моро сар-фароз мекардед.

— Чихо мегуед?— Носиров аз гарму ҷӯшонии даъват хичил шуда, сухани мувоғиқ намеёфт, ки бигӯяд,— ба ҷонам.

Хидоят Назарова Носировро ба хонаҳои боғча давр занонда бениҳоят хушнуд гардонд. Деворҳо ҳамчун барф сафед карда, ба қисми поёниашон равған дода шуда буданд ва монанди шифту фарш акси одамро нишон медоданд. Катчаҳо ҳам ранги рӯйҷову ҷилди болишт сафед буданд. Дар хонаи бозӣ чӣ бозичаҳое буданд!

Носиров ба рӯи қолини хонаи бозӣ погузориро раво надид ва дар зери девор кафчаҳои моҳутию намадини қатор чидашударо дида, аз он ки туфлиро накашида

даромада буд, гүё пушаймон шуд. Ҳама чо покиза, озода буд. Носировро ба рўи ҳавлй бурданд, ки аз рўи он чўе мегузарад. Дар лаби чўй дараҳтони хеле солхурдаи сияҳбед ва ар-ар саф қашидаанд. Дар шоҳаҳои онон мурғон нағмасарой мекарданд. Танаҳои дараҳтон дар об аксандоз буданду дар занчири он чун морҳои азим-чусса печутоб меҳурданд. Дар лаби чўй ба харакҳои паст чанд нафар пиронсолон—модаркалону бобоён ва дуҳтаракон—ҳоҳарони бачагон чамъ омада, мунтазири концерт мешуданд. Бозигоҳи бачагонро аргунчак, аспакча, ҷархтаноб, зинаи лағжон, аккол, тӯбҳо, кӯбаку кӯбакдаста ва боз ким-чӣ гуна асбобу анҷоми бозӣ пуркарда буданд.

— Мо ғайрат мекунем, ки бачагон ба боғчай худ шодикунон биёянду бо дили қашол аз он раванд, гуфт Ҳидоятхола.

— Набошад чӣ! Ин қадар бозию бозичаҳо, ин гуна мураббияҳои меҳруbon, аз ин зиёд барояшон боз чӣ мешуд? Бисъёр ташаккур.

— Маро шарм надоронед,— табассум намуд Ҳидоятхола.— Модоме, ки корамон ин қадар маъқул шуд, нозамон ҳам меғунцидагист. Ягон даҳ тахта тунуки бомпӯшӣ даркору дерест намеёбем. Мудири боғча аз норасоиҳои боғча сухан кушода дар охир гуфт:

— Хоҳиши дигар ҳамин, ки ба мо ёрӣ расонед. Аз кучое ки бошад, барои гирдогирди ҳамин бозигоҳамон ягон даҳ-дувоздаҳ ниҳоли сарву шамшод ёбем. Худатон дар боғи шаҳрамон албатта дилаед, ки ин дараҳтони ҳамешасабз нағз гирифта, тез қалон шуда истодаанд. Сарвро дар ин ҷоҳо хунук мезанад гуфтани баъзеҳо, маълум шуд, ки нодуруст будааст.

— Хайр, инро ҳам кофта меёбем. Ҳамааш ҳамин? — пурсид Носиров ба ростии азми мақбулкунонӣ кору гузаронидани гапи парасторони бачагон акнун бовар намуда.

Ҳидоятхола шакархандае кард.

— Ин дафъа ҳаминаш кифоя. Баногоҳ дилғазон шуда намонед гуфта, метарсам. Акнун агар фурсат дошта бошед, як дам нишаста, ду-се номераи концерти моро дидা меравед. Таронаю ракҳои нав тайёр кардаанд. Ана боз падару модарон меоянд, — Ҳидоятхола ба даромадгоҳ ишора намуд. Дар он чо боз шаш нафари дигар пайдо шуда буданд.

— Аз афти кор дигар илоҷам нест. Ба шахтai дуюм

фаромаданй будам. Дер шуд андак. Хайр бевакттар карда меравам.

Носиров ва Хидоятхола ҳамрохи наздикони бачагон ба тамошогоҳ даромаданд. Ин хона хеле калон буду дар пешгоҳи вай тахтасуфаи ба пешаш парда қашидашуда хизмати саҳнаро ба ҷо меовард. Саҳна күшода шуда, манзараи назаррабое намудор гардид. Бачагон бо либосҳои ҳархела ва ҷеҳраҳои шукуфон ба гулҳои тару тоза мемонданд. Се нафар аз мураббияҳо бо дойра ва рӯбобу ғижжак оҳангери сар карданд ва бачагон хори «Ленин бобо», «Ман калон мешавам» ва таронаи хоси худро хонданд.

Хар рӯз зина-зина.
Меравам то ҳазина,
Сарвати он беҳисоб,
Номаш ангишти Шӯроб.

Баъд бачагон раксҳо карданд, сурудҳо хонданд. Муаллақгарию ҳазлу мазоҳҳои дилпазир карданд. Концерт давом менамуду Носиров узр хост ва иҷозат гирифта ба шахта рафт. Дар роҳ ўро пирамард — Файзуллои қаротегинӣ боздошт, ки қуттии фанерии асбоби дурдгариро бардошта меомад.

— Дил назаргоҳи дӯст мегӯянд, ки рост, — гуфт ўпас аз салому воҳӯрӣ. — Омадаравон ҳаёл мекардам, ки як ба пешатон равам. Арзам буд.

— Хӯш, чӣ арз? Дар ҳамин ҷо гӯед ҳам мешавад?

— Мешавад, бачем, — гуфт Файзулло ва зуд ҳудро ислоҳ намуд: — агар фурсат бошад, мешавад, рафиқ Носиров. Писарчан писари миёнаамон, яъне набера, шукр мактабро тамом карду шавқаш ба муаллими калон, ба институти Ленинобад рафт. Аз гуфташ нағз имтиҳон дод. Қабул шуду аммо то ин вакт ба вай аз хобгоҳ ҷои катмонӣ кофта наёфта, ба дадош телефон кардааст. Пағоҳ рӯзи истироҳату фардо падараш ба кор банд. Ҳудам акнун рафтани. Ба пеши шумо омада, илтимос карданӣ будам, ки агар бемалол бошад...

Хеч кисса не. Чаро малол будааст. Шарт нест, ки ҳудатон равед, — маслиҳат дод Носиров. — Ман ҳамин шаб рост ба хонаи ректори институт телефон мекунам. Илтимоси ҳардуи моро рад намекунад. Ин лашу лушро бардошта аз кӯҷо?

Пирамард ба қуттии асбобҳо нигариста табассум на-муд.

— Хуб карда будаам, ки аз ҳамин қасб хабардор шуда мондаам. Аслашро пурсед, сутунмон хоҳад-наҳоҳад як навъ дуредгар мешавад. Сутунмонию сарравкашӣ охир кори дуредгар аст. Ё дигарҳо ҳам ҳамин хел ё мӯ, ангиштканҳо, мардуми бекарор, гуфта наметавонам. Бекор шинам, дилам танг мешавад. Баъзе арраю теша, рандар пармаро бардошта мебароям. Бозорам ҳамеша тафсону ҳаридорам часпон. Тирезаи ину дари вайро тузук карда медиҳам. Шумо, бачем, гумон накунед, ки бобоятон ба пул мӯҳтоҷу дар ба дар гашта мардикорӣ мекунад. Инту не. Шукур нафақаам зиёдатӣ накунад ҳам, мерасад. Ман ин корҳоро бепул мекунам. Баъзехо чойпӯлий гӯён як сӯм-ним сӯм дароз мекунанд. Ман бошам «бачем, ба чой ҳам, ба палов ҳам, сару тан ҳам пулам мерасад»— мегӯяму намегирам. Ба одам кори хайр ҳам даркор. Ана ҳозир аз ҳавлии Тӯтибегим меоям. Писари қалонии вай раҳматӣ дар ҷанг шаҳид шуда буд. Писари дигараш анча вақт ин тараф бетоб, дар қасалхона. Баҷаҳо бозӣ карда турми дари кӯчаашонро шикастаанд. Рафта дуруст кардаму аз таҳтаи худаш як биноӣ сарпӯши дег ҳам соҳта додам. Ҳочат барор, ки ҳочатат бароранд, гуфтаанд, — пирамард хайрухуш намуда ба роҳ даромад. Вале ҷанд қадам нарафта бозистода, аз қафо пурсид: — Ҳамин хел, акнун худатон ҷеф мезанед...

— Ҳа, худи ҳамин шаб ҷеф мезанам, бобо, — хотири пирамардро боз осуда намуд Носиров.

Ба шахта фаромада Носиров ба кори устои кӯҳӣ, ҷонғар ва инженери ҷавон, ки нишебшинонии конвейерро аз ёд бароварда, бедарак «калла мекафонданд», ки ҷаро ҷарҳзании агрегат мувофиқӣ табъ нест, мадад расонд. Конвейер ба кори мӯътадил даромад. Ин вақт Носировро ба телефон даъват намуданд. «Ман соати ҷор маҷлиси машваратии сардорони шахтаҳоро даъват карда будам, — мегуфт Шукуров, — шумо ҳам иштирок мекардед, бисъёр хуб мешуд. Мӯҳлатҳои ба кор андоҳтани техникаю таҷҳизоти бекорхобидаро қатъӣ муайян ва сардорони шахтаҳоро шахсан вазифадор карданӣ ҳастем. Набошад, ин мурғҳои фардогирам, боз қашолакорӣ мекунанду ҷӯб ба сари ману шумо омада мешиканад...»

То маҷлиси Шукуров ҳоло ду соати дигар вақт буд. Носиров дар ин муддат лавай наверо, ки аз гуфти сардори шахта, шифташ номаҳкам баромада, беором ша-

ғалу рег мерехт, дидан хост, ки бехатарии корро дар он чо фахмад. Ин лава дар участкаи нави хушангешт буд. Носиров ба участка омада инженери шахта, котиби ташкилоти ибтидои партиявири низ дар он чо ёфт. Дар ин лава ҳанӯз комбайн ё дигар машинаи ангисткани набуду ангист бо пармаи электрикӣ ва дорутарконӣ канд мешуд. Дар вакти аништтарконӣ бо вучуди ҷафсии болор шағали майда ва реги зиёде рехта, ба аништ омехта корро душвор карда буд. Маслиҳати Носиров — ба болои болорҳо хобондани тунукатахта — ҳамчун чораи муваққатӣ қабул шуд. Лекин ин тадбир, ҳама медонистанд, ки ягона буда наметавонад. Дар бозгашт Носиров ба кабинети котиби ташкилоти партияви даромада, аз рӯи илтимоси вай, барои газетаи девории шахта сармақола навишт.

Гашти рӯз Носиров баъди душ ба буфети шахта омада бутерброд ва пиёлае чой гирифта саросема та-новул кард. Дар ҳамон чо ҳам ӯро ҷанд нафари арзу сухандошта ва маслиҳатчӯй ихота намуданд. Ба кӯча баромад, ки гашти рӯз шуда буд. Дар осмони Шӯроб анбӯҳи абрҳои сафеди аҷоибшакл шино менамуданд ва ҳавои салқине ки алалхусус баъди душ бештар ҳисшаванда буд, аз наздикрасии тангии тирамоҳ хабар мебод. Овози мурғи куркурикаррок ба гӯш расид. Ӯ ба боло нигариста, дар сими телеграф ин мурғи хушбулу парро дид, ки овози ба садои зангӯла монанд дорад. Ин мурғ ба шаҳрҳо як аввали баҳор ва сонӣ тирамоҳруя, баъди фаромадани салқинӣ парида меояд.

«Ҳа, зимистон омада истодаст, — гуфт Носиров бо овози ба худ шунаво. — Ташвиши зимистон дар як оила чи қадар, ки барои ҷунин як муассисаи калон башад. Пагоҳ дар бюрои комитети партияви маърӯзаи мудири ҳочагии коммуналиро аз рафти таъмири истиқоматгоҳ ва тайёрӣ ба зимистон шунидан лозим аст. Депутатҳои Совети шаҳрӣ ин корро пешакӣ тафтиш карда, муфассал навишта омадаанд. Онро хонда баромадан лозим аст. Ба маҷлис ҳоло боз як соати дигар ҳаст. Пас имрӯз ба омӯзишгоҳамон рафта наметавонам. Ҷамила Холова ҳоҳиш карда буд, ки выставкаи «Гузашта, ҳозира ва ояндаи Шӯроб»-ро, ки донишҷӯёну ҳунаромӯзон тартиб додаанду ташкил намудаанд, рафта бинам. Ба ҳаёлам, фурсат намешавад. Телефон мекунаму узр меҳоҳам».

Даре дар сари роҳ қушода шуда, аз он зани солхӯр-

дае сар берун оварду ба Носиров синчакуон табассум намуд:

— Ассалому алайкум, гардам. Ба назарам алов барин гарм намуда истодаед. Шумо бандох Носировамонку не? — пурсид ў канорахо қарсашро ба қафоң гүшхояш гузаронда:

— Шинохтед. Салом, хола, — Носиров ба вохӯрӣ рафт.

— Дуюн чонатонро карда гаштаам, гиргиттон. Келин-ойим, бачаҳо хурду калон дуруст? — зан қадам берун ниҳода ба росту чап назар андохт. — Се рӯз боз, гардам, ин водопроводчиамон чашмҳоямро нақд қанда кард. Парерӯз аз ҳамин чо асозанон ба идораашон рафтам.. «Оббо холае, овора шуда худатон омадед? Ба ягон кас таъин мекардед, тез одам мефиристодем. Шумо ба хонаатон нарасида, одам меравад» — гуфтанду динаи дароз дараки ҳеч кас нашуд. Имрӯз ҳам тамом шуда истодаасту боз ҳеч кас нест.

— Ба водопроводатон чӣ шудааст?

— Намедонам, гиргиттон, — ҷавоб дод зан. — Обаш ба қавли гапе аз оби ҷашми Оймижакон зиёд не. Пагоҳи рӯз ин тараф сатил мондааму ҳеч не, ки пур шавад. Гардам Носиров, шумо ҳоҷатбарори мардум. Чӣ мешавад, ки ҷеф зада як гуфта монед. Омада хабар гиранду бинанд, ки айби ош ё мош.

Носиров фурсате дудила истод.

Медарояму аммо... — мад қашид ў, лекин ба рӯи зан нигариста, ба ҳавлӣ даромад.

Ҳавлӣ майда буду як тарафашро ду хонаи паҳлуайвон ва се ҷониби дигараши девори паст ихота менамуд. Соҳибаи хона Носировро рост ба сари ҷумаки об бурд, ки дар ҳақиқат аз он ҷакраҳо аз қатрарез мечакид.

— Оби ҳамсаҳоятон чӣ тавр? Ҳамсаҳо аз мо анча дур. Лекин хабар гирифтам, обашон ҳаст, — зан оҳ қашид ва дар руҳсораш аломати андӯҳ падид омад. — Гӯр дасттанҳою бемардинагӣ нашавад. Медонистистед бачем, Носиров, писари ман, Қобилҷон, дар шахтai ҳаштум мантӯр шуда кор мекунад. Анча вақт тобаш турехта, пойравон гашту ба дуҳтур нарафт. Якравӣ карда, ба кор баромадан гирифту таппӣ ғалтид. Ба қасалхона бурданд. Меъдааш қасал доштааст. Дорую дармон карда як навъ ба худаш оварданду аммо ҷавоб намедодаанд. Тани гарм бедард намешавад. Кошкӣ тезтар дуруст шуда меомад. Писари калониамро шумо нашино-

сед даркор. Вай дар чанг шахид шуда буд. Илоҳӣ ҳамин яктаю якта сафедио сиёҳи чашмаш дуруст шуда биёду ба зиндаю мурдаам соҳибӣ кунад.

«Пас ин Тӯтихола аст, ки маро мешиносаду ман ўро не, — дар дил худро маломат намуд Носиров. — Афсӯс, ки писари bemori ўро низ намешиносаам. Ба аёдати вай рафтан лозим аст».

Ў ба зери пой нигариста, тарошаву паракай рӯфта ҷамъ кардашуда — асари дурдгарии Файзуллои қаротегиниро дид. Зан аз нигоҳу андешаи Носиров пай бурд.

— Худо хайре диҳад, усто Файзулло турфа одами савобталаб. Он касро шумо ҳам албатта мешиносед. Ҳамин хел як одами солхӯрда асбобу анҷом бардошта омаданду турми дарро дуруст карданд. Чашмашон ба сарпӯши қӯҳнаи дег афтода, то як чой ҷӯшонда бароварданам, аз таҳтаи қуттиҳо як сарпӯши ба қавли худашон биной ҳам соҳта доданд. Илоҳӣ ҳеч кас дасттанҳо нашавад. Як хешамон аз Чоркӯҳ ана ҳамин даҳ банд ғӯзапояро оварда партофту рафт. Акнун ягон кас нест, ки вайро ба болои сӯрий бароварда диҳад. Ҳавлиамон бушад, гиргиттон, аз як бӯрӯё васеътар не.

Толоре, ки Тӯтихола сӯриаш меномид, он қадар баланд набошад ҳам, одами танҳо бандҳои калони ғӯзапояро ба он ҷо кашида наметавонист. Бинобар ин Носиров чун узри аз ҳоли чунин як оилаи дасттанҳо бехабармонӣ, аввалин ҳамин ҳезумро боло кашида доданишуд. Тӯтихола ҳарчанд гӯё аз гуфти худ пушаймон шуда ўро аз ин кор бозмедошт, ба қӯча баромад. Як ҷавони роҳгузарро ҷеф зада, ба бом бароварданд. Ба бандҳо аргамчин баста ба боло кашионд ва таҳқунонда ваъдан тез ёфта фиристодани водопроводчиро дода, ба сӯидора шитофт.

Вале дар роҳ ўро Пётр Данилов боздошт.

— Ба наздатон рафта будам, набудед, — вазни худро ба пои сиҳаташ бор карда воҳӯрӣ намуд. — Аз бародарам мактуб гирифтам. Ба шумо хонда доданиш будам.

— Аз рафиқ Назаров? Қаний, чӣ навиштаанд? Он касанд рӯз шуд, ки дар Караганд? Баногоҳ нияти дар он о аз нав саркунии аништканиро-ку надоранд? — паёни мепурсид Носиров.

— Дар он ҷо нею кору гапҳои нав ёд гирифта омада, боз дар ҳамин ҷо, ба назарам кор сар карданист.

— Шунавем?

— Шуморо аз роҳатон бознамедорам? Фурсат ҳаст?

— Ҳаст. Шумо ба тарафи хона меравед? Нагз, пас ҳамроҳ меравему агар рухсат дихед, раҳ-то раҳ меҳонам, — ў ба мактуб даст дароз кард. Мумкин?

«Бародари азизам, Пётр Иванович, салом! Ман дар ин ҷо саломат ҳастаму саломатии шумо ва аҳли оилас-атонро ҳоҳонам. Ҳафт рӯз аст, ки дар Қарағанда дар хонаи қудоямон ҳастам. Зуд улфат шуда гирифтем. Аҳли ҳар пеша ҳамдигарро зуд мефаҳмад. Аммо ан-гиштканон, ба андешаи ман, боҳам тез на факат шинос, балки ҳамдаму ҳамнафас шуда мегиранд. Қудоямон марди яклухт, бабурд будааст. Дилаш ба шахта, ба корубори он месӯзад. Ҷонисор. Қисса қўтоҳ, одами ба ҳама маъқул. Занаш ҳам зани хубу меҳмондўст. Ҳанӯз рӯзи аввали ба шахтаи онҳо рафтанам (ин шахтаи пеш-қадам факат дар Қарағанда не, дар беруни вай ҳам шўхрат дорад, инро бародари азизам, худи шумо медонед, аз шахтаҳои дигари ин ҷо ҳам барои ёд ги-рифтани таҷрибаи қудоямон бисъёр комбайнёрҳо ме-омаданд), маро ў бо Аи ном муовини саринженери шах-та, як марди ширинкори кореягӣ шиносонд, ки ҳар ду зимнан илму амалро баҳам пайваста, ихтирои нав тай-ёр мекунанд. Инженер дар ихтироъкорӣ ном бароварда, чандин механизму машинаҳоро дигару хубтар кардааст. Қудоямон ҳам одами пурдидаю пурдод. Сермутолиа. Умуман дар ин ҷо нисбат ба Шўроби мо ҳонандагони газетаю журналҳо (ман ҳудашон ба газетаю журнал обуна будагиҳоро мегӯям), бисъёр. Ташкилоти партияйӣ ба ин кор аҳамият медиҳад. Худи ҳамин Аи, ки дар ай-ни замон бинобар бетоб будани котиби ташкилоти пар-тияйӣ, вазифаи вайро ҳам адo мекунад, кӣ чӣ мегирад ва меҳонад, пурсучӯ мекардааст. Ман дар хотир надорам, ки котиби ташкилоти партияйии шахтаи мо ягон бор аз ман ё ягон каси-дигар ба қадом газетаю журнал обуна шудӣ гуфта, пурсида бошад. Гапи байни ҳудамон, кори партияйӣ дар шахтаҳои мо суст».

— Дуруст мегӯянд,— Носиров аз мактуб сар бар-дошта, ба Данилов нигоҳ кард ва ў бо сарчунбонӣ эъ-тирофи вайро тасдиқ намуд.

«Аксарияти ангиштканони ин ҷо, пеш аз ҳама, тамо-ми аъзоёни партия маълумоти сиёсии худро пайваста мебардоранд. Худи қудоямон университети шабонаи марксизм-ленинизмро тамом кардааст. Дар конферен-цияи мустақиломӯзон ўро шунида, гиребонамро қалида мондам.

Гап ба тарафи дигар рафт. Ман аз ихтироъкории онҳо ба шумо навиштани ҳастам. Дар участкай Могамбетов ҳам ҳамон «Донбасс» кор мекунад, ки мо дорем. Аммо онҳо ба вай чунон дигаргунҳо даровардаанд, ки фақат намуди берунию номи вай тағъир наёфтааст. Усул дар дасти накоранавоз гуфтани одамон бечиз набудааст. Онҳо вайро шароиту хобиши ангишт муносиб карда гирифтаанд. Ҳамин тавр кардаанд, ки аз ток фаровардан, тозаю равған кардан, ба кор андохтани вай қариб ду баробар тез шудааст. Шумо медонед, ки аз ин ҳисоб чӣ қадар ангишти зиёд қандан мумкин!

Агар дар ёдатон бошад, ако, «Донбасс»-ро ба кор андохтан замон, ҳар дуямон ҳам афсус ҳӯрда будем, ки ин машинаи девкор як камбудии қалон дорад. Ангишти зиёдро майдаю ҳока мекунад. Ин фикрамонро як бор ба Даръя ҳам гуфта будем. Ү рост мегӯяд, микдори ангишти ҳока сол аз сол зиёд мешавад. Ман ҳайронам ҷаро ихтироъкунандо созандагони ин машин ҷиҳати бади онро надида мондаанд, ки вай аз се як ва то ниими ангишти мекандагиашро майдаю талқон мекунад? Иқтидори машина наход аз рӯи зиёдии ҳока муқаррар карда шавад? Баъди ҷанд vakт ҳатти дар ин бобат ба «Гипроуглемаш» ва институтҳои ангишту жӯҳшиноси навишташро ҳонда дода буд, ки таассуф аз онҳо ба ин ҳат ҷавобе нашуд.

Ан ва Могамбетов, оҳиста-оҳиста қисму детали «Донбасс» ва «Урал»-и ангиштбурро дигар карда, ба кор андохта дид, ангиштро ҳозира барин тарошидаю ҳарошида не, қалон-қалон қандан мегирифтагӣ мекунанд.

Акои азиз, ҳочат набудагист, ки чӣ қадар аҳамияти қалон доштани ин тадбирро ба шумо гуфта шинам. Ан ва қудоямон ҳисобу китоб карда баромадаанд, ки фаразан, ҳокай ангиштро ҳамааш шуда ақаллан понздаҳбист фоиз кам қунанд, мувофиқи Йиттифоқ ҷандин миллион сўм ҳар сол сарфа мешавад, самараи меҳнати ангиштканон чӣ қадар баланд ва сифати ангишт чӣ андоза бехтар мегардад. Агар мо дар Шӯроб ҳеч набошад, ягон панҷ комбайиро ҳамин тавр мувофиқи табъ карда гирем, он вакт арзиши аслии ангиштро анча арzon, сифаташро бехтар мекардем. Дӯстдорони дар управленини будаи заводи брекат, агар ин масъалаи ҷанд сол ин тараф муаллақ ҳал шавад, онро соҳтани гиранд. Ҳокай ангишт ҳамон вакт ҳам соле ба соҳтани чилупанҷ ҳазор тоҷина брекат мерасад.

Ду рӯз кори машинаи ба қавли аъзоёни бригада «дастӣ сохташуда»-ро тамошо карда тан додам. Домод Тагир (медонед, номи ӯ Тохир будаасту онҳо ҳамин тавр талаффуз мекардаанд), чавони зирақу пухта баромад. Вай се рӯз ҳамроҳи мо ба шахта фаромада, кори машинаҳоро дид, раҷҷаю лоиҳаи дигаргуниҳоро бардошта гирифт, ки инро ба Даръя мебарем. Агар дастгоҳҳои нави устоҳонаамонро шинонда, ба кор андохта тавонем, соҳтани қисму детальҳои зарурӣ, ба фикри ман, ҳеч мушкил не. Шумо эҳтимол ҳайрон шавед, ки чаро онҳо ҳамин раҷҷаю тарҳи худашонро ба институт ва машинасозон нафиристода, косибӣ мекунанд. Аммо онҳо ҳам чанд бор ба ҳар тараф навишта, муродашон, ки ҳосил нашудааст, худашон ин корро карда бо далелу исбот нишон додани ҳастанд. Лекин сирри мардон пӯшида на-монда, институти кӯҳшиносии худи Қарағанда аз ин боҳабар шудааст. Чанд нафар мутахассисони вай дар ин кор ба ҳар ду—олиму аҳли амал мадад карда истодаанд. Умуман, ако, мо бо қадри комбайн дуруст намерасидаем. Ба ҳаёли ман, байни пармаи электрикӣ ва комбайн фарқи мобайни думбураву пианина ҳаст. Думбраамон ақаллан монанди дутору тањӯр пардаҳо надораду ёд гирифтани навохтани вай он қадар мушкил ва бардошта гаштанаш ҳеч гап нест. Аммо ёд гирифтани навохтани пианина душвор аст ва онро бардошта гашта ҳам наметавонед. Заҳмат қашида ёд, ки гирифтед, аз вай овозҳое мебароред, ки аз ҳазор думбура намебарояд. Мо бошем, ҷала-ҷала ёд гирифта, ба навохтани вай сар мекунем, ки ҳатост».

— Ана ин гап шудааст ана ин кор! — шодмонии худро дар дил фунҷонда натавонист Носиров.— Бечора но-маш ба қудобинӣ рафта, маълум мешавад, ки зӯр зада ғами Шӯробро меҳӯрад. Ҳуш, боз дигар чӣ навиштаанд? — аз роҳравӣ бозистод Носиров ва ба саҳифаи охир гузашт.

«Дигар шумо, ако, дар газетаи «Комсомольская правда» хондед ё не, ки дар он Е. Добров ном инженер нақлиёти ангишту нефти омехтаро ба воситаи ғулба таклиф менамояд. Наҳонда бошед, хонед, аҷоиб. «Зоҳирин, аз он вакте ки қишини зиреҳпӯши ҳарбӣ аз ангиштсӯзӣ ба нефтъкорфармой гузашт, ин ду сӯҳтусӯз ҳарифи ҳамдигар шуданд ва хусуматашон гоҳ ҳомӯш мешаваду гоҳ авҷ мегирад. Акнун мардум онҳоро на фа-

кат оштій доданій, балки ба ҳам омехтаній ҳастанд. Иктисадчиён ҳисобу китоб карда баромадаанд, ки ин ду ҳарифро масалан, аз ҳавзаи Печерск ба Ленинград ё ба Киров ба воситаи ғулба гирифтап чй қадар сарфаю фоида меоварад». Ин хаёлот не, ако, таклифи амалй. Охир гидронақлиёти аништ кайҳост, ки ба мо маълум. Ҳамин тавр не? Ҳамиро хондаму ҳамсоягии наздики «Ким» ва Шўроби мо даррав ба хотира расид. Он вақт на барору фарор лозим асту на вагону составҳо».

— Офарин! Баъд чй навиштаанд?

— Дигарҳояш гапҳои оиласист,— Данилов ҷавоб дод. Вай ҳатро гирифта қаткардаравон охирашро ба Носиров хонда дод.

«Шўроб, шумоёнро ёд кардам. Ҳаёлам қанот барораму парида ин навигарию гапҳои дигарро тезтар ба он ҷо барам. Аз афташ, дар бозгашт бо самолёт мепарам. Ба ҳама салом».

— Тезтар биёянд. Якгала бо он кас маслиҳатҳои дигармон ҳаст,— гуфт Носиров ба соати худ нигоҳ кард, маро мебахшед, Пётр Иванович. Шитоб карданам лозим аст, як чизи меҳондагиам буду баъд ба маҷлис рафтани даркор.

Онҳо хайрбоб карда аз ҳам чудо шуданд.

Носиров ду-се қадам гузошта боз истод. Ба ким-чй гуна андеша рафту чй чизро аз Данилов пурсиданӣ шуд. Лекин аз раъи худ баргашт. Дар сари роҳ ў ба ошхонае-даромад, ки аз сифати бади таоми вай шикоят мекарданд. Аз дарича ҷашми ў ба матбах афтода, дар он ҷо ошпази шикамкалонеро дид. Ошпаз ҳарчанд фавран рӯи худро ба сўи дигар тофт, Носиров ўро шинохт. Вайро чанде пеш аз ошхонаи шахтаи ҳаштум барои носерамиаш гуселонида буданд.

— Шефи ошпазамон ҳамон кас мешаванд,— гуфт кассирзан дар ҷавоби саволи Носиров ва овозашро паст карда илова намуд: — Дастан ҳам бемазаю ҳам қалб*. Мичозҳоямон торафт кам шуда истодаанд.

— Чаро ўро ҳай намекунед?

— Додараарӯси мудирамон мешавад,— маънидорона нигоҳ кард кассирзан.

— Мудир омада монанд, гўед, ки ба ман телефон кунанд,— Носиров ба сақфу бурчакҳои ошхона ишо-

* Дуздро номанд.

ра намуд, ки ба торҳои анкабӯт чанг нишаста, онҳо ба лаҳтапораи чиркини пардан тӯр монанд шуда буданд.

— Фарроши ошхона ба мудир кӣ мешавад?

Кассир сурх шуд.

— Авф кунед, нигоҳ накарда мондаем.

Маҷлис дар ҳузури Шукуров хеле тӯл қашид. Ка-шольёбии онро ў ба назар гумон надошт. Ҳозиринро аз ҷашм гузаронида аз рӯи одат бо ангуштон мӯйсарро гоҳ парешон намудаву гоҳ ба тартиб оварда на «ҷун зарурат», балки ҳамчун «талабу тақозои боло» вазифаро ба қавли худ, «кӯндаланг» гузошт.

Ҳар коре карда, зарур шуда монад, ба шахта кӯчида дароем ҳам, — сухан сар кард Шукуров, — аз даҳ рӯз ақиб намонда, тамоми механизму машинҳои бекорхобидаро пурра ба кор андохта, ҷонамонро аз қадуҷо ду појамонро аз як мӯза ҳалос мекунем. Ҳамин қадар гап шунидем, ки ба ҳафт авлодамон кифоя мекунад.

Шукуров баъди сарсухан рӯихати пешакӣ чопкунондаи техникаи дар ҳар шахта бе истифода монда ва мӯҳлати катъии ба кор даровардани онҳоро ба дasti сардорони шахта ва як нусха ба дasti Носиров ҳам дод.

— Ба ҳаёлам масъала фаҳмост, — гуфт ў. — Ба иборасофкунӣ* ҳоҷат нест. Ҷан аминам, ки ин вазифаро мобошарафоню сарбаландона ба ҷо оварда, шахтаҳоямонро аз қағомонии нанговар мебарорем. Ҳаман кувват, захираво имкониятҳоро сафарбар намуда, исбот мекунем, ки лаванду кафандакашола нестему аз ўҳдаи кор мебароем. Савол нест? Ин тавр бошад, аз пай кор, рафиқон!

Вале чунин ибтидо ва интиҳои сухан ҳозиронро аз нигоҳҳояшон ва аз ҳомӯшие, ки нафасе ҳукмрон гардид, маълум буд, қонеъ нагардонд. Шукуров аз ин ҳавотир шуда, дар ҷой ҷунбида, қоғазҳои рӯистолро ғундошта, ба ғалладон гузошт, ки гӯё барҳоста рафтанист. Дар ин ҳангом сардори шахтаи якум, марди миёнсоли баҳодурқомати сурхинарӯи ҷашмони сабзгунаш ғилайнамо аз ҷой барҳост.

— Ҳалим Раҳматович, маро мебахшед, — гуфт ў ва даме ҳомӯш монда оби даҳон фурӯ дода, аз ҷий сабаб бошад, ки сурх шуд. — Ин тавр шитобкорона ҳал намудани чунин як масъалаи муҳим, ба фикрам, дуруст нест.

* Тағсил.

— Шояд. Қанй фикри шуморо фаҳмем? — ба миёнаи сухан даромад Шукуров.

— Аввалан, ҳаминаш дуруст нест, ки супориш ғайри реалӣ аст.

— Фаҳмем, — шакархандае кард Шукуров, ки ғазаб дар он пинҳон буд.

— Арз қунам, — ҷавоб гардонд сардори шахта. — Таҷхизоти бекорхобида мурғонеанд, ки болу думашон бурида шудаанд. Қисму детальҳои бисъёри онҳо чун қисмҳои эҳтиёти истифода карда шудаанд. Дигар шахтаҳоро намедонам, дар шахтаи мо аҳвол ҳамин тавр. Он қисму детальҳоро устоҳонаи техникии мо ба ин наздикиҳо соҳта наметавонад. Бинобар ин, ҳамаи онҳоро дар зарфи даҳ рӯз ба кор медарорем гуфта қавл додан, ҳеч набошад, гали ҳушкухолӣ мебуд.

— Дуруст, дар шахтаи мо ҳам аҳвол айнан ҳамин тавр, — гуфт сардори шахтаи ҳамштӯм.

— Тааҷҷуб!... — китф дарҳам кашид Шукуров ба муовин нигариста.

— Сардорони шахтаҳоямонро ба оши тайёр одат қунонда мондаем—лаб лесид муовин.—Ташвиш кашидан намехоҳанд.

— Ҳа, боракалло,—тасдиқ намуд сармаркшайдер.—Дуруст мегӯед.

— Не, нодуруст мегӯянд,—гуфт ба гап ҳамроҳ шуда сардори шахтаи якуму панҷӯм.

Мубоҳиса ва маншай қалоне сар шуда рафт. Пештар Шукуров дар чунин ҳолат ягон кас агар гали ўро ду мекард, овозашро баланд сар дода, мушт ба рӯи стол мекӯфту «Дар ин ҷо ман нишастаам. Ман ҷавобгар ҳастам. Ман фармону фармоишӣ идораҳои боло, сухани худи Ганиматово ба шумо мерасонам»—мегуфт. Чанде аз ҳозирони ҳамин маҷлис шоҳиданд, ки боре қадоме ҳарфи ўро чуръат карда гардонд. Шукуров ба ман-ман даромада, мушти сахте ба стол зад. Давот ҳез карда афтода, сиёҳии он ба як тарафи болопӯши стол, пояи вай ва ба девори кабинет пош ҳӯрд. Ҷои давотро дар рӯи стол акнун ду авторучкаи рӯи лавҳаи сангӣ мармар нишондашуда гирифтаанд, ки ба ду мушаки ба парронидан омода шабоҳат доранд. Вале доғи сиёҳӣ аз миён ҷанд вакът гузашта бошад ҳам, ҳар дафъа ҳамин, ки оҳаки нав молидашудаи девор ҳушик мегарданд, аз нав намоён мешавад. Ҳоло бошад, Шукурови деги ҳайбату дағдағааш аз ҷӯш монда, дандон ба дандон ниҳода дам

ба дам вақте тоқаташ тоқ мешуд, ба байни суханони ину он талху пичинг мегазонду бас. Чашми Носиров холо ба ҳамон дөфи девори кабинет афтода, аз дил мегузаронд, ки наход вайро тарошида партофта, сонй сафед кардан мумкин набошад.

Гапгузаронии охираш нонамудорро Носиров ба анчом расонд. Аз рүи таклифи ў бо сардории саринженери конҳо Даръя Суренко, ки аз чӣ сабаб бошад, ба ин маҷлис даъваташ накарда буд, комиссияе ташкил на-муданд, ки вай дар чӣ гуна ҳолат будан ва чӣ тавр ба-кордарории механизро мебоист пухта санчида мебаромад.

Носиров аз назди Шукуров баромада, бошитоб ба комитети партияйи омада, дар қабулгоҳи майдай он чор нафар ангиштканони ҷавонро ҳамроҳи котиби комитети комсомолӣ—Шодиев дид.

— Ман нагуфтам, ки дар ҳар ҷо бошанд, меоянд?—гуфт Шодиев ба ҳамроҳонаш.—Мо ба пеши шумо, бо як маслиҳат омадем, рафиқ Носиров.

— Кани, марҳамат кунед,—Носиров куфли дарро қушода, ҷавононро ба кабинет дароваронда нишонд ва худ ба ҷояш нагузашта дар рӯ ба рӯяшон нишаст.—Шунавем.

Шодиев ба дигарон нигаристу онҳо бо сарҷунбони-ву нигоҳ аз ҷониби ҳама суханкуниро ба ў фармуанд.

— Маҷлиси қушоди комсомолӣ, рафиқ Носиров худатон боҳабар, ғайрати ҷавононро дучанд кард,—сухан сар кард Шодиев.—Сездаҳ нафар ангиштканони ҷавон, аз ҳашт миллат, аъзоёни бюрои комитети комсомол, котибони ташкилотҳои ибтидоии комсомолӣ қарор кардем, ки бригадаи комплексии зарбдоре ташкил карда, ҷои ақибмондатарин бригадаи шахтаи ақибмондаамон-ро гирем, бригадаҳои аввал ҷавонон, сонй бригадаю участкаҳои дигарро ба мусобиқаи социалистии пурра истифодабарии механизму баланд бардоштани ҳосилно-кии меҳнат ва арzon кардани арзиши асли даъват қунем. Омадем, ки ба ин ризогии комитети партиявиро гирем,—ана ин рӯйхати аъзоёни бригадаи мо,—коғазеро ба Носиров дароз кард Шодиев.

— Олицаноб. Табрик мекунам. Лекин, азизонам, кори комсомол чӣ мешавад?—пурсид Носиров.—Ин сездаҳ нафар ядрои асосии комсомоли Шӯроб-ку? Ҳама ба ангиштканӣ дароянду аз ман тонни ангишту фоизи зиёда аз плани вайро пурс гӯянд, чӣ мекунем?

— Барои кори комсомол ҳам вақт меёбем,—гуфт ҷавони ҷингиламӯю хушкифтубозуи ҷоркӯҳӣ, ки ду сол пеш худи Носиров ўро ба кор оварда буд.—Сонӣ, бе ҳамин ҳам, ҳафт нафари мо ҳозир ангишт мекананд.

— Ҳозир, ки ҳама аз ҳар шахтаанду фардо ба як шахта ҷамъ мешаванд, оё намегӯянд, ки мо ҷавобгари ҳамин шахтаем?—пурсопурсӣ мекард Носиров.

— Қавл медиҳем, ки ҳозир дар кучо, қадом вазифаро иҷро карда истода бошем, ҳамон вазифаро аз ҳозира хубтар ба ҷо биёрем, рафиқ котиб,—гуфт ҷавони сурхинарӯи газгӯшт.—Ба мо бовар қунед.

— Қас ба шумо барин ҷавонони боғайрат бовар нақунад, ба кӣ мекунад, ташаббуси шумо сазовори таваҷҷӯҳ. Шахсан ман бошам, модоме, ки ҳамин хел ӯҳдадориро ба зимма мегирд, табриқ мекунам. Аммо аввал дида баромадан лозим аст, ки ин ҳафт нафар аз бригадаҳои худ раванд, кори онҳо бандогоҳ лангидан намонад. Ба як ҷо фоида меоварем гуфта, ба ҷои дигар зарар овардан дуруст нест.

— Агар рафтани мо ба кори бригадаҳоямон зарар мерасонд, худи мо ба ин қарор намеомадем,—ҷавоб дод сеюмин ҷавоне, ки то ин дам ҳомӯш менишасту як газетаро гоҳ ҷорқат, гоҳ тобғӯла намуда бачагона якчашма шуда, аз сӯроҳии он ба фарши кабинет нигоҳ мекард.—Ҳа гӯед, рафиқ котиб. Муносibi боварӣ кор мекунем.

— Сардори бригадаро ҳам албатта худатон таъин кардаед?

— Ҳа. Ҳубтар аз Шодиев бригадир мешавад?—гуфт ҷавони ҷоркӯҳӣ.—Ҷои бригадаи Вафоевро мегирим, аз шахтаи дуюм.

— Ёфтаед. Аммо котиби якуми комитети комсомол ҳам ба шахта фаромада равад, ин чӣ тавр мешавад?—озмоишкорона пурсид Носиров.

— Ин анъанаи бобоҳою падарони мост, рафиқ Носиров,—далел овард. Шодиев.—Магар Аверченкою Данилов, Норову Назаров ва дигарон ҳам ангишткану ҳам коркунони идора, сардорони шахтаҳо участкаҳо набуданд? Ҷояш омада монад, милтиқ гирифта баромада, ба ҷанг намерафтанд? Охир мо писару набераҳои ҳамонҳо ҳастем, насли бошарафи ангиштканонем. Моҳонаи маро бигузор котиби дуюм бигирад. Ман ба сифати вазифа кори комсомолро кардан мегирам.

Носиров табассум намуд.

— Модараарӯс ин дафъа ҳеч чиз намегӯянд?
Шодиев баланд хандид.

— Аз он кас тамоман хотирчамъ шуда гирифтем.
Аз ман ҳам, аз духтарашон ҳам дасту дилро шуста, аро-
зи дароз карда рафтаанду як соли тамом ин тараф ба
остонаамон қадам намемонанд.

— Наход?—гӯшаки телефонро бардошт Носиров.—
Рафта дуруст кардед? Об шуд.

Дар рӯи ҳама табассум дамид. Ба маъни ин су-
ханҳо ҷавонони дигар ҳам рафта буданд.

Тамомкунандаи мактаби кӯҳшиносӣ Шодиев чун ан-
гишткан шӯҳрат ёфта, сардори бригада таъин шуд ва
дере нагузашта бригадаро ҳам машҳур гардонд. Шӯҳ-
рат аз меҳнат мегӯянд, ки дуруст. Дар газетаҳо ному
расми ў ва репортажу очеркҳо аз кору таҷрибаи брига-
да бисъёр табъ мешуданд. Бригада, табий, моҳонаи ка-
лон ва мукофот мегирифт. Шодиев хонадор шуд. Баъд
дар сари ў ҳавову ҳаваси ҳаридани машинаи «Моск-
вич» пайдо шуд. Орзу дар ҷавонӣ айб нест. Чаро чунин
як ангишткани номӣ сабукрави худро надошта бошад?
Дили ў, вақте ки дигар ангиштканон дар паси рули
«Москвич», «Победа» ва мотоциклҳои сабатакдори худ
нишаста зану бачагонашонро ба иди лолаи Исфара,
ба лаби дарьёи Сир, ба Бахри қабуди тоҷик мебурдан-
ду дар ҳавоҳои гарм рӯзи истироҳатро гузаронида ме-
омаданд, гум мезад.

Қатра-қатраст об дар дарьё,
Дона-донаст ғалла дар анбор.

гуфта мешавад дар ҳикмати ҳалқ. Дере нагузашту пули
як машина дар кассаи амонатгузорӣ қариб ҷамъ шуд.
Албатта аз ин нияти Шодиев зани ў ҳабардор ва аз ин
модари худро низ оғоҳ карда буд. Аммо... Ҷӣ сухани
аҷибест аммо!

Аммо боре Шодиев ба назди сардори шахта даро-
мада ўро ниҳоят ғамгин ва ғарқи ҳаёл дарьёфт.

— Ба шумо ҷӣ шуд, чаро ин қадар ғамгин шишта-
ед?—пурсид аз ў сардор.—Аз ягон кас оё наранцидед?

— Намедонам, аз исноди ин бригадаи зормонаамон
ҷӣ ҳел ва кай ҳалос мешавем?—оҳ қашид сардор.—
Дуруст лава нав, вазнин, техникаро бояду шояд дар он
кор фармуда наметавонӣ. Аммо ин гуна лаваҳо дар шах-
таи мо ва дигар кам-мӣ? Бало барин аз ўҳдаи супориш

баромада истодаанд-ку. Намедонам дуои бади ягон кас ин бригадаро гирифтагӣ-мӣ, чӣ бало!

Дили Шодиев ба ин марде, ки ҳар рӯз даҳ-дувоздаҳ соати умраш дар шахта меғузараид, сӯхт. Баъд, то чанд дар ҳама маҷлис ин бригада мисоли аввали ақибмонӣ мешаваду участка ва шахтаро ба ақиб мекашад?

— Агар хоҳиш кунам, шумо ҳамин бригадаро ба ман медиҳед? Як қувват озмуда медидаам. Шояд аз ҳалқаи ҷоду берун барояд,—гуфт Шодиев.

Сардор ба гӯши худ бовар накард.

— Ҷиддӣ мегӯй ё?...

— Дар ҷунин корҳо шӯҳӣ намекунанд.

— Агар рост бошад, раҳмат, додар! — аз ҷой барҳоста даст ба Шодиев дароз кард сардори шахта дар ҳолате, ки дар ҷеҳрааш ҷои андӯҳро зуд хушнудӣ гирифта буд.—Пас фармондиҳам?

— Аз худи пагоҳ. Сардори он бригадаро беҳтар мешуд ба ҷои ман фиристед, ки гӯшаш андак ором гиряд,—машварат дод Шодиев густохона ба сардори шахтаи худ.—Фарз қунему аз ӯҳдан роҳбарӣ ба ҳамин бригада баромада натавонад, он вақт бедарак дил об накарда, ба кори дигар фиристед.

— Маслиҳати хубе!—хитоб намуд ба тадбири ёфтани ҷавон розӣ шуда сардор.—Ту аз пагоҳ бригадаро қабул кун. Ман боварӣ дорам, ки...

— Ҳоло барвақт, саросема нашавед.

— Дуруст. Лекин ман медонам, ки...

— Ҳардуямон ба орзуямон расем, сонӣ мегӯед.

— Ташаккур додар. Ту рафта истодай? Ба ман нигар.

Ба ягон кори дигар-ку омада фаромӯш накардай?

Лабханда намуд Шодиев.

— Не. Дилем ба ҳамин бригада ғаш буду фурсати мувофиқи гапзанонро намеёфтам. Хуш монед.

Сардор даст бардошт.

— Саросема нашав,—ӯ Шодиевро боздошт.—Ту ҳама тарафи ин корро нағзакак ҳаёл карда баромадӣ?

— Оё аз камшавии даромади ман гапзаданий нестед?

— Ба доно ишорат, гуфтаанд. Фаҳмидӣ! Ба ҳар ҳол ҳоҳир...

— Мӯл бошад мераваду кам бошад мерасад,—ҷавон қалонона мақоле гуфт—камаш ҳам коғист.

— Шабат хуш.

— Барвақттар ба хона раведу хоби нағз бинед,—ширинкорӣ ҳам кард Шодиев.

Барои хотимагузорӣ ба ақибмонии дерина талоши сардори ҷавони бригада ва аъзоёни ў, ки бо омадани вай гӯё қувваи нав ҳис менамуданд, рӯз аз рӯз авҷ мегирифт. Вале мақсад ба осонӣ ҳосил нашуд. Ангиштро торафт зиёд меканданд. Лекин болоравӣ зина ба зина аст. Дар ин миён музди кори Шодиев кам шуда, акнун ў ба кассаи амонатгузорӣ може як бор барои пулгузорӣ нею, ду-се бор барои пулгирӣ мерафт. Аидак нагузашта, аз нисф зиёди оқибандозе, ки ба нияти ҳаридани мошин ҷамъ шуд, рафта монд. Инро ҳам Шодиев ва ҳам зани ў, муаллимаи омӯзишгоҳи қӯҳӣ аз як қас пинҳон мекарданд: аз модараралс. Вале сари кафидаро тӯпӯй ҳам пинҳон накард. Ҷӣ тавр шуда дафтари амонатгузории домод ба дасти модараралс афтода, моҳ ба моҳ кам шуда истодани микдори амонатро дид, сӯҳт ва дудаш ба қавли худи ў, ба фалак зада, мағале бардошт, ки гӯё оқибандоз азони вай буду барбодаш медиҳанд.

— Гӯр шӯри пешонаат нашавад, духтаракам,—ҳасрату надомат мекард ў сӯхтаву пухта.—Мардак дидо шавҳари ту барин гӯлашро надидам. Сӯхтӣ, духтаракам. Қоида одами дуппа-дуруст ақлашро ҳӯрда, ҷои серпули корро монда, ҳудаш ба ҷои кампул мераваду чор танга пули ба умеди мошина ғундоштагиашро адо мекунад?!

Вале ба одамони ин замона ҷӣ мегӯед! Духтар на фақат ба сӯзу гудози модар ҳамроҳ нашуд, балки зӯр зада меҳандид.

— Ҳардуй шумо аҳмак шудаед, — модараралс аз ғазаб ларзид.—Ҳамин шавҳар бошад, ягон рӯз кафангадо мешаваду пушаймониат суд намекунад. Ман гуфтам, ту бовар кун, умрат ҳазон шуда, биниатро қашида ба хона оби дидо карда биёй, «аз ин рӯзат бадтар шав!» мегӯям.

Ана ҳоло як сол аст модараралси дилсаҳт ароҳ карда рафтааст. Духтар ба диданаш равад, чун бегона базур салом медиҳад. Моҳ-моҳ духтар наравад, ҷаро наомадӣ, намегӯяд. Лекин ҳайрони фарзандони ин замона буд, ки ба туфайли муроду мароми умум оқибандози ҳудро аз даст доданду аз ин на танҳо пушаймон набуданд, балки фарҳ менамуданд.

Шодиев баъди гузаштани як соли тамом бригадаро ба пешқадамӣ баровард. Собиқ сардори бригадаи ақибмонда, ки ба ҷои Шодиев омада буд, ё аз аъзоёнаш

кор ёд гирифт, ё аз ору номус ба кор нағзакак зеҳн монд, шұхрати бригадаи пешқадамро нигох медошт.

Акнун бошад, домоди «ношуқр кори поку озодаро» партофта, боз аз нав ба шахта мерафт, ки бригадаи дигарро аз қағомонй берун барорад ва дар дили ҷавонони Шуроб ғайрати нав пайдо кунад. Модарарұс ҳоло агар инро шунавад, чи мегүяд?!

— Хайр чи, ба қабул дигар чора нест,—хурсандона гүфт Носиров.—Орзуманди комъёбият ҳастам.

Ҷавонон хайрбод мекарданد, ки дари кабинет күфтау күшода шуда саре ба дарун даромад. Ин сардори шахтай якум буд, ки олусона нигоҳ карда, ичозати даромадан меҳост.

— Марҳамат, дароед,—пурсон шуд Носиров ва ҷавонро гүселонида ба ҷашмони сабзгуни сардори шахта нигоҳ кард.—Гүшам ба шумо.

Сардори шахта ба тақроръёбии савол ба ҷои ҷавоб оҳ кашида, ба сукут рафт. Ҳомӯшии ҳайратоваре ба миён омад.

— Ба гүфтанаш шарм мекунам, сардори шахта ғурунгос заду боз лаб фурӯ баст.—Ба гарданам тавқи лаънат гирифта, ба ин ҷо омадам. Як ҳафтина маълумоти ангиткании шахтай мо нодуруст.

— Инро чи тавр фахмам?—бо ҳайрат пурсид Носиров.

— Приписка. Ҳар рӯз аз будаш чил-панҷоҳ тонна зиёд ангиштро нишон дода истодаем. Ин супориши қаҷдору мarezro ҷер занонда оварда, ба ман Шукуров дод.—Чини пешонии сардори шахта чуқурттар шуд.

— Тавба!—аз даҳони Носиров баромада монд.—Ин чи гап, акли кас намегирад.

— Ман ҳамчун коммунист ба котиби комитети партия ҳатои худамро эътироф намуда, қаҷравии раҳбари корхонаро фош карда истодаам,—ҳалқи аз хичолат хушкидаро бо оби даҳон тар кард сардори шахта. — Пой дар гил монда, ба пеши шумо омадам.

— Хуб кардед, ки омадед. Ҳанұз дер нашудааст. Ба ҳар ҳол ҷароҳатро ба қалон шудан намондед,—Носиров беихтиёр аз ҷои бархоста дар кабинет ба қадамзанӣ даромад.—Микдори приписка чи қадар?

— Бо имрӯза сесаду чил тонна,—сухани Носировро давом дод сардори шахта.—Як ҳафта боз хобам хоб нею истироҳатам истироҳат, дарунамро меҳӯрам. Ба қабул кардан, қабул кардаму пушаймон шудам. Ҳоло

дар мацлис ҳам дилам мегуфт, ки ин ҳодисаро гүй ვა-
гарна шарманда мешавй. Лекин боз ба чй истиҳолаҳо
рафта, нагуфтам. Ман ҳам гунаҳгор. Қабул накардан
даркор буд. Лекин вай маро аз роҳ баровард. «Моҳи
оянда, ки ҳамаи техникаамонро ба кор меандозем, сү-
пориш бешак барзиёд ичро мешавад, қусури ииро ме-
барорем. Ҳисобу китоби думоҳа андар як дуруст шуда
меравад гуфт. Шумо гумон иакунед, ки ман сар шуда
шуморо ба роҳи нодуруст мебарорам. Ин гали байнин
худамон. Чораи шармандаю сарҳам нашудан». Чй хель
ба ин бовар кардаму розӣ шудам, худам намедонам.

— Мукофот ҳам ваъда кард?—пурсид Носиров.
Сардор сар набардошт.

— «Ман медонам, ки шумо гали хонаро ба кӯча на-
мебароред. Ииро аз шумо руст намекунам. Ин кора-
монро Ғаниматов ҳам медонанд», гуфт Шукуров.

— Ғаниматов ҳам медонистаанд? Ғалатӣ! Бояд шар-
ҳи воқеаро навишта дихед. Дар бюро муҳокима наму-
дан лозим меояд,—гуфт Носиров ва ҳастаёна по мон-
да, ба ҷояш омада нишаст.—Хайр, то пагоҳ.

— Шабатон хуш, рафиқ Носиров,—сардори шахта
бо ҳамин худро андак сабук ҳис намуд, ки бо як навъ
дуруст шудани кайфият баромада рафт.

Носиров баъди рафтани ў чанд дақиқа дар завра-
ки ҳаёлот шино карда, ба гӯши кабинет, нуқтае ҷашм
дӯхта монд. «Хол-бобо бечиз намегуфт, ки ин якрави
гарданшах ягон рӯз ҳамаамонро хафа мекунад.

Дар мукофоти бадон бошанд некон ҳам шарик,
Хушку тар сўзад баҳам чун оташ афтад бешаро
мегуфт ў рӯзе»—аз ҳаёл гузаронд ў.

Ўро аз оғӯши ҳаёл занги телефон берун қашид. За-
наш мепурсид, ки кай меояд. Ў ваъдаи барвакттар раф-
танро доду зан бошад, аз овозаш маълум, нобоварона-
ву дилсӯзона ҳандид. Дар ҷеҳраи изтиробнокӣ ва лакотӣ
муҳр пахшнамудаи ў нафасе чй гуна табассуме намоён
шуд. Ба пеши назараш занаш омад, ки ба ў нигоҳи но-
зукадоёна ва гилаомезона мекард. «Вай аз кор омада
таом тайёр намуда, дуҳтарамонро хобонда, ба дарси па-
гоҳинааш ҳам тайёр шуда, акнун аз танҳою хилватии
хона ба танг меояд. Ба ў ҳам осон нест»—гуфт дар дил
ў. Пас ба чй гуна ҳаёле рафта, ду бор даст ба телефон
бурд ва ниҳоят ҷашмаш дар рӯи стол ба ҷузъигире аф-
тод, ки одатан машинистка коғазҳои ҳамонрӯзаро барои

кори шабонаи Носиров гузашта мерафт. Коғазҳо аз ҳар-
рӯза гӯё камтар буданд. У аввал варақ зада баромад.
Баъд ба хондан шурӯъ намуд. Аризаю шикоятҳо аз
ҳар хусус ва аксарашон аз толибони хонаи нав буданд,
ки торафт бисъёр мешуданд. Аз байни мактубҳо як шукъ-
ка коғази пораи газетае бо бандаки симин васл карда-
шуда буд. «Рафиқи мӯҳтарам Носиров. Ман имрӯз аз
шахта ба шумо телефон кардам, ҷавоб нашуд. Ба ин ҷо
омада, шуморо наёфтам.. Ба андешаи ман, ба мадади ан-
гиштканони Италия фонде ташкил карда, пул ғундош-
та фиристодан қарзи инсондӯстии ҳамдиллии синфи кор-
гари ҷаҳон аст. Агар ташкил кардани ин фонд қабул
шавад, ман музди дурӯзai меҳнатамро медиҳам.

Бо эҳтиром роҳкушои шахтаи ҳаштум Шафेъ Мали-
ков».

«...Қафаси шахта беҳаракат монд. Шабонарӯзи бисту
шашум аст, ки ин кӯҳканони Рави берун намебароянд;
онҳо корпартсиро бар зидди аз кор ҳоликуниҳои умумии
пеш аз тамомон баста шудани шахта, давом медиҳанд.
Бисту шаш рӯз аст, ки ангиштканон аз чӯқурии сесад
метрии зери замин бо ёру дӯстони худ фақат бо теле-
фон сухан мекарданд. Дина телефон ҳам хомӯш гардид.
Дар даромадгоҳи шахта эълони дастнависе пайдо шуд:
«Ба мо дигар ҳӯрок нафиристед. Мо гуруслагӣ эълон ме-
кунем».

Ин ҳабари нохуш дили Носировро сих занонд. Вай
пораи газетаро бо мактуби роҳкушо дар ҷой алоҳида
монда, ҳар ду кафро ба чакка ниҳод. Ғамгинии ду ҳаба-
ри паи ҳам нохуш сари ўро зириқ-зириқ ба дард ме-
овард. Вай аз ҷой барҳоста, як тирезаи кабинетро ку-
шод. Дароз-дароз нафас гирифта, омада нишаст ва маъ-
лумоти ангишти қандашудаи онрӯзаро дид. Ба план ан-
дак намерасиду ҳалос, ҳатто баъди баровардани миқ-
дори приписка.

Ин дам аз роҳрав шарфай по ва тӯқ-тӯқи шиноси асо
ба гӯш расид. Ин помонии Хол-бобо буд, ки наздик ме-
шуд. «Дар ин бевактии шаб ў бо ҷой коре ба ин ҷо ме-
ояд?—аз худ пурсид Носиров, рӯй ба дар оварда.—Шо-
яд ҳабари рӯзи саҳти ангиштканони Италия сабри бо-
боро ҳам рабуда бошад». Дар тиқ-тиқ шуд. «Марҳамат
дароед, рафиқ Норов»-ро шунида, ба хона Хол-бобо да-
ромад. Беасо буд. У зуд сабаби омадани худро гуфт.

— Аз ҳавлии духтарам Ҷамилабиб гашта меома-
дам,—баъди калонсолу наберадор шудани духтараш бо-

бо ба номи вай «бибй» ҳамроҳ карда буд.—Рўзона чеф зад, ки манту мепазад. Нафсуламри гап, набераю аберахоро ҳам ёд карда будам. Гаштаравон дидам, ки чароғатон дармегирад, омадам, ки қорро тамом карда бошед, қатй-қатй гапланон ба ҳавлиҳоямон равем. Ба ман нигаред, Носиров, хафа менамоед, ё худро гиронда мондаед?

— Ҳардуяш ҳам не, рафиқ Норов,—хотири боборо осуда карданӣ шуд Носиров.

— Набошад монда шудаед,—сар ҷунбонд Хол-бобо.—Ба шумо осон доштан мумкин нест. Акнун, ба назарам, худафтию худхезиҳоятон нест? Хуб мекунед. Бо вуҷуди ин ҳам кори шумо кам намешавад. Аз дигарон ҳам кор талабкуниро ёд гиред.

— Хуб шудааст, рафиқ Норов. Як чиз аз хотирам набарояд, навишта монам,—Носиров аз ҷой барҳоста ба рӯи стол ҳам шуда, ба солнома навишт: «якум: Союз-печать. Рафти обуна. Дуйум: Кихо ба ҷихо обуна шудаанд? Сейум: Мустақиломӯзҳо. Чорум: Яъкубов, шинондани дастгоҳҳои нави устоҳона».—Рафтем, рафиқ Норов.

Холбобо асозанон пешопеш, аз қафо Носиров, ки гӯёй як рӯзи камкори ў бо ҳамин воқеаю ҳодиса анҷом ёфт, аз зинапояҳо ба поён мефаромаданд. Аз кӯча овози зоҳиран ҷавоне расид, ки ғазали ошиқонаи ангиштканро замзама мекард:

Оразат ҳамчун ҷароғи шаҳтёри нурбор,
Медураҳҳад қокулат ангиштосо, эй ниғор.
Ваъда додӣ ин, ки меой ту баъд аз кори ҳуд,
Кор қайҳо шуд тамом, аммо ҳанӯзам интизор.

— Ҷавонӣ-ҷавонӣ!—хитоб намуд Холбобо.

— Нағз!—гуфт дар ҷавоб Носиров.

БОБИ XVI

УҚУБАТИ ЭҶОД

— Даشاҷон?

— Лаббай, Арслон. Омадӣ?

— Омадам. Ҳанӯз нахобидай?

— Ҷӣ тавр, ки мебинӣ. Ҷаро ин қадар ҳаял кардӣ?

— Эй напурс. Қунҷковии шунавандагон ба ҳаёлам, рӯз аз рӯз авҷ мегирад. Мисли шогирдони ҳангомаҷӯе,

ки муаллимро гарангү банд карданй мешаванд, чунон саволхö ёфта медиҳанд, ки аз қуттии аттор наметавонй пайдо кард.

— Ин фоли иек аст. Лекин ба шарте, ки дар ҷавоб очизӣ накашӣ.

— Шукри худованд ҳанӯз дармондаю шарманда нашудаам.

Арслоналий Утбосаров ҳанӯз аз берун, аз байни пардаҳои тиреза дид, ки занаш дар сари мизи кор нишастааст. Аз ин рӯ дарро оҳиста кушода, нармак пой ниҳода ба хона даромад. Вале чун дар байн саволу ҷавобҳо сар шуду Дарья Александровна сар аз болои қоғазҳои тарҳу раҷа, ҳисобу китобҳояш бардошт ва дар оҳанги суханонаш як навъ хушнудӣ гӯё нуҳуфта буд, дар дил шод шуда, аз баҳри истиҳолаи нороҳаткунӣ ва ҳалалрасонӣ ба хаёлот, гузар намуд. Либосро иваз карда, ҷанд қадам ба сӯи ёр гузошт. Ҷашм ба профиль, кафи ба банингӯш гузошташуда ва панҷаҳои байни мӯи мошубиринчи чакка даромадаи ў дӯҳт. Майъум буд, ки саволу ҷавобҳо ўро гӯё ҳанӯз аз баҳри тафаккур ва тадаббур берун накшидаанд: Ӯ худ ба худ чизе мегуфт, вале ин тӯл наёфт. Вай аввал дастҳоро ёzonда, ба қафои стул такъя намуд. Баъд барҳост. Қомати зебояшро рост намуд. Кокули ғафси пушти сар печонда мондааш кушода гардида, ба гардани дароз соида, ба сандуқи дилиш лағжидиа фаромад. Ин дам ба ёди Арслоналий дар дашт воҳӯриаш бо Дарья расид. Арслоналии аз марди корӣ баргашта ўро дар Шӯроб ва гирду атрофи он наёфта, ба ҷустуҷӯяш ба дехае равона гардида, дар сари роҳ ба ў рӯ ба рӯ омада, базӯр шинохта буд: Даша либоси мардона дошт ва чун ду дилдода бо исори Любовь Васильевна ҳамдигарро ба канор гирифта буданд, телпак лағжидиа аз сари дуҳтар афтода, ду гесӯи мушкбез, яке ба сари сина, дигар ба таҳтапушт афтода буд.

— Туро хушнуд мебинам, Даشاҷон?

— Дар фаҳмидан рози дили ман иштибоҳ карданнат дар ёдам нест,—гуфт дар ҷавоб Дарья Александровна бо нигоҳи шаъшаапош.

— Ин тавр бошад, аз барору баракати кор пурсам? Қани бигӯй,—шавҳар ба назди зан омада даст ба китфаш ниҳод.—Нишин. Мебинам, ки хуб монда шудай.

— Рост мегӯй. Аммо кор давад, монда шудан ҳам писанд набудааст.

ғазҳо дароз намуд: Маннонов бошад, гүё барои афзун намудани рағбати саринженер карнаи қоғазҳоро ба тағрафи худ қашида монд.

— Шумо, Дарья Александровна, гумон накунед, ки ман корро таҳт карда ба наздатон омадам. Худам машғул шуда, сонӣ донистам, ки кори конструкторону машинасозонро беҳуда осон мепиндоштаам. Дидаам, ки яккаю танҳо коре карда наметавонам. Мадад пурсида омадам. Агар ин илтимоси маро қабул кунед, нишон медиҳам, не бошад, гирифта рафтан мегирам.

— Ана гапу мана гап! — ҳандид Суренко. — Бо дилу чонам мадад мекунам.

Маннонов аз нав ба стул нишасти ва акнун як қадар шердилона қоғазҳоро кушода, ба рӯи ду мизи ба шакли «Т» гузаштасуда паҳн намуд. Пас аз як соат се нафар инженерони шаҳтаҳо ҳам ба инҷо даъват карда шуда буданд. Ҳатто Шукуров, ки тамасхури худро ба зўр менуҳуфт, гүё ба дили дигарон шуда, ду се дақиқа ба болои қоғазҳо ҳам шуду «Ачиб! Бағоят ачиб! Об аз таги яҳ мерафтаасту мо бехабар будаем» — гүён баромада рафт.

Таваҷҷӯҳи инженерон ба тарҳу нақшай Маннонов торафт меафзуд. Онҳо ба як гурӯҳи навоварон — конструкторон мубаддал мешуданд. Ниҳоят дар як рӯзи нағз конструкции комбайнни наве, ки камбарави ном ниҳоданд, таҳт шуд ва онро ба вазорати саноати ангишт фиристоданд. Ба бахти шӯробиён дар он ҷо қадом каси хушҳавсала зуд онро диди баромад ва муаллифони тарҳу нақшро даъват намуданд. Ҳуллас бозубанди қоғазҳо аз зина ба зина, аз даст ба даст ҳеле гашт ва одамоне ёфт шуданд, ки асари шӯробиёнро бо таклифҳои беадад муқоиса намуданд, такмил доданд ва чунон, ки мегӯянд, аз нӯги ноҳун гузаронданд. Ин асар ба дasti олимони институтҳо, кормандони бироҷои конструкторӣ афтод, дар маҷлисҳо боиси мунозизару мубоҳисаҳои гарм гардид ва билохир ба заводи саноати машинасозии кӯҳӣ рафт.

Аз миён боз муддате гузашт. Дили Ҳалил Маннонов боз ба бухс омад. Даҳон ба шикояту наҳзани мекост бишкӯяд, ки хушҳабаре ба ўрасид: аз биступланҷ адад комбайнни камбар, ки барои озмоиш соҳтаанд, яктоаш ба ҳавзai ангишти тоҷик фиристода шудааст. Вале шаккокони ин агрегати навин дар зинаҳои баланд ҳам ёфт мешуданд...

Фақат баъди гирифта шудани комбайн, агар чунин гуфтан ҷоиз бошад, сарихтироъгари Ҳалил Маннонов чун розе, ки дигар пинҳон доштан номумкин буд, ифшо гардид.

Комбайн ҳоло чанд рӯз ин тараф дар участкай меҳнати коммунистии шахтаи ҳаштум озмуда мешуд. Ҳарчанд ки конструкторҳои нахустини комбайн дар ин ҷо буданд, навбат ба навбат ва гоҳо ҳама ба сари кори вай ҳозир мешуданд, сабабҳои инцизию нокобилии он зуд дарк карда намешуд ва гоҳе Ҳалил Маннонови шитобкор, бехуда дар дил аз карда пушаймон мегардид ва чун давои худкарда вовайлои пинҳонӣ дошт.

Мардуми мо ҷуста-ҷуста роҳи фалаклаймою қайхоннавардиро ёфтаанд. Онҳое, ки машинаеро иҳтироъ намудаанд, барвакт ё дер корфармоии онро ҷаро ёд нағиранд? Аз смена ба смена таҷриба меафзуд. Махсулно-кии машина зиёд мешуд. Аз шахтаҳои дигари мамлакат, ки ин комбайнро ба озмоиш гирифтаанд, низ хушхабарҳо меомад. Инак миқдори ангиште, ки комбайн имрӯз қанд, назар ба комбайнҳои муқаррарӣ якуним барobar зиёд буд.

— Серӣ ё гурусна?

— Гурусна гӯям, моҳазарат чист, ҷонам?

— Мехезаму мепазам. Мантуи баста тайёр карда мондагӣ ҳаст ва оби дегаш ҳам шояд ҳанӯз гарм бошад.

— Ӯҳ, чӣ қадар хуб!—хитоб намуд Арслоналий, ки номи таоми дӯстдоштааш иштиҳои шиками гуруснаро ба хурӯҷ овард.—Кай омада будӣ, ки фурсат ёфтию манту ҳам кардӣ?

— Ба ман мемондӣ, имшаб гурусна меҳобидӣ,—гуфт дар ҷавоб Дарья Александровна табассумкунон.—Ҷамила омада буд. Вай ҳам, ки манту девонааст, гӯсти серравғане ёфта омада, баҳавсала нишаста кор кард. Аммо кенчааш ҳонаро ба сараш мебардошт ва ба ҷонам мерасонд. Чи шӯҳи бадубалоест вай! Ба замин занӣ, ба осмон хез мекунад.

— Пас Музafferча омада буд?

— Бе вай модарааш ба ягон ҷой меравад-мӣ? Паҳ-паҳ мекунад. Ба замин монам, хок мешавад, ба осмон бардорам ҷанг...

— Ана ҳамин тавр, Даشاҷон, фарзанди аз ҳама хурдӣ ширин мешавад...

Дарья Александровна тег кашида ба ӯ нигарист.

— Шириниаш ба модарааш насибу рӯзӣ кунад.

Косай ҳар ду ҳам дар зер нимкоса дошт. Онҳо ғайр аз духтархондашон Чамила Холова, ҳанӯз дар панҷ соли аввали хонадорӣ соҳиби ду духтар шуданд. Фарзанди чорумро гӯё Даشا наҳост ва дар дили Арслоналий ҳасрате монд. Ӯ орзуи чорумиро, кош писар мебуд, дар дил мепарварид. «Аз ҳама хурдӣ шириин мешаваду шириниаш насибу рӯзӣ кунад» чунин маъниҳоро пинҳон медошт.

Ногаҳон ҳалқа ба дари хона заданд. Арслоналий дарро кушода Халил Манноновро дид, ки чун каси ба ид ё ба тӯй рафтаистода сару либоси хубтаринашро пӯшида (омада буд.

— Салом Арслон-ако, маро мебахшед. Меҳмони ноҳонда шуда омадам.

Соҳиби хона дasti ӯро саҳт фишурд.

— Марҳамат, нури дид. Шуморо табрик мекунам. Файзу баракати кор муборак!

Ёдгор аз мо дар ин манзил ғами бисъёр монд,
Гарчи оташ рафт, аммо дуд дар девор монд.

гуфтаанд. Бо кӯмаки Дарья Александровна ин файзу баракат мусассар шуд. Он кас дар хона?

— Бале, дар ҳамин ҷоям, Халил Манноович, омадан гиред,—овози Суренкоро шунид оянда.

— Як беодобӣ,—таъзим ба ҷониби соҳибхоназан намуд Маннонов.—Кайҳо ин тараф як шиша май солгаштро ба умеди ягон рӯзи нағз нигоҳ дошта монда будам. Бардошта омадам, ки...

— Ҷӣ хуб шуд!—Қаф бар каф молид Арслоналий ин дафъа ба дили меҳмон шуда.—Бодаи солгашту газакаш манту!

БОБИ XVII

ЧУ МЕҲРИ МОҲТОБ АНГИШТИ ШУРОБ

Пӯлод Қодиров аз Шуроб бармегашту ҳаёли он ва одамони вайро аз сар дур карда наметавоништ. Шукурови босалобат, ар-аросо рост, ки бо иборае заминро миннатдоркунон қадам мегузошт ва ҳар суханро қандаканда бо таъкид мегуфт, хеле вақт аз пеши назари ӯ нарафт. Шукуров ба баҳонаи гуселонидани ӯ, пагохии

барвакт ба мемонхона омад. Мизроб баландона даст дода, мухтасар холпурсай намуда, стулеро гардонида гузашта, даст ба такъягохи он ниҳода нишаст. Ў акнун мисли шаби гузашта, дар маҷлис, зинхорхоҳ ва шафқатчӯ не, мудданию ихонатталаб буд. «Дилбардории дӯст ўро ба рангу ҳоли аввалиаш овардааст,—аз хаёл гузаронд Қодиров ва папиро даргирионидаву кашида ҳалқа-ҳалқа—дудпуфкуни ўро дида, хокистардони рӯи столро ба тарафи вай тела дод.—Ба мазмунгирию замирфаҳмӣ омадааст, ки оё Ғаниматов ба ман аз рӯи ваъда телефон кард ва агар карда бошад, таъсираш чӣ гуна? Ба гап андозу гӯш кун ўро».

— Шаб, Пӯлод Қодирович, дандон ба дандон монда шиштам. Санги вазнинро об намебарад, вазнинӣ кардам. Гапи худамон, дар байнӣ мардум одамҳои берӯй, бемулоҳиза, афсӯс, ки дар рӯзҳои мо ҳам ҳастанд. Пайт мепояинду фурсат, ки ёфтанд, рӯяшонро ба тагашон гирифта монда, ба сандуки дил мезананд, сӯхтаю пухта фаръёд мебардоранд, ки факат онҳо соғдилу дилсӯзанд. Дигарон ҳама бекорхӯча, беинсоф, дузду хиёнаткор. Ман ҳамаи сангҳои маломатро дар ҳаво дошта гирифта, ба тарафи даҳонҳои бефаровез ғурронда метавонистам. Аммо ба шаъни худ инро эб наидам. Аз ин бошад, баъзеҳо хулосаи нодуруст бароварданд. Беҳуда намегӯянд, ки сукут аломати ризо. «Модом, ки мум газида шишкааст, айбаш ба гарданаш» мегуфтанд аз афташ, ки ҳар кадом ҳам як нӯл зада мегузашт. Чӯб, ки мулоим шуд, кирм меҳӯрад.

Шукуров медид, ки шунавандааш ўро на бо ҳарфе ва на ишорае тасдику тарафдорӣ намекунад, чанд дақиқа ҳомӯш монд. Вале ба ин ҳомӯшии барояш ноҳинчор тоқат оварда натавониста, боз ба гапмаъқулкунонӣ даромад:

— Пӯлод Қодирович, аз худатон гап намемонад. Ҳақиқатро ба баъзеҳо гӯед, аз шумо буздилу баковули юши тайёр месозанд. Замони нодирии ангишт, ҳамчун сӯхтусӯз, гузашта рафт. Акнун конҳоро ҳӯппоқ зада гирифтан лозим, ки нишондиҳандаҳои беҳтарин дошта бошанд мегӯяму ба бало мемонам. Разведка, разведкаи ҷустуҷӯй, пармагӣ, боз даҳ номи дигар монда, кисай давлатро форату хонаи пулро фатарот кардаанд. Дили ман, рафиқ Қодиров, худатон аз ҳама хубтар медонед, ба ҳар як тин месӯзад. Мехоҳам ҳар тини имрӯз сарфшуда фардо даҳ тин фоида биёрад. Раҳбар имрӯз бояд

ба даст қалам гирифта, ҳисобу китоб карданро дона. Набошад, вай раҳбар нест. Хушдорони бедардимиёну даҳонкалони соҳтусоз аз ҳар чи бисъёру хаёлашон ин ҳафта роҳи оҳани навро соҳта буд кунед, ҳафтаи оянда водопроводи нав биёред, иморатҳои кӯҳнаро бульдозер монда, афтонда, навашро бино кунед. Аммо пул, ки ҳазон нест. Вайро аз кӯча рӯфта ғундошта намегирем. Бо камтарин талабот моҳи гузашта ба пеши Истад Фаниматович даромада будам. Он кас шумо медонед, ки маро ҳурмат мекунанд. Ҳарчӣ пурсам, не намегӯянд. Аммо ин дафъа қоғазҳоро варак зада баромада, «ба ҷогаҳатон нигоҳ карда по дароз кунед, хубтар мешуд»—гуфтанд. Ба ҳаёлам гапашон дуруст.

— Аммо ба ҳама нисбати кӯтоҳандеш, бе рӯй, бедардимиёну даҳонкалониро дода, ҳудро мусаффо донистан ҳам беандешагист,—гуфт ў.—Далелу исботи суханхое, ки дар маҷлиси партияйӣ оварда шуданд, ба қадри кифоя буданд. Ман ба ҷои шумо мебудам, рафиқ Шукуров, он чиро ки дуруст аст, самимӣ дуруст мегуфтаму...

— Ба самимона будани суханони ман медонам, шумо иштибоҳ надоред,—даст ба рӯй дил ниход Шукуров. —Ман аз байнӣ шахтёрҳо баромадаам. Дили шахтёр ин рафиқ Қодиров...

Дар оҳиста тиқ-тиқ шуду баъди руҳсат Ҳоли воруҳӣ даромад. Лекин ҳудро зуд ба ақиб қашид.

— Эй, нафаҳмида ба сӯҳбати шумоён ҳалал расондам-мӣ гӯед?—пурсид ў.

— Ҳаргиз не, рафиқ Норов, марҳамат кунед, нури дидা,—ба пешвози ў тоҳта рафт Қодиров.—Қанӣ, аз ин тараф меҳруbon шавед. Ана ба диван. Он қадар мулоим набошад ҳам, ба ҳар ҳол диван. Хуш омадед.

— Үҳ!—Ҳоли воруҳии ширинкор дар ҷои ҷунбида монд.—Пружинаҳои ин диван қабургаи аспи ба қавли Шоҳин дар зиндагии Одам алафи гандарав ҳӯрдагӣ барин-ку!

— Имрӯз боз барвақт ҳестед, ба назарам, хобатон ба ҳаёли ягон кори ҳайри бетаъхир нороҳат буд?

— Ёфтед, рафиқ Қодиров. Имрӯз ҳам ба се-чор ҳавли сар ҳалида, остонаи ду-се یدораро зер карданмон даркор. Шаб, ки пагоҳӣ меравам гуфтед, аввал ба ин ҷо омадам, ки ҳайруҳуш кунам. Ба якдигар ғанимат ҳастем,—Ҳоли воруҳӣ оҳи сабуке қашида, табассуми ба ҳуд зебандae кард.—Саломи дӯстон кай бетамаъ буд? Яъне нафсулатри гап, ҳам ба салому хуш бошед омада-

му ҳам бо тамаъ. Рӯзи истироҳати гузашта аз ҳавлии Аверченкои раҳматӣ ҳабар гирифта будам. Рафтуомадамон ҳаст. Зани Аверченко бечора чанд сол боз боҳабар ҳастед, аз дарди дил азоб мекашад. Ҳаво гарм шавад, барои вай як навъ дуруст. Салқин шуда абрҳо пайдо, ки шуданд, аҳволи дардмандони дил бад мешудааст. «Хала мезанад, мефишораду ҷонамро мегирад»—мегӯяд бечора. Қадом як дуҳтур ана ҳамин дору фоида мекунад гуфта, навишта додааст,—ӯ бешитоб айнаку коғазеро берун оварда ҳонд:—номаш «Волокардин».

— Ҳеч-ҳеч, ҳатто гумон накунед, ки малол меомада бошад,—Қодиров ўро ба давомдии узроҳӣ нагузашт.—Ин дору он қадар ноёб ҳам не, ёфта дода мефиристам. Аммо истед, ки рафиқ Норов, беморро ба бемористони Ленинобод бурда, якчанд вақт муолиҷа қунем-чӣ?

— Нуран алонур мешавад.

— Дар хонаи онҳо телефон ҳаст?—Қодиров аз Шукуров пурсиду лекин ҷавоби вай таъхир ёфт.

— Телефонашон ҳаст,—ҷавоб дод аз ҷониби ӯ Холи ворухӣ.

Қодиров зуд гӯшаки телефонро ба даст гирифта ҷефзад, лекин ҷавоб нашуд.

— Эҳтимол ба берун баромада бошанд ё ба ягон ҷо рафтагист,—Холи ворухӣ бекаророна дар ҷой мечунбид.

— Аз шумо, рафиқ Норов, як илтимос,—ба ӯ рӯй овард Қодиров.—Ягон одам фиристеду пурсад, ки оё ба бемористонравӣ имконият дорад, розӣ аст? Агар маъкул шавад...

— Фиристоданро ҳудамон ташкил мекунем,—ба гап ҳамроҳ шуд Шукуров.

— Ҷон мегӯяд. Ҳудам меравам. Аверченкои раҳматӣ ба ҳар қадоми мо сад некиу меҳрубонӣ кардааст, ки то зинда ҳастем, аз ёд намебарорем,—Холи ворухӣ охи бадарде кашид. —Умр кӯтоҳ асту шӯҳрат безавол гуфтаанд. Умри кӯтоҳ дида бошад ҳам, шуҳраташ мемонад.

Холи ворухӣ номаълумона даст ба миён гузошта аз ҷой вазнин барҳост.

— Набошад ба ман иҷозат дихед.

— Мо ҳам мебароем,—Қодиров ҳайратоварона бардам аз ҷой барҳосту ҷевонро кушода, боронӣ ва портфели ғафсро гирифт.

Ҳар се ба кӯча баромаданд. Баромаданду воқеае рӯй

дод, ки Шукуровро аз шарму хичолат қариб буд тарконад. Аз дари ресторани ҳамшафати меҳмонхона овзи хушҳолонае баланд шуд.

— Салому дуруд, Ҳалим Раҳматович!

Қодиров ба он сӯ нигоҳ карда, марди паканаи сару танаш монанди болу пари саъва ранг ба рангро дид, ки мисли кӯдаки парпеч чизи латтапечеро бардошта меомад. Ӯ чунон хурсанду ҳандон буд ва ҷашм аз Шукуров наканда меомад, ки аз қазо пешипо ҳӯрда афтод. Чизи латтапеч саҳл монда буд, ки аз дасташ баромада ба замин афтад. Вале мард абцирона онро ба сари ҳуд бардошта, мисли диккакмирзо диккӣ барҳост ва гӯё ҳодисае рӯй надод, доман афшонда бошитоб омадан гирифт.

— Ин аз камоли хурсандӣ, Ҳалим Раҳматовичи азиз, аз хурсандӣ!—мегуфт ў боз ҳам ба зери по ва атрофиёни ҳуд нигоҳе накарда.—Асари оламшумуле оғаридам. Бинеду оғарин гӯед, Ҳалим Раҳматович. Рухсат дихед нишон дихам, салом!

Ӯ саросема қадам зада омада бо Шукуров, ки ноҳоҳамона даст ба ў дода ҳарорати вайро як қадар паст намуд, воҳӯйр кард ва ба сарҷунбонӣ, ҷашмакӣ занию лабгазии ў эътиборе надода, латтаро аз болои чизи бардошта омадааш гирифт. Ин мучассамае буд аз гаҷ ва ҳарчанд асаре буд, дағаӣ, ба ҳар ҳол, ба Шукуров як қадар монандӣ дошт. Шукуров гӯё ба болояш осмон фурӯ рафт, ки чои гурез намеёфту ҳайкалтарош суханпардозиро давом медод.

— Бинед, Ҳалим Раҳматовичи азиз, шоҳасар ё не? Ҳудатонро қандагию гирифтагӣ. Тамоми устохонаамон мӯҳтарам Ҳалим Раҳматович, ангушти таҳайюр ба дандони тафаккур газида монданд. Мегӯянд, ки агар шуморозӣ шавед, онро ба выставкаи Умумииттифоқии ҳайкалтарошон мансур кардан мумкин аст. Ба шикастани афсиатон қоилам, Ҳалим Раҳматович, ҳафа нашавед. Шумо наҳоҳед, ба ҳеч ҷой намефиристем, бигузор гӯши хонаи шуморо оро дихад.

— Сафсаттаонро бас кунед шумо!—Пеши тӯғони суханони ҳайкалтарошро гирифтани шуд Шукуров.

— Ҷӣ сафсата? Мисли ёдгории гаронбаҳо аз ман мемонад. Асрҳо мегузараанд,—ҳайкалтарош дасти фарбеху қалтаи ҳудро дар ҳаво алвонҷ дод,—ин асарро ҳамчун асари беҳамто...

— Бас кунед, гуфтам. Ин чӣ бетамизӣ!—бинии Шукurov кабуд тофта рафт.

Чашмони кӯроғимии маҳмуронаи ҳайкалтарош қалон кушода шуданд. Чӣ гуфтани чӣ карданро надониста, ў мададҳоҳона ба Қодиров нигарист, ки аз ҳолати Шукurov дар вазъияти ногуворе монда буд, ба Ҳоли воруҳӣ нигарист, ки кунҷковона айнак бар ҷашм гузашта, ба мӯҷассама нигоҳ мекард. Ҳайкалтарош ду бор латтаро ба сари мӯҷассама партофт, ки онро пинҳон кунад, наставонист. Латта лағжида мефаромад. Натиҷаи ширакайф буд, ки намефаҳмид чаро Шукurov пешакӣ пул додаву ҳайкали худро фармуда, ба ҷои ташаккур ба ў ин тавр муомила мекард. У китиф дарҳам кашида монду Шукurov аз паси Қодиров ва Ҳоли воруҳӣ, ки ба сӯи машинаи сабуқрав мерафтанд, то ҳайкалтароши бегуноҳу ҳайкалфармои носипосро аз ин зиёдтар музтар нақунанд, қадам зад.

— Аз ҳамин мардуми бехунари хушомадгӯй кай ҳалос мешуда бошем?—гуфт Шукurov бо овози ларзон.—Шарму ҳаёро надонанд инҳо.

— Нафсуламри гап, бедарак ранҷондед,—гуфт Ҳоли воруҳӣ худро ба тағофил зада.—Бечора ба шумо шиносу ихлосманд набошад, ин қадар меҳнат намекард. Ба ҳудатон анча монанд кардааст.

— Аҷаб гапҳо мегӯед, усто! Ман кистам, ки ҳайкали маро созанд! Падарлаънати майпарасту айёш ҳаёл кардааст, ки бо ин аблайӣ маро ҳурсанд карда, барои масҷӣ пул пайдо мекунад. То дидан, рафиқ Қодиров,—гуфт Шукurov ҳушбӯш кардаравон.—Ба ҳама саломи маро расонед. Қасам ба виҷдон, ба ин майзада ҳеч кор нафармудаам. Ақламро нахӯрдаам, ки ҳайкал фармоям. Ба ҳаёлам, аз ягон ҷо суратамро ба даст дароварда, кулӯй кардааст. Афсӯс, ки кӯча буд, набошад, аз даҳонам ҳарчи барояд, мегуфтам. Охири шумо маро медонед, ҷашми дидани хушомадгӯ надорам. Аз ҳамин сабаб дар байни онҳо ба тӯнгию бадмуомилагӣ ном баровардаам.

— Хуш монед, то боздид,—Қодиров, умединии Шукurovро ба тасаллишунавӣ барбод дод.

— Ба ҳамаи хешутабор, ёру дӯстон дуои маро бирасонед. Камнамо нашавед,—такрор намуд Ҳоли воруҳӣ дастони Қодировро бокувватона ларзонда.

«Волга» ба роҳ даромад. Дар машина Қодиров ба-

ногаҳон ва тасодуфан шармсор шудани Шукурови худбину худнамо дар дил меҳандид.

Дар баромадгоҳи дара вакте ки Исфараи аз баландӣ ба бӯстон монанд намоён гардид, садои гӯшкаркунандаи паровоз Қодировро ба доманаи кӯҳе нигаронд. Паровози мӯридарози қадимасоҳт, ки рӯзҳои охири умри худро мегузаронд, вагонҳои анигиштро дар рӯи рельси монанди мӯи дар оташ афтода тоб хӯронда, тормоз дода охиста поён мерафт.

«Ҷӣ роҳи носозе!—аз дил гузаронд Қодиров.—Аз панҷоҳу шаш километр фосилаи он камаш пӯнздаҳ километр, бешак, аз ҳисоби ҳамупечист. Талаби анигишканон ҳаққонист. Вайро ба қадри имкон росту ҳамвор соҳтан лозим аст. Дар пеши техникии имрӯза пастию баландии сари роҳи вайро ҳамвор намудан чист! Пешоянди Исфара ва атрофи он, ки рӯи заминашон кони пахтаю мева, зери заминашон кони маъдан, нефть, антишт, масолехи бинокорист, масъалаи азнавсозии бетаъхиро роҳро ба миён меоварад».

Қариб дар тамоми роҳи байни Конибодом ва Ленинобод, ки пахтазори васеъ қад-қади он тӯл кашиданд, дехқонон дар тараддуди ҳарҷӣ зудтар чида супурдани пахта буданд, ки ҳаққонӣ оро «тиллои сафед» ва ифтихори ҳалқи ин сарзамин меноманд. Машинаҳои пахтаний чун заврақҳои бодбонашон сабзу сафедтоб дар майдони барояшон махсус ҷудо кардаву барги пахтаҳо яш резондашуда, шино менамуданд. Дар бӯлакҳои дигар ҷинакчиёни сарулибосашон рангоранг, аксар ҷавонписарону духтарон кор мекарданд. Баъди пахтазор қитъаҳои боғот, юнучқазор, майдони сабзавот ва боғчакорию бачкиҳо, ки ба ҳазорон метр бекасаби дарозкадду дароззбари ба рӯи замин густурдашудаи пурцило мемонданд, дар зери шуои офтоб медураҳшиданд.

Аз Қаракчикуму Махрами кӯҳна—дехоти лаби дарьё ду нишонаи ачибе мондааст, ки аз зери об намоён. Яке боми ҳаммоми деха, дигаре қасабаи мурии кулбае. «Гунбази ҳаммом аз хишти пухта асту истодааст. Қасаба чӣ?» Ин мӯрӣ кулбаи кист, Қодиров медонист ва як воқеаи дар он ҷо ба вуқӯъомада дар лавҳи хотираш нақш бастааст.

Соҳтмони ГЭС-и Қайроқум анҷом ёфта, акнун бастани пеши дарьё ва дигар кардани роҳи оби он монда буд. Ду қишлоқ кӯчида ба ду дехаи ба тарзи нав дар доманаи кӯҳ соҳташуда кӯчида баромад. Ҳатто ҳазо-

рон бех нихолу дарахтони солхӯрдаи тутро ҳам барои дар соли оянда ушкуфой* накашидан ба барг, бо машинаҳо решакан карда, ба лаби ҷӯйбори нав оварда шинонда буданд. Қишлоқро валангор карда, ҳама кӯчида рафтанд. Ба ҷуз як кулбае, ки дар он пиразанемонда буд. Дар баробари танг шудани гузаргоҳи оби Сир, соат ба соат об ба ҳавлии деворҳояш афтондашудай ў наздик меомад. Аммо пиразани якрав, ба ибораи «гӯши ман девори қиёмату пушти ман—кундаи кассоб», ба гапи ҳеч кас надаромада, менишаст. «Ман ҳакку хукуки худамро медонам,—мегуфт пиразани шаттоҳ,—кӣ будааст, ки хонаи маро мегалтондааст! Аз болояш то ба Масков арз мекунам».

Гузори Қодиров дар чунин ҳангоми кашмакаш, ки дар як тарафи он тамоми қишлоқ меистоду тарафи дигараш пиразани бебок, ба ин ҷо афтод. Воеаро ба ўнакл намуданд. Ин вақт соҳили «Баҳри тоҷик» аз кулбани якка ягон сӣ қадам дур буду ҳалос. Қодиров машинаро монда, ба кулба пиёда, танҳо рафт. Ўраҳ то раҳ хаёл менамуд, ки чунин зани қӯҳнапараст албатта рӯи худро ба ў нишон намедиҳад. Вале ба ѹстиқболи Қодиров аз хона як пиразани лоғарандом, ҷунҷаш аз бедандонӣ ба дарун фурурафтга баромад. Ҷашмони ба дарун нишондашудаи сияҳтоби ў ба Қодиров гӯё мочароҷӯёна менигаристанд ва лабони тунуки аз пурчинӣ ғунҷашуда пир-пир мепариданд.

— Салом, ҳоҳар.

— Салом,—аз остонаи хона берун омад пиразан.—Инчоӣ набуданатон маълум. Аммо барои ҷӣ омаданатонро ба ин вайрона, медонам. Беҳуда овора нашавед. Ба дари хонаам омадаед, ба ҳукми меҳмон. Ҳафа кардани меҳмон хуб не. Ман аз ин ҷо намекӯчам. Поидашиштаам, ки об омада ба хонаам дарояд, сонӣ ман кудрати худоро ба онҳо нишон дихам.

— Ман, ҳоҳар заминпаймо, танобкаш ҳастам,—гуфт Қодиров ба ҳикмати дурӯғи маслиҳатомез бех аз рости-фитнаангез амал намуда.—Мо замин ҷен карда гаштаем. Намедонистам, ки дар ин валангорӣ одам мондааст. Охир, ҳама ба қишлоқи нав кӯчида рафтаанд... Аммо дар ин ҷо мондани шумо бесабаб набудагист. Ягон дилкашолии одам набошад, дар хилваткада танҳо намемонад.

* Эҳтиёҷмандӣ.

У баргаштани шуда буд, ки қалам аз дасташ аф-
тод. Хам шуда онро бардошта, чашмони пиразанро дар
ҳалкаи оби дид.

— Аз ман хафа нашавед, тасаддуқ,—овози пиразан
акнун ҳузнангез буд.—Ман нафаҳмида ба шумо саҳт
расидаам. Ин хона аз падару модар, шавҳару бачаҳои
мурдафтаи ман нишона.

Зан нақл намуд, ки ўқӯч-қӯчро шунида, ду ҳафтаи
дароз Совети қишлоқу колхоздавӣ кард. Нишонаи гу-
заштаҳоямро боёҳтиёт вайрон кунеду ба ҳамон ҷои қӯ-
чида мерафтигиам бурда, аз ҷӯбу ҷаҳсаш ҳамин барин
хонача андохта дихед, ки бӯи гузаштаҳо омада истад
мегӯяд. Дар ҷавоби инъяке «тоза кампирин ланҷ буда-
едку»—мегӯяду дигараш «одами ношукур». Дую лобаи
пиразан бе асад монда, ба қасдаш мегирад.

— Хешу таборҳои дилсаҳтатон кучо буданд?—пур-
сид Қодиров дилсӯзона.

— Уҳ, тасаддуқ-а!—оҳ қашид зан.—Айби вайҳо ҳам
не. Ду-се хеши дурамон ҳудашон дасттанҳою саргардо-
ғи қӯч-қӯч шуданд. Охир ман ба ин қишлоқ, ба ин кол-
хоз камакам меҳнату кор кардаам-мӣ! Қадру қиматам-
ро донистанӣ шудам. Аммо ин қалоншавандаҳои шӯроби
тармӯрдагӣ саросема мебиёанду ба ҷои дилбардорӣ
дилозорӣ мекунанд.

— Хуб накардаанд. Ақаллан хонаро ғалтонда, ҷӯбу
вассаҳояшро ба ҳавлии наватон бурда, таҳ карда ме-
доданд, гапи дигар буд. Сонитар вақт ёфта як ҳашар-
ча карда, хона соҳта медоданд,—пухтапурсӣ кард Қо-
диров.

— Кошкӣ ақаллан ҳамин тавр мекарданд. Ба гапи
нағз мор аз хонааш мебарояд, мегӯянд. Инту гӯянд,
мурдам, қабул накунам?—ба ҳасрат гузашт пиразан,
оби дидагонашро бо нӯғи остин пок карда.

— Ман ба одамони ҳудамон гӯям, омада даст ба
даст карда беозор ҷӯбҳоро гирифта бурда диханд-ҷӣ?—
пурсид Қодиров.

— Дуо мекардам,—пиразан гуфт.—Бемехру оқубат-
ҳои ҳудамон мединанду шарм мекарданд, ҳеч набошад.
Аммо кори ҳудатон ҷӣ мешавад, тасаддуқ?

— Кори дунъёмагар адо мешавад?—сухани ба ми-
зоҷи пиразан форамро ҷуста ёфт Қодиров.

— Ҳокро гиред, зар шавад,—гуфт пиразан.—Тасад-
дуқ, шумо ҳати пештараро хонда метавонед-мӣ?

— Ҷӣ буд, ҳоҳар?

— Ба теппай хонаамон як ҳаст, тасаддуқатон шавам. Құхна. Аз ду-се нимчамуллоҳои худамон пурсидам, хонда наметавонанд.

— Як даромада бинам, майлаш? Зоро хонда тавонам. Камутум саводи күұнаам ҳаст,—гуфт Қодиров.

— Умру өннатон баракат ёбанд, даромадан гиред.

Қодиров ба күлбаи ғамаки қадимй даромад. Ҳарчанд девору шифти онро бо оқақ сафед кардаанд, валеравғане, ки аз ғарығи сиёхи токчаҳо замоне дароз-дароз-чакидаю рехтағаромада, дуде, ки ба сақф таҳ ба таҳ нишастааст, боз аз зери оқақ зардчатоб ба рӯ задаанд. Ба ҷои даричаи пештара тиреза нишондаанд. Аммо аз ғурдии он хона, бо вұчуди күшінде будани дараши, даррўзи равшан ҳам торик буд. Қодиров дар фурұмона хона ду сатри ҳатти райхонии аз оқақпоші мағфуз дошташударо диду айнак ба چашм гузошта хонд:

Едгор аз мо дар ин манзил ғами бисъёр монд,
Гарчи оташ рафт, аммо дуд дар давор монд.

Ү даҳон ба маънидод меҳост күшояд, лекин пик-пик гиристани пиразанро шунида хомүш монд.

— Ин ҳатро раҳматай дадои бачаҳо аз мурданашон, оволам, ягон сол пеш навишта буданд. Дөғи фарзандҳо раҳматиро барвақт ҳазон кард. Он кас аввал наққош буданду сонй ғашмашон хира шуда аз кор монда буданд. Акнун, тасаддуқ, ба одамҳои меғиристодагиатон таъян мекардед, ки вакти хонағалтонй ҳамин ҳатро реzonдау күр карда намонанд,—хоҳиши намуд пиразан.

— Ҳасрати зиндагии аламнокро ба ҳөнаи нав ҷармебаред?

— Даркор, тасаддуқ,—чавоб дод ба саволи Қодиров пиразан.—Аввал ин, ки ин нақши қалами раҳматай дадои бачаҳо, нишона. Сонй, бачаҳои мо хонда донанд, ки умри пештара чй хел талх буд.

Қодиров зуд ба Совети қишлоқ омада, ду-се нағар-чавонони ба пиразан ношиносро ёбонда фиристод, ки күчи ўро қашонанд, хонаро ғалтонда, чүбхояшро боэхтиёт оварда таҳ карда диханд.

Ҳавлай ва майдончай Юсуф ҳам баъди баста шудани дарьё ва ба вұчуд омадани күл зери об монд. Ү ба ин ҳавлии нави бо мадади давлат сохташуда омаду чүбхой иморати күхнаро қашонда, дар беруни ҳавлай ҷонхоли пайдо карда, боз ба иморатсозӣ даромад. Бо фар-

зандону наберагон хишт мерехт. Барои бом аз лаби дарьёй
най зада меоваронд ва ҳашарҳо карда, иморати калони
дабдабаноке месохт. Дар қишлоқ овоза шуд: чӣ мегӯ-
ед, ки Юсуфи қистакӯзӣ, масҷид соҳта истодааст. Роҳ-
барон дар ташвиш монда, раиси колхоз боре ўро ба ка-
бинети худ ҷеф мезанад. Онҳо баҳам наздик ва ёри ҳазл
буданд.

— Ба ман нигаред саркор, ин чӣ хел овозаҳо?

— Ҷӣ овоза, раис?

— Гӯё шумо масҷид соҳта истода бошед?

— Чаро гӯё? Соҳта истодаам.

— Ба ман нигаред.

— Ана ду ҷашмам ба шумо.

— Ҷини қаҷалак зад ё аҳриман? Пешонии шумо
яғон бор ба замини масҷид нарасидаасту намоз чист,
намедонед. Чӣ гап шуд, ки ба масҷидсозӣ даромадед?
Боз ба ҳама номус набиёред?

— Агар конституцийро меҳондед, ба ман ин гапҳо-
ро намегуфтед. Озодии вичдон.

— Э, вичдонатон аз саратон монад, масҷид чаро ме-
созед?

— Ҳар кас кӯнад, ба худ кунад, ба дигарон чӣ суд
кунад? Ба шумо чӣ? Чаро бедарак ҳудатонро зик ме-
кунед?

— Шумо чӣ гуфта истодаед? Айбу исноди ин кори
паст факат ба ҳудатон не, ба ҳама мерасад. Намозхон
кучо, ки шумо масҷид месозед?

— Ман дар колхоз пахта мекорам,—Юсуф бо бе-
парвой, нафаси раисро зиёдтар танг кард.—Қавламонро
иҷро накунем, ба гилаю ҷингила ҳақ доред. Аммо ба
миёни иморатсозии ман надароед. Ҳайр, раис.

Раис тамкинро аз даст равонда, ҷавобе ба ў надод.

Аз миён ҷанд рӯз гузашт. Овоза дигар шуд. Ин ак-
нун овозаи рост буд.

Як бегоҳӣ Юсуф набераи ҳудро ба назди директори
мактаби қишлоқ фиристода гуфт, ки ҳамроҳи худ ги-
рифта биё. Муаллим маслиҳатгар аст. Ягон гап дошта-
гист, гуфта омад. Юсуф ўро ба ҳавлӣ дароварда ба рӯи
кат нишонд, обу дастархон кард ва панҷ қалиди ба ҳал-
ка гузарондашударо ба назди ў гузашт.

— Муаллимҷон,—гуфт ў.—Дар мактаби қӯҳна ҷанд
сол зӯру заҳм зада хонда, алифро қалтак гуфта мегаш-
таму аз даму нафаси муаллимҳои ҳудамон гардам, дар
панҷ мояр маро ҳатнавису ҳатхон карда монданд. Ҳамои

вақт ният карда будам, ки агар қурбу қудратам месрасидагӣ шавад, барои бачаҳои қишлоқамон як мактаб сохта дихам.

Хурсандии муаллим интиҳо надошт...

— Салом, бародар, монда нашавед!

— Ассалом, дӯсти муборакру, саломат бошед, — ба истиқболи Қодиров омад Юсуфи қистакӯзӣ.—Марди кулҷаву сурхинарӯй, ки бовучуди пиронсолӣ чин дар ҷеҳрааш дида намешуд.—Қани, аз кучо пурсем. Марҳамат ба сари воти мо дам гиред.—Аз бағали Қодиров гирифта, ба роҳ даромад ў.—Моро, ки мегӯед, ба қавлу ғапе дӯстам, Салими садкора ҳастем.—Ба пахта, ки акнун об намемонем, даст ҳолӣ шуда монд. Миробиро монда ба пахтагардонӣ омадам. Ҳозир аз ин дида кори заруртар нест. Шабнам калон мефарояд, нами пахта зӯр. Ҳушк накунед, нозуктабиатҳои пункт қабул намекунанд. Ба қӯча бароварда офтобу шамол дода гаштаем. Аз кучо пурсем?

— Аз Шӯроб омада истодаам.

— Шӯроб—Шӯроб,—мад қашид Юсуфи қистакӯзӣ.—Дина ин тараф дар ҳавлии як ҳамсояи мо урту шурт. Сабабаш ҳамин Шӯроб.

— Шӯроб чӣ гуноҳ кардааст?

— Бача бисту дусола йигит. Мактабро тамом карда тракторчии нағз шудагӣ. Ҳафтаи гузашта як машина ёфта барои ангишт ба Шӯроб меравад. Ба Ҳоли ворухӣ гуфтаний як мӯсафеди саҳл кам, аз гуфташ садсола, во-мехӯрад,—кифту бозуи йигит аз таҳмин ба пири ангишт-канон маъқул шуда монда, ба ғап мегираду чунон ағсуну ҷоду мекунад, ки ҷавон шилиқӣ ба ғали вай даромада, ангиштканшавиро ба гардан мегирад.

Қодиров қоҳ-қоҳ хандид.

— Рост мегӯед, ба дasti афсунгар фуромадааст. Пас Норов ҳоло ҳам мутасаддии қувваи коргарӣ будааст. Ҳайр, сонӣ?

— Падару модар бошанд, ғоибона аз вай ҳафаю бача юҳ ё валло меравам гуфта нишастааст. Ангишт-канӣ комбайн ҳам доштааст. Мӯсафед ду-се рӯз ҳонда, комбайнрон мешавӣ, ин мешавию он мешавӣ гуфта, як бачаи дидадарои падару модарро нодарбаробари таппайёр карда мондааст,—қистакӯзӣ ба яке аз ҳамкоронаш фармуд:—Хо дар ҳамон ҷо ду-се ҳомак буд, ин ҷо биёред, ташнагиро шиканем.

— Барои ман бошад, ташвиш накашед.

— Барои худамон ҳам,—гуфт дар ҷавоби Қодиров қистакӯзӣ.—Ҳамин рӯз ҳарбузаро ҳазонак карда баромаданд. Аз байнашон ҳарбузачаҳои ширин баромад. Тирамоҳ нағз омад. Пешинҳо ҳаво анча метафсад. Як ҳалқоса кунем, бад намешавад. Ҳамин ҳарбузазор Қони-бодомро аз Ҳучанд чудо мекунад. Қаламрави мо дар ҳамин ҷо тамом.

— Кори колхози ҳамсоятон чӣ тавр, бригадаи саркори номӣ имсол ҳам ҳосили нағз расонд?

— Мазза аз ҷаззай саркор рафт,—ҷавоб дод қистакӯзӣ,—аз омадурафт ва бардор-бардор саркорро айнамиш қунонданд. Аз муҳбиру нависанда қашида, то муҳаррирҳо, аз вакти ҳарбузапаз сар карда, то тангии тирамоҳ мурҷа барин омадурафт мекарданд. Газетаю журналҳо аз търифи саркор пур шуда рафт. Депутати район ҳам шуд. Ба кучо маҷлис шавад, бурда аз боло мегузаронданд...

Овози зангӯлаосо ҷарангосӣ ва марғӯланоки духтаре аз пахтазор баланд шуд:

Баъди Фарҳоди ба мақсадаш расида дар Ҳучанд,
«Дӯстии ҳадқҳо» ГЭС-и наве шуд шӯҳраманд.

— Ин чинакҷии тезчини мо тармарг Санавбар. Дириӯз суратгири қадом газета омадааст, ки сураташро гирад. Қабул накарда ғурехта рафт. Ҳар рӯз як ғаром пахта мечинад. Аллакай як куртаворӣ атласу соати дастӣ мукофот гирифт. Умрашро диҳад, девкор. Охир як хирмани қалону...

Овози ин дафъа ҷавоне Юсуфи қистакӯзиро ба давомдииҳи сухан нагузошт:

Баҳри дилро мекушояд «Баҳри тоҷик»-ро бубин,
Аз насиме мевазад дар рӯй он мавҷи маҳин.

Пӯлод Қодиров ба сатҳи дар назар бехаракати ойи-наосо дураҳшони Сир, пешбанди ГЭС ва симҳои баландвоти ба ҳар сӯ қашидашуда нигарист.

— Ҷони ҳофизонамон дар азоб,—қистакӯзӣ ҳарбузай майдаро карҷ карда гузоштаравон овозашро паст кард.

— Ҷаро?

— Ба хаёлам занушӯшавии Одаму Ҳавво осон буду ҳалос,—лабҳанди зебое кард ў.—Дигараш аз ҳамон вакт ин тараф бегурбату ҳасҳадук набудагӣ барин. Ҳеч

набошад, ягон мағал мебарояду дилро сиёх мекунад. Санавбар аз колхози мою چавон аз колхози ҳамсоя. Он-хо ба яқдигар маъқул шудаанд. Аз ҷониби бача хостгор омад. Аммо модари ўгай якравй мекунад. «Агар духтаратро ба ҳамон медодагй боши, چавоби маро дех»— туфтааст ба шавҳар. Қй медонад, ягон ҷои чама карда мондагиаш будагист. Санавбарамон ҳо, ана ҳамон духтар.

Юсуфи қистакўзӣ духтареро нишон дод, ки ба карнаи самовори қалон соқи мӯзаро ҳалида дам мекард. Ба назари Қодиров духтар гарм намуд. Ў мӯзаро гирифта, ҳаму рост шуда, ду-се бор саҳт-саҳт нуф карду қокулҳои кушода шуда фаромадаро боз аз нав ба гирди сар чун ҷамбараи лаври сари ғолибони қадим, аз нав ҷонида, ду-се қадам ба ҷониби Қодиров пеш ниҳода ба ў таъзими зебое кард, ки ҳоло фақат ба духтарони қишлоқ мондааст.

— Салом, рафиқ Қодиров, хуш омадед.

— Ваалайкум ассалом, духтарам, хушвақт бошед, Корҳоятон чӣ тавр?

— Бад не, рафиқ Қодиров.

— Хой, ҳераи нинакшах, ин қадар овозатро баланд жарда кӣ катӣ гап мезани?—дағдағаи зане баланд шуд.

— Ба давлати айёматон, ана ҳамин кас Ёсуман мешаванд, модари ўгай Санавбари бечора,—эзоҳ дод қистакўзӣ ба тарафи зан нигариста.—Хой Санавбар, духтарам, самоворат кай мечӯшад?

— Фишшас карда истодааст, амак. Ҳамин замон меҷӯшад,—хандакунон гуфт Санавбар ва ба ҷониби зане, ки аз зери сарбанд фақат тег кашида истоданаш намоён буду аз паси девор берун баромад, рӯй оварда, ноҳоҳамона илова намуд: —Аз дasti шумо акнун ба ягон ѿдам салом ҳам надижам? Тоза аз ҷонам ҳам сер кардед-ку!

— Ҷавонҳо ҳисобашонро меёбанд. Ҳуди иш «қара-вул» балле гуфта мемонад,—гуфт боз оҳиста қистакўзӣ.—Раваду ба ҳонаи ҷавон шинад, чӣ гуфта метавонад?

Ду машинани силоси бачкӣ ва ҷуворипоя бор кардатӣ даргузар шуда, мавзӯи сӯҳбатро дигар кард.

— Ҳошокғундориатон имсол чӣ тавр? Азоби соли тузашта сабак шуд ё не?—пурсид Қодиров.

— Индаллои гап, дӯстам, сад ҷон коҳонанду зӯр зананд ҳам дехконӣ будагӣ барин намерасад. Дашти

паشا пар занад, парашу одам по монад, поящ месүхтагӣ сабзу хуррам шуд. Аз рӯяш гардам, обу ободонӣ, обкаши шиноварамон санг-санг об бароварда истодааст. Файри пахта худатон мебинед, ҳамин қадар,—қистакӯзӣ дасташро дар ҳаво чарх занонд,—киштукори хошокшавандаамон ҳаст. Аммо намерасад. Чунки кӯҳҳои мо сари кал барин лучу файр аз шибоги камъёб дигар гиёҳаш маълум не. Бечора молҳо бошанд, ба сари ҳар buttta ҳазорборӣ рафта киртиш мекунанд. Шумо бандо-гоҳ, дӯстам, маро одами ҳаёлпаст гумон накунед. Ман ҳамин сол моҳи июль ба Выставкай калони Москва рафта омадам. Дар дашту биёбони ҳамон тарафҳо, вилоятҳои Куйбышев, Самараи пештара, Пенза, аз рӯяш гардам, алафро дида ҳаваси одам мебиёяд. Баланд, сабзу хуррам. Ҳиммас мекунад. Аммо мол назар ба он ҷароғоҳҳои калон кам буд. Ҷӣ мешавад, ки гапзанон кунанду як бӯлак молҳои ин тараф ба ҳамон ҷойҳо бурда шаванд, мегуфтам дар дилам. Охир замин—замини умумӣ. Азони ҳама. Чаро мумкин набошад?

Кодиров аз бузургии болҳои мурғи ҳаёлот ва орзуи як одами оддӣ ба завқ омад.

— Дуруст мегӯед, ба ҳисоб гирифта баромадан ва фаҳмидан лозим аст. Агар фарз кардему ҷароғоҳи зиёдатӣ бошад, дар ҳақиқат ҷаро мумкин нест?—баъди тааммуле Кодиров боз пурсид.—Фоизи пахта ба ҷанд рафт?

— Дина панҷоҳу нӯҳ мегуфтанд. Ҳар рӯз дую дуюнимӣ дода истодаем. То ид буд шуда мемонад. Сонӣ аз план зиёд додан мегирем. Қанӣ, аз ҳарбуза гиред. Ширин баромад. Ана ҷархони ҷаро ҳам оварда истодааст. Ба қасди вай дев ҳуб мекунад,—хандид қистакӯзӣ.

Кодиров бо ҳама ҳайрухушкунон барҳосту ба машинааш наздик шуда истода боз овози ҷавонро шунид:

Мӯят чу рақам бар варақи лола қашида,
Бар гирди сар аз сунбули тар ҳола қашида.

Ин савту суруди дилрабо ба ёди Кодиров ҷавониро овард. Дар қишлоқи Тагоб маҳбубааш—Гулрӯ вақте барои об берун намебаромад, аз қафои девори ҳавлиашон дуздида-дуздида ба қароргоҳи аскарони сурх ниғариста, бо ҷашмони шӯҳ Пӯлодро мечусту боре ҷашмони онҳо ба ҳамдигар воҳӯрданд. Ӯ аз ин шармида, ҳудро ҷанд рӯзи дигар нишон надод. Он гоҳ Пӯлод, ки

дилаш ба дидор гум зада буд, ҳамон байтро айнан бо ҳамин оҳанг замзама карда, аз паси девор аввал мӯй, сонӣ абру ва чашми ўро дид буд. Чашмҳо меҳандиданд.

«Ҷавонии одам дар фарзандонаш аксар вакт таҷассум мейбад,—аз дил мегузаронд Қодиров. Ҷавонии писарам ба ҷавонии ман мисли себи дукафон монанд буд ва дуҳтарамонро ҳамаи хешутабор «дуҳтарии Гулӯро қандагию гирифтагӣ» мегӯянд.

— Хайр, рафиқон.

— Хайр, дӯстам,—ҳарду дастро ба сандуқи дил болои ҳам ниҳода таъзим менамуд қистакӯзӣ.

— Боз биёд, рафик Қодиров,—гуфт Санавбар, боз ҳам бар қасди модарандар даст ҷунбонда.

— Хайр, дуҳтарам. Саломату хушбахт бош!

Лаб-лаби «Баҳри тоҷик» аз ҷониби гарб состави роҳи оҳан меомад, ки бори вагонҳояш автобус, трактор, машинаю механизмҳо, сутуну боловориҳои шахта буд.

«Ин сутунҳо-ку барои Шӯроб. Оё дар байни машинаҳо закази устоҳонаи механикӣ Шӯроб набошад?»—аз ҳуд мепурсид Қодиров.

* * *

Ба пешвозгирии Назаров, ки ҳамроҳи домодшавандаш — Тагир меомад, писари ў ва бародараши Данилов баромаданд.

— Зиёрат қабул? — ўро ба бағал қашид Данилов.

— Мурод ҳосил, ако,—бӯса кард ўро Назаров.— Агар ҳамин тавр гуфтан мумкин бошад, сафарамон пурзафар буд. Бисъёр чизи намедонистагиамонро ёд гирифтем.

— Олицаноб, кор медиҳад, — Данилов илова на-муд:— Пасфардо шумо, Шукуров ва Носировро ба буюрои комитети вилоятии партия даъват кардаанд.

Маро барои чӣ?

Инро худашон медонанд.

Шумо-чӣ?

Ман ҳам камубеш. Пӯлод Қодирович, гапашро, зоҳираи, гузаронда тавонист.

— Яъне?

— Шукуровро мегиранду шуморо мегузоранд,— миёнро маҳкам бандед, натарсед, уко, мадад меқунем. Мардумро бармехезонем.

Аз пеши боғи шаҳри Шўроб гузаштаравон ба Шо-
диев дучор омаданд, ки вакташ хуш аз смена барме-
гашт.

— Куввати кор! — хитоб намуд Назаров машинаро
доронда. Вай дар роҳ сардори бригадаи зарбдори ҷаво-
нон шуда рафтани ўро низ аз Данилов шунида буд.

— Ҳиммати ёр! — ҷавоб дод Шодиев ҳам бадахшо-
ниёна — Салом! Омадед?

— Омадам. Пас, оқибандозҳои нав дорӣ?

— Ин дафъа оқибандоз, Давлат, Ҳакимович, ба ҷун-
биши нав овардани ҷавонон мешавад.

— Оқибандоз аз ин ҳубтар буда наметавонад, —
ѓуфт Данилов. — Нӯги дуг аз нав сафед шуд.

— Агар ба маънӣ авҷирии кори ҷавонон бошад,
худи ҳамин, — ҳандид Шодиев. — Аз Қарағанда корубо-
ри нав ёд гирифта омадед, албатта?

— Барги сабз дорам.

— Нағз. Сонӣ вакт ёфта дурустакак гапзанон меку-
нем.

Аз боғи шаҳрӣ суруде аз радиои маҳаллӣ ба гӯш
мерасид, ки онро Назаров ёд карда буд:

Фузуну беҳисоб ангишти Шўроб,
Ҳазина, ҷун сароб, ангишти Шўроб,
Агарчи гах нишебу гах фарозӣ,
Ба қандан созу боб ангишти Шўроб.
Диҳӣ гармиву нури худ шабу рӯз,
Чу меҳру моҳтоб ангишти Шўроб.
Ҳаменозам ба ту, эй масканам, ҷун
Маро ҳам фатҳи боб ангишти Шўроб.
Ту сарват, ифтиҳори шаҳтёри,
Зи ту ман комъёб, ангишти Шўроб.
Ватан гӯям: «бидех ангишти афзун»,
Бигӯям: «беҳисоб ангишти Шўроб».

Бо мурури наздик шудан ба хонаи муродии худ —
хонаи Назаров, Тагир бекарор мешуд.

Солҳои 1961—1966